בעזהשי"ת

שלחן ערוך

אורח חיים

זה השלחן
שלחן הטהור אשר ערך האשל הגדול רשכבה"ג
עין ישראל הגאון

רבינו מרן **יוסף קארו** זצ"ל ר"מ בקרית צפת
ומפה פרושה עליו הגהות וחידושי דינים מאת האשל
הגדול רשכבה"ג עין ישראל הגאון

רבינו **משה איסרליש** זצ"ל אבד"ק קראקא

נערך ונסדר והודפס מחדש
בד' כרכים ע"י
הרב נפתלי הירץ מענדלאוויטש
ראש הכולל טורקא
ומייסד המפעל הליכות עולם
פעיה"ק ירושלים ת"ו

בהוצאת מכון אמרי שפר

תשס"א

להשיג אצל:

מפעל הליכות עולם
רחוב מאה שערים 5
ירושלים
פלאפון: 058-651400

הרב נפתלי הירץ מענדלאוויטש
ראש הכולל טורקא
רחוב עזרא 14,
ירושלים
טל: 02-532-4475

כל הזכויות שמורות
למפעל הליכות עולם
שע"י מכון אמרי שפר

קונטרס

זה השולחן

ביאור חשיבות ענין לימוד השו"ע
והנהות הרמ"א בלי נו"כ
ולגמרם תוך שנה אחת

מאת
הק' נפתלי הירץ מענדלאוויטש
ראש הכולל ב"כולל טורקא"

קריאה קדושה

חיתי לו להגה"צ חו"כ טובא בתורי התורה רבי **נפתלי הירץ טענדלאוויטש שליט"א** נפעיה"ק ירושלים חובב"א, ראש הכולל "טורקא", אשר כבר נורע בשערים לתורה ולחעורה.

ועחה, בהתיעצות עם גדולי רורנו ובעידודם חשף הגה"צ הנ"ל שליט"א את ורוע עווו להחויר עטרה ליושנה לקנות יד ושם בבקיאות עקרי דיני התורה ולהחריר אהבת שינון עקרי דיני התורה כאשר הם נפעיעים פסוקים וסרורים בספרן של הני שני הצדיקים שנפיהם אנו חיים נרן הנחבר השו"ע ויע"א ונרן בעל הנפה לשו"ע, רבנו הרמ"א זיע"א, בהוצאת ספרי השו"ע עם הנהות הרמ"א, ללא נושאי כלים, כמקדמתא דנא בעבור הנטורה הנ"ל התמדת רציפות החורה על עקרי דיני התורה וקניית בקיאותם, ככא שאמרו חו"ל, דלעולם ישנה אדם לחלמידו דרך קצרה. והוצאה חדשה זו היא ראשית פרי בכורי הנפעל אשר בשם "נפעל הליכות עולם" יכונה.

וכנכואר היטב הדק בקונטרס "**זה השולחן**" הנחלוחה להוצאת שו"ע עם הנהות הרמ"א וו, הרי לפנינו כלי אמצעי מועיל לרכוש הבקיאות בידיעת עקרי דיני התורה ע"י חורה רצופה של ליכורם ללא נו"כ טשך שנה על פי תוכנית שנחית וזאת בהרגיש שאין זה לכתן לפסוק הלכה למעשה, אלא כאמור, חורת הליכור על כמת לקנות בקיאות עכ"פ בעקרי הדינים הנפורשים בנחבר והרמ"א שנפיהם כל בית ישראל חיים, גם האשכנזים וגם הספרדים וכפי רצון הנחבר זיע"א בדברי הקדמתו לשו"ע: ראיתי בלבי כי טוב ללקוט שושני ספירי אמריו בדרך קצרה בלשון צח וכולל יפה ונעים למען תהיה חורת ה' חמימה שנורה בפי כל איש ישראל, כי כאשר ישאלו לח"ח דבר הלכה לא יגמגם בה אלא יאמר לחכמה אחותי אתו ספר זה לחלקו לחלקים שלושים, ללמוד ביום חלק ונמצא שבכל חורש הוא חוור חלמודו, עכ"ל נרן הנחבר.

וזאת היה רצון צריק שילמד כל אדם בישראל בסדר זה שיהיה ידיעת עקרי דיני התורה שנורים בפיו, גם אלה אשר כבר ניסו ידיהם בהוראה, ואלה שעריין לא ניסו באלה.

וכיוון שנחמעטו הנעורות, ונה גם שהכמעת עם הנהות הרמ"א היא כמעט כפולה, הרי זה בלחי אפשרי לחזור בכל חורש, אלא עכ"פ בכל שנה ושנה אפשי ואפשי, ונחזין דבר ואמצעי זה ער כאן, בלי שום ספק, והרי זה כמוש נקיים רצון צדיק נרן הנחבר זי"ע, וכפי שהיה בקדמתא דנא שלמדו לימוד חורה כוו אף בלא נו"כ, למען לקנות בקיאות, ושיהיה הדינים שנורים על פי הלומד, ואלה הם יסודות הידיעות בדיני התורה.

על כן נקרא לאחינו בית ישראל להביא ברכה זו הביתה, להעמיד זה השולחן אשר לפני ה', הדור כולו עם נפחו הנהורה, לומד לחכמה אחותי את.

וטוב עשה הגה"צ הנ"ל שליט"א בעמדו כאשר יסר כולל אברכים מצויינים במיוחד לנטרת הליכור שו"ע עם הנהות הרמ"א חוך שנה ושנה לשינון הלכה, בחוך מסגרת הכולל טורקא.

להחויר עטרה ליושנה בהוצאת שו"ע עם הנהות הרמ"א לנטרה להפיץ בקיאות ידיעת עקרי הדינים בכל חפוצות ישראל, ואף ידינו חכון עמו וכל אשר יעשה יצליח.

כעחירת החוחטין לטוען החורה הק' ולומריה

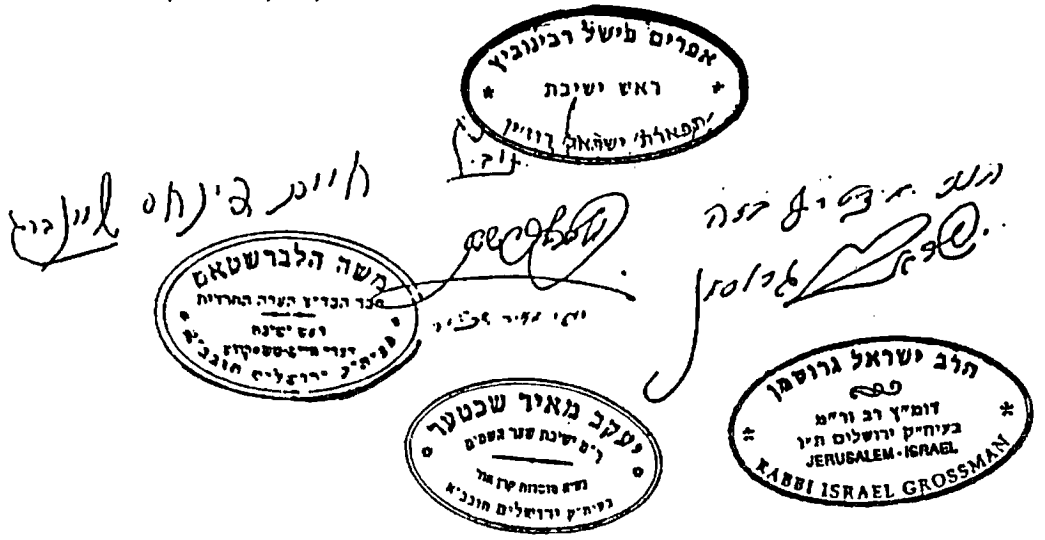

קונטרס זה השולחן

כתב מרן החיד"א זי"ע ב"שם הגדולים" שלו במערכת גדולים סימן קס"ה אודות מרן מוהר"ר יוסף קארו זצלה"ה, מחבר הספר שולחן ערוך כדלהלן בפתיחה שם: "כתב מהרח"ו זצ"ל שהיה (מרן הב"י) משורש רבי יהודה ב"ר אילעי, והוא בכנף אדם הראשון השמאלית, והוא מבחינת אצילות. ובמקום אחר כתב, שהוא משורש רשב"א והרא"ה, והרב המגיד, וכמה תנאים ואמוראים וגאונים. וזכה למגיד המלאך הדובר בו כמפורש בספר מגיד מישרים, ובמאמר הרב החסיד מהר"ש בן אלקבץ במעשה אור לחג השבועות, והביאו הרב שני לוחות הברית".

חושבנו שדי בתיבות הקצרות הללו כדי להרתיע ולזעזע כל אחד שמעז לגשת אל באר אחד ממקחיו של רבינו המחבר ז"ל מפני שכל כך נשגבים מאיתנו המושג והדמות של מרן זי"ע, וכל כך קצר המשיג. אמנם לא נעסוק בקונטרס זה בפרטי קורות חייו של מרן הבית יוסף, זי"ע שכבר הובאו די באר בספרי תולדות המחברים, אלא שנסתפק רק בהערה קצרה וחשובה אודות חייו, שכל בני דורו — דור דעה שבחוץ לארץ ובארץ ישראל בעיר הקודש צפת"ו, בה ישב ופעל מרן זי"ע, כולם ארכבותיהם דא לדא נקשן בזכרם את שמו הקדוש על שפתיהם, וחשבו את עצמם לקטני תלמידיו, כגון מהר"ם קורדובירו, בעל "פרדס רימונים", והרב מהר"ם גאלאנטי, והרב מהר"ם אלשיך, זי"ע, ומרן מלכא האריז"ל שנתחתן בו, והיה מרן מרא דארעא ישראל, וכל בית ישראל סמוכים על שולחנו, וכמה מחכמי הדור נסמכו על ידו בסמיכת חכמים. ומי לנו גדול מרשכבה"ג רבנו הרמ"א, בעל המפה הפרוסה על שולחנו הטהור של מרן המחבר, שמעיד עליו בתור "מרן, נר ישראל, ראש הגולה, ארי מסבכו עלה כי דברי נגד החכם הנ"ל כאין נחשבו, ושגרא בטיהרא מאי מהני כי בידיעתו הכוללת להקיף הכל, דבר אחד ממנו לא נפלו החולק עליו כחולק על השכינה". מרן האר"י הק' מחותנו, כותב לו שאלה בבקשה "ילמדנו רבינו", מהר"ם אלשיך הקדוש כותב למרן: "תלמידיו אנו וממימיו אנו שותין". באחת מהשאלות מכונה מרן: תפארת ישראל סגולת גולת אריאל, איש אלוקים קדוש מורה דעה ויבין שמועה, החכם השלם, כרכא דכולא ביה, הרב הכולל הגאון, קדוש יאמר לו", וכל אלה דברי בני דורו, שליבם היה פתוח כפתחו של אולם. וכמובן הדור שלנו, דור יתמי דיתמי, דור הסתרת פנים וחושך כפול ומכופל, לנו יש רק לציית לדברי מרן בציות מלא, מלבד

אשר כבר הורה לנו רבנו הרמ"א זיע"א על ידי רבותינו גדולי פוסקי האשבנזים שמפיהם אנו, בני אשכנז, חיים, אחרי נשיקת עצמות יוסף הטהורים...

רבנו החיד"א מספר עוד כי ג' חכמים שנקראו בשם "יוסף" היו בדורו של רבנו ראויים לחבר ספר שיקבץ כל הדינים ויגלה שרשיהם ויסיק שמעתתא אליבא דהלכתא דוגמת בית יוסף, והם: רבי יוסף טאיטאצק, רבי יוסף ן' לב ורבנו. אבל אם כי כל אחד מהם היה ראוי למלאכה זו, הסכימו מן השמים שתיעשה ע"י רבנו מפני ענוותנותו היתירה, וע"י מרן הרמ"א זי"ע שכוונתו לשם שמים, כאשר נביא להלן.

בהגיע רבנו לצפת"ו נתקבל בכבוד מלבים בא' מגדולי הדור, וביחד עם המבי"ט עומד בראש בית הדין המרכזי אשר ממנו יצאה תורה והוראה לכל תפוצות ישראל כמסנהדרין בימי קדם, וכל דבריו היו כדברי האורים. עוד לפני הופעת ספרו הגדול "בית יוסף" מבטיחו המגיד מן השמים כי יגמור את חיבורו בלי שום טעות, ויתפשט ויאירו עיני ישראל, והוסיף לשבחו כי מימות הרמב"ם לא קם כמותו לסדר את ההלבה הפסוקה בסדר נפלא בזה. אף המגיד הקדוש מן השמים גילה לו כי זה חמש מאות שנה לא היה מרביץ תורה כמוהו, "וכל שלא ילמד בישיבתך לא יוחזק ביודע כלל". בשו"ת מבי"ט (ח"ב מ"ו) מכנה למרן הבית יוסף "המלקט הקדוש". רבנו הרמ"א איסרליש קרא למרן "נשיא אלוקים אתה בתוכנו אשר מימיו אנו שותים", כאשר נביא להלן בס"ד.

בני דורו העידו שפני רבנו בעל בית יוסף היו דומים כפני מלאך אלוקים, והוא חי חיי שרף, עובד ה' בדביקות ופרישות, מרבה בצומות וסיגופים ולובש שק מלא אבנים כדי "להכניע עורפו הקשה". היה מתבודד בבפרים שבסביבות צפת"ו, כגון עין — זיתים, מירון, ביריה, מקום שם סיים בשנת שט"ו את החלק אורח — חיים של ספרו "שולחן ערוך", אשר נדפס עם יתר חלקיו לראשונה בוינציה בשנת שכ"ה, והיה לחל — תלפיות, ספר מחוקק ופוסק המוסמך ביותר והנפוץ ביותר בכל תפוצות ישראל לאחר חתימת התלמוד, אשר הלכה במותו בבל מקום, וכל בר ישראל שומר אמונים למורשת סיני, באשר הוא שם, - חייב לכוון את דרכיו וארחותיו על פיו, ולא להניד אצבע בלעדו.

מהרנא"ח בתשובותיו מספר כי "בארץ הצבי וארץ מצרים ערי דמשק וארם צובא וערי פרס וגלילות טורקיה וערי המערב קבלו עליהם הוראת מרן".

המגיד שבקרב המחבר השמיע באזניו: "וכל אשר עשית והורית עד היום, ה' מצליח בידך, וכן מסכימים במתיבתא דרקיע, חי ה' כי הפסק אמת ויציב, הלכה למשה מסיני

הלכה בוותך ומטעמך וכן כל מה שתעשה לתורה מכאן והלאה הקב"ה יצליח ויסכים על ידך ניכרים דברי אמת".

ונוסיף עוד כמה דברי נוראות ונשגבות מפי המגיד בדי להדגיש עוד יותר את עוצם תוקף גדולת מרן המחבר שו"ע, בכדי שמתוך גדולת רוממותו נלמד גודל חיוב מילוי רצונו לגבי לימוד השו"ע שלו, והוא נרמז בין בתרי ספרו הגדול "שולחן ערוך": "ראיתי אני בלבי בי טוב ללקט שושני ספירי אמריו בדרך קצרה בלשון צח ובולל יפה ונעים **למען תהיה תורת ה' תמימה שגורה בפי כל איש בישראל, כי כאשר ישאלו לת"ח דבר הלכה, לא יגמגם בה אלא יאמר לחכמה אחותי את**, בשם שברור לו שאחותו אסורה לו, כך יהיה ברור לו כל דין שישאלו עליו הלכה **למעשה בהיות ושגור בפיו הספר הזה הבנוי לתלפיות, תל שהכל פונים בו לחלקו לשלושים חלקים, ללמוד בו בכל יום חלקו, ונמצא שבכל חודש הוא חוזר תלמידו, ויאמר עליו "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", זאת ועוד"** עדב"ל.

ואלה דברי המגיד שבקרב מרן המחבר אודות גדולת מדרגותיו, אחרי שנתגלה אליו בליל שבועות אחד, במסופר ע"י עד ראיה רבי שלמה הלוי אלקביץ בהעתקת השל"ה הק'.

ואני המשנה ראיתי את מקומך שהכינו לך בג"ע במה טובה גנוזה לך בג"ע במה תפנוקין ועידונין הם מעותדין לך, חזק ואמץ ביראת השם...

וכ"ה דברי רבי אברהם גאלאנטי, תלמיד הרמ"ק בספרו "קינת סתרים": "דברי המגיד שהיה מדבר למורנו ורבנו הגדול מוהרר"י קארו זלל"ה, שהבטיחו שידרוש בג"ע שבעה ימים מלבד הבטחות מופלאות וכו' זבאה חולקיה".

המגיד מבשר למרן בעל המחבר שו"ע, כי הרמב"ם ובעל הטורים שמחים בו שפירש דבריהם בספרו, והוא מצוה לקרוא את שמו "בית יוסף", כי "זהו ביתך בעוה"ז ובעוה"ב".

בשורה נוספת בפיו של המגיד, כי "אתנך נגיד על עמך עמי ישראל ותתגדל ישיבתך יותר מישיבת בחורי יצחק אבוהוב, ותלמוד ותלמד, ובניך יהיו סנהדרין בלשכת הגזית, ותראה אותם מלמדים הלכות קמיצה...

ומתיבתא דילך היא לקבל מתיבתא דעתיק יומין, וכד אינון מפלפלים, הדברים שמחים כנתינתן מסיני".

ואזכך לגמור כל חיבוריך ופסקיך נקיים מכל סיג וטעות, ולהרפיסם ולפשטם בכל גבול ישראל."

אין המגיר מכסה הימנו, כי במעט יחיד הוא ברורו בין אנשים שיתגלה לו מלאך,וזאת — בזכות המשנה שאתה גורס תמיד", "ואע"ג דאיכא אחרינין דידעין שית סדרי משנה, לא ממלל עמהון, כמה דממלל עמך".

נתתי לך במתנת חינם כי מתנה טובה ומרגליות טובה היתה לי בבית גנזי והוצאתיה ונתתיה לך במתנת חינם".

נתתיך נגיד על עמי, והלא הזהרתיך שלא תפריד רגע א' מיראתי וממשנתי מחשבתך, ולא תאבל ולא חשתה בדרך הנאה כלל כי בעת שאתה יוצא לשוק, ואתה מהרהר במשנתי עולמייא דילי מכריזין ואזלין קמך ומכרזי הבו יקר לדיוקנא דמלכא, ובמה חיילין דלית לון חושבנא מלוין יתך, עליהון כמה עלמין מזדעזעין לקבל ההוא כרוזא שאלין ואמרין מאן ההוא גברא דמלך מלכי המלכים חפץ ביקרו הא הוא תנא סבא דארץ ישראל האי הוא ריש מתיבתא דארץ ישראל, הא הוא מחברא רבא דארץ ישראל".

"ובתר כל דין אזכך לאיתוקד על קדושת שמי" באשר ידוע שאחרי שריפת רבי שלמה מולכו ע"י האינקויזיציה הספרדית שר"י רכש לבו של מרן הבית יוסף חשק עז להיות קרב על קדושת שמו יתברך, וכן ביקש מאת המגיד שימליץ בעדו למסור נפשו על קידוש שמו יתברך והא מיכאל בהנא רבא זמין לאסקא נשמתך קמי קב"ה, ומכאן ואילך לית רשו לגלאה דעין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו"

לולא העדות הנאמנה של גדולי ישראל כמו הרב שלמה אלקוויץ, הרמ"ק, הרב בעל השל"ה הק', היה קשה להלם את הדברים המבהילים האלה לשום בשר ודם, אפילו לגדולים שבהם אך הכל שריר ובריר וקיים, וכך היה חלקו של מרן בעל המחבר שו"ע בזה ובבא.

ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א

ורק האדם הגדול בענקים בהיר הוא בשחקים, כמו רבינו משה איסרליש זצוקללה"ה, הוא הגבר אשר זבה לפרוש את מפתו הטהורה על שולחן הטהור של מרן המחבר. עוד בחייו זכה רבינו הרמ"א שכמה מספריו נתפרסמו ונתקבלו בכל תפוצות ישראל, רבינו

נתפרסם כגדול הדור בנגלה ובנסתר, וביחוד כפוסק ומכריע בשאלות הנוגעות להלכה ולמעשה ולמנהג בני אשכנז המעטירה. "גדול הדור שלא הניח כמותו בכל הגלילות ההם" — כך הספיד הגמ"ר שמואל יהודה קאצינעלנבוגען, בנו של מהר"ם מפאדובה את רבנו הרמ"א.

"ממשה עד משה לא קם כמשה", כותב על רבינו שאר בשרו וידידו הגאון מהרש"ל זי"ע הקשיש מרבנו הרמ"א בחיים. וכן חרותה אימרה חשובה זו על מצבתו, כאשר נאסף אל עמיו בשנת של"ב בל"ג בעומר: "ה"ה נר המערבי הגאון הגדול בדורו, מ' משה רועה אבן ישראל ביום ג"ל למספר בני ישראל, גלה כבוד מישראל, משה היה רועה צאן ישראל, צדקת די עשה ומשפטיו לישראל, הרביץ תורה לישראל, העמיד תלמידים לרבבות אלפי ישראל, וממשה ועד משה לא קם כמשה בישראל, וזאת תורת החטאת ותורת העולה אשר שם משה לפני בני ישראל שנת של"ב לפ"ק". "והאיש משה גדול מאד, אהובי שארי האלוף יניק וחכימא דדרא כי מי גדול ממר שהלכה למשה מסיני" — דברי שאר בשרו הגאון מהרש"ל.

"הנה רבותינו גדולי האחרונים", כותב בעל השל"ה הק', - "הגאון מהר"ש לוריא ז"ל, והגאון מהר"ם איסרלן ז"ל וכבר יצא טבעו של הגאון מהרמ"א ז"ל, לילך אחריו ולפסוק כמותו ובודאי מן השמים זכה לזה, כמו שנפסק הלכתא כב"ה אע"ג דב"ש הוי חריפי" "זכה לשני עולמות בחייו", כותב על עמיתו הגאון המהרש"ל זי"ע (שו"ת הרמ"א סימן ס').

רבנו הרמ"א ז"ל קם והתאזר חיל עוד בחייו של מרן מהר"י קארו זי"ע, וכאמור, פרש מפה על כל ד' חלקי השו"ע בהגהותיו אשר הוסיף עליהם, וחולק על מרן המחבר השו"ע הרבה פעמים על פי פסקי רבותינו האשכנזים "אשר אנו מבני בניהם", כפי שכתב "בדרכי משה" (או"ח סימן קמ"ד), ונקטו האשכנזים וגם הספרדים בהרבה פסקים בהכרעת הרמ"א ז"ל, מפני שהוא נחשב לבתרא נגד רבנו מהר"י קארו (שו"ת "משאת בנימין סו"ס כ"ז ו"בפרי מגדים" בהקדמתו לשו"ע יו"ד).

אלא שגם נגד דעת רבנו מהרש"ל ז"ל, בעל היש"ש, אשר באיסור והיתר שלו שחיבר על שערי דורא השיג הרבה פעמים על הוראותיו של רמ"א במה שכתב בספרו תורת חטאת והרמ"א גם הוא השיג שוב בתורת חטאת שלו על הוראותיו של מהרש"ל במה שכתב באו"ח שלו, גם בזה כבר יצא טבעו של הרמ"א לילך אחריו ולפסוק כמותו, ולא כמהרש"ל, ואע"ג דהמהרש"ל נחשב לבתרא טפי נגד הרמ"א שהוא ז"ל חיבר או"ח שלו

לאחר שחיבר הרמ"א "תורת חטאת" שלו כבר נתפשט בכל תפוצות ישראל שכחו"ל כמלכות פולאניא ופיהם ומעהרין ואשכנז לפסוק כרבנו הרמ"א ז"ל (לשון הגאון השל"ה הק' בספרו של"ה דף קכ"ח ע"א דפום ברעלויא).

ואעפ"י שיצאו הרכה עוררין מאת גדולי הפוסקים שלאחר מכן, גם על ספר השו"ע דמרן הכ"י, וגם על המפה של רבנו הרמ"א, רוב גאוני עולם של הדור ההוא ושל הדורות הכאים אחריהם החזיקו במעוז השו"ע בכל תוקף ועוז, ולא נטו מדבריו ימין ושמאל, והספרדים קיימו וקבלו עליהם בכל מקומות מושבותיהם לפסוק אחרי הכרעת המחבר, רבנו הכ"י שהוא רכן של כל כני הגולה, כמ"ש הרמ"ע מפאנו (תשו' סימן פ"ז והכיאו גם הגאון כעל עבודת הגרשוני סי' קי"ד), וכן גם האשכנזים ככל ארצות פזוריהם, אלא שבכל מקום אשר הרמ"א ז"ל חולק על המחכר כהנהותיו לשו"ע, אז הם הולכים תמיד אחרי הכרעת רבנו הרמ"א, כידוע שהוא ג"כ רשכבה"ג, וכל תלמידיו הגדולים כהסמ"ע, המשאת בנימין והשל"ה הק' התאמצו להפיץ הוראותיו בין כל מורי הוראות כישראל וקבלו עליהם להורות כל הוראותיהם ולדון את כל פסקיהם מתוך השו"ע והרמ"א כנגד ספר הלכושים.

ועיין ג"כ בהקדמת הסמ"ע כחו"מ שכתב שכוונת הגאונים מהר"י קארו והרמ"א היתה רצויה כמה שחכרו את השו"ע. אין לזוז זיז כל שהוא מפסקי הב"י והרמ"א ז"ל, כעל המפה".

"כאתי אחריו לפרוש מפה על שולחן ערוך שחיבר", כותב רבנו הרמ"א, "נתפשטו כספריו הרבה דברים שאינם אליבא דהלכתא לפי דברי החכמים שמימיהם אנו שותים והם הפוסקים המפורסמים בבני אשכנז וצרפת אשר אנו מבני כניהם" ובהיות השו"ע אמור להיות השולחן אשר לפני ה', הרי "לא נתנו עדיין לבני אדם אשר כמדינות אלו, אשר רובי מנהגיו כמדינות אלו לא נהגינן כוותיה כי כבר אמרו ז"ל אין למדין מן הכללות, כ"ש מן הכלל שכלל הגאון הזה לעצמו לפסוק אחרי הרי"ף והרמב"ם במקום שרוב האחרונים חולקים עליהם ואני ראיתי דבריו כשו"ע כניתנו מפי משה מפי הגבורה ויבואו התלמידים הבאים אחריו וישתו דבריו כלא מחלוקת, ובזה יסתרו כל מנהגי המדינות, וכבר אמרו חז"ל: הרבה דברים בין בני מזרח ובני מערב ע"כ ראיתי לבתוב דעת אחרונים עם המקומות שלא היו נראין לי דבריו, כדי לעורר התלמידים. וכב"מ שידעתי שאין המנהג כדבריו אחקרהו ואמצאהו ואבתוב הבי נהוג".

רבנו הרמ"א ז"ל התייחס למרן המחבר בכבוד ובהערצה עצומה, ולא התנגד להברעותיו של מרן המחבר עצמו וקרה לו "נשיא אלוקים בתוכנו אשר מימיו אנו שותים", אלא התנגד לזה שהבריע ללכת אחרי הרי"ף והרמב"ם הספרדיים והזניח את דעות חכמי אשכנז וצרפת, באשר ביקש הרמ"א לשמור על מנהגי ארצות האלה ומנהגי פולין שהיו חשובים בעיניו מאד, ולפיכך במקום שרבנו הרמ"א הורה למחבר, לא לבד שלא השיג עליו, אלא אדרבא, חזקו ואמצו, וגם פירש הרבה מקומות סתומים שבו, כדי שיהיו ראויים לכל נפש, בהנהותיו הבנים רבנו הרמ"א את כל אוצר תורת האשכנזים, כדי שבכל מקום שיהיו לשו"ע מהלבים, יהיה שטר ושוברו עמו, באופן שביחד עם השו"ע ודוקא על ידו יתפשטו מנהגי אשכנז בפולין ויפסקו על פיהם הלכה למעשה. לפיכך רצה הרמ"א דוקא לזכות את ישראל בהתפשטות השו"ע עם המפה, ודבר זה, אעפ"י שלאו בפירוש נאמר מפי הרמ"א, אבל הוא נלמד מכלל דרך שיטת הנהותיו.

"אם יש מחלוקת בין הגאונים בעלי השו"ע — כותב תלמיד רבנו הרמ"א רבי אברהם סג"ל הורוויץ, אבי השלה"ק, - ואנחנו בני אשכנז נוהגים כמו מו' במוהר"ר משה איסרליש זצ"ל. כי זה האיש משה היה אחרון לאחרונים, וראה וקרא ושנה דברי ראשונים והאחרונים, חדשים וגם ישנים, וידע דעת כולם מקטנים ועד גדולים, רבר ממנו לא נעלם, והסכים אל האמת וכפי המנהג שנהגו במדינות אלו. על כן ראוי לסמוך עליו אפילו שלא בשעת הרחק".

ובכן הנהות מרן הרמ"א ז"ל על אורח חיים וחלק מיורה דעה נדפסו בחמש שנים אחרי שיצא טבעו בעולם בשנת ש"ל, ועל ארבעה החלקים - אחרי פטירתו של הרמ"א בקראקא בשנת של"ח. מרן הרמ"א והגאון ר' יעקב קאשטרו ז"ל, שהיה מארא דאתרא במצרים עמדו במשא ומתן של הלכה עם מרן הב"י. בשו"ת הרמ"א מובאת תשובה ממרן הב"י על שאלה שנשלחה לו מקראקא על איש שנפטר והוריש מעות לארץ ישראל ויורשיו ערערו על כך. מרן הרמ"א נהג בהוראת מרן המחבר שו"ע אעפ"י שדעתו היתה חלוקה עליו לפום דינא, ובדברי תשובתו כתב לו: " באתי להשיב מפני הכבוד לדברי הגאון הגדול מורנו ורבנו יוסף קארו יצ"ו אשר מימיו אנו שותים ומקנקנו וכדו, ומה אוסיף בשבחו לכבודו, מאחר דכל מה דאת משבח ליה את מגנה במעשה ידו אתפלל אל ה' על העתיד להאריך ימי מורנו ורבנו נשיא אלוקים בתובינו חלילה להרמות דברי מב"ת וכל החולק עליו בחולק על השבינה" (סי' מ"ח, ווארשא תרמ"ג, דף מ"ז, א). עד בדי כך הערכתו של מרן הרמ"א ז"ל בלפי מרן מחבר שו"ע, זיע"א.

מלבר הוספת הלכות ודינים אשר השמיט מרן הב"י מחמת פרטיותם, והוספת מנהגי אשכנז החלוקים בהם מבני ספרד, מפני נהירתם של בני אשכנז אחרי האור זרוע הסמ"ג והסמ"ק וכו', חיווה מרן הרמ"א ז"ל באיזה מקומות את דעתו לאן היא נוטה במקומות שמרן השו"ע לא הכריע בין הפוסקים, וגם הגיע מרן הרמ"א ותיקן הלשונות בשו"ע שנשתבשו על ידי המעתיקים והמדפיסים, בהרבה מקומות.

בהקדמתו לספרו של הרמ"א "תורת חטאת", שנתחבר לפני הגהותיו על השו"ע, כתב מרן הרמ"א כדברים האלה: "הרבה דינים אין אנו נוהגים כמסקנת הרב הגדול הגאון מוהר"ר יוסף קארו י"ץ, אשר כבר נתפשטו ספריו בכל ישראל, ואם יפסוק אדם אחר דבריו בפרט בדיני איסור והיתר אשר יסד בשולחן ערוך שלו יסתור כל מנהגים שנוהגים בהם במדינות אלו. על כן אמרתי לתקן לשם שמים".

מטרת הוצאת שו"ע עם הגהות הרמ"א

אחרי כל הדברים והאמת האלה נודיע קבל עם שאין מטרתנו בחיבור זה להכריע הכרעות, לגלות שבילים חדשים בלימוד התורה הק' והוראתה, כאשר הכל כבר נתייסד על ידי גדולי הדורות הטובים והשלמים טובא מאיתנו, זיע"א. וגם הדברים המבהילים שהבאנו לעיל אודות גודל תואר בעל המחבר שו"ע ומרן הרמ"א, הרי שרבים ידועים ומפורסמים הם בתוך כלל עמנו, רק שכאן רוכז קצת למוקד אחד, למען להדגיש תוקף חיוב לעשות רצון הצדיקים והקדושים הנ"ל ולהחזיר עטרה ליושנה של שני רבותינו הללו של כל בני הגולה, פוסקי הדורות, המקובלים הנוראים, בעלי כוח הקודש וגילוי אליהו פעמים אין מספר, גדולים מרבן שמם, המהוללים בפי קדושי עליון אדירי התורה ארזי הלבנון. לחדש שוב את הלימוד הקדוש השווה לכל נפש, כאשר חשקו בזה שני האריות הללו, מרן השו"ע ומרן הרמ"א, להיות חיבורם שגור בפי עמנו בני ישראל, לקנות בהם בקיאות, בלי נושאי כליהם, למען תהיה תורת ה' בפינו ובפי בנינו עד העולם, למען קנות ידיעות ובקיאות חוקי המעשה אשר יעשון, לפני שיתחילו בני ישראל לחשוף זרוע עוזם לפסוק הלכות בקרב עמנו — זה לימוד השו"ע והגהות הרמ"א המחולק לשנה אחת, השווה לכל נפש והנחוץ לכל נפש בישראל, ובפרט לאלה אשר עומדים ומתכוננים להיות מורי הוראות בישראל.

עז חשקינו ונמרצת היא הפצרתנו כלפי ארון כל העולמים ליתן לנו סייעתא דשמיא, ובהוראת גדולי הדור דהשתא — להחזיר עטרה ליושנה, כאשר היה עם לבבם הטהורים

של מרן המחבר זי"ע ומרן הרמ"א ז"ל — להפיץ לפשט בקרב המוני בני ישראל וחכמיו את הלימוד הקדוש והחיוני הזה של ספר הקדוש והנורא המקובל בכל תפוצות ישראל הוא ספר שו"ע עם הגהות הרמ"א. ומי יתן ונצליח בעזהי"ת להמחיש בקונטרס זה את חשיבות לימוד המחבר עם הרמ"א כלשונם הטהור, וכפי שהיה נהוג מקדמתא דנא, וכפי שהסכימו איתנו גדולי הדורות דהשתא שליט"א, כי ידיעת ראשית דבר ה' זו הלכה כלשונה המתפרשת בשו"ע והגהות הרמ"א שהמה לנו בדורות אלו לעיניים, הוא היסוד וראשית הדרך לידע את הדין לאמיתו וכלשונו, שממנו יתד וכו'.

ונביא בכאן את דברי הרב רבי מנחם פורטו זצ"ל הכהן האשכנזי שכתובים בדף האחרון של ההוצאה הראשונה של שולחן ערוך (שהוא יקר המציאות) בשנת שכ"ה בויניצאה הבירה, שגם דברים אלו יש בהם כדי להמחיש את התועלת והנחיצות לימוד השולחן ערוך (והאידנא — עם הגהות הרמ"א ז"ל) ללא נושאי כליהם המרובים, וז"ל:

"היום הזה ראינו כי ידבר אלוקים את האדם וחי, אחרי השפיע והאציל מרוחו לתת בלב המלך מאן מלכא רבנא ומרנא הגאון ר"ג כמהר"ר יוסף קארו יצ"ו לחבר חבור קצור הלזה אשר בו יזכה כל אדם לשתי שולחנות ערוכות, ובו כל בית ישראל למקטנם, ועד גדלם ידונו ידונו יאמרו יאמרו יתירו יתירו דבר דבור על אופניו, ועל ידו שבדורנו כדורו של חזקיה באופן שיבדקו מדן ועד באר שבע וימצאו בל איש ואשה בקי בהלכות טומאה וטהרה היתר ואיסור, לאשר המחבר צרר בחפניו במעט הכמות ורב האיכות כל דין ודין קמח סולת מנופה בי"ג נפה עד אשר אין בם נפתל ועקש ודעת שפתיו ברור מללו בלשון צח קל ונקי לאשר אם לא תדע אחרי מי יצא מלך ישראל, הביטה וראה כי בעקבות הנשר הגדול הרמב"ם ז"ל הלך לו, לא נטה מאשוריו ימין ושמאל בבל כל, ואם בי הרב יפעם אורו זורח כהיום בצפ"ת תובב"א, עם בל אלה מצודתו פרוסה בכל מקום אשר בשם ישראל יבונה, ומה גם עתה מאחרי חיבוריו אלה הובאו במסורת ברית הדפוס, אשר הן הנה היו כנפים להם לעופף על פני תבל, באופן שבכל מקום אשר דבר המלך מגיע שמחה וששון ליהודים, ואם כי כמו לסבה ראשונה משועבדים אנחנו אל הגאון הנז' עם כל אלה לולא קם הנדיב נדיבות יעץ, השר אשר בו תורה וגדולה במקום אחד, כבוד רבי שלמה אלשקר יצ"ו ממצרים אשר התנדב וכו'...

ומתוך דברי מרן המחבר זי"ע, המשך דבריו בהקדמתו: "התלמידים הקטנים יהגו בו תמיד וישננו לשונם על פה ותהיה גירסא דינקותא מסודרה בפיהם מקטנותם הלכה למעשה, וגם יזקינו לא יסורו ממנו, והמשכילים יזהירו בזוהר הרקיע בהניח להם מעצבם

ויגיע כפם וישעשעו נפשם בהגותם בספר זה אשר כלו מחמדים הלכות פסוקות באין אומר ואין דברים, וקראתי ספר זה "שולחן ערוך" כי בו ימצא ההוגה כל מיני מטעמים ערוכים בכל ושמורים סרורים וברורים, ומובטח אני בחסד עליון כי על ידי ספר זה תמלא הארץ דעה את ה', הקטנים עם הגדולים, תלמיד עם מבין, חכם חרשים ונבון לחש, ובכן אפרוש כפי אל ה' יעזרני על דבר כבוד שמו להיות ממצדיקי הרבים ויזכני האל להחל ולגמור להיות מסודר כהלכתו מתוקן ומקובל, וטוב ויפה, והנני מתחיל לעשות כאשר יעדתי, וה' יהיה בעזרי, אמן".

וטבח טבח והכן... - ביתה יוסף

כתבו היד מלאכי, שדה חמד וארץ חיים אזהרה "מרבותינו קמאי ובתראי שלא לרון מהשו"ע קודם ראות בירור הרין בבית — יוסף ". אמנם, כמו שכתבנו לעיל שאין זו מטרתינו להורות דרכי לימוד הפוסקים ולחרש בהן שיטות והרכות, ואין זה מעינינו לקבוע כללים, אלא אחת איותה נפשנו להחדיר את לימוד ההלכה הפסוקה בספר שולחן ערוך למרן רבנו יוסף קארו עם הגהות הרמ"א לדעת את המעשה אשר יעשון מתוך הדין הנפסק, ורק נדבר קצרות מאד אודות ספרו הגדול בית יוסף, כיוון שממנו צמח וגדל השולחן ערוך, ובלעדיו אין לו שום קיום, אחרי שבירדנו את תוכן והמטרה של הגהות הרמ"א ז"ל.

התייר הגדול מרן החיד"א זלל"ה מביא מעשה נורא מגזירת הרב הגדול מהריב"ל זלל"ה כאשר יצא לאור ספר בית יוסף למרן, שלא ילמדו בו תלמידיו יען כי ממעט הבקיאות. ותלמידי מהריב"ל זלל"ה היו לומדים לפניו ס' הטורים, והוא היה אומר מקור נפתח לכל דין מהש"ס, ומאז הימים לא אירע שנעלם מהרב מהריב"ל שום מקור רין ברוב בקיאותו. ואחר הגזירה שגזר, יום אחד למדו דין אחד, והרב לא מצא יריו ורגליו בבית המדרש, ונעלם ממנו הבקיאות וטרח וחפש חפוש אחר חפוש, פשפש ולא מצא. אז אמר הרב מהריב"ל, נראה שמן השמים רוצים שספר בית יוסף יתפשט בעולם, לכו חזו, וכשפתחו הספר בית יוסף, מצאו איה מקום הדין בש"ס, והתיר להם הגזירה. כי ראה כי הסוגיא ההוא היתה ידועה אצלו, אך נעלמה ונסתרה ממנו, ורן בדעתו שמן השמים זכו לו למרן בית יוסף, ז"ל.

כתב מרן המחבר כמה פעמים במקומות רבים שכל רין שפוסק, ואין ספרו בית יוסף לפניו בוודאי ישגה בהוראות, עוד כתב "ולו היה חכם המתיר הזה מעיין בספר בית יוסף

היה מוצא מה מבואר, ולא היה משתבש במה שנשתבש וכל מורה שיהיה לפניו ספר זה ידבר בשער, ולא יבוש, כי אם לא יעשה כן ח"ו, ע"ז נאמר שגגת תלמיד עולה זרון", וכמוכן שזה נכון לגבי הגהות הרמ"א, לנו כני אשכנז.

"אני הדל באלפי יוסף במוהר"ר אפרים במוהר"ר יוסף קאר"ו זלל"ה קנאתי לה' צבאות ונערתי חצני לסקל המסילה **והסכמתי לחבר ספר כולל כל הדינים** הנוהגים בכיאור שורשיהם ומוצאיהם מהגמרא עם כל חילוקי סברות הפוסקים איש לא נערר, ולא ראיתי לעשות ספר זה חיבור בפני עצמו כדי שלא אצטרך לכפול ולכתוב דברי מי שקדמני, לכן הסכמתי לסמכו לא' מהפוסקים המפורסמים, ועלה בדעתי **לסמכו לספר הרמב"ם** ז"ל, להיותו הפוסק היותר מפורסם בעולם, וחזרתי כי מפני שאינו מביא אלא סברא א', והייתי צריך להאריך ולכתוב סברות שאר הפוסקים וטעמם. ולכן הסכמתי **לסמכו לספר ארבעה טורים** שחיבר הרב רבנו יעקב בן הרא"ש ז"ל, כי הוא כולל רוב דעות הפוסקים".

וזה משפט הספר ומעשהו — לבאר הדין שכתב בעל הטורים, אם הוא משנה או ברייתא או תוספתא או מימרא בתלמוד בבלי או ירושלמי או בספרא או בספרי או במכילתא, ואם הוא מוסכם או אם הוא מחלוקת תנאים או אמוראים, והמחבר פסק באחד מהם, ומאיזה טעם פסק כמותו, ואם מביא המחבר סברות פוסקים חולקים בדין ההוא, יבאר טעם כל אחד מהסברות ששרשה ומוצאה מהתלמוד **הסכמתי בדעתי כי להיות שלושה עמודי ההוראה אשר הבית בית ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלוא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל** אמרתי אל ליבי שבמקום ששניהם מהם מסכימים לדעת אחת נפסק הלכה כמותם, אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקין על הדעה ההוא, ולכן פשט המנהג בהיפך. ומקום שאחד מהג' העמודים הנזכרים לא גילה דעתו בדין ההוא, והשני עמודים הנשארים חולקין בדבר, הנה הרמב"ן והרשב"א והר"ן והמרדכי וסמ"ג ז"ל לפנינו אל מקום אשר יהיה שמה הדוח רוח אלהין קדישין ללכת נלך, כי אל הדעת אשר רובן כן נפסוק הלכה. ובמקום שלא גילה דעתו שום אחד מן הג' עמודים הנזכרים נפסוק כדברי החכמים המפורסמים שבתבו דעתן בדין ההוא ודרך זו דרך המלך נבונה וקרובה אל הדעת להרים מכשול ואח"כ בתבתי כל הדינים המחודשים שהבאתי בביאורי זה הנקרא ספר בית יוסף **כדי שימצא כל אדם הדין שירצה בנקל**, ותועלת הספר זה לחכמים מבואר ולבוחרים בקיצור זה הוא דרך ארוכה וקצרה, ואפשר אין בו כח לעמוד יעיין בו להבין בוונת דברי המחבר ספר ארבעה טורים על בוריין. נמצא שבספר זה מזון לבולא ביה" עדכלה"ק.

כבר בחיבורו הגדול בית יוסף מדגיש מרן המחבר את אחת מהתועליות החשובות ביותר של חיבוריו, והוא בקיאות בהלכה והתמצאות כל אדם ברינים בנקל, וזהו עמוד השדרה של ידיעות ההלכה.

מרן החיד"א ז"ל מעיד בשם הגדולים שראה לספר בית יוסף או"ח שנדפס בשנת ש"י, והשם בית יוסף כפי שמסרנו לעיל נאמר למרן מפי המגיד. לאחר שחידוש הסמיכה בצפת"ו לא הצליח, קיווה מרן שחיבוריו יהיו מוסמכים מכל חכמי ישראל, והם ישמשו כעין תחליף לסמיכה. מרן טרח עמל ושקד על ספרו בית יוסף עשרים שנה תמימות ואחר הגיהו וערכו עוד שתים עשרה שנה, סך הכל שלושים ושתיים שנה רצופות.

בנוגע למסורות אחרות שבארצות הגולה כתב מרן בהקרמתו דאם מקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים, אע"פ שאנו נכריע בהיפך, יחזיקו כמנהגם, כי כבר קבלו עליהם דברי החכם האוסר, ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפרק מקום שנהגו, ואילו אנו האשכנזים נצא ביד רמ"א...

אעפ"י שהיו מתנגדים להכרעת מרן גבי ג' עמודי העולם שבחר בהם ובתורתם, והמה גדולי ישראל, כהרש"ל ז"ל, הרמ"א ז"ל, מהרש"ך ז"ל ועוד, העיד מרן החיד"א ז"ל ששמע מפום רבנן קדישי ששמעו מפי הרב הגדול מופת הדור מהר"ח אבועלפיא זלל"ה, שקיבל מזקני גאוני הדור שהסכימו בכלל זה דמרן ללכת אחר ג' עמודי הוראה קרוב למאתיים רבנים מדורו כאמור לעיל, וכך היה אומר כי כל אשר יעשה פסק מרן עביד כמאתן רבנן, אלו דבריו ז"ל. ורבנן קדמאי **אתנחו סימנא, לכך קורין למרן מר"ן סתם, כי הוא ר"ת ממאתן רבנן נסמך**. כל זה הבאנו אנו אך ורק בשביל להדגיש לבני דורנו את נחיצות הבקיאות בשולחן ערוך.

שולחן מלכים

נשתדל להביא בס"ד עוד כמה הוכחות ברורות וראיות לרעיון להחזיר עטרה ליושנה להחריר את לימוד ההלכה הפסוקה בשולחן שערך מרן ז"ע עם הגהות מרן הרמ"א ז"ל לפני מלכים, מאן מלכי רבנן, וגם כל עם בני קרואים בני מלכים. ראשית כל, ידועים ומפורסמים דברי מרן בעל השו"ע בעצמו אודות נושא זה, שכבר הבאנו לעיל, מתוך הקדמתו לשו"ע: "ראיתי בלבי כי טוב ללקוט שושני ספירי אמריו ברדך קצרה בלשון צח וכולל, יפה ונעים, למען תהיה תורת ה' תמימה שגורה בפי כל איש ישראל, כי כאשר ישאלו לת"ח דבר הלכה, לא יגמגם בה אלא יאמר לחכמה אחותי את".

ועוד מתוך הקדמתו: "ספר זה... לחלקו לחלקים שלושים, ללמוד כו בכל יום חלק, ונמצא שבכל חודש הוא חוזר תלמודו". וכדפום ויניציאה שכ"ז מוכאת חלוקת החלקים והסימנים של השו"ע לשלושים יום כדלהלן:

היום לפי החודש העברי	החלקים והסימנים	היום לפי החודש העברי	החלקים והסימנים
	אורח חיים		אבן העזר
א	א-פח	טז	א-יכ
כ	פט-קסט	יז	יג-סו
ג	קע-רנט	יח	סז-קיח
ד	רס-שיז	יט	קיט-קנג
ה	שיח-שעכ	כ	קנד-קעג
ו	שעג-תסז	כא	קעד-קעח
ז	תסח-תקמד		
ח	תקמה-תרפד		חושן משפט
ט	תרפה-תרצז	כא	א-מג
		כב	מד-עד
	יורה דעה	כג	עה-קכ
ט	א-סא	כד	קג-קמא
י	סב-קכד	כה	קמב-קעה
יא	קכה-קפכ	כו	קעו-רכד
יב	קפג-רכ	כז	רכה-רסג
יג	רכא-רנט	כח	רסד-שיא
יד	רס-רצז	כט	שיב-שפח
טו	רצח-שמכ	ל	שפט-תכז
טז	שמג-תג		

אין כל ספק ואף צל של ספק שהמדוכד כאן כדכדי שו"ע גרידא ללא כל נושאי כלים, ואם לא כן, לעולם לא יספיק אדם לחזור על דיני השו"ע בכל חודש כחפץ מרן המחבר, שכיוון את ספרו להיות "כולו מחמדים הלכה פסוקה כאין אומר ואין דכרים", וכפרט כשאנו ממליצים ללמוד שו"ע עם הגהות הרמ"א, שהכמות תהיה כפולה.

יש לציין כי בספר כתר שם טוב ח"ב מובא דבר מענין (עיין בס' בעש"ט עה"ת פרשת ואתחנן אות י"ח) וז"ל: הזהיר [הבעש"ט זי"ע] ללמוד ד' [חלקי] שו"ע בלי פירוש [בלי מפרשים, ר"ל רק מחבר ורמ"א בלבד] וללמדם עם הקטנים, וכ"ש עם הגדולים וכו', כי אם כשרוצה לפסוק דין, אזי ועיין היטב במפרשים" עכ"ל.

ונראה הכוונה הקדושה בזה ללמוד וללמד את כל ד' חלקי השו"ע, דברי המחבר הרמ"א ולדעת את כל פסקי ההלכות שבהם, כל סעיף לפי פירושו הפשוט, כי מי שבקי בכל ד' חלקי השו"ע באופן כזה, יודע כל שורשי ההלכות של התורה.

ואם כי נראה שהדברים נאמרו לתלמידי גדולים שבזמנים ההם שהם יעסקו וירביצו תורה ברבים, שידעו עקרי ההלכות של תורתנו ולהגות בהם כדי שלא תשתכח התורה כמ"ש שם, בכל זאת האידנא ניתן לקיים זאת אף בדורנו בקל ע"י קביעת שיעור ללמוד רק דברי השו"ע עם הרמ"א, רק כדי להבין את הפשט ואת הטעם הנצרך לגופא דמילתא גם אם קיימות דעות נוספות בנו"כ להלכה, והעיקר בשיעור שכזה הוא לא להתעמק בזמן השיעור, אלא להבין דעת המחבר והרמ"א ותו לא, וגם אין צורך להכנס כל כך בעומק הטעמים, כי לא כל הטעמים נצרכים עבור הפשט הפשוט, וכך אפשר לעבור על כל שו"ע בנקל, בעבר היו קובעים מעין שיעור כזה בלימוד הלבוש (עיין בהקדמת ספר אליהו זוטא על הלבוש או"ח).

וסיום דברי הבעש"ט שם הוא, שבנוגע לפסוק דין להלכה למעשה, ע"י ריבוי לימודו, ידע היכן לחפש את ההלכה הנצרכת לו, ואז יעיין היטב בהלכה המסויימת עד שיברורה הלכה למעשה ע"י הנו"כ וההפוסקים הדנים בהלכה זו.

וע"י ההנהגה הנשכחת זו שאנו באים בעז"ת לחדש ע"י ההוצאה לאור השו"ע עם הגהת הרמ"א בלבד, יהי' ניתן לסיים את ארבעת חלקי השו"ע כמה וכמה פעמים, בהבנת דברי המחבר והרמ"א, והרי בידי הלומד תמצית של כל הלכות התורה הנוהגים בזמן הזה — גם אם אין בידו עדיין כל הסברות, הטעמים וחידושי הדינים של הנו"כ.

וגם לאלו העוסקים בשו"ע עם הנו"כ להלכה למעשה על פי הכרעת המפרשים כדבעי, הרי בנוסף לשיעור עיון זה, תשמש להם השיטה הנ"ל של לימוד שו"ע עם הגהות הרמ"א בלבד, לשיעור בקיאות כדרך הנהוג בלימוד הגמרא, ובלאו הכי כשבא דבר הלכה למעשה לידו, יהיה אפילו בדבר שכבר נתיגע עליו בעבר, צריכים עפ"י רוב לשוב לעיין בפנים מפני חולשת הזכרון בעתים הללו, אבל בשיעור שכזה ללמוד שו"ע עם הגהות הרמ"א בלי נו"כ יפוק תועלת רבה שהרי דעתו מתרחבת עליו בכל שטחי ההלכות של

תורתנו הק' לרעת ערכה ומקומה, ורווחא שמעתתיה, וכל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא. עוד זימן השי"ת לידינו את מאמר מרן החיד"א זי"ע בספרו הגדול שם הגדולים, ובו הערה נחוצה בנוגע להנוהג הקדום לחזור ולשנן את פסקי ד' חלקי השו"ע של מרן זי"ע הנהוג אצל גדולי הדורות הקודמים.

במערכת הספרים מזכיר מרן החיד"א זי"ע את הספר החשוב זכרון יעקב עה"ת מאת הגאון הר"ר יעקב ברלין, ז"ל, תלמידו של הגאון הר"י כץ ז"ל אב"ד ק"ק פפד"מ, להגאון הר"ר יעקב ברלין הנ"ל היו שני חברים מיוחדים שמרן החיד"א ז"ל מזכירם בערך ההוא, וא' מהם הוא הגאון הגדול הרב יוסף וואשיר טרילינגן ז"ל אב"ד אשנבאך שאודותיו כותב מרן החיד"א ז"ל כדלהלן: ואני הצעיר זכיתי לראות הרב מהר"ר יוסף הנז' והיה סיני ועוקר הרים, [חריף ובקי], והיה לו חדושים על הש"ס בבקיאות ויושר העיון, והיה קורא הש"ע ד' חלקים בכל חודש בבהכ"נ כמ"ש מרן בהקדמתו, שחלקו לשלשים חלקים שילמדוהו בכל חודש.

שח לנו הגאון הצדיק חו"ב רבי ישראל חיים קאהן שליט"א אב"ד תולדות אהרן בעיה"ק ירושלים ת"ו עובדה מעניינת אודות התחלת תקופת שימושו של הגאון בעל מנחת יצחק ז"ל במשרת ראב"ד דפעיה"ק ירושלים ת"ו. והמעשה שהיה כך היה כשהגיע לחופי ארץ הקודש וקבע איתן מושבו בעיה"ק ירושלים ת"ו אחרי שקיבל על עצמו עול הרבנות בהעדה החרדית מובנת מאליו היתה חרדתו לישב על כם ההוראה בעיה"ק עליו ישבו לפניו גדולי פוסקי הדור המובהקים אשר פארו את רבנות ירושלים מקדמת דנא כמו כ"ק מרן אדמו"ר מסאטמאר והגאון מהרי"ל דיסקין, והגרי"ח זאננענפעלד והגר"ד בענגים ועוד זכר כולם לברכה, ובכן מה עשה בראש וראשונה שהמושכל ראשון שלו היה הלכה פסוקה ראשית כל נם מחברת בן אדם וסגר את עצמו בד' אמות של הלכה בחדר מבודד סגור ומסוגר על מנעול ובריח למשך שבועיים שלושה ומה עשה בימי התבודדותו אלה ישב וגרם באורייתא ומה בחר לו לגרום איזה מקצוע בתורה הרחבה מני ים ישב וחזר על כל השולחן ערוך של מרן המחבר עם באר היטב וכאשר סיים והשלים חזרת כל השולחן ערוך עם באר היטב יצא מחדר התבודדותו ונחה דעתיה ובכן מעובדה זו יש ללמוד שהיא דוגמא חיה ומוחשית איך היה שינון הלכה אצל גדולי תורה ועוד כמה קרובים העניינים האלו לרעיון הנשגב הזה שאנו מתכוונים בעזי"ת לחרש להחזיר עטרה על יושנה ע"י הוצאת שולחן ערוך זו לתועלת הלומדים החפצים לקבוע ולחרות את כל דיני התורה על לוח לבם ולא ימושו מפיהם ומפי זרעם.

וגם מרן הרמ"א זי"ע שנתווכח עם מרן המחבר זי"ע, בכל זאת כותב עליו: "בהיות כי הגאון המחבר בית יוסף ושולחן ערוך שלו חכם עדיף מנביא טבח טבחו, ערך שלחנו — לא הניח אחריו מקום להתגדר בו".

בליל שישי כשבת ט"ז לאדר ראשון שנת ה'שי"ח לפ"ג החלה תקופה חדשה בתולדות עמנו בני ישראל, כאשר באותו לילה סיים מרן הכ"י את כתיבת חיבורו הגדול — השלחן ערוך. על אף שהיה מרן ענוותן כהלל, ידע בכל זאת להעריך במלוא הערכה את המתנה אשר זכה לה מן השמים וזיכה בה את הרבים מישראל, וכסיום שולחן הערוך הוא כותב עליו: "הספר היקר הזה", וכך הוא כותב שם: "במה אקדם לה' ארץ לאלוקי מרום אשר גבר עלי חסדו וזיכיני להשלים הספר היקר הזה הוא ברחמיו ורוב חסדיו יחמול עלי לחדש בנשר נעורי ויזכני להוליד בנים זכרים ועוסקים בתורה ומורי הוראות בישראל יראת ה' הוא אוצרם לא תמוש תורת ד' מפי ומפי זרעי ומפי זרע זרעי אמר ה' מעתה ועד עולם, אמן ; והיתה השלמת הספר היקר הזה אור ליום שישי י"ו לאדר ראשון שנת ערותיך שיחה לי, תם ונשלם תלב"ע בגל"ך ואע"י וחליצת"ו.

גילגולים רבים וכתי דפוס רבים עבר הדפוס של ספר היקר הזה מאז שנדפס לראשונה בוינציה בשנת שכ"ה. (ועד לשנת ש"ל נדפס ללא שום נו"כ).

שלחן עָרוך

מטור אורח חיים הנקרא בית יוסף

אלה דברי

אורח חיים

שלחן ערוך

שער מהדורת שו"ע דפוס ראשון ויניציאה שנת שכ"ה

שלחן ערוך

מטור אבן העזר הנקרא בית יוסף

חברו הגאון מופת הדור החכם השלם מהרר יוסף קארו נרו בן מהרר אפרים קארו
זצ"ל אשר אור תורתו זורחת כאור היום בעיר צפת תוב"ב ומעיני תורתו נפוצות
ביהודה ובישראל נודע שמו וחבר הספר הזה קיצור מחיבורו הגדול
אשר עשה על הארבעה טורים אשר קראם בית יוסף אשר
בם כח מעשיו הגיד וכל יקר ראתה עינו כדי שכל
מבקש ה' ימצא מבוקשו בנקל כל דין ודין על
מכונתו באין אומר ואין דברים והכין
לכל מטה ושלחן וכסא ומנורה
אשר לאורו ילכו בטח: כי כן משנת רבי יוסף קב ונקי

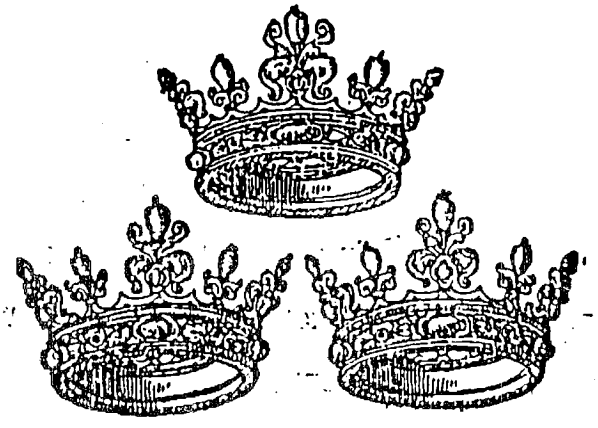

ותהי רחמיו מלוכתו עמו כיסן מכה לפ"ק פה ווינציאה הכירס:

שער מהדורת שו"ע דפוס ראשון ויניציאה שנת שכ"ה

טור אבן העזר

א דיני פריה ורביה ושלא לעמוד בלי אשה: ובו י"ד סעיפים

א חיוב כל אדם ליפרה ולרבות וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים וממעט את הדמות וגורם לשכינה שתסתלק מישראל:

ב אין מוכרים ספר תורה אלא כדי ללמוד תורה וליקח אשה:

ג מצוה על כל אדם שיקח לו אשה והמקדים ליקח בין במצוה מן המובחר לכל קורס יג לא יקח רהוי כזונות וכשום ענין לא יעבור מעבירה שנה כלל אשה ומי שעברו עליו עשרה שנה ואינו רוצה ליקח כית דין כופין אותו ליקח כדי לקיים מצות פריה ורביה ואיהו אם שמק כתור וטורד בה זמתורת ליקח אשה כדי שלא יטרח בעונות ויתבטל מן התורה מותר להתאחר:

ד ומי שמשקה נפשו בתורה כבן עזאי תמיד ונזכר בה כל ימיו ולא נשא אשה אין כידו עון והוא שלא יהא ערוה מתגבר עליו:

ה כיון שיש לאדם זכר ונקבה קיי' מצ' פריה ורביה והוא שלא יהיה הבן סריס או הנקבה תלונית:

ו נולדו לו זכר ונקבה ומתו והניחו בניהם הרי זה קיים מצות פריה ורביה כמה דכריס לתורה בשהיו בניו הבנים זכר ונקבה והיו בניו מוכר ונקבה לא על פי שהזכר בן בתו והנקבה בת בנו לחולין ומצני בניו הם כאילו הרי קיים מצות פריה ורביה לכל אם היו לו בן ובת ומתו והניח אחר מהם זכר ונקבה עדיין לא קיים מצוה זו:

ז היו לו בניו בניותו ונתגיירו הוא והם הרי זה קיים מצוה זו לכל אם היו לו בניו כשהוא עבד ונשתחרר הוא והם לא קיים מצוה זו עד שיוליד אחר שנשתחרר:

ח לא על פי שקיים פריה ורביה אסור לו לעמוד בלא אשה וצריך שיהא אשה בת בני' אם אין שם קפק בידו לפולו יש לו כמה בניו ואם אין שם קפק בידו ליקח אשה מת בניו אלא ל"ב ומכור ספר תורה אם אין לו בני' ומכור בדי שיקח אשה בת בניו אם יש לו בניו לא ימכור שלא יקח אשה שאינה בת בניו ולא יעמוד בלא אשה ויש תוארים שאפילו אם יש לו בניו ימכור ס"ת בדי שיקח אשה בת בניו:

ט כופת אדם כמה בניו והוא רלופם למיקם כסיפקייהו ומכל מקום נתנו חכמי' עינה טובה שלא יקח אדם יותר מארבעה בניו בדי שיהא לכל אחת שנה בחדם ומקום שנהגו שלא יקח אשה אחת אינו רשאי ליקח אשה אחרת על אשתו:

י ר"נ החרו' על הנוקח על אשתו אכל כיוצא לא החרו' • וכן כאלוסה ולא פשטה תקנתו בכל מארצו' ולא החריס שלא עד סוף האלף החמישי:

יא טוב לעשות תקנה בחרמות ובידויים על מי שיקח אשה על אשתו:

יב נשבע שלא יקח אחרת על אשתו ואשתה עשר בניו שלא זלדה יתבטל בשבועתו קלח:

יג אשה אינה מצוה על פריה ורביה ועיין בשועתו קכ"ד:

יד דין מי שנשא אשה ואשה עומה עשר בניו ולא זלדה יתבטל בס:

שישתדל כל אדם ליקח לו אשה הגונה • ובו יא סעיפים

א לא יקח אדם אשה שיש בה פוס פיסול:

ב כל המפקפקות בחזקת כשרות ומותר ליקח מהם

התאריך המפורט שנהג מרן זי"ע לציין בסיום כל חלק וחלק, מלמד כי עריכת כל חלק אדכה כעשרה חדשים, ורק לחלק חושן משפט הקדיש מרן שלושה עשר חדשים. בסיום חלק אבן העזר כותב מרן זי"ע לשון שבח על ספרו קצת שונה מכולם, ומכנהו "הספר הנכבד".

בשנת שכ"ה הביא מרן זי"ע את ספרו היקר והנכבד את השולחן ערוך לדפוס בויניציא, שהיתה אז מרכז ידוע ונכבד בתחום הדפוס. מהדורה זו מהודרת ומדוייקת ונחשבת עד היום למיהמנת ודוייקת ביותר, אעפ"י שגם בה נפלו טעויות שתוקנו במהדורות הבאות.

שנתיים אחרי הופעת המהדורה הראשונה של השולחן הערוך, דהיינו בשנת שכ"ז, הדפיסו שני מדפיסים שבאותו העיר ויניציא את השו"ע, גריפו, ודפוס די קאבלי. גם מהדורות אלו בהשוואה למהדורות המאוחרות

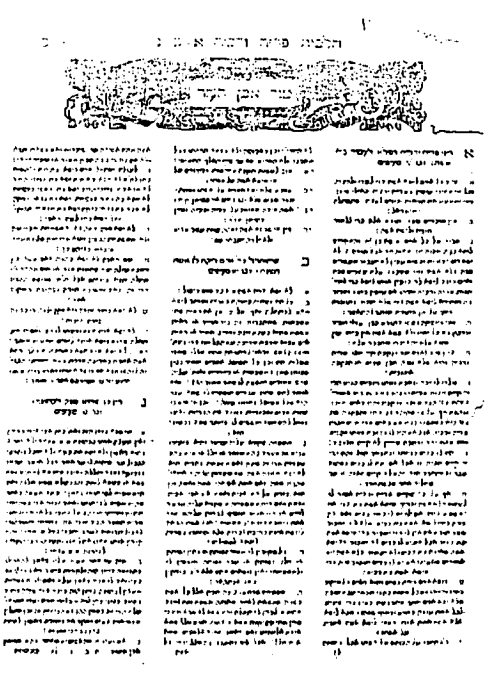

שער מהדורת גריפו ויניציאה שנת שכ"ז

עמוד מהדורת גריפו ויניציאה שנת שכ"ז

נחשבו למדוייקות למדאי, אעפ"י שמהדורת שכ"ה עולה על שתיהן. אמנם במה שנוגע לענינו, והוא הוכחה שרצון מרן זי"ע היה להחדיר את לימוד השו"ע שלו ללא נושאי כלים בקרב עמנו, נתחדש איזה חידוש במהדורת די קאבלי, שבהוצאתו חולק השולחן ערוך לשלושים ימי החודש, כדי שיוכלו הלומדים לסדר לעצמם הלימוד, ולעבור על כל השולחן ערוך מידי חודש בחדשו, כפי שהיה חפץ מרן זי"ע עין בהקדמה שכבר הבאנו לעיל, כדי לקיים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וזה הדבר שמשום איזה סיבה לא יצא לפועל במהדורה הראשונה של שנת שכ"ה, נתקן במהדורה השנייה.

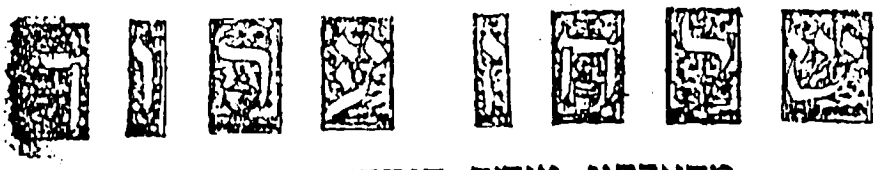

מהארבע טורים חנקרא בית יוסף

חברו הגאון מופת הדור החכם השלם מהרר יוסף קארו נר

בן כת"ר אפרים קארו זצל אשר אור הורתו יורחח כאור היום כעיר צפת תו"כ

ומעתי לגרתי נפוצות ביהודה וישראל נדע שמו; והנר תאפר היה קישור מחיצות חגדול אשר

עיה על השולחן ערוך אשר קראם בית יוסף ישר נם כה מעשה תיו וכל שר

רצתה עינו כה שכל מבקש ה' שמש מבוקשו נוכל כל דן דין על

מחכמתו כאין שיפר חוק ומרים חבין לכל פסח השולחן

ונמצא ומוצאת אשר לשחת ילוט נפש כיקר

פרשת תי יחסף קנ ונקי:

ואלה מזניף על הראשונים חלקנו רבבר לסלסים חלקים כרי שיהלמידים

חשתים נפשא דכרי חרב עלי יכלו לקים כיומו להשלים כל יום חלק אחר כפנו

ומלאה תארץ דעה את ה' נמים לים מכסים:

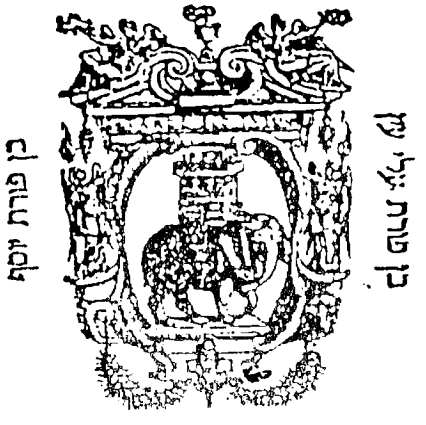

ויצ"ו

שער מהדורת די קאבלי ויצ"ו שנת שכ"ז

טור אורח חיים

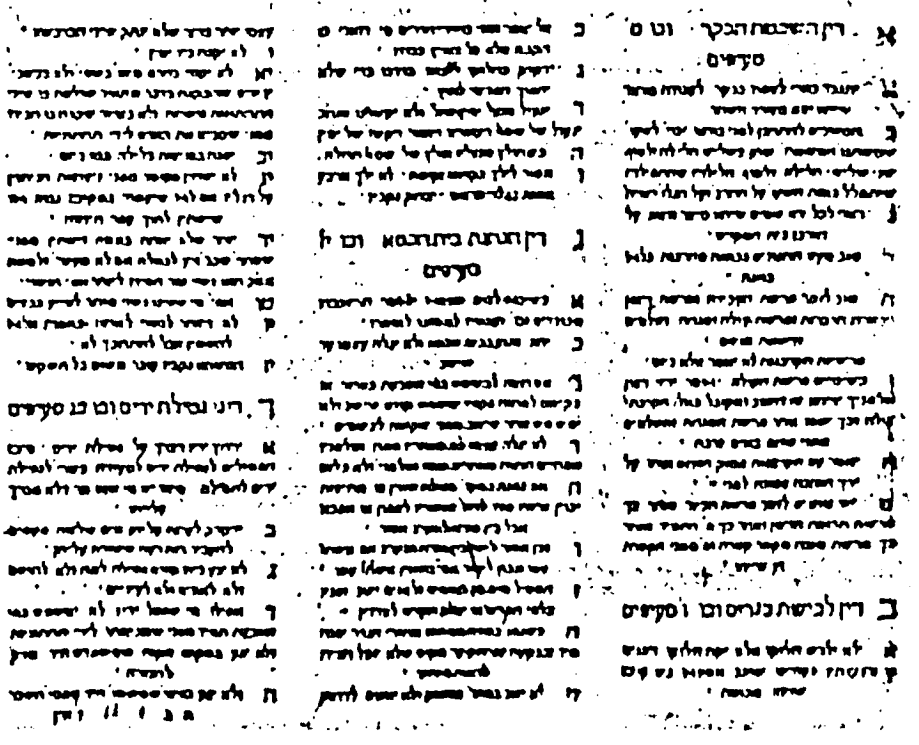

בחייו של מרן זי"ע נדפסו עור שתי מהדורות, ושתיהן בוינציא, ושתיהן בשנת של"ד. על מהדורה האחת, מהדורת "זקנים עם נערים" כדאי קצת להרחיב את הדבור. היה זה רבי מאיר פרינץ מוינציא שהדפיס כשנת של"ד לפ"ק שולחן ערוך עם ביאורי מילים, אשר מחברו קרא לו כשם "זקנים עם נערים", והוא הודפס כמו שנראה מהשער "בכרך קטן למען ישאהו בחיקם להגות כו בכל עת ובכל מקום אשר יחנו או יסעו". לדידן זה עוד יותר מדגיש את רצונו של מרן זי"ע להחדיר את לימוד השולחן ערוך בצורתו המקורית כפי דמות תבניתו שיצר לו המחבר זי"ע, ועוד מעלה עשה במהדורא זו, להוסיף ביאור מילים כדי לומר שלימוד זה מתאים לכל בגלל היותו מבואר, וביאור מילים זה קיים ונדפס בתוך השו"ע עד היום הזה, אחרי שגם הגאון בעל כאר הגולה הוסיף ביאור זה למהדורת אמשטרדאם בשנת תכ"א לפ"ק. ברור למדאי שמרן זי"ע, בכדי להגשים רצון עז זה עשה את החיבור שלו שווה לכל נפש בלשון קצרה ומובנת וברורה לכל, ודבר זה הוא גם יפה לבעלי ההלכה ומורי הוראה מובהקים ואף לגדולי הלומרים ולא מכעי זקנים ונערים, שהיו יכולים לשנן בעל פה את הדינים ולדעת מעצמם כיצד לנהוג באורח חייהם. ודכר זה אינו גורע מאומה מעצם ערכו הרם של השולחן הערוך, שלא כדברי הטועגים, כפי שנרחיב את הדבור להלן, שמרן כתב את השולחן שלו לזקנים, נערים ועמי ארצות, וגלל זה אין לפסוק ממנו הלכה למעשה. אחת שאלה נפשו של מרן זי"ע מאת ה' ואותה בקשה —

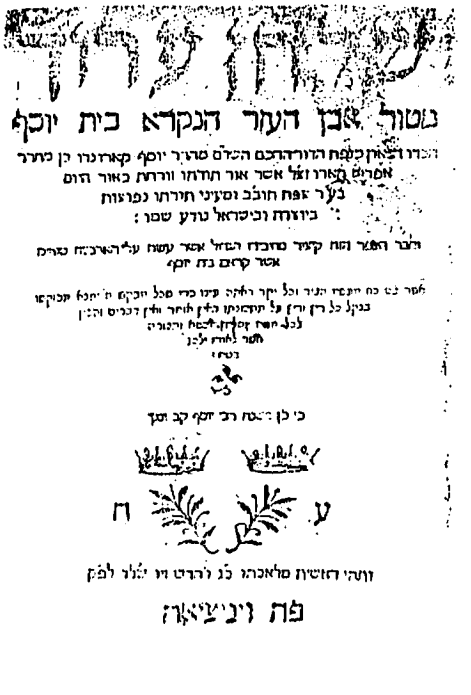

שלחן ערוך
לפני זקנים עם נערים
בכרך קטן למען ישאוהו בחיקם
להגות בו בכל עת ובכל
מקום כאשר יחנו או יסעו

נדפס כעין כך עם תוספת בלוט המלות

אבן העזר

בחנות מסיר מלנויות כרמנדין

פה וויניציא

שלחן ערוך לפני זקנים עם נערים ויניציא של"ד

שלחן ערוך
לפני זקנים עם נערים
בכרך קטן למען ישאוהו בחיקם
להגות בו בכל עת ובכל
מקום כאשר יחנו או יסעו
פה ויניציא

שלחן ערוך
חשן המשפט
פה ויניציאה

שער שו"ע ויניציאה של"ח

שער שו"ע חושן משפט ויניציאה שנ"ח

שילמדו כלל ישראל ויהיו בקיאים בדיני כל ארבעת חלקי השלחן ערוך אף בלא נושאי כלים מתוך ספרו הגדול שעשה בסייעתא דשמיא, לזכות בו את הרבים מעמנו, גדולים על הקטנים, למען ידעו הדורות את דבר ה' זו הלכה.

נראה כי מהדורת ויניציא של שנת משיח היא האחרונה שנדפסה בצורתה המקורית של שולחן ערוך מאת מרן זי"ע בלי נו"כ ובלי הגהות הרמ"א ז"ל, מלבד מהדור שאלאניקי של שנת שכ"ח, בה נדפסו רק חלקי אורח חיים ויורה דעה. מהדורה זו נדירה ביותר, ויש בו שינויי נוסח ביחס לשני דפוסי שכ"ז. גם מהדורא זו כאמור אינה נושאת בתוכה אלא דברי מרן המחבר רבנו יוסף קארו זי"ע, בלי נושאי כלים אחרים.

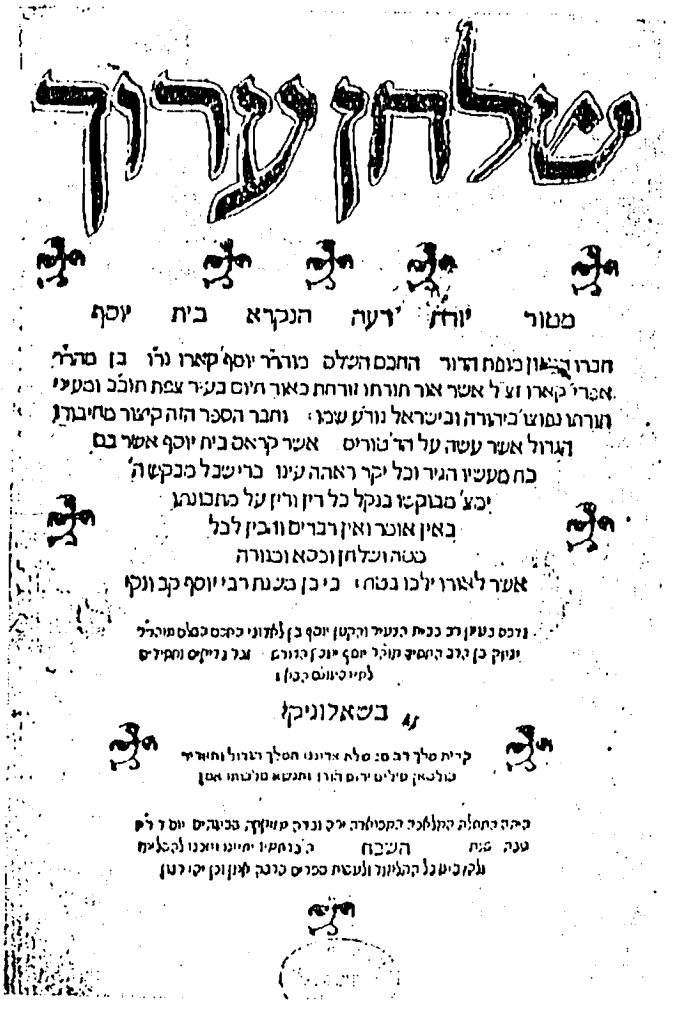

שער שולחן ערוך יורה דעה שאלוניקי שכ"ח

ומשפרש רבנו משה אסרלס זלל"ה את מפתו על שולחנו של מרן זי"ע הערוך מיני מטעמים מגן עדן גן האלוקים, נהיתה הגהתו לחלק בלתי נפרד מהשולחן ערוך לבני אשכנז, ויצאה לראשונה לאור בשנת ש"ל לפ"ק,

שער מהדורת קראקא ש״ל

אבל לא זכה מרן הרמ"א זי"ע לראות את השלמת הדפסתה עלי אדמות בחיים חיותו. המביא לבית הדפוס היה הרב ר' שמואל פיהם.

טור אורח חיים

א דין השכמת הבוקר וכו סעיפים:

א ויתנבר כאריה לעמוד בבוקר שנאמר אייתי כ' לבנדי לעבודת בוראו שיהיה הוא עצמו עבד לבוראו ולא לאחר: גדול כבודם ובשעלא מצרכיהם אשר הולכים לפני המלך שהכבוד הוא לפי הצורך ואין לאבי הפלגים כי אין ישיבת הפלגים ותכונתיהן ותקונתיהן ופקודתיהן והוא לצבאי מלך גדול ולא דנורו וכרוכת אין כרוכתו והוא עם אכסר ביתו ותקונתו כהכנתו בשוכב בפלגי כל סדר כאשר הולכים בפלגי מלך בשר ודם שהרי הקב"ה אשר אלפי כל בקרן כבודו עושה עליהן נדודה כאשר שכתוב אם יסתר איש בסתרים ואני לא ארעה כתוב ב' ויש בית אלו שילמד בהכנסת ואפר כפי ובשבו אשכו תעיר: ולא יתנהגו אשכי כבני אדם הפלגים אלא בעבודת מקום שנ' כסכנה לבך: ובשכבו על משכבו ידע לאבי מי הוא עובד ומי שאינו עובד ויקום בזריזות לעבודת בוראו ויתפלל ויתרומם:

ב המשכים להתפלל לפני בוקר יכוין להפוך פתחות המטות שהן כפולים הלילה ולפוף פני פתילי הלילה ולפוף הלילה שיתפלל כלי ותס הפתוח על המרכן ועל הנרות רבוים:

ג רשאי לכל ירא מקום שיהא מזכר ומוקף על מרכן כית המקדש:

ד טוב מצם תמניס בכוונה מהרהרות כלי כוונה:

ה טוב לומר פרשת העקדה ופרשת קין ופרשת הכהרות ופרשת עולה. הגה ויש מקילין שיהיו אותן ואחרים ואחרות ואחרים: לומר עשר סדרות

ו פרשיות הקרבנות לא בכל יום אבל אחד לאחר נכנה:

ז כשיסיים פרשת העולה יאחר ויתרגם מלפניך מיכאל וה מסוב ומקובל כאילו הקריבה עולה ויאחר לאחר פרשת המנחה והשלמים וכפי מהם כאלו כתוב:

ח ויאחר עם הקרבנות במקום ושמע תורתו על ירך המזבח בפנים לפני ה':

ט עם נהגים לומר פרשת הכיור ויאחר כך פרשת תרומת הלשכה ואחר כך פרשת יתתיך ואחר כך

י מוכח מקרא קטורת סמני הקטורת ועשייתה:

יא ויזהר מכל יומין לקטר קטרת של שחרית ושל מנחה ושל ערבית ושל נעילה ושל יום הכפורים ושל ראש חדש ושל שבת ושל יום טוב ושל חול המועד ושל ראש השנה ושל שלשת ימי הרגלים ושל תענית ושל ערב יום הכפורים ושל ערב ראש חדש ושל ערב שבת ושל ערב יום טוב ושל ערב חול המועד ושל ערב ראש השנה ושל ערב שלשת ימי הרגלים ושל ערב תענית ושל ערב ערב יום הכפורים:

יב ולא יקטיר קטרת אלא בשחרית ובמנחה ובערבית ובנעילה ביום הכפורים ובראש חדש ובשבת ובשלשת ימי הרגלים ובתענית ובערב יום הכפורים ובערב ראש חדש ובערב שבת ובערב יום טוב ובערב חול המועד ובערב ראש השנה ובערב שלשת ימי הרגלים ובערב תענית ובערב ערב יום הכפורים:

יג ויזהר שלא יקטיר קטרת אלא בשעה שהקהל מתפללין תפלה שיש בה שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות ואמצעית קדושה ואחת מן הקדושות שאומרים בכל יום ואחת מן הקדושות שאומרים בראש חדש ובשבת ובשלשת ימי הרגלים ובתענית ובערב יום הכפורים ובערב ראש חדש ובערב שבת ובערב יום טוב ובערב חול המועד ובערב ראש השנה ובערב שלשת ימי הרגלים ובערב תענית ובערב ערב יום הכפורים:

יד ויזהר שלא יקטיר קטרת אלא בשעה שהקהל מתפללין תפלה שיש בה שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות ואמצעית קדושה ואחת מן הקדושות שאומרים בכל יום ואחת מן הקדושות שאומרים בראש חדש ובשבת ובשלשת ימי הרגלים ובתענית ובערב יום הכפורים ובערב ראש חדש ובערב שבת ובערב יום טוב ובערב חול המועד ובערב ראש השנה ובערב שלשת ימי הרגלים ובערב תענית ובערב ערב יום הכפורים:

טו ויזהר שלא יקטיר קטרת אלא בשעה שהקהל מתפללין תפלה שיש בה שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות ואמצעית קדושה ואחת מן הקדושות שאומרים בכל יום ואחת מן הקדושות שאומרים בראש חדש ובשבת ובשלשת ימי הרגלים ובתענית ובערב יום הכפורים ובערב ראש חדש ובערב שבת ובערב יום טוב ובערב חול המועד ובערב ראש השנה ובערב שלשת ימי הרגלים ובערב תענית ובערב ערב יום הכפורים:

טז ויזהר שלא יקטיר קטרת אלא בשעה שהקהל מתפללין תפלה שיש בה שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות ואמצעית קדושה ואחת מן הקדושות שאומרים בכל יום ואחת מן הקדושות שאומרים בראש חדש ובשבת ובשלשת ימי הרגלים ובתענית ובערב יום הכפורים ובערב ראש חדש ובערב שבת ובערב יום טוב ובערב חול המועד ובערב ראש השנה ובערב שלשת ימי הרגלים ובערב תענית ובערב ערב יום הכפורים:

ב דין הנחת בית חכסא וכו סעיפים:

א כשיכנס לבית הכסא יאמר התבבדו מכבדים וכו' ועכשיו לא נהגו לומרו:

ב ואל ינוע בבית הכסא כדי שלא יראה ערות עצמו על מימיו: שמדבר לא יראה

ג לא ירוק למקום לפני הטבע כדרור לו בקיסם פסי ויפסוק בשעת תפום נטיעות:

לפתוח בקיבוי יעשה קודם מיסב ולא יעשה לאחר מיכל מבני מקדש לכסאים:

ד לא יגלה ערוה כל שהחזיר פניו מלבית הכסא ואחר מחזיר פניו ולא כלום:

ה לא נפנה כמקום מגולה אלון כי אחיזת בניו בין ומרת למחבר לפנים: מיסיו פניו לדרום ואחורו לנפון לא ליכתב לחכל אבן מרה: שגם אלמיל אים בכל

ו לכן לפנים בין מורח לעיבר אם אפשר ואם לאו יהא פניו כלפון לפתח ופתו:

ז המטול מים מן הקנים ולפניו יפה ובניו כלפי הקנים לא יפנה לנגדן:

ח כשפנה ירחק עד כדי שלא ישמע שום אדם ולא יקשיב ויתרחק על מקום שנה שמיעת

עוד במה דברים אודות דפוסי השו"ע עם הגהות הרמ"א. ידוע שאת הגהותיו בתב מרן הרמ"א בגליוני הטופס של השולחן ערוך שלו שהיה לו בידיו. ישנו בדפוס משא ומתן הלבתי בין הרמ"א ז"ל לבין תלמידו ר' בער, שהעתיק הגהותיו אודות איזה סתירה שבהגהות, וזה מגלה שחלק אורח חיים של ההגהות הדפיסו עוד בחיי הרמ"א, בשחלק היורה דעה עדיין היה בכתובים. החלק הנדפס בחיי הרמ"א הפך עד מהרה ליקר המציאות, ולא הגיע אף לידי תלמידו הנ"ל, הר"ר רבי בער. גם רבי שמואל בן הקדוש רבי יצחק פידם הנזכר למעלה, שהיה ממקורבי הרמ"א ז"ל והוציא לאור ההגהות, כתב בשנת של"ח בהקדמתו לחלק יורה דעה: "השולחן ערוך מחלק א"ח בבר נדפס ויצא לאור משפטו וטיבו, אין גם אחד איתנו מהם בהיום, כי בולם נמברו לרוב חיבתו ותועלתם". גם מבני דורנו נעלם דפוס זה, שבנראה היה למראה עיני הגאון החיד"א, שבתב: "ובמדומה לי שראיתי שו"ע עם הגהות שנדפס בחיי מור"ם".

רבי שמעון חאנעם בספרו "תולדות הפוסקים" (דף פט, ד), בתב שהספר נשלם בדפוס ט' אדר ראשון של"א. טופס יחיד ממנו נשתמר באוצר ספריו של ר' דוד אופנהיים, ומשם הגיע לספרית בודליאנה באוכספורד. שטיינשניידער ציינו בקטלוג שלו ורשם שנדפס בשנת ש"ל, ובנראה שתחילת הדפסתו היתה אז.

בב"ה חשון ש"ל נדפס שו"ע הלבות נדה עם הגהות הרמ"א, שזהו הדפוס הראשון של השו"ע עם הגהות הרמ"א, ולא החלק של אוה"ח. שאר החלקים לא נדפסו בחיי מרן הרמ"א ז"ל, בנראה שעוד לא היו מסודרים, ואז בל"ג לעומר של"ב, נפטר מרן הרמ"א לחיי העולם הבא, זיע"א.

תגובות שונות בעולם התורה
בעקבות הופעת זה השולחן אשר לפני ה'
והופעת הגהות הרמ"א ז"ל

בתב מרן החיד"א זי"ע במערבת הספרים, ערך ע"ה על חיבור שולחן ערוך דיסדו מר"ן הקדוש להורות מתובו אחר שעמד בשרש הדין בב"י, ודלא במו שבתב מהריט"ץ סימן ס"ז, ובבד השיג עליו הרב החסיד הרמ"ך בספרו יד מלאבי דף קצ"ב, עדב"ל.

מהערה הזו של ענק הרוחני הזה, ברך דבולא ביה מרן החיד"א זלל"ה רואים ב' דברים, האחד שבוונת המחבר זלל"ה היתה פשוטה במשמעה להורות את הדרך ילבו בה,

דהיינו הלכה פסוקה, וממילא הספר נועד למטרת לימוד ההלכה הפסוקה בו מפורשות, והדבר השני מתייחסת הערת מרן החיד"א ז"ל לענין תגובות גדולי התורה בעקבות הופעת שולחן הערוך, כי לאמיתו של דבר עורר הדבר חילוקי דעות מן הקצה אל הקצה, למרות שבסופו של דבר נתקבל השולחן אשר לפני ה' בכל תפוצות ישראל כספר הלכה ראשונה לעיון וקיום הדין.

בעוד שכאמור חיבוריו של מרן ז"ע והגהות הרמ"א ז"ל נתפשטו בקהילות ישראל, נמצאו חכמים בצפת שהמה דווקא ערערו עליהם והשיגו עליהם, ובראשם חברו של מרן ז"ע, הוא הרב הגדול רבי משה מטראני — על ספר בית יוסף. והאיך היה יחסם אל השולחן הערוך ? והנה שגם על השולחן ערוך קרא תגר בגלוי הרב הגדול רבי יום — טוב צהלון, ז"ל. בתשובה לשאלת ר' דוד תאבת מעאנה כתב שהשואל טעה בהוראה, כי הוא בש"ע, שעשאו מהריק"א וזל"ה "לקטנים ועמי הארצות" כנ"ל. בשולחן ערוך, הוא כותב, נמצאים דברים שקשיא דידיה אדידיה, והוא מנסה לפרש את דברי מרן "כדי שלא נקשיה דידיה אדידיה". לא אמר, איפוא, מהריט"ץ דברים אלה אלא משום שדברי מרן כביכול סותרים זא"ז.

הרב בעל היד מלאכי ז"ל מתייחס בחמיה אל הערת מהריט"ץ בכללי השו"ע שלו בספרו הנ"ל, בו הקדיש מאמר גדול ובקורתי על שולחן הערוך של מרן, וז"ל: "כוונת מוהריק"א בחיבור השו"ע היה שלא יפסקו דין מתוכו אלא אותן שלמדו תחילה דברי בעל הטורים עם פי' הב"י, וידע מתוכן מקום כל דין עם טעמו מהתלמוד ומגדולי המחברים, וכדי שלא יזוו מזכרונם הדברים חבר השו"ע להיות עומד לפניהם למזכרת וכו'," ומבליט בהמשך דבריו שם את סכנת ורעת פסוקת הלכה מתוך השו"ע.

להלן כותב בעל יד מלאכי שספר "השו"ע חברו רבנו מוהריק"א בסוף ימיו ומפני חולשתו נמצאו בו דברים רבים שלא ידקדק בהם", וגם מביא את כמוהר"ר שמואל אבוהב זצ"ל שמסר בשם אומרים שהרב מהר"י קארו מסר לתלמידיו כתיבת קיצור ספרו הגדול ב"י, הלא הוא ספר השו"ע, ויען כי לא אחד היה הרב המסדר שניהם נמצאו מזה קצת השינוים ברעות ובנוסחאות, וקשה לזווגם ולתקנם יחד בלתי דוחק הרבה המביא להוציא הדברים מידי פשוטן".

אמנם בעל יד מלאכי מבקר את דברי שו"ת מהריט"ץ שכתב שמרן עשה את השו"ע לזקנים ועמי הארץ. "בעיני יפלא שהרי מצאתי בשו"ת גנת ורדים שכתב בחלק חושן משפט... דהאידנא בכל המקומות מנהג אחד הוא דלא נדדי מדברי מרן

בשולחנו הטהור, אף שהוא נגד הרמב"ם ז"ל, וכ"כ הכנסת הגדולה בתשובותיו... וכר מין הרי מתוך הקדמת מוהריק"א לספר שו"ע מובח להדריא שבוונת חבור השו"ע היה "גם לחכמים ולמורי הוראות והקטנים עם הגדולים, תלמיד עם מבין חכם חרשים ונבון לחש".

מרן החיד"א ז"ל גם אינו מסכים עם דעת מהר"ש אבוהב הנ"ל וכותב כדלהלן: "מי יאמין לשמועתו דנראה פשוט שמרן הקדוש לא מניח ספר שעשאו להורות לכל ישראל ביד תלמידיו, אף שהיו גדולים שיבא מבשול וב"ש שלא יחלק הלבות לזה אחת ולזה אחת או ביוצא דנפיק מיניה חורבא, ואם ח"ו היה כן לא היה כותב שהוא חיברו דכל קהל עדתנו עליו יסמוכו, והוא לא ידע אלא תלמידיו, וח"ו למרן הקדוש שתצא תקלה מתחת ידיו.

מרן החיד"א ז"ל גם דחה בספרו את אשו"ר למהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב סי' כ' שכתב דשו"ע חיברו הרב בסוף ימיו, ומפני חולשתו נמצאו דברים רבים לא השגיח ועמו הסליחה, ומביא דברי הרב פר"ח שם בתירוץ וישוב באמרו: "תא חזי מה בין תקיפי ארעא דישראל" וכו', ובתירוץ וישוב נוסף מביא מרן החיד"א את דברי הרב מהר"י הלוי נזיר בתשו' משם הרב הקדוש מר אביו מהר"ם הלוי נזיר וכו'.

גם על משנתו של מרן הרמ"א ז"ל עברו סערות רוח עזות, וביחוד זו של עמיתו וש"כ הגאון המהרש"ל, אבל לבסוף כל בני הגולה האשכנזים קיבלו כלי עוררין את מרותו, ואין אחר דבריו ולא בלום. והאיש משה עניו מכל אדם אשר על פני האדמה, קיבל תורה מסיני ומרה לכל בני הדורות הבאים, ואחרי כל מה שכתבנו אודות ספר הספרים ויסוד היסודות בהלכה הפסוקה בשולחן הערוך והמפה הפרוסה עליו שמפיו כל הדורות שותים מאות שנים, אין לנו אלא לקרוא אל אחינו בני ישראל ההוגים בתורת ה' תמימה לחזור ולקבוע סדר לימוד במקדמתא דנא לימוד קדוש ונחוץ של גוף שולחן הערוך של מרן המחבר עם הגהות מרן הרמ"א ולגומרו תוך שנה לפי סדרים מחולקים, וזה הרעיון וחידוש עטרה ליושנה עלה במוחי, ובהתיעץ עם גדולי תורה והוראה שכולם פה אחד הסכימו לרעיון הזה — להוציא לאור השולחן הערוך של מרן המחבר עם הגהות הרמ"א ז"ל במהדורא חדשה, מהדורת מבון "אמרי שפר" במו שהיו מוציאים אותם בשנים קדמוניות, בלי נושאי בליהם, אך ורק למען מטרה קדושה זו — לחזור על הלימוד היסודי הזה תוך שנה בדי לקנות בו בקיאות ובן לחזור חלילה.

והלימוד הזה מטרתו לא כדי לפסוק הלכה ח"ו, אלא למען לקבוע בליבנו את ידיעת עקרי דיני התורה המפורשים בשו"ע והגהות הרמ"א ז"ל, בתורת חזרה, כי בלי ידיעות ברורות ישר והפוך בפסקי מרן המחבר ומרן הרמ"א אין שום שייכות להיות אדם בקיא בדבר ה' זו הלכה, ואף לא שייך להתקדם הלאה בדרך ידיעת המעשה אשר יעשון ופסק ההלכה, ה' צבאות עמנו משגב לנו אלוקי יעקב סלה.

בכבוד רב וביקרא דאורייתא
הק' נפתלי הירץ מענדלאוויטש
ראש הכולל "טורקא" ומייסד מפעל שונה הלכות
בעיה"ק ירושלים ת"ו

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות

הרינו מתכבדים להגיש לפני צבור הלומדים הי"ו דבר ה' זו הלכה את לוח לימוד ושינון שולחן הערוך של מרן המחבר זי"ע, עם הגהות הרמ"א ז"ל בלבד ללא נושאי כליהם, המתוכנן למשך ימות שנה פשוטה והוא כעין מדריך יומי לתועלת הלומדים לדעת ולזכור איזה פרקים מאיזה סימן ועד איזה סימן השייכים לאותו היום, על מנת להתמיד בלימוד הזה בימות כל השנה כולה דבר יום ביומו חלק ולא יעבור.

תשרי

שו"ע		או"ח	
יום	סימן	סעיף	
א	א	א	
ב	ז	ג	
ג	יג	א	
ד	כה	ח	
ה	לב	יז	
ו	לה	א	
ז	מו	ו	
ח	נד	א	
ט	סא	א	
י	סט	א - ואסור להפסיק	
יא	עט	ה בדברים אלו	
יב	צ	יד	
יג	צז	ד	
יד	קח	י	
טו	קיח	א	
טז	קכח	ט	
יז	קלא	ו	
יח	קמא	א	
יט	קנא	א	
כ	קנד	יב	
כא	קס	יא	
כב	קסז	ז	
כג	קע	י	
כד	קעח	ג	
כה	קפח	א	
כו	קצו	א	
כז	רד	א	
כח	רי	א	
כט	ריח	ו	
ל	רכח	א	

חשון

שו"ע		או"ח	
יום	סימן	סעיף	
א	רלט	א	
ב	רמה	א - הגי"ה ויש	
ג	רנב	א מתירין	
ד	רנה	א	
ה	רסג	ח	
ו	רעא	א	
ז	רעו	ב	
ח	רפז	א	
ט	רצח	א	
י	שא	כז	
יא	שג	יח	
יב	שו	ט	
יג	שח	כב	
יד	שיא	ז	
טו	שטו	ח	
טז	שיט	א	
יז	שכג	א	
יח	שכו	א	
יט	של	א	
כ	שלה שמא	ב	
כא	שנא	ב	
כב	שנח	א	
כג	שסג	ו	
כד	שסו	יז	
כה	שעב	ו	
כו	שעח	א	
כז	שפו	א	
כח	שצד	א	
כט	שצט	א	
ל		ט	

כסלו

שו"ע		או"ח	
יום	סימן	סעיף	
א	תט	ג	
ב	תטז	ג	
ג	תכח	ח	
ד	תלט	ד	
ה	תמז	ה - עוד יש	
ו	תנא	מחמירין	
ז	תנח	כד	
ח	תסז	א	
ט	תעה	טו	
י	תפט	ב	
יא	תצח	ה	
יב	תקי	ד	
יג	תקיג	א	
יד	תקכד	ז	
טו	תקלג	א	
טז	תקמח	א	
יז	תקנב	ג	
יח	תקס	ד	
יט	תקסח	ד	
כ	תקעו	ג	
כא	תקפא	א	
כב	תקפט	ד	
כג	תרצ	ז	
כד	תריג	א	
כה	תרכצ	י	
כו	תרל	ה -ואוכלים	
כז	תרלח	ושמרים	
כח	תרמו	ח	
כט	תרנא	ב	
ל	תרסד	ג	
		י	
		ו	

טבת

שו"ע		או"ח - יו"ד	
יום	סימן	סעיף	
א	תרעג	ב	
ב	תרפח	א	
ג	תרצה	א	
ד	בי יו"ד	א	
ה	יב	א	
ו	יח	יג	
ז	כד	א	
ח	כט	א	
ט	לה	ד	
י	לח	ב	
יא	מא	ט	
יב	מח	ח - יש אומרים	
יג	נה	ו	
יד	נח	ג	
טו	סד	א	
טז	סו	ו	
יז	סט	יג	
יח	עג	ב	
יט	פא	ג	
כ	פד	י	
כא	פט	ב	
כב	צב	ז	
כג	צז	ב	
כד	קב	א	
כה	קה	ט - הגי"ה וי"א	
כו	קי	ה	
כז	קיג	ז	
כח	קיח	א	
כט	קכ	יא	

שבט

שו"ע		יו"ד	
יום	סימן	סעיף	
א		יז	
ב	קכג	ד	
ג	קכה	ח - ודוקא אם סגר	
ד	קכט	ב	
ה	קלא	ד	
ו	קלה	יג	
ז	קלט	ד	
ח	קמה	ב	
ט	קנא	א	
י	קנח	ב	
יא	קסב	יא	
יב	קסח-ט	א	
יג	קעא	כב	
יד	קעג	ג	
טו	קעז	א	
טז	קעט	א	
יז	קפה	ב	
יח	קפט	לד	
יט	קפט	מג	
כ	קצ	ד	
כא	קצד	ב	
כב	קצז	ג	
כג	קצט	כב	
כד	רא	נג	
כה	רא	א	
כו	רו	ו	
כז	רטו	לח	
כח	ריז	ה	
כט	רכא	יא	
ל	רכח	מה	

אדר

שו"ע		יו"ד	
יום	סימן	סעיף	
א	רלב	יב -ועי' בח"מ סי'	
ב	רלד	עיא	
ג	רלה	כד	
ד	רלט	ו	
ה	רמא	א	
ו	רמב	א	
ז	רמה	לב	
ח	רמח	כב	
ט	רנב	א	
י	רנז	ט	
יא	רסג	ה	
יב	רסו	א	
יג	רסז	ט	
יד	רסח	מו	
טו	רעד	ב - וי"א שיגלח	
טז	רפב	א	
יז	רפט	א	
יח	רצד	א	
יט	רצו	יז	
כ	רצז	כז	
כא	רצז	ד	
כב	שא	מ	
כג	שו	ט	
כד	שטו	א	
כה	שכא	ב	
כו	שכו	א	
כז	שלא	ד	
כח	שלא	כ	
כט	שלא	פה	
		קיד - ועד יו"ט האחרון	

ניסן

שו"ע		יו"ד - אחע"ז	
יום	סימן	סעיף	
א	שלד	לא	
ב	שם	א	
ג	שמא	ג	
ד	שנ	א	
ה	שסד	ג	
ו	שעג	ח	
ז	שעז	א	
ח	שלד	ב	
ט	שצד	ב	
י	תא	א	
יא	ב	י	
יב	ד	יד	
יג	ו	א	
יד	ז	יד	
טו	יג	י	
טז	יז	ג	
יז	יז	לג	
יח	כא	ד	
יט	כו	ד	
כ	כט	א	
כא	לג	א	
כב	לז	ח	
כג	לח	כה	
כד	מב	ד	
כה	מז	א	
כו	נג	ג	
כז	סב	ו	
כח	ע	יב	
כט	עו	ז	
ל			

אייר

שו"ע		אחע"ז	
יום	סימן	סעיף	
א	פ	ז	
ב	פה	טז	
ג	צ	י	
ד	צג	ס	
ה	צו	ח	
ו	ק	ז	
ז	קה	ג	
ח	קיא	טו	
ט	קטו	א	
י	קיח	ח	
יא	קכב	א	
יב	קכה	כב	
יג	קכח	ג	
יד	קל	א	
טו	קלד	ב	
טז	קלט	ז	
יז	קמא	יז	
יח	קמא	נ	
יט	קמב	יג	
כ	קמד	ה	
כא	קמט	ז	
כב	קנד	ח	
כג	סדר תגט	לח	
כד	סדר הנט	צט	
כה	קנו	ח	
כו	קסא	ז	
כז	קסז	א	
כח	קסט	לא	
כט	סדר -	מא	
	חליצה		

סיון

שו"ע		אחע"ז - חו"מ	
יום	סימן	סעיף	
א	קעב	ב	
ב	קעה	ט	
ג	א	א	
ד	ז	ח	
ה	יב	ח	
ו	טז	א	
ז	כא	א	
ח	כח	א	
ט	ל	ה	
י	לד	ט	
יא	לה	יב	
יב	לט	ג	
יג	מב	ג	
יד	מג	כד	
טו	מו	א	
טז	מו	לז - עדים שאין כתוב	
יז	נב		
יח	נח	א ידם יוצא	
יט	סא	ב	
כ	סה	יב	
כא	סו	כד	
כב	סח	לד	
כג	עא	א - ועיי לקמן סי'	
כד	עב	יד שסט	
כה	עב	יח	
כו	עה	מג	
כז	עז	א - חלוית אותו או	
כח	פ	ה הפקדת	
כט	פב	א	
ל	פו	ב	
		ב	

תמוז

שו"ע		חו"מ	
יום	סימן	סעיף	
א	פז	כה	
ב	פח	כח	
ג	צא	ג	
ד	צג	יד	
ה	צז	ו	
ו	צח	ט	
ז	קב	ב	
ח	קד	יד	
ט	קח	ז	
י	קיא	א	
יא	קיד	ג	
יב	קיט	ד	
יג	קכב	ח	
יד	קכו	ח	
טו	קכט	ח	
טז	קלא	ח - היה מזומן	
יז	קלח	לפרוע	
יח	קמא	ג	
יט	קמו	ז	
כ	קמט	י	
כא	קנב	ב	
כב	קנד	א	
כג	קנד	ד	
כד	קנה	כה	
כה	קנו	כז	
כו	קנט	ז - וכשמביאים	
כז	קסג	ב סחורה אחרת	
כח	קסח	ג - וכשגובין לפי	
כט	קעא	ממון	
		א	
		טו	

אב

שו"ע		חו"מ	
יום	סימן	סעיף	
א	קעה	יג	
ב	קעה	נה	
ג	קעו	יד	
ד	קעו	א	
ה	קפג	ס	
ו	קצ	טו	
ז	קצו	ד	
ח	ר	ז - הגי"ה וי"א	
ט	רד	ד	
י	רז	י	
יא	רי	א	
יב	ריד	ה	
יג	רטו	ח	
יד	רכ	א	
טו	רכה	ה	
טז	רכז	לט	
יז	רלא	יג	
יח	רלב	כ	
יט	רלו	א	
כ	רמא	ד	
כא	רמה	א	
כב	רמח	ו	
כג	רנ	טו	
כד	רנג	יב	
כה	רנו	ג	
כו	רס	ט	
כז	רסד	ב	
כח	רסח	ג	
כט	רעא	ד	
ל	רעו	ב	

אלול

שו"ע		חו"מ	
יום	סימן	סעיף	
א	רפ	א	
ב	רפה	א	
ג	רפט	ג	
ד	רצא	א	
ה	רצב	ז	
ו	רצו	ה	
ז	שג	י	
ח	שח	ה	
ט	שיב	יז	
י	שכ	ה	
יא	שלב	ה	
יב	שלה	א - רב שהיה בעיר	
יג	שם	א	
יד	שמו	ה	
טו	שנ	ב	
טז	שנט	ה	
יז	שסג	ו - ואם החצר עשויה	
יח	שסט		
יט	שעד	ד לשכר	
כ	שפה	ה	
כא	שפח	וכן מי ששחט	
כב	שצ	ז - שנים שמסרו	
כג	שצה	ביחד	
כד	תג	ח	
כה	תי	א	
כו	תיז	א	
כז	תכ	כו	
כח	תכג	ב	
כט	תכז	יט	
		א	
		י	

לזכר עולם יהיה צדיק

ה"ה

נשמת אספקלריא המאירה שהאירה פני תבל
בעבודתו ית', ועמוד צלותהון דישראל,
ופועל ישועות בקרב הארץ
רבינו **חיים זאנוויל אברמאביטש** זצוקללה"ה
אדמו"ר מרימניץ

שנתבקש בישיבה של מעלה
ביום **כ"ד תשרי** שנת תשנ"ח

תנצב"ה

רחמנא אידכר לן זכותי' וימליץ טוב בעדינו עד יקיצו וירננו שוכני עפר ב"ב

בס"ד

למזכרת נצח ולעילוי נשמת

דודי הרב הגאון הגדול החריף ובקי

רבי **יצחק שטרנהעלל** זצ"ל מעיר צאנז

נכד לרבינו הגה"ק מרן רבי **מנחם מענדל מרימנוב** זי"ע

והגה"ק **בעל ישמח משה מאוהל** זי"ע.

תלמיד מובהק להרה"ק בעל **מנחת אלעזר ממונקטש** זצוקללה"ה.

מלפנים ראש הישיבה במונקאטש אח"כ אב"ד זאלצבורג

ואח"כ רב דקהל שארית הפליטה בבאלטימור

ומייסד התלמוד תורה כוכבי יצחק בבאלטימור

בעל המחבר הספרים

זכר יהושע על מס' ברכות פ"ג

כוכבי יצחק על תלמוד ירושלמי ב' כרכים

שו"ת כוכבי יצחק ג' חלקים

והירחון הנפלא "הכוכב" אשר החל לעשות במונקאטש

ואח"כ בארה"ב חמשה חוברות

שנל"ע ביום **כ"ח ניסן** שנת תש"מ

ומנ"כ בעיה"ק ירושלים ת"ו בהר הזיתים

ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים עד יעמוד לגורלו בקץ הימין בבי"א.

ציון לנפש חיה

לעילוי נשמת

הרה"ח רודף צדקה וחסד מו"ה **משה יהושע** ז"ל

בן הרה"ג רבי **אהרן מרדכי** זצ"ל

יליד ירושלים מאנשי ישוב הישן

דקדק בקלה כבחמורה וקבע עיתים לתורה

נכד הרה"ק רבי ישראל משקלאוו זצ"ל

בעל מחבר ספר פאת השולחן על מצוות התלויות בארץ

וספר תקלין חדתין על מסכת שקלים

מגדולי תלמידי הגר"א וממייסדי הישוב הישן בעיה"ק ירושלים

נלב"ע בי"ז אדר תשמ"ב לפ"ק

ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח ע"י בנו הלוחם מלחמות ה' באמונה

הרה"ג רבי **חיים צבי פריימאן** שליט"א

איש ירושלים

שנדב סכום הגון להוצאות הספר

שו"ע או"ח

א לחודש
לסהמ"ח

הלכות הנהגת אדם בבוקר

א דין השכמת הבוקר, ובו ט' סעיפים

א תשרי

א תשרי

א יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר. הגה: ועכ"פ לא יאחר זמן התפלה שהצבור מתפללין (טור). הגה: שויתי ה' לנגדי תמיד (תהילים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כג, כד), מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד (מורה נבוכים ח"ג פ' נ"ב), ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת. גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב, ומיד שיעור משנתו יקום בזריזות לעבודת בוראו יחברך ויתעלה (טור).
ב המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות שמשתנות המשמרות, שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה שיתפלל באותן השעות על החורבן ועל הגלות, רצויה. **ג** ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש. **ד** טוב מעט תחנונים בכוונה, מהרבות בלא כוונה. **ה** טוב לומר פ' העקדה (בראשית כב, א-יט) ופ' המן ועשרת הדברות ופ' עולה (ויקרא א, א-ז) ומנחה (ויקרא ב, א-יג) ושלמים (ויקרא ג, א-יז) וחטאת (ויקרא ד, א) ואשם. הגה: ודוקא ביחיד מותר לומר עשרת הדברות בכל יום, אבל אסור לאומרם בצבור (תשובת הרשב"א סי' קמ"ד). **ו** פרשיות הקרבנות לא יאמר אלא ביום (וע"ל סי' מ"ד סעיף י"ג). **ז** כשיסיים פרשת העולה יאמר: יר"מ שיהיה זה חשוב ומקובל כאילו הקרבתי עולה, וכך יאמר אחר פ' המנחה והשלמים, מפני שהם באים נדבה. **ח** יאמר עם הקרבנות פסוק: ושחט אותו, על ירך המזבח צפונה לפני ה' (ויקרא, א, יא). **ט** יש נוהגין לומר פרשת הכיור (שמות ל, יז-כא) ואח"כ פרשת תרומת הדשן (ויקרא ו, א-ו) ואח"כ פ' התמיד (במדבר כח, א-ח) ואח"כ פרשת מזבח מקטר קטורת (שמות ל, ז-י) ופרשת סמני הקטורת ועשייתו (שמות ל, לד-לו).

ב דין לבישת בגדים, ובו ו' סעיפים

א לא ילבש חלוקו מיושב (טור) אלא יקח חלוקו ויכניס בו (ראשו) וזרועותיו בעודנו שוכב, ונמצא כשיקום שהוא מכוסה. **ב** אל יאמר: הנני בחדרי חדרים מי רואני, כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו, ג). **ג** ידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ. **ד** ינעול מנעל ימין תחלה ולא יקשרנו, ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו, ויחזור ויקשור של ימין. הגה: ובמנעלים שלנו, שאין להם קשירה, ינעול של ימין תחלה (תוספות פ' במה אשה ד' ס"א). **ה** כשחולץ מנעליו, חולץ של שמאל תחלה. **ו** אסור לילך בקומה זקופה,

ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש (מפני כבוד השכינה), ויבדוק נקביו. הגה: ויכסה כל גופו, ולא ילך יחף (א"ז). וירגיל עצמו לפנות בוקר וערב, שהוא זריזות ונקיות (הגהות מיימוני פרק ה' מהלכות דעות). במקרא לא מובא "בל תשקצו". ראה: ויקרא יח, מג "אל תשקצו את נפשתיכם"; ויקרא כ, כא "ולא תשקצו את נפשתיכם".

ג הנהגת בית הכסא, ובו י"ז סעיפים

א כשיכנס לבה"כ יאמר: התכבדו מכובדים וכו', ועכשיו לא נהגו לאומרו. ב יהא צנוע בבית הכסא ולא יגלה עצמו עד שישב. הגה: ולא ילכו שני אנשים ביחד, גם לא ידבר שם ויסגור הרלת בערו, משום צניעות (אור זרוע). ג אם רוצה למשמש בפי הטבעת בצרור, או בקיסם, לפתוח נקביו, ימשמש קודם שישב ולא ימשמש אחר שישב, מפני שקשה לכשפים. ד לא יגלה עצמו כ"א לאחריו טפח ומלפניו טפחיים, ואשה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום. ה אם נפנה במקום מגולה, שאין בו מחיצות, יכוין שיהיו פניו לדרום ואחוריו לצפון או איפכא, אבל בין מזרח למערב, אסור. (ולהטיל מים בכל ענין שרי) (ב"י בשם הרמב"ם). ו וכן אסור לישן בין מזרח למערב, אם אשתו עמו. ונכון להזהר, אפילו כשאין אשתו עמו. ז המטיל מים מן הצופים ולפנים (פי' מקום שיכולים לראות משם הר הבית, ומשם והלאה אין יכולים לראות, רש"י), (לא) ישב ופניו כלפי הקודש, (אלא לצפון או לדרום), או יסלק הקודש לצדדין. ח כשנפנה בשדה, אם הוא אחורי הגדר יפנה מיד. ובבקעה, יתרחק עד מקום שלא יוכל חבירו לראות פירועו. ט לא ישב במהרה ובחוזק ולא יאנוס לדחוק עצמו יותר מדאי, שלא ינתק שיני הכרכשתא. י לא יקנח ביד ימין. יא לא יקנח בחרס, משום כשפים, ולא בעשבים יבשים, שהמקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו התחתונות נושרות, ולא בצרור שקנח בו חבירו, מפני שמביא את האדם לידי תחתוניות. הגה: ועכשיו, שבתי כסאות שלנו אינן בשדה, נהגו לקנח (בחרס, וכן נהגו לקנח) ברבר שהאור שולט בו ואינו מזיק, ופוק חזי מאי עמא רבר (חידושי אגודה פרק המוצא). יב יפנה בצניעות, בלילה, כמו ביום. יג לא ישתין מעומד, מפני ניצוצות הניתזין על רגליו, אם לא שיעמוד במקום גבוה או שישתין לתוך עפר תחוח (פי' קרקע שאינה בתולה אלא כגון של ארץ חרושה). יד יזהר שלא יאחוז באמה וישתין, אם לא מעטרה ולמטה, מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה, אא"כ הוא נשוי. ומדת חסידות ליזהר אפילו הנשוי. טו אפילו מי שאינו נשוי, מותר לסייע בביצים. טז לא הותר לנשוי לאחוז באמה אלא להשתין, אבל להתחכך, לא. יז המשהה נקביו, עובר משום בל תשקצו.

ד דיני נטילת ידים, ובו כ"ג סעיפים

א ירחץ ידיו ויברך: על נטילת ידים. (הגה: וי"א גם אשר יצר, ואפילו לא עשה צרכיו, וכן נהגו) (אבודרהם). מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה, (לקמן סימן ק"ס) כשרים לנטילת ידים לתפלה, מיהו יש מי שאומר דלא מברך עלייהו. ב ידקדק לערות עליהן מים ג"פ, להעביר רוח רעה ששורה עליהן. ג לא יגע בידו, קודם נטילה, לפה ולא לחוטם ולא לאזנים ולא לעינים. ד אפילו מי שנטל ידיו לא ימשמש בפי הטבעת תמיד, מפני שמביאתו לידי תחתוניות; לא יגע במקום הקזה, שמשמוש היד מזיק לחבורה. ה לא יגע בגיגית שכר, שמשמוש היד מפסיד השכר. ו אין צריך רביעית לנטילת ידים לתפלה. ז טוב להקפיד

בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה. הגה: מיהו אינו מעכב, לא כלי ולא כח גברא ושאר הדברים הפוסלים בנטילת הסעודה (מרדכי ריש פ' אלו דברים; תשובת רשב"א סי' קצ"ה). ח נטילת ידים שחרית, אין נוטלים על גבי קרקע, אלא לתוך כלי. ט מים של נטילת ידים שחרית, אסור ליהנות מהם, ולא ישפכם בבית ולא במקום שעוברים שם בני אדם. י נוטל כלי של מים ביד ימינו, ונותנו ליד שמאלו, כדי שיריק מים על ימינו תחילה. יא לא יטול ממי שלא נטל ידיו שחרית. יב אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים, עלתה לו נטילה לק"ש ולתפלה, אבל לא לרוח רעה שעליהן; אם שכשך ידיו בשלש מימות מחולפים, יש להסתפק אם עלתה לו להעביר רוח רעה שעליהן. יג אם היה נעור כל הלילה, יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית, להתפלל ולהעביר רוח רעה מידיו. הגה: ויטלם בלא ברכה (הרא"ש כלל ב' ורשב"א סי' קכ"ג). יד השכים קודם עמוד השחר, ונטל ידיו, יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת, כשיאור היום, להעביר רוח רעה השורה על הידים. (הגה: ויטלם בלא ברכה). טו ישן ביום, יש להסתפק אם צריך לערות מים עליהם ג"פ, (ויטלם בלא ברכה). טז דוד היה נזהר שלא לישן שיתין נשמין, (פי' ששים נשימות), כדי שלא יטעום טעם מיתה. הגה: ובגמרא, פרק הישן, משמע דדוקא ביום היה נזהר. (דברי עצמו. ועיין בב"י). יז יש נוהגין לרחוץ פיהם שחרית, מפני הרירים שבתוך הפה. יח אלו דברים צריכין נטילה במים: הקם מהמטה; והיוצא מבה"כ ומבית המרחץ; והנוטל צפרניו; והחולץ מנעליו; והנוגע ברגליו; והחופף ראשו. וי"א אף ההולך בין המתים; ומי שנגע במת; ומי שמפליא כליו; והמשמש מטתו; והנוגע בכנה; והנוגע בגופו בידו. ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל, אם תלמיד חכם הוא, תלמודו משתכח; ואם אינו תלמיד חכם, יוצא מדעתו. יט המקיז דם מהכתפים, ולא נטל ידיו, מפחד ז' ימים. המגלח, ולא נטל ידיו, מפחד ג' ימים. הנוטל צפרניו, ולא נטל ידיו, מפחד יום אחד ואינו יודע ממה מפחד. כ הרוחץ פניו ולא נגבם יפה, פניו מתבקעות או עולה בהן שחין, ורפואתו לרחוץ הרבה במי סילקא. כא צריך ליזהר בתפלה או באכילה (ועיין לקמן סי' צ"ב סעי' ז' סי' קס"ד), שלא ליגע בשוק וירך ובמקומות המכוסים באדם, לפי שיש שם מלמולי זיעה (מלמולי זיעה, פירוש: זוהמא, כעין שעודים קטנים). וכן שלא לחכך בראשו. אבל מקומות המגולים בראשו ובפניו, ומקום המגולה שבזרועותיו, אין להקפיד. כב אם אין לו מים, יקנח ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי, ויברך: על נקיות ידים, ויועיל לתפלה, אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן. כג לא תיקנו נטילת ידים, אלא לק"ש ולתפלה, אבל ברכות דשחרית יכול לברך קודם נטילה, אא"כ הוא ישן על מטתו ערום, שאז אסור להזכיר את השם עד שינקה אותם.

ה כוונת הברכות, ובו סעיף אחד

א יכוין בברכות פירוש המלות. כשיזכיר השם, יכוין פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל, ויכוין בכתיבתו ביו"ד ה"א שהיה והוה ויהיה, ובהזכירו אלהים, יכוין: שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כלם.

ו דין ברכת אשר יצר ואלהי נשמה ופירושיו, ובו ד' סעיפים

א כשיצא מבית הכסא יברך: אשר יצר את האדם בחכמה, שבריאת האדם היא בחכמה נפלאה. וי"מ על שם שהגוף דומה לנוד מלא רוח והוא מלא נקבים כדלקמן בסמוך; וי"מ בחכמה, שהתקין מזונותיו של אדם הראשון ואח"כ בראו וברא בו נקבים נקבים, חלולים חלולים, פירוש: נקבים רבים, כגון פה וחוטם ופי טבעת, וגם ברא בו אברים רבים חלולים, כמו לב וכרס ומעיים, שאם יסתם אחד מהם, כלומר, שבנקבים יש נקב אחד שהוא הפה, שכשהוא במעי אמו הוא סתום, וכשיוצא לאויר העולם הוא נפתח, ואם כשיוצא לאויר העולם היה נשאר סתום, לא היה אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. והאברים החלולים, אם היה נפתח אחד מהם, לא היה אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. ועוד יש לפרש שגבול יש לאדם שיכולין נקביו ליסתום ולא ימות, וכיון שעבר אותו הגבול אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת. וכיון שבכלל הנקבים הם פי הטבעת ופי האמה, ובכלל האברים החלולים, שאם יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים, הם כרס ומעיים, שפיר הוי שבח זה מענין עשיית צרכיו. ואפשר עוד, שמאחר שאם יוצא לנקביו ביותר, עד שאם עבר הגבול, ימות, בכלל שאם יפתח אחד מהם הוא, והוי שאם יפתח אחד מהם נמי מענין עשיית צרכיו ממש. רופא (חולי) כל בשר, על שם שהנקבים שברא בו להוציא פסולת מאכלו, כי אם יתעפש בבטן ימות, והוצאתו היא רפואה. ומפליא לעשות, מפני שהאדם דומה לנוד מלא רוח, ואם יעשה אדם בנוד נקב כחודה של מחט, הרוח יוצא. והאדם מלא נקבים ורוחו משתמרת בתוכו, הרי זה פלא. ועוד יש לפרש ע"ש שבורר טוב המאכל ודוחה הפסולת. הגה: ועוד יש לפרש שמפליא לעשות במה ששומר רוח האדם בקרבו, וקושר דבר רוחני בדבר גשמי, והכל הוא ע"י שהוא רופא כל בשר, כי אז האדם בקו הבריאות ונשמתו משתמרת בקרבו (רבי עצמו). ב יש נוהגין להמתין לברך על נט"י עד בואם לבית הכנסת, ומסדרים אותו עם שאר הברכות. ובני ספרד לא נהגו כן. ועכ"פ לא יברך ב"פ ומי שמברכם בביתו, לא יברך בבה"כ, וכן מי שמברכם בבה"כ לא יברך בביתו (כל בו סימן ב'). ומי שלומד קודם שיכנס לבה"כ, או מתפלל קודם, יברכם בביתו ולא יברך בבה"כ. ואפילו בכהאי גוונא, יש נוהגין לסדרם עם שאר ברכות בבה"כ ואין מברכין בביתם (מהרי"ל הלכות תפלה). ג ברכת אלהי נשמה אינה פותחת בברוך, מפני שהוא ברכת ההודאה, וברכת ההודאות אין פותחות בברוך, כמו שמצינו בברכת הגשמים. ד יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן, חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונין אחריו אמן, וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחלה, ואין לערער עליהם ולומר שכבר יצאו באמן שענו תחלה, מפני שהמברך אינו מכוין להוציא אחרים, ואפילו אם היה המברך מכוין להוציא אחרים, הם מכונים שלא לצאת בברכתו.

ז דין לברך ברכת אשר יצר כל היום אחר הטלת מים, ובו ד' סעיפים

א כל היום כשעושה צרכיו, בין קטנים בין גדולים, מברך אשר יצר, ולא על נטילת ידים, אף אם רוצה ללמוד או להתפלל מיד. הגה: היו ידיו מלוכלכות, ששפשף בהן, אפ"ה אינו מברך על נטילת ידים (סמ"ג סימן כ"ז מ"ט). ב הטיל מים ולא שפשף, אע"פ שצריך לברך אשר יצר, אין צריך ליטול ידיו אלא משום נקיות או משום הכון (עמוס ד, יב). ב תשרי

ג הטיל מים, והסיח דעתו מלהטיל מים, ואח"כ נמלך והטיל מים פעם אחרת, צריך לברך ב"פ אשר יצר. ד אין שיעור להשתין מים, כי אפילו לטפה אחת חייב לברך, שאם יסתם הנקב מלהוציא הטפה ההיא היה קשה לו, וחייב להודות.

הלכות ציצית

ח הלכות ציצית ועטיפתו, ובו י"ז סעיפים

א יתעטף בציצית ויברך מעומד. ב סדר עטיפתו כדרך בני אדם שמתכסים בכסותם ועוסקים במלאכתם, פעמים בכיסוי הראש פעמים בגילוי הראש, ונכון שיכסה ראשו בטלית. ג טליתות קטנים שלנו שאנו נוהגים ללבוש, אע"פ שאין בהם עיטוף, יוצאין בהם ידי חובת ציצית, וטוב להניח אותו על ראשו רחבו לקומתו ולהתעטף בו, ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות, ואח"כ ימשכנו מעל ראשו וילבישנו. ד מחזיר שתי ציציות לפניו, ושתים לאחריו, כדי שיהא מסובב במצות. ה מברך: להתעטף בציצית. אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת (פי' בפעם אחת), כלם מברכים. ואם רצו, אחד מברך והאחרים יענו אמן. ו על טלית קטן יכול לברך להתעטף, אע"פ שאינו מתעטף אלא לובשו. הגה: וי"א שמברכין עליו: על מצות ציצית, וכן נוהגין ואין לשנות (כל בו ס' כ"ב וג"י בה"ק דף פ"ו ע"ב). ז צריך להפריד חוטי הציצית זה מזה. ח יכוין בהתעטפו שצונו הקב"ה להתעטף בו כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם. ט קודם שיברך, יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים, כדי שלא יברך לבטלה. י אם לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות, ילבשנו בלא ברכה, וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו, או כשילבש טלית אחר, יברך עליו, ויכוין לפטור גם את זה, ואין צריך למשמש בציציות של ראשון. יא עיקר מצות טלית קטן, ללובשו על בגדיו, כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות. יב אם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות, כלם חייבים בציצית, ואם לבשם כלם בלא הפסק, והיה דעתו מתחלה על כלם, לא יברך אלא ברכה א'. אם מפסיק ביניהם, צריך לברך על כל אחת ואחת. וה"ה אם לא היה בדעתו מתחלה על כלם, הוי כמפסיק ביניהם. הגה: וכן אם פשט הראשון קודם שלבש השני, צריך לחזור ולברך (ת"ה סימן מ"ה). יג הלובש טלית קטן ומברך עליו, וכשהולך לבית הכנסת מתעטף בטלית גדול, צריך לברך עליו, דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק. ואם מתפלל בתוך ביתו, אם היה דעתו מתחלה גם על טלית גדול ולא הפסיק בינתיים בשיחה או בדברים אחרים, אינו צריך לחזור ולברך. יד אם פשט טליתו, אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד, צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו. הגה: וי"א שאין מברכין אם היה רעתו לחזור ולהתעטף בו (אגור ס' ל"ה). וי"א דוקא כשנשאר עליו טלית קטן, והכי נוהגין (שם) (עיין לקמן סימן כ"ה ס' י"ב). טו אם נפלה טליתו שלא במתכוין, וחוזר ומתעטף, צריך לברך. והוא שנפלה כולה, אבל אם לא נפלה כולה, אע"פ שנפלה רובה, אינו צריך לברך. טז הלן בטליתו בלילה, צריך לברך עליו בבוקר, אף אם לא פשטו. וטוב למשמש בו בשעת ברכה. וכן יעשה מי שלובש טליתו קודם שיאיר היום (הגהור מיימוני בשם ס' התרומה; סמ"ג וסמ"ק ומרדכי בהלכות תפלין). יז נתכסה בבגד שהוא חייב בציצית, ולא הטיל בו ציצית, ביטל מצות ציצית.

ט איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית, ובו ו' סעיפים

א אין חייב בציצית מן התורה, אלא בגד פשתים או של צמר רחלים, אבל בגדי שאר מינים אין חייבים בציצית אלא מדרבנן. (וי"א דכולהו חייבין מדאורייתא והכי הלכתא) (תוס' דף ל"ט והרא"ש וסמ"ג ומרדכי). ב ציצית של פשתים או של צמר רחלים פוטרים בכל מיני בגדים, חוץ משל פשתים לצמר, או של צמר לפשתים, בזמן הזה דליכא תכלת, מפני שהם כלאים. הגה: וי"א שלא לעשות ציצית של פשתים כלל, אפילו בשאר מינים, והכי נהוג (סמ"ק סימן ל"ח). ג ציצית של שאר מינים, אין פוטרים אלא במינם, כגון משי לבגד משי, וצמר גפן לצמר גפן, אבל שלא במינם אין פוטרין. ד אם הטיל בטלית של שאר מינים קצת ציציות ממינו וקצת מצמר או פשתים, יש להסתפק בו. ה י"א שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית, והמדקדקים נוהגים כן. הגה: והאשכנזים אין נוהגין לעשות הציצית רק לבנים, אף בכגדים צבועים, ואין לשנות (ת"ה סימן מ"ו). ו י"א שאין לעשות טלית של פשתן, אע"פ שאין הלכה כן, ירא שמים יצא את כולם ועושה טלית של צמר רחלים שהוא חייב בציצית מן התורה בלי פקפוק. הגה: ומיהו אם אי אפשר רק בטלית של פשתן, מוטב שיעשה טלית של פשתן וציצית של פשתן, משיחבטל ממצות ציצית (תשובת הרא"ש כלל ב').

י דיני כנפות הטלית, ובו י"ב סעיפים

א טלית שאין לה ד' כנפות, פטורה. יש לה יותר מד', חייבת ועושה לה ארבע ציציות בארבע כנפיה המרוחקות זו מזו יותר. ב יש לה ארבע, וחתך א' באלכסון ועשאו שנים, הרי נעשית בעלת ה' וחייבת. ג כפל קרנות טליתו וקשרם או תפרם, ורומה כאילו קיצען ואין לה כנפות, אעפ"כ לא נפטרה. ד טלית של בגד וכנפיה של עור, חייבת. היא של עור וכנפיה של בגד, פטורה. ה היו לה ג' כנפות ועשה בהם ג' ציציות, ושוב עשה לה כנף ד' ועשה גם בו ציצית, פסולה משום תעשה (דברים כב, יא), ולא מן העשוי. ו אין כופלין את הטלית ומטילים ציצית על כנפיה כמו שהיא כפולה. הגה: אבל צריך להטיל בד' כנפיה הפשוטים) (בית יוסף), אא"כ תפרה כולה ואפילו מרוח אחת. (הגה: וי"א דחייבין אפילו בלא תפירה, וטוב לעשות לה ציצית אבל לא לברך עליה) (הרי"ף והרא"ש והטור). הטיל ציצית על ציצית, אם נתכוין לבטל הראשונה, חותך הראשונה וכשרה. ואם נתכוין להוסיף, אע"פ שחתך אחת משתיהן, פסולה. (הגה: ויש מכשירים בכל ענין, וכן עיקר) (טור בשם הרא"ש ורבינו ירוחם ני"ח ח"ג), וקודם שחתך הראשונות פסול בכל ענין (ב"י). ז מלבושים שהם פתוחים מן הצדדין למטה, ויש להם ד' כנפות לצד מטה, ולמעלה הם סתומים, אם רובו סתום, פטור. ואם רובו פתוח, חייב. ואם חציו סתום וחציו פתוח, מטילין אותו לחומרא וחייב בציצית, ואין יוצאין בו בשבת. ח קאפ"ה שהיא פתוחה, בענין שיש לה ד' כנפות, אם יקבעו בה אשטרינג"ה לעשותה כסתומה כדי לפוטרה מציצית, אינו מועיל תיקון זה אם לא תהיה קבועה מחצי ארכה ולמטה לכל הפחות, וגם שתהיה קבועה למטה מהחגור, למען יהיה הרוב הסתום רוב הנראה לעינים, דאל"כ יאסר משום מראית העין. ט הכנפים, צריך שיהיו מרובעות ולא שיהיו עגולות. י מצנפת, פטורה, אפילו של ארצות המערב שב' ראשיה מושלכים על כתפיהם וגופם, ואע"פ שמתכסה בה ראשו ורובו, פטור, כיון שעיקרה לכסות הראש, דכסותך (דברים כב, יב) אמר רחמנא, ולא כסות הראש. יא סודר

שנותנין על הצואר במלכות א"י, שנקרא בערבי שי"ד, וכן בוק"א שהיו נותנין בספרד על כתפיהם, פטורים. יב מלבושים שבמצרים הנקראים גוחא"ש, וכן מינטינ"י ודואלמני"ש וקפטאני"ש ופידיני"ש שבתוגרמה, אע"פ שיש להם ד' כנפים, פטורים. (הגה: וה"ה מלבושים של גלילות בני אשכנז וספרד, הואיל ואין כנפיהם עשוין שיהיו שנים לפניהם ושנים לאחריהם מכוונים זו כנגד זו, פטורים) (בית יוסף לפי סברת מהרי"ק).

יא דיני חוטי הציצית, ובו ט"ו סעיפים

א החוטין, צריך שיהיו טווין לשמן. (הגה: ויש מחמירין אפי' לנפצן לשמן והמנהג להקל בנפרץ) (מרדכי ואגודה סי' כ"ג), שיאמר בתחלת הטווי שהוא עושה כן לשם ציצית, או שיאמר לאשה: טווי לי ציצית לטלית; ואם לא היו טווין לשמן, פסולים. ב טוואן נכרי, וישראל עומד על גבו ואומר שיעשה לשמם, להרמב"ם, פסול; ולהרא"ש, כשר. הגה: ונוהגין שיסייע הישראל מעט, וכדאיתא לקמן סימן ל"ב סעיף ט' וביו"ד סי' רע"א גבי תפלין וספר תורה. וצריכין שזירה, ושיהיו שזורין לשמן. ג אם נתפרקו משזירתן ונעשו ט"ז, כשרים. והוא שישתייר בשזור כדי עניבה. (הגה: ולכתחלה טוב לקשור החוטין למטה, כדלקמן בסעיף י"ד בסימן זה), (ב"י בשם הרוקח). ד אורך החוטים השמונה אין פחות מד' גודלים, וי"א י"ב גודלים, וכן נוהגין. ולמעלה, אין להם שיעור. (הגה: ואם עשאו ארוך יותר מדאי, יכול לקצרו, ואין בזה משום תעשה ולא מן העשוי) (מרדכי בה"ק). א' מהחוטים יהיה יותר ארוך, כדי שיכרוך בו הגדיל. (הגדיל היינו החלק מהציצית שאינו ארוג). (הגה: ושיעור הנזכר יהיה בציצית לאחר שנקשר, מלבד מה שמונח על קרן הבגד) (סברת ב"י). ה אין עושין הציציות מהצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצים ביניהם, ולא מהנימין הנתלשים מהבהמה, ולא משיורי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד, והטעם משום ביזוי מצוה. ו אם עשאם מצמר גזול, פסולים, דכתיב: ועשו להם (במדבר טו, לח) משלהם הגה: ודוקא שגזל החוטין, אבל אם גזל צמר ועשאן חוטין, כשרים. מיהו לכתחלה אסור לעשותן (ב"י בשם נמוקי יוסף בהל' ציצית) (ולענין ברכה עיין לקמן ריש סי' תרמ"ט). ז חוטין שאולין, הלואה היא, דלא הדרי בעינייהו וכדידיה דמי. ח המשתחוה לבהמה, צמרה פסול לציצית; המשתחוה לפשתן נטוע, כשר לציצית, שהרי נשתנה. ט יעשה נקב באורך הטלית, לא למעלה מג' אצבעות (היינו גודלין), (כל בו סימן כ"ב ומיימוני והגהות סמ"ק סימן ל"א), מפני שאינו נקרא כנף, ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל עד הציפורן, משום שנאמר על הכנף, (במדבר טו, לח) ואם היו למטה ממלא קשר גודל, היה תחת הכנף. הגה: ומודדין זה ביושר, ולא באלכסון מן הקרן (ב"י). י אם היו רחוק מהכנף מלא קשר גודל, ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור, כשר, כיון שהיה בו כשיעור בשעה שהטיל בו ציצית זה. הגה: ונוהגין לעשות אימרא סביב הנקב, שלא ינתק שם ויהיה פחות מכשיעור, וכן עושין אימרא בשפת הבגד למטה, מהאי טעמא (ב"י בשם סמ"ק וכל בו). יש אומרים שבתוך רוחב הבגד אין לו שיעור, וי"א שרין רוחב הבגד כדין האורך, ונראין דבריהם. יא אם הגדיל, שקורין אוריליי"א, הוא רחב, לא יטיל בו הציצית, ואם הטיל בו, פסול, דעל כנפי בגדיהם (במדבר טו, לח) כתיב, וזה אינו נחשב מהבגד, אבל עולה הוא לשיעור מלא קשר גודל ולהרחקת שלשה אצבעות, כיון שהנקב בתוך הבגד. הגה: וטוב שימדוד שיעור קשר גודל בלא הגדיל, ויהיה תוך ג' אצבעות עם הגדיל(ב"י בשם רש"י ורשב"א). יב מנין חוטי הציציות בכל כנף, ארבעה כפולים שהם שמונה, ואם הוסיף, פסול. יחתוך ראשי החוטין הארבעה ויתחבם בכנף

ויכפלם, ואז יהיו ח'. יג יזהר לחתוך ראשי החוטין לעשותם ח', קודם שיכרוך, שאם כרך אפילו חוליא אחד (פי' החלק מהציצית שבין קשר לקשר) וקשר, אפילו קשר אחד, ואח"כ חתכן, פסול משום תעשה (דברים כב, יא), ולא מן העשוי, שהרי בפיסול עשאם. יד יקח ד' חוטים מצד זה וד' מצד זה, ויקשור שני פעמים זה על גב זה, ואח"כ יכרוך חוט הארוך סביב השבעה קצת כריכות, וקושר שני פעמים זה על גב זה, וחוזר וכורך; וכן יעשה עד שישלים לחמש קשרים כפולים וארבעה אוירים ביניהם מלאים כריכות. אין שיעור לכריכות, רק שיהיו כל הכרוך והקשרים רוחב ארבעה גודלים, והענף שמונה גודלים. הגה: ואם האריך הציצית, יראה ששלישיתו יהיה גדיל וב' חלקים ענף (רמב"ם פ"א). ונוהגים לכרוך באויר ראשון ז' כריכות, ובשני ט', ובשלישי י"א וברביעי י"ג, שעולים כלם מ' כמנין ה' אחד שעולים ל"ט ועם השם הם מ'. ונהגו לעשות בסוף כל חוט קשר, כדי שיעמוד בשזירתו. טו י"א שצריך לדקדק שיתלה הציציות לאורך הטלית, דבעינן שתהא נוטפת על הקרן (פי' תלוי על הקרן), ואם היה ברחבו לא היה נוטף, שהרי כלפי קרקע היה תלוי. י"א שאין לתת שום בגד בנקבי הטלית שמכניסים בה הציציות, ויש מתירין, וכן נהגו.

יב דברים הפוסלים בציצית, ובו ג' סעיפים

ג תשרי

א אם נפסקו כל חוטי הכנף ונשתייר בהם כדי עניבת כל החוטים הפסוקים ביחד, כשר. ואם לא נשאר כדי עניבה (פי' וירכסו את החשן (שמות כח, כח; לט, כא) תרגום ויענבון), אפי' בחוט אחד שנפסק כולו, פסול. הלכך, כיון שכל א' כפול לשנים, אם נפסקו שני ראשים, פסול, שמא נפסק חוט אחד. ולפי מה שאנו נוהגים לדקדק בעת עשיית הציצית לתת סימן בד' ראשים, בענין שלעולם הד' ראשים הם מצד אחד של הקשר והד' ראשים מצד האחר, אם נפסקו שני ראשים מצד אחד, כשר, דודאי שני חוטים הם והרי נשתייר מכל אחד הראש השני שהוא יותר מכדי עניבה. ולרבינו תם לא מכשירים אלא בנשתיירו ב' חוטין שלימים, דהיינו ארבעה ראשים, שכל אחד מהראשים ארוך י"ב גודלים, אז מכשירים כשנפסקו השני חוטין אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה, אבל אם נפסקו ג' חוטין, אע"פ שנשתייר בהם כדי עניבה, פסולים. ומפני כך כשנחתכו שלשה ראשים, אם לא דקדק בעת עשיית הציצית שיהיו ניכרים הד' ראשים שמצד אחד של הקשר, חיישינן שמא כל ראש הוא מחוט אחר, ונמצא שאין כאן אלא חוט אחד שלם, הילכך מספיקא פסול. אבל אם לא נחתכו אלא שני ראשים, מכשרינן בכדי עניבה. והלכה כסברא ראשונה. מיהו היכא דאפשר, טוב לחוש לסברת רבינו תם. הגה: ונוהגין כר"ת (אגודה סימן ט"ו). הגה וכל שכן אם דקדק שיהיו ניכרין הד' ראשים שבצד א' ונפסקו ג' ראשים בצד אחד, דפסול, דאז ודאי נפסקו ג' חוטין ואם נפסקו בב' צדדין נמי פסול, שמא ג' חוטין הם (בית יוסף בשם בן חביב). ב היכא דצריך כדי עניבה ומתוך שהחוטים עבים אינו יכול לענבם, ואלו היו דקים היה בהם כדי עניבה, כשר. הגה: ומשערין בחוטין בינונים (דברי עצמו). ג כדי עניבה לרש"י, מן הענף; ולר"י אפילו נחתך כל הענף ולא נשאר כדי עניבה אלא מן הגדיל, כשר. ומנהג העולם כרש"י, והיכא דלא אפשר יש לסמוך על ר"י.

ג תשרי

יג דיני ציצית בשבת, ובו ג' סעיפים

א ארבע ציציות מעכבין זה את זה, שכל זמן שאין בה כל הארבע אינה מצוייצת כהלכתה והיוצא בה לרשות הרבים בשבת חייב חטאת (ועיין לקמן סימן ש"ח סעיף ל"ח). **ב** אם היא מצוייצת כהלכתה, מותר לצאת בה לרשות הרבים, בין טלית קטן בין טלית גדול, אפילו בזמן הזה שאין לנו תכלת. (רק שלא יהא מונח לו על כתיפיו) (דברי ר"ן ור"י פ' חבית דף ק"ח ע"ב) (ומוקמינן לטלית אחזקתיה שהוא מצוייץ כהלכתו, ואין צריך לבדקו קודם שיצא בו) (דברי תשובת הרא"ש כלל ב' ותשובת הרמב"ן סימן רט"ו, ובכל בו בשם הרמב"ם פרק י"ט מהלכות שבת). **ג** אם נודע לו בשבת, כשהוא בכרמלית, שהטלית שעליו פסול, לא יסירנו מעליו עד שיגיע לביתו, דגדול כבוד הבריות. הגה: ואפילו טלית קטן שתחת בגדיו אין צריך לפשוט. וה"ה אם נפסק אחד מן הציציות ומתבייש לישב בלא טלית, דיוכל ללובשו בלא ברכה, מכח כבוד הבריות (ב"י בשם התשובה). ודוקא בשבת, דאסור לעשות ציציות, אבל בחול כהאי גוונא, אסור. (מרדכי פ"ק דף צ"א ע"ב).

יד דיני ציצית שעשאן א"י, ונשים, וטלית שאולה, ובו ה' סעיפים

א ציצית שעשאן א"י פסול, דכתיב: דבר אל בני ישראל (במדבר טו, לח) לאפוקי א"י, והאשה כשרה לעשותן. הגה: ויש מחמירים להצריך אנשים שיעשו אותן, וטוב לעשות כן לכתחלה. (מרדכי ה"ק והגהות מיימון מהלכות ציצית ותוס' דף מ"ב). **ב** הטיל ישראל ציציות בבגד, בלא כוונה, אם אין ציציות אחרים (מצויים) להכשירו, יש לסמוך על הרמב"ם, שמכשיר, אבל לא יברך עליו. **ג** השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת, פטור מלהטיל בה ציצית כל ל' יום, דכתיב: כסותך (דברים כב, יא) ולא של אחרים. אבל אחר ל' יום, חייב מדרבנן, מפני שנראית כשלו. הגה: ואם החזירו תוך ל' וחזר ולקחו, אינו מצטרף, רק בעינן ל' יום רצופים (נימוקי יוסף הלכות ציצית). שאלה כשהיא מצוייצת, מברך עליה מיד. **ד** מותר ליטול טלית חבירו ולברך עליה, ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת. הגה: וה"ה בתפילין (נ"י פרק הספינה), אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו, דחיישינן שמא יקרע אותם בלמודו (נ"י הלכות קטנות). **ה** טלית של שותפין חייבת בציצית, דכתיב (במדבר טו, לח) על כנפי בגדיהם.

טו אם להתיר ציצית מבגד לבגד, ודין נקרע הטלית, ובו ו' סעיפים

א מותר להתיר ציציות מטלית זה וליתנם בטלית אחר, אבל שלא להניחם בבגד אחר, לא. הגה: ודוקא בטלית של בר חיובא, אבל מותר להתיר הציצית מטלית של מתים (מרדכי ותוס' פרק ב"מ דף כ"ב). **ב** אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם הציציות ולתופרו בבגד אחר, משום דעל כנפי בגדיהם (במדבר טו, לח) בעינן, וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה. **ג** טלית מצוייצת כהלכתה שחלקוה לשתים ובכל חלק יש בו שיעור להתעטף ונשאר לכל אחת מהם ציצית אחת או שתים, אין בו משום תעשה (דברים כב, יא) ולא מן העשוי. **ד** נקרע הטלית תוך שלשה אצבעות סמוך לשפת הכנף, אינו רשאי לתופרו. ופירש"י דחיישינן שישתייר מחוט התפירה ויניחנו, ויוסיף עליו שבעה חוטין לשם ציצית. ולטעם זה, אפילו נקרע כל שהוא, לא יתפור. ולפי זה, טלית של צמר שנקרע תוך שלשה, מותר לתפור האידנא, דאין דרך לתפור בחוטי צמר. ורב עמרם פי' דטעמא משום דנקרע תוך שלשה לית ביה תורת בגד, וכמאן דליתיה דמי. ואע"ג דתפרו, כמאן דפסוק חשוב. ואי

עבד ביה ציצית, לא פטרה לטלית. ולפירוש זה אם נקרע ונשתייר כל שהוא, כשר. וי"א דלרב עמרם לא נפסל אלא ציציות שהיו בו בעת שתפרו, אבל אם אחר שתפרו הטיל בו ציציות, כשר. וירא שמים יצא את כולם, היכא דאפשר. **ה** אם נקרע מנקב שהציצית תלוי בו ולמטה, אם קדם הטלת ציצית לקרע, שאותו ציצית היה שם בשעת הקרע, כשר. ואם נקרע ונשתייר ממנו כל שהוא ותפרו, ואחר כך הטיל בו ציצית, אם הוא של צמר, כשר לכ"ע. ואם הוא של שאר מינים, שדרך לתפור בחוטין של אותו המין, לא יתפור לדעת רש"י. ואם נקרע ותפרו ואח"כ הטיל בו ציצית, איכא לספוקי. **ו** התופר חתיכת בגד בכנפי הטלית, וכן מה שנוהגים לתפור סביב הנקב שהציצית בו, אם הטלית של משי ותופרו בחוט משי לבן יש לחוש בדבר, לדעת רש"י, שלא תהא שום תפירה למטה מג' ולמעלה מקשר גודל. הגה: וה"ה בכל מקום שתופר בחוט שהוא מין הציצית, דחיישינן שמא יקח אותו חוט לחוט הציצית. (ת"ה סי' מ"ו ובשם הגהות מיימוני).

טז שיעור טלית, ובו סעיף אחד

א שיעור טלית שחייב בציצית, שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו. הגה: ואז חייב בציצית. ודוקא כשהגדול לובשו פעמים עראי ויוצא בו לשוק (ב"י בשם בן חביב ובשם מהרי"ח).

יז מי הם החייבים בציצית, ובו ג' סעיפים

א אע"ג דכתיב וראיתם אותו (במדבר טו, לט), סומא חייב בציצית מפני שנתרבה מאשר תכסה בה (דברים כב, יב) וקרא דוראיתם אותו איצטריך למעט כסות לילה (ע"ל סי' י"ח). **ב** נשים ועבדים פטורים, מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא. הגה: ומ"מ אם רוצים לעטפו ולברך עליו הרשות בידו כמו בשאר מצות עשה שהזמן גרמא (תוס' והרא"ש והר"ן פ"ב דר"ה ופ"ק דקדושין), אך מחזי כיוהרא, ולכן אין להן ללבוש ציצית, הואיל ואינו חובת גברא (אגור סימן כ"ז) פי' אינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית. ולקמן בסימן י"ט אמר כשיש לו טלית מארבע כנפות (ולבשו). טומטום ואדרוגינוס, חייבין מספק, ויתעטפו בלא ברכה. (פי' טומטום, לא נודע אם הוא זכר או נקבה. ואדרוגינוס יש לו זכרות ונקבות). (הגה: ולפי מה שנהגו נשים לברך במצות עשה שהזמן גרמא, גם הם יברכו). (דברי עצמו). **ג** קטן היודע להתעטף, אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו. הגה: ודוקא כשיודע לעטוף שני ציציות לפניו ושנים לאחריו (הגהות מיימוני פ"ג), ויודע לאחוז הציצית בידו בשעת ק"ש (מרדכי סוף פרק לולב הגזול).

יח זמן ציצית, ובו ג' סעיפים

א לילה לאו זמן ציצית הוא, דאמעיט מוראיתם אותו (במדבר טו, לט) להרמב"ם, כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום, ומה שלובש ביום חייב, אפילו מיוחד ללילה. ולהרא"ש, כסות המיוחד ללילה, פטור, אפילו לובשו ביום, וכסות המיוחד ליום ולילה, חייב, אפילו לובשו בלילה. הגה: וספק ברכות להקל. ע"כ אין לברך עליו אלא כשלובש ביום והוא מיוחד ג"כ ליום (הגהות מיימוני). ואחר תפלת ערבית, אע"פ שעדיין יום הוא, אין לברך עליו (פסקי מהרא"י סי' קכ"א). ובליל יום כפורים יתעטף בעוד יום ויברך עליו (תשב"ץ). **ב** סדינים, אע"פ שאדם ישן בהם בבוקר, אין מטילין בהם ציצית. **ג** מאימתי מברך על הציצית בשחר, משיכיר בין

תכלת שבה ללבן שבה. ואם לבשו מעלות השחר ואילך, י"א דמברך עליו, וכן נוהגין (מרדכי פ"ב דמגילה). ואם לבשו קודם לכן, כגון בסליחות, לא יברך עליו, וכשיאיר היום ימשמש בו ויברך (תשב"ץ).

יט זמן ברכת ציצית, ובו ב' סעיפים

א **ציצית חובת גברא הוא ולא חובת מנא, שכל זמן שאינו לובש הטלית פטור מציצית,** ולפיכך אינו מברך על עשיית הציצית, שאין מצוה אלא בלבישתו. **ב** **עשה טלית לצורך תכריכין, אף על פי שלובשו לפעמים בחייו, פטור.**

כ דיני לקיחת ומכירת טלית, ובו ב' סעיפים

א **הלוקח טלית מצוייצת מישראל, או מתגר א"י** (ואומר שלקחן מישראל נאמן) (נ"י הלכות ציצית), **כשר, דכיון דתגר הוא, חזקה שלקחה מישראל, דלא מרע נפשיה. אבל אם לקח מא"י שאינו תגר, פסולה.** **ב** **אין מוכרין טלית מצוייצת לעובד כוכבים, שמא יתלווה עם ישראל בדרך, ויהרגנו. אפילו למשכן ולהפקיד טלית מצוייצת לעובד כוכבים, אסור אא"כ הוא לפי שעה, דליכא למיחש להא.**

כא כדת מה לעשות בציצית שנפסקו, ובטליתות ישנים, ובו ד' סעיפים

א **חוטי ציצית שנפסקו, יכול לזרקן לאשפה, מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה, אבל כל זמן שהם קבועים בטלית, אסור להשתמש בהם כגון לקשור בהם שום דבר וכיוצא בזה, משום בזוי מצוה.** (וי"א דאף לאחר שנפסקו, אין לנהוג בהן מנהג בזיון לזורקן במקום מגונה, אלא שאינן צריכין גניזה (כל בו הלכות שבת). ויש מדקדקין לגונזן, והמחמיר ומדקדק במצות תע"ב (מהרי"ל הלכות ציצית) (וע"ל סימן תרס"ד סעיף ח' ט'). **ב** **טליתות של מצוה שבלו, אדם בודל עצמו מהם ואינו מותר לקנח עצמו בהם ולא לייחד אותם לתשמיש המגונה, אלא זורקן והם כלים.** **ג** **מותר ליכנס בציצית לבית הכסא.** הגה: וכ"ש לשכב בהן, דשרי. ויש שכתבו שנהגו שלא לשכב בטלית שיש בו ציצית, גם שלא ליתנו לכובס א"י לכבס, והכל שלא יהיו מצות בזויות עליו. אך נוהגים להקל לשכב בהם (כל בו). **ד** **יש ליזהר כשאדם לובש טלית שלא יגרור ציציותיו.**

כב דין שהחיינו על עשיית ציצית, ובו סעיף אחד

א **קנה טלית ועשה בו ציצית, מברך שהחיינו, דלא גרע מכלים חדשים.** הגה: ואם לא בירך בשעת עשייה, מברך בשעת עטוף ראשון (מיימוני נ"י).

כג דיני ציצית בבית הקברות, ובו ג' סעיפים

א **מותר ליכנס בבית הקברות והוא לבוש ציצית, והוא שלא יהא נגרר על הקברות, אבל אם הוא נגרר על הקברות, אסור משום לועג לרש** (משלי יז, ה) **בד"א, בימיהם, שהיו מטילים ציצית במלבוש שלובשים לצורך עצמם, אבל אנו שאין מכוונים בהם אלא לשם מצוה, אסור אפילו אינם נגררים. והני מילי כשהציציות מגולים, אבל אם הם מכוסים, מותר.** **ב** **יש נוהגים לקשור שני ציציות שבשני כנפים זה עם זה כשנכנסים לבית הקברות, ולא הועילו כלום בתקנתן.** **ג** **הנכנס תוך ד' אמות של מת או של קבר, דינו כנכנס לבית הקברות. במקום שנוהגים להסיר ציצית מטלית המת בבית, אם הכתפים לובשים ציצית איכא למיחש בהו משום לועג לרש** (משלי יז, ה).

כד הנהגת לבישת הציצית, ושכרה ועונשה, ובו ו' סעיפים

ד תשרי

א אם אין אדם לובש טלית בת ארבע כנפות, אינו חייב בציצית. וטוב ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש טלית קטן כל היום, כדי שיזכור המצוה בכל רגע. וע"כ יש בו חמשה קשרים, כנגד ה' חומשי תורה, וארבע כנפים, שבכל צד שיפנה יזכור. ונכון ללובשו על המלבושים. לפחות יזהר שיהיה לבוש ציצית בשעת התפלה. ב מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו בשעת קריאת שמע, רמז לדבר והיו הדברים האלה וגו' על לבבך (דברים ו, ו). ג טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה, כשמברך. ד יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו (במדבר טו, לט) וליתן אותם על העינים, ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה. הגה: גם נוהגים קצת, לנשק הציצית בשעה שרואה בם, והכל הוא חיבוב מצוה (ב"י). ה כשמסתכל בציצית מסתכל בשני ציציות שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמז להויות, וגם יש בהם ט"ז חוטים ועשרה קשרים, עולה כ"ו כשם הוי"ה. ו גדול עונש המבטל מצות ציצית, ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וגו' (איוב לח, יג) הזהיר במצות ציצית, זוכה ורואה פני שכינה.

הלכות תפילין

כה דיני תפילין בפרטות, ובו י"ג סעיפים

א אחר שלבש טלית מצויין יניח תפלין, שמעלין בקודש. והמניחין כיס התפלין והטלית לתוך כיס אחת, צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפילין למעלה, כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצוה. הגה: מיהו אם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית, אין צריך להמתין על הציצית, אלא מניח תפילין וכשמביאים טלית, מעטפו (דברי עצמו). ב מי שהוא זהיר בטלית קטן, ילבשנו ויניח תפילין בביתו, וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לבית הכנסת ושם יתעטף בטלית גדול. הגה: והעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קורם, ולברך עליו, ואח"כ מניח התפילין והולך לבהכ"נ. ג הרא"ש היה מסדר הברכות עד עוטר ישראל בתפארה, ואז היה מניח תפילין ומברך עוטר ישראל בתפארה. ד צריך שיהיו תפילין עליו בשעת ק"ש ותפלה. ה יכוין בהנחתם שצונו הקב"ה להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח, כדי שנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וישתעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו. ויניח של יד תחלה, ויברך להניח תפילין, ואח"כ יניח של ראש ולא יברך כ"א ברכה אחת לשתיהם. הגה: וי"א לברך על של ראש על מצות תפילין, אפילו לא הפסיק בינתיים (הרא"ש הלכות תפילין) (וכן פשט המנהג בבני אשכנז שמברכין שתי ברכות. וטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד) (מהר"י בן חביב, אגור סימן ל"ח). ו אם פגע בשל ראש תחלה, צריך להעביר על אותה המצוה ויניח של יד תחלה ואח"כ של ראש. ז יברך להניח בקמץ תחת ה"א, ולא בפתח ובדגש.

ד תשרי

ח כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן (פי' קודם, וי"עבר את הכושי, (שמואל ב' יח, כג) פירושו רץ והקדים לפניו) **לפיכך צריך לברך על התפלה של יד אחר הנחה על הקיבורת, קודם קשירתם, שקשירתם זו היא עשייתן.** הגה: וכן בשל ראש, קודם שמהדקו בראשו (טור). **ט אסור להפסיק בדיבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש, ואם הפסיק, מברך על של ראש: על מצות תפילין.** הגה: ולדידן דנוהגין לברך שתי ברכות אף אם לא הפסיק, צריך לחזור ולברך על של ראש להניח גם על מצות (ד"ע). **י אם סח לצורך תפילין, אינו חוזר ומברך. אם שמע קדיש או קדושה בין תפלה של יד לתפלה של ראש, לא יפסיק לענות עמהם אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומרים. יא אחר שקשר של יד על הזרוע, יניח של ראש קודם שיכרוך הרצועה סביב הזרוע. ויש מי שאומר שאסור להוציא תפלה של ראש מהתיק עד שתהא תפלה של יד מונחת.** הגה: ואף אם שניהם לפניו חוץ לתיק, לא יתקן לפתוח התפלה של ראש עד אחר הנחה של יד (מהרי"א ומהר"י בן חביב). יש מי שכתב להניח של יד מיושב, ושל ראש מעומד (אגור בשם הזוהר סימן פ"ד) (ובמדינות אלו לא נהגו כן, אלא שתיהן מעומד). **יב אם מניח תפילין כמה פעמים ביום, צריך לברך עליהם בכל פעם. נשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומן, צריך לברך.** הגה: ואם מחזיר א' מהם יברך כמו שמניח תפלה אחת כדלקמן סי' כ"ז (דברי עצמו). **הזיזם ממקומם אדעתא להחזירם מיד, צריך לברך.** הגה: וי"א שלא לברך (טוד סימן ח', והכי נהוג, וכבר נתבאר לעיל סימן ח' סעיף י"ד). **מי שמניח תפילין של יד ובירך, ובתחלת ההדוק נפסק הקשר של יד והוצרך לעשות קשר אחר אמנם לא הסיח דעתו, אינו צריך לחזור ולברך. אם הותר של יד קודם הנחת של ראש, מהדקן וא"צ לחזור ולברך. אבל אם הניח של ראש ואחר כך הותר של יד, מהדק ומברך. מותר לברך על תפילין שאולין, ולא על גזולין. יג נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושת ובא לציון** (ישעיה מז, יא). ויש מי שכתב על צד הקבלה שלא לחלוץ עד שאמר בהם שלש קדושות וארבע קדישים, דהיינו לאחר קדיש יתום, והכי נוהגים המדקדקים. (פתח עינים ספר המוסר פ"ד). **וביום שיש בו ספר תורה, נוהגים שלא לחלצם עד שיחזירו ספר תורה ויניחוהו בהיכל.** הגה: והיינו במקום שמכניסין התורה לאחר ובא לציון גואל, אבל לפי מנהג מדינות אלו שמכניסים התורה מיד לאחר הקריאה, אין לחלצם רק כמו בשאר ימים (דברי עצמו). **ביום ראש חודש, חולצים אותם קודם תפלת מוסף.** הגה: וה"ה בחול המועד, ודוקא במקום שאומרים במוסף קדושת כתר, מיהו נוהגים לסלקם קודם מוסף בכל מקום (ב"י).

כה דין מי שאין לו אלא תפלה אחת, ובו ב' סעיפים

א אם אין לו אלא תפלה אחת, מניח אותה שיש לו ומברך עליה, שכל אחת מצוה בפני עצמה. והוא הדין אם יש לו שתיהם, ויש לו שום אונס שאינו יכול להניח אלא אחת, מניח אותה שיכול. ב אם אינו מניח אלא של ראש לבד, מברך עליה על מצות תפילין לבד. הגה: ולדידן דנוהגים לברך בכל יום שתי ברכות, מברך על של ראש לבד שתי ברכות, ואם מניח של יד לבד מברך להניח לבד, (טור).

כז מקום הנחתן ואופן הנחתן, ובו י"א סעיפים

א מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל, בבשר התופח שבעצם שבין הקובד"ו ובית השחי, ויטה התפלה מעט לצד הגוף בענין שכשיכוף זרועו למטה יהיו כנגד לבו, ונמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך (דברים ו, ו). הגה: וצריך להניח בראש העצם הסמוך לקובד"ו,

אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי (סמ"ק). (גידם שאין לו יד רק זרוע, יניח בלא ברכה) (תוספת פרק הקומץ כתבו דגידם חייב ובא"ז כתב דפטור). **ב** המנהג הנכון שיהא היו"ד של קשר תפלה של יד לצד הלב, והתפלה עליו לצד חוץ. יש ליזהר שלא תזוז יו"ד של הקשר מהתפלה. **ג** המנהג הנכון לתקן שהמעברתא שבה הרצועה עוברת תהא מונחת לצד הכתף, והקציצה לצד היד. **ד** לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו, לא שנא של יד לא שנא של ראש. הגה: ודוקא בתפילין, אבל ברצועות אין להקפיד (רשב"א בתשובה סימן תתכ"ז). **ה** אדם שהוא עלול לנזילות ואם יצטרך להניח תפלה של ראש על בשרו לא יניחם כלל, יש להתיר לו להניח תפלה של ראש על הכובע דק הסמוך לראש, ויכסם מפני הרואים. הגה: והמניחים בדרך זה לא יברך על של ראש, רק יברך על של יד להניח (לדעת רשב"א). **ו** ואטר יד ימינו, אם עושה כל מלאכתו בשמאלו, מניח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם. ואם שולט בשתי ידיו, מניח בשמאל כל אדם. ואם כותב בימינו, ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו, או כותב בשמאל ושאר כל מעשיו עושה בימין, י"א שיניח תפילין ביד שתש כח, דבעינן יד כהה, וי"א שהיד שכותב בה היא חשובה ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה. (הגה: והכי נהוג). **ז** אעפ"י שיש לאדם מכה במקום הנחת תפילין, יניח תפילין כי מקום יש בזרוע להניח שתי תפילין, כי העצם הסמוך לבית השחי מחציו עד הקובד"ו הוא מקום הנחת תפילין. **ח** אורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלשה כריכות ויקשור. ונוהגין העולם לכרוך על הזרוע ששה או שבעה כריכות. הגה: ואין לכרוך הרצועה על התיתורא כדי לחזקה על היד (מהרי"ל). **ט** מקום הנחת תפלה של ראש מהתחלת עיקרי השער ממצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס. **י** צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף. צריך לכוין הקציצה שתהא באמצע, כדי שתהא כנגד בין העינים, וגם הקשר יהיה באמצע העורף ולא יטה לכאן או לכאן. וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. הגה: וה"ה בקשר של יד צריך ליזהר שלא יתהפך (מרדכי דף צ"ו). **יא** צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ ולא יתהפכו, בין של יד בין של ראש. ישלשל הרצועות שיהיו תלוים לפניו ויגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט. רוחב הרצועות של יד ושל ראש, כאורך שעורה לפחות. אם פיחת משיעור אורך הרצועות ורחבן, אם אינו מוצא אחרות, מניחן כמות שהן עד שימצא אחרות כשיעור. תפילין של ראש טוב להיותם גלוים ונראים, אבל תלמיד בפני רבו אין דרך ארץ לגלות תפילין בפניו. הגה: ובשל יד אין להקפיד אם הם גלוים או מכוסים (מרדכי שם). ונראה לי דעכשיו שאין מניחים אלא בזמן ק"ש ותפלה, אפילו תלמיד לפני רבו יכול לגלות אף בשל ראש, וכן המנהג שלא ליזהר (ד"ע).

כח דיני חליצת התפילין, ובו ג' סעיפים

א חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה, שלא יסיח דעתו מהם. וימשמש בשל יד תחלה, וכשיאמר וקשרתם לאות על ידך (דברים ו, ח) ימשמש בשל יד, וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך (דברים ו, ח) ימשמש בשל ראש. **ב** תפילין של ראש חולץ תחלה, משום דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך (דברים ו, ח) כל זמן שבין עיניך, יהיו שתים. צריך

לחלוץ תפילין של ראש מעומד, ויניח בחיק של ראש ועליו של יד, כדי שכשיבא להניחם יפגע בשל יד תחלה. ג מנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתן ובשעת חליצתן.

כט אין לברך כשחולץ התפילין, ובו סעיף אחד

א אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין, אפי' כשחולצם ערב שבת בין השמשות.

ל זמן הנחתן, ובו ה' סעיפים

א זמן הנחתן בבוקר, משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת, ברחוק ד' אמות, ויכירנו. ב אסור להניח תפילין בלילה, שמא ישכחם ויישן בהם אם הניחם קודם שתשקע החמה וחשכה עליו, אפילו הם עליו כל הלילה, מותר ואין מורין כן. אם לא חלץ תפילין משקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן, ונמצאו עליו כדי לשמרן, מותר. ומורין כן. ג היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה, מניחם, וכשיגיע זמנן ימשמש בהם ויברך, דליכא למיחש שמא יישן בהם, כיון שהשכים ויצא לדרך. ד היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה, או שהיה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום, יניח ידו עליהם עד שיגיע לבית. ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרים שם, חולצם ומניחם שם. ה ויש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבע"י עד שלא הניח תפילין, אין לו להניחם אח"כ.

לא דין תפילין בשבת וי"ט, ובו ב' סעיפים

א בשבת וי"ט אסור להניח תפילין, מפני שהם עצמם אות ואם מניחים בהם אות אחר היה זלזול לאות שלהם. ב בחוה"מ גם כן אסור להניח תפילין מהטעם הזה בעצמו, שימי חול המועד גם הם אות. הגה: וי"א שח"ה חייב בתפילין (כ"י בשם הרא"ש). וכן נוהגין בכל גלילות אלו להניחם במועד ולברך עליהם, אלא שאין מברכים עליהם בקול רם בבהכנ"ס כמו שאר ימות השנה.

לב סדר כתיבת תפילין, ובו נ"ב סעיפים

ה תשרי

א מצות תפילין שיכתוב ארבע פרשיות שהן: קדש לי כל בכור עד למועדה (שמות יג, א-י) והיה כי יבאך עד כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים (שמות יג, יא-יז) ופרשת שמע עד ובשעריך (דברים ו, ד-ט) ופ' והיה אם שמוע עד על הארץ (דברים יא, יג-כא). הגה: וצריך לכתבם בסדר הזה. לכתוב תחלה הקודמת בתורה, ואם שינה, פסול. ולכתחלה יכתוב של יד קודם של ראש. ב של ראש יכתוב כל אחת בקלף לבדה, ושל יד כותבן כולם בקלף אחד. ג יכתבם בדיו שחור, בין שיש בו מי עפצים בין שלא במי עפצים. הגה: ולכתחלה יחמיר לכתוב בדיו העשויה מעשן עצים או שמנים שרוים במי עפצים (מהרי"ל סי' קי"ט) וכמו שיתבאר בי"ד סי' רע"א. כתב אפי' אות א' בשאר מיני צבעונים או בזהב, הרי אלו פסולין. אם זרק עפרות זהב על האותיות, מעביר הזהב וישאר כתב התחתון וכשר. אבל אם זרק הזהב על אות מאזכרות, אין לו תקנה לפי שאסור להעביר הזהב, משום דהוי כמוחק את השם. ד צריך שלא תדבק שום אות בחברתה, אלא כל אות תהיה מוקפת גויל. הגה: ויכתוב כתיבה תמה שלא יחסר אפילו קוצו של יו"ד ויהא מתוייג כהלכתו (טור א"ח). ולכתחלה יכתוב כתיבה גסה קצת, שלא יהיו נמחקים מהרה. וכן מצוה ליפותן

מבחוץ ומבפנים (דברי מרדכי). **ה** צריך שיכתוב בימינו, אפילו אם הוא שולט בשתי ידיו. ואם כתב בשמאל, פסולים, אם אפשר למצוא אחרים כתובים בימין. ואיטר, יד שמאל דידיה הוי ימין. **ו** אין צריך לשרטט כי אם שטה עליונה, ואם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט, ישרטט כל השורות. ולא ישרטט בעופרת, מפני שהמקום השרטוט נשאר צבוע. הגה: וי"א שצריך לשרטט תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים, אעפ"י שיודע לכתוב בלא שרטוט, וכן נוהגין (בריך שאמר ומרדכי וספר תרומה וסמ"ג). **ז** הלכה למשה מסיני, תפילין על הקלף ולא על הדוכסוסטוס ולא על הגויל. כותבין על הקלף במקום בשר, ואם שינה, פסול. מהו קלף ומהו דוכסוסטוס, העור בשעת עיבודו חולקין אותו לשנים, וחלק החיצון שהוא לצד השער נקרא קלף, והפנימי הדבוק לבשר נקרא דוכסוסטוס, ולפ"ז כי אמרינן כותבין על הקלף במקום בשר, היינו במקום היותר קרוב לבשר, דהיינו במקום חבורו כשהוא דבוק לדוכסוסטוס. וקלפים שלנו שאין חולקים אותם יש להם דין קלף וכותבים עליהם לצד בשר, שמה שמגררים קליפתו העליונה שבמקום שער אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליקו. ואפילו אם היו חולקים העור לשנים היה צריך לגרר ממנו כך, ומצד הבשר גוררים הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד. **ח** צריך הקלף להיות מעובד בעפצים או בסיד, וצריך שיהיה מעובד לשמו. טוב להוציא בשפתיו בתחלת העיבוד, שהוא מעבדו לשם תפילין או לשם ספר תורה. אבל אם עיבדה לשם מזוזה, פסול. **ט** אם עיבדו א"י, להרמב"ם פסול אפילו א"ל ישראל לעבד לשמו, ולהרא"ש כשר אם ישראל עומד ע"ג וסייעו. (הגה: קצת בעבודה) ב"י בשם הרא"ש, וכן נוהגין, ועיין לעיל (סי' י"א סעיף ב'). **י** כשמסמנין הנקבים במרצע כעין אותיות, אע"פ שנקל לא"י לזייף, אין חוששין, משום דמרתת הא"י פן יכיר ישראל בטביעות עין. **יא** עור שעיבדו שלא לשמו, אם יש תיקון לחזור לשמו, יתבאר בטור יור"ד סימן רע"א. **יב** יהיה הקלף מעור בהמה וחיה ועוף הטהורים, אפילו מנבילה וטריפה שלהם, אבל לא מעור בהמה וחיה ועוף הטמאים, דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך (שמות יג, ט), ממין המותר לפיך, ולא מעור דג אפילו הוא טהור, משום דנפיש זוהמיה. **יג** יהיה הקלף שלם שלא יהא בו נקבים שאין הדיו עובר עליו, דהיינו שלא תהא האות נראית בו חלוקה לשתים. **יד** הסופרים הזריזים עושים שלשה מיני קלפים, העב יותר לכתוב בו פרשת שמע (דברים ו, ד-ט) שהיא קטנה, והדק ממנו לפרשת והיה אם שמוע (דברים יא, יג-כא) שהיא יותר גדולה, ולפרשת קדש (שמות יג, א-י) ולפרשת והיה כי יביאך (שמות יג, יא-יז) שהם ארוכות עושים קלף דק מאד, ובזה ימלאו הבתים בשוה, וזהו נוי לתפילין. **טו** אם לאחר שנכתב ניקב בתוך הה"א או המ"ם, כשר אפילו ניקב כל תוכו שהנקב ממלא כל החלל, אבל בירושלמי משמע שגם בפנים צריך שיהא מוקף קלף. ניקב רגל פנימי של ה"א, אפילו לא נשאר ממנו אלא כל שהוא, כשר להרא"ש. הגה: אבל שאר פוסקים מצריכין כמלא אות קטנה, והכי הלכתא (ב"י). ניקב רגל הימיני אם נשתייר ממנו מלא אות קטנה, כשר. ואם לאו, פסול. **טז** נפסק אחת מהאותיות, הגה: הפשוטות, כגון וי"ו זי"ן או שנפסק רגל (הנו"ן) וכיוצא בה, (מרדכי ה"ק דף צ"ב) אם תינוק שאינו לא חכם ולא טפש יודע לקרותו, כשר. ואם לאו, פסול. ואין צריך לכסות לו שאר אותיות כמו שנוהגים. הגה: מיהו אם אנו רואים שלא נשאר צורת האות כתקונו, פסול אע"פ שהתינוק קורא אותו כהלכתו (מרדכי ומהרי"ק שורש ס"ט וריב"ש). **יז** המכשירין כשנפסק אות, דווקא כשנכתב בכשרות ואח"כ נפסק, אבל אם מתחלה כשנכתב היה שם נקב ונפסק בו, או אם רגל הכ"ף הפשוטה או כיוצא בה מגיע לסוף הקלף בלי הקף קלף מתחלתו, פסול.

יז אם נפלה טפת דיו לתוך האות ואינה ניכרת האות, אין תקנה לגרור הדיו וע"י כך יהיה ניכר האות, דהוי חק תוכות ופסול משום דבעינן וכתב ולא וחקק, וה"ה אם טעה וכתב דלי"ת במקום רי"ש או בי"ת במקום כ"ף, אין תקנה למחוק התג לתקן האות, משום דהוי כחק תוכות. יח מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה, אין מועיל לגרור הדבק ולפותחה, משום דהוי כחק תוכות. ומה תקנתה, שיגרור כל החרטום ותשאר כצורת נו"ן כפופה, ואח"כ יכתוב מה שגרר. ורי"ש שעשאה כמין דלי"ת, יש להחמיר ולומר דלא סגי כשיגרור הירך לבד או הגג לבד ויחזור ויכתבנו כמין רי"ש, משום דבין הגג ובין הירך נעשו בפיסול, הילכך צריך לגרור שניהם. ואם נדבקה אות לאות בין קודם שתגמר בין אחר שנגמרה, פסול. ואם גרר והפרידה, כשר ולא מקרי חק תוכות, מאחר שהאות עצמה היתה כתובה כתקנה. אם נגעו רגלי הה"א והקו"ף בגג, יגרור הרגל ויחזור ויכתבנו, ואין צריך לגרור כל האות, כי הגג כדין נכתב אם נגע רגל האל"ף בגג האל"ף, או פני האל"ף בפנים בגג שתחתיה, פסול ואין תקנה בגרירה להפרידה דהוי כחק תוכות, אלא יגרור כל מה שנעשה בפיסול, ויחזור ויכתבנו. הגה: וכן הדין ביוד"י השי"ן והצדי"ק והעי"ן והפ"א, אם נגעו בגוף האות יותר ממקום דבוקם (בית יוסף). יט בתחלת הכתיבה יאמר בפיו: אני כותב לשם קדושת תפילין. מלבד זה, בכל פעם שכותב אזכרה, צריך לומר שכותב לשם קדושת השם. הגה: וי"א דסגי כשמחשב שכותב האזכרות לשמן, הואיל והוציא בתחלת הכתיבה בפיו, סגי בהכי (הרא"ש ה"ת וס"ת וטור יורה דעה וא"ח). ויש להקל בדיעבד. וכשבא לנמנם לא יכתוב, דאינו כותב אז בכוונה (א"ז). כ צריך לדקדק בחסרות ויתרות, שאם חסר או יתיר אות אחת פסולים, ונמצאו המניחים אותם מברכים בכל יום ברכה לבטלה, וגם שרוי בכל יום בלא מצות תפילין ונמצא עונש הסופר מרובה. לכן צריך להיות מאוד ירא שמים וחרד לדבר השם, המתעסק בכתיבת תפילין ותיקונן. כא כל פרשה אחר שיכתבנה יקראנה היטב בכוונה ודקדוק פעמים ושלש, ויחזור ויקראנה קודם שיתננה בתוך ביתה, כדי שלא תתחלף פרשה בפרשה. כב טוב לנסות הקולמוס קודם שיתחיל לכתוב הפרשה, שלא יהא עליו דיו יותר מדאי ויפסיד, וכן יזהר קודם שיכתוב כל שם, לקרות כל מה שכתב, כדי שלא יבאו לידי גניזה על ידו. כג אם מצא שחסר אות אחת, אין לו תקנה שאם כן היו כתובין שלא כסדרן, ופסולין משום דכתיב והיו (דברים ו, ה) בהוייתן יהו. ואם יתר אות אחת, יש לו תקנה על ידי שיגרור אותה, אם היא בסוף תיבה או בתחלתה, אבל אם היא באמצע תיבה לא, משום דכשיגרור יהיה נראה כשתי תיבות. כד מותר לכתוב על מקום הגרר ועל מקום המחק, אפילו אזכרה. ולא ימחוק בעודו לח, אלא ייבשנו יפה, כי אז יגרר בקל ולא ישאר לו שום רושם. כה כל אות שהיא כתובה שלא כתקנה ואין צורתה עליה כגון נגע רגל האל"ף בגג האל"ף, או פני האל"ף בפנים בגג שתחתיה, או שהיה רגל הה"א או רגל הקו"ף נוגעים, או שהיתה אות אחת חלוקה לשתי אותיות כגון צד"י שכתב יו"ד נו"ן, או שי"ן שכתבה עי"ן יו"ד, או חי"ת שני זייני"ן, ואחר שכתב לפניו חזר ותקנם, הוי שלא כסדרן ופסולין. אבל להפריד האותיות הדבוקות אחר שכתב לפניהם שפיר דמי, דכיון שהאות צורתה עליה כשמפרידה מחבירתה לא הוי ככותב, והוא הדין שאם לא היו מקצת יודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן והעייני"ן ורגלי התוי"ן

נוגעים בגוף האות, ותינוק דלא חכים ולא טיפש מכירם, שאע"פ שכתב לפניהם יכול לחזור ולתקנם, דכיון דצורת האות היתה ניכרת ליכא משום כתבן שלא כסדרן, ויש מי שאומר דהוא הדין אם חוטרא דחי"ת למעלה אין נוגעין זה לזה אך אין ניכר להדיא פרידתן, אע"פ שהתינוק קורא שני זייני"ן, מותר להדביקם. כו אם אותיות של שם דבוקות, יכול להפרידם. כז אותיות ותיבות שנמחקו קצת, אם רישומן ניכר כל כך שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרותם, מותר להעביר קולמוס עליה להטיב הכתב ולחדשו, ולא הוי שלא כסדרן. כח יש ליזהר שלא יכנס ראש הלמ"ד באויר הה"א או החי"ת, אפילו בלא נגיעה. כט אם אין הפרשיות שגורות בפיו, צריך שיכתוב מתוך הכתב. ל אינו רשאי לכתוב אלא א"כ יודע לקרות. לא אם אינו כותב מתוך הכתב לא יכתוב על פה שמקרא אותו אחר, אלא אם כן יחזור הוא ויקרא בפיו. לב צריך להניח חלק למעלה, כדי גגה של למ"ד. הגה: (שיהיו גם הם מוקפים גויל) (תשובת מהרי"ל סימן קל"ר וב"ש), ולמטה כשיעור כ"ף ונו"ן פשוטה, ובתחלתן וסופן אין צריך להניח כלל. הגה: מיהו נהגו הסופרים להניח קצת בתחלה וסוף (אגור רוקח). וצריך להניח בין כל תיבה ותיבה כמלא אות, וכן בין השיטים כמלא שיטה, ובין כל אות כמלא חוט השערה, כמו בס"ת. וכמו שיתבאר בטור י"ד. גם צריך להניח מעט חלק בין פסוק לפסוק. לג יעשה השורות שוות שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת לפחות, ויזהר שלא יכתוב ג' אותיות חוץ לשיטה, ואם כתבם לא פסל. לד ב' אותיות שהם תיבה א', לא יכתוב חוץ לשיטה. לה אותיות השם צריך שיהיו כולם בתוך הדף, ולא יצא מהם כלל חוץ לדף. לו יעשה כל פרשיותיה פתוחות, חוץ מפרשה אחרונה הכתובה בתורה שהיא והיה אם שמוע (רכרים יא, יג-כא) שיעשנה סתומה, ואם שינה, פסול. (ויש מכשירים בכולם פתוחות) מהר"ם פאדו"ה סי' פ"ז בשם אורחות חיים וב"י בשם העיטור. ובמדינות אלו נוהגים אף פרשת והיה אם שמוע בראש השיטה, כשאר הפרשיות. ולכן נהגו שפרשת קדש לי (שמות יג, א-י) והיה כי יביאך (שמות יג, יא-יז) ופרשה שמע (רכרים ו, ר-ט) מתחילין בראש שיטה, ובסוף קדש לי ובסוף והיה כי יביאך מניחים חלק כדי לכתוב ט' אותיות, ובסוף שמע אין מניחים חלק, ואם מניחים הוא פחות מכדי לכתוב ט' אותיות. ופרשת והיה אם שמוע מתחילים באמצע שיטה עליונה, ומניחה לפניה חלק כדי לכתוב ט' אותיות, ונמצא ששלשה פרשיות הם פתוחות בין להרמב"ם בין להרא"ש ופרשה אחרונה היא סתומה לדעת הרמב"ם. לז עור הבתים צריך להיות מעור בהמה חיה ועוף טהורים, אפילו מנבלה או טרפה שלהם, ורשאי לעשות מקלף או מעור שליל. הגה: וכן הרצועות יכול לעשותן מקלף ועור שליל (מרדכי רף צ"ר). צריך שיהיה מעובד לשמו היכא דאפשר. לח יעשה ד' בתים מעור אחד לשל ראש, ובית אחד לשל יד. לט תפילין בין של ראש בין של יד, הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות בתפרן, ובאלכסונן, דהיינו שיהיו ריבוען מכוון ארכו כרחבו, כדי שיהיה להם אותו אלכסון שאחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא, וצריך לרבע מקום מושבן וגם הבתים. הגה: אבל גובה הבתים אין להקפיד אם הוא יותר מרחבן וארכן (ב"י בשם אשרי וסמ"ק ומרדכי ורמב"ם פ"ג). עשאם מרובעות ואחר זמן נתקלקל רבוען, יש מי שאומר שצריך לרבען. הגה: ויעשה כל הד' בתים בשוה שלא יהא אחד גדול מחבירו (ב"ש). מ עור הבתים מצוה לעשותו שחור (וע"ל סימן ל"ג). חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד התפר, ואם לא הגיע, כשרה והוא שיהיה ניכר החריץ כדי שיהיו

ד' ראשיה נראין לכל. **מא** אורך ורוחב הבתים וגובהן אין לו שיעור. **מב** שי"ן של תפילין, הלכה למשה מסיני שיעשה בעור הבתים של ראש כמין שי"ן בולטת מקמטי העור, אחד מימינו ואחד משמאלו. של ימין המניח, של ג' ראשים, ושל שמאל המניח, של ארבע ראשים. הגה: מיהו אם היפך, אינו נפסל (מרדכי וסמ"ק ותוס' פרק הקומץ). **מג** חריץ של שי"ן, דהיינו חודה למטה, יגיע עד מקום התפר. הגה: וכן היו"ד שבשי"ן צריך ליגע למטה בשולי השי"ן (סמ"ג). ולא ימשוך השי"ן הרבה, אלא שגם שולי השי"ן יהא נראה על התפר (ברוך שאמר). **מד** תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני, והיינו שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר הנקרא תיתורא. מעברתא דתפילין, הלכה למשה מסיני, והיינו שעור התיתורא יהא ארוך מצד אחד ויעשה בו המעברתא. כיצד, יחתכנו בשני צדדים שלא תהא רחבה כמו רוחב התיתורא, כדי שיהא ניכר ריבוע התיתורא ובאותה מעברתא עוברת הרצועה ועל שם כך נקראת מעברתא. גם בתפילין של יד יעשה תיתורא ומעברתא. יגלגל כל פרשה מסופה לתחלתה, וכורכם בקלף קטן. ויש מקפידין מלכורכן אלא בקלף כשר. והלכה למשה מסיני שיכרוך עליה שער בהמה או חיה הטהורים. הגה: ונוהגין לכרוך שער על הפרשה, ואחר כך כורכין עליו קלף כשר, וחוזרים וכורכים עליו שער (אגור סימן מ"ה) ונהגו שיהיה שער של עגל. ואם לא מצא של עגל, כורך בשל פרה או של שור, ורוחץ השער היטב בתחלה עד שיהא נקי. קצת שער זה צריך שיראה חוץ לבתים. **מה** יתן כל פרשה בבית שלה שתהא זקופה מעומד בביתה. **מו** יהיה הגליון עליון תחלה, שזהו שורה עליונה, וגליון תחתון לצד פה הבתים. הגה: וראש הפרשה יהיה מונח לצד ימין הקורא, שאם בא לפתחן ולקוראן יהיו מונחים לפניו כהלכתן (תרומת הדשן ובית יוסף בשם אורחות חיים)

מז אם כתב כל הארבעה פרשיות בקלף אחד, כשרים אפילו אין ריוח ביניהם, ובלבד שיהא חוט או משיחה בין כל בית ובית. של יד, כותב הארבעה פרשיות בקלף א' וגולל אותן מסופן לתחלתן, וכורך קלף עליהם ושער עגל, ומכניסן בביתם כמו של ראש. אם כתבם על ארבעה קלפים והניחם בארבעה בתים, יצא. והוא שיטלה (פי' יכסה) עור על ארבעה בתים שיהיו נראים כבית אחד. הגה: והמנהג לדבקם בדבק שיהא הכל כקלף אחד. ויזהרו ליטול דבק כשר (ברוך שאמר ואגור סי' נ"ז). **מח** אם צפה הבתים בזהב או בעור בהמה טמאה, פסולים. **מט** הלכה למשה מסיני שיהיו תפילין נתפרים בגידי בהמה וחיה טהורים, וטוב לתפור בגידי שור. **נ** אין לקנות גידים מא"י, משום דחיישינן שמא של בהמה טמאה הם. מקום שאין גידין מצוים, תופרים בטאליאדור"ש שעושים מן הקלף, עד שיזדמנו להם גידים. **נא** יתפור שלשה תפירות בכל צד, וחוט התפירה יהיה סובב משתי רוחות, ויעביר חוט התפירה בין כל בית ובית. הגה: מיהו אם לא עשה רק י' תפירות או פחות מזה, אינו נפסל (מרדכי). ויש מי שאומר שי"ב תפירות אלו יהיו בחוט אחד. **נב** יכניס הרצועה תוך המעברתא, ויעשה קשר כמין דלי"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל יד, להשלים אותיות שד"י עם השי"ן שבשל ראש. הגה: ונוהגים להעביר עור על הבית של יד לרוחב הזרוע, ויהיה רחבו כרוחב הבית (טור). ולא יעשה הקשרים אלא לאחר שעשה השי"ן מתפילין, ואח"כ יעשה הדלי"ת, ואחר כך היו"ד כסדר אותיות השם.

ו תשרי

לג דין תיקוני תפילין ודין הרצועות, ובו ה' סעיפים

א אם נתקלקל עור של שני בתים מבתי הראש זה אצל זה, אם התפילין ישנים, פסולים.

ואם הם חדשים, כשרים כל זמן שעור מושב הבתים קיים. הגה: גם הבתים צריכין להיות קיימים, אלא שנקרעו קצת (ב"י). וי"א להיפך, בישנים כשרים ובחדשים פסולים (רש"י והרא"ש). ונ"ל דיש להחמיר לפסול בשניהם. ואלו הם חדשים, כל זמן שאם היו מושכים אותם ברצועות הבית מתפשט ונפתח, נקרא חדש. אם אינו נפתח, נקרא ישן. ואם נתקלקלו שנים זה שלא כנגד זה, ראשון ושלישי כשרים, אפילו הם ישנים. ואם נתקלקלו ג' בתים, בכל ענין פסולים. ב אם נפסקו תפירות התפילין, להרמב"ם אם היו שתי התפירות זו בצד זו, או שנפסקו ג' תפירות אפילו זו שלא כנגד זו, הרי אלו פסולים. בד"א, בישנים. אבל בחדשים, כל זמן שעור מושב הבתים קיים, כשרים. ואלו הן חדשים, כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נפסק. ואם אין ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק, הרי אלו ישנות. הגה: וי"א דבחדשים פסולים, ובישנים כשרים (רש"י והטור והרא"ש). וטוב לחוש לשתי הסברות כן נ"ל. ג עור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף הטהורים, וצריך שיהיה מעובד לשמו. רצועות בין מעור בין מקלף, כשרות. הלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות מבחוץ, אבל מצד פנים יעשה מאיזה צבע שירצה, חוץ מאדום, שמא יאמרו שמדם חטטיו נצבעו והאדימו. ד טוב שישחירם ישראל לשמן, ולא א"י. הגה: ומיהו בדיעבד כשר אם השחיר עור הבתים, אבל הרצועות אפי' בדיעבד, פסול (מצא כתוב). ה אם נפסקה הרצועה, יש מתירים לתפור מצד פנים, וי"א מה שמקיף ממנה הראש, ובשל יד כדי שתקיף הזרוע לקשור התפלה עם הזרוע וכדי שתמתח עד אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אותו אצבע ג' כריכות ויקשור, אין להם תקנה לא בקשירה ולא בתפירה. וכל יתרון האורך שהוא בשביל שכורך הרצועה כמה פעמים סביב הזרוע, ובשל ראש מה שתלוי ממנה, אין התפירה והקשירה פוסלים בה. ובשעת הדחק יש לסמוך על המתירים, כדי שלא יתבטל ממצות תפילין.

לד סדר הנחת הפרשיות בתפילין, והמהדרים אשר להם ב' זוגות תפילין, ובו ד' סעיפים

א סדר הנחתן בבתים: לרש"י והרמב"ם קדש (שמות יג, א-י) משמאל המניח בבית החיצון, ואחריו כי יביאך (שמות יג, יא-יז) בבית שני, ושמע (דברים ו, ד-ט) בבית השלישי והיה אם שמוע (דברים יא, יג-כא) ובבית הרביעי שהוא בית החיצון לימינו, ולר"ת בבית השלישי והיה אם שמוע ובבית הרביעי שהוא החיצון שמע, ומנהג העולם כרש"י והרמב"ם. ב ירא שמים יצא ידי שניהם, ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שניהם, ויכוין בהנחתם באותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי, והשאר הם כרצועות בעלמא, כי מקום יש בראש להניח שתי תפילין. וכן בזרוע. ואם אינו יודע לכוין המקום ולהניח שניהם יחד, יניח כדברי האחד של יד ושל ראש, (ויסלקם מיד), ויניח האחרים על סמך ברכה הראשונה. (וי"א שאם) לא יוכל להניח בבת אחת, יניח של רש"י ויברך עליהם ויהיו עליו בשעת ק"ש ותפלה ואחר התפלה יניח של ר"ת בלא ברכה ויקרא בהם שמע (דברים ו, ד-ט) והיה אם שמוע (דברים יא, יג-כא). ג לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות. ד לא יניח ב' הזוגות בכיס א', שהאחד מהם הוא חול ואסור להניחו בכיס תפילין, אלא יעשה שני כיסין וסימן לכל כיס, שלא יתן של זה בזה.

ו תשרי

לה דין מנין השיטין, ובו סעיף אחד

א נהגו במנין השיטין לכתוב בשל יד שבעה שיטין בכל פרשה, ובשל ראש ארבעה שיטין, ואם שינה, לא פסל.

לו דקדוק כתיבתן, ובו ג' סעיפים

א צריך לדקדק בכתיבת האותיות, שלא תשתנה צורת שום אחת מהן ולא תדמה לאחרת. הגה: ולכתחלה יכתוב בכתיבה תמה, כמבואר בטור ובשאר פוסקים, והוא יודע אצל הסופרים. מיהו אם שינה בצורת הכתב, אינו פסול. ב כל אות צריכה להיות גולם אחד, לכך צריך להיות בנקודה שעל האל"ף שהיא כמין יו"ד, ובנקודה שתחתיה, וביוד"י השי"ן והעי"ן ואחורי צד"י, שיהיו נוגעות באות. ובאחת שאינה נוגעת, פסולין. וכן בשאר אותיות, חוץ מה"א וקו"ף שאין ליגע הרגל בגג, ואם נגע פסול. ג צריך לתייג שעטנ"ז ג"ץ, והסופרים נהגו לתייג אותיות אחרות, ואם לא תייג אפילו שעטנ"ז ג"ץ, לא פסל.

לז זמן הנחת תפילין, ובו ג' סעיפים

א גדול שכר מצות תפילין, וכל מי שאינו מניחם הוא בכלל פושעי ישראל בגופן. ב מצותן להיותם עליו כל היום, אבל מפני שצריכים גוף נקי שלא יפיח בהם ושלא יסיח דעתו מהם, ואין כל אדם יכול ליזהר בהם, נהגו שלא להניחם כל היום. ומ"מ צריך כל אדם ליזהר בהם להיותם עליו בשעת ק"ש ותפלה. ג קטן היודע לשמור תפילין בטהרה שלא יישן ולא יפיח בהם. הגה: ושלא ליכנס בהן לבית הכסא (רש"י פרק לולב הגזול), חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו. הגה: וי"א דהאי קטן דוקא שהוא בן י"ג שנים ויום אחד. (בעל העיטור) וכן נהגו, ואין לשנות (דברי עצמו).

לח מי הם החייבין בתפילין והפטורים, ובו י"ג סעיפים

א חולה מעיים פטור מתפילין. הגה: אפילו אין לו צער, אבל שאר חולה, אם מצטער בחליו ואין דעתו מיושב עליו, פטור. וא"ל חייב. (מרדכי א"ח ומיימוני פ"ד). ב מי שברי לו שאינו יכול להתפלל בלא הפחה, מוטב שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי. (ועיין לקמן סימן פ') ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי בשעת ק"ש, יניח תפילין בין אהבה לק"ש, ויברך. ג נשים ועבדים פטורים מתפילין, מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא. הגה: ואם הנשים רוצין להחמיר על עצמן, מוחין בידם (כל בו). ד המניח תפילין צריך ליזהר מהרהור תאות אשה. הגה: ואם א"א לו בלא הרהורים מוטב שלא להניחם (כל בו וא"ח). ה אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין, מכאן ואילך חייב, אפי' באו פנים חדשות. ו בתשעה באב חייבין בתפילין (וע"ל סימן תקנ"ה). ז חתן ושושביניו (פי' ריעיו השמחים עמו) וכל בני חופה, פטורים משום דשכיח שכרות וקלות ראש. ח כותבי תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים, פטורים מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפלה. הגה: ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת ק"ש ותפלה, אז פטורין מק"ש ותפלה ותפילין. דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אם צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טורח, יעשה שתיהן (הגהת אשרי בשם א"ז ור"ן פ' הישן). ט מצטער ומי שאין

דעתו מיושבת עליו ונכונה, פטור מפני שאסור להסיח דעתו מהם. י הקורא בתורה, פטור מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפלה. יא לא יחלוץ תפילין בפני רבו, אלא יפנה לצד אחר מפני אימתו, ויחלוץ שלא בפניו. יב היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהם, תפילין קודמים. יג מנודה ומצורע אסורים להניח תפילין.

לט מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם, ובו י' סעיפים

א תפילין שכתבן עבד או אשה או קטן אפי' הגיע לחנוך, או כותי או מומר לעבודת אלילים, או מוסר לאנסין, פסולים משום דכתיב וקשרתם (דברים ו, ח) וכתבתם (דברים ו, ט) כל שאינו בקשירה או אינו מאמין בה, אינו בכתיבה. ב כל שפסול לכותבן, פסול בכל תיקון עשייתן. ג גר שחזר לדתו מחמת יראה, כשר לכתוב תפילין. ד תפילין שכתבם אפיקורוס (פי' מיאני), ישרפו. וי"א: יגנזו. ה נמצאו ביד אפיקורוס ואין ידוע מי כתבן, יגנזו. ו נמצאו ביד א"י ואין ידוע מי כתבם, כשרים. ז אין לוקחין תפילין ומזוזות וספרים מן הכותים, יותר מכדי דמיהן הרבה, כדי שלא להרגיל לגנבן ולגוזלן. ח אין נקחין אלא מן המומחה, שבקי בחסירות ויתרות. ט לקח ממי שאינו מומחה, צריך לבדקן. לקח ממנו מאה קציצות, בודק מהם שלשה קציצות, שתים של ראש ואחת של יד, או שתים של יד ואחת של ראש, אם מצאן כשרים הוחזק זה האיש והרי כולם כשרים, ואין השאר צריך בדיקה. ואם לקחן צבתים צבתים, חזקתם מאנשים הרבה הם לקוחים; לפיכך בודק מכל צבת ב' של ראש ואחד של יד, או ב' של יד וא' של ראש. המוכר תפילין ואמר שהיו של אדם גדול, נאמן ואינם צריכים בדיקה. י תפילין שהוחזקו בכשרות, אינם צריכים בדיקה לעולם. ואם אינו מניחן אלא לפרקים, צריכים בדיקה פעמים בשבוע.

הגה: ואם אין לו מי שיוכל לבדוק ולחזור ולתופרן, יניחם כך בלא בדיקה (ב"י בשם א"ח).

מ דין איך לנהוג בקדושת התפילין, ובו ח' סעיפים

א אסור לתלות תפילין, בין בבתים בין ברצועות, אבל מותר לתלותן בכיסן. ב בית שיש בו תפילין, אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או שיניחם בכלי תוך כלי. והוא שאין השני מיוחד להם, שאם הוא מיוחד אפי' מאה חשובים כא'. הגה: ואם שניהם אינן מיוחדים להם, או שהפנימי אינו מיוחד להם והחיצון מיוחד להם, מותר (וע"ל סי' ר"מ סעיף ו') (ב"י). ג אפי' להניח בכלי תוך כלי, אסור להניחם תחת מרגלותיו. וכן אסור להניחם תחת מראשותיו כנגד ראשו, אפילו בכלי תוך כלי ואפי' אין אשתו עמו. אבל שלא כנגד ראשו, אם אין אשתו עמו, מותר. ואם אשתו עמו, צריך כלי בתוך כלי. ד אשתו עמו במטה ואינה רוצה לשמש, מקרי אין אשתו עמו. ה להניחם במטה כנגד צדו, דינן כתחת מרגלותיו. ו שכח ושמש מטתו בתפילין, לא יאחוז לא בבתים ולא ברצועות, עד שיטול ידיו, מפני שהידים עסקניות הן ושמא נגעו במקום הטנופת. ז ישן בהם וראה קרי לא יאחוז בבתים, אלא יאחוז ברצועה ומסיר אותם. הגה: עד שיקנח הקרי מעליו ויטול ידיו (ב"י). ח הנכנס לסעודת קבע, חולצן ומניחן על השלחן עד זמן ברכה, וחוזר ומניחן. אבל לאכילת עראי אין צריך לחלצן.

מא דין הנושא משאוי איך ינהג בתפילין, ובו סעיף אחד

א הנושא משאוי על ראשו, חולץ תפילין של ראש עד שיסיר המשאוי, ואפי' מטפחתו אסור להניח על הראש שיש בו תפילין. אבל דבר שדרכו ליתן בראשו, כגון כובע או מצנפת, מותר. הגה: ואפילו הכי אם הוא משאוי כבד ד' קבין והתפילין נדחקות, צריך להסירן (ב"י).

מב אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש, ובו ג' סעיפים

ז תשרי

א אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד, אפילו ליקח רצועה מהם וליתן בש"י אסור, מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, ושל ראש קדושתו חמורה שרובו של שדי בשל ראש. אבל משל יד לשל ראש, מותר לשנות. ואם היו חדשים שעדיין לא הניחם, מותר לשנות אפילו משל ראש לשל יד, שטולה עליהם מכסה עור אחד ונראים כבית אחד. ב אם התנה עליהם מתחלה, אפי' לבשן אדם יכול לשנותם, אפי' משל ראש לשל יד. ג סודר דאזמניה למיצר ביה תפילין לעולם, וצר ביה תפילין חד זימנא, אסור למיצר ביה זוזי. הגה: ואם התנה עליו מתחלה, בכל ענין שרי. (ב"י בשם רבי ירוחם ומהרי"א) וקלף המעובד לשם תפילין, אסור לכתוב עליו דברי חול, דהזמנה כי האי גוונא לגוף הקדושה, מילתא היא (ר"ן סוף פ' נגמר הדין). אזמניה ולא צר ביה, או צר ביה ולא אזמניה, שרי למיצר ביה זוזי.

מג איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבהכ"ס, ובו ט' סעיפים

א אסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין, בתפילין שבראשו, גזירה שמא יעשה בהם צרכיו. ואם אוחזן בידו, מותר להשתין בהם בבית הכסא קבוע. הגה: והיינו דוקא כשמשתין מיושב דליכא למיחש לנצוצות, אבל משתין מעומד פשיטא דאסור דלא עדיף מבית הכסא עראי. וה"ה אם משתין מיושב או בעפר תחוח, דליכא נצוצות, בבית הכסא עראי נמי שרי. ואין חילוק בין קבע לעראי לענין זה, אלא דבה"כ קבוע מסתמא עושה צרכיו מיושב, ובה"כ עראי מסתמא עושה מעומד, הואיל ואינן נפנה לגדולים (ב"י בשם נ"י ומגדל עוז). ובבית הכסא עראי מותר להשתין בהם כשהם בראשו, אבל אם אוחזן בידו אסור להשתין בהם מעומד אפילו אם תופס אותם בבגדו, מפני שצריך לשפשף בידו ניצוצות שברגליו, אלא חולצן ברחוק ד' אמות ונותנם לחבירו, ומדברי הרמב"ם נראה שאסור להשתין כשהם בראשו בין בבית הכסא קבוע בין בבית הכסא עראי, ויש לחוש לדבריו. ב בית הכסא קבוע, היינו שיש בו צואה והוא על פני השדה בלא חפירה. ג בית הכסא עראי היינו כגון להשתין מים, שאין אדם הולך בשבילם לבית הכסא, והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית הכסא תחלה. ד אם הם בחיקו וחגור חגורה, או בבגדו או בידו, מותר בין להשתין בין לפנות. ה אם רוצה ליכנס לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו, חולצן ברחוק ארבע אמות. הגה: ויש אומרים אפילו בלא צרכיו (ב"י בשם רבי האי), וטוב להחמיר. וגוללן ברצועות שלהן ואוחזן בימינו ובבגדו כנגד לבו, ויזהר שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח, וכשיוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן. ו היה לבוש בתפילין והוצרך לבית הכסא בלילה, או סמוך לחשיכה, שאין שהות להניחם עוד אחר שיצא, לא יכנס בהם גלולין בבגדו, ואפילו להשתין מים בבית הכסא קבוע. אלא כיצד יעשה, חולצן ומניחן בכלי אם היה בו טפח, או בכלי שאינו כליין אע"פ שאין בו טפח,

ואוחז הכלי בידו, ונכנס. ז בד"א, בבית הכסא שבשדה. אבל בבית הכסא שבבית, לא יכניסם כלל, כיון שיכול להניחם במקום המשתמר. ח אם שכח תפילין בראשו ועשה בהם צרכיו, מניח ידו עליהן עד שיגמור עמוד הראשון ויוצא, וחולצן וחוזר ונכנס. ט מותר לרופא ליקח עביט של מי רגלים בידו ותפילין בראשו, ובעל נפש יחמיר לעצמו.

מד איסור שינה בתפילין, ובו סעיף אחד

א כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועו, אסור לישן בהם אפילו שינת עראי, אלא אם הניח עליהם סודר ולא היתה עמו אשה, ישן בהם שינת עראי. וכיצד הוא עושה, מניח ראשו בין ברכיו, והוא יושב וישן. היו תפילין כרוכין בידו, מותר לישן בהם אפילו שינת קבע. ואם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו, אסור לישן בהם אפי' שינת עראי. הגה: ודוקא כשאוחזן בלא נרתקן, אבל בנרתקן בכל ענין שרי (ב"י בשם העיטור).

מה דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ, ובו ב' סעיפים

א אסור לכנוס בבית הקברות או בתוך ארבע אמות של מת, ותפילין בראשו, משום לועג לרש (משלי יז, ה). ואם הם מכוסים, מותר. ב בבית המרחץ, בית החיצון שכל העומדים בו הם לבושים, יכולין להניח שם תפילין לכתחלה. ובבית האמצעי, שמקצת בני אדם עומדים שם לבושים ומקצתן ערומים, אינו יכול להניחם לכתחלה, ואם היו בראשו אינו צריך לחלצן. ובבית הפנימי שכל העומדים שם ערומים, אפילו היו בראשו, צריך לחלצן.

הלכות ברכות השחר ושאר ברכות

מו דיני ברכת השחר, ובו ט' סעיפים

א כשיעור משנתו, יאמר: אלהי נשמה; כשישמע קול התרנגול, יברך: הנותן לשכוי בינה; כשלובש, יברך: מלביש ערומים; כשיניח ידיו על עיניו, יברך: פוקח עורים; כשישב, יברך: מתיר אסורים; כשזוקף, יברך: זוקף כפופים; כשיניח רגליו בארץ, יברך: רוקע הארץ על המים; כשנועל מנעליו, יברך: שעשה לי כל צרכי; כשהולך, יברך: המכין מצעדי גבר; כשחוגר חגורו, יברך: אוזר ישראל בגבורה, הגה: או לובש האבנט המפסיק בין לבו לערוה; (ב"י בשם הראב"ד) כשמשים כובע או מצנפת בראשו, יברך: עוטר ישראל בתפארה; כשיטול ידיו, יברך: ענט"י; כשירחץ פניו, יברך: המעביר שינה מעיני וכו' ויה"ר וכו' עד בא"י גומל חסדים טובים לעמו ישראל. אין לענות אמן אחר המעביר שינה מעיני, עד שיחתום גומל חסדים טובים לעמו ישראל, שהכל ברכה אחת היא. ב עכשיו, מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם, נהגו לסדרם בבהכ"נ ועונין אמן אחריהם, ויוצאים ידי חובתן. ג חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות, לפחות. ד צריך לברך בכל יום: שלא עשני עובד כוכבים; שלא עשני עבד; שלא עשני אשה. הגה: ואפי' גר (כותים) יכול לברך כך (ד"ע), אבל לא יאמר: שלא עשני עכו"ם, שהרי היה עובד עכו"ם מתחלה, (אבודרהם). והנשים מברכות: שעשני כרצונו. ה אם קדם וברך: זוקף כפופים קודם שיברך: מתיר אסורים, לא יברכנה.

ו יש נוהגין לברך: הנותן ליעף כח, ואין דבריהם נראין. הגה: אך המנהג פשוט בבני האשכנזים לאומרה. **ז** יש נוהגים לברך ברכות אחרות, נוספות על אלו, וטעות הוא בידם. **ח** כל הברכות האלו אם לא נתחייב באחת מהן, כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר, אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם. הגה: וי"א דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן, דאין הברכה דוקא על עצמו אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם. וכן המנהג, ואין לשנות. (טור ותוס' והרא"ש פרק הרואה ור"ן פ"ק דפסחים וכל בו). **ט** לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה, אעפ"י שהוא אומרם דרך תחנונים. ויש אומרים שאין לחוש, כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים, ונכון לחוש לסברא ראשונה. הגה: אבל המנהג כסברה אחרונה, שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואח"כ מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום כשנכנסין לבהכ"נ אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואח"כ מברכין על התורה. ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר, ואין לשנות (וכן משמע בתוס' ומרדכי פ"ק דברכות). וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו': בשכמל"ו, כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה (טור).

מז דיני ברכת התורה, ובו י"ד סעיפים

א ברכת התורה, צריך ליזהר בה מאד. **ב** צריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לגמרא. הגה: בין למדרש (טור). **ג** הכותב בדברי תורה, אע"פ שאינו קורא, צריך לברך. **ד** המהרהר בדברי תורה, אינו צריך לברך. הגה: וה"ה דיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבריו (ר"ן פ"ק דשבת ופ' כל הצלמים כתב דהוי כהרהור). **ה** ברכות התורה אקב"ו על דברי תורה, והערב נא וכו', ואשר בחר בנו. **ו** אומר: והערב עם וי"ו. הגה: וי"א בלא וי"ו, וכן נהגו (רמב"ם פ"ז מהלכות תפלה ורשב"א בשם המאור ואבודרהם) אבל יותר טוב לומר בוי"ו. **ז** ברכת אהבת עולם פוטרת ברכת התורה, אם למד מיד בלי הפסק. **ח** ויש להסתפק אי סגי בקורא ק"ש סמוך לה מיד בלי הפסק, ולכן יש ליזהר לברך ברכת התורה קודם אהבת עולם. **ט** י"א שאם הפסיק בין ברכת התורה ללמודו, אין בכך כלום, והנכון שלא להפסיק ביניהם, וכן נהגו לומר פרשת ברכת כהנים סמוך לברכת התורה. **י** אם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו, כיון שדעתו לחזור ללמוד, לא הוי הפסק. וה"ה לשינה ומרחץ ובית הכסא, דלא הוי הפסק. **יא** שינת קבע ביום, על מטתו, הוי הפסק. וי"א דלא הוי הפסק, וכן נהגו. **יב** אף אם למד בלילה, הלילה הולך אחר היום שעבר ואינו צריך לחזור ולברך כל זמן שלא ישן. **יג** המשכים קודם אור היום ללמוד, מברך ברכת התורה ואינו צריך לחזור ולברך כשילך לבית הכנסת. המשכים קודם אור היום, מברך כל סדר הברכות חוץ מברכת הנותן לשכוי בינה ופרשת התמיד (ע"ל סי' א' סעיף ו') שימתין מלאומרה עד שיאור היום. הגה: ולכתחילה יטול ידיו קודם שיברך ללמוד. ואם לא היה לו מים, יכול ללמוד ולברך בלא נטילה, כמו בשאר ברכות שמברך קודם נטילה, כדלעיל סי' מ"ו (אגור). **יד** נשים מברכות ברכת התורה.

מח אומרים פרשת התמיד, ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד, ובו סעיף אחד

א הגה: ואומרים פרשת התמיד, (במדבר כח, א-ח) וי"א סדר המערכה ורבון העולמים אתה צויתנו וכו', ואם אי אפשר לאומרו בצבור יכול לאומרו בביתו ולחזור פרשת התמיד לבד עם הצבור, ויכוין בפעם השניה כקורא בתורה (טור). ונהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה, דוגמת התורה שנתנה

ברתח, וכן בשעה שמתפללים, על שם: כל עצמותי תאמרנה י"י מי כמוך (תהילים לה, י) (אבודרהם). בשבת אומרים אצל פרשת התמיד (במדבר כח, א-ח) **פסוקי מוסף דשבת** (במדבר כח, ט-י) **אבל לא בר"ח ויו"ט, מפני שקורין בתורה בפסוקי מוסף.** הגה: ויו"א שמזכירין גם מוסף ר"ח, (במדבר כח, יא-טו) וכן נוהגין, כדי לפרסם שהוא ראש חודש וכן הוא לקמן סי' תכ"א (טור).

מט שיכול לומר ק"ש בעל פה, ובו סעיף אחד

א אע"ג דקיימא לן: דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, כל דבר שרגיל ושגור בפי הכל, כגון ק"ש וברכת כהנים (במדבר ו, כב-כז) **ופרשת התמיד** (במדבר כח, א-ח) וכיוצא בהן, מותר.

נ טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן, ובו סעיף אחד

א קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פ' איזהו מקומן ובריית דר' ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא, דברייתא דר' ישמעאל הוי במקום גמרא, שהמדרש כגמרא.

נא דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבח, ובו ט' סעיפים

א אומרים: ברוך שאמר, קודם פסוקי דזמרה, וישתבח, לאחריהם. **ב** אם סיים ברוך שאמר, קודם שסיים החזן, עונה אחריו: אמן. **ג** אחר ישתבח יכול לענות אמן אחר ברכות עצמו (וע"ל סי' רט"ו). **ד** צריך ליזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל: ברוך שאמר עד סוף י"ח, (ואפי' לצורך מצוה אין לדבר בין ברוך שאמר לישתבח (ב"י בשם כל בו) (וע"ל סי' כ"ג נ"ד). **ה** בין המזמורים האלו, שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם; ובאמצע המזמור, שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. **ו** צריך להפסיק בין אלילים ובין וה' שמים עשה (דברי הימים א, טז, כו). **ז** צריך לכוין בפסוק פותח את ידך (תהילים קמה, טז) ואם לא כוון, צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת. הגה: ואומרים פסוק ואנחנו נברך יה (תהילים קטו, יח) אחר תהלה לדוד (תהילים קמה, א-כא) (טור וכל בו) וכופלין פסוק כל הנשמה תהלל יה (תהילים קנ, ו) לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה (טור) וכן פסוק ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח) (אבודרהם). כשמגיע לואתה ה' אלהינו מודים אנחנו לך (דברי הימים א, כט, יג) או לפסוק וכל קומה לפניך תשתחוה אין לשחות ולהשתחות שם כדלקמן סי' קי"ג (הר"י ס"פ אין עומדין וד' ידוחם נתיב א'). ונהגו לעמוד כשאומרים: ברוך שאמר, ויברך דויד וישתבח. **ח** א"א הזמירות במרוצה, כי אם בנחת. **ט** מזמור לתודה (תהילים ק, א-ה) יש לאומרה בנגינה, שכל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה. אין זה פסוק מהמקרא, אלא מנוסח ברכת השיר (נשמת) הגה: וא"א מזמור לתודה בשבת ויו"ט (טור) או בימי פסח, שאין תודה קריבה בהם משום חמץ, ולא בערב פסח, וע"ל סי' תצ"ט, ולא בערב יום כפור וע"ל סי' תר"ד, וכן נהגו במדינות אלו (מנהגים).

נב דין מי ששהה לבוא לבהכ"נ עד ישתבח, ובו סעיף אחד

א אם בא לבהכ"נ ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה אומר: ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות, ואח"כ: תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה (תהילים קמה, א-כא; קטו, יח), ואח"כ: הללו את י"י מן השמים עד לבני ישראל עם קרובו הללויה (תהילים קמח,

א-יד) **ואח"כ: הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה** (תהילים קג, א-ז). הגה: ואם יש לו שהות יותר יאמר: הודו לה' קראו (דברי הימים א, טז, א-טו; תהילים צט, ה; ט) עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום (תהילים עח, לח) שקודם אשרי כי בנתיים אינו רק פסוקים מלוקטים (הגהות מיימוני פ"ז מה' תפלה). **ואח"כ: ישתבח, ואח"כ: יוצר וק"ש וברכותיה, ויתפלל עם הצבור. ואם אין שהות כ"כ, ידלג גם מזמור הללו את י"י מן השמים** (תהילים קמח, א-יד). הגה: אם עוד אין שהות, לא יאמר רק: ברוך שאמר, ותהלה לדוד וישתבח (הרא"ש והר"י פרק אין עומדין). **ואם כבר התחילו הצבור יוצר, ואין שהות לומר פסוקי דזמרה אפי' בדילוג, יקרא ק"ש וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם, ואחר כך יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ולא של אחריהם.** הגה: ומכל מקום יאמר כל הברכות שמחויב לברך בבקר (כל בו וב"י בשם מהרי"א כמו שנתבאר סימן מ"ו ומ"ז).

נג דין הראוי לירד לפני התיבה, ובו כ"ו סעיפים

ח תשרי

א אומר ש"ץ ישתבח, מעומד. ב אין לומר ישתבח, אא"כ אמר ברוך שאמר וקצת פסוקי דזמרה. ג אין לברך על עטיפת ציצית, בין פסוקי דזמרה לישתבח, אלא בין ישתבח ליוצר (וע"ל סי' נ"ד סעיף ג'). הגה: מיהו הש"צ, אם לא היה לו טלית תחלה, יתעטף בציצית קודם שיתחיל ישתבח, כדי שיאמר הקדיש מיד אחר ישתבח, ולא יפסיק (כל בו סי' ה'). וכן אם אין מנין בבהכ"נ, ימתין הש"צ עם ישתבח, וישתוק עד שיבא מנין, ויאמר ישתבח וקדיש (מהרי"ל). **ד ש"ץ, צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון, שיהא ריקן מעבירות; ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו; ושיהיה עניו ומרוצה לעם; ויש לו נעימה; וקולו ערב; ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים. ה אם אין מוצאין מי שיהיה בו כל המדות האלו, יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים.** הגה: ואם היה כאן עם הארץ זקן וקולו נעים והעם חפצים בו, וכן י"ג שנה המבין מה שאומר ואין קולו נעים, הקטן הוא קודם (מרדכי ספ"ק דחולין) מי שעבר עבירה בשוגג, כגון שהרג הנפש בשגגה וחזר בתשובה, מותר להיות ש"ץ. אבל אם עשה במזיד, לא, דמ"מ יצא עליו שם רע קודם התשובה (תשובת א"ז במסכת ברכות). **ו אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו, מפני כבוד הציבור. אבל באקראי, משהביא שתי שערות יוכל לירד לפני התיבה, ובלבד שלא יתמנה מפי הצבור או מפי ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו להתפלל בעדו לעתים ידועים. ז אם אין שם מי שיודע להיות ש"ץ, כי אם בן י"ג ויום א', מוטב שיהא הוא ש"ץ משיבטלו מלשמוע קדושה וקדיש. ח מי שאינו בעל זקן, כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו, נתמלא זקנו קרינן ביה. הילכך בן כ' שנה, אע"פ שאין לו זקן, ממנין אותו.** הגה: וכן אם היה לו זקן, אפילו מעט, קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבן י"ח ולמעלה (ב"י בשם מ"ס פי"ד ונ"י פ' הקורא עומד). **ט סריס, י"א שמותר למנותו אם הוא בן עשרים. י יש ללמוד זכות על מקומות שנוהגים שהקטנים יורדין לפני התיבה להתפלל תפלת ערבית במוצאי שבתות.** הגה: ובמקומות שלא נהגו כן, אין לקטן לעבור לפני התיבה אפילו בתפלת ערבית, אפילו הגיע לכלל י"ג שנים ביום השבת אין להתפלל ערבית של שבת, דהרי עדיין אין לו י"ג שנה (מהרי"ל). **יא ש"צ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו ערב, אם הוא מחמת ששמח בלבו על שנותן הודאה להש"י בנעימה, תבא עליו ברכה. והוא שיתפלל בכובד ראש ועומד באימה וביראה. אבל אם מכוין להשמיע קולו, ושמח בקולו, ה"ז מגונה.**

ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב עושה מפני טורח הצבור. יב אין ממנין מי שקורא לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן. יג פוחח, והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולים, לא ירד לפני התיבה. יד סומא יורד לפני התיבה, ובלבד שלא יקרא בתורה, משום: דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. טו ש"צ קבוע יורד לפני התיבה מעצמו ולא ימתין שיאמרו לו. טז מי שאינו ש"צ קבוע צריך לסרב מעט קודם שירד לפני התיבה, ולא יותר מדאי, אלא פעם ראשונה מסרב וכשיאמרו לו פעם שניה, מכין עצמו כמו שרוצה לעמוד, ובפעם שלישית יעמוד. ואם האומר לו שירד הוא אדם גדול, אינו מסרב לו כלל. יז אם טעה ש"צ וצריכין להעמיד אחר תחתיו, אותו שמעמידין תחתיו לא יסרב. יח האומר: איני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועין או מפני שברגלי סנדל, לא ירד באותה תפלה כלל, מפני שדרך האפיקורסין להקפיד בכך וחיישינן שמא אפיקורסות נזרקה בו. (הגה: ואפי' אם נותן אמתלא לדבריו, לא מהני) (ב"י בשם ר' יהונתן). יט יש מונעים גר מלהיות ש"צ, ונדחו דבריהם. אפילו יחיד יכול לעכב ולומר: איני רוצה שפלוני יהיה חזן, אם לא שכבר הסכים עליו מתחלה. הגה: ודוקא שיהיה לאותו יחיד טעם הגון על פי טובי העיר, אבל בלאו הכי אין היחיד יכול למחות בש"צ (מהרי"ו סי' ס'. ואם הוא שונאו, יכול למחות בו קודם שהסכים עליו (מהר"ם פדואה סימן ק"ד ומהרי"ק שורש מ"ר). ומי שהוא שונא לש"צ לא יעלה לספר תורה כשקורא התוכחה (אור זרוע). כ אם אחד רוצה לומר תפלה בשביל אביו ואחד רוצה לומר בשביל אחר, מי שירצה הקהל שיאמר התפלה, הוא יאמר. כא אין למנות ש"צ ע"פ השר אע"פ שרוב הצבור חפצים בו. כב שליח צבור בשכר עדיף טפי מבנדבה. הגה: ואין לאדם להתפלל בלא רצון הקהל. וכל מי שמתפלל בחזקה ודרך אלמות אין עונין אמן אחר ברכותיו (בנימין זאב סי' קס"ג ואגודה פרק כיצד מברכין). כג שכר ש"צ פורעים מקופת הקהל, אע"פ שהש"צ מוציא הדל כעשיר, מכל מקום אין יד העני משגת כעשיר. הגה: וי"א שגובין חצי לפי ממון וחצי לפי הנפשות, וכן הוא מנהג הקהלות (מהר"ם פדואה מ"ר). כד צבור שצריכין לשכור רב ושליח ציבור ואין בידם כדי שכר שניהם, אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה, הוא קודם. ואם לאו, ש"צ קודם. כה אין מסלקין חזן מאומנתו, אלא אם כן נמצא בו פסול. הגה: ואין מסלקין אותו משום רנון בעלמא, כגון שיצא עליו שם שנתפס עם הכותית, או שמסר אדם. אבל אם באו עליו עדים בזה, וכיוצא בזה, מעבירין אותו. וש"צ שהוא שוחט ובודק לא יתפלל בכגדים הצואין ומסריחין, ואם אינו רוצה להחליף בגדיו בשעת התפלה ולהתפלל, מעבירין אותו. וש"צ המנבל פיו או שמרנן בשירי הנכרים ממחין בידו שלא לעשות כן, ואם אינו שומע מעבירין אותו (כל בו דף קנ"ה ע"ר). ש"צ שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים, אע"פ שאין קול בנו ערב כקולו, אם ממלא מקומו בשאר דברים, בנו קודם לכל אדם ואין הצבור יכולין למחות בידו. (תשובת רשב"א סי' ט'). כו קהל שנהגו למנות אנשים על צרכי הצבור לזמן, ובהגיע הזמן יצאו אלו ויכנסו אחרים תחתיהם, בין לחזן בין לקופה של צדקה בין לשאר מנויים הצריכין לצבור, בין שנוטלין עליהם שכר בין שאינם נוטלים, אפי' לא קבעו להם זמן סתמם כפירושן מאחר שנהגו כך. הגה: יש מי שכתב דשליח צבור יתפלל מתוך ספר המיוחד לצבור דודאי נכתב לשמו (מהרי"ל בשם רוקח).

ח תשרי

נד דינים השייכים לישתבח, ובו ג' סעיפים

א ישתבח אינה פותחת בברוך, לפי שהיא סמוכה לברוך שאמר, ששתיהן נתקנו על פסוקי דזמרה, זו לפניהם וזו לאחריהם. **ב** אין לענות אמן אחר מלך מהולל בתשבחות אלא אחר חי העולמים, ששם הוא סיום הברכה. **ג** המספר בין ישתבח ליוצר, עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. ויש מי שאומר שלצרכי צבור או לפסוק צדקה למי שבא להתפרנס מן הצדקה, מותר להפסיק. הגה: ומזה נתפשט מה שנהגו בהרבה מקומות לברך חולה או לקבול בבהכ"נ שיעשה לו דין, בין ישתבח ליוצר, דכל זה מיקרי לצורך מצוה ולאחר כך כשחוזרין להתפלל יאמר הש"צ מקצת פסוקי דזמרה ויאמר קדיש עליהם, כי לעולם אין אומרים קדיש בלא תהלה שלפניו. ולכן מתחילין ערבית בלא קדיש (כל בו). וכן מי שלא היה לו ציצית או תפילין והביאו לו בין ישתבח לקדיש, יכול להניחם ולברך עליהם, אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר (א"ז פ' תפלת השחר), וכ"ש שלא יפסיק לאחר שאמר הש"ץ ברכו קודם שמתחילין ברכת יוצר (ב"י סוף סי' נ"ו בשם המנהיג וע"ל סוף סי' נ"ו).

נה דיני קדיש, ובו כ"ב סעיפים

א אומרים קדיש. וא"א אותו בפחות מי' זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות, וה"ה לקדושה וברכו שאין נאמרין בפחות מעשרה. **ב** אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן, גומרים אותו הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל, והוא שנשתיירו רובן. הגה: ומ"מ עבירה היא לצאת, ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א, כח) (ירושלמי). אבל אם נשארו י' מותר לצאת (מרדכי פ' בתרא דמגילה). **ג** אם התחיל באבות ויצאו מקצתן, גומר אפילו קדושה. הגה: ואם יצאו מקצתן לאחר שהתחילו להתפלל יוצר, לא יתחיל הש"צ להתפלל התפלה בקול רם, דכבר נשלם תפלת יוצר. ואם יצאו לאחר שהתחיל בקול רם וקדושה, יכולים להשלים כל סדר קדושה ולומר הקדיש שלם שלאחריה דשייך לתפלה, שהרי אומר תתקבל צלותהון וכו', אבל אין קורין בתורה, דזהו ענין אחר. ותפלת ערבית וקדיש שלאחריו לא שייך לקריאת שמע וברכותיה (ר"ן פ' הקורא את המגילה שבולי הלקט ות"ה סי' ט"ו). **ד** יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מבן שש ויודע למי מתפללין, ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים וה"ה דעבד ואשה אין מצטרפין. הגה: ואפילו על ידי חומש שבידו אין לצרפו. מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק (הרא"ש ומרדכי והגהות מיימוני פ"ט מהלכות תפלה). **ה** אם לא הביא שתי שערות, אפי' הוא גדול בשנים, דינו כקטן עד שיצאו רוב שנותיו שאז יתברר שהוא סריס. ואם נראו לו סימני סריס קודם לכן, דינו כגדול. הגה: ומיהו אין מדקדקין בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזקינן אותו כגדול ואומרים לענין זה מסתמא הביא שתי שערות (מהרי"ק שורש י"ט). **ו** ואם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם, או שהוא ישן, אפילו הכי מצטרף עמהם. **ז** כשאחד מתפלל לבדו נכון שהאחרים ימתינו מלומר קדיש עד שיגמור, כדי שיזכה גם הוא. **ח** חרש המדבר ואינו שומע, או שומע ואינו מדבר, הן כפקחין ומצטרפים. אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר, הרי הוא כשוטה וקטן. **ט** לעולם הוא קטן עד שיביא ב' שערות אחר שיהיה בן י"ג ויום אחד, ושנת העיבור בת י"ג חדש. **י** אם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון משנה מעוברת, ונער אחד נולד באדר שני באחד בו, ושנת י"ג אינה מעוברת, אותו שנולד בכ"ט לאדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט לאדר בשנת י"ג

להיות בן י"ג שנה, ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני יהיה בן י"ג שנה כיון שהגיע אחד באדר של שנת י"ג. הגה: ומי שנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העיבור, אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני (תשובת מהר"י מינץ סי' ט"ו). **יא** עבריין שעבר על גזירת הצבור או שעבר עבירה, אם לא נידוהו נמנה למנין עשרה. **יב** מנודה, אין מצרפין אותו לכל דבר שצריך עשרה, אבל מותר להתפלל בבהכ"נ שהוא שם, אלא אם כן פירשו להחמיר עליו בכך. **יג** צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח צבור עמהם, והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ, דהיינו כשסוגר הדלת ממקום פנימית של עובי הדלת ולחוץ, כלחוץ. **יד** מי שעומד אחורי בהכ"נ וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה. הגה: גגין ועליות אינן בכלל בית, והעומד עליהם אינו מצטרף (ר"י נ"ג ח"ז). **טו** אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ, ושליח צבור תוך הפתח, הוא מצרפן. **טז** חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה, דהיינו שנפרצה קטנה במקום חיבורה לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ביניהם, ובגדולה נשארו משארית כותל זה שנפל פסים (פי' מעט כותל ישר ושוה) מכאן ומכאן, הגדולה כמופלגת מן הקטנה, ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זוית שלה. לפיכך, אם תשעה בגדולה ואחד בקטנה, מצטרפין שהקטנה נגררת אחר הגדולה והרי היא כאילו היא בתוך הגדולה, כיון שהרוב בגדולה, אבל אם היו תשעה בקטנה ואחד בגדולה, או חמשה בזו וחמשה בזו, אין מצטרפין. **יז** היה שליח צבור בקטנה וצבור בגדולה, מוציאן ידי חובתן, שהוא נגרר אחריהם. אבל אם היה ש"צ בגדולה וצבור בקטנה, אינו מוציאן ידי חובתן, שאין הרוב נגרר אחר היחיד. **יח** אם קצת העשרה בבהכ"נ וקצתם בעזרה, אינם מצטרפים. **יט** ש"צ בתיבה ותשעה בבהכ"נ, מצטרפין, אע"פ שהיא גבוהה י' ורחבה ד' ויש לה מחיצות גבוהות י', מפני שהיא בטלה לגבי בהכ"נ. ויש מי שכתב דהני מילי כשאין המחיצות מגיעות לתקרת הגג. **כ** היו עשרה במקום א' ואומרים קדיש וקדושה, אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות. וי"א שצריך שלא יהא מפסיק טינוף או עבודת כוכבים. **כא** עיר שאין בה אלא עשרה, ואחד מהם רוצה לצאת בימים הנוראים, כופין אותו לישאר או להשכיר אחר במקומו. ואם הם י"א ורוצים לצאת שנים, ישכירו שניהם אחד בשותפות במקומם, ושניהם יפרעו בשוה. ואם אחד עני ואחד עשיר, פורעין חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות, ושכר החזן על היוצאים כעל הנשארים. הגה: ואין חילוק בין אם רוצה לילך זמן ארוך קודם י"ט או לא, כל שלא יחזור ביו"ט (מהרי"ל סימן תכ"ז). **כב** אין כופין להשכיר להשלים מנין, כי אם בימים הנוראים, וכגון שאין חסרים כי אם אחד או שנים, אלא אם כן מנהג קבוע ומפורסם בעיר לכוף להשכיר אפילו בחסרון ג' או ד'. אם יש מנין מיושבי העיר, כופין לשכור חזן. הגה: וכן במקום שאין מנין תמיד בבהכ"נ, כופין זה את זה בקנסות שיבאו תמיד מנין לבהכ"נ, שלא יתבטל התמיד. (תשובת ריב"ש סימן תקי"ח) וע"ל ריש סי' ק"ן אם כופין זה את זה לבנות בית הכנסת.

ט תשרי

נו דין עניית הקדיש על ידי הקהל, ובו ה' סעיפים

א יש לכוין בעניית הקדיש. הגה: ולא יפסיק בין יהא שמיה רבא למברך. (הגהות אשר"י בשם א"ז כתב דלפי' ראשון לא יפסיק בין שמיה לרבא, ולפי' ר"י אין להפסיק בין רבא למברך). **ולענות**

אותו בקול רם ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש. הגה: ויש לעמוד כשעונין קדיש וכל דבר שבקדושה. ומי שבא לבהכ"נ ושומע הקהל עונין קדיש, עונה עמהם. אף על פי שלא שמע שליח צבור שאמר יתגדל וכו'. (הגהות חדשים במרדכי דברכות). וגם השליח ציבור צריך לומר יהא שמיה רבא, וכשמתחיל יתגדל יש לומר ועתה יגדל נא כח וגו' (במדבר יד, יז) זכור רחמיך וגו' (תהילים כה, ו). ב כששליח צבור אומר יתברך, כל העם עונים: אמן. וכן כשאומר בריך הוא, וכן כשאומר ואמרו אמן. ולא נהגו לומר אמן אחר יתברך, ולא אחר בריך הוא, ולא יפסיק בין בריך הוא לעילא מכל ברכתא וכו'. ג העונים עד לעלמי עלמיא בלבד טועים הם, כי אסור להפריד בין עלמיא ליתברך. ד כשאומר החזן יתגדל, כורע; וכן ביהא שמיה רבא, וכן בבריך הוא, וכן באמן. ה לאחר שסיים הקדיש פוסע ג' פסיעות ואחר כך אומר: עושה שלום וכו'.

נז דין ברכו וענייתו, ובו ב' סעיפים

א אומר שליח צבור: ברכו את ה' המבורך ועונים אחריו: ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וחוזר ש"צ ואומר: ברוך ה' המבורך לעולם ועד. ונהגו שהש"ץ מאריך בברכו והקהל אומרים יתברך וישתבח וכו' בעוד שהוא מאריך בברכו (טור). ב מקום שנהגו לצעוק על חבריהם בין קדיש וברכו ליוצר אור, או לדבר בצרכי רבים, טועים הם. (ועיין לעיל סוף סימן נ"ד).

הלכות קריאת שמע

נח דיני ק"ש וברכותיה, ובו ז' סעיפים

א זמן קריאת שמע של שחרית, משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת, ברחוק ד' אמות, ויכירנו. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות, שהוא רביע היום. ומצוה מן המובחר לקרותה בוותיקין (פי' תלמידים. ורש"י פי' אנשים ענוים ומחבבים המצות) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה (פי' יציאת החמה כמו הנצו הרמונים) (שיר השירים ו, יא; ז, יג) כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה. ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד. הגה: שיעור הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ (מיימוני פ"א). ב אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל. ג ומי שהוא אנוס, כגון שהיה משכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים, שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפילו עד (על) לבבך, (דברים ו, ו) או שבני השיירא (קראבאנא בלע"ז) הולכים מהרה ולא ימתינו לו כלל, יכול לקרותה עם ברכותיה משעלה עמוד השחר, דכיון שעלה עמוד השחר שפיר קרינן ביה ובקומך (דברים ו, ז) וגם שפיר מקרי יוצר אור. אבל אם אינו במקום גדודי חיה וליסטים, וגם אין בני השיירא נחפזים כ"כ, אפילו יוצא לדרך אחר שעלה עמוד השחר אינו קורא עד שיגיע זמנה. ד אם קראה משעלה עמוד השחר, אעפ"י שלא היה אנוס, יצא בדיעבד. ואם קראה בלא ברכות יחזור לקרותה בזמנה עם הברכות. ועיין לקמן סימן ס' (ב"י ס' מ"ו). ה אם נאנס ולא קרא ק"ש ערבית עד שעלה עמוד השחר, כיון שעדיין לא הנץ החמה קורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע ערבית. ואם היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך מקום גדודי חיה ולסטים, לא יקרא אז ק"ש פעם שנית לצאת בה ידי

חובת ק"ש של יום, שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור ולעשותה יום. ו אע"פ שזמנה נמשך עד סוף השעה הג', אם עברה שעה ג' ולא קראה קורא אותה בברכותיה כל שעה ד' שהוא שליש היום, ואין לו שכר כקורא בזמנה. ואם עברה שעה ד' ולא קראה, קוראה בלא ברכותיה כל היום. ז אם לא קראה ביום י"א שיש לה תשלומין בערבית. וכן אם לא קרא ק"ש בערבית יש לה תשלומין ביום, ויש חולקים.

נט דין ברכה ראשונה ביוצר, ובו ה' סעיפים

א באי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך-תקנו להזכיר מדת לילה ביום להוציא מלב האפיקורסים שאומרים שמי שברא אור לא ברא חושך. ב אם טעה ואמר אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד ואמר: יוצר אור, וגם סיים יוצר המאורות, יצא. אבל אם אמר: בדברו מעריב ערבים ולא אמר: יוצר אור, או לא סיים יוצר המאורות, לא יצא. ואם אמר: יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים מעריב ערבים, לא יצא. הגה: וה"ה אם לא אמר תחלה רק יוצר אור, אם סיים מעריב ערבים לא יצא (דברי עצמו לפרש כן הטור והרא"ש). אבל אם סיים: יוצר המאורות, כיון שפתח יוצר אור יצא, אף על פי שהפסיק במעריב ערבים. ג י"א שהקדושה שביוצר, יחיד אומרה, לפי שאינה אלא סיפור דברים. וי"א שיחיד מדלגה, ואינה נאמרת אלא בציבור. ויש לחוש לדבריהם וליזהר שיחיד יאמרנה בניגון וטעמים כקורא בתורה. הגה: וכבר פשט המנהג כסברא ראשונה, ויחיד אומר אותה. וכשעונין קדושה זאת אומרים אותה בקול רם. (הגהת מיימוני בנוסח התפלות). ד ברכת יוצר וערבית אומר עם השליח צבור בנחת. הגה: וימהר לסיים קודם שיסיים הש"צ ויענה אמן אחר ש"צ. (הגהת מיימוני פ"א מהלכות ברכות. רוקח סי' רי"ח) ומיהו אם לא אמרה, רק שמעה מש"צ, יצא, דברכות אלו הש"צ מוציא היחיד אע"פ שהוא בקי. מיהו אין הש"צ מוציא היחיד בפחות מי' (הר"י פ' מי שמתו) ולא יענה אמן אחר סיום הבוחר בעמו ישראל באהבה, משום דהוי הפסק (ועיין לקמן סי' ס"א). ה אם טעה בברכות יוצר בענין שצריך לעמוד אחר תחתיו, אם טעה מקדושה ואילך אין השני צריך להתחיל אלא ממקום שפסק. הגה: דהיינו שמתחיל מקדושה ואילך, ואם טעה קודם קדושה צריך להתחיל בראש (הר"י והרא"ש פרק אין עומדין והגהות מיימוני פ"י מהלכות תפלה וטור).

ס דין ברכות לקריאת שמע, ואם צריכים כוונה, ובו ה' סעיפים

א ברכה שנייה: אהבת עולם (הגה: וי"א אהבה רבה, וכן נוהגין בכל אשכנז), ואינה פותחת בברוך, מפני שהיא סמוכה לברכת יוצא אור. ואם היא פוטרת ברכת התורה ע"ל סי' מ"ז. ב קרא ק"ש בלא ברכה יצא י"ח ק"ש וחוזר וקורא הברכות בלא ק"ש. ונ"ל שטוב לחזור ולקרות ק"ש עם הברכות. ג סדר הברכות אינו מעכב, שאם הקדים שנייה לראשונה יצא ידי חובת ברכות. ד י"א שאין מצות צריכות כוונה, וי"א שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה. ה הקורא את שמע ולא כוון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל, לא יצא ידי חובתו. והשאר, אם לא כוון לבו אפילו היה קורא בתורה, או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע, יצא, והוא שכוון לבו בפסוק ראשון.

סא דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע, ובו כ"ו סעיפים

א יקרא קריאת שמע בכוונה, באימה, ביראה, ברתת וזיע. ב אשר אנכי מצוך היום (דברים ו, ו) היינו לומר: בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, ולא כמי שכבר שמע אותו הרבה פעמים שאינו חביב אצלו. ג בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות וכדי להשלים רמ"ח כנגד איבריו של אדם מסיים שליח צבור ה' אלהיכם אמת, וחוזר ואומר בקול רם ה' אלהיכם אמת. הגה: ובזה כל אדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של ש"צ ג' תיבות אלו (ב"י בשם א"ח). ואם היחיד רוצה ג"כ לאמרם עם השליח צבור, אין איסור בדבר (דברי עצמו). ואם הוא קורא ביחיד יכוין בט"ו ויו"ן שבאמת ויציב שעולים צ', והם כנגד ג' שמות ההויה, שכל שם עולה כ"ו וד' אותיותיו הם ל'. הגה: ויש עוד טעם אחר בדבר, דט"ו ויו"ן עולין צ', והקריאה נחשבת א', הרי צ"א כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו, והוי כאילו אמר ה' אדנ"י אמת (מהרי"ק שורש מ"ב ואגור). ויש שכתבו דכל הקורא קריאת שמע ביחיד יאמר: אל מלך נאמן שמע וגו', כי ג' תיבות אלו משלימין המנין של רמ"ח, והוא במקום אמן שיש לענות אחר ברוך הבוחר בעמו ישראל באהבה, וכן נוהגין. ונראה לי מכל מקום כשקורא עם הצבור לא יאמר אמ"נ, רק יאמר אמן אחר הש"צ כשמסיים הברכה, וכן נוהגין ונכון הוא. ד נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם, כדי לעורר הכוונה. ה נוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין. ו צריך להאריך בחי"ת של אחד, כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ, שלזה רומז החטוטרות שבאמצע הגג החי"ת. ויאריך בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם. ולא יאריך יותר מכשיעור זה. ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה: מעלה ומטה ולד' רוחות. ז ידגיש בדלי"ת שלא תהא כרי"ש. ח לא יחטוף בחי"ת ולא יאריך באל"ף. ט אסור לומר שמע ב' פעמים, בין שכופל התיבות שאומר שמע שמע בין שכופל הפסוק ראשון. י כשקורא קריאת שמע על מטתו מותר לקרות כל הפרשה ולחזור ולקרותה. ויש מי שאומר שגם בזה יש ליזהר מלומר פסוק ראשון. (הגה: ב' פעמים). יא האומרים באשמורת בסליחות ובי"כ בתפלת נעילה ב' פעמים פסוק שמע ישראל, יש ללמדם שלא יאמרו. יב ה' הוא האלהים (מלכים א' יח, לט) שאומרים אותו ביום כפור בתפלת נעילה ז' פעמים, מנהג כשר הוא. הגה: י"א שיש ליזהר שלא לענות על שום ברכה ב' פעמים אמן. (ב"י בשם אוהל מועד). יג אחר פסוק ראשון צריך לומר בשכמל"ו, בחשאי. יד צריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת, כדי להפסיק בין קבלת מלכות שמים לשאר מצות. הגה: ויש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה', ובין אלהינו לה' השני, כדי שיהא נשמע שמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד (רוקח). ויש להפסיק מעט בין אחד לברוך, כי עיקר קבול מלכות שמים הוא פסוק ראשון (אבודרהם). טו צריך להפסיק בין היום על לבבך, ובין היום לאהבה, שלא יהא נראה היום ולא למחר. טז צריך להפסיק בין נשבע לה', כדי להטעים יפה העי"ן שלא תהא נראית כה"א. יז צריך להתיז זיי"ן של תזכרו, דלא לשתמע תשקרו או תשכרו, והוי כעבדים המשמשים על מנת לקבל פרס. וכן צריך להתיז זיי"ן של וזכרתם. יח ידגיש יו"ד של שמע ישראל, שלא תבלע ושלא תראה אל"ף. וכן יו"ד דוהיו, דלא לשתמע והאו. יט צריך ליתן ריוח בין וחרה לאף, דלא לשתמע וחרף. כ צריך ליתן ריוח בין תיבה שתחילתה כסוף תיבה שלפניה, כגון: בכל לבבך; על לבבכם; בכל לבבכם; עשב בשדך; ואבדתם מהרה; הכנף פתיל; אתכם מארץ. כא צריך בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק ביניהם, כגון: ולמדתם אותם; וקשרתם אותם; ושמתם את; וראיתם אותו; (וזכרתם את; ועשיתם את), שלא יהא נראה כקורא: מותם מת. כב אף בפסוקי דזמרה

ובתפלה צריך לדקדק בכך. הגה: והוא הדין הקורא בתורה בנביאים ובכתובים יש ליזהר (ב"י בשם הרד"ק). כג צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה, ולא יניח הנד ולא יניד הנח. כד צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה. הגה: אבל לא נהגו כן במדינות אלו, ומ"מ המדקדקים מחמירים בכך. כה כשיאמר: וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפילין של יד, וכשיאמר: והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בש"ר וכשיאמר: וראיתם אותו ימשמש בב' ציציות שלפניו (וע"ל סי' כ"ד סעיף ה'). כו יש נוהגים לקרות קריאת שמע בקול רם, ויש נוהגים לקרותו בלחש. הגה: ומכל מקום יאמרו פסוק ראשון בקול רם, וכן נוהגין (כל בו).

סב מי שלא דקדק בק"ש או לא השמיע לאזנו, ובו ה' סעיפים

תשרי

א אעפ"י שמצוה לדקדק באותיותיה, קראה ולא דקדק בהן, יצא. ב יכול לקרותה בכל לשון, ויזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק בו כמו בלשון הקודש. ג צריך להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו, ואם לא השמיע לאזנו, יצא ובלבד שיוציא בשפתיו. ד אם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו, יצא. הגה: ואף לכתחלה יעשה כן אם הוא במקום שאינו נקי לגמרי ואינו יכול לנקותו משום אונס, יהרהר בלבו. ובלבד שלא יהא מקום מטונף לגמרי דאסור להרהר בדברי תורה במקום הטנופת (ב"י סי' כ"ה). ה צריך שליח צבור להשמיע קולו בשמע ישראל כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד.

סג לישב בשעת ק"ש, ולא יישן, ובו ט' סעיפים

א קורא אותה מהלך או עומד או שוכב או רוכב ע"ג בהמה או יושב, אבל לא פרקדן דהיינו שפניו טוחות בקרקע או מושלך על גבו ופניו למעלה, אבל קורא והוא שוכב על צדו. הגה: (מאחר שכבר שוכב ואיכא טרחא לעמוד) (הר"י פ' מי שמתו). ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צדו, או שהיה חולה, נוטה מעט לצדו וקורא. ב מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרותה מעומד, נקרא עבריין. ג היה מהלך בדרך ורצה לקרות קריאת שמע, צריך לעמוד בפסוק ראשון. ד עיקר הכוונה הוא בפסוק ראשון, הלכך אם קרא ולא כוון לבו בפסוק ראשון, לא יצא י"ח וחוזר וקורא. ואפי' למ"ד מצות אינן צריכות כוונה, מודה הכא. ה אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש, מכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש, שאף על פי שהוא קורא מתנמנם, יצא. הגה: ודין שתוי ושכור עיין לקמן סי' צ"ט סעיף א'. ו הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו בפרשה ראשונה שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים, מפני שנראה כקורא עראי, וכתיב: ודברת בם (דברים ו, ז) ודרשינן: עשה אותם קבע. ז היה עוסק במלאכה ורצה לקרות ק"ש, יתבטל ממלאכתו עד שיקרא פרשה ראשונה, כדי שלא יהא כקורא עראי. ח האומנין, וכן בעל הבית שהיו עושים מלאכה בראש האילן או בראש שורות הבנין, קורין קריאת שמע במקומם, ואינם צריכים לירד. ט הכתף, אע"פ שמשאו על כתיפו, קורא קריאת שמע. אבל לא יתחיל בשעה שטוען, ולא בשעה שפורק, מפני שאין לבו מיושב.

סד דין הטועה בק"ש, ובו ד' סעיפים

א קראה למפרע, לא יצא. בד"א, בסדר הפסוקים. אבל אם הקדים פרשה לחברתה, אע"פ שאינו רשאי, יצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה. ב קרא פרשה וטעה בה, אם יודע

היכן טעה כגון שקרא כולה אלא שדילג פסוק אחד באמצע, חוזר לראש אותו הפסוק וגומר הפסוק. ואם אינו יודע היכן טעה, חוזר לראש הפרשה. **ג** טעה בין פרשה לפרשה, שהוא יודע שסיים פרשה ואינו יודע אם ראשונה אם שנייה, חוזר לפרשה ראשונה ויתחיל: והיה אם שמוע. **ד** היה עומד בוכתבתם, ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שנייה, חוזר לוכתבתם שבראשונה. וה"מ שלא התחיל למען ירבו ימיכם, אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם אין צריך לחזור, דסרכיה נקט ואתא.

סה הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור קוראין ק"ש, או שהפסיק בשעת הקריאה, ובו ג' סעיפים

א קראה סירוגין, דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה בין בדיבור וחזר וגמרה, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, יצא אפילו היה ההפסק מחמת אונס. הגה: ויש אומרים דאם היה אנוס, והפסיק כדי לגמור את כולה, חוזר לראש. והכי נהוג, ומשערין ענין השהייה לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם (רשב"א ס"פ היה קורא). וכן הוא לקמן סימן ק"ד. **ב** קרא קריאת שמע ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור שקורין ק"ש, צריך לקרות עמהם פסוק ראשון, שלא יראה כאילו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חביריו. וה"ה אם הוא בבהכ"נ ואומר דברי תחנונים או פסוקים, במקום שרשאי לפסוק. אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק, כגון מברוך שאמר ואילך, לא יפסיק אלא יאמר התיבות שהוא אומר בשעה שהציבור אומרים פסוק ראשון, בניגון הצבור, שיהיה נראה כאילו קורא עמהם. **ג** קרא ק"ש ונכנס לבהכ"נ, ומצא צבור שקורין ק"ש, טוב שיקרא עמהם כל ק"ש ויקבל שכר כקורא בתורה. הגה: אבל אינו חייב רק בפסוק ראשון, כמו שנתבאר (ב"י).

סו באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק, ובו י' סעיפים

א בין הפרקים, שואל בשלום אדם נכבד, ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע, שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון: אביו או רבו, או מי שהוא גדול ממנו בחכמה וכ"ש מלך או אנס, ומשיב שלום לאדם נכבד ואפילו באמצע הפסוק, חוץ מפסוק שמע ישראל בשכמל"ו שלא יפסיק בהם כלל, אם לא מפני מי שירא שמא יהרגנו. **ב** אם שכח להניח ציצית ותפילין, יכול להפסיק בין הפרקים להניחם, ויברך עליהם. הגה: וי"א שלא יברך עליהם עד אחר התפלה, והכי נהוג לענין טלית (ב"י). **ג** לקדיש ולקדושה ולברכו, מפסיק אפילו באמצע הפסוק, וכן למודים, אבל לא יאמר אלא תיבת מודים בלבד. הגה: וכן בברכו לא יאמר יתברך וישתבח כו'. וי"א דאמן שעונין אחר ברכת האל הקדוש ואחר שומע תפלה יש לו דין קדושה ויזכל לענות אותם בק"ש, וכן עיקר. ולכל ה"מ פוסקים, מכל שכן באומר תחנונים (תשובת הרשב"א). **ד** כהן שהיה קורא ק"ש וקראוהו לקרות בתורה, יש מי שאומר שמפסיק ויש מי שאומר שאינו מפסיק, והלכה כדבריו. **ה** ואלו הן בין הפרקים: בין ברכה ראשונה לשניה; בין שניה לשמע; בין שמע לוהיה אם שמוע; בין והיה אם שמוע לויאמר; אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק, שלא להפסיק בין ה' לאמת, אלא יאמר: אני אלהיכם אמת ואז יפסיק כדין באמצע הפרק. **ו** אם פסק מפני היראה או הכבוד אחר שאמר אמת, או שסיים קודם החזן וסמך ה' אלהיכם עם אמת וממתין שיתחיל החזן ושיאמר עמו, אינו צריך לחזור ולומר פעם אחרת אמת. **ז** אינו אומר אמן אחר גאל ישראל, משום

דהוי הפסק. הגה: וי"א דעונין אמן, וכן נוהגין לענות אחר הש"ץ. אבל אם התפלל לבד אין עונין אמן, כדלקמן סימן רט"ו (טור). ח צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק לאחר שאמר גאל ישראל, רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפלה מניח אז, ולא יברך עליהם עד אחר שיתפלל, אבל טלית לא יניח אז. ואם עד שלא אמר גאל ישראל נזדמנו לו טלית ותפילין, מניחם, ולא יברך עליהם עד אחר תפלה. הגה: וי"א שקודם גאל ישראל יברך על התפילין, והכי נהוג (מרדכי ותוספות והגהות מיימוני מהלכות קריאת שמע). ט אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה. וכיצד עושה, ממתין בשירה חדשה כדי לענות. י כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית, ואמת ואמונה ערבית, לא יצא י"ח המצוה כתקנה. הגה: מי שהוא אנוס ודחוק ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר ק"ש, יקרא ק"ש עד אמת וימתין לומר שאר הברכות עד שיתפלל שאז יאמר ויציב ונכון וכו' ויתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפלה. (כ"י כשם רוקח ס' שכ"א).

סז דין ספק אם קרא ק"ש, ובו סעיף אחד

א ספק אם קרא ק"ש, חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה. אבל אם יודע שקראה, אלא שמסופק אם ברך לפניה ולאחריה, אינו חוזר ומברך.

סח שלא להפסיק בפיוטין, ובו סעיף אחד

א יש מקומות שמפסיקים בברכות ק"ש לומר פיוטים, ונכון למנוע מלאמרם משום דהוי הפסק. הגה: ויש אומרים דאין איסור בדבר (הר"י ס"פ אין עומדין והרשב"א והטור) וכן נוהגין בכל המקומות לאמרם, והמיקל ואינו אומרם לא הפסיד ומ"מ לא יעסוק בשום דבר, אפי' בד"ת אסור להפסיק ולעסוק כל זמן שהצבור אומר פיוטים, וכ"ש שאסור לדבר שום שיחה בטילה. ומ"מ מי שלומד ע"י הרהור שרואה בספר ומהרהר, לית ביה איסורא דהרהור לאו כדיבור דמי, אלא שמתוך כך יבואו לדבר ויבואו לידי הפסק. וע"כ אין לאדם לפרוש עצמו מהציבור במקום שנהגו לאמרם, ויאמר אותם עמהם וע"ל סימן צ' סעיף י' (מהרי"ל ור"מ).

סט דין פורס על שמע, ובו ב' סעיפים

א אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד, ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה, עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו בברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר, וזה נקרא פורס על שמע לשון חתיכה פרוסה, שאין אומרים אלא קצת ממנה. הגה: ועכשיו לא נהגו לומר כל ברכת יוצר אור, אלא אומרים קדיש וברכו והם עונים אחריו ברוך ה' וכו'. י"א שפורסין בק"ש של ערבית כמו בשחרית (כל בו וב"י כשם הר"ן), ולא נהגו כן משום דליכא קדיש קודם ברכו של ערבית. לאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש, וזה נקרא עובר לפני התיבה. ואין עושין דברים אלו בפחות מי' משום דהוי דברים שבקדושה. וצריך לחזור אחר ו' שלא שמעו, דהיינו רוב העשרה. ואם אינם נמצאים, אפי' בשביל אחד שלא שמע אומרים. ואפי' מי ששמע יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה בשביל אותו שלא שמע, ומ"מ אם אותו שלא שמע בקי לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה מוטב שיפרוס ויעבור לפני התיבה הוא, משיפרוס ויעבור לפני התיבה אחר, שכבר שמע. הגה: ומי שעובר לפני התיבה ואמר ג' הברכות הראשונות ישלים כל התפלה ולא יפסיק, אע"פ שכבר התפלל, אבל האחרים יכולין להפסיק אח"כ. וכל שכן שאם לא התפלל הפורס והעובר לפני התיבה תחלה, שישלים תפלתו אע"פ שיצטרך לקרות אח"כ ק"ש ולא יסמוך גאולה לתפלה (ב"י בשם מהרי"א).

ואסור להפסיק בדברים אלו בין גאולה לתפלה או בק"ש וברכותיה, ולכן אסור לש"צ להפסיק בין ק"ש לתפלה או בק"ש וברכותיה כדי לפרוס על שמע לאותן הבאים לבהכ"נ לאחר שהתפללו הקהל קדיש וברכו והתחיל בברכת יוצר אור, אבל בברכת ערבית שהיא רשות יכול להפסיק להוציא אחרים י"ח. ומ"מ איש אחר יכול לפרוס על שמע או להתפלל ביו"ד כל התפלה, אפי' באותו ב"ה שכבר התפללו, להוציא אחרים י"ח, רק שלא יעמוד החזן השני במקום שעמד הראשון דזהו נראה גנאי לראשונים דהוי כאילו לא יצאו בראשונה י"ח (תשובת מהר"י מינץ סי' ט"ו). וע"ל דוקא שעדיין הראשונים בבהכ"נ אלא שהשלימו סדרם, אבל אם יצאו הראשונים יוכל לעמוד החזן אף במקום שעמד הראשון. **ב** סומא, אע"פ שלא ראה מאורות מימיו, פורס שמע ומברך יוצר המאורות שהוא נהנה במאורות שרואין אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה.

ע מי הם הפטורים מק"ש, ובו ה' סעיפים

א נשים ועבדים פטורים מק"ש, מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהן עול מלכות שמים. הגה: ויקראו לפחות פסוק ראשון (ב"י בשם אוהל מועד). **ב** קטנים פטורים, לר"ת כשלא הגיעו לחינוך; ולרש"י אפילו הגיעו לחינוך, מפני שאינו מצוי אצלו בזמן ק"ש בערב וישן הוא בבוקר, וראוי לנהוג כר"ת. **ג** הכונס את הבתולה פטור מק"ש ג' ימים אם לא עשה מעשה, מפני שהוא טרוד טרדת מצוה. והני מילי בזמן הראשונים, אבל עכשיו שגם שאר בני אדם אינם מכוונים כראוי, גם הכונס את הבתולה קורא. הגה: וע"ל סי' צ"ט אם שכור יקרא ק"ש. **ד** היה עוסק בצרכי רבים והגיע זמן קריאת שמע, לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ויקרא, אם נשאר עת לקרות. **ה** היה עוסק באכילה או שהיה במרחץ, או שהיה עוסק בתספורת, או שהיה מהפך בעורות, או שהיו עוסקים בדין, להרמב"ם גומר ואח"כ קורא ק"ש, ואם היה מתירא שמא יעבור זמן קריאה ופסק וקרא, ה"ז משובח. ולהראב"ד, מפסיק וקורא אע"פ שיש שהות לקרות (וע"ל סי' רל"ה).

עא אבל והעוסקים במת פטורים מק"ש, ובו ז' סעיפים

א מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, אפילו אינו מוטל עליו לקברו, פטור מק"ש ומתפלה. ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות, אינו רשאי. ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה, ורצה להחמיר על עצמו ולקרות, אין מוחין בידו (עיין בי"ד סי' שמ"א). **ב** בד"א, בחול, אבל בשבת חייב כל היום עד הערב, אם מחשיך על התחום להתעסק בצרכי קבורה. אבל אם אינו מחשיך על התחום, חייב גם לעת ערב. וי"ט שני דינו כחול (ועיין סימן תקמ"ח סעיף ה'). וי"ט ראשון, אם רוצה לקוברו בו ביום ע"י עובדי כוכבים, דינו כחול. ואם אינו רוצה לקוברו בו ביום, דינו כשבת. **ג** המשמר את המת, אפילו אינו מתו, פטור. **ד** היו שנים משמרים, זה משמר וזה קורא, ואח"כ משמר זה וקורא זה. **ה** החופר קבר למת, פטור. **ו** היו ב' או יותר חופרים, כל הצריכים לצרכי החפירה בבת אחת, פטורין. ואם יש נוספים, נשמטים וקורין, וחוזרים אלו ומתעסקים והאחרים נשמטין וקורין (עיין בי"ד סימן שס"ה). **ז** אסור לקרות ק"ש תוך ארבע אמות של מת, או בבית הקברות, ואם קרא, לא יצא.

עב דין נושאי המטה, והמנחמים והמלוים, ובו ה' סעיפים

יא תשרי

א נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן, בין אותם שהם לפני המטה, בין אותם שהם לאחריה, מאחר שלמטה צורך בהם, פטורים. ושאר המלוין את המת, שאין למטה צורך בהם, חייבים. ב אין מוציאין את המת סמוך לק"ש, שאין שהות להוציאו ולקברו קודם שיגיע זמן ק"ש. ואם התחילו להוציאו, אין מפסיקין כדי לקרות. ג העם העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטים אחד אחד וקורין ומתפללין. אין המת מוטל לפניהם, הם קורין ומתפללין, והאונן יושב ודומם. ד קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין, וכל העם הולכין אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים שם האבלים לעשות שורה לקבל תנחומין, אם יכולים העם להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה, יתחילו. ואם לאו, לא יתחילו. הגה: אם יש שהות ביום לקרות אח"כ (ב"י בשם הרמב"ן). ה העומדים בשורה לנחמו, הפנימים שרואים פני האבל, פטורים. והחיצונים, שאינם רואים פני האבל, חייבים.

עג הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג, ובו ד' סעיפים

א שנים שהיו ישנים בטלית א' ובשר שניהם נוגעים זה בזה, לא יקרא ק"ש אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם ממתניהם ולמטה. ב אם היה ישן עם אשתו, קורא בחזרת פנים לצד אחר, ואפילו בלא הפסקת טלית, משום דחשיבא כגופו. ויש מי שאוסר, ונכון לחוש לדבריו. ג אם היה ישן עם בניו בעודם קטנים, מותר לקרות בחזרת פנים בלא הפסקת טלית. ואם הם גדולים, צריך להפסקת טלית. ד עד כמה הם חשובים קטנים, התינוק עד שיהיו לו י"ב שנים, והתינוקת עד שיהיו לה י"א שנים. ואפילו הביאו ב' שערות, מותר. ובשנת י"ג לתינוק וי"ב לתינוקת, אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסק, ואם לא הביאו ב' שערות, מותר. ומשנת י"ג ואילך לתינוק, וי"ב לתינוקת, אפילו לא הביאו ב' שערות, אסור.

עד שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה, ובו ו' סעיפים

א היה ישן ערום בטליתו, צריך לחוץ בטלית על לבו ואז יקרא, משום דלבו רואה את הערוה אסור. הגה: וה"ה אם לבו רואה ערות חבירו, אסור (טור). ב הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות, יכסה בבגד ממטה ללבו, כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה כשיברך. ודוקא בבגד, אבל בידים לא הוי כיסוי. הגה: וה"ה אם מכסה ראשו בידיו לא מיקרי כסוי הראש. וע"ל סי' צ"א (תרומת הדשן בשם א"ז). ואם היו המים עכורים, שאין איבריו נראין בהם, מותר לקרות והוא בתוכן, והוא שלא יהא ריחן רע. (ואם אין לבו בתוך המים רק למעלה מן המים, אף בצלולים שרי) (ד"ע). ג אם האדם מחבק גופו בזרועותיו, דייניגן ליה כהפסקה. ד יש מי שאומר שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק, אע"פ שאינן מפסיקות למטה מהלב. הגה: ואם הן ערומות, צריך שתהא ערוה שלהן טוחות בקרקע או שיושבות על שאר דבר, דאז אין לבן רואה ערוה שלהן. מה שאין כן באיש (ב"י בשם א"ח ועיין לקמן סי' ר"ו סעיף ג'). ה שאר אבריו רואים את הערוה, מותר. אבל אם איזה מאבריו נוגע בין בערותו בין בערות חבירו, אסור לקרות ק"ש או להתפלל. ויריכותיו שהערוה שוכבת

עליהן, צריך להפסיקן בכגד או להרחיקן בענין שלא יגע הגיד בהם. ו היתה טליתו חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה, אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום, מותר לקרות ק"ש. אבל להתפלל אסור, עד שיכסה לבו.

עה להזהר מגלוי שער וקול אשה בשעת ק"ש, וכן שלא לקרותה כנגד הערוה, ובו ו' סעיפים

א טפח מגולה באשה, במקום שדרכה לכסותו, אפי' היא אשתו, אסור לקרות ק"ש כנגדה. הגה: וי"א דוקא באשתו, אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח הוי ערוה הגהות מיימוני פ"ג. ונראה מדברי הרא"ש דטפח באשה ערוה, אפי' לאשה אחרת, רק שבעצמה יכולה לקרות אע"פ שהיא ערומה, כדלעיל סי' ע"ד. **ב** שער של אשה שדרכה לכסותו, אסור לקרות כנגדו. הגה: אפי' אשתו, אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש, מותר. הגה: וה"ה השערות של נשים, שרגילין לצאת מחוץ לצמתן (ב"י בשם הרשב"א) וכ"ש שער נכרית, אפי' דרכה לכסות. הגהות אלפסי החדשים. **ג** יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קריאת שמע. הגה: ואפי' באשתו, אבל קול הרגיל בו אינו ערוה (ב"י בשם אהל מועד והגהות מיימוני). **ד** אסור לקרות כנגד ערוה, אפילו של עו"ג. וכן כנגד ערות קטן, אסור. ויש מתירין נגד ערות קטן, כל זמן שאינו ראוי לביאה (ר' ירוחם והרא"ש פרק מי שמתו ומהר"א מפראג), וכן עיקר (עיין בי"ד סימן רס"ה). **ה** ערוה בעששית, ורואה אותה דרך דפנותיה, אסור לקרות כנגדה, דכתיב: ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג, טו) והא מתחזיא. **ו** היתה ערוה כנגדו, והחזיר פניו ממנה, או שעצם עיניו, או שהוא בלילה, או שהוא סומא, מותר לקרות, דבראייה תלה רחמנא והא לא חזי לה.

עו להזהר מצואה בשעת ק"ש, ובו ח' סעיפים

א צואה בעששית, מותר לקרות כנגדה אע"פ שרואה אותה דרך דפנותיה, משום דבכסוי תלה רחמנא, דכתיב: וכסית את צאתך (דברים כג, יד) והא מתכסיא. **ב** צואה בגומא, מניח סנדלו עליה וקורא, דחשיבא כמכוסה וכיון שאין ריח רע מגיע לו, מותר, והוא שלא יהא סנדלו נוגע בה. **ג** העבירו צואה לפניו, אסור לקרות כנגדה. ופי חזיר כצואה עוברת דמי, אפילו עולה מן הנהר אין הרחיצה מועלת לו, דהוי כגרף של רעי. **ד** היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו, או שהכניס ידיו בבית הכסא דרך חור ואינו מריח ריח רע, יש מתירים לקרות, ויש אוסרין. וי"א שלא התיר המתיר בצואה על בשרו, אלא במקום שהיא נכסה מאליה בלא מלבוש כגון אצילי ידיו, ונכון לעשות כדברי המחמיר. הגה: ושכבת זרע על בשרו דינו כצואה (מהרי"ל הלכות י"כ). **ה** צואה בפי טבעת, אפילו היא מכוסה, אסור לקרות לדברי הכל, אפילו אינה נראית כשהוא עומד ונראית כשהוא יושב. **ו** היה לפניו מעט צואה, יכול לבטלה ברוק שירוק בה ויקרא כנגדה, והוא שיהא הרוק עבה. ואין הבטול מועיל אלא לפי שעה, אבל אם לא יקרא מיד והרוק נימוח ונבלע בה, לא בטלה. **ז** ספק אם צואה בבית, מותר לקרות, דחזקת בית שאין בה צואה. ספק אם צואה באשפה, אסור, משום דחזקת אשפה שיש בה צואה. אבל ספק מי רגלים, אפילו באשפה, מותר משום דלא אסרה תורה לקרות כנגד מי רגלים אלא כנגד עמוד של קלוח, ואחר שנפל לא מיתסר אלא מדרבנן, ובספיקן לא גזרו. **ח** קרא במקום שראוי להסתפק בצואה, ומצאה אח"כ, צריך לחזור ולקרות. אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו, אין

צריך לחזור ולקרות. ומי רגלים, אפילו מצאן במקום שראוי להסתפק, אין צריך לחזור ולקרות.

עז שלא לקרות כנגד מי רגלים, ובו ב' סעיפים

א אסור לקרות כנגד מי רגלים, עד שיטיל לתוכן רביעית מים ואז מותר. ולא שנא על גבי קרקע, לא שנא בכלי, ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להם. (ודין עביט ע"ל סימן פ"ז). לא שנא היו הם בכלי תחלה ונותן עליהן מים, לא שנא היו המים בכלי תחלה. **ב** רביעית שאמרו, למי רגלים של פעם אחת; ולשל שני פעמים, שתי רביעיות; ולשל שלש, שלשה. (הגה: וכן לעולם).

עח מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה, ובו סעיף אחד

א היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו, פוסק עד שיכלו המים, וחוזר לקרות, אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפיח, כיון שהם מכוסים בבגדו. ואם נפלו מי רגלים בארץ, מרחיק מהם ד' אמות. הגה: או כשיעור שיתבאר לקמן סי' פ"ב או ממתין עד שיבלעו בקרקע (הר"י פ"ב דברכות). ואפילו שהה כדי לגמור את כלה, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. הגה: וי"א דאם שהה כדי לגמור את כלה חוזר לראש, וכן עיקר, וכמו שכתבתי לעיל סי' ס"ה, ומשערין לפי הקורא.

עט מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה, ובו ט' סעיפים

א היתה צואת אדם מאחריו, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח. אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ומלפניו, צריך להרחיק מלא עיניו, אפילו בלילה, או שהוא סומא (תשובת הרשב"א סי' קס"ה וב"י בשם הר"י) שאינו רואה אותה, צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום. ואם הוא מצדו, דינו כמלאחריו. הגה: ש"ץ המתפלל וצואה בבהכ"נ, או בבית שמתפלל שם, אפילו הוא לאחריו בכל הבית, צריך לשחוק עד שיוציאנה, מאחר שמוציא רבים ידי חובתן ואי אפשר שלא יהא מן הקהל בתוך ד' אמות של הצואה (הגהות מרדכי החדשים פרק תפלת השחר). ועיין לקמן סוף סי' צ' (ועיין לקמן סי' פ"ז בדין צואה בבית). **ב** היתה במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה, או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר, אפי' הפתח פתוח ויושב בצדה ורואה אותה, אם אין לה ריח יכול לקרות, דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו) להרא"ש, אבל להרשב"א דוקא כשאינו רואה אותה. ואם יש לה ריח, לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות. ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה, ה"נ מועלת לריח רע שלה. **ג** חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה, והגדולה עודפת עליה מן הצדדים, קטנה לא חשיבא כבית בפני עצמה כיון שנפרצה במלואה לגדולה. אבל הגדולה, כיון שכתליה עודפים על של קטנה מצד זה ומצד זה, חשיבא כבית בפני עצמה. הלכך אם צואה בגדולה, אסור לקרות בקטנה עד שירחיק כשיעור. ואם צואה בקטנה, מותר לקרות בגדולה בלא הרחקה. אם אין מגיע לו ריח רע. **ד** צואת כלב וחזיר, אם נתן בהם עורות, מרחיקים מהם כמו מצואת אדם. ואם לאו, דינם כדין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע, ואם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם.

ה צואת חמור הרכה, לאחר שבא מהדרך, וצואת חתול ונמיה ונבלה מסרחת, דינם כצואת אדם. וההולך בדרך, אע"פ שרואה צואת בהמה כנגדו, אם אין הריח בא לו אינו חושש למיעוט לתלותה בשל חמור. ובסמוך לעיר, יש אומרים שיש לחוש, לפי שרוב הבהמות המצויות שם הם חמורים. הגה: במקום דשכיחי חמורים. ו בירושלמי אוסר לקרות כנגד מי רגלי חמור הבא מן הדרך, וכנגד צואת תרנגולים אדומה. ז צואת תרנגולים ההולכים בבית, דינה כצואת בהמה חיה ועוף. אבל הלול שלהם יש בו סרחון ודינו כצואת אדם. ח אסור לקרות כנגד אשפה שריחה רע. ט יצא ממנו ריח מלמטה, אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח; ואם יצא מחבירו, מותר בדברי תורה משום דאי אפשר, שהתלמידים קצתם גורסים וקצתם ישנים ומפיחים בתוך השינה. אבל לקרות קריאת שמע, אסור עד שיכלה הריח.

פ מי שאינו יכול להשמר מהפיח, ובו סעיף אחד

א מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה, מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה ולא יתפלל, ממה שיתפלל בלא גוף נקי; ואם עבר זמן תפלה, אנוס הוא ומתפלל מנחה שתים. ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע, יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע. הגה: ומכרך עליהם, (טור).

פא דין צואת קטן, ובו ב' סעיפים

א קטן שהגיע לכלל שאחר כיוצא בו יכול לאכול כזית דגן בכדי שיוכל גדול לאכול אכילת פרס, מרחיקין מצואתו או ממימי רגליו. ב היה קורא וראה צואה כנגדו, ילך כדי שיזרקנה מאחריו ארבע אמות; ואם אי אפשר, כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכב, ילך כדי שיניחנה לצדדין ד"א. וא"צ לחזור אלא למקום שפסק, ולהר"ר יונה אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה, צריך לחזור לראש. (וע"ל סי' ע"ו ס"ח).

פב דין צואה יבשה, ובו ב' סעיפים

א צואה יבשה כ"כ שאם יזרקנה תתפרך, הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה, והוא שלא יהיה בה ריח רע. הגה: י"א דלא הוי כעפר רק אם נפרכת על ידי גלילה בלא זריקה, וכן עיקר (רש"י והרא"ש פרק מי שמתו), (טור). ב מי רגלים שנבלעו בקרקע, אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדם. וי"א דאינו אסור רק בטופח ע"מ להטפיח, ויש לסמוך ע"ז.

פג דיני בית הכסא בק"ש, ובו ה' סעיפים

יב תשרי

א אסור לקרות כנגד בית הכסא ישן, אפילו פינו ממנו הצואה. ויראה לי דהיינו כשאין לו מחיצות, אבל אם יש לו מחיצות, אע"פ שיש בו צואה, קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש אם אין מגיע לו ריח רע. ב הזמינו לבה"כ ועדיין לא נשתמש בו, מותר לקרות כנגדו אבל לא בתוכו. ג אמר בית זה יהא לבית הכסא, ואמר על בית אחר: וגם זה, דינם שוה. ואם אמר על השני: ובית זה, ולא אמר: וגם זה, הרי השני ספק אם הזמינו לכך אם לאו, לפיכך אין קורין בו לכתחלה, ואם קרא בו, יצא. ד בית הכסא שהוא

בחפירה ופיו ברחוק ד' אמות מן הגומא, והוא עשוי במדרון בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק וכן המי רגלים יורדין מיד לגומא, כסתום דמי ומותר לקרות בו אם אין בו ריח רע וגם אין משתיניו בו חוץ לגומא. הגה: אבל אם משתינין בהם לפעמים, אסור להרהר בהם בדברי תורה, כ"ש לקרות ק"ש (הגהות מיימוני). ה בני אדם שיש להם ספסל נקוב ונפנין עליו, מותר לקרות ק"ש כנגדו, כיון שאין הצואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב, ועוד שהנקב תמיד מכוסה בדף (וכל מי שקורא במקום שאין קורין, חוזר וקורא) (מיימוני פרק ג').

פד אם מותר לקרות במרחץ, ובו סעיף אחד

א מרחץ חדש שלא רחצו בו, מותר לקרות בו; ובישן, בבית החיצון שכל העומדין שם לבושים, מותר; ובאמצעי, שקצת העומדין שם לבושים וקצת ערומים, יש שם שאילת שלום אבל לא ק"ש ותפלה. הגה: ומותר להרהר שם בד"ת (ר"ן פ"ק דשבת ופרק כל הצלמ"ם); ובפנימי, שכלם עומדים שם ערומים, אפילו שאלת שלום אסור. (ואסור לענות אמן בבית המרחץ) (ר"ן פרק כירה).

פה באיזה מקומות אסור לקרות ק"ש, ובו ב' סעיפים

א לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש. ואפילו אם היה קורא ובא, צריך להפסיק כשיגיע למבוי המטונף, וכשיצא משם, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. הגה: וי"א שחתר לראש, וכן עיקר (וע"ל סי' ס"ה). ב אפי' להרהר בד"ת, אסור בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום הטנופת, והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים. הגה: ואפי' הלכות המרחץ אסור ללמוד במרחץ (ר"ן פ' כירה וב"י בשם א"ח). דברים של חול, מותר לאמרם שם בלשון הקדש. וכן הכנויים, כגון רחום, נאמן וכיוצא בהם, מותר לאמרם שם; אבל השמות שאינם נמחקין, אסור להזכירם שם. ואם נזדמן לו שם להפריש מדבר האסור, מפריש, ואפילו בלשון הקודש ובענייני קודש. הגה: ובמקום שמותר להרהר בד"ת, מותר לפסוק דין ובלבד שלא יאמר טעמו של דבר (ר"ן פ"ק דשבת ובפרק כל הצלמים).

פו שצריך להרחיק מן מים סרוחים, ובו סעיף אחד

א מים סרוחים, או מי משרה ששורין בהן פשתן או קנבוס, צריך להרחיק מהם כמו מן הצואה.

פז כמה צריך להרחיק בשעת ק"ש מן גרף של רעי, ובו ג' סעיפים

א גרף של רעי ועביט של מי רגלים, של חרס או של עץ, צריך להרחיק מהם כמו מצואה, אפילו הטיל בהם מים; אבל אם הן של מתכת, או של זכוכית, או של חרס מצופה, מותר אם הם רחוצים יפה. ב גרף ועביט של חרס או של עץ שכפאו על פיו, יש מתירין ויש אוסרין, והלכה כדברי האוסרים. ג מותר לקרות ק"ש בבית שיש בו צואה ומי רגלים או גרף ועביט, כיון שהרחיק מהם כשיעור שנתבאר בסימן ע"ט, וכן אם כפה עליהם כלי אע"פ שהם עמו בבית, הרי אלו כקבורים ומותר לקרות כנגדו.

פח בעל קרי מותר בק"ש, ובו סעיף אחד

א כל הטמאים קורין בתורה וקורין ק"ש ומתפללין, חוץ מבעלי קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בד"ת בין בק"ש ותפלה עד שיטבול, כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין. ואח"כ בטלו אותו תקנה, והעמידו הדבר על הדין, שאף בעל קרי מותר בד"ת ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין, וכן פשט המנהג. הגה: יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראייתה ליכנס לבית הכנסת או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר, (הגהות מיימוני פ"ד) וי"א שמותרת בכל, וכן עיקר (רש"י הלכות נדה), אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה. ובימי לבון נהגו היתר. ואפילו במקום שנהגו להחמיר, בימים נוראים וכה"ג, שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת, מותרין לילך לבהכ"נ כשאר נשים, כי הוא להן עצבון גדול שהכל מתאספים והן יעמדו חוץ (פסקי מהרא"י סי' קל"כ).

ב לחודש לסהמ"ח

הלכות תפלה

פט הלכות תפלה וזמנה, ובו ח' סעיפים

א זמן תפלת השחר, מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב: ייראוך עם שמש (תהילים עב, ה) ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא. ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שליש היום. ואם טעה, או עבר, והתפלל אחר ד' שעות עד חצות, אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא. הגה: ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית (כ"י בשם הרשב"א פרק תפלת השחר) וע"ל ריש סי' ק"ח. ב כיון שהגיע זמן תפלה, אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום, משום דשמו של הקב"ה שלום, אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב; ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק, אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה, אפי' זה הלשון אסור. וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו, וי"א דכריעה אסורה אפי' בלא משכים לפתחו. ואם התחיל לברך הברכות (אח"כ), אין לחוש כל כך. ואם אינו משכים לפתחו, אלא שפגע בו בדרך, מותר ליתן לו שלום. וי"א שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב, כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל, עד שיתפלל. ג אסור לו להתעסק בצרכיו, או לילך לדרך, עד שיתפלל תפלת י"ח. (ויש מקילין, לאחר שאמרו מקצת ברכות, קודם שאמרו ברוך שאמר, וטוב להחמיר בזה), (תרומת הדשן סי' י"ח) ולא לאכול ולא לשתות, אבל מים מותר לשתות קודם תפלה, בין בחול ובין בשבת וי"ט. וכן אוכלים ומשקין לרפואה, מותר. ד הצמא והרעב, הרי הם בכלל החולים, אם יש בו יכולת לכוין דעתו, יתפלל; ואם לאו, אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה. ה ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר, צריך להפסיק. וי"א שא"צ להפסיק. ו אפילו ללמוד, אסור משיגיע זמן תפלה, והיינו מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבהכ"נ, דאיכא למיחש דלמא מטריד בגירסיה ויעבור זמן ק"ש ותפלה; אבל מי שרגיל לילך לבהכ"נ, מותר. ואם הוא מלמד לאחרים, אפילו אם אינו רגיל לילך לבית הכנסת, מותר כיון שהשעה עוברת, דזכות הרבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד (ע"ל סי' ק"ו). ז מותר להסתפר וליכנס למרחץ, שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי. ח בשעת הדחק, כגון שצריך להשכים לדרך, יכול להתפלל משעלה עמוד השחר וימתין

מלקרות ק"ש עד שיגיע זמנה. (אם אפשר לו לקרות ק"ש על הדרך, דהיינו שיתכוין בפסוק ראשון וכמו שנתבאר לעיל סי' נ"ח) (ב"י בשם הרשב"א), ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה, הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד, ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה.

צ מקום הראוי להתפלל עם הצבור, ודין ההולך בדרך, ובו כ"ז סעיפים

א המתפלל, לא יעמוד על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל (ואפי' אינן גבוהין ג', ב"י בשם מהרי"א), ולא על גבי מקום גבוה, אלא א"כ היה זקן או חולה, או שהיה כוונתו להשמיע לצבור. **ב** שיעור מקום גבוה שאמרו, ג' טפחים. היה גבוה ג' ויש בו ד' אמות על ד' אמות, הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו. וכן אם היה מוקף מחיצות, אע"פ אין בו ד' על ד', מותר להתפלל בו, שאין גובהו ניכר, כיון שחלק רשות. **ג** האומנין שעושין מלאכה לבעל הבית יכולין להתפלל בראש הזית ובראש התאנה, ואין בזה משום לא יעמוד ע"ג מקום גבוה ויתפלל, דכיון שעלו לעשות מלאכתם הוי כמו שעלה לעלייה; ובשאר אילנות, צריכים לירד. והטעם שנשתנה הזית משאר אילנות, מפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות, ויש טורח גדול בעלייתם ובירידתם, ויתבטלו ממלאכתם ולפיכך אמרו שיתפללו שם, אבל שאר אילנות דליכא ביטול, ירדו. ובעל הבית, אפילו מראש הזית והתאנה צריך לירד להתפלל, דהא אינו משועבד למלאכה, שהוא ברשות עצמו ואם הקילו אצל פועלים מפני ביטול מלאכה, לא הקילו אצל בעל הבית. **ד** צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדן, וטוב שיהיו בבהכ"נ י"ב חלונות. **ה** לא יתפלל במקום פרוץ, כמו בשדה, מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר. **ו** ולא בחורבה, מפני חשד ומפני המפולת ומפני המזיקים. **ז** ולא אחורי בהכ"נ, אם אינו מחזיר פניו לבהכ"נ; ואחורי ב"ה הוא הצד שהפתח פתוח בו והוא הפך הצד שפונים אליו הקהל כשמתפללים. וי"מ בהפך וראוי לחוש לדברי שניהם. וגם כשמתפלל בשאר צדדים, חוץ לבהכ"נ, יש להחמיר שיחזיר פניו לב"ה. וכל זה כשניכר שמחזיר אחוריו לב"ה, אבל אם הוא מתפלל בבית הסמוך לב"ה, פניו כנגד א"י כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל ב"ה, מותר, שאינו ניכר שמחזיר פניו מבהכ"נ. **ח** אסור לעבור חוץ לבהכ"נ בצד שהפתח פתוח בו, בשעה שהציבור מתפללים, מפני שנראה ככופר, כיון שאינו נכנס להתפלל; ואם נושא משאוי או שלבוש תפילין או שיש ב"ה אחר בעיר או שיש לב"ה זה פתח אחר (או שרוכב על הבהמה), מותר. **ט** ישתדל אדם להתפלל בב"ה עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לב"ה, יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, (והוא הדין בני אדם הדרים בישובים ואין להם מנין, מ"מ יתפללו שחרית וערבית בזמן שהציבור מתפללים, סמ"ג). וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפלל הציבור והוא מתפלל ביחיד, אעפ"כ יתפלל בב"ה. **י** כשעומד עם הצבור אסור לו להקדים תפלתו לתפלת ציבור, אלא אם כן השעה עוברת ואין הציבור מתפללין לפי שמאריכים בפיוטים או לסבה אחרת, (אבל בלא שעה עוברת, יתפלל הפיוטים והתחינות עם הציבור ולא יפרוש מן הציבור אפילו לעסוק בדברי תורה וע"ל סימן מ"ח). **יא** מי שיש לו בהכ"נ בעירו ואינו נכנס בו להתפלל נקרא שכן רע וגורם גלות לו ולבניו. **יב** מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה, אפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה, אבל כשיוצא מבית הכנסת אסור לרוץ. **יג** מותר לרוץ בבהכ"נ, ודורסו ברגליו או מכסהו בגמי.

יד ישכים אדם לב"ה, כדי שימנה עם היו"ד הראשונים. **טו** אם נשאר אדם יחידי מתפלל בבהכ"נ שבשדות או אפי' בבית הכנסת שבעיר, אם היא תפלת ערבית (שמתפללים בלילה), חייב חבירו להמתין לו עד שיסיים תפלתו, כדי שלא יתבלבל בתפלתו. (ויש מחמירין אפילו ביום, ובב"ה שלנו שהם בעיר), (הטור ומרדכי בשם ר"י והר"י פ' קמא דברכות). ואם מאריך בבקשות ותחנונים, אינו חייב להמתין לו. **טז** ההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה, אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים בי', צריך לילך שם; ולאחריו, צריך לחזור עד מיל, כדי להתפלל בי'. **יז** יש מי שאומר שמכ"ש שלא ישכים אדם ללילך מעיר שמתפללים בה בי', אם יכול לבוא למחוז חפצו בעוד היום גדול ושלא יהא צריך ללכת יחידי אחר התפלה.

יג תשרי

יח בית המדרש קבוע קדוש יותר מבהכ"נ, ומצוה להתפלל בו יותר מב"ה, והוא שיתפלל בי'. הגה: וי"א דאפי' בלא י' עדיף להתפלל בבה"מ הקבוע לו; ודוקא מי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל בלאו הכי (הרי"ף פ"ק דברכות). ואפילו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן, שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מב"ה (תשובת הרא"ש כלל ר' והטור). וכ"ש שלא יעסוק בתורה בב"ה בזמן שהציבור אומרים סליחות ותחינות (הגהות אלפסי החדשים). **יט** יקבע מקום לתפלתו, שלא ישנהו אם לא לצורך. ואין די במה שיקבע לו ב"ה להתפלל, אלא גם בב"ה שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע. **כ** יכנס שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל. י"מ שיעור שני פתחים דהיינו ח' טפחים יכנס לפנים, שלא ישב אצל הפתח שנראה כמשאוי ישיבת ב"ה ולפ"ז אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח, אין בכך כלום. וי"מ שהטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין, ולפי זה אם אינו פתוח לרה"ר אין בכך כלום. וי"מ שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס, אלא ישהא שיעור שני פתחים. ונכון לחוש לכל הפירושים. **כא** צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר. ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצים, (ולא חשיב מחיצה רק בדבר גדול שגבהו י' ורחבו ד' אבל דבר קטן לא חשיב הפסק) (אבודרהם ואורחות חיים בשם הראב"ד), וכן בעלי חיים אינם חוצצים, אפילו אדם אינו חוצץ. הגה: ול"נ דבעלי חיים חוצצים ואדם אינו חוצץ, וכן נראה סברת הפוסקים, ואפשר דנפל טעות בספרים. **כב** ויש מי שאומר שיש ליזהר מלהתפלל אחורי שום אדם, וטוב לחוש לדבריו. **כג** הבגדים המצויירים, אע"פ שאינם בולטות אין נכון להתפלל כנגדם, ואם יקרה לו להתפלל כנגד בגד או כותל מצויר, יעלים עיניו. הגה: ולכן אסור ג"כ לצייר ציורים בספרים שמתפללין בהן, שלא תתבטל הכוונה (מרדכי ריש פרק כל הצלמים). אבל בגדים שמצוייר עליהם דברי תפלות, אפי' לישב עליהם בב"ה, אסור (תשובת הרא"ש סי' ב' כלל ה'). **כד** לא יתפלל בצד רבו ולא אחורי רבו ולא לפניו, (יש אומרים דכל זה לא מיירי אלא להתפלל ביחיד, אבל בצבור אם כך הוא סדר ישיבתו, אין לחוש אם מתפלל לפניו) או אחריו, (ב"י בשם מהרי"א ואוהל מועד) (ואע"פ שטוב להחמיר המנהג להקל), אם הרחיק ד' אמות, מותר. (ועיין ביורה דעה סי' רמ"ב סעיף ט"ז). **כה** תלמיד חבר מותר להתפלל אחורי רבו. **כו** כל מקום שאין קורין בו ק"ש, אין מתפללים בו. וכשם שמרחיקים מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לק"ש, כך מרחיקים לתפלה. **כז** היה עומד בתפלה והשתין תינוק בבהכ"נ, ישתוק עד שיביאו מים להטיל על המי רגלים, או יהלך לפניו ד' אמות או לצדדיו או יצא מב"ה ויגמור תפלתו. הגה: ויותר טוב לילך למקום אחר ולא לשתוק, שמא ישהה כדי לגמור את כולה ויצטרך לחזור לראש (ב"י בשם רוקח סימן רכ"ד וע' לעיל סי' ע"ט).

צא שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה, ובו ו' סעיפים

א היתה טלית חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה, אסור להתפלל עד שיכסה לבו; ואם לא כסה את לבו, או שנאנס ואין לו במה יתכסה, הואיל וכסה ערותו והתפלל, יצא. ב צריך לאזור אזור בשעת התפלה, אפילו יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה, משום הכון (עמוס ד, יב) אבל שאר ברכות מותר לברך בלא חגורה, מאחר שיש לו מכנסים. הגה: ואין לבו רואה את הערוה (ר"ן פרק קמא דשבת והרא"ש פרק הרואה והגהות מיימוני פ"ה מהלכות תפלה). ג יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה, וי"א שיש למחות שלא ליכנס בבהכ"נ בגלוי הראש. ד כובעים, (קפיל"ה בלעז) הקלועים מקש, חשיבא כסוי, אבל הנחת יד על הראש לא חשיבא כסוי; ואם אחר מניח ידו על ראשו של זה, משמע דחשיבא כסוי. ה לא יעמוד באפונדתו (טאסק"ה בלעז) ולא בראש מגולה ולא ברגלים מגולים, אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבתי רגלים. ו דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים. הגה: ובעת זעם יש לחבק הידים בשעת התפלה כעבדא קמיה מאריה, ובעת שלום יש להתקשט בבגדים נאים להתפלל (טור).

צב הנצרך לנקביו, ודין רחיצה לתפלה ושאר הכנות לתפלה, ובו י' סעיפים

א היה צריך לנקביו, אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל; וה"מ שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור הילוך פרסה, אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד, אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה. הגה: וכל הנצרך לנקביו אסור אפי' בדברי תורה, כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים (הגהות מיימוני פ"ד מהל' תפלה). ב אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה יעמיד עצמו עד שיגמור, ולא יפסיק; ואם בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר, בין לקטנים בין לגדולים, קורא כדרכו. הגה: ודוקא שאינו מתאוה כל כך דאית ביה משום בל תשקצו, אבל בלאו הכי, יותר טוב להפסיק (תשובת הרשב"א סימן קל"א פסק דמותר, ותרומת הדשן סי' ט"ז פסק דאסור, וצריך לחלק כך), ואם רצה להרחיק ולהטיל מים, עושה. ג צריך קודם תפלה להסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו. ד צריך לרחוץ ידיו במים, אם יש לו; ואם אין לו, צריך לחזור אחריהם עד פרסה. והני מילי כשהוא הולך בדרך והמים נמצאים לפניו, אבל אם צריך לחזור לאחוריו למקום מים עד מיל, חוזר; יותר ממיל, אינו חוזר. ואם מתירא שיעבור זמן התפלה, ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי (ועיין לקמן סי' רל"ג). ה רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו, צריכים נטילה לתפלה, אם יש לו מים, אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך, ולא יברך; ואם אין לו מים מזומנים, אין צריך לחזור וליטול. הגה: ואפי' היו ידיו מלוכלכות ונוטלן לתפלה, אינו מברך וכדלעיל סי' ו'. ו העומד בתפלה ונזכר שנגע במקום מטונף, די בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל. ז מקום מטונף, היינו מקומות המכוסין באדם לפי שיש בהם מלמולי זיעה, וכן אם חיכך הראש. הגה: ולכן אסור ליגע במקומות אלו בשעה שעומדים בתפלה או עוסק בתורה (כל בו), וכן בצואת האחן והאף כ"א ע"י בגד (מהרי"ל). ח המשתין, לא יתפלל עד שישהא כדי הלוך ד"א, משום ניצוצות; והמתפלל לא ישתין עד שישהא כדי הילוך ד"א, שכל ד"א תפלתו שגורה בפיו ורחושי מרחשין שפוותיה. ט הרוקק לא יתפלל עד

שישהא ד"א; המתפלל לא ירוק עד שישהא ד"א. ודוקא לרצונו, אבל אם נזדמן לו רוק, מותר (וע"ל סי' צ"ז). ו טוב ליתן צדקה קודם תפלה.

צג קודם שיתפלל צריך לשהות, ובו ד' סעיפים

א ישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל, כדי שיכוין לבו למקום; ושעה אחת אחר התפלה, שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה. ב לא יעמוד להתפלל אלא באימה והכנעה, לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס, אלא מתוך שמחה כגון: דברי תנחומין של תורה סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שכתוב בו: רצון יראיו יעשה, שומר ה' את כל אוהביו (תהילים קמה יט-כ). ג אין עומדים להתפלל מתוך דין, ולא מתוך הלכה שלא יהא לבו טרוד בה, אלא מתוך הלכה פסוקה. הגה: והיינו נמי כמו מתוך שמחה, כי פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהילים יט, ט) (טור). ד העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי, פירוש: לענין לעמוד מתוכו להתפלל, שגם זו שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור. וי"מ דהיינו לענין דאינו צריך לפסוק להתפלל.

צד צריך לכוין נגד א"י, ודין הרוכב או יושב בספינה, ובו ט' סעיפים

א בקומו להתפלל, אם היה עומד בח"ל, יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים; היה עומד בא"י, יחזיר פניו כנגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קה"ק; היה עומד בירושלים, יחזיר פניו למקדש ויכוין ג"כ לבית קדשי הקדשים; היה עומד אחורי הכפורת, מחזיר פניו לכפורת. ב אם מתפלל לרוח משאר רוחות, יצדד פניו לצד א"י אם הוא בח"ל; ולירושלים, אם הוא בא"י; ולמקדש, אם הוא בירושלים. הגה: ואנו שמחזירין פנינו למזרח, מפני שאנו יושבים במערבה של א"י, ונמצא פנינו לא"י (טור וסמ"ג). אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש, כי זהו דרך המינים, רק מכוונים נגד אמצע היום (הגהות אלפסי החדשים). ומי שרוצה לקיים אמרם: הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים, מכל מקום יצדד פניו למזרח. ג מי שאינו יכול לכוין הרוחות, יכוין לבו לאביו שבשמים. ד היה רוכב על החמור, אין צריך לירד ולהתפלל, אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו, אלא מתפלל דרך הילוכו; וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון, אם יוכל לעמוד, עומד; ואם לאו, יושב במקומו ומתפלל. או אם היה הולך ברגליו, מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים, אפילו שלא במקום סכנה, כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו ויישוב דעתו. ויש מחמירין לעמוד באבות, וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה. ה היה יושב בספינה או בעגלה, אם יוכל לעמוד במקום הכריעות, עומד כדי שיהיה כורע מעומד, ופוסע ג' פסיעות. הגה: אע"פ שיושב בכל התפלה, מ"מ אם אפשר לו לעמוד, יעמוד, כדי לקיים הכריעות והפסיעות כדרכן. (ב"י בשם ס"ח) ואם א"א לו, כגון שרוכב על הבהמה, יחזיר הבהמה שלשה פסיעות לאחריה, ועולה לו כאלו פוסע בעצמו (הגהות אלפסי החדשים ס"פ תפלת השחר). ו חולה, מתפלל אפי' שוכב על צידו, והוא שיכול לכוין דעתו. (ואם א"א לו להתפלל, מ"מ יהרהר בלבו שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם) (תהילים ד, ה), (ב"י בשם א"ח ופסיקתא). ז מי שהיו לו אנסים מכאן ומכאן, ומתירא שמא יפסיק תפלתו או יפסידו מקחו, ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו; ואע"פ שצריך לעשות

שלשה פסיעות בסוף התפלה, יושב ומתפלל וכורע. ח יש ליזהר שלא לסמוך עצמו לעמוד או לחבירו, בשעת תפלה. ט מי שהוכרח להתפלל מיושב, כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל מעומד, ואינו צריך להוסיף בה דבר. הגה: ומי שבא בדרך והוא סמוך למלון, אם יכול להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו עוברי דרכים, יסתלק שם ולא יתפלל במלון של עובדי כוכבים, שלא יכלבלוהו בני הבית; אבל אם א"א לו להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו, יתפלל במלון באיזה קרן זוית (תרומת הדשן סימן ה').

צה כיון איבריו בשעת תפלה, ובו ד' סעיפים

א יכוין רגליו זה אצל זה בכיון, כאלו אינם אלא א', להדמות למלאכים דכתיב בהן: ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א, ז) כלומר: רגליהם נראים כרגל אחד (וי"א כשעומד להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות, דרך קרוב והגשה לדבר שצריך לעשות) (רוקח). ב צריך שיכוף ראשו מעט, שיהיו עיניו למטה לארץ, ויחשוב כאילו עומד בבית המקדש, ובלבו יכוין למעלה לשמים. ג מניח ידו על לבו כפותין, (פירוש כקשורין) הימנית על השמאלית, ועומד כעבד לפני רבו, באימה, ביראה ובפחד, ולא יניח ידיו על חלציו, מפני שהוא דרך יוהרא (וע"ל ריש סי' צ"ז). ד טוב לכוין רגליו גם בשעה שאומר קדושה עם ש"צ.

צו שימנע כל הטרדות כדי שיכוין, ובו ב' סעיפים

א כשהוא מתפלל, לא יאחוז בידו תפילין ולא ספר מכתבי הקודש ולא קערה מלאה ולא סכין ומעות וככר, מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותתבטל כוונתו. ולולב בזמנו, מותר לאחוז ביד, כיון שהאחיזה בידו היא מצוה אינו נטרד בשבילו. ב מותר לאחוז מחזור תפלות בידו בשעה שמתפלל, הואיל ותופס לצורך תפלה עצמה לא טריד, דומיא דלולב דמשום דלקיחתו מצוה לא טריד. הגה: ומ"מ אם לא היה בידו קודם שהתחיל, לא יחזור אחריו בתפלה ליטלו, אלא אם כן היה במקום מיוחד שהוא מוכן, אז מותר ליטלו אפילו בתוך התפלה, כדי להתפלל מתוכו (הר"י פרק מי שמתו).

צז שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה, ובו ה' סעיפים

א לא יגהק (מוציא מגופו לפיו נפיחה מתוך שובעו רייטי"ר בלע"ז), ולא יפהק (פותח פיו להוציא רוח הפה); ואם צריך לפהק מתוך אונס, יניח ידו על פיו, שלא תראה פתיחתו. (ויזהר שלא יניח ידו על סנטרו בשעת התפלה, דהוי דרך גסות הרוח), (טור והרי"ף). ב אסור לו לרוק; ואם א"א לו שלא לרוק, מבליעו בכסותו בענין שלא יהא נראה; ואם הוא אסטניס, (פי' שאינו יכול לראות דבר מאוס), ואינו יכול להבליעו בכסותו, זורקו לאחוריו. ואם א"א לזורקו לאחוריו, זורקו לשמאלו, אבל לא לימינו; וכל שכן לפניו, דאסור, (הר"י פ' מי שמתו). והא דלקמן בריש סי' קכ"ג שהופך פניו לצד שמאל תחלה, שהוא ימין של הקב"ה, י"ל דהטעם כיון שמעולם לא ירדה השכינה למטה מי' א"כ אין השכינה כנגד המתפלל, ולפיכך חלקו כבוד לימין דידיה ברקיקה שהיא בשעת תפלה. אבל כשפוסע שלשה פסיעות, האדם מרחיק עצמו ממקום תפלתו והוא כנגד השכינה, ולפיכך נותן שלום לשמאלו שאז הוא כנגד ימינו של הקב"ה (כ"י בשם אביו). ג אם כינה עוקצתו, ימשמש בבגדיו להסירו שלא תתבטל כוונתו, אבל לא יסירנה בידו. הגה: ודוקא בשעת התפלה, אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול כינה ולזורקו בבהכ"נ (א"ז), (וע"ל סי' ד' סעיף י"ח).

ד אם נשמט טליתו ממקומו יכול למשמש בו ולהחזירו, אבל אם נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעטף בו, דהוי הפסק. ה הנושא משאוי על כתפיו והגיע זמן תפלה, פחות מד' קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל; ד' קבין, מניחם על גבי קרקע, ומתפלל.

צח צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו, ובו ה' סעיפים

יד תשרי

א המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו; ויחשוב כאלו שכינה כנגדו; ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו; ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל, ק"ו לפני ממ"ה הקב"ה שהוא חוקר כל המחשבות. וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה. ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה, ישתוק עד שתתבטל המחשבה. וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים, ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש. הגה: ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה ובשפלות האדם, ויסיר כל תענוגי האדם מלבו (הר"י ריש פרק אין עומדין). ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבהכ"נ, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום (בנימין זאב סי' קס"ג ואגודה פ' כיצד מברכין). ב לא יתפלל במקום שיש דבר שמבטל כוונתו, ולא בשעה המבטלת כוונתו, (טור בשם ר"מ מרוטנבורג הגה"מ פ"ד מהלכות תפלה). ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה, מפני שאין אנו מכוונים כ"כ בתפלה. ג יתפלל דרך תחנונים, כרש המבקש בפתח, ובנחת, ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה. ד התפלה היא במקום הקרבן, ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים; ומעומד, דומיא דעבודה; קביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, ושלא יחוץ דבר בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר; וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה, כגון בגדי כהונה, אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה; ומ"מ טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה, משום נקיות. ה אל יחשוב: ראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתו כיון שכוונתי בתפלתי, כי אדרבה זה מזכיר עונותיו של אדם (שע"י כך מפשפשין במעשיו לומר בטוח הוא בזכיותיו), אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו. ויאמר בלבו: מי אני, דל ונבזה, בא לבקש מאת ממ"ה הקדוש ברוך הוא, אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו.

צט דין שתוי ושכור לתפלה, ובו ג' סעיפים

א שתה יין כדי רביעית, אל יתפלל עד שיסיר יינו; ואם שתה יותר, אם הוא יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו תפלה, ואם אינו יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו; ואפילו אם עבר זמן התפלה, משלים אותה בתפלה שאחריה, כדין שוגג. הגה: ודין ק"ש כדין תפלה, אבל שאר ברכות יכול לברך אע"פ שהוא שכור, (מרדכי ריש פרק הדר הגה' מיימוני פ"ד מהלכות תפלה). ב דרך מיל, ושינה כל שהוא, מפיגין את היין; וה"מ כששתה רביעית, אבל אם שתה יותר, כל שכן ששינה משכרתו ודרך טורדתו; וה"מ במהלך ברגליו, אבל רוכב, ודאי דרך מפיגה היין. ג כל אחד שהוא שתוי, סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו. הגה: ולכן אין נזהרין ביינות

שלנו, שאין חזקין, שמתפללין אע"פ ששתה רביעית ויותר; (ת"ה סימן מ"ב) וכל שכן אם מתפללים מתוך סידור שבידו, שאין חוששין לשכרות מעט, (כן נראה לי).

ק תפלת המועד צריך לסדר, ובו סעיף אחד

א תפלות של מועדות ושל ר"ה, צריך להסדיר תפלתו קודם שיתפלל, כדי שתהא שגורה בפיו. (הגה: וי"א דוקא כשמתפללים על פה, אבל כשמתפללין מתוך הסידור, מותר, דהא רואה מה שמתפלל וכן נוהגין), (כ"י בשם הר"ר מנוח).

קא שצריך לכוין בכל הברכות, ושיכול להתפלל בכל לשון, ובו ד' סעיפים

א המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכולם, לפחות יכוין באבות; אם לא כיון באבות, אע"פ שכיון בכל השאר, יחזור ויתפלל. הגה: והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, אם כן למה יחזיר (טור). **ב לא יתפלל בלבו לבד, אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש, ולא ישמיע קולו; ואם אינו יכול לכוין בלחש, מותר להגביה קולו; וה"מ בינו לבין עצמו, אבל בצבור, אסור, דאתי למטרד צבורא.** הגה: ואם משמיע קולו בביתו כשמתפלל, כדי שילמדו ממנו בני ביתו, מותר (טור). **ג י"א שבראש השנה וי"כ מותר להשמיע קולם בתפלה, אפילו בצבור.** הגה: וכן נוהגין, ומ"מ יזהרו שלא להגביה קולם יותר מדאי (דרשות מהרי"ו). **ד יכול להתפלל בכל לשון שירצה, וה"מ בצבור, אבל ביחיד לא יתפלל אלא בלשון הקודש; וי"א דה"מ כששואל צרכיו, כגון שהתפלל על חולה או על שום צער שיש לו בביתו, אבל תפלה הקבועה לצבור, אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון; וי"א דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה, חוץ מלשון ארמי.**

קב שלא להפסיק כנגד המתפלל, ובו ה' סעיפים

א אסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל; בין מלפניו בין מן הצדדין (בין מלאחריו), (תוס' ומרדכי ואשרי פ' אין עומדין) **צריך להרחיק ד' אמות; ואם עוסק בדברים שהם מתקוני התפלות, ואפילו בפרק איזהו מקומן, אינו צריך להרחיק; ויש מתיר בעוסק בתורה, אע"פ שאינו מתקוני התפלות; ויש מי שאומר דה"מ מן הצד, אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור, אפילו עוסק בק"ש. ב יש מי שאומר שאם היושב בצד המתפלל חלוש, מותר. ג אם היושב ישב כבר, ועמד זה בצדו, אינו צריך לקום, שהרי זה בא בגבולו.** (ומ"מ מדת חסידות הוא לקום אפי' בכהאי גוונא) (כ"י בשם מהרי"א). **ד אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות, ודווקא לפניהם, אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד. ה אם השלים תפלתו והיה אדם אחר מתפלל אחריו, אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו, שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל; וצריך לדקדק בזה, אפי' אם האחרון התחיל להתפלל אחריו, מאחר שכבר התחיל.**

קג מי שנזדמן לו רוח בתפלתו או עטוש, ובו ג' סעיפים

א היה עומד בתפלה ויצא ממנו רוח מלמטה, ממתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל.
ב בקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו, הולך

אחוריו ארבע אמות ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח, ואומר: רבון העולמים, יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו, חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעה במותנו, וחוזר למקומו וחוזר למקום שפסק. הגה: וע"ל סי' פ"ה. י"א דכל זה מיירי כשמתפלל בביתו, אבל כשמתפלל בצבור דהוי ליה ביוש גדול, אין צריך להרחיק כלל לאחוריו וגם לא יאמר הרבון, רק ממתין עד שיכלה ממנו הריח, וכן נוהגין. (תרומת הרשן סימן ט"ז).
ג המתעטש בתפלתו מלמטה, סימן רע לו; מלמעלה, סימן יפה לו.

קד שלא להפסיק בתפלה, ובו ח' סעיפים

א לא יפסיק בתפלתו. ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו, לא ישיבנו; אבל מלך עובדי כוכבים, אם אפשר לו לקצר דהיינו שיאמר תחלת הברכה וסופה קודם שיגיע אליו, יקצר; או אם אפשר לו שיטה מן הדרך, יטה ולא יפסיק בדיבור, ואם אי אפשר לו, יפסיק. ב היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו, יטה מן הדרך ולא יפסיק; אבל בענין אחר, אין לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו, אא"כ הוא בתחנונים שלאחר התפלה. ג ואפילו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק, (אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו) (הר"י ריש פרק אין עומדין); אבל עקרב, פוסק, לפי שהוא מועד יותר להזיק, ונחש נמי, אם ראה שהוא כעוס ומוכן להזיק, פוסק. ד אם ראה שור בא כנגדו, פוסק, שמרחיקין משור תם (פי' תם שאינו רגיל להזיק) ג' אמות, וממועד (פי' שרגיל להזיק), מלא עיניו; ואם שוורים שבמקום ההוא מוחזקים שאינם מזיקים, אינו פוסק. ה בכל מקום שפוסק, אם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש; ואם לאו, חוזר לתחלת הברכה שפסק בה; ואם פסק בג' ראשונות, חוזר לראש; ואם באחרונות, חוזר לרצה. ו הא דאמרינן אם שהה כדי לגמור את כולה, בקורא משערינן. אם שח בתפלה, דינו לענין חזרה כדין ההפסקות האמורות בסימן זה. ז אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה, אלא ישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ, ויהא כעונה (היה עומד בתפלה וקראוהו לספר תורה, אינו פוסק) (ת"ה סי' קפ"ה). ח אחר שסיים י"ח ברכות, קודם אלהי נצור, יכול לענות קדושה וקדיש וברכו (וע"ל סימן קכ"ב).

קה דין המתפלל ב' תפלות, ובו סעיף אחד

א המתפלל שתי תפלות, זו אחר זו, צריך להמתין בין זו לזו כדי הילוך ד' אמות, כדי שתהא דעתו מיושבת להתפלל בלשון תחינה.

קו מי הם הפטורים מתפלה, ובו ב' סעיפים

א כל הפטורים מק"ש פטורים מתפלה, וכל שחייב בק"ש חייב בתפלה; חוץ מהמלוין את המת, שאין למטה צורך בהם, שאע"פ שהם חייבים בק"ש, פטורים מתפלה; ונשים ועבדים, שאע"פ שפטורים מק"ש חייבים בתפלה, מפני שהיא מ"ע שלא הזמן גרמא; וקטנים שהגיעו לחינוך, חייבים לחנכם. ב מי שתורתו אומנתו, כגון רשב"י וחביריו, מפסיק לק"ש, ולא לתפלה; אבל אנו, מפסיקים בין לק"ש בין לתפלה. הגה: (ואם לומד לאחרים, אינו פוסק, כמו שנתבאר לעיל סי' פ"ט; ומ"מ פוסק וקורא פסוק ראשון של ק"ש; ואם אין השעה עוברת, ויש לו שהות עדיין להתפלל ולקרוא ק"ש, אינו פוסק כלל) (ב"י בשם הר"ן).

קז המסופק אם התפלל, ודין תפלת נדבה, ובו ד' סעיפים

א אם הוא מסופק אם התפלל, חוזר ומתפלל, ואינו צריך לחדש שום דבר; אבל אם ברי לו שהתפלל, אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש; ועל ידי חידוש, חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה, חוץ מתפלת מוסף שאין מתפללים אותה בנדבה; ובשבת וי"ט, אינו מתפלל תפלת נדבה כלל, ואם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל, ונזכר שכבר התפלל, פוסק אפי' באמצע ברכה אפילו יכול לחדש בה דבר. ב חידוש זה שאמרנו, הוא שיחדש דבר בכל ברכה מהאמצעיות, מעין הברכה; ואם חדש אפילו בברכה אחת, דיו, כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. הגה: (י"א דלא מיקרי חידוש אלא אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך אליו קודם לכן), (טור בשם הרא"ש). ג אין צבור מתפללין תפלת נדבה כלל. ד הרוצה להתפלל תפלת נדבה, צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו; מראש ועד סוף; אבל אם אינו יכול לכוין יפה, קרינן ביה: למה לי רוב זבחיכם (ישעיה א, יא); והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות הקבועות ליום.

קח מי שלא התפלל לסבת טעות, או אונס או במזיד, ובו י"ב סעיפים

א טעה או נאנס ולא התפלל שחרית, מתפלל מנחה שתים: הראשונה מנחה, והשניה לתשלומין; ואם היפך, לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין, וצריך לחזור ולהתפלל אותה. וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תפלה לתשלומין. ב טעה ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתים: הראשונה ערבית, והשניה לתשלומין; טעה ולא התפלל ערבית, מתפלל שחרית שתים: הראשונה שחרית, והב' לתשלומין. לאחר שאומר יוצר וי"ח ברכות, יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומי ערבית. (וכן כשמתפלל ערבית שתים, משום שלא התפלל מנחה, יאמר אשרי בין תפלה לתפלה) (סמ"ק וריב"ש סי' ק"מ). ג הא דמשלים התפלה שהפסיד, דוקא בזמן תפלה, אבל בשעה שאין זמן תפלה, לא. ד אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה בלבד, שאם טעה ולא התפלל שחרית ולא מנחה, מתפלל ערבית שתים: אחרונה לתשלומי מנחה, אבל שחרית אין לה תשלומין, וכן בשאר תפלות. ה אע"פ שאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לאותה תפלה, ותפלות (אחרות) שהפסיד אין להם תשלומין, אם רצה להתפלל אותה נדבה ושיחדש בה שום דבר, הרשות בידו; ונכון לעשות כן. ו עבר כל היום ולא התפלל מוסף, אין לה תשלומין. ז הזיד ולא התפלל תפלה אחת, אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה, ואם רצה יתפלל אותה נדבה, ואינו צריך חידוש אם מתפלל אותה בתפלה הסמוכה לה. ח מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל, מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו, ובין כך ובין כך עברה לו השעה; וכן מי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד, ועל ידי כך הפסיד מלהתפלל; וכן מי שהוא שכור ולא התפלל, כולם חשובים אנוסים, ויש להם תשלומין. הגה: מיהו לכתחלה לא יעבור זמן תפלה משום הפסד ממון (ת"ה סי' ה'). ט טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת, מתפלל ערבית שתים של שבת: הראשונה לערבית, והשניה לתשלומין. הגה: וה"ה אם לא התפלל מנחה בער"ח, מתפלל של ר"ח שתים; ואם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר בשנייה. צריך לחזור ולהתפלל; אבל אם לא הזכיר בשתיהן, או הזכיר בראשונה ולא בשנייה, אין צריך לחזור (כל בו חוץ ממה שכתב של ר"ח שתים).

טו תשרי

י טעה ולא התפלל מנחה בשבת, מתפלל במו"ש (שתים של חול), מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה; ואם לא הבדיל בראשונה, והבדיל בשניה, שניה עלתה לו, ראשונה לא עלתה לו; ואם הבדיל בשתיהן, או לא הבדיל בשתיהן, יצא. יא טעה במנחה של שבת והתפלל י"ח ולא הזכיר של שבת, מתפלל במוצאי שבת שתים, ואינו מבדיל בשניה, ויתפלל אותה בתורת נדבה ואינו צריך לחדש בה דבר; וה"ה אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ר"ח. יב הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה, שלא בזמנה, לא הוי הפסקה. הגה: מיהו אם נזכר שטעה, פוסק אפי' באמצע הברכה (א"ז מסכת ברכות).

קט דין איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הציבור, ובו ג' סעיפים

א הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"צ לקדושה או לקדיש, יתפלל. וה"ה אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה, דינן כקדיש וקדושה (תוס' והרא"ש ומרדכי פרק מי שמתו ותרומת הדשן סי' י"א). ואם לאו, אל יתפלל אם אין השעה עוברת; ואם נכנס אחר קדושה, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"צ למודים, יתפלל, ואם לאו אל יתפלל; וה"ה אם יכול להגיע למודים, או לאחת מהברכות ששוחים בהם, כשיגיע שליח צבור למודים, יתפלל; ואם צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה, ונזדמן לו שמגיע ש"צ למודים כשהוא באחת הברכות (באמצע), ישחה עמו; אבל אם הוא בתחלתה או בסופה, לא ישחה, שאין שוחין בתחלת ברכה או בסופה, אלא באבות ובהודאה. ב אם מתחיל להתפלל עם ש"צ, כשיגיע עם ש"צ לנקדישך, יאמר עמו מלה במלה כל הקדושה, כמו שהוא אומר, וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש וברכת שומע תפלה, וגם יכוין כשיגיע ש"צ למודים יגיע גם הוא למודים או להטוב שמך ולך נאה להודות, כדי שישחה עם הש"צ במודים. הגה: אבל לכתחלה לא יתחיל עד אחר שאמר קדושה והאל הקדוש, אלא שאם הוצרך להתחיל מכח שהשעה עוברת, כדי לסמוך גאולה לתפלה, דינא הכי (טור וד"ע).
ג יחיד העומד בתפלה וכשיגיע למקום קדושה היו הציבור אומרים קדושה דסידרא, אינו אומר קדוש עמהם, שאין הקדושות שוות; ונראה דה"ה אם היו הצבור אומרים כתר, שאינו אומר עמהם קדושה, אלא ישתוק ויכוין למה שאומרים, דשומע כעונה. הגה: וי"א דקדושת כתר דהיינו קדושת מוסף, והיחיד מתפלל שחרית, יוכל לומר עמהם, דשניהם קדושת י"ח וקדושתן שוה, וכן נ"ל עיקר (ולא פליג רשב"א אהגאונים שהביא ב"י).

קי היוצא לדרך, ופועלים מה יתפללו, וסדר תפלת הדרך ובהמ"ד, ובו ח' סעיפים

א בשעת הדחק, כגון שהוא בדרך; או שהיה עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו; או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה, מתפלל אחר ג' ראשונות: הביננו, ואומר אחריה ג' אחרונות, וצריך לאמרם מעומד; וכשיגיע לביתו, אין צריך לחזור ולהתפלל. ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים, ולא במו"ש וי"ט. ב הפועלים שעושין מלאכה אצל בע"ה, אם אינו נותן להם שכר חוץ מסעודתן, מתפללין י"ח, אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין כפיהם; ואם נותן להם שכר, מתפללין הביננו. והאידנא, אין דרך להקפיד בכך, ומסתמא אדעתא דהכי משכירין אותם שיתפללו י"ח. ג ההולך במקום גדודי חיה ולסטים, מתפלל: צרכי עמך מרובים וכו', ואינו צריך לא לג' ראשונות ולא לג' אחרונות; ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך, ואם יכול לעמוד עומד, וכשיגיע לישוב

ותתקרר דעתו, חוזר ומתפלל תפלת י"ח ברכות (ואם לא חזר להתפלל, הוי כאילו שכח להתפלל לגמרי, ונתבאר לעיל סי' ק"ח), (כן משמע בבית יוסף). ד היוצא לדרך, יתפלל: יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום וכו', וצריך לאמרה בלשון רבים, ואם אפשר יעמוד מלילך כשיאמרנה, ואם היה רוכב אין צריך לירד. ה אין לומר אותה אלא פעם אחת ביום, אפי' אם ינוח באמצע היום, אבל אם דעתו ללון בעיר ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו, צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת. ו הר"מ מרוטנבורג, כשהיה יוצא לדרך בבקר היה אומרה אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה. ז אומר אותה אחר שהחזיק בדרך; אין לאומרה, אלא אם כן יש לו לילך פרסה, אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך (ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה) (רש"י והר"י), ואם שכח מלאומרה, יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה. ח הנכנס לבית המדרש יתפלל: יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו', וביציאתו יאמר: מודה אני לפניך ה' אלהי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש.

קיא דין סמיכות גאולה לתפלה, ובו ג' סעיפים

א צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם, אפי' באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק, חוץ מה' שפתי תפתח (תהילים נא, יז). הגה: וי"א שמותר לענות אמן על גאל ישראל, וכן נוהגין (טור). וי"א הא דצריך לסמוך גאולה לתפלה, היינו דוקא בחול או בי"ט, אבל בשבת א"צ (פי' דטעמא דבעינן למסמך גאולה לתפלה, משום דכתיב יענך ה' ביום צרה (תהילים כ, א) וסמיך ליה יהיו לרצון אמרי פי (תהילים יט, טו), ושבת לאו זמן צרה; ולענ"ד נראה דמה שא"כ בי"ט, הוא משום שהם ימי הדין כדתנן במשנה ב' פ"ק דר"ה: בפסח, על התבואה וכו') (הגהת אשיר"י פ"ק דברכות וכל בו הלכות שבת ומהרי"ל הל' י"ט), וטוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך (טור). ב החזן, כשמתחיל י"ח בקול רם, חוזר ואומר: ה' שפתי תפתח ופי יגיד וכו'. ג אם עד שלא קרא ק"ש מצא ציבור מתפללין, לא יתפלל עמהם, אלא קורא ק"ש ואח"כ יתפלל, דמסמך גאולה לתפלה עדיף.

קיב שלא להפסיק לא בשלשה ראשונות ולא בשלשה אחרונות, ובו ב' סעיפים

א אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות, ולא בג' אחרונות; ודוקא צרכי יחיד, אבל צרכי צבור שרי. ב אין לומר פיוטים ולא קרובץ (פי' קרובץ ליוצר), וי"א שהוא ר"ת קול רנה וישועה באהלי צדיקים) בתפלה. הגה: ויש מתירין, הואיל וצרכי רבים הם (הרא"ש והתוס' והרי"ף והר"ן ריש פ' בתרא דר"ה והגהות מיימוני פ"י וטור), וכן נוהגים בכל מקום לאמרם.

קיג דיני הכריעות בי"ח ברכות, ובו ט' סעיפים

א אלו ברכות ששוחין בהם: באבות תחלה וסוף, ובהודאה תחלה וסוף; ואם בא לשחות בסוף כל ברכה, או בתחלתה, מלמדין אותו שלא ישחה; אבל באמצעיתן, יכול לשחות. ב הנוהגים לשחות בר"ה וי"כ כשאומרים זכרנו ומי כמוך, צריכים לזקוף כשמגיעים לסוף הברכה. הגה: ואע"ג דבאבות כורע בסוף הברכה, מ"מ צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו, כדי שיהא

נראה שחזר וכורע משום חיוב (ד"ע לפי' הטור). ג הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה, או בולך לבדך אנחנו מודים, או בהודאה דהלל וברכת המזון, הרי זה מגונה. (פי' שאין לכרוע אלא במקום שתקנו חכמים). ד המתפלל, צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה; ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף, אלא גם ראשו יכוף כאגמון. ה ולא ישחה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים; ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול לשחות עד שיתפקקו, כיון שהרכין (פי' שהשפיל) ראשו, דיו, מאחר שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער עצמו. ו כשהוא כורע, יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף, זוקף בנחת ראשו תחלה, ואח"כ גופו, שלא תהא עליו כמשאוי. ז כשכורע, כורע בברוך, וכשזוקף, זוקף בשם. ח המתפלל ובא כנגדו נכרי, ויש לו שתי וערב בידו, והגיע למקום ששוחין בו, לא ישחה, אעפ"י שלבו לשמים. ט אין להוסיף על תאריו של הקב"ה, יותר מהאל הגדול הגבור והנורא; ודוקא בתפלה, מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים, אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו, ליח לן בה; ומכל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום, שיאמר אותו בפסוקים.

קיד דין הזכרת הרוח וגשם וטל, ובו ט' סעיפים

א מתחילין לומר בברכה שניה: משיב הרוח ומוריד הגשם, בתפלת מוסף של י"ט האחרון של חג, ואין פוסקין עד תפלת מוסף של י"ט הראשון של פסח. ב אסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"צ (וי"א שקודם שמתחילין מוסף מכריז השמש משיב הרוח וכו', כדי שהצבור יזכירו בתפלתן, וכן נוהגין), (מרדכי רפ"ק דתענית). הלכך אף אם הוא חולה או אנוס, לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש"צ; אבל אם יודע שהכריז ש"צ, אעפ"י שהוא לא שמע, מזכיר; ומטעם זה, הבא לב"ה והצבור התחילו להתפלל, יתפלל ויזכיר, אע"פ שהוא לא שמע מש"צ. ג אם אמר מה"ר (בימות החמה), או לא אמרו בימות הגשמים, אין מחזירין אותו; וכן בטל, אם הזכירו בימות הגשמים, או לא הזכירו בימות החמה, אין מחזירין אותו. הגה: ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, רק אומרים בימות החמה ורב להושיע מכלכל חיים וכו'. (טור) י"א שש"צ פוסק להזכיר בתפלת מוסף י"ט הראשון של פסח, אבל הקהל מזכירין ואינן פוסקין עד מנחה, ששמעו כבר מש"צ שפסק בתפלת המוסף, וכן נוהגין. ד אם אמר מוריד הגשם בימות החמה, מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה; ואם סיים הברכה, חוזר לראש התפלה. אפילו במקום שצריכים גשם בימות החמה, אם הזכיר גשם במקום טל, מחזירין אותו. (וכן אם הזכיר גשם וטל נמי מחזירין אותו) (בית יוסף בשם הרמב"ם והרא"ש והטור). ה בימות הגשמים, אם לא אמר מוריד הגשם, מחזירין אותו; והני מילי שלא הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל, אין מחזירין אותו. ו במה דברים אמורים שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם, היינו כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה, ואז חוזר לראש התפלה; אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה, יאמר במקום שנזכר; ואפילו אם סיים הברכה, ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש, א"צ לחזור, אלא אומר: משיב הרוח ומוריד הגשם, בלא חתימה. הגה: שלשה ברכות הראשונות חשובות כאחת, ובכל מקום שטעה בהם, חוזר לראש, בין שהוא יחיד בין שהוא ציבור (טור). ז בכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה, ה"מ שטעה בשוגג, אבל במזיד ומתכוין, חוזר לראש. ח בימות החמה, אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם אם לא, עד

ל' יום בחזקת שהזכיר הגשם, וצריך לחזור. הגה: וה"ה לדידן דאין מזכירין טל בימות החמה, אם נסתפק לו אם אמר מוריד הגשם בימות הגשמים, כל ל' יום, חוזר, דודאי אמר כמו שרגיל והרי לא הזכיר לא טל ולא גשם; לאחר ל' יום אינו חוזר (ד"ע). **ט** אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל צ' פעמים, כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום, משם ואילך אם אינו זוכר אם הזכיר גשם הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם, ואינו צריך לחזור. הגה: וכן לדידן, אם אמר עד מכלכל חיים בלא משיב הרוח ומוריד הגשם שמזכירין בימות הגשמים, וכן אם אמר בשמע"צ צ' פעמים אתה גבור עד מוריד הגשם, אם נסתפק אח"כ אם הזכיר או לא, חזקה שהזכירו (ד"ע).

קטו טעם ברכת אתה חונן, ובו סעיף אחד

א מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל, קבעו ברכת אתה חונן ראש לאמצעיות, שאם אין בינה אין תפלה.

קטז פירוש ברכת רפאנו, ובו סעיף אחד

א רפאנו ה' ונרפא, אע"ג דהכתוב ליחיד אין מכנין אותו לרבים, ה"מ בזמן שמתכוין לקרות, אבל כשאומר אותו דרך תפלה ובקשה, מותר. מ"מ אם אומר מזמור שלם, אסור לשנות מלשון יחיד לרבים, או להיפך (טור והרא"ש פרק הקורא עומד בשם הר"י).

קיז דיני ברכת השנים, ובו ח' סעיפים

טז תשרי

א ברכת השנים, צריך לומר בה בימות הגשמים: ותן טל ומטר, ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ בתפלת ערבית של יום ס' אחר תקופת תשרי, (ויום התקופה הוא בכלל הס' הגה"מ פ"ב), ובארץ ישראל מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון, ושואלין עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח, ומשם ואילך פוסקין מלשאול. **ב** יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפי' עיר גדולה כנינוה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה; ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, (אם רוצה) חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים (אבל אינו מחויב לחזור כלל), (כ"י בשם מהרי"א והרמב"ן והר"ן סבירי להו כהרא"ש). **ג** אם שאל מטר בימות החמה, מחזירין אותו. **ד** אם לא שאל מטר בימות הגשמים, מחזירין אותו, אע"פ ששאל טל; אבל אם שאל מטר ולא טל, אין מחזירין אותו. **ה** אם לא שאל מטר, ונזכר קודם שומע תפלה, אין מחזירין אותו, ושואל בשומע תפלה. (ואם היה לו תענית וצריך לומר עננו, יאמר השאלה קודם עננו) (אבודרהם), ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה, אם לא עקר רגליו, חוזר לברכת השנים; ואם עקר רגליו, חוזר לראש התפלה; ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אעפ"י שעדיין לא עקר רגליו, כעקורים דמי; ואם נזכר אחר שחתם שומע תפלה, קודם שהתחיל רצה, נראה שאומר ותן טל ומטר, ואחר כך אומר רצה.

טו תשרי

קיח חתימת ברכת השיבה, ובו סעיף אחד

א השיבה שופטינו, חותם בה מלך אוהב צדקה ומשפט; ומר"ה ועד יום הכפורים חותם המלך המשפט. הגה: מיהו אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט (הר"י ספ"ק דברכות וטור והגהות מנהגים), וע"ל סימן תקפ"ב.

קיט דין הרוצה להוסיף בברכות, ובו ד' סעיפים

א אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעית, מעין הברכה, מוסיף. כיצד, היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת רפאנו; היה צריך פרנסה, מבקש עליה בברכת השנים. הגה: וכשהוא מוסיף, יתחיל בברכה ואח"כ מוסיף, אבל לא יוסיף ואח"כ יתחיל הברכה (טור סי' תקס"ז); ובשומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו, שהיא כוללת כל הבקשות; ולהר"ר יונה, כשמוסיף בברכה מעין אותה ברכה אם מוסיף אותו בשביל כל ישראל, אומר אותו בלשון רבים ולא בלשון יחיד, ולא יוסיף אלא בסוף הברכה ולא באמצע; ואם שואל צרכיו ממש, כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שהוא צריך לפרנסה, יכול לשאול אפי' באמצע הברכה, והוא שישאל בלשון יחיד ולא בלשון רבים; ובברכת שומע תפלה וכן בסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחריו יכול לשאול בין בלשון יחיד בין בלשון רבים, בין צרכיו ממש בין צרכי רבים. **ב** יש מי שאומר שכשמוסיף בברכה לצורך יחיד, לא יאריך. **ג** אם דילג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות, אינו צריך לחזור אלא לראש הברכה שטעה או שדילג, ומשם ואילך יחזור על הסדר. **ד** שליח צבור שגמר גואל ישראל ושכח ולא אמר עננו, לא יחזור אפילו אם עדיין לא גמר רק רפאנו, ואם חזר ברכה לבטלה היא, (אלא יאמר עננו בשומע תפלה כיחיד).

קכ שראוי לומר רצה בכל תפלה, ובו סעיף אחד

א אומרים רצה בכל התפלות, ודלא כאותם שנוהגים שלא לאומרו במנחה.

קכא דיני מודים, ובו ג' סעיפים

א שוחין במודים תחלה וסוף. **ב** האומר מודים מודים, משתקים אותו. **ג** יחיד אין לו לומר ברכת כהנים. הגה: וכן עיקר וכן נראה לי לנהוג, אבל המנהג הפשוט אינו כן רק אפילו יחיד אומר אותו כל זמן שראוי לנשיאות כפים, ואינו נראה (ב"י בשם המנהיג).

קכב דינים השייכין בין י"ח ליהיו לרצון, ובו ג' סעיפים

א אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין י"ח ליהיו לרצון, אינו פוסק, שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא; אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים, שפיר דמי. הגה: ודוקא במקום שנוהגין לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה, אבל במקום שנוהגין לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, מפסיק גם כן לקדיש וקדושה; ובמקומות אלו נוהגים להפסיק באלהי נצור, קודם יהיו לרצון, לכן מפסיקין גם כן לקדושה ולקדיש ולברכו (ד"ע לפי' רשב"א שהביא הכ"י); ומיהו הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אם התחיל ש"צ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה, מקצר ועולה, ואם

לא קצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של ק"ש, אפי' באמצע. **ב** אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, אלא אחר סיום י"ח מיד, יאמר: יהיו לרצון; ואם בא לחזור ולאומרו פעם אחרת אחר התחנונים, הרשות בידו. **ג** הרגיל לומר ד' דברים אלו, זוכה ומקבל פני שכינה: עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך.

קכג דיני הכריעות בסיום י"ח ברכות, ובו ו' סעיפים

א כורע ופוסע ג' פסיעות לאחריו, בכריעה אחת, ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו כורע, קודם שיזקוף, כשיאמר עושה שלום במרומיו, הופך פניו לצד שמאלו; וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו, הופך פניו לצד ימינו; ואח"כ ישתחוה לפניו, כעבד הנפטר מרבו. הגה: ונהגו לומר אח"כ י"ר שיבנה בית המקדש כו', כי התפלה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (ד"ע). **ב** במקום שכלו ג' פסיעות יעמוד, ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"צ לקדושה, ולפחות עד שיתחיל שליח צבור להתפלל בקול רם. הגה: והש"ץ יעמוד כדי הילוך ד' אמות, קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם (תשו' הרשב"א סי' תל"ו); וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו כשיעור זה, קודם שיחזור למקומו (ב"י בשם דבי ירוחם וירושלמי). יחיד שמתפלל בצבור וסיים תפלתו קודם לש"צ, אסור להחזיר פניו לצבור עד שיסיים ש"צ תפלתו (ב"י בשם שבולי הלקט). **ג** כשפוסע, עוקר רגל שמאל תחלה; ושיעור פסיעות אלו, לכל הפחות, הוא כדי שיתן גודל בצד עקב. (ולכתחילה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה. ב"י בשם א"ח וד"ע, לפי הטעם שכתב ב"י לג' פסיעות בשם ר' האי). **ד** מי שמוסיף על ג' פסיעות, הוי יוהרא. **ה** גם ש"צ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש, וכשיחזור התפלה בקול רם א"צ לחזור לפסוע ג' פסיעות. (אם לא התפלל בלחש רק בקול רם, פוסע ג' פסיעות אחר תפלתו שבקול רם (אבודרהם). **ו** כשיחזור ש"צ התפלה, יאמר ג"כ: ה' שפתי תפתח; (אבל אינו אומר בסוף התפלה יהיו לרצון) (ד"ע וב"י בשם אוהל מועד).

קכד דין הנהגת ש"צ בי"ח הברכות, ודין עניית אמן, ובו י"ב סעיפים

א לאחר שסיימו הצבור תפלתן, יחזור ש"צ התפלה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר, ויוצא בו; וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף; ואינו מפסיק; ואינו משיח; ופוסע ג' פסיעות לאחריו, כאדם שמתפלל לעצמו. **ב** ש"צ שנכנס לבהכ"נ ומצא צבור שהתפללו בלחש, והוא צריך לעמוד לפני התיבה לאלתר, יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור, וא"צ לחזור ולהתפלל בלחש. הגה: וכן אם הוא שעת הדחק, כגון שירא שיעבור זמן התפלה, יוכל להתפלל מיד בקול רם, והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר האל הקדוש, וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר הש"צ (מהרי"ל). **ג** קהל שהתפללו וכלם בקיאים בתפלה, אעפ"כ ירד ש"צ וחוזר להתפלל, כדי לקיים תקנת חכמים. הגה: ואם יש יחידים בקהל מאריכין בתפלתן, אין לש"צ להמתין עליהם אפי' היו חשובי העיר; וכן אם היה מנין בבהכ"נ, אין להמתין על אדם חשוב או גדול שעדיין לא בא (בנימין זאב סי' קס"ח). **ד** כשש"צ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן; ואם אין ט' מכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה; לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו, ויכוין לברכת החזן.

(י"א שכל העם יעמדו כשחוזר הש"צ התפלה), (הגהות מנהגים). ה על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום, אומר: ברוך הוא וברוך שמו. ו ויענו: אמן, אחר כל ברכה, בין אותם שיצאו ידי תפלה, בין אותם שלא יצאו, ובכוונה שיכוין בלבו: אמת היא הברכה שבירך המברך, ואני מאמין בזה. ז לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ חוזר התפלה, ואם שח הוא חוטא, וגדול עונו מנשוא, וגוערים בו. הגה: וילמד בניו הקטנים שיענו: אמן, כי מיד שהתינוק עונה: אמן, יש לו חלק לעולם הבא (כל בו). ח לא יענה אמן חטופה, דהיינו כאילו האל"ף נקודה בחטף; וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו קודם שיסיים המברך; וכן לא יענה אמן קטופה, דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן ואינו מוציאה בפה שתהא ניכרת; (גם לא יפסיק באמצע המלה) (ב"י בשם הערוך); ולא יענה אמן יתומה, דהיינו שהוא חייב בברכה אחת וש"צ מברך אותה וזה אינו שומעה, אע"פ שיודע איזו ברכה מברך הש"צ, מאחר שלא שמעה, לא יענה אחריו אמן, דהוי אמן יתומה. הגה: ויש מחמירין דאפילו אינו מחויב באותה ברכה, לא יענה אמן אם אינו יודע באיזה ברכה קאי ש"צ, דזה נמי מקרי אמן יתומה (טור בשם תשב"ץ); ולא ימתין עם עניית האמן, אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן (אבודרהם). ולא יענה אמן קצרה, אלא ארוכה קצת, כדי שיוכל לומר: אל מלך נאמן; ולא יאריך בה יותר מדאי, לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי. ט אם יש קצת מהעונים שמאריכין יותר מדאי, א"צ המברך להמתין להם. י מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בר"ח או בחולו של מועד או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו, יכוין דעתו וישמע מש"צ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו; ולא יפסיק ולא ישיח; ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, דכיון שכבר התפלל, אלא ששכח ולא הזכיר, אע"פ שהוא בקי, ש"צ מוציאו. יא אם בעוד האדם מתפלל סיים ש"צ ברכה, וקודם שכלתה עניית אמן מפי רוב הצבור סיים זה תפלתו, עונה עמהם: אמן. הגה: ואפי' אם לא שמע הברכה כלל, רק שומע צבור עונין אמן ויודע על איזה ברכה קאי, יענה עמהם וכן בקדיש וקדושה וברכו. יב העונה אמן, לא יגביה קולו יותר מהמברך.

קכה דיני קדושה, ובו ב' סעיפים

א אין הצבור אומרים עם ש"ץ נקדישך, אלא שותקין ומכוונין למה ששש"צ אומר עד שמגיע לקדושה, ואז עונים הציבור קדוש. ב טוב לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה עם שליח ציבור. הגה: ויש לישא העינים למרום בשעה שאומרים קדושה, וכן מנענעים גופן ונושאין אותו מן הארץ (טור ושבולי לקט); ואין לדבר באמצע הקדושה (מהרי"ל וב"י בשם מהרי"א ודרך ארץ זוטא). ומי שאמר סדר קדושה, ובא לבהכ"נ ומצא צבור עונין קדושה, חוזר ועונה עמהם (תשובת הרשב"א סי' רמ"ט).

קכו דין ש"צ שטעה, ובו ד' סעיפים

א ש"צ שטעה ודילג אחת מכל הברכות, וכשמזכירין אותו יודע לחזור למקומו, אין מסלקין אותו; אבל אם דילג ברכת המלשינים, מסלקין אותו מיד, שמא אפיקורוס הוא; ואם התחיל בה וטעה, אין מסלקין אותו. ב ש"צ שטעה ואינו יודע לחזור למקומו, יעמוד אחר תחתיו (כדרך שנתבאר לעיל סי' נ"ג), ומתחיל מתחלת הברכה שטעה זה, אם היה הטעות באמצעיות; ואם היה בג' ראשונות, מתחיל בראש; ואם בג' אחרונות, מתחיל

לרצה. ג כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל, ש"צ חוזר ומתפלל, אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם, חוץ משחרית של ר"ח, שאם שכח ש"צ ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפלתו, אין מחזירין אותו, מפני טורח הצבור, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח; אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו, חוזר לרצה ואין בזה טורח צבור. הגה: י"א דאם טעה בשחרית של שבת וי"ט, דינו כמו בר"ח, והכי נהגו (טור וסמ"ק). ד אם טעה ש"ץ כשהתפלל בלחש, לעולם אינו חוזר ומתפלל שנית מפני טורח הצבור, אלא סומך על התפלה שיתפלל בקול רם, והוא שלא טעה בג' ראשונות, שאם טעה בהם, לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר. יז תשרי

קכז דין מודים דרבנן, ובו ב' סעיפים

א כשיגיע שליח צבור למודים, שוחין עמו הציבור, ולא ישחו יותר מדאי, ואומרים: מודים אנחנו לך (שאתה הוא ה') אלהינו אלהי כל בשר כו', וחותם ברוך אל ההודאות, בלא הזכרת השם; ויש מי שאומר שצריך לשחות גם בסוף, וטוב לחוש לדבריו. יש אומרים שאומר הכל בשחייה אחת, וכן המנהג (פסקי מהרי"א). ב אם אין שם כהנים, אומר ש"צ: אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו', ואני אברכם. ואין הצבור עונין אחריו אמן, אלא כן יהי רצון. הגה: ואין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו וכו' רק בזמן שראוי לברכת כהנים ולישא כפים; ונהגו לומר בשחרית: שים שלום וכן כל זמן שאומר אלהינו כו', אבל בלאו הכי מתחילין: שלום רב; ויש מתחילין שים שלום במנחה של שבת, הואיל וכתיב ביה באור פניך נתת לנו, שהיא התורה שקורין במנחה בשבת (הגהות מיימוני פ"ח מהלכות תפלה).

הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים

קכח דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן, ובו מ"ה סעיפים

א אין נשיאת כפים בפחות מי', והכהנים מהמנין. (ואין לזר לישא כפיו, אפי' עם כהנים אחרים) (כפ' כ' דכתובות דזר עוכר כעשה, ותוספ' פ' כל כתבי לא ידע ר"י מה איסור יש כזר העולה, ואפשר דעם כהנים אחרים שרי וצ"ע). ב כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים, אם אינו עולה לדוכן אע"פ שביטל מצות עשה אחת, הרי זה כעובר בג' עשה אם היה בבהכ"נ כשקראו כהנים, או אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו. ג אם עלה פעם אחת ביום זה, שוב אינו עובר, אפי' אמרו לו: עלה. ד כשהכהנים אינם רוצים לעלות לדוכן, אינם צריכים לשהות חוץ מבהכ"נ אלא בשעה שקורא החזן: כהנים, אבל כדי שלא יאמרו שהם פגומים נהגו שלא ליכנס לבהכ"נ עד שיגמרו ברכת כהנים. ה לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים, אבל בבתי שוקים שרי. ויש מחמירין אם הם של עור (אגודה פ' הקורא את המגילה), (ונהגו להקל בקצת מקומות). ו אע"פ שנטלו הכהנים ידיהם שחרית, חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק, שהוא חבור היד והזרוע; והלוי יוצק מים על ידיהם, וקודם לכן יטול הלוי ידיו. ולא נהגו הלוים ליטול ידיהם תחלה, רק סמכו על נטילתן שחרית. ז אם נטל הכהן ידיו שחרית וברך ענ"י, לא יחזור לברך כשנוטל ידיו לנשיאת כפים. ח כשמתחיל ש"צ: רצה, כל כהן שבבהכ"נ נעקר ממקומו לעלות לדוכן, ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים ש"צ רצה, שפיר דמי; אבל אם לא עקר רגליו ברצה, שוב לא יעלה.

ט כשעוקרים (רש"י ותוספות ור"ן כתבו דלא יאמר אותו עד עמדו לפני התיבה, וכ"כ הב"י) כהנים רגליהם לעלות לדוכן, אומרים: ירמי"א שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה, ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם; ומאריכים בתפלה זו עד שיכלה אמן של הודאה מפי הצבור. **י** עומדים בדוכן פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם, ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם, עד שש"צ מסיים מודים ואז אם הם שנים קורא להם (הש"צ): כהנים. הגה: ולא יאמר אלהינו ואלהי וכו'; וי"א שאומרים אותו בלחש עד מלת כהנים, ואז יאמרו בקול רם (טור בשם ר"י ור"מ מרוטנבורג) וחוזר ואומר: עם קדושך כאמור, בלחש, (וכן נוהגין במדינות אלו). ומחזירים פניהם כלפי העם; ואם הוא א', אינו קורא לו, אלא הוא מעצמו מחזיר פניו. **יא** כשמחזירין פניהם כלפי העם, מברכין: אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. **יב** מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם, ומגביהים יד ימנית קצת למעלה מהשמאלית, ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' אוירים: בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר אחד; ובין אצבע לגודל; ובין גודל לגודל. ופורשים כפיהם, כדי שיהא תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים. **יג** מתחילין הכהנים לומר: יברכך. הגה: וי"א שגם מלת יברכך יקרא אותו ש"צ תחלה (טור ור"ן פ' הקורא והגהות מיימוני) (וכן נוהגים בכל מדינות אלו), ואח"כ מקרא אותם ש"צ מלה במלה, והם עונים אחריו על כל מלה עד שיסיימו פסוק ראשון, ואז עונים הצבור: אמן; וכן אחר פסוק ב'; וכן אחר פסוק ג'. **יד** אין מברכין אלא בלשון הקודש; ובעמידה; ובנשיאת כפים; ובקול רם. **טו** ואח"כ מתחיל ש"צ: שים שלום, ואז כהנים מחזירים פניהם להיכל, ואומרים: רבון העולמים, עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שהבטחתנו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל. (דברים כו, טו). הגה: ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים ש"צ שים שלום ושיענו הציבור אמן על שניהם, ואם אינם יכולים להאריך כ"כ, יאמרו: אדיר במרום וכו', כדלקמן סי' ק"ל, (רש"י פ' אלו נאמרין והגהות מיימוני). **טז** אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל ש"צ שים שלום; ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם; ועומדים שם ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיים ש"צ שים שלום; ויש מי שאומר שצריכין להמתין עד שיסיימו הצבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום (וכן המנהג). **יז** כשמחזירין פניהם, בין בתחלה בין בסוף, לא יחזירו אלא דרך ימין. הגה: כשיורדין מן הדוכן לא יגעו במעליהם המטונפים; ואם נוגעים יטלו ידיהם לתפלה שיתפללו אחר כך (אגודה פ' היה קורא). **יח** אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות: כהנים, עד שיכלה מפי הצבור אמן שעונים אחר ברכת מודים; ואין הכהנים רשאים להתחיל ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, עד שיכלה דיבור קריאת כהנים מפי הקורא; ואחר שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אינם רשאים להתחיל יברכך, עד שיכלה מפי כל הצבור אמן שעונים אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן; וכן אינם רשאים להתחיל בתיבה, עד שתכלה התיבה מפי המקרא; ואין הצבור עונין אמן, עד שתכלה ברכה מפי הכהנים. הגה: ולא יתחילו הכהנים רבון העולמים כו', עד שיכלה אמן מפי הצבור (ב"י). **יט** אין ש"צ רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים. **כ** אם ש"צ כהן, אם יש שם כהנים אחרים, לא ישא את כפיו; (ולא יאמרו לו לעלות או ליטול ידיו, אבל אם אמרו לו צריך לעלות, דהוא עובד בעשה אם אינו עולה) (מרדכי פרק הקורא עומד והגהות מיימוני פרק ט"ו דתפלה ואגור). ואפי' אין שם כהן אלא הוא, לא ישא את כפיו אא"כ מובטח לו שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת, שאם הוא מובטח בכך כיון שאין שם כהן אלא

הוא ישא את כפיו כדי שלא תתבטל נשיאות כפים. וכיצד יעשה, יעקור רגליו מעט בעבודה; ויאמר עד ולך נאה להודות; ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים; ויקרא לו אחר; ומסיים החזן: שים שלום. ואם המקרא כוון לתפלת ש"צ מתחלה ועד סוף, עדיף טפי שיסיים המקרא שים שלום. **כא** אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים שנים או שלשה נגונים, משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת, ואין לנגן אלא נגון אחד מתחלה ועד סוף. **כב** משתדלין שיהא המקרא ישראל, וכשהחזן כהן יעמוד ישראל אצלו ויקרא: כהנים, ויקרא אותם, והחזן עומד ושותק. **כג** בשעה שהכהנים מברכים העם, לא יביטו ולא יסיחו דעתם, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה; והעם יכוונו לברכה, ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים, ולא יסתכלו בהם. הגה: וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם; על כן נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית; ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית, שלא יסתכלו העם בהם (ב"י). **כד** עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה, אבל מלפניהם ובצדיהם אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת; ולאחריהם נמי, אם הם אנוסים, כגון עם שבשדות, שהם טרודים במלאכתן ואינם יכולים לבא, הם בכלל הברכה. **כה** בהכ"נ שכולה כהנים, אם אין שם אלא י' כולם עולים לדוכן; למי מברכין, לאחיהם שבשדות; ומי עונה אחריהם אמן, הנשים והטף; ואם יש שם יותר מעשרה, היתרים מעשרה יעלו ויברכו; והעשרה, עונים אחריהם אמן. **כו** בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק, אלא ישתקו ויכוונו לברכה. הגה: ומכל מקום, עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בנגונים, נהגו גם כן לומר פסוקים, וכמו שנתבאר לעיל סי' נ"ז לענין ברכו, אך יותר טוב שלא לאמרם (ד"ע). **כז** כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על השלשה פסוקים של ברכת כהנים; ואם הוסיף, עובר על בל תוסיף. **כח** כהן שנשא כפיו, ואח"כ הלך לבהכ"נ אחר ומצא צבור שלא הגיעו לברכת כהנים, יכול לישא כפיו פעם אחרת. **כט** כהן שלא התפלל עדיין ומצא צבור מתפללין, נושא כפיו ואין התפלה מעכבתו. **ל** מי שיש לו מום בפניו או בידיו, כגון שהם בוהקניות או עקומות או עקושות (בוהקניות פי' מין נגע לבן, ורש"י פירש לינטלי"ש בלעז; עקומות, כפופות; עקושות לצדדיהן, והר"ן פי' עקומות שנתעקמה ידו אחורנית; עקושות שאינו יכול לחלק אצבעותיו), לא ישא את כפיו, מפני שהעם מסתכלין בו; וה"ה למי שיש מומין ברגליו, במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים; וכן מי שרירו יורד על זקנו; או שעיניו זולפות דמעה; וכן סומא באחת מעיניו, לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום, ישא כפיו ואפי' הוא סומא בשתי עיניו. וכל ששהה בעיר ל' יום, מקרי דש בעירו; ודוקא בעירו, אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת, ושהה שם ל' יום, לא; ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר, אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה, חשוב דש בעירו בל' יום. **לא** אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם, אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין, ישא את כפיו. הגה: ודוקא אם היו ידיו בפנים מן הטלית, אבל אם הם מבחוץ לא מהני הטלית לידיו. **לב** היו ידיו צבועות אסטיס ופואה (אסטיס ופואה פי' מיני צבעים), לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בהם; ואם רוב העיר מלאכתן בכך, ישא את כפיו; וכן אם הוא דש בעירו, ישא את כפיו. **לג** מי שאינו יודע לחתוך האותיות, כגון שאומר לאלפין עייני"ן, ולעייני"ן אלפי"ן וכיוצא בזה, לא ישא את כפיו. **לד** קטן שלא הביא שתי שערות, אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל; אבל עם כהנים שהם גדולים, נושא

ללמוד ולהתחנך. ומי שהביא שתי שערות, נושא את כפיו, אפילו בפני עצמו, ומיהו דוקא באקראי בעלמא ולא בקביעות, עד שיתמלא זקנו, שאז יכול לישא כפיו אפילו יחידי בקבע. וכל שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו, אף על פי שלא נתמלא, קרינן ביה נתמלא זקנו (וע"ל סי' נ"ג סעיף ח'). לה כהן שהרג את הנפש, אפילו בשוגג, לא ישא את כפיו אפילו עשה תשובה. הגה: וי"א דאם עשה תשובה, נושא כפיו ויש להקל על בעלי תשובה, שלא לנעול דלת בפניהם, והכי נהוג (טור ורש"י והרבה פוסקים אגור וב"י). לו מל תינוק ומת, נושא את כפיו; ואם העם מרננים אחריו שהוא שופך דמים, כיון שלא נתברר הדבר, ישא את כפיו. לז מומר לעבודת אלילים לא ישא את כפיו; וי"א שאם עשה תשובה, נושא כפיו (וכן עיקר); ואם נאנס, לדברי הכל נושא כפיו. לח שתה רביעית יין בבת אחת, לא ישא את כפיו; שתאן בשני פעמים, או שנתן לתוכו מעט מים, מותר; ואם שתה יותר מרביעית, אע"פ שהוא מזוג ואפילו שתאו בכמה פעמים, לא ישא את כפיו עד שיסיר יינו מעליו. לט לא היו בו מהדברים המונעים נשיאת כפים, אף על פי שאינו מדקדק במצות וכל העם מרננים אחריו, נושא את כפיו (שאין שאר עבירות מונעין נשיאת כפים). מ כהן שנשא גרושה, לא ישא כפיו ואין נוהגין בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון; ואפילו גירשה או מתה, פסול עד שידור הנאה על דעת רבים, מהנשים שהוא אסור בהם. מא נטמא למת שאינו משבעה מתי מצוה, פסול מן הדוכן וכל מעלות הכהונה, עד שישוב ויקבל שלא יטמא עוד למתים. (ויש אומרים דמי שיש לו בת שהמירה לעבודת כוכבים, או שזנתה, אין מחייבין עוד לקדשו, כי אביה היא מחללת) (ויקרא כא, ט) (מרכי פרק נגמר הדין). מב החלל, אינו נושא את כפיו. מג אחר שבעה ימי אבלות, נושא כפיו; ובתוך שבעה ימי אבילות, יצא מבהכ"נ בשעה שקורא כהנים. הגה: ויש אומרים דכל זמן האבילות, אפי' עד י"ב חדש על אביו ועל אמו, אינו נושא את כפיו (מרכי סוף פרק הקורא עומד והגהות מיימוני), וכן נוהגין במדינות אלו. מד כהן, אע"פ שהוא פנוי, נושא את כפיו. הגה: ויש אומרים דאינו נושא כפיו, דהשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, והמברך יש לו להיות בשמחה (מרכי פרק הקורא עומד); ונהגו שנושא כפיו, אע"פ שאינו נשוי, ומכל מקום הרוצה שלא לישא כפיו אין מוחין בידו, רק שלא יהא בבית הכנסת בשעה שקורין כהנים או אומרים להם ליטול ידיהם. נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא בי"ט, משום שאז שרויים בשמחת י"ט, וטוב לב הוא יברך; מה שאין כן בשאר ימים, אפי' בשבתות השנה, שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם; ואפי' בי"ט, אין נושאין כפים אלא בתפלת מוסף, שיוצאים אז מבהכ"נ וישמחו בשמחת יו"ט (דברי עצמו). וכל שחרית ומוסף שאין נושאין בו כפים, אומר הש"צ: אלהינו ואלהי אבותינו וכו', כדלעיל סוף סי' קכ"ו; ויום הכפורים, נושאים בו כפים כמו בי"ט, ויש מקומות שנושאים בו כפים בנעילה, ויש מקומות אפי' בשחרית. מה אלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום ולצפון: יברכך; וישמרך; אליך; לך; שלום. הגה: ונוהגין שמאריכין בניגון אלו תיבות, כי כל אחת מהן היא סוף ברכה בפני עצמה, ואומרים רבון, כמו שמפורש בסי' ק"ל, ובשעה שמאריכין בניגון התיבות שבסוף הפסוקים דהיינו: וישמרך; ויחנך; שלום. והמקרא לא יאמר רבון וכו' (תשובת מהרי"ל סי' קמ"ח). אסור להשתמש בכהן, אפי' בזמן הזה, דהוי כמועל בהקדש אם לא מחל על כך (מרדכי בהגהות דגיטין).

יח תשרי

קכט באיזה תפלות נושאים כפים, ובו ב' סעיפים

א אין נשיאת כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה, ביום שיש בו נעילה כמו בי"ה, אבל לא במנחה, משום דשכיחא שכרות באותה שעה, שמא יהא הכהן שכור; וגזרו במנחה של תענית, אטו מנחת שאר ימים; אבל בתענית שאין בו נעילה, הואיל ותפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר ימים, הלכך יש בה נשיאת כפים. (והמנהג שלנו כבר נתבאר לעיל סי' קכ"ח). **ב** כהן שעבר ועלה לדוכן בי"ה במנחה, כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות, הרי זה נושא את כפיו ואין מורידין אותו, מפני החשד, שלא יאמרו: פסול הוא ולכך הורידוהו. הגה: ולכן אומרים במנחה ביום כפורים: אלהינו ואלהי אבותינו, אע"ג דאין ראוי לנשיאת כפים, מ"מ הואיל ואם עלה לא ירד מיקרי קצת ראוי (הגהות מיימוני), וכן נוהגין במדינות אלו אע"פ שיש חולקים.

קל רבש"ע שאומרים בשעת נשיאת כפים, ובו סעיף אחד

א מאן דחזא חלמא, ולא ידע מאי חזא, ניקום קמי כהני בשעה שעולים לדוכן ונימא הכי: רבונו של עולם, אני שלך וחלומותי שלך וכו', ויכוין דלסיים גם בהדי כהני, דעני צבורא אמן; ואי לא, לימא הכי: אדיר במרום שוכן בגבורה, אתה שלום ושמך שלום, יהי רצון שתשים עלינו שלום. הגה: ובמקום שאין עולין לדוכן, יאמר כל זה בשעה שהשליח צבור אומר שים שלום, ויסיים בהדי שליח צבור, שיענו הקהל אמן (הר"ן פ' הראה).

קלא דיני נפילת אפים, ובו ה' סעיפים

א אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים. כשנופל על פניו, נהגו להטות על צד שמאל. הגה: וי"א דיש להטות על צד ימין, והעיקר להטות (ריב"ש סי' רי"ב וב"י בשם הרוקח) בשחרית כשיש לו תפילין בשמאלו, עד צד ימין משום כבוד תפילין; ובערבית, או כשאין לו תפילין בשמאלו, יטה על שמאלו (מנהגים). ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב, וכל מקום ומקום לפי מנהגו; ומנהג פשוט לומר: ואנחנו לא נדע כו' וחצי קדיש אשרי למנצח (טור), ואפי' בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח, מלבד בר"ח וחנוכה ופורים וע"פ ועיו"כ וט"ו באב (מנהגים וע"ל סי' תקכ"ט). **ב** נפילת אפים מיושב, ולא מעומד. הגה: י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים, וכן נוהגים (כ"י בשם רוקח סי' שכ"ד). וחצר בהכ"נ הפתוח לבהכ"נ, (מהרי"ל) או בשעה שהצבור מתפללין אז, אפי' יחיד בביתו אומר תחינה בנפילת אפים (ד"ע פי' אגור). **ג** אין נפילת אפים בלילה; ובלילי אשמורת נוהגים ליפול על פניהם, שהוא קרוב ליום. **ד** נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל, ולא בבית החתן, ולא בבהכ"נ ביום מילה, ולא כשיש שם חתן. הגה: ודוקא שהמילה או החתן באותו ב"ה, אבל אם אין המילה בבהכ"נ, אע"פ שהיא בבהכ"נ האחרת, אומרים תחנון (פסקי מהרי"א סי' פ"א); וביום המילה שאין אומרים תחנון, דוקא שחרית שמלין אז התינוק, אבל מנחה אע"פ שמתפללין אצל התינוק הנימול, אומרים תחנון; מה שאין כן בחתן, שאין אומרים תחנון כל היום, כשמתפללין אצל החתן (הגהות מיימוני פ"ה מה"ת) ולא מקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה. **ה** אם חלה מילה בתענית צבור, מתפללים סליחות ואומרים וידוי ואין נופלים על פניהם ואין אומרים והוא רחום בשחרית, אפי' במקום שנהגו לאומרו בלא זה.

ו נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב, ולא בט"ו בשבט, ולא בר"ח, ולא במנחה שלפניו, ולא בחנוכה, וי"א גם במנחה שלפניו, (וכן נוהגין). **בפורים, אין נופלים על פניהם** (בל"ג בעומר אין נופלין, בעי"כ אין נופלין, וכן בערב ר"ה אפי' שחרית, מנהגים). **ז ומנהג פשוט שלא ליפול על פניהם בכל חדש ניסן, ולא בט' באב, ולא בין יו"כ לסוכות,** (ולא מתחלת ר"ח סיון עד אחר שבועות). **ח אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו כשמתפלל על הצבור, אא"כ הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון.** הגה: וכן אסור לכל אדם ליפול על פניו בפשוט ידים ורגלים, אפי' אין שם אבן משכית (הגהות אשירי סוף פ' תפלת השחר וריב"ש סי' תי"ב); אבל אם נוטה קצת על צדו, מותר אם אין שם אבן משכית; וכן יעשו ביו"כ, כשנופלין על פניהם, אם יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע, וכן נוהגין (מרדכי).

קלב דיני קדושת ובא לציון, ובו ב' סעיפים

א מתגרמין קדושת ובא לציון; וצריך ליזהר בו מאד לאומרו בכוונה. הגה: ולענין אם היחיד אומרה, דינה כדין קדושה שביוצר, ועיין לעיל סי' נ"ט; וכקדושה שבתרגום, יחיד אומרה ולא שנים, ואין לאומרה בקול רם (בית יוסף סימן נ"ט). **ב אסור לאדם לצאת מבהכ"נ קודם קדושה דסידרא.** הגה: ואומרים אחר סיום התפלה: עלינו לשבח, מעומד; (כל בו) ויזהר לאומרו בכוונה, וכשמגיע אל אל לא יושיע, יפסיק מעט קודם שיאמר: ואנחנו כורעים וכו' (טור); ואומרים קדיש יתום אחר עלינו, ואפי' אין יתום בבית הכנסת יאמר אותו מי שאין לו אב ואם; ואפילו מי שיש לו אב ואם יכול לאומרו, אם אין אביו ואמו מקפידין (אגור ותשב"ץ ותשובת מהרי"ל סי' ס"ד); ויש לומר פטום הקטורת ערב ובוקר אחר התפלה, ואומרים תחלה: אין כאלהינו וכו', ואומרים השיר שהלוים היו אומרים במקדש, שחרית לבד (טור); ויש שכתבו ליזהר לומר פיטום הקטורת מתוך הכתב, ולא בעל פה, משום שהאמירה במקום ההקטרה וחיישינן שמא ידלג (ב"י כשם מהר"י וא"ח) אחד מסממנים, ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חסר אחת מסממניה; ולכן נהגו שלא לאומרו בחול, שממהרין למלאכתן וחיישינן שמא ידלג. וכשיוצא מבהכ"נ אומר ה' נחני וגו' (תהילים ה, ט) (כל כו) ומשתחוה ויוצא (מהרי"ל).

קלג דין ברכו בשבת, ובו סעיף אחד

א בשבת ויו"ט אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא. הגה: אפי' במקום שנהגו לאומרו בימות החול, שמא לא היו יחידים בבהכ"נ כשאמרו ברכו, מכל מקום בשבת ויו"ט אין לאומרו, דהכל באין לבהכ"נ קודם ברכו (ב"י כשם ריב"ש).

קלד סדר והוא רחום, והגבהת התורה, ובו ב' סעיפים

א (הגה: נוהגין להרבות בתחנונים בשני ובחמישי, ואומרים) (טור): **והוא רחום, ואומרים אותו בקול רם; ואם לא אמרו מעומד, עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר.** הגה: וכן נוהגין לאומרו מעומד, אבל אומרים אותו בלחש; ומה שנוהגים להרבות בתחנונים בשני ובחמישי, משום שהם ימי רצון, ולכן נוהגין גם כן להתענות בהם (טור). **ב מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע, ולומר: וזאת התורה וכו' תורת ה' תמימה וכו'.** הגה: ונהגו לעשות כן אחר שקראו בתורה, אבל כשמוציאין אותו אומר הש"צ גדלו והקהל אומרים רוממו כו' אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים וכו'; וי"א לומר על הכל יתגדל (מ"ס פי"ג וטור ומהרי"ל) וכן נוהגים ביו"ט ובשבת; ויש להחזיק התורה בימין (מהרי"ל), וכשעולה הראשון לקרות אומרים: ברוך שנתן תורה כו' (כל כו). לפי הפסוק: "ופרץ גדר ישכנו נחש" (קהלת י, ח).

הלכות קריאת ספר תורה

קלה סדר קריאת התורה ביום ב' וה', ובו י"ד סעיפים

א בשני ובחמישי, ובשבת במנחה, קורין שלשה, אין פוחתים מהם ואין מוסיפין עליהם; ואין מפטירין בנביא. הגה: ואם היו ב' חתנים בבהכ"נ והם ישראלים, מותר להוסיף לקרות ד', דלדידהו הוי כיו"ט שמותר להוסיף (מרדכי פ' הקורא עומד הגהות מיימוני פי"ב מה"ת); ונראה דה"ה לשני בעלי ברית, דיו"ט שלהם הוא, כדלקמן סי' תקנ"ט (ודין שבת ויו"ט ע"ל ריש סי' רפ"ב לענין הוספה).

ב מקום שמפסיקין בשבת בשחרית, שם קורין במנחה, ובשני ובחמישי, ובשבת הבאה. הגה: אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת (אור זרוע) (ועיין לקמן סי' רפ"ב).

ג כהן קורא בתורה ראשון, ואחריו לוי, ואחריו ישראל.

ד המנהג הפשוט שאפילו כהן עם הארץ קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל, והוא שהכהן יודע לקרות, (ומיהו אם יוכל לקרות עם הש"צ מלה במלה סגי בכך כדלקמן סי' קל"ט (אבודרהם), שאם אינו יודע לקרות היאך יברך על התורה.

ה אם ס"ת פתוח והכהן קורא את שמע, אינו רשאי להפסיק, וקוראים ישראל במקומו. הגה: וכן בתענית שאחר פסח וסוכות שקורין ויחל, אם אין הכהן מתענה, קורין לישראל; וטוב שילך הכהן מבהכ"נ (מהדי"ק שורש ט').

ו אם נכנס הכהן לבהכ"נ אחר שהתחיל הישראל לברך ברכת התורה, אינו פוסק, אבל ברכו לא הוי התחלה, ועומד הישראל בתיבה עד שישלמו כהן ולוי ואז יקרא. אם אין כהן בבהכ"נ, קורא ישראל במקום כהן, ולא יעלה אחריו לוי. הגה: אבל ראשון יוכל לעלות; (ב"י מהרי"ל בשם ר' יהודה נ"ב בח"ג) וכשקורין אותו, אומרים במקום כהן, שלא יטעו לומר שזהו כהן (טור).

ז אם היו כהן ולוי בבהכ"נ, וקרא הכהן וסבור שאין שם לוי והתחיל לברך ברכת התורה שנית, אין מפסיקין אותו.

ח אם אין לוי בבהכ"נ, כהן שקרא ראשון מברך שנית במקום לוי, אבל לא כהן אחר, כדי שלא יאמרו שהראשון פגום.

ט וכן לא יעלו שני לוים זה אחר זה, כדי שלא יאמרו שאחד מהם פגום.

י נהגו לקרות כהן אחר כהן, בהפסק ישראל ביניהם, ואומר החזן כשקורא לשני: אע"פ שהוא כהן; וכיוצא בזה נוהגים בלוי אחר לוי. הגה: ולכן מותר לעלות ג"כ למפטיר בכי האי גוונא, ואם קורא מפטיר סתם אין לחוש לפגמו, דהרי לא מזכיר שמו. וי"א דאין לקרות כהן או לוי למנין שבעה, אבל לאחר שנשלם המנין יכולים לקרות כהן או לוי (אגור בשם מהרי"ו ומרדכי פ' הניזקין וכ"י בשם ר' יהודה), וכן נוהגין במדינות אלו; ומיהו במקום צורך ודחק יש לסמוך אסברא ראשונה.

יא יש מי שאומר שאם קרא החזן כהן או לוי ואינו שם, לא יקרא לאחר בשם, משום פגמו של ראשון, אלא אחר יעלה מעצמו, (וכן נהגו. ש"צ שהוא כהן יכול לקרוא כהן אחר לתורה) (מרדכי פ' הקורא עומד ואגור).

יב עיר שכולה כהנים, אם יש ישראל אחד ביניהם אותו ישראל קורא ראשון, מפני דרכי שלום; וכל שאין בהם ישראל כדי סיפוקם, או שאין שם ישראל כלל, קורא כהן אחר כהן, שאין שם משום פגם, שהכל יודעים שאין שם אלא כהנים; והוא הדין לעיר שכולה לוים.

יג אם קטן קורא בתורה בצבור, בסי' רפ"ב; אם אין כהן אלא סומא או שאינו בקי, בסי' קל"ט.

יד בני אדם החבושין בבית האסורין, אין מביאים אצלם ס"ת אפי' בר"ה ויוה"כ. הגה: והיינו דוקא בשעת הקריאה לבד, אבל אם מכינים לו ס"ת יום או יומים קודם, מותר (אור זרוע הגהות אשרי פ"ג דברכות); ואם הוא אדם חשוב, בכל ענין שרי (שם).

קלו מי הם הנקראים לס"ת בשבת, ובו סעיף אחד

א בשבת ויו"ט ויום הכפורים, קורים אחר הלוי ת"ח הממונין על הציבור, ואחריהם ת"ח הראוים למנותם פרנסים על הציבור (ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר), ואח"כ בני ת"ח שאבותיהם ממונים על הציבור, ואח"כ ראשי כנסיות וכל העם.

קלז כמה פסוקים צריכים לקרא לכל אחד, ובו ו' סעיפים

א ביום שקורין ג', אין קורין פחות מי' פסוקים; וידבר עולה מן המנין. ואי סליק עניינא בכציר מי' פסוקים, כגון פרשת עמלק (שמות יז, ח-טז) שאין בה אלא ט' פסוקים, שפיר דמי. ב אין קורין עם כל אחד פחות מג' פסוקים, שנים קורין ג' ג', ואחד קורא ד'; ואיזה מהם שקורא ד' ה"ז משובח. ג אם דלג פסוק אחד ולא קראו, אם הוא במנחה בשבת או בב' וה' וקרא יו"ד פסוקים בלא פסוק המדולג, אינו חוזר; ואם לאו, חוזר. אבל בשבת, אפילו דילג פסוק אחד חוזר וקורא, ואפילו אחר שהחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר וקורא הוא ושנים עמו; ואפילו הפטיר והתפלל מוסף, חוזר וקורא. פרשת המועדים כמו מנחה בשבת ושני וחמישי, לפי שכבר קראו הפרשיות בשבתות שלהן. ד אם קרא אחד ב' פסוקים, צריך לחזור ולקרות; ואם לא קראו בין שלשתן אלא ט' פסוקים, ג' לכל אחד, אינם צריכים לחזור ולקרות; וראייה לדבר: פ' עמלק (שמות יז, ח-טז). אבל אם קראו פחות מט', צריכים לחזור ולקרות. ה אם קרא פרשת פרה (במדבר יט, א-כב), ופסק בהגר הגר בתוכם וגלל ס"ת, חוזר ופותח ומתחיל מראש הפרשה עד תטמא עד הערב ומברך לפניה ולאחריה. ו הקורא בתורה ראשון, וקרא השני מה שקרא הראשון, אם הוסיף על מה שקרא הראשון ג' פסוקים, או אפי' שנים במקום דלא אפשר, אותו שני עולה מן המנין; ואם לאו, אינו עולה מהמנין, חוץ מפרי החג, משום דלא אפשר.

קלח שלא לשייר בפרשה פחות מג' פסוקים, ובו סעיף אחד

יט תשרי

א הקורא בתורה לא ישייר בפרשה פחות מג' פסוקים, מפני היוצאים אז מבהכ"נ שיאמרו: העולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים הנשארים; וכן לא יתחיל בה פחות מג' פסוקים, מפני הנכנסים אז בבהכ"נ שיאמרו שלא קרא הראשון אלא ב' פסוקים. הגה: ואין חילוק בין פ' פתוחה לסתומה; ופרשה שאינה רק ב' פסוקים, מותר לשייר בתחלה ולהפסיק שם (תרומת הדשן סימן נ"ד). ויכוין שיתחיל תמיד לקרוא בדבר טוב, ויסיים בדבר טוב (א"ז ומיימוני פרק י"ג מה"ת) וע"ל סימן תכ"ח.

קלט סדר קריאת התורה וברכותיה, ובו י"א סעיפים

א במקום שנהגו שהעולה עצמו קורא בקול רם, אם לא סידר תחלה הפרשה פעמים שלש בינו לבין עצמו, לא יעלה; ובמקום שהחזן קורא הוא צריך לסדר תחלה (ב"י). ב מי שאינו יודע לקרות, צריך למחות בידו שלא יעלה לספר תורה; ואם צריכים לזה שאינו יודע לקרות, לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו, אם כשיקרא לו ש"צ מלה במלה יודע לאומרה ולקרותה מן הכתב, יכול לעלות; ואם לאו, לא יעלה. ג אפי' ראש

הכנסת או חזן, לא יקרא עד שיאמרו לו: קרא; ונהגו שש"צ כשרוצה מברך וקורא בלי נטילת רשות, משום דהוי כאילו משעה שמינוהו לש"ץ הרשוהו על כך. הגה: ובמדינות אלו אין נוהגין כן, ואין החזן עולה רק כשהסגן אומר לו לעלות, אבל אין קורין לו בשמו כמו שאר העולים שקוראים אותם בשמם פלוני בר פלוני; ומי שאביו מומר לעבודת כוכבים, קורין אותו בשם אבי אביו, אבל לא בשמו לבד, שלא לביישו ברבים (תרומת הדשן סי' נ"א וס' החסידים). ודוקא שלא עלה מימיו בשם אביו, אבל אם הוא גדול והורגל באותו העיר לעלות בשם אביו, והמיר אביו ליעבודת כוכבים, קוראים אותו בשם אביו כמו שהורגל, שלא לביישו ברבים; וכן אם איכא למיחש לאיבת המומר (מהר"ם פאדוואה סי' פ"ז); ואסופי ושתוקי קורין אותו בשם אבי אמו, ואם אינו ידוע קורין אותו בשם אברהם, כמו לגר (ד"ע). סומא אינו קורא, לפי שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב, (ומהרי"ל כתב דעכשיו קורא סומא, כמו שאנו מקרין בתורה לע"ה). ד כל הקורים מברכים לפניה ולאחריה, ופותח הספר קודם שיברך ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו ואחר כך יברך; ולאחר שקרא, גולל ומברך. (הגה: ובשעה שמברך ברכה ראשונה יהפוך פניו על הצד, שלא יהא נראה כמברך מן התורה (כל בו); ונראה לי דיהפוך פניו לצד שמאלו). ה נהגו לכסות הכתב בסודר, בין גברא לגברא. (ובמדינות אלו נהגו שהיא מגוללת בין גברא לגברא, וכן עיקר). ו אומר ברכו והברכות בקול רם; והאומרים בלחש טועה. ויש אומרים שצריך לחזור ולברך בקול רם; הגה: כדי שישמעו העם ויענו: ברוך ה' המבורך לעולם ועד (טור). ואם לא שמעו הצבור את המברך, אע"פ ששמעו החזן עונה, לא יענו עמו אלא עונין אמן על דברי החזן (ב"י בשם הר"י ואורחות חיים וכל בו). ז אחר שענו העם: ברוך ה' המבורך לע"ו, חוזר המברך ואומר: ברוך ה' המבורך לעולם ועד, כדי לכלול המברך עצמו בכלל המברכים. ח אפילו ברך ברכת התורה לעצמו ותיכף קראוהו לקרות בתורה, צריך לחזור ולברך: אשר בחר בנו, כשקורא בתורה, דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא בצבור. ט אם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה לעצמו, כבר נפטר מלברך ברכת אשר בחר בנו, דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה. י ברכה אחרונה: אשר נתן לנו תורת אמת, זו תורה שבכתב; וחיי העולם נטע בתוכנו, הוא תורה שבע"פ. יא הקורא בתורה צריך לאחוז בספר תורה בשעת ברכה. הגה: וסמכו מנהג זה על מה שנאמר ביהושע לא ימוש ספר התורה הזה מפיך חזק ואמץ (יהושע א, ח-ט) ומזה נהגו לומר למסיים לקרות בתורה בכל פעם חזק (ב"י בשם אורח חיים).

קמ דיני הפסק בברכת התורה, ובו ג' סעיפים

א הקורא בתורה ונשתתק, העומד יתחיל ממקום שהתחיל הראשון, ויברך בתחלה ובסוף; ולהרמב"ם לא יברך בתחלה. הגה: ואפילו בזמן הזה שש"ץ קורא, דינא הכי (הר"י פרק אין עומדין). ב העומד לקרות בתורה וברך ברכה שלפניה, וקרא מקצת פסוקים ודבר דברי תורה או דברי חול, לא הוי הפסק ואינו צריך לחזור ולברך. ג והעולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות, וברך על התורה והתחיל לקרות; או לא התחיל, והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלל הספר תורה למקום שצריך לקרות בו, י"א שאינו צריך לחזור ולברך, וי"א שצריך.

יח תשרי

קמא דיני קורא והמקרא, ובו ח' סעיפים

א צריך לקרות מעומד, ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד, אסור אלא אם כן הוא בעל בשר. הגה: וכן החזן הקורא צריך לעמוד עם הקורא (מרדכי הלכות קטנות). **ב** לא יקראו שנים, אלא העולה קורא וש"צ שותק, או ש"צ קורא והעולה לא יקרא בקול רם; ומ"מ צריך הוא לקרות עם הש"צ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת, שלא ישמיע לאזניו. (ואפילו משמיע לאזניו ליכא למיחש, דלא עדיף מתפלה, כדלעיל סימן ק"א) (רעת עצמו). **ג** ויש נוהגים להעמיד מי שמקרא לעולה מלה במלה, ואחר שגומר המקרא המלה אומרה העולה. **ד** אם ש"צ רוצה לברך לעצמו ולקרות, צריך שיעמוד אחר אצלו, שכשם שנתנה תורה על ידי סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה על ידי סרסור. **ה** אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הקורא, ואין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הצבור. **ו** יכולים לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע; ואפי' אם א' הוא השביעי וא' הוא המפטיר, לא יקראו השני בשמו משום עין הרע (מהרי"ל). **ז** העולה למגדל, עולה בפתח שהוא לו בדרך קצרה ממקומו וירד מהמגדל בדרך אחר, שהוא לו בדרך ארוכה עד מקומו; ואם ב' הדרכים שווים, עולה בפתח שהוא לו בדרך ימין, ויורד בפתח שכנגדו. (ולא ירד עד שעלה כבר הראוי לקרות אחריו) (מרדכי הגדול). **ח** כל תיבה שהיא קרי וכתיב, הלכה למשה מסיני שתהא נכתבה כמו שהיא בתורה ונקרית בענין אחר; ומעשה באחד שקרא כמו שהיא כתובה, בפני גדולי הדור: ה"ר יצחק אבוהב והר"ר אברהם ואלאנסי והר"ר שמואל ואלאנסי בנו ז"ל, והתרו בו שיקרא כפי המסורה, ולא רצה, ונדוהו והורידוהו מהתיבה.

קמב דין מי שקרא וטעה, ובמקום שאין שם מי שיודע לקרות בריוק, ובו ב' סעיפים

א קרא וטעה, אפילו בדקדוק אות אחת, מחזירין אותו. הגה: וכן דין החזן הקורא; ודוקא בשינוי שמשתנה ע"י זה הענין, אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד, אין מחזירין אותו, אבל גוערין בו (ב"י ופסקי מהרא"י סימן קפ"א). **ב** וישוב שיש שם מנין ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכתה בדקדוק ובטעמים, אפ"ה יקראו בתורה בברכה, כהלכתה. (ומפטירין בנביא ועיין בסמוך ריש סי' קמ"ג).

קמג דין אם נמצאת ס"ת מוטעה, ויתר דיני הספר, ובו ה' סעיפים

א אין קורין בתורה בפחות מעשרה גדולים בני חורין, ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן, גומרים. **ב** אם כתבו כל חומש לבדו, אפילו בגלילה כספר תורה, אין קורין בו עד שיהיו כל חמשה חומשים תפורים ביחד. הגה: והם כתובים בגלילה כספר תורה, אבל בחומשים שלנו, אפילו כל ה' ספרים ביחד אין לברך עליהם (מרדכי סוף פרק הנזקין וס"פ הקומץ ותשובת הרמב"ן סי' קפ"ז וקצ"ט ורבי' ירוחם נ"ב ח"ב ואגור בשם שבולי הלקט ומהרי"ק שורש ס"ח והכל בו ומ"ע פ"ט מה' ס"ת), ובמקום שיש ס"ת ואין ש"ץ הבקי בנגינה בעל פה, ראיתי נוהגים שהש"ץ קורא מן החומש בנקוד והעולה קורא אחריו מן הס"ת הכשר. **ג** אפילו בכפרים שאין נמצא להם ס"ת כשר, אין מברכין עליו. **ד** אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאה, מוציאין ספר תורה אחרת, ומתחילין ממקום

שנמצא הטעות, ומשלימין הקורים על אותם שקראו במוטעה; ואם נמצא טעות באמצע קריאת הקורא, גומר קריאתו בספר הכשר, ומברך לאחריה, ואינו חוזר לברך לפניה. הגה: ואם כבר קראו עמו ג' פסוקים ואפשר להפסיק, פוסקים שם, ומברך אחריה ומשלימים המנין בספר תורה האחר שמוציאין (מרדכי פ"ב דמגילה) והא דמוציאין אחר, דוקא שנמצא טעות גמור, אבל משום חסירות ויתרות אין להוציא אחר, שאין ספר תורה שלנו מדוייקים כל כך שנאמר שהאחרת יהיה יותר כשר (אגור ופסקי מהרי"א סי' פ' וריא"ז ומהרי"ל פסקו דאין להביא ס"ת אחרת, וב"י פסק דצריך להוציא ס"ת אחרת) לכן צריך לחלק כך; ובשעת הדחק, שאין לצבור רק ס"ת פסול ואין שם מי שיכול לתקנו, י"א דיש לקרות בו בצבור ולברך עליו (כל בו ואבודרהם), ויש פוסלין (תשובת הרשב"א תפ"ז ות"ה ומיימוני פ"י מהלכות ס"ת); ואם חומש אחד שלם בלא טעות, יש להקל לקרות באותו חומש, אע"פ שיש טעות באחרים (ר"ן). ה בית הכנסת שאין בהם מי שיודע לקרות אלא אחד, יברך ויקרא קצת פסוקים ויברך לאחריהם, וחוזר לברך תחילה וקורא קצת פסוקים ומברך לאחריהם, וכן יעשה כמה פעמים, כמספר העולים של אותו היום.

קמד שלא לדלג בתורה מענין לענין, ודיני ההפטרה, ובו ד' סעיפים

א מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה מפרשה זו לפרשה אחרת; וה"מ בשתי ענינים, דחיישינן שמא תתבלבל דעת השומעים, אבל בחד ענינא, כגון: אחרי מות (ויקרא טז) ואך בעשור (ויקרא כג, כג) שכהן גדול קורא ביום הכפורים, מדלגין, והוא שלא יקרא על פה, שאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת; ובנביא מדלגין אפי' בשני ענינים, והוא שלא ישהה בדילוג בענין שיעמדו הציבור בשתיקה; וה"מ בנביא אחד, אבל מנביא לנביא אין מדלגין; ובתרי עשר מדלגין מנביא לנביא, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו. ב נוהגין בשבת שיש בו חתן, לומר אחר הפטרת (הפטרה י"א שהוא מלשון אין מפטירין אחר הפסח, שענינו סילוק, כלומר: תפלת שחרית) השבוע, שנים או שלשה פסוקים מהפטרת שוש אשיש (ישעיה סא, י-סג, ט), וכשחל ר"ח בשבת וביום א', אחר שמפטירין ההפטרה בשבת, אומרים פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת ויאמר לו יהונתן מחר חודש (שמואל א. כ, יח-מב) ואין למחות בידם (וע"ל סי' תכ"ה סעיף ג' ובסוף סי' תכ"ח היאך נוהגין). ג אין גוללין ס"ת בצבור, מפני כבוד הצבור; ואם אין להם אלא ס"ת אחד, והם צריכים לקרות בשני ענינים, גוללין, וידחה כבוד הצבור. ד אין קורין לאדם אחד בשני ספרי תורה, משום פגמו (פירוש שנראה כפוגם ומטיל דופי בראשון) של ראשון, אבל שלשה גברי בשלשה ספרים, כגון: ר"ח טבת שחל להיות בשבת, ליכא משום פגם.

קמה דיני המתרגמין, ובו ג' סעיפים

א בימי חכמי הגמרא היו נוהגים לתרגם, כדי שיבינו העם. אין הקורא רשאי לקרות לתורגמן יותר מפסוק אחד, ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא; ואין הקורא רשאי לקרות פסוק אחר, עד שיכלה התרגום מפי המתרגם; ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מהמתרגם, ולא המתרגם יותר מהקורא; ואין הקורא רשאי לסייע למתרגם, שלא יאמרו: תרגום כתוב בתורה. ב קטן מתרגם על ידי גדול, אבל אינו כבוד לגדול שיתרגם על ידי קטן. ג האידנא לא נהגו לתרגם, משום דמה תועלת בתרגום כיון שאין מבינים אותו.

קמו שלא לדבר בשעת הקריאה, ובו ד' סעיפים

א אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח, אבל בין גברא לגברא, ש"ד. **ב** כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת, אסור לספר אפילו בד"ת, אפי' בין גברא לגברא, ואפילו אם השלים הוא הפרשה; ויש מתירים לגרוס (פי' ללמוד) בלחש, וי"א שאם יש י' דצייתי (פי' המשימין לבם) לס"ת, מותר לספר (בד"ת) (ב"י בשם מהרי"א); ויש מתירים למי שתורתו אומנתו; ויש מתירים למי שקודם שנפתח ס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרות, ומתחיל לקרות; ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, שרי. וכל זה אינו ענין לפרשת זכור (רברים כה, יז-יט) ופרשת פרה (במדבר יט, א- כב), שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכוין ולשומעם מפי הקורא; והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשומעם מפי הקורא. **ג** אסור לספר כשהמפטיר קורא בנביא, עד שישלים כמו בס"ת. **ד** א"צ לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה, (ויש מחמירין ועומדין, וכן עשה מהר"ם), (מרדכי פרק רבי אליעזר רמילה).

קמז דיני גלילת ס"ת, ובו ח' סעיפים

כ תשרי

א אסור לאחוז ס"ת ערום, בלא מטפחת. הגה: וי"א דה"ה שאר כתבי קודש (אגודה ותוס' פ"ק רשבת), ולא נהגו כן, וטוב להחמיר אם לא נטל ידיו; ובס"ת, אפי' בכהאי גוונא אסור (ר"ע אגודה). גדול שבאותם שקראו בתורה, גוללו; ורגילים לקנותו בדמים יקרים, לחבב המצוה. הגה: י"א אם המעיל בצד אחד פשתן ובצד אחד משי, צריך להפך המשי לצד הספר ולגלול (מרדכי סוף מגילה), ולא נהגו כן (ב"י סי' קנ"ג). ואין לגלול במפה הקרועה, אם יש לו אחר (מהרי"ל). ואין לעשות מפות לס"ת מדברים ישנים שנעשו בהם דבר אחר לצורך הדיוט, וע"ל סי' קנ"ג (אגודה מס' מנחות ותשובת מהרי"ל סי' קי"ר וב"י ורשב"ץ). **ב** יכול מי שירצה, לקנות להושיט המעילין לגולל ואין הגולל יכול למחות בו, כי אע"פ שקנה הגלילה לא קנה ליקח המעילים. (וכן במקומות שנוהגין לקנות הוצאה והכנסה, אין הש"ץ יכול למחות, כי אין זה שייך לחזנים) (מרדכי סוף מגילה וא"ז). **ג** הגולל ס"ת, יעמידנו כנגד התפר, כדי שאם יקרע, יקרע התפר. **ד** הגולל ס"ת, גולל מבחוץ; וכשהוא מהדקו, מהדקו מבפנים. הגה: פירוש כשהספר עומד לפניו, יהיה הכתב נגד פניו ויתחיל לגלול מבחוץ, ואחר שגמר הגלילה יהדק סוף המטפחת בפנים, שכשיבא לקרות בו ימצא ההדוק בפנים ולא יצטרך להפך הס"ת (טור והרא"ש סוף פ' בני העיר); ונראה דכל זה מירי כשאחד עושה כל הגלילה, אבל עכשיו שנוהגים שהאחד מגביה ואחד גולל, הכתב יהיה נגד המגביה, וכן נוהגים כי הוא עיקר הגולל והאוחז הס"ת. **ה** מוטב תגלל המטפחת סביב הס"ת ולא יגלל הס"ת כשכורכו במטפחת. **ו** הגולל ס"ת בתוך התיק, טועה. **ז** אין המפטיר מתחיל, עד שיגמרו לגלול הס"ת, כדי שלא יהא הגולל טרוד, ויוכל לשמוע ההפטרה. **ח** ביום שיש בו ב' ס"ת, לא יפתחו הב' ולא יסירו המפה, עד שיגללו הראשון. הגה: ואין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השלחן, שלא יסיחו דעתן מן המצות; ומוציאין ב' הספרים כאחת, ותופסין בשניה עד אחר שקראו בראשונה. (אור זרוע בשם הירושלמי).

קמח שלא יפשיט ש"צ התיבה, ובו סעיף אחד

א אין ש"צ רשאי להפשיט התיבה בצבור כל זמן שהם בבהכ"נ. (פי' רש"י שהיו רגילים להביא ס"ת מבית אחר שהיא משתמרת בו וכו', עד שטורח צבור הוא להתעכב שם, ועיין בפנים בא"ח).

קמט שהצבור לא יצאו מבהכ"נ עד שיצניע ס"ת, ובו סעיף אחד

א אין הצבור רשאים לצאת מבהכ"נ, עד שיצניעו ס"ת. הגה: מיהו אם אינם יוצאים, רק יחיד, לית לן בה (ב"י בשם הר"י בחדושי מגילה). **ואם מצניעים הס"ת בבית אחר, אם אין לבהכ"נ אלא פתח א', צריכין להתעכב עד שיצא הס"ת וילכו אחריו למקום שמצניעים אותו שם; ואם יש לבהכ"נ שני פתחים, יכולים לצאת בפתח אחד קודם שיצא הס"ת בפתח האחר, ובלבד שילכו אחר הס"ת וילוהו למקום שמצניעין אותו שם.** הגה: ובמקומות שמצניעין אותו בהיכל, שהוא הארון בבהכ"נ, מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד לפני הארון שמכניסין אותה שם (ד"ע ומהרי"ל). וכן הגולל ילך אחר הס"ת עד לפני הארון, ועומד שם עד שיחזירו הספר תורה למקומה (הגה' מיימוני פ' י"ב מה"ת) וכן נוהגין במגביה הס"ת, כי הוא עיקר הגולל וכמו שנתבאר; ויש שכתבו שמביאים התינוקות לנשק התיבה, כדי לחנכם ולזרזם במצות, וכן נוהגין. (אור זרוע).

הלכות בית הכנסת

קנ בנין בהכ"נ, ושיהיה גבוה, ובו ה' סעיפים

א כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת ולקנות להם תורה נביאים וכתובים. (וע"ל סי' נ"ה אם כופין זה את זה לשכור להם מנין). **ב אין בונים בהכ"נ אלא בגבהה של עיר, ומגביהין אותו עד שיהיה גבוה מכל בתי העיר שמשתמשים בהם, לאפוקי בירניות** (פירוש בנינים העשוים לנוי תרגום שכיות החמדה בירניות שפירן) **ומגדלים שאין משתמשים בהם; וגג שהוא משופע ואינו ראוי לתשמיש, משערין עד המקום שהוא ראוי לתשמיש, דהיינו שאם יש עליה תחת הגג לא תהא גבוה יותר מבהכ"נ.** — הגה: וכשעת הדחק, או שיש מצות מלכות שאינן רשאים לבנות בהכ"נ כדינו, מותר להתפלל בבית אע"פ שדרין בעליה על גביו, ובלבד שינהגו בעליה שעליו בנקיות, כמו שיתבאר ס"ס קנ"א. (ב"י סימן קנ"ד בשם מהר"י בן חביב). **ג מי שהגביה ביתו יותר מבהכ"נ, י"א שכופין אותו להשפילו.** (ואם עשה בנין גבוה יותר בקרן אחד מבהכ"נ, סגי בכך) (הגהות מיימון פרק י"א מהלכות תפלה, שכן היה מעשה). **ד הבונה כנגד חלון בית הכנסת, אין מספיק לו בהרחקת ד"א, לפי שהוא צריך אור גדול. ה אין פותחין פתח בהכ"נ אלא כנגד הצד שמתפללין בו באותה העיר, שאם מתפללין למערב יפתחוהו למזרח, כדי שישתחוו מן הפתח נגד הארון שהוא ברוח שמתפללין נגדו.** הגה: ועושין בימה באמצע ב"ה, שיעמוד עליה הקורא בתורה וישמעו כולם. וכשמתפלל הש"צ, פניו כלפי הקדש. וסדר הישיבה כך היא: הזקנים יושבים פניהם כלפי העם, ושאר העם כולם יושבים שורות שורות, פניהם כלפי הקודש ופני הזקנים. (טור).

יט תשרי **קנא** דיני קדושת בהכ"נ, ובו י"ב סעיפים

א בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש כגון: שחוק והתול ושיחה בטילה, ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטיילין בהם ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם, מדוחק, וי"א דבכה"מ אפי' שלא מדוחק שרי (ר"ן פ' בני העיר). ואין מחשבים בהם חשבונות, אא"כ הם של מצות, כגון: קופה של צדקה ופדיון שבויים, ואין מספידים בהם אא"כ יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר, שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו; ואם צריך ליכנס בהם לצרכו, כגון לקרוא לאדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה, ואח"כ יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו; ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות, יאמר לאחד מהתינוקות: קרא לי פסוק שאתה קורא בו או ישהה מעט ואח"כ יצא, שהישיבה בהם מצוה, שנאמר: אשרי יושבי ביתך (תהילים פד, ה) (שיעור הישיבה, כדי הלוך כ' פתחים), (לדעת הי"מ בסי' צ' סוף סעיף כ'). **ב** וי"א שמה ששנינו בקדושת בתי מדרשות, ר"ל של רבים דומיא דבהכ"נ, אבל יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו אין לו קדושה כ"כ. **ג** אין ישנים בבהכ"נ, אפי' שינת עראי, אבל בבית המדרש, מותר. **ד** לצורך בהכ"נ, מותר לאכול ולישן בתוכו, ומטעם זה ישינים בליל יום הכפורים בבהכ"נ; ואפילו לצורך מצוה אחרת, כגון כשנקבצים לעבר השנה בבהכ"נ, מותר לאכול שם. **ה** היו לבהכ"נ שני פתחים, לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו; ואם היה הדרך עובר קודם שנבנה בהכ"נ, מותר. וכן אם לא נכנס בו תחלה כדי לקצר דרכו, מותר לעשותו דרך. וכשנכנס בו להתפלל, מותר למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר. **ו** מותר ליכנס בבהכ"נ במקלו ובתרמילו ובאפונדתו (פי' מיני כיסים תרגום ובילקוט ובתרמיליה), ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך או בראש מגולה. **ז** יכול לרוק בו, ובלבד שישפשפנו ברגליו או שיהיה שם גמי שאם ירוק לתוכו לא יהא נראה. **ח** טיט שעל רגליו, ראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל; וראוי שלא יהא עליו ולא על בגדיו שום לכלוך. **ט** נוהגים בהם כבוד, לכבדן ולרבצן (פי' כבוד נקוי הבית. ריבוץ זריקת המים על פני הקרקע). ונוהגין להדליק בהם נרות, לכבדן. **י** אפי' לאחר שחרבו, עדיין הן בקדושתן; וכשם שנוהגים בהם כבוד בישובן, כך נוהגים בחרבנם, חוץ מכבוד ורבוץ; ואם עלו בהם עשבים, תולשים אותם ומניחים אותם במקומן, משום עגמת נפש, כדי שיראו העם ותעיר רוחם וישתדלו לבנותם. **יא** אם בשעת בנין בהכ"נ התנו עליו להשתמש בו, מותר להשתמש בו בחרבנו; אבל ביישובו, לא מהני תנאי. ואפילו בחרבנו, לתשמיש מגונה, כגון: זריעה וחשבונות של רבים, לא מהני תנאה; בד"א, בבתי כנסיות שבחוצה לארץ, אבל בבתי כנסיות שבא"י, לא מהני שום תנאי. **יב** יש ליזהר מלהשתמש בעליה שעל גבי ב"ה תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם; ושאר תשמישים, יש להסתפק אם מותר להשתמש שם. הגה: וכל זה דוקא בב"ה קבוע, שנבנה מתחלה לכך, אבל בית שיחדו לאחר שנבנה לבהכ"נ, מותר לשכב עליו (פסקי מהרי"א).

קנב שלא לסתור שום בהכ"נ, ובו סעיף אחד

א אין סותרים בית הכנסת כדי לבנות בית הכנסת אחר, שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחר; אלא בונים אחר תחלה, ואח"כ סותרים הישן (ואפי' לא רצו לסתור רק מחיצה א'

להרחיבו, נמי דינא הכי) (רבי ירוחם נ"ג ח"ה וכ"י כשם הרמב"ם). והני מילי, שהיה הראשון חזק; אבל אם חרבו יסודותיו או נטו כותליו ליפול, סותרים אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה, שמא תדחק השעה וישאר חרוב. הגה: ואסור ליקח אבנים מבהכ"נ הישנה כדי לבנות חדשה (הגהות אשר"י פ' כני העיר). ואסור לסתור דבר מבהכ"נ, אלא אם כן עושה על מנת לבנות. (מרדכי פרק כני העיר).

קנג דיני בנין בהכ"נ, ובו כ"ב סעיפים

א מותר לעשות מבהכ"נ בית המדרש, אבל לא מבה"ה בהכ"נ. ב בני העיר שמכרו בהכ"נ, יכולים ליקח בדמיו תיבה, דהיינו היכל שמניחין בו ס"ת או לוח שמעמידין עליו ס"ת; מכרו תיבה, יכולים ליקח בדמיו מטפחת של ס"ת; מכרו מטפחת, לוקחין בדמיה ספרים, דהיינו שכתוב כל חומש לבדו, וכן נביאים וכתובים; מכרו ספרים, לוקחין בדמיהן ס"ת, אבל איפכא להורידן מקדושתן, אסור. ואפילו אם קנו בקצת המעות דבר שקדושתו חמורה, אין יכולין לשנות המותר לקדושה קלה. ג ספר תורה שנמצא בו טעות, דינו כחומשים (וע"ל סימן קמ"ג). ד אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בה, יש אוסרים ויש מתירים. ה אם גבו מעות לבנות בהכ"נ או בית המדרש, או לקנות תיבה או מטפחת או ס"ת, ורצו לשנותו מלצורך מה שגבו אותם, אין משנין אלא מקדושה קלה לחמורה; אבל אם עשו בהם הדבר שגבו אותם בשבילו, משנין המותר לכל מה שירצו; ואם כשגבו המעות התנו לעשות חפצם ממותר הדמים, אפי' קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת הדמים, מותר להוריד המותר; אבל אם לא התנו כשגבו, אלא כשמכרו התנו, אסור להורידם. הגה: ואם קנו בדמים אלו שגבו עצים ואבנים, חלה קדושת הדמים על העצים והאבנים, ואסור לשנותן רק לקדושה חמורה; ואם הביאו עצים ואבנים לצורך בנין בהכ"נ, אם באו ליד גבאי אסור לשנותן רק לקדושה חמורה, וקודם שבאו לידי גבאי, מותר לשנותן; אבל מכל מקום לא יוכל לחזור בו. (כ"י וכן משמע כמרדכי ריש פ' כני העיר). ו מוכרים בהכ"נ, וכן שאר דברים שבקדושה ואפי' ס"ת, להספקת תלמידים או להשיא יתומים בדמיו. ז והא דבהכ"נ נמכר, הני מילי של כפרים שאין באים אנשים ממקומות אחרים, שלא נעשית אלא לבני הכפרים לבדם. (ואפי' בנו אותה משל אחרים) (מרדכי ישן בשם ראבי"ה), ולכן יכולים למכרו; ומכ"מ המעות נשארים בקדושתן, ואינם רשאים להורידן מקדושתן, והיינו כשמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם, וה"ה אם מכרו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר, אבל אם הסכימו ז' טובי העיר באותו מכר, והיו במעמד אנשי העיר, רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו, ואם קבלו עליהם בני העיר בפירוש במכר זה כל מה שיעשה, אפילו יחיד מה שעשה עשוי. הגה: וכל שז' טובי העיר מוכרים בפרסום, מקרי במעמד אנשי העיר ואינן צריכין לומר הן או לאו. (מרדכי) אבל של כרכים, שבאים שם ממקומות אחרים, אפילו בנו אותו משלהם אינו נמכר אלא א"כ תלו אותו בדעת היחיד, שאז יעשה בו היחיד מה שירצה בהסכמת הצבור; וה"ה לכל דברי קדושה שנזכרו כאן, דכלהו גרירי בתר בית הכנסת. הגה: יחיד שבנה בהכ"נ ונתנה לקהל, דינה כבהכ"נ של קהל; אבל אם שייר לעצמו בה שום כח, אין לה מכר כי אם על פי הקהל ועל פיו או יורשיו (א"ז והגהות אשר"י פרק בני העיר). וכל זה לא מיירי אלא כשיש להם בהכ"נ אחרת, אבל אם אין להם רק בהכ"נ אחת, אסור למכרו דהא אפי' לסתרו אסור עד שיבנו אחרת (רבי' ירוחם נ"כ ח"ה). כל דבר שבקדושה שנמכר ומותר לשנותו, נמכר בלא

כא תשרי

הכרזה ואין בו אונאה, אבל דבר שאסור לשנותו לקדושה קלה, צריך הכרזה. (רשב"א סי' תרי"ד). ח בנו בית סתם, והקדישוהו אחר כך לבית הכנסת, דינו כבהכ"נ אבל אינו קדוש עד שיתפללו בו, אפילו אם בנאוהו לשם בהכ"נ; וכיון שהתפללו בו, אפילו אורחים לפי שעה, כיון שהיה מיוחד לתפלה, קדוש; ואם לפי שעה הקדישו, הכל כפי מה שאמרו. ט כשמוכרים אנשי הכפר בית הכנסת יכולים למכרו ממכר עולם, והלוקח יעשה בו מה שירצה, חוץ ממרחץ ובורסקי ובית טבילה ובית הכסא; ואם מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, יעשה הלוקח אפילו אלו ארבעה דברים. י י"א דיחיד בשלו, אפילו ס"ת מותר למכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה כל שלא הקדישו לקרות ברבים; ויש מי שאוסר אא"כ ללמוד תורה או לישא אשה. יא בהכ"נ או לבנים ועצים מבהכ"נ ישן שסתרו, יכולים ליתן במתנה, דאי לאו דהוה להו הנאה מיניה לא הוי יהבי ליה הדר הוי ליה כמכר, וכן יכולים להחליפן באחרים והם יוצאים לחולין; אבל אסור למשכנן או להשכירן או להשאילן, אפילו ע"י ז' טובי העיר, שעדיין נשארים בקדושתן שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתן עליו. הגה: ודוקא בדרך שמורידן מקדושתן, אבל מותר להשאיל אפי' ס"ת לקרות בה, אפי' משל רבים ליחיד. (כ"י בשם א"ח). יב מי שיש לו תנאי עם הקהל שלא יוכל לבנות בהכ"נ כי אם הוא וזרעו, אינו יכול למכור זכותו לאחר. יג גבו מעות לבנין בהכ"נ ובא להם דבר מצוה, מוציאין בה המעות; קנו אבנים וקורות, לא ימכרום לדבר מצוה, אלא לפדיון שבוים; אע"פ שהביאו האבנים וגדרום ואת הקורות ופסלום והתקינו הכל לבנין, מוכרים הכל לפדיון שבוים בלבד, אבל אם בנו וגמרו, לא ימכרו בהכ"נ אלא יגבו לפדיון מן הצבור. יד ראובן שאמר: קרקע זו אני נותן לבנות עליה בהכ"נ, ולא רצו עובדי כוכבים להניחן לבנות בהכ"נ, והקהל אומרים לבנות עליו בית לת"ת, וראובן אומר: אדעתא דהכי לא נדרי, לא מצי ראובן הדר ביה; ואם ראובן לא היה דר שם היו יכולים לשנותם, ואם הוא מבני אותה העיר, אינם רשאים לשנותו אם הוא עומד וצווח (פירוש וצועק), אא"כ יש שם חבר עיר, דכל מאן דאתי אדעתא דידיה אתי. (וזט"ה דינם כחבר עיר) (מרדכי ריש בני העיר). טו אין אדם יכול לאסור חלקו מבהכ"נ ולא מהספרים; ואם אסר, אינו כלום. טז מי שהשאיל ביתו לבהכ"נ ויש לו מריבה עם אחד מהקהל, אינו יכול לאסרה אא"כ יאסרנה לכל הקהל כאחד. הגה: ודוקא שהשאיל תחלה סתם, אבל אם התנה מתחלה שכל זמן שירצה למחות יהא בידו למחות, או שלא השאיל להם בפירוש אלא הניחם ליכנס לביתו, הרשות בידו למחות במי שירצה. (מהר"ם פאדוואה סימן פ"ה). יז מי שהיה בביתו בהכ"נ ימים רבים, אין הצבור רשאים לשנותו בבית אחר. יח יש מי שאומר שכלי הקודש של כסף שנהגו להביא תמיד לבית הכנסת בחגים, אין יכולים להוציא לחולין ולמכרם, והקהל יכולים לתפשם שישארו בחזקת הקדש אחר מיתת המקדיש. יט יש מי שאומר שאם נמצא אחר מיתת אדם כתב כתוב שהקדיש כלים, ואין עליו עדים ולא מסרו לקהל, אפ"ה הוי הקדש. כ יש מי שאומר שספר תורה שהוחזק שהיה של אבותיו של ראובן, אין הצבור יכולים להחזיק בם. כא אין לקנות מעילים שנשתמש בהם הדיוט, לתשמיש קדושה. הגה: אסור לעשות מאתנן זונה או מחיר כלב (דברים כג, יט) דבר של מצוה, כגון בהכ"נ או ס"ת; ודוקא מהאתנן עצמה, אבל אם נתנו לה מעות באתנן, מותר לקנות בהן דבר מצוה; ולא מקרי זונה, אלא איסור ערוה, אבל אלו הפנויות הקדשות שמקדישות דבר, מותר לקבל מהן. (ר' ירוחם נ"ג ח"א). כב אדם שהוא רגיל בשום מצוה, כגון גלילה, ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל

המצוה לאחר, ואח"כ העשיר ורצה שיחזירו לו המצוה, אם בשעה שנתנו הקהל המצוה לשני היה ספוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה ולא חפץ בה, ונתרצה הוא עם שאר הקהל לתת לאחר, איבד זכותו; אבל אם כשנתנו לשני לא היה ביד הראשון סיפק לתת מה שהיה נותן, ועתה שיש בידו רוצה לזכות במצותו ולחזור וליתן מה שהיה נותן תחלה, חוזר למצותו.

קנד דיני תשמיש קדושה ונרות בית הכנסת, ובו ט"ו סעיפים

א רחבה של עיר, אף על פי שמתפללין בה בתעניות, אין בה משום קדושה מפני שהוא עראי; וכן בתים וחצרות שמתקבצים בהם להתפלל באקראי (פי' דרך מקרה והזדמן לא דרך קביעות), אין בהם שום קדושה. הגה: יש אומרים דלא מקרי ארון הקודש אלא אם הוא כמין ארגז, שאינו עשוי רק לכבוד התורה, אבל ארון הבנוי בחומה הנעשה לשמירה, לא מיקרי תשמישי קדושה; וכל שכן אם הספרים מתקלקלים בו, דמותר ליטלן משם (מרדכי והגהות אשר"י פ' בני העיר). **ב** השוכרים בית ומתפללין בו, אין לו דין בית הכנסת. **ג** תשמישי קדושה, כגון: תיק של ספרים ומזוזות, ורצועות תפילין, וארגז שנותנין בו ס"ת או חומש וכסא שנותנין עליו ס"ת, ווילון שתולין לפני ההיכל, יש בהן קדושה וצריך לגנזן. הגה: ודוקא הדבר שמניחין בהן דבר הקדושה בעצמו לפעמים, או שנעשית לכבוד כגון המכסה שעל הקרשים של הספרים, אבל אותו מכסה שהוא לשמור אותו מכסה שעל הקרשים, לא מיקרי תשמיש, דהוי תשמיש דתשמיש, וכל כיוצא בזה. אסור לכבס מטפחות של ס"ת במי רגלים, מפני הכבוד (רבי' ירוחם נ"ב ח"ז ר"ן מרדכי פ"ק דמ"ק). **ד** מטפחות ס"ת שבלו, יכולים לעשות מהם תכריכין למת מצוה וזו גניזתן. **ה** ס"ת שבלה, מניחין אותו בכלי חרס וגונזין אותו בקבר ת"ח, אפי' אינו אלא שונה הלכות ולא שימש ת"ח. **ו** אין עושין מתיבה כסא לס"ת; אבל מותר לעשות מתיבה גדולה קטנה, וכן מותר לעשות מכסא גדול כסא קטן, אבל אסור לעשות ממנו שרפרף (פי' כסא קטן) לכסא; וכן מותר לעשות מוילון גדול וילון קטן, או לעשות ממנו כיס לס"ת; אבל לעשות ממנו כיס לחומש, אסור. הגה: ופרוכת שאנחנו תולין לפני הארון אין לו קדושת ארון, רק קדושת בהכ"נ; וכן הכלונסות שבו תולין הפרוכת, ומ"מ אסור לעשות מהם העצים שמסמנים בו הקריאה לחובת היום, שאינן קדושים כמו הם (פסקי מהרא"י סי' רכ"ה). **ז** הבימה (פי' מקום גבוה), כגון בימה שהיו עושים למלך, אין בה קדושת ארון, אלא קדושת בהכ"נ. **ח** הארון וכל מה שעושים לס"ת, מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש, אפילו דחול. הגה: ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה, כגון: מטפחת של ספרים ושלחן שבבהכ"נ ומעילים של ס"ת, וכתבו הטעם משום דכיון שנהגו כן, ואי אפשר ליזהר, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא, כדי שלא יבאו בני אדם לידי תקלה, ואע"ג דלא התנו כאילו התנו דמי. (תרומת הדשן סימן רע"ג וב"י). **ט** המתנדבים ס"ת ומניחים מטפחות בבהכ"נ, מותר להשתמש בהן כל ספר וספר, שלדעת כן הוקדשו; אבל המניחים בביתם ואח"כ מקדישין, כיון שע"ד אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר, אסור להניחו בס"ת אחר, ויש מתירים (וכן נוהגין עכשיו, משום לב ב"ד מתנה עליהם לנהוג כך). **י** הנוהגים להניח עטרות ס"ת בראש הקורא, בסיום התורה, אין מוחין בידם; אבל המניחים אותם בראשי חתנים דעלמא, מוחין בידם. **יא** נרות שעוה שנותנם כותי לעובדי אלילים, וכיבן שמשן ונתנם או מכרן לישראל, אסור להדליקם בבהכ"נ. הגה: אע"פ שמותרים להדיוט. מומר עובד כוכבים שנתן שעוה או נר לבהכ"נ, אסור להדליקו (פסקי מהרי"ו סי' ס"ד) ועיין בי"ד סי' קל"ט בדינים אלו.

יב עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת, אם הוא מאוס, אסור להדליקו בבהכ"נ. יג נר של בהכ"נ מותר לקרות לאורו. יד אין מדליקין נר של הדיוט מנר בית הכנסת, ויש מי שאומר דה"מ בעוד שדולקין למצותן, אבל כשצריך לכבותן, מותר. הגה: מיהו לא נהגו ליזהר בכך, ומדליקין בהן נר שהוא לצורך גדול, ואפשר ג"כ שדעת בית דין מתנה בכך, וכן בכל הרבים שנהגו להקל בדברים כאלו והוא מהאי טעמא (פסקי מהרא"י סימן רכ"ה). טו בני כרך שקנו ספר תורה והתנו שאם יצא אחד מהכרך שהנשארים יתנו לו חלקו, והוקרו הספרים, אם יצא אחד מהם אין נותנין לו אלא מה שנתן בלבד.

קנה לילך מבהכ"נ לבית המדרש, ובו ב' סעיפים

א אחר שיצא מבהכ"נ, ילך לבה"מ; ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירנו אף אם הוא סבור להרויח הרבה. הגה: ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבה"מ ושכר הליכה בידו, או יקבע לו מקום וילמוד מעט במה שיודע ויחשוב בענייניו ויכנס בלבו יראת שמים (הר"י פ"ק דברכות). ב קודם שילך לבה"מ יוכל לאכול פת שחרית אם הוא רגיל בו, וטוב שירגיל בו.

קנו סדר משא ומתן, ובו סעיף אחד

א אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירנו ע"ד קונו; ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו; וישא ויתן באמונה; ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה, שבכ"מ שהזכרת השם מצויה, מיתה מצויה; ויזהר מלישבע, אפי' באמת, שאלף עיירות היו לינאי המלך וכולם נחרבו בשביל שהיו נשבעים שבועות אע"פ שהיו מקיימים אותם; ויזהר מלהשתתף עם הכותים, שמא יתחייב לו שבועה ועובר משום לא ישמע על פיך (שמות כג, יג). הגה: ויש מקילין בעשיית שותפות עם הכותים בזמה"ז, משום שאין הכותים בזמן הזה נשבעים בע"א, ואע"ג דמזכירין הע"ז, מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשתפים שם שמים וד"א, ולא מצינו שיש בזה משום: ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יד) דהרי אינם מוזהרין על השתוף (ר"ן ספ"ק רע"ז ור' ירוחם נ"ז ח"ה ותוס' ריש פ"ק דברכות); ולשאת ולתת עמהם בלא שותפות, לכ"ע שרי בלא יום חגיהם (הגהות מיימוני פ"ק מהלכות ע"ז) (ועיין בי"ד מהלכות ע"א סי' קמ"ו).

הלכות נטילת ידים

קנז דיני זמן קביעות סעודה, ובו סעיף אחד

א כשיגיע שעה רביעית יקבע סעודתו; ואם הוא ת"ח ועוסק בלימודו, ימתין עד שעה ו', ולא יאחר יותר דהוי כזורק אבן לחמת אם לא טעם מידי בצפרא.

קנח דיני נט"י לסעודה, ובו י"ג סעיפים

א כשיבא לאכול פת שמברכין עליו: המוציא, יטול ידיו אפילו אינו יודע להם שום טומאה, ויברך: על נטילת ידים. אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא, כגון לחמניות

(פי' סטורט"י בלע"ז) דקות, או פת הבאה בכסנין (פי' פת עשויה עם צוקארו ושקדים ואגוזים), ואינו קובע סעודתו עליהם, אין צריך נטילת ידים. ב יש מי שאומר שאם אינו אוכל אלא פחות מכביצה, יטול ידיו ולא יברך. ג אם אוכל פחות מכזית, יש מי שאומר שאין צריך נטילה. ד אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין שסימנם: י"ד שח"ט ד"ם (דהיינו: יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם, מים) ולא נתנגב, ואפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה, צריך נטילה בלא ברכה. הגה: ואפי' אינו מטבל רק ראש הירק או הפרי, אפ"ה יטול בלא ברכה (ב"י). ה הנוטל ידיו לפירות, הרי זה מגסי הרוח. הגה: ודוקא שנוטלן בתורת חיוב, אבל אם נוטלן משום נקיות, שלא היו ידיו נקיות, מותר (הגהת סמ"ק). ובשר צלי, יש מי שנראה מדבריו אע"פ שמוהל טופח עליו, דינו כפירות; ותבשיל מחטים, והם נגובים, דינו כפירות. ז השותה א"צ ליטול אפי' ידו אחת. (וע"ל סי' ק"ע). ז נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה, ואח"כ רוצה לאכול לחם, יש מי שנראה מדבריו שאין אותה נטילה עולה לו, וא"צ לומר אם נטל ידיו שלא לאכול ואח"כ נמלך, ואכל. הגה: ואם לא הסיח דעתו, יטול בלא ברכה (ד"ע) אם נגע באכילתו במקומות המטונפות בגופו, יחזור ויטול ידיו. תשובת רשב"א סימן תקצ"ב וקצ"ג, ועיין לקמן סימן קס"ד (כפול לקמן, ושם נתבאר רצריך ג"כ לחזור ולברך). ח מי שהיה במדבר או במקום סכנה ואין לו מים, פטור מנטילת ידים. ט צריך ליזהר בנט"י, שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם. י אעפ"י ששיעורם ברביעית, (פירוש רביעית הלוג, דהיינו שיעור ביצה וחצי), יוסיף ליטול בשפע, דאמר רב חסדא: אנא משאי מלא חפני מיא, ויהבו לי מלא חפני טיבותא. יא מברך קודם נטילה, שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן; ונהגו שלא לברך עד אחר נטילה, משום דפעמים שאין ידיו נקיות, ומפני כך מברכין עליהם אחר ששפשף ידיו, שכבר ידיו נקיות קודם שיטול עליהם מים שניים. הגה: גם יכול לברך עליהם קודם נגוב, שגם הנגוב מן המצוה, ומקרי עובר לעשייתן (הגהות אשירי פ"ק); ואם שכח לברך עד אחר נגוב, מברך אח"כ. יב וינגבם היטב קודם שיבצע, שהאוכל בלי נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא. יג המטביל ידיו, יכול לאכול בלא נגוב, וה"ה לנוטל ידיו בכת אחת ושופך עליהם רביעית מים בכ"א, או שנטל ידו אחת ושפך עליה רביעית וכן שפך על חברתה.

קנט באיזה כלי נוטלין הידים, וכיצד יבואו המים לידיו, ובו כ' סעיפים

כב תשרי

א אין נוטלים לידים אלא בכלי; וכל הכלים כשרים, אפילו כלי גללים (פי' כלים עשויים מרפש בקר ועפר), וכלי אבנים, וכלי אדמה; וצריך שיהא מחזיק רביעית; ואם ניקב בכונס משקה, דהיינו שאם ישימו אותו על משקים יכנסו בתוכו דרך הנקב, והוא גדול מנקב שהמשקים שבתוך הכלי יוצאים בו, אז בטל מתורת כלי ואין נוטלים ממנו לידים ואפילו אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה. ב וה"מ שנוטל דרך פיו למעלה, שמה שממנו מן הנקב ולמעלה אינו חשוב ככלי, ונמצא שאין המים באים ע"י מהכלי; אבל אם נוטל דרך הנקב, שרי, כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה. ג כלי שמחזיק רביעית כשסומכים אותו, ואם לא יסמכוהו ישפכו המים ולא ישאר בו רביעית, אינו כלי; הלכך, מגופה של חבית שהיא חדה ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת, אין נוטלים ממנה; ואם הרחיבה מלמטה עד שמקבלת רביעית כשהיא יושבת שלא מסומכת, נוטלים ממנה. ד חמת וכפישה, שהם מיני נאדות של עור שתקנן ועשה להם בית מושב, נוטלים מהם;

אבל שק וקופה שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהם מקבלים משקים, אין נוטלין מהם לידים, לפי שאינם עשויין לקבל משקים; וה"ה לכובעים של לבדים (פי' בגד קשה פילטר"ו בלע"ז), אפי' כשהם קשים כ"כ שמקבלים מים ואינם זבים מהם, מ"מ אינם עשוים לקבל מים; ומ"מ ע"י הדחק מותרים, שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם. ה כלי שתחלת תיקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה, ואין משתמשין בו אלא ע"י סמיכה, חשוב שפיר כלי; לפיכך כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה, וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאים, וכשמסירו המים יוצאים, מותר ליטול ממנו אע"פ שאינו מחזיק כלום, כיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו, נקרא כלי. הגה: וכ"ש כלי שיש בו ברזא למטה, הואיל ומתחילה נעשה לקבל על ידי כך (טור וב"י). ו לא יתן מים לחבירו בחפניו, שאין נוטלים אלא מן הכלי; והוא הדין אם נטל ידו אחת מהכלי ושפך ממנה לידו אחרת, דאינו כלום; ור"ת מתיר בזו, כיון שתחלת נטילה לידו אחת היה מן הכלי, והוא שהיתה ידו הראשונה טהורה, כגון ששפך עליה רביעית בבת אחת. הגה: ונהגו להקל כדברי ר"ת, אבל הסברא הראשונה היא עיקר, ולכן יש להחמיר לכתחלה. ז צריך שיבואו המים מכח נותן, לפיכך צנור שדולה מים מן היאור ושופך בו ונמשכים ממנו המים להשקות השדה, אינו יכול ליתן ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהם, מפני שאינם באים מכח אדם, שכבר פסק כח השופך; ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה, אע"פ שאינו משים אותה תחת השפיכה ממש, עלתה לו נטילה, דכל זמן שהם קרובים למקום השפיכה עדיין מכחו הם באים. ואם הטביל ידיו לתוך הצנור הזה, אינם טהורות מכח טבילה, מפני שהם שאובים; וה"מ בדולה, ששופך ונותן לתוך הצנור עצמו, אבל אם נותן אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור והטביל בו ידיו, טהורות, דשאובים שהמשיכוה, כשרה; ואפילו דולה ונותן לתוך החריץ עצמו, אם הדלי נקוב מאחוריו בכונס משקה, ובעוד ששופך דרך פיו לצנור מקלח מאחוריו ליאור, מטביל בו את הידים, וטהורות, דחשיבי כאילו הטביל ביאור, דנצוק זה מחבר הכלי ליאור וחשיבי מים שבצנור מחוברים למימי היאור, אע"ג דנצוק כזה לא חשיב חבור לענין טבילה. ויש חולקין בזה ואומרים דגם לנט"י לא חשיב חיבור. הגה: אין ליטול ידיו מאותן אבנים הקבועים לכותל ועשה להם בית קבול וברזא, אבל אם היו כלי תחלה וחברם לכותל, נוטלין ממנו (אגודה פ' המוכר בית). ח אם הכניס ידיו לתוך כלי של מים ושכשך ידיו בהם, אם הכלי מחובר לקרקע, לא עלתה לו נטילה; ואם אינו מחובר לקרקע, י"א שעלתה לו נטילה, וי"א שלא עלתה לו, ובשעת הדחק יכול לסמוך על דברי המתירים; ואם אח"כ נזדמן לו ליטול בדרך נטילה, נוטל בלא ברכה. ט חבית שיש בה מים, מניחה על ברכיו ונוטל ממנה לידים, ואם היתה מוטה בארץ והמים מקלחים ממנה, או שעומדת והמים יוצאים דרך נקב שבה ונתן ידיו שם, לא עלתה לו נטילה ואם היתה ברזא (פי' דבר סותם הנקב ספינ"ה בלע"ז) בנקב והסירה וקבל המים על ידיו, חשיב שפיר כח גברא; וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה. י אם הטה חבית מלאה מים והלך וישב לו והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו ממנו, עלתה לו נטילה. יא הכל כשרים ליתן מים לידים, אפי' חש"ו, עו"ג ונדה. (ואיכא מ"ד דקטן פחות מבן ז' דינו כקוף) (הגהות אשירי פ"ב דברכות). יב אם הקוף (פי' מין חיה סימיא"ה בלע"ז) נותן מים לידים, יש פוסלים ויש מכשירים, ונראים דבריהם (ומ"מ יש להחמיד). יג ולכתחלה יכוין הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה. (וכוונת נותן נמי מועיל

אפילו לכתחלה, אפילו שלא כוון הנוטל כלל) (תה"ד סי' תק"י). יד הטביל ידיו במי מעין, אפי' אין בו מ' סאה, עלתה לו טבילה כל שמתכסים ידיו בהם בבת אחת; ואם הטבילם במי מקוה, י"א שדינו כמעין וי"א שצריך מ' סאה, ונקטינן כדברי המיקל. (ויש להחמיר לכתחלה). טו מי גשמים שהם זוחלים (פי' נמשכים והולכים שאינם מכונסים), ויש בהם מ' סאה, יש להסתפק אם טובל בהם ידיו. טז מ' סאה מים שאובים שבקרקע, להרמב"ם אין מטבילין בהם את הידים, ולהראב"ד מטבילין; ושאובה שהמשיכוה כולה, גם להרמב"ם מטבילין בהם הידים. יז לא יטול מהנהר מים בידו אחת ויתן על ידו השנית, לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה. יח ידו אחת בנטילה וידו אחת בטבילה, ידיו טהורות. יט המטביל ידיו א"צ שתי פעמים, ולא ניגוב, ולא להגביה ידיו. כ המטביל ידיו אינו מברך על טבילת ידים, אלא על נט"י. (וי"א דמברכין על טבילת ידים או על שטיפת ידים, וכן עיקר (טור ומרדכי פ' אלו דברים וסמ"ג ואגור).

קס איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה, ובו ט"ו סעיפים

א מים שנשתנו מראיהן בין מחמת עצמן, בין מחמת דבר שנפל לתוכן, בין מחמת מקומם, פסולים. ב עשה במים מלאכה או ששרה בהם פתו, אפילו נתכוין לשרות בכלי זה ונפל לשני, פסולים; ואם צינן יין במים, פסולים; ואם הדיח בהם כלים, פסולים; ואם היו כלים מודחים או חדשים, כשרים. ואם הטביל בהם הנחתום הגלוסקין (פי' ככרות לחם), פסולים, אבל אם טבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין, או שחפן מהם בחפניו, המים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה, ולפיכך כשרים אם לא נשתנה מראיהן. (וה"ה מים שהנחתום מדיח ידיו בהם מן הבצק הדבק בידיו) (ב"י בשם ר' ירוחם). ג מים שלפני הנפח, אע"פ שלא נשתנו מראיהם, פסולים, מפני שבידוע שנעשה בהם מלאכה, דהיינו שכיבה בהם הברזל; ושלפני הספר, אם נשתנו מראיהם, פסולים; ואם לאו, כשרים. ד מים ששתו מהם התרנגולים, או שלקק (פי' שתיית הכלב נקרא לקיקה) מהם הכלב, יש מי שפוסל ואין דבריו נראין, אלא בין באלו בין בכל שאר בהמה חיה ועוף, יש להכשיר. ה אין מלאכה פוסלת אלא במים שאובים, בין שהם בכלי בין שהם בקרקע, אבל לא במי מקוה או מעין בעודם מחוברים. ו חמי האור, נוטלים מהם לידים אפילו הן חמין שהיד סולדת (פי' כל שכריסו של תינוק נכוה הימנו) בהם. ז חמי טבריא יכול להטביל בהם את הידים, אבל ליטול מהם בכלי, לא; ואם המשיך אותן בארץ דרך חריץ חוץ למקומם והפסיקן מהמעין הנובע, אם יש בהם שיעור מקוה מטבילין בהם הידים, ואם אין בהם שיעור מקוה לא; ואם חריץ זה מימיו מחוברים למי המעין הנובע חם, לרש"י והרשב"א אין מטבילין בו הידים, ולהר"ר יונה מטבילין בו את הידים. ח טעם פיסול חמי טבריא לנטילה, מפני שהן מרים ואינם ראויין לשתיית הכלב, אבל אם ימצאו מים חמין נובעין שהן ראויין לשתיית הכלב, נוטלים מהם לידים. ט מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהם, פסולים לנטילת ידים אע"פ שכשרים למי מקוה לטבילה; ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם, אם הכלב יכול לשתות מהם, כשרים בין לנטילת ידים בין למקוה, ואם אינו יכול לשתות מהם, פסולים לשניהם. י נוטלים לידים בכל דבר שתחלתו מן המים, כגון יבחושים (פי' תולעים) אדומים או שומן דג. ונראה דוקא אם ריסקן, דלא עדיף משלג וכו'.

כא תשרי

יא מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה או לאו, או שיש לו ספק אם יש בהם כשיעור אם לאו, או אם הם טמאים או טהורים או ספק אם נטל ידיו או לאו, טהור. (וכל ספק טהרה בידים, טהור) (טור) ויש מי שאומר שעל כל זאת אם יש לו מים אחרים, שיטול ידיו ויוציא עצמו מן הספק. הגה: מי שלא נטל ידיו, ונגע במים, לא נפסלו אותן מים לנטילה, ולא מיקרי מים טמאים, אבל אסור לרחוץ ידיו ממים שנטל בהם חבירו כבר (תרומת הדשן סי' רנ"ט). **יב** השלג, והברד, והכפור, והגליד (פי' המים הנקפים מרוב הקור), והמלח אם ריסקן עד שנעשו מים, נוטלין מהם וטובלין בהם, אם יש בהם כשיעור (עיין בי"ד סי' ר"א). יש מי שאומר שאין נטילת מים ראשונים, אלא במים בלבד; וי"א שהיין כשר לנטילת ידים, בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים, אלא שאסור לעשות כן לכתחלה, כדי שלא יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי (פי' לשבח) עד שקובע ברכה לעצמו. (וי"א דווקא יין לבן, אבל אדום לא) (מרדכי פרק אלו דברים) ויש מי שאומר שכל מי פירות ראוים לנ"י בשעת הדחק (וכ"ש דמותר ליטול ידים בשעת הדחק בשכר או במי דבש המבושלין, דעיקרן מים) (הגהות אשרי). **יג** צריך שיהא במים רביעית, וה"מ לאחד; אבל לב' שבאו ליטול כאחד, האחרון א"צ; ואפילו בזה אחר זה, ובלבד שלא יפסיק הקילוח. כיצד, היה רביעית מים בכלי ופשט אחד ידיו ואחר יוצק על ידיו, ובא שני ופשט ידיו למטה ממנו סמוך ליד הראשון, וקילוח יורד על ידו של ראשון ולידו של שני שלמטה ממנו, ידי שניהם טהורות, אע"פ שפיחת שיעור הרביעית כשהם מגיעים לידיו של שני, ידיו טהורות מפני שהם באים משיורי טהרה; ויש מתירים אפי' כשנוטלים זא"ז, הואיל ובשעה שהתחיל האחד ליטול מהם היה בהם רביעית, גם לשני זה עולים, מפני שבאו משיורי טהרה; ועל דרך זה נוטלים מחצי לוג לג' ולד', ומלוג לכמה ב"א כל זמן שמספיקים המים לשפוך כל אחד על ידיו ג"פ (וה"ה) שיכולים להניח ד' וה' ידיהם זה בצד זה, או זה על גב זה, וליטול כאחד, ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל אחד. **יד** צריך שיהא רביעית מכונס במקום א', שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית, ידיו טמאות כשהיו. **טו** רביעית שאמרו, בין לידיו של גדול בין לידיו של קטן. נטלו ב' בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת, ואח"כ חזר השני ונטל ידו השנית, הרי אלו כג' בני אדם, ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג, ידיו טהורות, ואם לאו, אין ידו השניה טהורה, שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם.

קסא דיני חציצה בנטילה, ובו ד' סעיפים

א צריך ליזהר מחציצה, שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה, כגון: צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר, ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר, ורטיה שעל בשרו, וטיט היון, וטיט היוצרים; אבל במיעוטו, שאינו מקפיד, אין לחוש. הגה: ומ"ה לא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים, לנטילה, משום דהוי כמיעוטו שאין מקפיד, כי אין מקפידים על זה לנטילה (הגהות סמ"ק והגהות אשר"י פ' אלו דברים) אבל אם היה מקפיד, הוא צריך לנקרן, וכן עיקר. ואפשר שנהגו להקל בחציצה לענין נטילה, כי יש אומרים שאין שייך חציצה לנטילה, אבל העיקר כסברא הראשונה. **ב** כל דבר שאינו מקפיד עליו, אינו חוצץ; היה דרכו של זה להקפיד וזה אין דרכו להקפיד, למי שדרכו להקפיד, חוצץ. למי שאין דרכו להקפיד, אינו חוצץ. כיצד היה אחד צבע והיו ידיו צבועות, אין הצבע חוצץ על ידיו, אע"פ שיש על ידיו ממשות של צבעונים; לא היה צבע, אם היו ידיו צבועות ויש ממש הצבע על ידיו, הרי זה

חוצץ, שהדיו היבש חוצץ, והלח אינו חוצץ. וכן הנשים שדרכן לצבוע ידיהם לנוי וכיוצא בזה, אין אותו צבע חוצץ (גלדי מכה שעל ידיו, אם אינו מקפיד עליו אינן חוצצין) (ס' התרומה). **ג** צריך להסיר הטבעת מעל ידו בשעת נ"י (ואפילו הוא רפוי) (ב"י) ואפי' אינו מקפיד עליו בשעת נטילה, הואיל ומקפיד עליו בשעה שעושה מלאכה, שלא יטנפו (הרא"ש פ' תינוקת) (ונהגו קצת להקל אם הוא רפוי, אבל יש להחמיד, כי אין אנו בקיאים איזה מיקרי רפוי). **ד** שיעור נט"י, כל היד ע+ד קנה של זרוע; וי"א עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, וראוי לנהוג כדעת הראשון.

קסב הגבהה ושפשוף הידים בנטילה, ובו י' סעיפים

כג תשרי

א הנוטל צריך להגביה ידיו (דהיינו ראשי אצבעותיו) למעלה, שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים. הגה: וה"ה אם משפילן מתחילת הנטילה עד סופה דשפיר דמי, רק שיזהר שלא יגביה תחילה ראשי אצבעותיו ואח"כ ישפילם, דאז יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים (ב"י בשם מהר"י בן חביב); והיינו כשאינו נוטל כל היד עד מקום חבור היד עם הזרוע, אבל אם נוטל עד שם, א"צ להגביה ידיו, (ויש חולקים בזה). וכן אם שפך על ידיו רביעית בפעם אחת, כיון דאין שם מים טמאים כלל, א"צ להגביה ידיו; וכן המטביל ידיו, א"צ להגביה ידיו. (י"א דאם שופך על ידיו ג"פ א"צ ליזהר בכל זה, וכן נהגו להקל) (אגור בשם א"ז והגהות אשרי). **ב** הנוטל ידיו שופך עליהם קצת מהרביעית להסיר מהם הלכלוך וכל דבר שחוצץ, ואח"כ שופך עליהם פעם שנית וגם אלו המים הם טמאים, ואח"כ שופך עליהם פעם שלישית לטהר המים שעל גבי הידים; ואם אין בידים לכלוך ודבר החוצץ, שופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת, וא"צ מים שניים. הגה: וה"ה אם היו לו מים רבים, רוחץ תחילה מעט כדי להסיר הלכלוך, ואח"כ שופך רביעית כאחד וא"צ מים שלישים. הנוטל ידיו צריך לשפשף זה בזה (מיימוני פ' י"א מהלכות מקואות וכל בו וסמ"ג הרא"ש פ' כל הבשר). **ג** נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו, הרי ידו טמאה כמו שהיתה, דאין נטילה לחצאין; ואם עדיין יש על מקצת היד שנטל בתחילה טופח על מנת להטפיח, הרי זו טהורה. בד"א, במים ראשונים; אבל בשניים, נוטל מקצת ידו וחוזר ומוסיף על מקצתן. **ד** שפך מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה, לא עלתה לו נטילה אפי' שפך באחרונה על שתי ידיו, לפי שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו, וכששפשפה נטמאת חברתה, ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה, ולא הבאים מחמת היד האחרת, הלכך השופך מהכלי על ידו אחת ושפשף בחברתה, צריך לנגב ידיו ולחזור וליטלם כראוי. לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהם, ואם אין לו אחר יאחוז הכלי בראשי אצעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחד, או ישפוך על כל אחת רביעית, ואח"כ ישפשפם, שהשופך רביעית כאחד א"צ מים שניים לטהרם, שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה, שא"צ שטיפה ב' פעמים. אם נגע בהם אחר שלא נטל ידיו, בעודם לחות מן המים, צריך לנגבם ולחזור וליטול, שהרי זה טימאם ע"י המים שעליהם. לכך צריך ליזהר כששופך מים שלישית, שהם שניים לבד מהראשונים, שלא יגע יד בחברתה עד שישפוך גם זה על השנייה, או שישפוך מתחילה על שתיהן כאחד, ואם נטל כל יד מרביעית א"צ לכל זה. **ה** מתוך מה שכתבנו יתבאר לך דהא דיד נטמאה בשפשוף חבירתה, דוקא בנוטל ידו אחת ואח"כ שפשפה בחברתה, אבל אם רצה ליטול בתחלה שתי ידיו כאחת, נוטל, דשתיהן נחשבים כיד אחת ואינה מטמאות זו את זו, ואפילו ד' או ה' שהניחו

ידיהם זה בצד זה, או זה על גב זה, כיד אחת חשיבו, ואינם מטמאות זו את זו. ז נטל שתי ידיו זו לעצמה וזו לעצמה ונמלך (פי' נתיעץ) כשנוטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת, ידיו טמאות, מפני שכשצירף ידיו זו לזו לקבל המים השניים נטמאו ידיו בנגיעתם זו לזו, דמים שעל גבי יד זו מטמאים מים שעל גבי חבירתה וגם את היד, וכשנטל את השניה לא טיהרו את הראשונים, כיון שנטמאת מחמת חברתה, אלא אדרבה גם השניים נטמאו בהן, וצריך לנגב ידיו וליטול שתיהם כאחד. הגה: וכ"ש ליזהר שלא יגע בידו ששפך עליה פעם אחד, לידו השנית ששפך עליה שתי פעמים (מרדכי פרק אלו דברים). ז אם שפשף ידיו זו בזו, יזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים, מפני שהם מטמאות זו את זו. ח נטל ידו אחת ושפשפה בראשו (פי' כדי לנגבה, ולפיכך לא נטמא ידו משא"כ בסי' קס"ד סעיף ב' שחיכך בראשו) או בכותל, ואח"כ חזר ונגע באותן מים שבאו מידו על הראש ועל הכותל, טמאה שאותם מים טמאים חזרו וטמאו את היד שנגע בהם, אע"ג דכל כמה דלא שפשף מטהרים בשפשוף, השתא דחזר ונגע, גרע; וכבר נתבאר שהשופך רביעית כאחת אינו בכלל כל אלו, דאין שם מים טמאים כלל. ט כששופך מים ראשונים על ידיו צריך ליזהר שלא ישאר על ידו צרור או קיסם או שום ד"א, שאין מים מטהרין אלא מים שע"ג היד, ולא המים שעל הצרור, ואם שופך רביעית מים כאחת על ידו, א"צ ליזהר בכך. י מי שיש לו מכה בידו ורטיה (פי' אינגו"נטו בלע"ז) עליה, די לו שיטול שאר היד שלא במקום הרטיה; וצריך ליזהר שלא יגע ברטיה, שלא יחזרו המים שעל הרטיה ויטמאו היד; או ישפוך רביעית על היד כאחד, שאז לא נטמאו המים. נוטלים מים ראשונים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע (טור).

קסג דין מי שאין לו מים, והמאכיל לאחרים, ובו ב' סעיפים

א אם אין מים מצויים לפניו ברחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל, יטול ידיו במפה ואוכל פת או דבר שטיבולו במשקה (או אוכל ע"י כף). ב המאכיל לאחרים א"צ נט"י; והאוכל, צריך נטילת ידים אע"פ שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל, וה"ה לאוכל במגריפה (פי' כלי שיש לו שינים פירו"ק בלע"ז) שצריך נט"י. (ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, משום לפני עור לא תתן מכשול) (ויקרא יט, יד) (הר"י ס"פ אלו דברים).

קסד דין שיכול להתנות על הנטילה, ובו ב' סעיפים

א נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום, אפילו שלא בשעת הדחק, ובלבד שלא יסיח דעתו מהם (ולא יטנפם) (טור); ואם מצויים לו, טוב שיחזור ויטול ידיו, אבל לא יברך. הגה: והא דמהני תנאי, דוקא בנטילה שאינה צורך אכילה, דומיא דנטילת שחרית, אבל אם נוטל לצורך אכילה לא מהני תנאי באותה נטילה (ב"י בשם הר"י). ב מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם, או שחיכך בראשו וכל כיוצא בזה, (ובמקומות המטונפים שיש בהם מלמולי זיעה) (תשובת הרמב"ן סי' קנ"ה), צריך לחזור וליטול ידיו, ויברך: על נטילת ידים.

קסה דין העושה צרכיו ורוצה לאכול, ובו ב' סעיפים

א העושה צרכיו ורוצה לאכול, יטול ב' פעמים. על הראשונה מברך: אשר יצר, ועל השנייה מברך: על נט"י. ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת, לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף, יברך: אשר יצר, ואח"כ בשעת ניגוב יברך: ענט"י. ב אם רבים מסובין בסעודה, הגדול נוטל ידיו תחילה; והרא"ש היה רגיל ליטול באחרונה, שלא להפסיק ושלא לדבר.

הלכות בציעת הפת, סעודה וברכת המזון

קסו דין הפסקה בין בציעה לנטילה, ובו סעיף אחד

א יש אומרים שא"צ ליזהר מלהפסיק בין נטילה להמוציא, ויש אומרים שצריך ליזהר, וטוב ליזהר. ואם שהה כדי הלוך כ"ב אמה, מקרי הפסק (תוס' פ' אלו נאמרים).

קסז מקום וזמן הבציעה, ומי הוא הבוצע, ובו כ' סעיפים

א בוצע בפת, במקום שנאפה היטב, (ובפת דידן יש לבצוע בצד הפת ויחתוך מצד העליון והתחתון) (הגהות מיימוני פ"ז מהלכות ברכות), ויחתוך פרוסת הבציעה; וצריך לחתוך מעט, שאם יאחוז בפרוסה יעלה שאר ככר עמו, שאל"כ חשוב כפרוסה, ויניחנה מחוברת לפת ויתחיל לברך ואחר שסיים הברכה יפרידנה, כדי שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם; ולא יבצע פרוסה קטנה, מפני שנראה כצר עין, ולא פרוסה יותר מכביצה, מפני שנראה כרעבתן. הגה: ובשבת לא יחתוך בככר עד אחר הברכה, כדי שיהיו הככרות שלימות (תוס' ומרדכי פ' כיצד מברכין). ומ"מ אם שכח וחתך כמו בחול, אינו מזיק (מרדכי). ונראה הא דלא יבצע יותר מכביצה, היינו דוקא בחול ואוכל לבדו, אבל בשבת או שאוכל עם הרבה בני אדם וצריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית, מותר לבצוע כפי מה שצריך לו. וע"ל סי' רע"ד. ב יברך: המוציא לחם מן הארץ. (ואם רבים מסובים יכוונו לבם לשמוע ברכה ויענו אמן, והמברך יכוין לאמן שאומרים) (א"ז). יתן ריוח בין לחם ובין מן. ג אין לברך קודם שיתפוס הלחם. ד יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה, שיש בהן י' אצבעות כנגד י' מצות התלויות בפת ולכך יש י' תיבות בברכת המוציא וי' תיבות בפסוק מצמיח חציר לבהמה (תהילים קד, יד) וי' תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו (תהילים קמה, טו) וי' תיבות בפסוק ארץ חטה ושעורה (דברים ח, ח) וי' תיבות בפסוק ויתן לך (בראשית כז, כח). ה לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן (פי' רש"י כל דבר הנאכל עם הפת) ללפת בו פרוסת הבציעה, ואם היא נקייה או שהיא מתובלת בתבלין או במלח כעין שלנו או נתכוין לאכול פת חריבה, אינו צריך להמתין. הגה: ומ"מ מצוה להניח על כל שלחן מלח קודם שיבצע, כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן, ונאמר: על כל קרבנך תקריב מלח (ויקרא ב, יג) (ב"י בשם שבלי הלקט) והוא מגין מן הפורעניות (תוס' והגהות אשירי פרק כיצד מברכין וע"ל סוף סימן ק"ע). ו יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה; ואם שח, צריך לחזור ולברך אא"כ היתה השיחה בדברים מענין דברים שמברכין עליו, כגון שבירך על הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח או ליפתן תנו לפלוני לאכול, תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו, א"צ לברך. הגה: ומ"מ לכתחלה לא יפסיק כלל (כל בו), והא דאם שח דברים בטלים צריך לחזור ולברך, היינו דוקא ששח קודם שאכל הבוצע, אבל אח"כ לא הוי שיחה הפסק, אעפ"י שעדיין לא אכלו אחרים המסובים, כבר יצאו כולם באכילת הבוצע, כי אין צריכים כולם לאכול מן פרוסת הבוצע, רק שעושין כן לחבוב מצוה (רוקח ואור זרוע).

ז ראובן שהיה נוטל ידיו לאכילה, ויעקב היה מברך המוציא ונתכוין להוציא השומעים, ואח"כ ניגב ראובן ידיו ובירך ענט"י, לא הוי הפסק ויוצא בברכת יעקב, וא"צ לחזור ולברך ברכת המוציא. ח שכח ואכל ולא בירך המוציא, אם נזכר בתוך הסעודה מברך, ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו, אינו מברך. ט אם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו, אינו חוזר ומברך. י אם במקום ברכת המוציא בירך: שהכל נהיה בדברו, או שאמר: בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא, יצא. יא אם היו שנים או רבים, אחד מברך לכולם; ודוקא הסיבו, שהוא דרך קבע (או בעל הבית עם בני ביתו דהוי כהסיבו) (טור), אבל אם היו יושבים בלא הסיבה, כיון שאינם נקבעים יחד, כל אחד מברך לעצמו; ואם אמרו: נאכל כאן או במקום פלוני, כיון שהכינו מקום לאכילתן, הוי קבע ואפילו בלא הסיבה, והאידנא שאין אנו רגילים בהסיבה, ישיבה דידן בשלחן אחד או בלא שלחן במפה אחת, הוי קביעות; ואפילו לבני חבורה כהסיבה דידהו דמי. ולדידן, אפילו קבעו מקום לאכילתן, או בעל הבית עם בני ביתו, לא מהני אא"כ ישבו בשלחן א' או במפה אחת. יב אם היו רוכבים ואמרו: נאכל, אע"פ שכל אחד אוכל מככרו, שלא ירדו מהבהמות, מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד, אבל אם היו אוכלים והולכים, לא; ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים, אע"פ שאוכלים כלם בשעה אחת ומככר אחד, כיון שלא קבעו מקום, ואוכלים מפוזרים, אינם מצטרפין. יג היכא דלא קבעו מקום דאמרינן שכל אחד מברך לעצמו, אם כוון המברך להוציאם והם נתכוונו לצאת, יצאו. יד אם המסובים רבים, גדול שבכלם בוצע. הגה: ואם הם שוים ואחד מהן כהן, מצוה להקדימו; ואם הכהן עם הארץ, ת"ח קודם לו; ואם הכהן ג"כ ת"ח, אלא שהוא פחות מן השני, טוב להקדימו אבל אין חיוב בדבר. וע"ל סי' ר"א (ומרדכי פ' בני העיר ב"י סי' קל"ה בשם רשב"א) ואם יש עמהם בע"ה, הוא בוצע ואפילו אם האורח גדול (והמברך יאמר תחלה ברשות מורי ורבותי) (א"ז וב"י בשם שבולי לקט). טו אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע. (אבל מותר לתת לכל אחד חלקו קודם שאוכל הוא, והם ימתינו עד שיאכל הוא) (תוספת ומרדכי פרק ג' שאכלו); ואם כל אחד אוכל מככרו ואין כלם זקוקים לככר שביד הבוצע, רשאים לטעום קודם; ואם הוא שבת, צריך שיהא לפני המסובים לחם משנה חרן ממה שלפני הבוצע, ואז יהיו רשאים לטעום קודם הבוצע. טז אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים. יז הבוצע פושט ידו תחלה לקערה לאכול, ואם בא לחלוק כבוד למי שגדול ממנו, רשאי. יח הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד והאחד נוטל פרוסה בידו, ואין הבוצע נותן ביד האוכל אא"כ היה אבל. (פרשה ציון בידיה (איכה א, יז) רמז לפרוסת המוציא שנותנין בידו בשעת אבילות) (ב"י ואבודרהם בשם רמב"ם פ"ז מהלכות ברכות ותשובות הרשב"א). יט מי שאינו אוכל אינו יכול לברך ברכת המוציא להוציא האוכלים, אבל לקטנים יכול לברך אע"פ שאינו אוכל עמהם, כדי לחנכם במצות. כ אפילו בשבת, שהוא חייב לאכול פת, לא יברך לו חבירו ברכת המוציא, אם אינו אוכל; ולא שרי לברך לאחרים אע"פ שאינו טועם, אלא ברכת המוציא דמצה בליל ראשון של פסח, וברכת היין דקידוש, בין של לילה בין של יום. הגה: ויש לאכול הפרוסה שבצע עליה קודם שיאכל פת אחר, שתהא נאכלת לתאבון, והוא משום חבוב מצוה (אגור וב"י בשם שבולי לקט).

קסח על איזה מיני פת מברכין, ובו י"ז סעיפים

א היו לפניו חתיכות של פת, ופת שלם הכל ממין אחד, מברך על השלם אפילו הוא פת קיבר (פי' לחם שאינו נקי) וקטן, והחתיכות פת נקיה וגדולה; אבל אם השלם שעורים והחתיכות מחטים, אפי' היא קטנה מניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד. הגה: וכל זה כשרוצה לאכול משניהם, אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד, יבצע עליו ואין לחוש לשני, אע"פ שחשוב או חביב עליו (תה"ר סי' ל"ב). **ב** אם ב' שלמות ממין אחד, אחת גדולה ואחת קטנה, מברך על הגדולה; אם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם, יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה, ודינו כדין שלם; ואפילו בשבת יכול לחברם. **ג** שני גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן האחת והשנייה נשארה שלמה, טוב להפריד החתיכה מהשלמה כדי שתהא נראית שלימה, ממה שיניחנה דבוק בה אע"פ שנראית יותר גדולה. הגה: ולא יבצע ממנה במקום שהיתה דבוקה בחברת, ששם נראית כפרוסה, אלא יבצע ממקום השלם שבה (מהרי"ל). **ד** פת שעורין ופת כוסמין, מברך על של שעורים כיון שהוא ממין ז', אע"פ שהכוסמין יפים; פת נקייה ופת קיבר, מברך על הנקייה; ואם שתיהן נקיות וזו לבנה יותר מזו, מברך על הלבנה יותר. **ה** פת עובד כוכבים נקייה ופת קיבר של ישראל, אם אינו נזהר מפת עובד כוכבים מברך על איזה מהם שירצה; ואם הוא נזהר מפת עובד כוכבים, מסלק פת נקי של עובד כוכבים מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא; ואם בע"ה אינו נזהר מפת עובד כוכבים, ואין דעתו לאכול כל הסעודה רק פת עובד כוכבים כי היא נקיה, אבל בני ביתו אכלו מפת שאינו נקי של ישראל, ושתי הלחם מונחים על השלחן, צריך לבצוע על פת נקייה של עובד כוכבים, הואיל והוא הבוצע ואין דעתו לאכול אלא מאותו פת; ואם בעל הבית נזהר מפת עובד כוכבים, וישראל שאינו נזהר בכך מיסב עמו על השלחן, כיון דמצוה מוטלת על בעל הבית, יבצע מן היפה של עובד כוכבים, וכיון שהותר לבצוע הותר לכל הסעודה. הגה: ודוקא שחביב עליו אותו פת, אבל אם אינו חביב עליו, בלא איסור פת של עובד כוכבים אינו צריך להקדימו (תה"ד סי' ל"ב). **ו** פת הבאה בכיסנין, מברך עליו: בורא מיני מזונות, ולאחריו: ברכה אחת מעין שלש; ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו, אף על פי שהוא לא שבע ממנו, מברך עליו: המוציא וברכת המזון; ואם מתחלה היה בדעתו לאכול ממנו מעט, וברך: בורא מיני מזונות, ואח"כ אכל שיעור שאחרים קובעים עליו, יברך עליו בהמ"ז, אע"פ שלא ברך המוציא תחלה; ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעים עליו, אע"פ שהוא קובע עליו, אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, דבטלה דעתו אצל כל אדם. **ז** פת הבאה בכיסנין, יש מפרשים: פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוקר ואגוזים ושקדים ותבלין, והם הנקראים רישקולא"ש ריאלחש"ו; וי"א שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה, (וי"א שזה נקרא פת גמור, אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, וכן נוהגים) (רש"י וערוך וכן יש לפרש דעת רמב"ם); וי"מ שהוא פת, בין מתובלת בין שאינה מתובלת, שעושים אותם אותם כעבים יבשים וכוססין אותם, והם הנקראים בישקוני"ש, והלכה כדברי כולם שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכסנין. **ח** לחמניות,

אותן שבלילתן עבה שקורין אובליא״ש, לחם גמור הוא ומברך עליו המוציא ובהמ״ז; ואותן שבלילתן רכה ודקים מאוד שקורין ניבלא״ש, מברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש; ואם קבע סעודתו עליהם, מברך המוציא וברכת המזון; ואי אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם, אבל אותם רקיקים דקים שנותנים מרקחת עליהם, הם טפולים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן. **ט** פת גמור, אפילו פחות מכזית, מברך עליו: המוציא, אבל לאחריו אינו מברך כלום, כל שלא אכל כזית. **י** חביצ״א, דהיינו פירורי לחם שנדבקים יחד על ידי מרק, אם נתבשל, אם יש בהם כזית אע״פ שאין בו תואר לחם, מברך המוציא ובהמ״ז; ואם אין בהם כזית, אע״פ שנראה שיש בו תואר לחם, אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש; ואם אינו מבושל, אלא שהוא מחובר ע״י דבש או מרק, אם יש בפרוסות כזית מברך עליו המוציא, אפילו אין לו תואר לחם; ואם אין בהם כזית, אם יש בהם תואר לחם, דהיינו שהוא ניכר וידוע שהוא לחם, מברך עליו המוציא וברכת המזון; ואם אין בהם תואר לחם, מברך בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש; ואם אינו לא מבושל ולא מחובר, אלא מפורר דק דק, אע״פ שאין בו כזית ולא תואר לחם, מברך עליו המוציא ובה״מ. (וע״ל סי׳ קפ״ד כמה שיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון). **יא** יש מי שאומר דפירורין שנותנין במים והמים מתלבנים מחמת הפירורין, אזיל ליה תוריתא (פירוש כאילו אמר תואריתא כלומר תואר הלחם) דנהמא ואין מברך עליה אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש. **יב** יש מי שאומר שפת השרוי ביין (אדום) אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ונראה שאין דבריו אמורים אלא בפירורין או בפרוסות, שאין בכל אחת כזית. **יג** אפילו דבר שבלילתו (פירוש לישת הקמח במים) עבה, אם בשלה או טגנה אין מברך עליה המוציא, אפילו שיש עליה תוריתא דנחמא ואפילו נתחייבה בחלה, דברכת המוציא אינו הולך אלא אחר שעת אפייה; ויש חולקין ואומרים דכל שתחילת העיסה עבה, אפילו ריככה אח״כ במים ועשאה סופגין (פירוש עיסה שלשוה ועשאוה כמין ספוג) ובשלה במים או טגנה בשמן, מברך עליהם המוציא (ונהגו להקל), וירא שמים יצא ידי שניהם, ולא יאכלם אלא ע״י שיברך על לחם אחר תחלה. הגה: וכל זה לא מיירי אלא בדאית בי׳ לאחר אפיה תואר לחם (לשון הטור והפוסקים), אבל אי לית ביה תואר לחם כגון לאקשי״ן שקורין ורומזלי״ך, לכ״ע אין מברכין עליהם המוציא ולא ג׳ ברכות, דלא מיקרי לחם; אבל פשטיד״א וקרעפלי״ך מקרי תואר לחם(מרדכי פרק כל שעה) ואין לאכלם אלא אם כן בירך על שאר הפת תחלה. וכל זה לא מיירי אלא בעיסה שאין בה שמן ודבש וכיוצא בו, אלא שמטוגן בהן, אבל אם נילוש בהן כבר נתבאר דינו אצל פת הבאה בכיסנין. **יד** חלוט (פירוש כמין פת חולטין אותו ברותחין) שאח״כ אפאו בתנור, פת גמור הוא ומברך עליו המוציא. הגה: וכן דבר שבלילתו רכה שאפאו בתנור בלא משקה, דינו כפת ומברך עליו המוציא ושלש ברכות; וכן אם אפאו באלפס בלא משקה (תוס׳ והרא״ש פרק כל שעה ורמב״ם פ״ו מהל׳ חלה ושאלתות וטור), ומעט משקה שמושחין בו האלפס שלא ישרוף העיסה לא מיקרי משקה (הגהות מיימוני פ״ג מהל׳ ברכות); אבל דבר שבלילתו רכה וטגנו במשקה, לכולי עלמא לאו לחם הוא (תוספות והרא״ש והר״ן ור״י פרק כיצד מברכין). **טו** טרוקנין דהיינו שעושין גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבין בה ונאפה שם, מברך עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש; ואם קבע סעודתו עליו, מברך המוציא ובהמ״ז; אבל טריתא, דהיינו שלוקחין קמח ומים ומערבים אותה ושופכים על הכירה והוא מתפשט

ונאפה, אין עליו תורת לחם כלל ואין מברכים עליו אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואפי' קבע סעודתו עליו. **טז** נחמא דהנדקא, והוא לחם שאופין בשפוד ומושחין אותו בשמן או במי ביצים, וכן לחם העשוי לכותח שאין אופין אותו בתנור אלא בחמה, מברך עליו בורא מיני מזונות. **יז** פשטיד"א הנאפית בתנור בבשר או בדגים או בגבינה, מברך עליה המוציא ובה"מ. הגה: ודוקא שאפאו בתנור בלא משקה, אבל אם אפאו במחבת במשקה, אין לברך עליו ואין לאכול רק תוך הסעודה, כמו שנתבאר (דעת עצמו).

קסט דין שמש הסעודה, ובו ג' סעיפים

א כל דבר שמביאין לפני האדם שיש לו ריח והאדם תאב לו, צריך ליתן ממנו לשמש מיד; ומדת חסידות הוא ליתן לו מיד מכל מין ומין, ולא יתן לו כל זמן שהכוס בידו או ביד בע"ה (ודוקא לשמש, אבל לאחר שבסעודה מותר ליתן בכי האי גונא) (הר"י ס"פ אלו דברים); ואסור ליתן לו פרוסת פת, אא"כ יודע בו שנטל ידיו. **ב** לא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך, ויש מקילין אם נותן לעני בתורת צדקה (הר"י ס"פ אלו דברים). **ג** השמש מברך בורא פרי הגפן על (כל) כוס וכוס שיתנו לו, לפי שהוא כנמלך, וברכה אחרונה אינו מברך אלא לבסוף; ואינו צריך לברך על כל פרוסה ופרוסה אם יש אדם חשוב בסעודה, שיודע שיתנו לו כל צרכו מפת; ואם אין אדם חשוב בסעודה, צריך לברך על כל פרוסה ופרוסה, כמו על היין. הגה: שנים שהיו אוכלין ביחד, השמש אוכל עמהם בלא נטילת רשות, כדי שיצטרפו לזמון וע"ל סי' ק"ע.

ג לחודש לשהמ"ח

קעג דברי מוסר שינהג אדם בסעודה, ובו כ"ב סעיפים

א אין משיחין בסעודה, שמא יקדים קנה לושט; ואפי' מי שנתעטש (פי' שטארנודאר"י בלע"ז) בסעודה, אסור לומר לו: אסותא; היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים, נוטל ידו אחת ששפשף בה; ואינו נוטל אלא בפני כולם, שלא יחשדוהו שלא נטל; הגה: ואם לא שפשף אינו נוטל כלל, אם לא נגע במקום טנופת, אבל אם עשה צרכיו, ודאי צריך נטילה (הגהות אשירי פ"ב דברכות). וה"מ לשתות, אבל לאכול נוטל אפילו בחוץ, דמידע ידעי דאנינא (פי' שמתטרפת ומתבלבלת דעתו) דעתיה ולא אכל בלא נטילה. ואם דבר עם חבירו והפליג, נוטל שתי ידיו כיון שהסיח דעתו. הגה: והא דבעינן נטילה לשתייה היינו בתוך הסעודה, דחיישינן שמא יאכל, אבל בלאו הכי אין צריך נטילה לשתייה ((הר"י ס"פ אלו דברים ורש"י פרק אמר להם הממונה). **ב** שנים ממתינים זה את זה בקערה, שכשהאחד מסלק ידו מן הקערה לשתות, חבירו מפסיק מלאכול עד שיגמור השתייה; אבל אם הם שלשה, אין השנים פוסקין בשביל האחד. **ג** משיירין פאה בקערה, כל אחד מהאוכלים, והוא מאכל השמש; אבל כשהשמש מערה מן האלפס לתוך הקערה אין דרך להניח באלפס כלום לצרכו. **ד** אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו, שלא לביישו. **ה** הנכנס לבית, כל מה שיאמר לו בעל הבית יעשה. **ו** לא יהא אדם קפדן (פי' כעסן או רגזן) בסעודה. **ז** לא יאכל אדם פרוסה כביצה, ואם אכל (הרי) זה גרגרן. **ח** לא ישתה כוסו בבת אחת, ואם שתה ה"ז גרגרן; שנים, דרך ארץ; שלשה, הרי זה מגסי הרוח. הגה: מיהו כוס קטן מאוד, מותר לשתותו בבת אחת (ב"י); וכן גדול מאוד, בשלשה או ארבעה פעמים (ד"ע). **ט** לא יאכל שום או בצל מראשו, אלא מעליו; ואם אכל, ה"ז רעבתן. הגה: ולא יאכל דרך רעבתנות, ולא יאחז המאכל בידו אחת ויתלוש ממנו בידו השניה (טור).

כג תשרי

י לא ישוך פרוסה ויניחנה על גבי השלחן. יא לא ישתה אדם שני כוסות בבת אחת בתוך סעודתו ויברך ברכת המזון, מפני שנראה כגרגרן. יב שנים שיושבין על השלחן, הגדול פושט ידו תחלה; והשולח ידו בפני מי שגדול ממנו, הרי זה גרגרן. יג הנכנס לבית לא יאמר: תנו לי לאכול, עד שיאמרו הם. הגה: לא יאמר אדם לחבירו: בא ואכול עמי מה שהאכלתני, דהוי כפורע לו חובו ונראה כאילו הלוה לו, ויש לחוש שיאכילוהו יותר ואית ביה משום רבית; אבל מותר לומר לו: בא ואכול עמי ואאכול עמך בפעם אחרת, ומותר לאכול עמו אח"כ אפי' בסעודה יותר גדולה (ד"ע לפי' הטור). יד לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה, אבל מקנח הקערה בפרוסה. טו לא ילקט פירורין ויניח על גבי השלחן, מפני שהוא ממחה (פי' מטריד) דעתו של חבירו; ולא ישוך פרוסה ויתננה לפני חבירו או לתוך הקערה, לפי שאין דעת כל הבריות שוה. טז לא ישתה מהכוס ויתן לחבירו, מפני סכנת נפשות. יז ולא ישתה כוס ויניחנו על השלחן, אלא יאחזנו בידו עד שיבא השמש ויתננו לו. יח הנכנס לסעודה לא יקח חלקו ויתננו לשמש, שמא יארע דבר קלקול בסעודה, אלא יקחנו ויניחנו ואח"כ יתננו לו. יט אורחים הנכנסין אצל בעל הבית אינם רשאים ליטול מלפניהם וליתן לבנו או לעבדו של בעל הבית, אא"כ נטלו רשות מבעל הבית. כ נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אא"כ יודעים מי מיסב עמהם, מפני שגנאי הוא לתלמיד חכם לישב אצל עם הארץ בסעודה. כא השמש שהיה משמש על שנים, הרי זה אוכל עמהם אע"פ שלא נתנו לו רשות; היה משמש על שלשה, אינו אוכל עמהם אא"כ נתנו לו רשות. כב אחר ששתית ונשאר יין בכוס לשתיית חבירך, קנח מקום נשיקת הפה משום מיאוס, ולא תשפוך משום בל תשחית אבל אחר שתיית מים שפוך מהם דרך שם. הגה: אחר כל אכילתך אכול מלח, ולאחר כל שתייתך שתה מים, וכמו שיתבאר לקמן סי' קע"ט. ונ"ל דוקא שלא היה מלח בפת או במאכלים שאכל, וכן שלא שתה משקה שיש בו מים, אבל בלאו הכי ליכא למיחש. וכן נוהגין שלא ליזהר באכילת מלח ושתיית מים אחר הסעודה, מטעם שנתבאר.

קעא שלא לנהוג בזיון באוכלין, ובו ה' סעיפים

כה תשרי

א עושה אדם צרכיו בפת והני מילי דלא ממאיס ביה, אבל מידי דממאיס ביה, לא; הילכך אין מניחין עליו בשר חי, ואין מעבירין עליו כוס מלא, ואין סומכין בו הקערה אם היא מלאה דבר שאם יפול על הפת ימאס, ואין נוטלין הידים ביין בין חי בין מזוג אפילו נטילה שאינה צורך אכילה, ואין זורקין הפת משום בזיון אוכלים; וכשם שאין זורקין את הפת, כך אין זורקין אוכלין הנמאסים ע"י זריקה; אבל מידי דלא ממאיס, כגון אגוזים ורימונים וחבושים, שרי. ב לא ישב אדם על קופה מלאה תאנים וגרוגרות, אבל יושב הוא על עיגול של דבילה או על קופה מלאה קטניות. ג מותר לאכול דייסא (פי' החטה הנקלפת מכושלת) בפת במקום כף, והוא שיאכל הפת אח"כ; והמדקדקים אוכלים בכל פעם שמכניסים לתוך פיהם מעט מן הפת עם הדייסא. הגה: והנשאר מן הפת אח"כ, אוכלים אותו (ב"י). ד ממשיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה, והוא שיקבלנו בכלי בפי הצנור; וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה, שאינם נמאסים; אבל לא בימות הגשמים, מפני שנמאסים; אבל לא גלוסקאות לעולם. ה הזורקים חטים לפני חתנים, צריך ליזהר שלא יזרקו אלא במקום נקי וגם יכבדו אותו משם, כדי שלא ידרסו עליהם.

קעב מי שהכניס אוכלין ומשקין לפיו בלא ברכה, ובו ב' סעיפים

א שכח והכניס משקין לתוך פיו בלא ברכה, בולען ואינו מברך עליהם ברכה ראשונה.

הגה: וי"א דמברך עליהם, וכן נראה עיקר (הרשב"א בשם הראב"ד והרא"ש פרק ג' שאכלו וכן רבני הרמב"ם פ"ח מהל' ברכות). **ב** שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה, אם הוא דבר שאינו נמאס אם יפלטנו, יפלטנו ויברך עליו; ואם הוא דבר שנמאס, מסלקו לצד אחר ומברך.

קעג דין מים אמצעיים, ובו ג' סעיפים

א מים אמצעים, רשות; וה"מ בין תבשיל לתבשיל, אבל בין תבשיל לגבינה, חובה (עיין בי"ד סי' פ"ט). **ב** בין בשר לדגים, חובה ליטול משום דקשה לדבר אחר, וחמירא סכנתא מאיסורא (ועיין י"ד סי' קט"ז). **ג** כל הדברים הנוהגים באחרונים נוהגים באמצעים, בין להקל בין להחמיר, חוץ מהיסח הדעת שפוסל באמצעים מפני שעדיין רוצה לאכול וידיו צריכים שימור; וחוץ מניגוב הידים, שאמצעים צריכים ניגוב כראשונים. הגה: ויש שאמרו שאמצעים צריכים מים דווקא, מה שאין כן באחרונים, כדלקמן סי' קפ"א (ב"י בשם אורחות חיים).

קעד דין ברכת היין בסעודה, ובו ח' סעיפים

א יין שבתוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן, ואין הפת פוטרו. **ב** יין פוטר כל מיני משקין. הגה: אפילו מברכה ראשונה (הר"י פרק כיצד מברכין וב"י בשם הפוסקים). **ג** אם אין לו אלא כוס אחד, מניחו עד לאחר המזון ומברך עליו. **ד** אם קבע לשתות לפני המזון, א"צ לברך על יין שבתוך המזון, דיין שלפני המזון פוטרו; וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון; וכן המבדיל על השלחן, פוטר היין שבתוך המזון וי"א שאין ברכת יין הבדלה פוטר, אלא א"כ נטל ידיו קודם הבדלה, הילכך המבדיל קודם נטילה יכוין שלא להוציא יין (וע"ל סי' רצ"ט סעיף ז') שבתוך הסעודה; ובדיעבד שלא כוון כך, פוטר יין שבתוך הסעודה, דספק ברכות דרבנן להקל. **ה** כל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת, אלא א"כ כשבירך לא היה דעתו לשתות אלא אותו הכוס ונמלך לשתות אחר. הגה: וכן מי שבא לסעודה ומושיטין לו הרבה כוסות, מברך על כל אחד ואחד דהוי נמלך (כל בו) וע"ל סי' קע"ט; וכן מי שבירך על כוס ברכת נישואין ואינו יודע להיכן יגיע הכוס, כל אחד צריך לברך, דמקרי נמלך (אגורה פרק ערבי פסחים וע"ל סימן ק"צ). **ו** אין לברך אחר היין שבסעודה, דברכת המזון פוטרתו; וכן פוטרת יין שלפני המזון, ואפילו (לא) היה לו יין בתוך המזון, (וע"ל סוף סימן רע"ב), ולענין יין של הבדלה שלפני המזון (ע"ל סימן רצ"ט סעיף ח'). **ז** אם אין לו יין ושותה מים או שאר משקה, אין לברך עליהם דחשיבי כבאים מחמת הסעודה, לפי שאין דרך לאכול בלא שתייה; ואף יין לא היה צריך ברכה לפניו, אלא מפני שהוא חשוב קובע ברכה לעצמו; אבל מים או שאר משקים לא חשיבי, ואינם טעונים ברכה; ואפי' אם היה צמא קודם סעודה, כיון שלא רצה לשתות אז, כדי שלא יזיקו לו המים, נמצא כי שתיית המים בסבת הפת היא, ופת פוטרתם. וי"א לברך על המים שבסעודה, ויש מחמירין עוד לברך עליהם בכל פעם, דסתמא נמלך הוא בכל פעם; והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו, ויברך על דעת לשתות בתוך סעודתו. הגה: והמנהג כסברא הראשונה. **ח** על יין שבתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו, אפילו הסיבו

יחד. הגה: דלא יכולין לענות אמן (טור), משום דחיישינן שמא יקדים קנה לוושט. הגה: וי"א דאם אמר להם: סברי רבותי, וישמעו ויכוונו לברכה ולא יאכלו אז ויענו: אמן, אחד מברך לכולם, וכן נוהגין (הגהת מיי' פ"ז מהלכות ברכות ומרדכי ס"פ כיצד מברכין וטור בשם רש"י). ויאמר: סברי רבותי, ר"ל סוברים אתם לצאת בברכה זו, ולא יאמר ברשות רבותי, וכן כ"מ שמברכין על היין משום ברכת היין שבתוך הסעודה א"א ברשות, אלא סברי, מטעם שנתבאר (בית יוסף סימן קפ"ז בשם שבולי הלקט).

קעה דיני ברכת הטוב והמטיב על היין, ובו ו' סעיפים

א הביאו להם יין אחר, אינו מברך בפה"ג, אבל מברך עליו: הטוב והמטיב. הגה: אע"ג שאין לו עוד מן הראשון (ב"י); ולאו דוקא הביאו להם מחדש, אלא ה"ה אם היה להם מתחלה שתי יינות, מברכין על הב' הטוב והמטיב. הגה: ודווקא שלא היו לפניו יחד כשבירך בפה"ג, אבל היו ביחד א"צ לברך אלא בפה"ג, כמו שיתבאר סעיף ג' (ד"ע להשוות הטור עם מרדכי פ' הרואה) (ב"י). **ב** מברכין הטוב והמטיב על כל שינוי יין מן הסתם, אפילו אינו יודע שהשני משובח מהראשון, כל שאינו יודע שהוא גרוע ממנו. הגה: ואין חילוק בין שניהם חדשים או א' חדש וא' ישן (ב"י בשם תוס' פרק הרואה וטור ותרומת הדשן סי' ל"ד) ואפי' שתה ממנו תוך שלשים יום. י"א דאם שתה תחלה יין אדום והביאו לו יין לבן, אע"פ שהוא יותר גרוע, מברך הטוב והמטיב לפי שהוא בריא לגוף יותר מן האדום (מרדכי פרק ערבי פסחים). **ג** הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד, יברך בפה"ג על הטוב ופוטר את הרע; ולא יברך על הרע תחלה בפה"ג כדי לברך אחריו הטוב והמטיב, כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחילה. **ד** אין לברך הטוב והמטיב אא"כ יש אחר עמו, דהכי משמע: הטוב לו, והמטיב לחבירו; וה"ה אם אשתו ובניו עמו, אבל אם הוא יחידי, לא. **ה** אם רבים מסובים בסעודה, כל אחד מברך לעצמו הטוב והמטיב; ולא יברך אחד לכלם, דחיישינן שמא יקדימו קנה לושט כשיענו אמן. הגה: אבל היו מסובים לשתות בלא אכילה, אחד מברך לכולם (וע"ל סוף סימן קע"ד). **ו** יין של שתי חביות והכל ממין אחד, אם בתוך מ' יום לבצירתה שמוהו בשני כלים, חשיבי כשני מינים ומברכין עליו הטוב והמטיב; ואם לאחר ארבעים יום חלקוהו, אין מברכין עליו הואיל והכל ממין אחד.

קעו שהפת פוטר את הפרפרת, ובו סעיף אחד

א ברך על הפת, פוטר את הפרפרת דהיינו פירורי פת דק דק שדיבקם עם מרק או דבש; ברך על הפרפרת, לא פטר את הפת. הגה: בירך על הפרפרת, פוטר מעשה קדרה שהוא דייסא וכיוצא בו; וכן אם בירך על מעשה קדרה, פוטר את הפרפרת (גמרא פרק כיצד מברכין ורמב"ם בפירוש המשנה).

קעז דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה מה דינם, ובו ה' סעיפים

א דברים הבאים בתוך הסעודה, אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת, כגון: בשר, ודגים, וביצים, וירקות, וגבינה, ודייסא ומיני מלוחים, אפי' אוכלם בלא פת אין טעונין ברכה לפניהם, דברכת המוציא פוטרתן; ולא לאחריהם, דברכת המזון פוטרתן; ואם הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה, דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת, כגון: תאנים וענבים וכל מיני פירות, (וע"ל סימן קס"ח סעיף ח'), אם אוכל אותם בלא פת, טעונין ברכה לפניהם דברכת המוציא אינה פוטרתן, דלאו מעיקר סעודה הם; ואינם טעונים ברכה לאחריהם, דכיון

שבאו בתוך הסעודה בה"מ פוטרתם; ואם בתחלת אכילתו אכל הפירות (עם הפת) ובסוף אכל עמהם פת, אפילו אם בינתיים אכל מהם בלא פת, אינם טעונים ברכה אף לפניהם. ב ודברים הבאים לאחר סעודה קודם ברכת המזון, שהיה מנהג בימי חכמי הגמרא שבסוף הסעודה היו מושכים ידיהם מן הפת ומסירים אותו וקובעים עצמם לאכול פירות ולשתות כל מה שמביאים אז לפניהם, בין דברים הבאים מחמת הסעודה בין דברים הבאים שלא מחמת הסעודה, טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם, דהמוציא ובה"מ אין פוטרין אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה; ודין זה האחרון אינו מצוי בינינו, לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד בה"מ. ג ואם קובע ליפתן סעודתו על הפירות, הוו ליה הפירות כדברים הבאים מחמת הסעודה; ואפילו אם אוכל מהפירות בתחלת סעודתו בלא פת, אינו מברך לא לפניהם ולא לאחריהם, ויש חולקין, ולכן טוב שיאכל בתחלה מהפירות עם פת, ואז אפי' אם אח"כ יאכל מהם בלא פת אינם טעונים ברכה כלל. הגה: ואע"פ שאינו חוזר לכסוף לאכול עמהם פת, מאחר שעיקר קביעות היה עלייהו (ב"י בשם הר"י). ד אע"פ שלא היו הפירות לפניו בשעה שבירך על הפת, כיון דללפת את הפת הם באים אינם טעונים ברכה כלל. ה אם אחר שבירך על הפת שלחו לו מבית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון, אפי' מדברים שדרכן לבא ללפת את הפת צריך לברך עליהן כדין נמלך. (הגה: ולא ראיתי נזהרים בזה, ואפשר דטעמא דסתם דעת האדם על כל מה שמביאין לו בסעודה וע"ל סי' ר"ו).

קעה איזהו דברים קרויים הפסק בסעודה, ובו ז' סעיפים

א היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר, הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל; וחוזר ומברך בתחלה המוציא, ואח"כ יגמור סעודתו; אבל אם דבר עמו בתוך הבית, אע"פ ששינה מקומו מפנה לפנה, א"צ לברך. הגה: (ועיין לקמן סימן רע"ג אם היה דעתו לאכול במקום אחר לא מיקרי שנוי מקום, והוא שיהיו שני המקומות בבית א' וע"ל סימן קפ"ד). ב חברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה, אם הניחו שם מקצתן חוזרים למקומם וגומרין סעודתן ואינם צריכין לברך שנייה; ואם לא הניחו שם אדם, כשהם יוצאים צריכים ברכה למפרע, וכשהם חוזרים צריכים ברכה לכתחלה; וכן אם היו מסובין לשתות או לאכול פירות, שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל, וחוזר ומברך שנית על מה שהוא צריך לאכול. והמשנה מקומו מפנה לפנה בבית א', אינו צריך לחזור ולברך; אכל במזרחה של תאנה זו ובא לאכול במערבה, צריך לברך. הגה: ויש חולקים בכל מה שכתוב בסי' זה, רק סוברים ששנוי מקום אינו אלא כהיסח הדעת, ולכן אם שינה מקומו למקום אחר א"צ לברך אלא לפני מה שרוצה לאכול, אבל לא על מה שכבר אכל; (תוס' ורשב"ם והרא"ש ומרדכי פרק ע"פ וטור) ודוקא שלא הניח מקצת חברים בסעודה ואכל מדברים שאינן צריכין ברכה במקומם, אבל אם הניח מקצת חברים או אפילו לא הניח ואכל דברים שצריכין ברכה במקומם, אפי' מה שרוצה לאכול אחר כך א"צ לברך (סמ"ק וא"ז); ולכן מי שפסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקראו חברו לדבר עמו אפי' לפתח ביתו או למקום אחר, כשחזר לסעודה א"צ לברך כלל, דהא פת צריך ברכה במקומו לכולי עלמא; מיהו אם הסיח דעתו כשחוזר, ודאי צריך לברך על מה שרוצה לאכול אח"כ (ב"י ורשב"א). ואין חילוק בין חזר למקום שאכל כבר ובין סיים סעודתו במקום אחר (רמב"ם פ"ד ור"ן). וכן נוהגין במדינות אלו, מ"מ לכתחלה לא יעקר ממקומו בלא ברכה, דחיישינן שמא ישכח מלחזור ולאכול (הר"ר מנוח ור"ן); מיהו לצורך מצוה עוברת, כגון שהגיע זמן תפלה, מותר (כל בו הל' פסח) ועיין סי' קפ"ד.

ג יש מי שאומר שאם היה בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן, כיון שברך על אילן אחד א"צ לברך על האחרים, והוא שבשעה שברך היה דעתו לאכול מאותם האחרים; אבל מגן לגן, צריך לברך אפילו אם הם סמוכים, ואפילו אם כשבירך תחלה היה דעתו על הכל. ד אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר, אינו מברך בה"מ אלא במקום השני, כמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכין במקום סיום אכילתם. ה י"א ששבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם, וי"א דדוקא מיני דגן. הגה: וי"א דוקא פת לבד (הגהות מיימוני פ"ד). ו מי שנזכר בתוך הסעודה שלא התפלל ועמד והתפלל, אפי' אם אין שהות לגמור סעודתו ולהתפלל, שחייב להפסיק ואי אפשר לו לאכול עד שיתפלל, עם כל זה לא הוי הפסק. ז אדם שישן בתוך סעודתו שינת עראי, לא הוי הפסק. הגה: וכן אם הפסיק בשאר דברי רשות, כגון שהוצרך לנקביו וכיוצא בזה.

קעט איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך, ובו ו' סעיפים

כו תשרי

א גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים, אינו יכול לאכול ולא לשתות, עד שיברך בהמ"ז; ואם אמר: הב לן ונברך, הוי היסח הדעת ואסור לו לשתות אלא א"כ יברך עליו תחלה, ואכילה דינה כשתיה להרא"ש; אבל להר"ר יונה והר"ן אכילה שאני, שאע"פ שסילק ידו מלאכול ואפילו סלקו השלחן אם רצה לחזור לאכילתו א"צ לברך פעם אחרת, שכל שלא נטל ידיו לא נסתלק לגמרי מאכילה. ב מי שסומך על שלחן אחרים, אפילו אמר: הב לן ונברך, לא הוי היסח הדעת עד שיאמר בעל הבית. ג אם לא אמר הב לן ונברך וגם לא נטל ידיו משנטל הכוס לברך, הוי היסח הדעת. ד כשאדם נכנס לבית חבירו ויש שם חבורות הרבה שאוכלים וכל אחד מושיט לו כוס, יש מי שאומר שמברך על כל א' בפה"ג, כי בכל פעם הוא נמלך. ה הקרואים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות, ומביאין להם בזה אחר זה, אינם צריכים לברך אלא על הראשון. ו אכל כל מאכל ולא אכל מלח, שתה כל משקה ולא שתה מים, ביום ידאג מפני ריח הפה, ובלילה מפני ריח הפה ומפני אסכרה (פי' חולי חונק); והאוכל מלח אחר אכילתו לא יאכל בגודל (גודל הוא אצבע הגס; אצבע הוא קרוב לגס; אמה הארוך; קמיצה הוא הסמוך לקטן; זרת הוא הקטן). דקשה לקבור בנים; ולא בזרת, דקשה לעניות; ולא באצבע, דקשה לש"ד, אלא באמה ובקמיצה (וע"ל סי' ק"ע למה אין אנו נוהגין באכילת מלח ושתיית מים).

קפ דיני פירורי הפת, ובו הק סעיפים

א אין להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. ב כל מי שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם; אבל לא יביא פת שלימה ויתננה על השלחן, ואם עשה כן מחזי דלשם עבודת כוכבים עביד, שנאמר: העורכים לגד שולחן (ישעיה סה, יא). ג קודם שיטול ידיו, יכבד הבית שלא ישארו שם פירורין וימאסו במים של נטילה; אע"פ שמותר

לאבד פרורין שאין בהם כזית, שמא יהא השמש עם הארץ, שמותר להשתמש בשמש עם הארץ, ויניח גם פרורין שיש בהם כזית שאסור לאבדן ביד, לכך יכבד תחלה; ועכשיו אין אנו נוהגים כך, מפני שאין אנו מסלקין השלחן, ואנו נוטלין הידים חוץ לשלחן במקום שאין שם פרורים, וליכא למיחש למידי. ד אע"פ שמותר לאבד פרורין שאין בהם כזית, מכל מקום קשה לעניות. ה נוהגים לכסות הסכין בשעת בהמ"ז, ונהגו שלא לכסותו בשבת ויום טוב.

קפא דין מים אחרונים, ובו י' סעיפים

א מים אחרונים, חובה. ב מים אחרונים אין נוטלים על גבי קרקע אלא בכלי, מפני רוח רעה ששורה עליהם; ואם אין לו כלי, נוטל ע"ג עצים דקים וכיוצא בהן. ג אין נוטלין בחמין שהיד נכוית בהם, מפני שמפעפעין (פי' מבעבעין מלשון שחין אבעבועות) את הידים, ואין מעבירין את הזוהמא. ד א"צ ליטול אלא עד פרק שני של אצבעות. ה צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה, כדי שתרד הזוהמא. ו אם המסובין רבים, עד חמשה מתחילין מן המברך; ואם הם יותר, מתחילין מן הקטן ונוטלין דרך ישיבתן, ואין מכבדין זה את זה ליטול עד שמגיעין לחמשה האחרונים, וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו, מתחילין מן המברך. ז אין מברכין שום ברכה על מים האחרונים. ח י"א שמים אחרונים אינם צריכים נגוב; ולהרמב"ם מנגב ואח"כ מברך. ט מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקים. י יש שאין נוהגים ליטול מים אחרונים; ואפי' לנוהגים כן, אדם שהוא אסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה לדידיה הוו ידים מזוהמות וצריך ליטול ידיו קודם ברכת המזון.

קפב דין כוס ברכת המזון, ושלא יהא פגום, ובו ז' סעיפים

א יש שאומרים שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד, וצריך לחזור עליו, ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו, אפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת; ולפי זה אם שנים אוכלים יחד צריך לקחת כל אחד כוס לברכת המזון; וי"א שאינה טעונה כוס אלא בשלשה; ויש אומרים שאינה טעונה כוס כלל, אפילו בשלשה. הגה: ומ"מ מצוה מן המובחר לברך על הכוס (ר"ן פרק ערבי פסחים). ב כוס ברכת המזון אינו אלא של יין, ולא משאר משקים אפי' קבע סעודתו עליהם; ואם אין יין מצוי באותו מקום והשכר או שאר משקין הוו חמר מדינה, מברכין עליהם, חוץ מן המים. הגה: ומה שנוהגין במדינות אלו לברך על השכר, אין למחות דהא י"א דאינו טעון כוס כלל, ועוד דהא עיקר חמר מדינה הוא שכר וקובעין הסעודה עליו; ואע"ג דיין נמצא בעיר, מ"מ לא מיקרי מצוי לדבר זה, שהוא ביוקר ואי אפשר לקנות יין בכל סעודה לברך עליו, אמנם המצוה מן המובחר לברך על יין (ד"ע). ויש מדקדקין כשמברכין ביחיד על היין שלא לאחוז הכוס בידם, רק מניחין אותו על השלחן לפניהם, ונכון מנהג זה על דרך הקבלה (ב"י). ג צריך שלא יהא פגום, שאם שתה ממנו, פגמו; אבל אם שפך ממנו לתוך ידו או כלי, אין בכך כלום; ואפי' שתה מהכד או מחבית קטנה, הוי פגום; אבל אם שתה מחבית של עץ גדולה, אין להקפיד. יש מי שאומר שאפילו מים פגומים, פסולים למזוג בהם כוס של ברכה. ד אם היו כוסות המסובין פגומים, צריך לתת מכוס הברכה לתוכם ויש מי שאומר שא"צ. (ע"ל סי' ק"ץ וסי' רע"א). ה אם

החזיר יין של כוס פגום לקנקן, היין שבקנקן כשר, משום דקמא קמא בטיל. ו יכולין לתקן כוס פגום ע"י שיוסיפו מעט יין, ואפילו על ידי שיוסיפו עליו מים מיתקן. ז בשעת הדחק מברכין על כוס פגום.

קפג המברך איך יתנהג בכוס של בה"מ, ובו י"ב סעיפים

א כוס של ברכה טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ; ואם הוא נקי ואין בו שיורי כוסות, א"צ. ב יתן היין לתוכו חי, עד שמגיע לברכת הארץ, ואז מוזגו להודיע שבח הארץ. הגה: וי"א דאם היין אינו חזק א"צ למוזגו (טור), וכן נוהגין באלו הארצות; ויוציאנו מן החבית לשם ברכה (טור בשם רש"י); ונראה דלדידן שאין לנו הרבה יין, א"צ רק לשפכו מן הקנקן ששומרים בו היין לשם ברכה וחבית לאו דוקא, וכן נוהגין במדינות אלו. וכוס של ברכה ימלאנו שיהא מלא על כל גדותיו. ג צריך לחזור אחר כוס שלם. ד מקבלו בשתי ידיו, וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו, ולא יסייע בשמאל. הגה: והיינו דוקא שלא תגע השמאל בכוס, אבל אם נותן השמאל תחת הימין, לסייעה, מותר (כ"י בשם שבולי הלקט). ומגביהו מהקרקע טפח, אם הוא יושב על גבי קרקע; ואם הוא מיסב בשלחן, מגביהו מעל השלחן טפח; ונותן בו עיניו שלא יסיח דעתו. הגה: ועל כן אין לוקחין כוס שפיו צר, שקורין גלוק קלא"ז, לברך עליו; ומשגרו לאשתו שתשתה ממנו. ה יש מי שאומר שאם המברך אטר (כלע"ז מנצ"ינו), אוחז הכוס בימינו שהוא שמאל כל אדם. ו משנתנו לו כוס לברך לא ישיח המברך; והמסובין אין להם להשיח משהתחיל המברך, לא מבעיא בשעת שהוא מברך, שצריכין לשמוע ולהבין מה שאומר המברך, אלא אפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח; ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמברך שותק מעט, יצאו. (הגה: אפילו אם שח המברך עצמו), אבל אם שחו בשעה שהוא מברך, לא יצאו. ז נכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה, ואפילו החתימות. הגה: ויקדים לסיים קצת קודם המברך, כדי שיענה אמן, כדלעיל סי' נ"ט. אין נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עין (גמרא פרק אלו נאמרין). ח לענין לשאול בבה"מ מפני היראה או מפני הכבוד, יש מי שאומר שדינה כתפלה. ט צריך לישב בשעה שמברך, בין אם היה הולך בביתו כשאכל, או עומד או מיסב, כשמגיע לברך צריך לישב, כדי שיוכל לכוין יותר; וגם לא יהא מיסב, שהוא דרך גאוה; אלא ישב באימה. הגה: נראה לי דלאו דוקא המברך, אלא ה"ה כל המסובין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה; מיהו אם לא עשה כן, אפילו בירך מהלך, כדיעבד יצא (רמב"ם פ"ד). י י"א שגם ברכת מעין שלש צריך לאמרה מיושב. יא אם היה מהלך בדרך ואוכל, א"צ לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו. יב אסור לברך והוא עוסק במלאכתו.

קפד לקבוע ברכה במקום סעודה, ועד כמה יכול לברך מי ששכח ולא בירך, ובו ו' סעיפים

א מי שאכל במקום אחד, צריך לברך קודם שיעקור ממקומו. (הגה: ועיין לעיל סי' קע"ח), ואם יצא ממקומו ולא בירך, אם היה במזיד, יחזור למקומו ויברך; ואם בירך במקום שנזכר, יצא. הגה: ודוקא לדעת הרמב"ם, אבל לדעת הרא"ש דס"ל דאף בשוגג יחזור למקומו לכתחלה, במזיד אף בדיעבד לא יצא (טור), ואם היה בשוגג, להרמב"ם יברך במקום שנזכר, ולהר"ר יונה והרא"ש גם הוא יחזור למקומו ויברך. ב בד"א, כשאין לו פת עוד, אבל אם יש

לו פת עוד, יאכל במקום השני מעט ויברך, רק שלא יהא רעב מאכילה ראשונה. ג וי"א שכל שבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם; וי"א דחמשת מיני דגן דוקא (ע"ל סי' קע"ח סעיף ה'). ד אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון אם לאו, צריך לברך מספק, מפני שהיא מן התורה. ה עד אימתי יכול לברך, עד שיתעכל המזון שבמעיו; וכמה שיעורו, כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה, ומשעה שהתחיל להיות רעב, אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי, כנתעכל לגמרי דיינינן ליה; וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין, אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותם פירות, יברך, אם אינו יודע לשער אם נתעכלו. ו שיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון, בכזית.

קפה לברך בהמ"ז בקול רם, ויתר פרטים בברכת המזון, ובו ה' סעיפים

א ברכת המזון נאמרה בכל לשון. ב צריך שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו; ואם לא השמיע לאזניו יצא, ובלבד שיוציא בשפתיו. ג יש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו, צריך לברך בקול רם, כדי שיצאו בברכתו. ד אפילו נשתכר כל כך עד שאינו יכול לדבר כראוי, יכול לברך ברכת המזון. ה ואם בירך והיתה צואה כנגדו, או שהיה שכור (פי' לגמרי), נסתפקו התוספות והרא"ש אם צריך לחזור ולברך; ומשום מי רגלים פשיטא שאינו חוזר לברך.

קפו אם נשים וקטנים חייבים בבה"מ, ובו ב' סעיפים

א נשים חייבות בברכת המזון, וספק הוא אם הן חייבות מדאורייתא ומוציאות את האנשים, או אם אינן חייבות אלא מדרבנן ואינן מוציאות אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן. (וע"ל סי' קצ"ט בענין זימון שלהם). ב קטן חייב מדרבנן, כדי לחנכו; וההיא דבן מברך לאביו, כשלא אכל האב כדי שביעה, שאינו חייב אלא מדרבנן.

קפז דיוקים בנוסח ברכת המזון, ובו ד' סעיפים

א יש אומרים: ברוך משביע לרעבים, ואין לאומרו, והמוסיף גורע; ואם אמר במקום ברכת הזן: בריך רחמנא מלכא, מאריה דהאי פיתא, יצא; וי"א שצריך שיחתום: בריך רחמנא דזן כולא. ב בברכת הארץ, להרא"ש לא יאמר: שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה וכו' ברית ותורה, שהרי אומר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפעם אחד; והרמב"ם חולק. (הגה: ודברי הרא"ש הם עיקר). ג אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית ותורה, אפי' אם לא חיסר אלא אחד מהם, מחזירין אותו. הגה: ונשים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה, דנשים לאו בני ברית נינהו, ועבדים לאו בני תורה נינהו (כל בו). ד אם לא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד, מחזירין אותו. הגה: ואומרים על הנסים בחנוכה ובפורים, קודם ועל הכל וכו'; ואם לא אמרו, אין מחזירין אותו (טור). וע"ל סימן תרפ"ב. ומ"מ יוכל לאומרו בתוך שאר הרחמן, ויאמר: הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה בימים ההם וכו', והכי נהוג (כל בו).

כה תשרי

קפח נוסח ברכה ג', ודיני בהמ"ז בשבת, והטועה בבהמ"ז, ובו י' סעיפים כז תשרי

א אחר שחתם: בונה ירושלים, יענה אמן אחר ברכת עצמו, מפני שהיא סיום הברכות דאורייתא, דהטוב אינה דאורייתא. **ב** אמן זה יאמרנו בלחש, כדי שלא ירגישו שברכת הטוב והמטיב אינה דאורייתא ויזלזלו בה. הגה: ונראה דדוקא כשמברך לבד ואין עונין אמן אחר שאר ברכות; אבל כשמזמנין, עונין עליו כשאר אמן שעונין על ברכות הראשונות, ואע"ג דהמברך עונה ג"כ מ"מ אינו ניכר כל כך, הואיל ואחרים עונין ג"כ עמו; וכן המנהג במדינות אלו לאומרו בקול רם אפי' המברך עצמו, כשמזמנים, ואולי הוא מהאי טעמא. **ג** צריך להזכיר בברכה שלישית מלכות בית דוד, ואין להזכיר בה שם ומלכות אחר; והאומר: ומלכותך ומלכות בית דוד משיחך, טועה, שאין להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דשמיא; וכן אין לומר בה אבינו מלכנו. הגה: וי"א דאף כשאומר יעלה ויבא, לא יסיים מלך חנון ורחום. אלא ידלג מלת מלך (אבודרהם), וסברא נכונה היא אבל לא ראיתי נוהגין כן. **ד** נוסח ברכה זו פותח בה: רחם ה' אלהינו, או נחמנו ה' אלהינו, וחותם בה: בונה ירושלים או מנחם ציון בבנין ירושלים; ואין לשנות הנוסח משבת לחול, דבין בשבת בין בחול אומר נוסחא אחת. הגה: וי"א דאומרים בונה ברחמיו ירושלים, וכן נוהגין) (מרדכי סוף ברכות). **ה** בשבת אומר בה: רצה והחליצנו, ובר"ח ויו"ט וחולו של מועד אומר: יעלה ויבא, ואם חל אחד מהם בשבת אומר: רצה והחליצנו, ואח"כ: יעלה ויבא, ואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא, ולא של יו"ט וחוש"מ ור"ח ברצה והחליצנו. **ו** טעה ולא הזכיר של שבת, אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת; ואם טעה ולא הזכיר של יו"ט, אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים; ואם חל יו"ט בשבת, אומר: שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים. וכל ברכות הללו בשם ומלכות. והא דסגי בהך ברכה, דוקא כשנזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אבל אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב, צריך לחזור לראש בהמ"ז. **ז** אם טעה ולא הזכיר בה של ר"ח, בין ביום בין בלילה, אומר: ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון, ואינו חותם בה, והוא שנזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב; אבל אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב, אינו חוזר מפני שאינו חייב לאכול פת כדי שיתחייב לברך בהמ"ז; וחוה"מ דינו כר"ח. הגה: ואפשר דמ"מ יש לאמרו בתוך שאר הרחמן, כמו שנתבאר לעיל גבי על הנסים סי' קפ"ז; ואולי יש להלק כי ביעלה ויבא יש בו הזכרת שמות ואין לאומרו לבטלה, כן נראה לי וכן נוהגין. אם חל ר"ח בשבת, והזכיר של שבת ולא הזכיר של ר"ח, ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב, אינו חוזר; ואם שכח(גם) של שבת ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, כולל ר"ח עם שבת ואומר: שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון; ואם פתח בהטוב והמטיב, חוזר לראש בהמ"ז ומזכיר של שבת ושל ר"ח; ויש מי שאומר שאם שכח של שבת ור"ח ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אומר: שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, וחותם בשל שבת ואינו חותם בשל ר"ח. **ח** סעודה שלישית בשבת, דינה כר"ח. **ט** ג' שאכלו בשבתות ויו"ט, ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש בהמ"ז, יברך כל אחד

בפני עצמו, כי מידי זימון כבר יצאו. ו היה אוכל ויצא שבת, מזכיר של שבת בבהמ"ז דאזלינן בתר התחלת הסעודה; והוא הדין לראש חודש ופורים וחנוכה.

קפט נוסח ברכה רביעית ודיניה, ובו ב' סעיפים

א ברכה רביעית לא יאמר תתברך, ולא יאמר בה החי, כי אם בבית האבל; ואומר בה שלשה מלכויות: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, האל אבינו מלכנו, המלך הטוב. וג' הטבות: הוא הטיב לנו, הוא מטיב לנו, הוא ייטיב לנו. וג' גמולות: הוא גמלנו, הוא גומלנו, הוא יגמלנו. ב בבית האבל אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת וכו' (ועיין בי"ד סימן שע"ט).

קצ שתיית היין אחר הברכה ודיניו, ובו ה' סעיפים

א אחר שסיים בהמ"ז מברך בפה"ג ויטעום המברך (ואם הפסיק בין הברכה לטעימה ע"ל סי' רע"א סעיף ט"ו) ואח"כ יטעמו האחרים; אם כולם זקוקים לכוס אחד, ונותן המברך מכוסו לכוס ריקן שבידם, לא יטעמו עד שיטעום הוא; אבל אם אינם זקוקים לכוסו, יכולים לטעום קודם שיטעום הוא. א"צ המברך לשפוך מכוסו לכוס המסובין אלא א"כ כוס המסובין פגום. (ע"ל סי' קפ"ב וסוף סימן רע"א). ב אחר ששתה כוס של בהמ"ז יברך ברכה אחת מעין שלש. ג שיעור שתיית יין להתחייב בברכה אחרונה יש ספק אם בכזית או ברביעית, לכך יזהר לשתות או פחות מכזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק, והכא א"א לשתות פחות מכזית, דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית, הלכך ישתה רביעית שלם. ד אם המברך אינו רוצה לטעום, יטעום אחד מהמסובין כשיעור, ואין שתיית שנים מצטרפות, מ"מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם (וע"ל סימן רע"א סעיף י"ד). ה כשמסובין בסעודה גדולה ואין יודעים עד היכן יגיע כוס של בהמ"ז, כל אחד מהמסופקים אם יגיע לו צריך לברך בורא פרי הגפן. (וע"ל סימן קע"ד סעיף ה' בהג"ה).

קצא אם הפועלים מחויבים לברך, ובו ג' סעיפים

א פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית, מקצרין בבהמ"ז, כדי שלא לבטל מלאכת בעל הבית; כיצד, ברכה ראשונה כתקנה, ושנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ, ואין אומרים ברכת הטוב והמטיב כלל. בד"א, כשנוטלים שכר על מלאכתן מלבד הסעודה, אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד, מברכין כל ד' ברכות כתקנן; וכן אם בעה"ב מיסב עמהם, אע"פ שנוטלים שכר מלבד הסעודה, מברכין כל ד' ברכות. ב והאידנא לעולם מברכים כל ארבע ברכות, שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך, ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות כתקנם. ג אסור לעשות מלאכה בעודו מברך. (וכן הוא לעיל סוף סימן קפ"ג).

קצב ברכת זימון בג' או בעשרה, ובו ב' סעיפים

א היו המסובין ג', חייבים בזימון שאומר אחד מהם: נברך שאכלנו משלו, והם עונים ואומרים: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, והוא חוזר ואומר: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו בא"י אמ"ה הזן את העולם וכו'; ואם הם ד' יכול לומר: ברכו שאכלנו משלו, אבל יותר טוב לומר נברך, שלא להוציא עצמו מן הכלל; ואם הם עשרה, צריך להזכיר את ה', שאומר: נברך אלהינו וכו', והם עונים ואומרים: ברוך אלהינו וכו'. אין לומר נברך לאלהינו בלמ"ד. ובין שיהיו עשרה או מאה או אלף או רבוא, כך הם מברכים; וכל המשנה מזה הנוסח, כגון שאומר: נברך על המזון שאכלנו, או שאומר: למי שאכלנו משלו, או שאומר במקום ובטובו מטובו, או במקום חיינו אומר חיים, הרי זה בור; וכשהם עשרה, כיון שמזכירים את השם יכול לומר: נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו. ב אם טעה המזמן בעשרה והעונים, ולא הזכירו אלהינו, אין יכולים לחזור; אבל אם עדיין לא ענו אחריו, יחזור ויזמן בשם.

קצג אם מצטרפין לזימון אם לאו, ובו ו' סעיפים

א שנים שאכלו, אע"פ שבברכת המוציא פוטר אחד את חבירו, מצוה ליחלק שיברך כל אחד בהמ"ז לעצמו; במה ד"א כשהיו שניהם יודעין לברך בהמ"ז, אבל אם אחד יודע והשני אינו יודע מברך היודע ויוצא השני אם מבין לשון הקודש אלא שאינו יודע לברך; וצריך לכוין מלה במלה לכל מה שיאמר. הגה: וצריך המברך שיכוין להוציאו (מרדכי ר"פ ג' שאכלו וב"י בשם סמ"ג). אבל אם אינו מבין, אינו יוצא בשמיעה; אבל ג' שאכלו אינם רשאים ליחלק; ושנים שאכלו, מצוה שיחזרו אחר שלישי שיצטרף עמהם לזימון; וכן ארבעה או חמשה אסור להם ליחלק, שכלם נתחייבו בזימון; ששה נחלקים, כיון שישאר זימון לכל חבורה עד עשרה, ואז אין נחלקים עד שיהיו עשרים. (הגה: דאז יכולים ליחלק, אם ירצו; ונ"ל דה"ה בששה אינן מחויבים ליחלק, רק אם ירצו נחלקים). כיון שנתחייבו בהזכרת השם, ומצוה לחזר אחר עשרה. ומיהו אם היו רבים מסובים יחד ואינם יכולים לשמוע ברכת הזימון מפי המברך, ואינם רשאים ליחלק לחבורות של עשרה, מפני שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם, יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג' ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית, וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת זימון, שהרי אינם יכולים לשמוע מפי המברך. ב אפילו לא הוקבעו מתחלה כולם לאכול יחד, אלא שהשנים קבעו ואח"כ בא השלישי וקבע עמהם; או שאחד קבע תחלה ואח"כ קבעו השנים עמו, אינם רשאים ליחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה, ומ"מ אם יאבל עמהם בלא קבע רשאים ליחלק, אא"כ הוא שמש. הגה: ומ"מ אפי' כ"מ שדשאין ליחלק עדיף טפי לזימון, משום דברוב עם הדרת מלך (משלי יד, כח) (ב"י). ג אם היו רוכבים, ואמרו: נאכל, אף ע"פ שכל אחד אוכל מכברו ולא ירדו מהבהמות, מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד; אבל אם היו הולכים ואוכלים, לא; ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים, אע"פ שאוכלים כלם בשעה אחת ומכבר אחד, כיון שלא קבעו מקום לאכול אינם מצטרפין. הגה: המנהג שלא לזמן בבית עובד כוכבים, ונראה לי הטעם משום דלא יוכלו לקבוע עצמן בבית עובד כוכבים, משום יראת העובד כוכבים והוי כאלו אכלו בלא קבע, ועוד דיש לחוש לסכנה אם ישנו בנוסח

הברכה ולא יאמרו הרחמן יברך ב"ה הזה, ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל א' לבדו, ולכן אין לשנות המנהג אף אם לא היו טעמים אלו מספיקים, מ"מ מאחר דכבר נהגו כך הוי כאלו לא קבעו עצמן ביחד. **ד** שלשה שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא, אפילו כל אחד אוכל מככרו ואפילו לא אכל עדיין כזית פת, אינם רשאים ליחלק. **ה** ג' שבאו מג' חבורות של שלש שלש בני אדם, ונתחברו אלו השלשה, אם זימנו עליהם במקומם כגון שהפסיקו כל אחד לשנים עד שאמרו הזן, שוב אינם יכולים לזמן אפי' אכלו אח"כ יחד וגמרו סעודתן; ואם לא זימנו עליהם במקומם, חייבים לזמן ואינם רשאים ליחלק ואפילו לא אכלו אלו הג' ביחד משנתחברו. **ו** שלש חבורות שהיו בכל אחת ארבעה, ופירש אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחרת וזימנו הג' הנשארים, פרח זימון מינייהו כיון שחבריהם זימנו; וה"ה אם לא היו בכל חבורה אלא ג', והלך אחד מכל חבורה קודם זימון ונתחברו אלו הג' ובא א' לכל חבורה ונצטרף עם ב' הראשונים וזימנו יחד, פרח זימון מאלו הג' כיון שכבר זימנו חבורתם אע"פ שלא זימנו עמהם. הגה: שלש חבורות שאכלו, ובכל חבורה ג' בני אדם, אסור לכל א' ליפרד מכל חבורה ולזמן ביחד, דהרי הב' הנשארים בכל חבורה אינן יכולים לזמן אח"כ; אבל אם היה בכל חבורה ד', מותר ליפרד א' מכל חבורה ולזמן ביחד, והנשארים יזמנו כל חבורה במקומם (ב"י בשם הרשב"א).

קצד שלשה שאכלו כאחד ונפרדו, לענין הזימון מה דינם, ובו ג' סעיפים

א שלשה שאכלו כאחד, ושכחו וברך כל אחד לעצמו, בטל מהם הזימון ואין יכולים לחזור ולזמן למפרע; וכן אם ברכו שנים מהם; אבל אם שכח אחד מהם וברך, השנים יכולים לזמן עם השלישי, אף על פי שכבר ברך יכול לומר: ברוך שאכלנו משלו, והם יוצאים ידי חובת זימון והוא אינו יוצא ידי זימון; שאין זימון למפרע. הגה: ואם האחד זימן עם אחרים, אף שנים הנשארים אינן יכולים לזמן (בית יוסף בשם רשב"א). **ב** שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק, קוראים אותו ומודיעים לו שרוצים לזמן, כדי שיכוין ויצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון, ויוצאים ידי חובתן אף ע"פ שאינו בא ויושב עמהם; וה"מ בג', אבל בעשרה כיון שצריכים להזכיר את השם אינם מצטרפין עד שיבא וישב עמהם. (וע"ל סימן ר' עד היכן ברכת הזימון). **ג** ג' שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל בהמ"ז, אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השנייה, חייבים בזימון וכל אחד יברך הברכה שיודע, ואע"פ שאין בהם מי שיודע ברכה רביעית אין בכך כלום; אבל לחצאין אין לברך, אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה, שאין ברכה אחת מתחלקת לשתים.

קצה חבורות שאוכלים בהדבה מקומות מה דינם, ובו ג' סעיפים

כח תשרי

א שתי חבורות שאוכלות בבית אחד או בשני בתים, אם מקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון, ואם לאו אינם מצטרפות; ואם יש שמש אחד לשתיהן, הוא מצרפן וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד; ויש מי שאומר שאם רשות הרבים מפסקת בין שני הבתים, אינם מצטרפין בשום ענין. **ב** אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית, אם המברך יושב על מפתן הבית, הוא מצרפן. **ג** כל היכא שמצטרפות שתי חבורות צריך שישמעו שתיהן דברי המברך ברכת זימון בביאור. הגה: ושאר ברכת המזון יברך כל אחד לעצמו, אבל אם ירצו שהמזמן יוציא כולם צריכים שישמעו כל ברכת המזון, דבלא זה לא יצאו כלל (ר"ע).

כו תשרי **קצו מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון, ובו ד' סעיפים**

א אכל דבר איסור, אף על פי שאינו אסור אלא מדרבנן, אין מזמנין עליו ואין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף. **ב** אם אכל דבר איסור במקום סכנה, מברכים עליו. (וע' לקמן סי' ר"ד). **ג** שלשה שאכלו כאחד, אחד נזהר מפת עובד כוכבים ואחד אינו נזהר, או אחד מהן כהן ואוכל חלות, אע"פ שאותו שנזהר אינו יכול לאכול עם אותו שאינו נזהר, ולא ישראל עם הכהן, כיון שאותו שאינו נזהר יכול לאכול עם הנזהר וכהן עם הישראל, מצטרפין; אבל אם היו כהנים וזר אוכלים כאחד, והכהנים אוכלים חלה ונזהרים מפת של עובד כוכבים והזר אוכל פת של עובד כוכבים, אינם מצטרפין. וה"ה לשלשה שמודרים זה מזה שאינם מצטרפין לזימון. הגה: ודוקא כשכל אחד אוכל מכברו, אבל אם אוכלים מכבר בעל הבית, מצטרפין דהא אוכלים מכבר אחד. **ד** אין מזמנין על מי שאכל פחות מכזית.

קצז דין צירוף לזימון ג' או עשרה, ובו ד' סעיפים

א שנים שאכלו כאחד וגמרו, ובא שלישי, כל היכא דאי מייתי להו מידי מצו למיכל מיניה, מצטרף בהדייהו; וחייבים ליתן לו לאכול כדי שיצטרף עמהם והוא שבא עד שלא אמרו: הב לן ונבריך, אבל אם אמרו: הב לן ונבריך ואחר כך בא השלישי, אינו מצטרף עמהם. הגה: ונטילת מים אחרונים כהב לן ונבריך דמי (מרדכי פרק ג' שאכלו) וע"ל סי' קע"ט. **ב** תשעה שאכלו דגן וא' אכל כזית ירק, מצטרפין להזכיר שם ואפילו לא טיבל עמהם אלא בציר או לא שתה עמהם אלא כוס אחד שיש בו רביעית מכל משקה חוץ מן המים, מצטרף עמהם; והוא שיהיה המברך אחד מאוכלי הפת; ואפי' שבעה אכלו דגן וג' ירק, מצטרפין; אבל ששה, לא, דרובא דמינכר בעינן. **ג** המצטרף צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל ואינו נפטר בבהמ"ז של אלו; בד"א דסגי בכל מאכל, להצטרף לעשרה; אבל לג', אינו מצטרף עד שיאכל כזית **ד** וי"א דבכזית דגן מהני אפי' אינו פת; וי"א דבירק ובכל מאכל, מהני; הלכך שנים שאכלו ובא שלישי, אם יכולים להזקיקו שיאכל כזית פת, מוטב; ואם אינו רוצה, לא יתנו לו לשתות ולא מאכל אחר; ואם אירע שנתנו לו לשתות או מאכל אחר, יזמנו עמו אע"פ שאינו רוצה לאכול פת. **ה** חברים שאכלו כאחד, קצתם אכלו כדי שביעה וקצתם לא אכלו אלא כזית, אם כולם יודעים לברך מצוה שיברך אותו שאכל כדי שביעה ויוציא את האחרים; ואם אין יודעים כולם לברך, מי שאכל כזית יכול להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה. הגה: י"א שאינו חייב לברך מדאורייתא אם לא שתה והוא תאב לשתות (מרדכי פ' ג' שאכלו וב"י בשם כל בו ושבלי לקט); וטוב ליזהר לכתחלה אם מקצתן שתו ומקצתם לא שתו, שיברך מי ששתה (דברי עצמו).

קצח אחד נכנס אצל שלשה שאכלו, ובו סעיף אחד

א שלשה שאכלו והם מברכין, ונכנס אחד שלא אכל, אם נכנס כשאומר המברך נברך שאכלנו משלו, עונה אחריו: ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד; ואם נכנס כשאחרים עונים ברוך שאכלנו משלו, עונה אחריהם אמן. הגה: וכן בכל הברכות שאדם שומע, חייב

לענות אמן (טור וב"י בשם בה"ג וסמ"ג) ואם הם עשרה, אומר: ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד; וה"ה אם היה שם כשגמרו מלאכול ולא אכל עמהם, כך הוא עונה אחר המברך ואחר העונים.

קצט על מי מזמנים ועל מי אין מזמנים, ובו י"א סעיפים

א השמש שאכל כזית מזמנין עליו. ב כותי בזמן הזה הרי הוא כעובד עבודת אלילים ואין מזמנין עליו. ג עם הארץ גמור מזמנין עליו בזה"ז. ד עובד כוכבים אין מזמנין עליו, ואפילו גר שמל ולא טבל אין מזמנין עליו; אבל גר גמור מזמנין עליו ויכול לברך בהמ"ז ולומר: על שהנחלת לאבותינו. ה אונן בחול, שהוא פטור מלברך, אין מזמנין עליו. ו נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם, אבל מזמנין לעצמן; ולא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים מזמנין יחד, משום פריצותא דעבדים, אלא נשים לעצמן ועבדים לעצמם; ובלבד שלא יזמנו בשם. ז נשים מזמנות לעצמן, רשות. אבל כשאוכלות עם האנשים, חייבות ויוצאות בזמן שלנו. הגה: אע"פ שאין מבינות (הרא"ש ומרדכי ריש פ' ג' שאכלו בשם רש"י). ח אנדרוגינוס מזמן למינו, ואינו מזמן לא לאנשים ולא לנשים. ט טומטום אינו מזמן כלל. י קטן שהגיע לעונת הפעוטות ויודע למי מברכין, מזמנין עליו ומצטרף בין לשלשה בין לעשרה. הגה: וי"א דאין מצטרפין אותו כלל עד שיהא בן שלש עשרה שנה דאז מחזקינן ליה כגדול שהביא ב' שערות (הרא"ש והמרדכי פ' ג' שאכלו וטור) וכן נוהגין ואין לשנות; וחרש ושוטה אם מכוונים ומבינים מצטרפין לזמן, אע"פ שאין החרש שומע הברכה (מהרי"ל). יא מי שנדוהו על עבירה, בזמן שהותר מצד השררה, אין מזמנין עליו.

ר דין המפסיק כדי לברך, ובו ב' סעיפים

א שלשה שאכלו כאחד, אחד מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהם ברכת זימון. ואפילו לא רצה להפסיק, מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם. אבל שנים אין חייבים להפסיק לאחד, והלכך אין חיוב זימון חל עד שיתרצו להפסיק ולברך, ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם, לא עשה כלום; ואם לא רצו להפסיק, אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק, עד שיגמרו השנים ויזמן עליהם, שהרי כבר נתחייב הוא בזימון והיאך יברך בלא זימון. ב אינו צריך להפסיק אלא עד שיאמר: ברוך שאכלנו משלו וכו', וחוזר וגומר סעודתו בלא ברכה בתחלה. הגה: וי"א שצריך להפסיק עד שיאמר: הזן את הכל, וכן נוהגין (הרא"ש ותוס' והר"י בשם בה"ג והטור). ואם היה דעתו לחזור ולאכול פת, אף על פי שלא אכל אחר כן, כשרוצה לברך מברך מתחלה ברכת הזן; וכל שכן אם חזר ואכל (הר"י פרק ג' שאכלו) (טור).

רא מי הוא המברך, ובו ד' סעיפים

א גדול מברך, אפילו בא בסוף; ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך, רשאי; והני מילי כשאין שם אורח, אבל אם יש שם אורח, הוא מברך אפילו אם בעל הבית גדול ממנו, כדי שיברך לבעל הבית. ומה ברכה מברכו, יהי רצון שלא יבוש ולא יכלם בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, ויצליח בכל נכסיו, ויהיו נכסיו מוצלחים

וקרובים לעיר, ולא ישלוט שטן במעשי ידיו, ואל יזדקק לפניו שום דבר חטא והרהור עון מעתה ועד עולם. ואם בע"ה רוצה לוותר (פירוש שאינו רוצה להקפיד) על ברכתו, ולברך ברכת המזון בעצמו, רשאי. הגה: והוא הדין שיכול ליתן לברך למי שירצה (ב"י בשם אוהל מועד). ב לא יקדים חכם ישראל לכהן עם הארץ לברך לפניו דרך חק ומשפט, אבל לתת לו החכם רשות שיברך, אין בכך כלום; אבל כהן ת"ח מצוה להקדימו, שנאמר: וקדשתו (ויקרא כא, ח) לפתוח ראשון ולברך ראשון (וע"ל סימן קס"ז). ג מי שנותנים לו לברך ואינו מברך, מקצרים ימיו. ד צריך לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך.

הלכות ברכת הפירות ושאר ברכות

רב דיני ברכת פירות האילן, ובו י"ח סעיפים

א על כל פירות האילן מברך בתחלה: בורא פרי העץ, חוץ מהיין שמברך עליו: בפה"ג, בין חי בין מבושל בין שהוא עשוי קונדיטון דהיינו שנותנין בו דבש ופלפלין. הגה: ואם נתערב יין בשכר, אזלינן אחר הרוב, אם הרוב יין, מברך: בפה"ג, ואם הרוב שכר, מברך: שהכל (ב"י בשם התשב"ץ). ב הבוסר, כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן, מברך עליו: בפה"א, ומשהוא כפול הלבן ואילך מברך עליו: בורא פרי העץ; ומתוך שלא נודע לנו שיעור פול הלבן, לעולם מברך: בפה"א, עד שיהיה גדול ביותר; ושאר כל האילן, משיוציאו פרי, מברכין עליו: בפה"ע ובלבד שלא יהא מר או עפוץ ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק, דאז אין מברכין עליו כלל. הגה: וי"א דעל חרובין אינו מברך בורא פרי העץ, עד שיראה בהן כמין שרשראות של חרובין, וכן בזיתים עד שיגדל הנץ סביבם, וקודם לכן מברך: בורא פרי האדמה, וכן עיקר (טור). ג גרעיני הפירות, אם הם מתוקים מברך עליהם: בורא פרי העץ; ואם הם מרים, אינו מברך עליהם כלל; ואם מתקן ע"י האור, מברך עליהם: שהכל. ד שמן זית, אם שתאו כמות שהוא אינו מברך עליו כלל, משום דאזוקי מזיק ליה; ואם אכלו עם פת, אינו מברך עליה דפת עיקר ומברך על העיקר ופוטר את הטפילה; ואם שתאו מעורב עם מי סלק"א (הנקרא אניגרון), שאז אינו מזיק אדרבא הוא מועיל לגרון אם הוא חושש בגרונו, הוה ליה שמן עיקר ומברך עליו: בפה"ע; ואם אינו מתכוין לרפואה אלא לאכילה, הוי ליה אניגרון עיקר ואינו מברך אלא על האניגרון (שהכל). ה שקדים המרים, כשהם קטנים מברך: בורא פרי העץ; גדולים, ולא כלום דאזוקי מזקי; וטעמא דמלתא, כשהם קטנים עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה, וכשהם גדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר; ואם מתקן ע"י האור או דבר אוזר, מברך: בפה"ע. ו צלף (פי' צלף מין אילן שעלין שלו ראויים לאכילה ויש בעליו כמין תמרים. אביונות הוא הפרי מהצלף וקפריסין הן קליפה שסביב הפרי כקליפות האגוזים), על העלין ועל התמרות ועל הקפריסין: בפה"א; ועל האביונות שהם עיקר הפרי, בפה"ע. ז תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה והוציא מהם גרעיניהם, אפילו הכי לא נשתנית ברכתן ומברך עליהם: בורא פרי העץ ולבסוף ברכה מעין שלש. הגה: ולפי זה ה"ה כלטוערן הנקרא פוירדל"א מברכין עליהם: בפה"ע; ויש אומרים לברך עליהם שהכל (ת"ה סי' תל"ט וב"י בשם הטור), וטוב לחוש לכתחלה לכרך שהכל אבל אם כירך בפה"ע יצא, כי כן

נראה עיקר. ח דבש הזב מהתמרים, מברך עליו שהכל. וכן על משקין היוצאין מכל מיני פירות, חוץ מזיתים וענבים, מברך: שהכל. ט סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם, וכן על הנובלות שהם תמרים שבשלם ושרפם החום ויבשו, מברך: שהכל. י פירות ששראן או בשלן במים, אף ע"פ שנכנס טעם הפרי במים, אינו מברך על אותם המים אלא שהכל; והרא"ש כתב דאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך בפה"ע. יא מי שריית צמוקים ותאנים, או מי בישולם, מברך עליהם שהכל ויוצא גם להרא"ש; אבל בברכה שלאחריהם יש להסתפק אם מברך בורא נפשות או אם מברך ברכה אחת מעין שלש, כהרא"ש. ולכן ירא שמים לא ישתה אלא בתוך הסעודה, או יאכל פרי מז' מינים וגם ישתה מים, כדי שיצטרך לברך ברכה אחת מעין שלש ובורא נפשות; ואם משך המים והבדילם מהצמוקים, הוה ליה יין ומברך עליו בפה"ג וברכה אחת מעין שלש, והוא שיהיו צמוקים שיהיה בהם לחלוחית שאם ידרוך אותם יצא מהן דבשן, אבל אם כשיעצרו אותם לא יצא מהם שום לחלוחית דבש, לא.

כט תשרי

יב כל הפירות שטובים חיים ומבושלים, כגון תפוחים ואגסים, בין חיים בין מבושלים מברך בפה"ע; ואם אין דרך לאוכלם חיים אלא מבושלים, אכלם כשהם חיים, מברך שהכל; כשהם מבושלים, בפה"ע. יג אגוז גמור המטוגן בדבש ונקרא נואינד"ו (ר"ל נויאי"ט), מברך עליו בפה"ע. יד אגוז רך שמבשלים בדבש וקוראין לו נואיס מושקאד"ה, מברך עליו שהכל. הגה: וכן אותם אגוזים שמבשלים בדבש בעודם ירוקים, מברכים שהכל (רבי' ירוחם נתיב י"ז ח"ב וב"י). טו על הסוקא"ר מברך שהכל וכן המוצץ קנים מתוקות שהכל. טז על פלפל וזנגביל יבשים ועל הקלאוו של גירופלי (ר"ל נעגלי"ך) וכל כיוצא (בזה) שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובות, אין מברך עליהם כלום. יז על אגוז מושקא"ט, בפה"ע; על קנילי"ה (ר"ל צימרינ"ד), בורא פרי האדמה. יח על פלפל וזנגביל כשהם רטובים, בפה"א. הגה: כל הפירות שיודע בהם שהם עיקר הפרי, מברך עליהם בפה"ע; ושאינן עיקר הפרי, בפה"א; ואם הוא מסופק בו אם הוא עיקר הפרי או לא, בפה"א; ואם אינו יודע מה הוא, מברך שהכל (טור).

רג דיני ברכת פירות הארץ, ובו ח' סעיפים

א על פירות הארץ מברך בורא פרי האדמה. ב על הזיתים הגדלים בסנה, בפה"א. הגה: דלא מקרי עץ אלא שמוציא עליו ממנו, אבל מה שמוציא עליו משרשיו לא מקרי עץ, והני כיון דכלה עליו לגמרי בחורף והדר פרח משרשיו, מברכין עליו בפה"א (טור ומרדכי בשם תשובת הגאונים). ג על המאוזי"ש, בורא פרי האדמה. ד על פירות שמוציאין אילני סרק, שהכל. ה בני אסא, אף ע"ג דבישלן והויין כפירות, אינו מברך אלא שהכל. ו על זנגביל שמרקחים אותו כשהוא רטוב, בורא פרי האדמה. ונראה דה"ה אם מרקחים אותו יבש, כיון שעל ידי כך הוא ראוי לאכילה, הזנגביל עיקר ומברך עליו בפה"א. ז בשמים שחוקים ומעורבים עם סוקר, הבשמים עיקר ומברך עליהם כדין ברכת אותם בשמים. ח צנון, מברך עליו בורא פרי האדמה.

כז תשרי **רד דיני הברכות ליתר מאכלים, ובו י"ג סעיפים**

א על דבר שאין גדולו מן הארץ, כגון: בשר בהמה, חיה ועוף, דגים, ביצים, חלב, גבינה, ופת שעפשה, ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל, ונובלות שהם תמרים שבשלם ושרפם החום ויבשו, ועל הגובאי, ועל המלח, ועל מי מלח, ועל המרק, ועל כמהין ופטריות, ועל קורא (שהוא). הגה: הרך הנתוסף באילן בכל שנה שקורין (פלמיטו) (טור), ועל לולבי גפנים, ועל שקדים מתוקים שאוכלים אותם כשהם רכים בקליפיהם, ועל חזיז והוא שחת, ועל קרא חיה, ועל קימחא דשערי, ועל שכר תמרים ושכר שעורים, ועל מי שעורים שמבשלים לחולה, ועל עשבי דדברא שאינם נזרעים, ועל שבת שקורין אניט"ו (ר"ל אני"ס), ועל כמון וכסבר (דלטעמא עבידי ולא לאכילה), ועל החומץ שעירבו במים עד שראוי לשתות מברך: שהכל. **ב** על החומץ לבדו אינו מברך כלום, מפני שהוא מזיקו. **ג** ריחיה חלא (פי' חומץ) וטעמיה חמרא, חמרא הוא ומברך עליו בורא פרי הגפן. **ד** כל שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו, אין מברכין עליו בורא פרי הגפן (אלא שהכל). **ה** שמרי יין, מברך עליהם בורא פרי הגפן; נתן בהם מים, אם נתן שלשה מדות מים ומצא ארבעה, הוה ליה כיין מזוג ומברך: בורא פרי הגפן, אם מצא פחות, אע"פ שיש בו טעם יין, קיוהא בעלמא הוא ואינו מברך אלא שהכל; והיינו ביינות שלהם שהיו חזקים, אבל יינות שלנו שאינן חזקים כל כך, אפילו רמא תלתא ואתא ארבעה אינו מברך עליו בפה"ג; ונראה שמשערים בשיעור שמוזגים יין שבאותו מקום. הגה: ובלבד שלא יהא היין אחד מששה במים, כי אז ודאי בטל (אגור). **ו** תמד שעושים מחרצנים שנותנים עליהם מים, דינם כשמרים; וה"מ כשנעצרו בקורה, אבל אם לא נדרכו אלא ברגל אפילו נתן שלשה מדות מים ולא מצא אלא ג' או פחות, מברכין עליו בפה"ג שיין הוא והמים נבלעים בזגים ובמה שיוצא יש בו יין מרובה. הגה: זגים שנתנו עליהם תאנים לחזק כח היין, אע"פ שהזגין הרוב מ"מ כל כח התאנים במשקה ואין לברך בפה"ג (כ"י בשם התשב"ץ). **ז** השותה מים לצמאו, מברך שהכל ולאחריו בנ"ר; אבל אם חנקתיה אומצא, ושתה מים להעביר האומצא, אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו. **ח** כל האוכלין והמשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה, אם טעמם טוב והחיך נהנה מהם, מברך עליהם תחלה וסוף. הגה: אם אנסוהו לאכול או לשתות, אע"ג דהחיך נהנה ממנו אינו מברך עליו, הואיל ונאנס על כך (כ"י בשם אהל מועד והרא"ש). **ט** אכל מאכל או משקה של איסור מפני הסכנה, מברך עליו תחלה וסוף. **י** דבש דבורים הרי הוא כשאר דבש ואינו מברך אלא שהכל. **יא** חבושים או גינדא"ש או ורדים ושאר מיני פירות ועשבים שמרקחים בדבש, הפירות והעשבים הם עיקר והדבש טפל, אפילו הם כתושים ביותר, הילכך מברך על חבושים וגינדא"ש בפה"ע; ועל של עשבים, בפה"א; ועל של ורדים, בפה"א. הגה: וכל מרקחת שאין בריאים רגילין בו אלא לרפואה, מברכין עליו שהכל (כ"י בשם הרא"ש). **יב** כל שהוא עיקר ועמו טפילה, מברך על העיקר ופוטר את הטפילה; וכל דבר שמערבין אותו לדבק, או כדי ליתן ריח, או כדי לצבוע התבשיל, ה"ז טפילה; אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות, הרי הוא עיקר; לפיכך מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה, אינו מברך במ"מ, מפני שהדבש הוא העיקר. הגה: ונראה דהא דאם עירב כדי לתת טעם בתערובות שהוא עיקר היינו דוקא שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב, אבל בשמים שנותנין לתוך המרקחת אע"פ שהם לנתינת טעם, אין מברכין עליהם דבטילין במיעוטן אע"פ שנותנין טעם; לכן נוהגין שלא לברך רק על המרקחת ולא על הבשמים שבהן. **יג** כל דבר שהוא מסופק בברכתו, יברך שהכל.

רה ברכות ירקות, ובו הק סעיפים

א על הירקות מברך בורא פרי האדמה, ואפילו בשלם; וכן כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים, מברך עליהם לאחר בישולם כברכתם הראויה להם קודם שיבשל; אבל קרא וסילקא וכרוב וכיוצא בהם, שטובים מבושלים יותר מחיים, כשהם חיים מברך שהכל, לאחר בישולו בורא פרי האדמה; ותומי (פי' שומים) וכרתי (פי' פורט בלע"ז) כשהם חיים, בורא פרי האדמה; לאחר שבישלם, שהכל. הגה: דמחשבי נשתנו לגרייעותא, אפילו בשלם עם בשר ונשתבחו אין השבח מצד עצמן אלא מחמת הבשר שבהם (הר"י פ' כיצד מברכין). **ב** על המים שבישלו בהם ירקות מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן, אע"פ שאין בהם אלא טעם הירק; וה"מ כשבשלם בלא בשר, אבל בישלם עם בשר, מברך עליו שהכל. **ג** אם סחטן, אינו מברך על אותם משקין אלא שהכל. **ד** חתכן לחתיכות קטנות, לא נשתנית ברכתן מפני כך. **ה** הלפת כשהוא חי מברך עליו שהכל, אבל אם הוא מבושל או כבוש בחומץ או בחרדל, בורא פרי האדמה.

רו דיני הפסק וטעות בברכת הפירות, ובו ו' סעיפים

א בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה, יצא; אבל אם בירך על פרי האדמה בורא פרי העץ, לא יצא; הילכך אם הוא מסופק בפרי אם הוא פרי עץ או פרי האדמה, מברך בורא פרי האדמה. ועל הכל, אם אמר שהכל, יצא ואפילו על פת ויין. **ב** היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ, ובירך על פרי האדמה לפטור את פרי העץ, יצא. **ג** כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה. הגה: יותר מכדי דבור (ב"י בשם שיבולי לקט); וצריך להשמיע לאזניו, ואם לא השמיע לאזניו, יצא ובלבד שיוציא בשפתיו; ונאמרים בכל לשון; ולא יברך ערום, עד שיכסה ערותו; במה דברים אמורים באיש, אבל אשה יושבת ופניה של מטה טוחות בקרקע, כי בזה מתכסה ערותה (ועי' לעיל סימן ע"ד סעיף ד'); ואפילו אם אינו ערום, אם לבו רואה את הערוה או שראשו מגולה, אסור לברך. **ד** כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך. **ה** אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה, עד שיביאוהו לפניו; ברך ואחר כך הביאוהו לפניו, צריך לברך פעם אחרת; אבל מי שברך על פירות שלפניו והביאו לו יותר מאותו המין, או ממין אחר שברכתו כברכת הראשון, אינו צריך לברך. הגה: וטוב ליזהר לכתחלה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו (בית יוסף טור י"ד סימן י"ט). **ו** נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו, ונפל מידו ונאבד או נמאס, צריך לחזור ולברך אע"פ שהיה מאותו מין לפניו יותר כשברך על הראשון. הגה: רק שלא היה עליו דעתו לאוכלו (הגהות מיימוני פ"ד וכל בו ואבודרהם ותשובת מהרי"ל סי' צ"ב). וצריך לומר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על שהוציא ש"ש לבטלה; ואם אמר כשנפל: ברוך אתה ה', ולא אמר אלהינו, יסיים ויאמר: למדני חוקיך(תהילים קיט, יב), שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא ש"ש לבטלה. אבל העומד על אמת המים מברך ושותה, אע"פ שהמים ששותה לא היו לפניו כשבירך, מפני שלכך נתכוון תחילה. הגה: ועיין לעיל סי' ר"ט סעיף א' אם ברך בטעות מה דינו.

רז דין ברכה אחרונה על הפירות, ובו סעיף אחד

א פירות האילן חוץ מחמשת המינים, וכל פירות אדמה וירקות, וכל דבר שאין גידולו מן הארץ, ברכה אחרונה שלהם בורא נפשות רבות; ואם אכל מכל מיני אלו, מברך לאחר כולם ברכה אחת וברכה זו חותם בה בלא שם, שיחתום כך: ברוך חי העולמים.

רח דין ברכה מעין ג' אחרי ה' מיני פירות וה' מיני דגן, ובו י"ח סעיפים

א על חמשת המינים שהם: גפן ותאנה ורימון וזית ותמרה, מברך לאחריהם ברכה אחת מעין שלש. ב חמשת מיני דגן ששלקן או כתשן ועשה מהם תבשיל, כגון מעשה קדירה הריפות וגרש כרמל ודייסא, אפילו עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם או מינים אחרים הרבה יותר מהם, מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה; אבל אם לא נתן הדגן בתבשיל אלא לדבקו ולהקפותו, בטל בתבשיל. ג כשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה, אם עושים כן כדי שיסעוד הלב מברך בורא מיני מזונות; ואם לדבק בעלמא, אינו מברך בורא מיני מזונות; וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא, ופטור ממנה. ד אכל דגן חי או עשוי קליות או שלוק והגרעינין שלמים, אינו מברך אלא בורא פרי האדמה ולאחריו בורא נפשות. הגה: והא דמברך לפניו בפרה"א היינו באוכל חטין וכיוצא בהן, דראויין לאכול כך, אבל האוכל שעורים שלמים אפילו קלוין באש, אינן ראוין לאכול רק ע"י הדחק ואין מברך לפניהם רק שהכל (כל בו וכן משמע מדברי רשב"א שמה שהשוה חטין לשעודין, לברכה אחרונה משמע ולא לראשונה); והתוספות נסתפקו אם יברך לאחריו ברכה מעין שלש, ולכך כתבו שנכון שלא לאכלו אלא בתוך הסעודה ויפטרנו ברכת המזון. ה קמח, אפילו של חטים, מברך עליו שהכל ואחריו בורא נפשות; לא שנא נטחן דק דק; לא שנא נטחן קצת ועדיין יש בו טעם של חטים; לא שנא קמח של קליות. ו קמח של אחד מחמשת מיני דגן ששלקו (פי' בשלו הרבה) ועירבו במים או בשאר משקין, אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללועסו (פי' לטחון אותו בפה), מברך בורא מיני מזונות ואחריו על המחיה; ואם היה רך כדי שיהא ראוי לשתיה, מברך עליו שהכל ואחריו בורא נפשות. ז הכוסס (פי' האוכל) את האורז, מברך עליו בפה"א ואחריו בורא נפשות; ואם בשלו הגה: עד שנתמעך (ב"י בשם הרא"ש והר"י), או שטחנו ועשה ממנו פת, מברך עליו בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות; והוא שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו, ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל האחר הוא הרוב, מברך עליו כברכת אותו תבשיל. ח על פת דוחן ופליז"ו או של שאר מיני קטניות מברך שהכל ואחריו בורא נפשות. הגה: העושה תבשיל משאר מיני קטניות, אם נשארו שלמים, וטובים מבושלים כמו חיין, מברך בורא פרי האדמה; ואם נתמעכו לגמרי או שאינן טובים מבושלין כחיין, מברך שהכל (וכן פירש הב"י דברי הטור). ט עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן ובשלו בקדירה, מברך בורא מיני מזונות ועל המחיה; ואם עשה ממנו פת, מברך המוציא וברכת המזון; ודוקא שיש באותו קמח מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס, אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים, אינו מברך לבסוף ברכת המזון, אלא בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אע"פ שאין בו כזית בכדי אכילת פרס, ולבסוף על המחיה; ואם בשלו בקדירה, מברך תחלה בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות. י בברכה אחת מעין שלש של פירות דחוצה לארץ חותם על הארץ ועל הפירות; ובארץ

ישראל חותם על הארץ ועל פירותיה; ואם בח"ל אוכל מפירות הארץ, חותם ג"כ על פירותיה. **יא** בברכה מעין ג' דיין אינו חותם על הגפן ועל פרה"ג, אלא על הארץ ועפרה"ג או על הארץ ועל הפירות. **יב** מזכירין בו מעין המאורע בשבת וי"ט ור"ח, אבל לא בחנוכה ופורים; אם אכל פירות מז' מינים ואכל מיני מזונות ושתה יין, יכלול הכל בברכה אחת ויקדים המחיה ואח"כ הגפן ואח"כ העץ, ויאמר: על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ, וחותם: על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות. **יג** אם אכל פירות מז' המינים ואכל תפוחים, א"צ לברך על התפוחים בורא נפשות, שגם הם בכלל ברכת על העץ שגם הם פה"ע הם; אבל אם אכל תפוחים ושתה יין, צריך לברך בורא נפשות על התפוחים; וכ"ש אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין, או אכל מז' המינים שצריך לברך על כל אחת ואחת; וה"ה אם אכל בשר ודגים ואכל מחמשת מינים, אין ברכת על המחיה פוטרת את הבשר ואת הדגים. **יד** שתה יין וברך בפה"ג ואכל ענבים, צריך לברך עליהם בורא פרי העץ; וכן בברכה אחרונה צריך להזכיר על העץ ועל פרי העץ. **טו** אם בדיעבד בירך על הענבים בפה"ג או אחריהם על הגפן, יצא. **טז** שתה יין ומים, אין לו לברך על המים בורא נפשות, שברכת היין פוטרתן כשם שבברכה ראשונה יין פוטר כל מיני משקים. **יז** ברכת שלשה אינה פוטרת מעין שלשה, שאם אכל דייסא אין ברכת המזון פוטרתו; אבל ביין ברכת ג' פוטרתו, שאם בירך על היין ברכת המזון במקום על הגפן, יצא; וה"ה אם בירך על התמרים ברכת המזון במקום על העץ, יצא; ואפילו לא אמר אלא ברכת הזן, בין על היין בין על התמרים, יצא; ואם נזכר עד שלא חתם בברכת הזן, יתחיל: ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה, ויסיים ברכה דמעין שלשה. **יח** לא יכלול על הספק שום תוספת בברכה מעין ג', אע"פ שאינו מוסיף שם ומלכות (פי' כגון ששתה משקה שספק אם ברכתו על הגפן וכו', או בורא נפשות רבות וכו', לא יאכל דבר שברכתו בורא נפשות רבות ודבר שברכתו על העץ ויכלול עמו ג"כ על הגפן ועל פרי הגפן כו' מספק) (ת"ה וכ"מ במרדכי פ' כ"מ) (וע' לעיל סעיף ט"ז).

ל תשרי

רט דין טעות וספק בברכת היין, ובו ג' סעיפים

א לקח כוס של שכר או של מים ופתח ואמר: ב"א ה' אלהינו מלך העולם, על דעת לומר שהכל, וטעה ואמר: בפה"ג, אין מחזירין אותו מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין; ויש אומרים שאם לקח כוס שכר או מים וסבור שהוא של יין ופתח: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, על דעת לומר בורא פרי הגפן, ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל, יצא. הגה: וכ"ש אם היה בידו יין וסבור שהוא מים ופתח אדעתא לומר שהכל, ונזכר ובירך בורא פרי הגפן שיוצא, שהרי אף אם סיים שהכל יצא (טור). **ב** לקח כוס של שכר או מים, ובירך: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בפה"ג, ותוך כדי דיבור נזכר שטעה, ואמר: שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהנ"ב, יצא. הגה: ואם היו אחרים שותים ג"כ ויין לפניהם ודעתו ג"כ על יין שהיה סבור שבכוסו יין, ובירך בפה"ג, ונמצא אח"כ שבכוסו מים או שכר, כשחזר ושותה אח"כ יין א"צ לחזור ולברך, ויוצא בברכה שבירך על כוסו אע"פ שהיתה בטעות, דהא דעתו היה לשתות ג"כ שאר יין, גם הוציא האחרים ששותין שם, ולכן ברכתו ברכה (תשובת מהרי"ל סי' צ"ב). **ג** כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו, אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף, חוץ מבה"מ מפני שהוא של תורה.

כח תשרי

רי האוכל פחות מכזית מה דינו, ובו ב' סעיפים

א האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים, והשותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים, מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולאחריו אינו מברך כלל; ויש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כברייתו, כגון גרגיר של ענב או של רימון, שמברכין לאחריו אע"פ שאין בו כזית; לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית. הגה: ולא מקרי בריה אלא אם אכלו כמות שהוא, אבל אם לקח הגרעין ממנו, לא מקרי בריה (הר"י פ' כיצד מברכין וב"י בשם רשב"א); ויש מסתפקים עוד בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על כזית; לכן טוב ליזהר שלא לשתות (אלא) פחות מכזית, או רביעית. **ב** הטועם את התבשיל אינו צריך לברך עד רביעית, ואפילו אם הוא בולעו; וי"א שאם הוא בולעו טעון ברכה, ולא פטרו את הטועם אלא כשחוזר ופולט ואז אפילו על הרבה אינו צריך ברכה. הגה: וספק ברכות להקל.

ריא דיני קדימה בברכת הפירות, ובו ו' סעיפים

א היו לפניו מיני פירות הרבה, אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין שבעה, מקדים מין ז' אעפ"י שאינו חביב כמו המין האחר; ואם אין ביניהם ממין שבעה, מקדים החביב; ואם אין ברכותיהם שוות, אפילו יש בהן ממין שבעה כגון צנון וזית, איזה מהם שירצה יקדים ואפי' אינו חביב; ויש אומרים שגם בזה צריך להקדים החביב; ונקרא חביב המין שרגיל להיות חביב עליו, אפילו אם עתה חפץ במין השני. **ב** ולהרמב"ם אם היה מין אחד חביב לו יותר, בין שברכותיהם שוות בין שאינם שוות בין שיש בהם ממין ז' בין שאין בהם ממין ז', מקדים החביב לו אז באותה שעה; ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה, אם יש ביניהם משבעת המינים, עליו מברך תחלה. **ג** הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע ודבר שברכתו שהכל, בפה"ע קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד; וכן בפה"א ושהכל, בפה"א קודמת; ואם הביאו לפניו בפה"ע ובפה"א, איזה מהם שירצה יקדים; וי"א שבורא פרי העץ קודם. **ד** כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה (דברים ח, ח) קודם לברכה, וארץ בתרא הפסיק הענין, וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא; הילכך תמרים קודמים לענבים, שזה שני לארץ בתרא וזה ג' לארץ קמא. הגה: ודוקא שאוכל ענבים כמות שהן, אבל אם עשה מהן יין שקובע ברכה לעצמו בפה"ג חשובה והיא קודמת לברך עליו תחלה; אבל מעשה קדירה מחמשת מיני דגן, היא חשובה יותר מברכת היין. כל הנאמר סמוך לארץ קמא, קודם למה שנאמר סמוך לארץ בתרא, לאחר ששוה לו בסמיכה לארץ (טור). **ה** הא דחטה ושעורה קודמים, דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת; אבל כוסס חטה שברכתו בפה"א אינה קודמת לברכת בפה"ע. הגה: ברכת המוציא קודמת לברכת בורא מיני מזונות, וכ"ש לשאר ברכות (אגור) ואע"פ שהדבר השני חביב עליו (וכן יש לרקוק מדברי הגה"מ פ"ט ומסמ"ק שהביא הטור וכל בו ב"י בשם רמב"ם), וכל הא דאמרינן דאחד קודם לחבירו, היינו שרוצה לאכול משניהם לכן יש להקדים החביב או החשוב; אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם, אינו מברך רק על זה שרוצה לאכול אעפ"י שגם השני מונח לפניו (תרומת הרשן סי' ל"ג); וכל זה דצריך להקדים, היינו דוקא לכתחלה, אבל אם עבר וברך על השני, אם הברכות שוות יוצא ואין צריך לחזור ולברך על זה שהיה לו להקדים, ובלבד שיהא דעתו ג"כ עליו בברכתו (ב"י סי' ר"ו ובזה הסימן בשם רשב"א). **ו** היה

לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושבולת שועל ושיפון וגפן ותאנה ורימון, כיון דמברך על התבשיל במ"מ ברכתו קודמת; אע"ג דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין שבעה, מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברך עלייהו המוציא וברכת המזון, קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת.

ריב שהעיקר פוטר הטפל, ובו ב' סעיפים

א כל שהוא עיקר ועמו טפילה (פי' דבר בלתי נחשב), מברך על העיקר ופוטר את הטפילה בין מברכה שלפניה בין מברכה שלאחריה; לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל, אלא אפי' כל אחד לבדו; ואפילו פת שהוא חשוב מכל, אם הוא טפל כגון שאכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיקנו בגרונו, מברך על הדג ופוטר הפת, כיון שהוא טפל. הגה: וי"א אם הטפל חביב עליו, מברך עליו ואח"כ מברך על העיקר (אגור בשם א"ז); הא דמברכין על העיקר ופוטר את הטפילה היינו שאוכלין ביחד או שאוכל העיקר תחלה, אבל אם אוכל הטפל תחלה כגון שרוצה לשחות ורוצה לאכול תחלה כדי שלא ישתה אליבא ריקנא; או שאוכל גרעיני גודגדניות למתק השתייה, מברך על האוכל תחלה אע"פ שהוא טפל לשתייה, ואינו מברך עליו רק שהכל הואיל והוא טפל לדבר אחר (ת"ה סימן ל"ה). **ב** מרקחת שמניחין על רקיקין דקים, אותם רקיקין הוו טפילה למרקחת, שהדבר ידוע שאין מתכוונים לאכול לחם.

ריג מי שיצא אם מוציא אחרים, ובו ג' סעיפים

א על כל פירות ושאר דברים, חוץ מפת ויין, אם היו האוכלים שנים או יותר, אחד פוטר את חבירו אפילו בלא הסיבה, מיהו ישיבה מיהא בעי, ודוקא פת ויין בעי הסיבה; ולדידן הוי ישיבה כמו הסיבה לדידהו; ולפי זה לדידן דלית לן הסיבה אין חילוק בין פת ויין לשאר דברים, דבישיבה אפילו פת ויין אחד מברך לכולם; ושלא בישיבה, בשאר דברים נמי כל אחד מברך לעצמו. והא דאמרינן דאחד מברך לכולם בשאר דברים חוץ מן הפת, ה"מ בברכה ראשונה; אבל בברכה אחרונה צריכין ליחלק וכל א' מברך לעצמו, דאין זימון לפירות. הגה: וי"א דבכל הדברים חוץ מפת ויין לא מהני הסיבה, והוא הדין ישיבה לדידן (ב"י סי' קע"ד בשם הראב"ד); ולכן נהגו עכשיו בפירות, שכל אחד מברך לעצמו. **ב** אין המברך מוציא אחרים אלא אם כן יאכל וישתה עמהם, ואז יוצאים בשמיעתן שמכוונין אליו, אפילו לא יענו אמן. **ג** אין יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה, אפי' יענה אמן, אא"כ ששמעו מתחלתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו והמברך נתכוין ג"כ להוציאו ידי חובתו.

ריד בכל ברכה צריך להיות שם ומלכות, ובו סעיף אחד

א כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות, אינה ברכה; ואם דילג שם או מלכות, יחזור ויברך; ואפי' לא דילג אלא תיבת העולם, לבד, צריך לחזור ולברך, דמלך לבד אינה מלכות.

רטו ענינית אמן אחר הברכות, ובו ד' סעיפים

א אין עונה אמן אחר ברכותיו, אלא אחר שתי ברכות או יותר שהם סוף ברכות; ונהגו לענות אמן אחר יהללוך ואחר ישתבח. הגה: וי"א שאין עונין אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון, כן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות; (תוספות ומרדכי ר"פ שלשה שאכלו ומהרי"ק שורש ע"ב) ובמקומות שנהגו לענות אמן אחר יהללוך וישתבח, יענה ג"כ אחר ברכת שומר עמו ישראל לעד (כ"י סי' נ"א). **ב** השומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות, אע"פ שלא שמע כולה מתחלתה ועד סופה, אף ע"פ שאינו חייב באותה ברכה, חייב לענות אחריו אמן; אבל אם היה המברך אפיקורוס או כותי או תינוק, או היה גדול ושינה ממטבע הברכות, אין עונין אחריו אמן. הגה: ועונין אמן אחר עכו"ם, אם שמע כל הברכה מפיו (הר"י פרק אלו דברים). **ג** והא דאין עונין אמן אחר תינוק, דוקא בשעה שלומד הברכות לפני רבו, שמותר ללמד לתנוקות הברכות כתקנן ואע"פ שהם מברכין לבטלה בשעת הלימוד; אבל בשעה שהם מברכין לפטור את עצמן, כיון דבני חינוך הם עונים אחריהם אמן; וכן בשעה שאומרים ההפטרה בבית הכנסת. **ד** כל המברך ברכה שאינה צריכה, הר"ז נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן.

רטז דיני ברכת הריח, ובו י"ד סעיפים

א אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך קודם שיריח, אבל לאחריו א"צ לברך כלום. **ב** אם זה שיוצא ממנו הריח עץ או מין עץ, מברך בורא עצי בשמים; ואם הוא עשב, מברך בורא עשבי בשמים; ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב, כמו המוס"ק, מברך בורא מיני בשמים; ואם היה פרי ראוי לאכילה, מברך: הנותן ריח טוב בפירות. והני מילי כשנטלו להריח בו או לאכלו ולהריח בו, אבל אם נטלו לאכלו ולא נתכוון להריח בו, אע"פ שהוא מעלה ריח טוב אינו מברך; ועל כולם, אם אמר: בורא מיני בשמים, יצא; הילכך על כל דבר שהוא מסופק בו, מברך בורא מיני בשמים; על אגוז מוסקאד"ה ועל קניל"ה וקלא"וו וכל בשמים שהם לאכילה, מברך שנתן ריח טוב בפירות. **ג** על הורד, ועל הקנמון שהוא עור הנדי, ועל מי הורד, ועל הלבונה והמצטיכי וכיוצא בהם, בורא עצי בשמים. **ד** על שמן אפרסמון מברך בורא שמן ערב. **ה** שמן זית שכתשו או טחנו עד שחזר ריחו נודף, מברך עליו: בורא עצי בשמים. **ו** שמן שבשמו כמו שמן המשחה, אם בעצי בשמים, מברך בורא עצי בשמים; ואם בעשבי בשמים, מברך בורא עשבי בשמים; ואם היו בו עצים ועשבים, מברך בורא מיני בשמים; ואם סיננו והוציא ממנו הבשמים, יש אומרים שמברך בורא שמן ערב, וי"א שאינו מברך עליו כלל, דהוי ריח שאין לו עיקר; וכיון שספק הוא, נכון ליזהר מלהריח בו. **ז** סימלק וחילפי דימא, מברך בורא עצי בשמים; סימלק יש מפרשים רוסמארי"ן; ויש מפרשים יאסמי"ן; ויש מפרשים שהוא עשב שיש לו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ולכל שורה שלש עלין; וחילפי דימא, הוא שבולת נרד שקורין אישפי"ק. **ח** סיגלי והם ויאול"ש, בורא עשבי בשמים. **ט** נרגיס, והוא חבצלת, ויש אומרים שהוא ליריי"ו, אם גדל בגנה, מברך בורא עצי בשמים; ואם הוא גדל בשדה, מברך בורא עשבי בשמים. **י** היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים, מברך על כל אחד ברכה הראויה לו. הגה: ואם בירך על כולם מיני

א חשון

בשמים, יצא (טור ריש הסי'). ואם צריך להקדים של עץ לשל עשבי בשמים, ע"ל סי' רי"א. **יא** הביאו לפניו הדס ושמן להריח בהם, אם ברכותיהן שוות מברך על ההדס ופוטר את השמן; ואם אינם שוות, מברך על ההדס תחילה. **יב** מברכין על המוגמר (פי' בשמים שמשימים על הנחלים להריח בהם) משיעלה קיטור עשנו קודם שיגיע לו הריח, אבל לא יברך קודם שיעלה קיטור העשן. **יג** המוגמר, אם הוא של עץ מברך בורא עצי בשמים; ואם של עשב, בורא עשבי בשמים; ואם של שאר מינים, בורא מיני בשמים. **יד** המריח באתרוג של מצוה, מברך עליו; ויש אומרים שאינו מברך, לכך נכון שלא להריח בו. הגה: י"א דהמריח בפת חם יש לו לברך שנתן ריח טוב בפת (אבודרהם וב"י סימן רצ"ו בשם א"ח), וי"א דאין לברך עליו (ב"י), לכך אין להריח בו.

ריז ברכת הבשמים והמוגמר, ובו ח' סעיפים

א הנכנס לחנותו של בשם שיש בו מיני בשמים, מברך בורא מיני בשמים; ישב שם כל היום, אינו מברך אלא אחת; נכנס ויוצא נכנס ויוצא, מברך על כל פעם; ודוקא שלא היה דעתו לחזור, אבל היה דעתו לחזור לא יברך. **ב** אין מברכין על הריח, אלא אם כן נעשה להריח; הילכך אין מברכין על בשמים של מתים הנתונים למעלה מהמטה, שאינם אלא להעביר סרחונו של מת, אבל נתונים למטה, מברכין, שאני אומר: לכבוד החיים הם עשויים; וכן אין מברכין על בשמים של בהכ"ס ולא על שמן העשוי להעביר את הזוהמא. **ג** מוגמר שמגמרין בו את הכלים אין מברכין עליו, לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר אלא כדי ליתן ריח בכלים; וכן המריח בכלים שהם מוגמרים אינו מברך, לפי שאין עיקר, אלא ריח בלא עיקר. **ד** בשמים של ערוה, כגון: קופה של בשמים תלוי בצוארה, או אוחזת בידה, או בפיה אין מברכין עליהם, לפי שאסור להריח בהם שמא יבא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר. **ה** בשמים של עכו"ם אין מברכין עליהם, לפי שאסור להריח בהם. **ו** מסיבה של עכו"ם אין מברכין על בשמים שלהם, דסתם מסיבתן לעכו"ם. **ז** היה הולך חוץ לכרך והריח ריח טוב, אם רוב העיר עכו"ם, אינו מברך; ואם רוב ישראל, מברך. **ח** נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו, הולכים אחר הרוב.

ריח ברכות הנעשים על הנסים, ובו ט' סעיפים

א הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, כגון: מעברות הים, ומעברות הירדן, ומעברות נחלי ארנון, ואבני אלגביש של בית חורון, ואבן שבקש עוג לזרוק על ישראל, ואבן שישב עליה משה בעת מלחמת עמלק, וחומת יריחו מברך: שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ובין ברכה זו ובין שאר ברכות הראייה הרי הם כשאר ברכות, וכולם בהזכרת שם ומלכות. **ב** על נס שנעשה לקצת ישראל כל זמן שלא נעשה לכל ישראל או רובן, ואפילו נעשה לקצת שבטים, אין מברכין עליו. **ג** כל אלו הדברים אינם אלא כשרואה אותם משלשים לשלשים יום, ואז הם חובה כמו בפעם ראשונה. **ד** הרואה מקום שנעשה נס ליחיד, אינו מברך; אבל הוא עצמו מברך שעשה לי נס במקום הזה; וכל יוצאי ירכו גם כן מברכין שעשה נס לאבי במקום הזה. **ה** מי שנעשה לו נסים הרבה, בהגיעו לאחד מכל המקומות שנעשה לו נס צריך להזכיר כל שאר המקומות ויכלול כלם בברכה אחת.

כט תשרי

ו על נס של רבו צריך לברך כשם שהוא מברך על נס של אביו. הגה: י"א רה"ה אם רואה האדם שנעשה לו הנס מברך עליו, כמו שמברך על המקום שנעשה בו הנס (אבודרהם). ז על נס של אדם מסויים, כיואב בן צרויה וחביריו, וכן על נס של אדם שנתקדש בו שם שמים כגון דניאל וחביריו, מברך. לפיכך הרואה גוב אריות של דניאל, וכבשן האש של חנניה מישאל ועזרי', מברך: שעשה נס לצדיקים במקום הזה. ח הרואה אשתו של לוט מברך שתים: עליה אומר בא"י אמ"ה דיין האמת, ועל לוט אומר: בא"י אמ"ה זוכר הצדיקים. ט יש אומרים שאינו מברך על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם; אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו, כגון שבאו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצול וכיוצא בזה, אינו חייב לברך; ויש חולק, וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.

ריט ברכת הודאות היחיד, ובו ט' סעיפים

א ארבעה צריכים להודות. יורדי הים כשעלו ממנה, והולכי מדברות כשיגיעו לישוב, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, וסימנך: וכל החיי"ם יודוך סלה. "חולה "יסורים "ים "מדבר. ב מה מברך: בא"י הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב, והשומעים אומרים: מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה. ג צריך לברך ברכה זו בפני יו"ד, ותרי מינייהו רבנן, דכתיב: וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו (תהילים קז, לב), ואם לא שכיחי רבנן, לא יניח מלברך; ונהגו לברך אחר קריאת התורה, לפי שיש שם עשרה; ואם בירך בפחות מעשרה, יש אומרים שיצא, ויש אומרים שלא יצא, וטוב לחזור ולברך בפני עשרה בלא הזכרת שם ומלכות. ד אם בירך אחר ואמר: בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב, וענה אמן, יצא. וכן אם אמר: בריך רחמנא מלכא דעלמא דיהבך לן, וענה אמן, יצא. הגה: ואין זה ברכה לבטלה מן המברך, אע"פ שלא נתחייב בברכה זו, הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והוראה על טובת חבירו ששמח בה (טור). ה אם בירך אחד הגומל לעצמו, ונתכוין להוציא את חבירו, ושמע חבירו וכוון לצאת, יצא אפילו בלא עניית אמן (כיון שהמברך ג"כ חייב, יצא האחר בלא עניית אמן) (טור). ו אם איחר, יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה; ונכון שלא לאחר שלשה ימים. ז באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים; ובספרד נוהגים לברך, מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה; ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך, ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר, אפילו בפחות מפרסה. ח בכל חולי צריך לברך, אפילו אינו חולי של סכנה ולא מכה של חלל, אלא כל שעלה למטה וירד, מפני שדומה כמי שהעלוהו לגרדום (פי' מעלות שעושין דיינים לשבת כשרוצין) לידון, ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן, ובין שאינו קבוע. הגה: י"א דאינו מברך רק על חולי שיש בו סכנה, כגון מכה של חלל (טור בשם הראב"ד והר"ר יוסף וכן נוהגין באשכנז). ט הני ארבעה לאו דווקא, דה"ה למי שנעשה לו נס, כגון שנפל עליו כותל, או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו, או שעמד עליו בעיר אריה לטורפו, או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה, כולם צריכים לברך הגומל; וי"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא, וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.

רכ הטבת חלום ותעניתו, ובו ב' סעיפים

א הרואה חלום ונפשו עגומה, ייטיבנו באפי תלתא דרחמי (פי' שאוהבים אותו) ליה, ולימא באפייהו: חלמא טבא חזאי, ולימרו אינהו: טבא הוא וטבא ליהוי וכו'. **ב** יפה תענית לבטל חלום רע, כאש לנעורת. הגה: ודוקא בו ביום, ואפי' בשבת, ועיין לקמן סימן רפ"ח.

רכא ברכת הודאת הגשמים, ובו ב' סעיפים

א אם היו בצער מחמת עצירת גשמים וירדו גשמים, מברכים עליהם אף ע"פ שלא ירדו עדיין כדי רביעה, משירדו כ"כ שרבו על הארץ שיעלו (עליהם) אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה. הגה: ומה שאין אנו נוהגים בזמן הזה בברכת הגשמים, משום דמדינות אלו תדירים בגשמים ואין נעצרין כל כך (סמ"ג ואגור וכל בו). **ב** ומה מברך, אם אין לו שדה אומר: מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואלו פינו מלא שירה כים וכו' עד הן הם יודו ויברכו את שמך מלכנו, וחותם: בא"י אל רוב ההודאות; ואם יש לו שדה בשותפות עם אחר, מברך הטוב והמטיב; ואם אין לו שותף בשדה, מברך שהחיינו. הגה: י"א דהשומע שירדו גשמים מברך הטוב והמטיב (רשב"א).

רכב ברכת הודאת הטוב והרע, ובו ד' סעיפים

א על שמועות שהם טובות לו לבדו, מברך: שהחיינו; ואם הן טובות לו ולאחרים, מברך: הטוב והמטיב. **ב** על שמועות רעות מברך: בא"י אמ"ה דיין האמת. **ג** חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו. **ד** מברך על הטובה: הטוב והמטיב אע"פ שירא שמא יבא לו רעה ממנו, וכן מברך על הרעה: ברוך דיין האמת אע"פ שיבא לו טובה ממנו, כגון שבא לו שטף על שדהו אע"פ שכשיעבור השטף היא טובה לו, שהשקה שדהו.

רכג מי שילדה אשתו, ומת מורישו, ובנה בית חדש, וקנה כלים חדשים מה מברך, ובו ו' סעיפים

א ילדה אשתו זכר, מברך: הטוב והמטיב, וגם היא צריכה לברך כן. הגה: ואם מתה אשתו בלידתה, מברך: שהחיינו, דהא ליכא הטבה לאחריני; וכן אם מת האב קודם שילדתו, היא מברכת שהחיינו (כן נראה לי ליישב הרשב"א סימן רמ"ה); ויש שכתבו שנהגו להקל בברכה זו, שאינה חובה אלא רשות, ומזה נתפשט שרבים מקילים באלו הברכות. **ב** מת אביו, מברך: דיין האמת; היה לו ממון שירשו, אם אין לו אחים מברך גם כן: שהחיינו; ואם יש לו אחים, במקום שהחיינו מברך: הטוב והמטיב. הגה: שאין מברכין הטוב והמטיב אא"כ יש לו שותפות באותה טובה (טור). **ג** בנה בית חדש, או קנה כלים חדשים, אפילו היה לו כיוצא באלו תחלה, או קנה וחזר וקנה, מברך על כל פעם, שהחיינו, ולאו דוקא חדשים דהוא הדין לישנים, אם הם חדשים לו, שלא היו אלו שלו מעולם, ולא אמרו חדשים אלא לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן. **ד** בשעת הקנין יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהם, שאין הברכה אלא

ע״י שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן, וכשילבשם מברך: מלביש ערומים. לפי הפסוק: ויצב גבול אלמנה (משלי טו, כה). ה קנה כלים שמשתמשין בהם הוא ובני ביתו, מברך: הטוב והמטיב; אם נתנו לו במתנה מברך: הטוב והמטיב, שהיא טובה לו ולנותן. ו על דבר שאינו חשוב כל כך, כגון חלוק, או מנעלים ואנפלאות (פי׳ מנעלים קטנים שחופין רוב הרגל), אין לברך עליהם; ואם הוא עני ושמח בהם, יברך. הגה: וי״א דאפילו עני אינו מברך על חלוק ומנעלים וכדומה, וכן נוהגין (טור בשם תוס׳ ותרומת הדשן סימן ל״ז), המנהג לומר למי שלובש בגד חדש: תבלה ותתחדש. ויש מי שכתב שאין לומר כן על מנעלים או בגדים הנעשים מעורות של בהמה דאם כן היו צריכים להמית בהמה אחרת תחלה שיחדש ממנה בגד אחר, וכתיב: ורחמיו על כל מעשיו (תהילים קמה, ט) (מהרי״ו בפסקיו) והנה הטעם חלוש מאד ואינו נראה, מ״מ רבים מקפידים על זה שלא לאמרו.

רכד דיני ברכות פרטיות, ובו י״ג סעיפים

א הרואה מרקוליס או שאר עכו״ם, אומר: ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו; ואם רואה אותה בתוך ל׳ יום, אינו חוזר ומברך. הגה: והאידנא אין מברכים זאת הברכה, שהרי אנו מגודלים ביניהם ורואים אותם תמיד. ב הרואה מקום שנעקרה עכו״ם, אם הוא בא״י, אומר: בא״י אלהינו מלך העולם שעקר עכו״ם מארצנו; ואם הוא בח״ל, אומר: שעקר עכו״ם מהמקום הזה, ואומר בשתיהן: כשם שעקרת אותה מהמקום הזה כן תעקור אותה מכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך. הגה: ואם נעקרה עכו״ם ממקום אחד ונתנוה במקום אחר, מברך על מקום שנעקרה שעקר עכו״ם, ועל מקום שנתנוה לשם, שנתן ארך אפים (בית יוסף בשם תוס׳ וירושלמי). ג הרואה בבל הרשעה, אומר: בא״י אלהינו מלך העולם שהחריב בבל הרשעה; ראה ביתו של נבוכדנצר, אומר: ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע; ראה גוב אריות או כבשן האש, אומר: ברוך שעשה נסים לצדיקים במקום הזה (וע״ל סי׳ ריי״ח סעיף ז׳). ד ראה מקום שיש בבבל שכל בהמה שתעבור עליו אינה יכולה לזוז משם אם לא יתנו עליה מעפר המקום ההוא, והוא סימן קללה לה דכתיב: וטאטאתיה במטאטא (פי׳ מכבדות הבית שקוב״י בלע״ז) השמד (ישעיה יד, כג) אומר: ברוך אומר ועושה, ברוך גוזר ומקיים. ה הרואה ששים רבוא מישראל ביחד, אומר: בא״י אלהינו מלך העולם חכם הרזים; ואם הם עובדי כוכבים וגלולים, אומר: בושה אמכם חפרה יולדתכם כו׳ (ירמיה נ, י״ב). ו הרואה חכמי ישראל, אומר: בא״י אלהינו מלך העולם שחלק מחכמתו ליריאיו. ז הרואה חכמי אומות העולם עובדי כוכבים שחכמים בחכמות העולם, אומר: בא״י אמ״ה שנתן מחכמתו לבשר ודם. ח על המלכים אומר: בא״י אלהינו מלך העולם שחלק מכבודו ליריאיו; ועל מלכי עובדי כוכבים אומר, ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם. ט מצוה להשתדל לראות מלכים, אפילו מלכי אומות העולם. י הרואה בתי ישראל בישובן, כגון בית שני, אומר: בא״י אלהינו מלך העולם מציב גבול אלמנה; בחורבנן, אומר: ברוך דיין האמת. יא הרואה בתי עכו״ם בישובן, אומר: בית גאים יסח ה׳ (משלי טו, כה) בחורבנן אומר: אל נקמות ה׳ (תהילים צד, א). יב הרואה קברי ישראל, אומר: בא״י אמ״ה אשר יצר אתכם בדין, ועל קברי עכו״ם אמר: בושה אמכם וגו׳ (ירמיה נ, יב). יג כל ברכות הראייה, אם חזר וראה אותו דבר בתוך ל׳ יום, אינו חוזר ומברך.

ב חשון

רכה דיני ברכת שהחיינו, ובו י' סעיפים

א הרואה את חבירו לאחר שלשים יום, אומר: שהחיינו, ואחר י"ב חדש מברך: מחיה מתים, והוא שחביב עליו הרבה ושמח בראייתו. ב מי שלא ראה את חבירו מעולם, ושלח לו כתבים, אע"פ שהוא נהנה בראייתו אינו מברך על ראייתו. הגה: י"א מי שנעשה בנו בר מצוה, יברך: בא"י אמ"ה שפטרני מעונשו של זה (מהרי"ל בשם מרדכי ובר"ר פ' תולדות), וטוב לברך בלא שם ומלכות (דעת עצמו). ג הרואה פרי חדש מתחדש משנה לשנה, מברך: שהחיינו, ואפילו רואהו ביד חבירו או על האילן, ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה. הגה: ומי שבירך בשעת ראייה, לא הפסיד (טור); ואין לברך עד שנגמר תשלום גידול הפרי (תשובת רשב"א סי' ר"ן וכל בו); ואם לא בירך בראייה ראשונה, יכול לברך בראייה שנייה (אגור). ד אם בירך שהחיינו על שירזא"ש, כשיאכל גינדא"ש חוזר ומברך: שהחיינו. הגה: והם כשני מיני גודגדניות, כגון ווינקשי"ל וקירש"ן וכל כיוצא בזה. ה אם בירך שהחיינו על ענבים, כשישתה יין חדש אינו חוזר ומברך. ו פרי שאינו מתחדש משנה לשנה, אפילו אם יש ימים רבים שלא אכל ממנו אינו מברך שהחיינו. הגה: פרי שמתחדש ב"פ בשנה, מברך עליו שהחיינו (בית יוסף); אבל שאין לו זמן קבוע לגידולו, אין מברכין עליו (ב"י בשם הר"ר מנוח), לכן אין מברכין שהחיינו על ירק חדש דעומד כל השנה בקרקע (מהרי"ל). ז אינו מברך שהחיינו על הבוסר, אלא כשהבשילו האשכולות ענבים; וכן בכל פרי אחר גמרו. ח הרואה כושי; וגיחור, דהיינו שהוא אדום הרבה; והלווקן, דהיינו שהוא לבן הרבה; והקפח, דהיינו שבטנו גדול ומתוך עוביו נראית קומתו מקופחת; והננס והדרקונה, דהיינו מי שהוא מלא יבלת; ופתויי הראש, שכל שערותיו דבוקות זה בזה; ואת הפיל; ואת הקוף, מברך: בא"י אמ"ה משנה הבריות. ט הרואה את החיגר; ואת הקטע; ואת הסומא; ומוכה שחין; והבהקנין, והוא מי שמנומר בנקודות דקות, אם הם ממעי אמם, מברך: משנה הבריות, ואם נשתנה אחר כך, מברך: דיין האמת; ויש מי שאומר דדוקא על מי שמצטער עליו, אבל על עכו"ם אינו מברך; ואינו מברך אלא פעם ראשונה, שהשינוי עליו גדול מאד. הגה: ויש אומרים משלשים יום לשלשים יום (טור). י הרואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עכו"ם או בהמה, אומר: בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו; ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר, לא עליהם ולא על אחרים, אא"כ היו נאים מהם.

רכו הרואה פרחי האילן מה מברך, ובו סעיף אחד

א היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר: בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם; ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ושנה, ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות, לא יברך עוד.

רכז ברכת הזיקים, ובו ג' סעיפים

א על הזיקים, והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבט; ועל רעדת הארץ; ועל הברקים; ועל הרעמים; ועל רוחות שנשבו בזעף, על כל א' מאלו, אומר: בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית; ואם ירצה יאמר: בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם. ב כל זמן שלא נתפזרו העבים נפטר בברכה אחת; נתפזרו בין ברק לברק ובין רעם לרעם, צריך לחזור ולברך. ג היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק, אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דבור, יצא; ואם לאו, לא יצא.

רכח ברכת ימים ונהרות הרים וגבעות, ובו ג' סעיפים

ל תשרי

א על ימים ונהרות, הרים וגבעות ומדברות, אומר: בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית; ועל הים הגדול, והוא הים שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים, אומרים: ברוך אתה ה' אמ"ה עושה הים הגדול. ב לא על כל הנהרות מברך, אלא על ארבע נהרות דכתיבי בקרא, כמו חדקל ופרת (בראשית ב, יד) והוא שראה אותם במקום שלא נשתנה מהלכם על ידי אדם. ג ולא על כל הרים וגבעות מברך, אלא דווקא על הרים וגבעות המשונים וניכרת גבורת הבורא בהם.

רכט ברכת הקשת וחמה בתקופתה, ובו ב' סעיפים

א הרואה הקשת, אומר: בא"י אלהינו מ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו; ואסור להסתכל בו ביותר. ב הרואה חמה בתקופתה, והוא מכ"ח לכ"ח שנה, והתקופה בתחלת ליל ד', כשרואה אותה ביום ד' בבוקר, אומר: ברוך עושה בראשית; וכן מברך ג"כ כשרואה לבנה בטהרתה, וכוכבים במשמרותם, ומזלות בעתם דהיינו כשתחזור הלבנה בתחלת מזל טלה בתחלת החדש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום, וכן כשיחזרו כל כוכב מחמשה הנשארים לתחלת מזל טלה ולא יהא נוטה לא לצפון ולא לדרום, וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצות המזרח.

רל דין קצת ברכות פרטיות, ובו ה' סעיפים

א המתפלל על מה שעבר, כגון שנכנס לעיר ושמע קול צוחה בעיר, ואמר: יה"ר שלא יהא קול זה בתוך ביתי; או שהיתה אשתו מעוברת אחר מ' יום לעיבורה, ואמר: יה"ר שתלד אשתי זכר, ה"ז תפלת שוא, אלא יתפלל אדם על העתיד לבא, ויתן הודאה על שעבר, כגון הנכנס לכרך, אומר: יר"מ ה' אלהינו שתכניסני לכרך הזה לשלום; נכנס בשלום, אומר: מודה אני לפניך ה' אלהינו שהכנסתני לכרך הזה לשלום; בקש לצאת, אומר: יר"מ ה' אלהינו שתוציאני מכרך זה לשלום; יצא בשלום, אומר: מודה אני לפני ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כן תוליכני לשלום וכו', עד בא"י שומע תפלה. וזו היא תפלת הדרך שנכתבו היא וכל דיניה בסימן ק"י. ב הנכנס למוד את גרנו, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתשלח ברכה בכרי הזה; התחיל למוד, אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה; מדד ואח"כ בירך הרי זה תפלת שוא, שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי (פי' דנעלם ואינו נראה) מן העין. ג הנכנס למרחץ, אומר: יהי ר"מ ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מהאור הזה וכיוצא בו לעתיד לבא; יצא בשלום, אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהצלתני מהאור הזה. ד הנכנס להקיז דם, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה; ולאחר שהקיז, יאמר: ברוך רופא חולים. ה לעולם יהא אדם רגיל לומר: כל מה דעביד רחמנא, לטב עביד.

או"ח הלכות ברכת הפירות ושאר ברכות סימן רלא

רלא שכל כוונותיו יהיו לשם שמים, ובו סעיף אחד

א אם אי אפשר לו ללמוד בלא שינת הצהרים, יישן. הגה: וכשניעור משנתו א"צ לברך אלהי נשמה (ב"י); וי"א שיקרא קודם שיישן: ויהי נועם (תהילים צ, יז) (כל בו); **ובלבד שלא יאריך** בה, שאסור לישן ביום יותר משינת הסוס שהוא שתין נשמי, ואף בזה המעט לא תהא כוונתו להנאת גופו, אלא להחזיק גופו לעבודת השי"ת; וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב: בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו) ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו, שאפילו היה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח, אלא יתכוין שיאכל כפי חיותו, לעבוד את בוראו; וכן אפילו לישב בסוד ישרים, ולעמוד במקום צדיקים, ולילך בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו והשלים חפצו ותאותו, אינו משובח אלא א"כ עשה לשם שמים; וכן בשכיבה, א"צ לומר שבזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות לא יתגרה בשינה לענג עצמו, אלא אפילו בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו, אם עשה להנאת גופו אינו משובח, אלא יתכוין לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה; וכן בתשמיש האמורה בתורה, אם עשה להשלים תאותו או להנאת גופו ה"ז מגונה, ואפי' אם נתכוין כדי שיהיו לו בנים שישמשו אותו וימלאו מקומו אינו משובח, אלא יתכוין שיהיו לו בנים לעבודת בוראו או שיתכוין לקיים מצות עונה כאדם הפורע חובו; וכן בשיחה, אפי' לספר בדברי חכמה צריך שתהיה כוונתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו. כללו של דבר, חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיבא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו, ואם לאו לא יעשהו; ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד.

הלכות תפלת המנחה

רלב דברים האסורים לעשות בשעת המנחה, ובו ג' סעיפים

א אם השעה דחוקה, יתפללו בלחש ואחר כך יאמר שליח ציבור: מגן, ומחיה, ויענה קדושה, ומסיים: האל הקדוש, אם אין שהות ביום לגמור י"ח ברכות. הגה: ויש אומרים שיתפלל השליח צבור עם הקהל בקול רם, וכן נוהגין ועיין לעיל סי' קכ"ד סעיף ב'. **ב** לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה, עד שיתפלל; ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי (מקום שמעבדין שם העורות), ולא לדון ולא לאכול אפי' סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה; ואם התחיל באחת מכל אלו, אינו מפסיק אע"פ שהתחיל באיסור; והוא שיהא שהות ביום להתפלל אחר שיגמור סעודתו או מלאכתו, אבל אם אין שהות להתפלל אח"כ, צריך להפסיק מיד; ומאימתי התחלת תספורת, משיניח סודר של ספרים על ברכיו; והתחלת מרחץ, משיפשוט לבושו העליון; והתחלת בורסקי, משיקשור בגד בין כתיפיו כדרך הבורסקים; והתחלת דין, אם היו עסוקים בו, משיתחילו בעלי דינים לטעון, ואם לא היו עסוקים בו, משיתעטפו הדיינים, ולדידן משישבו אדעתא לדון; והתחלת אכילה משיטול ידיו.

הגה: וי"ח וסבידא להו דסעודה קטנה מותר, ואינו אסור רק בסעודת נשואין או מילה (טור בשם ר"ת); וי"א דאפילו סעודה גדולה סמוך למ"ג שרי (בעל המאור והג"מ פ"ק דשבת); וי"א דסעודה קטנה אפי' סמוך למנחה קטנה שרי (טור בשם ר"י); ונהגו להקל כשתי הסברות, דהיינו בסעודה גדולה סמוך למנחה גדולה, ובסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה; ואפשר הטעם משום דעכשיו קורין לבית הכנסת, לא חיישינן דלמא יפשע ולא יתפלל (אגודה פ"ק דשבת), (וע"ל סי' פ"ט); מיהו בסעודה גדולה יש להחמיר אפילו סמוך למנ"ג, ואפילו אם התחיל קודם לכן, כשמגיע מנ"ק והשעה עוברת, צריך לקום ולהתפלל (טור וב"י בשם הפוסקים). **ג והא דאסור לאכול סעודה קטנה, היינו כשקובע לסעוד; אבל לטעום, דהיינו אכילת פירות, מותר. והוא הדין לאכול פת כביצה כדרך שאדם אוכל, בלא קבע, מותר.**

רלג זמן תפלת המנחה, ובו ב' סעיפים

ג חשון

א מי שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולמעלה, יצא. ועיקר זמנה מט' שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן, ולרבי יהודה עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע. הגה: ומשערי' שעות אלו לפי ענין היום, ואף אם היום ארוך משערינן לי"ב שעות והם נקראים שעות זמניות, וכן כל מקום ששיערו חכמים בשעות, משערינן לשעות אלו (רמב"ם בפי' המשנה בפ"ק דברכות), **ואסיקנא, דעבד כמר, עבד; ודעבד כמר, עבד; והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה; ואם עושה כר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה; ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה; ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא. ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה.** הגה: ולדידן במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך; ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו צאת הכוכבים (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב"א). **ב אם יש לו מים, צריך ליטול ידיו כדי להתפלל, אף ע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך, ולא יברך.** (וע"ל סימן צ"ב סעיף ה'). הגה: ואפי' עומד מלמודו, יטול ידיו לתפלה (מנהגים); **ואם אין לו מים מזומנים, אינו צריך ליטול.**

רלד הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה, ובו ב' סעיפים

א הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה, אין ראוי לו להתפלל רשות, אלא הגדולה; ואם יתפלל הגדולה חובה, לא יתפלל הקטנה כי אם רשות; אבל אין ראוי להתפלל תפלת רשות, אא"כ מכיר בעצמו שהוא זהיר וזריז ואמיד בדעתו לכוין בתפלתו מראש ועד סוף בלא היסח הדעת, אבל אם אינו מכוין בה יפה קרינן ביה: למה לי רוב זבחיכם (ישעי' א, יא). הגה: אין לומר אשרי שקודם מנחה, אלא כשיש מנין בכ"ה, כדי שיאמרו עליו הקדיש שלפני תפלת המנחה (הגהת סמ"ק וכל בו). יש שכתבו שנוהגין לומר פרשת התמיד (במדבר כח, א-ח) קודם אשרי של תפלת המנחה, נגד תמיד של בין הערבים, ומנהג יפה הוא (אבודרהם בשם הר"י וב"י). **ב אם שכח ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתים; ואומר אשרי קודם תפלה שהיא תשלומין לתפלת המנחה.** (וע"ל סימן ק"ח).

הלכות קריאת שמע ותפלה של ערבית

רלה זמן ק"ש של ערבית, ובו ד' סעיפים

א זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו; ואם קראה קודם לכן, חוזר וקורא אותה בלא ברכות; ואם הצבור מקדימים לקרות ק"ש מבעוד יום, יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם, וכשיגיע זמן, קורא קריאת שמע בלא ברכות. הגה: ומיהו לא יחזור ויתפלל בלילה אע"פ שהצבור מקדימים הרבה לפני הלילה, אלא א"כ הוא רגיל בשאר פרישות וחסידות דאז לא מתחזי כיוהרא מה שיחזור ויתפלל (מרדכי ריש ברכות והגהות מיימוני פ"ג מהלכות תפלה ותרומת הדשן ס"א).
ב אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית, ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה, מפסיק וקורא ק"ש בלא ברכותיה וגומר סעודתו, ואח"כ קורא אותה בברכותיה ומתפלל. הגה: אבל אין צריך להפסיק לתפלה, הואיל והתחיל לאכול; אבל אם לא התחיל לאכול אע"פ שנוטל ידיו, צריך להפסיק (ר"ן פ"ק דשבת); ואם אין שהות להתפלל, מפסיק אף לתפלה (הראב"ד בהגהות פ"ג מהלכות ברכות). **ג** לכתחלה צריך לקרות ק"ש מיד בצאת הכוכבים, וזמנה עד חצי הלילה; ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר, יצא ידי חובתו.
ד הקורא ק"ש של ערבית אחר שעלה עמוד השחר, קודם הנץ (פי' יציאת החמה מענין הנצו הרמונים) (שיר השירים ו, יא; ז, יג). החמה לא יצא ידי חובתו אלא אם כן היה אנוס, כגון שכור או חולה וכיוצא בהן; ואנוס שקרא אז לא יאמר השכיבנו, דכיון שעלה עמוד השחר אינו זמן שכיבה. הגה: אבל שאר הברכות, דהיינו שנים שלפני ק"ש וברכת אמת ואמונה עד השכיבנו, אומר (טור ומרדכי והגהות מיימוני וע"ל סימן נ"ח סעיף ה').

רלו ברכות קריאת שמע של ערבית, ובו ד' סעיפים

א בערב מברך שתים לפני ק"ש, ושתים לאחריה. **ב** אין לספר בין גאולה דערבית לתפלה, ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו, אין להפסיק בין יראו עינינו לתפלה; ומיהו מה שמכריז ש"צ ראש חדש בין קדיש לתפלת ערבית לא הוי הפסק, כיון שהוא צורך התפלה; וכן יכול לומר: ברכו, להוציא מי שלא שמע, ולא הוי הפסק. הגה: (ועיין לעיל סימן ס"ט). ראיתי מדקדקים נהגו לעמוד כשאומרים הי"ח פסוקים של ברוך ה' לעולם וכו' (תהלים פט, נג) ומנהג יפה הוא כי נתקנו במקום תפלת י"ח, ועל כן ראוי לעמוד בהן כמו בתפלה. **ג** מצא צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה, יתפלל עמהם ואחר כך יקרא ק"ש עם ברכותיה.
ד אחר שומר עמו ישראל אומר אמן אחר ברכת עצמו, ולא יענה אמן אחר ברכת המלך בכבודו (וע"ל סימן רט"ו).

רלז סדר תפלת ערבית, ובו סעיף אחד

א אין שליח צבור חוזר התפלה בתפלת ערבית (ואין נופלין על פניהם לאחר ערבית).

רלח לקבוע עתים לתורה בלילה, ובו ב' סעיפים

א צריך ליזהר בלמוד הלילה יותר מבשל יום, והמבטלו עונשו מרובה. **ב** אם יש לו חק קבוע ללמוד כך וכך ליום והיה טרוד ביום ולא השלימו, ישלימנו בלילה מיד.

א חשון

רלט דין קריאת שמע על מטתו, ובו ב' סעיפים

א **קורא על מטתו פרשה ראשונה של שמע** (דברים ו, ד-ט) **ומברך: המפיל חבלי שינה על עיני וכו'.** הגה: ויקרא קריאת שמע סמוך למטתו, ואין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שעל מטתו, אלא יישן מיד, שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה (תהילים ד, ה) (כל בו ורוקח ורבינו ירוחם נ"ב ח"ב), ועיין לעיל סימן ס"ג אי מותר לקרות כשהוא שוכב; ואם קרא ק"ש ולא יוכל לישן מיד, אז חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה ושיהיה קריאתו סמוך לשינתו (הגהות מיימוני פ"ז); ואין מברכין על ק"ש של ערבית. (הגהות מיימוני פ"ז וב"י בשם תוס' פ' כל הבשר). **ואומר: יושב בסתר עליון** (תהילים צא, א-טז) **ואומר: ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה** (תהילים ג, ב-ט) **ואומר: ב"ה ביום ב"ה בלילה ברוך ה' בשכבנו ברוך ה' בקומנו, ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן וכו'** (זכריה ג, ב) **ה' שומרך וכו' מעתה ועד עולם** (תהילים קכא, ה-ח) **בידך אפקיד רוחי וכו'** (תהילים לא, ו) **יברכך ה' וכו', עד וישם לך שלום** (במדבר ו, כב-כז) **ואומר: השכיבנו עד סמוך לחתימה. ב** **כשיפשוט חלוקו לא יהפכנו ממטה למעלה, שא"כ נמצא גופו ערום, אלא יפשטנו דרך ראשו ויכסה עצמו בסדינו מתחת, ויכנס במטתו.**

רמ איך יתנהג האדם בתשמיש מטתו, ובו י"ז סעיפים

א **אם היה נשוי, לא יהא רגיל ביותר עם אשתו, אלא בעונה האמורה בתורה. הטיילים,** שפרנסתן מצויה להם ואין פורעין מס, עונתן בכל יום; הפועלים שעושים מלאכה בעיר אחרת ולנין בכל לילה בבתיהם, פעם אחת בשבוע; ואם עושים מלאכה בעירם, פעמים בשבוע; החמרים, אחת בשבוע; הגמלים, אחת לל' יום; הספנים, אחת לששה חדשים; ועונת ת"ח מליל שבת לליל שבת; וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה, ובשעה שיוצא לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה, וכן אם אשתו מניקה והוא מכיר בה שהיא משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה, חייב לפקדה. ואף כשהוא מצוי אצלה לא יכוין להנאתו, אלא כאדם שפורע חובו שהוא חייב בעונתה ולקיים מצות בוראו שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצות בישראל; וכן אם מכוין לתיקון הולד, שבששה חדשים אחרונים יפה לו שמתוך כך יצא מלובן ומזורז, שפיר דמי; ואם הוא מכוין לגדור עצמה בה כדי שלא יתאוה לעבירה, כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא. הגה: גם בזה יש קיבול שכר, אך (טור) יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו, כי אבר קטן יש באדם: מרעיבו, שבע; משביעו, רעב; אבל מי שאינו צריך לדבר, אלא שמעורר תאותו כדי למלאות תאותו, זו היא עצת יצר הרע, ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור, ועל זה אמרו רבותינו ז"ל: המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי. **ב** **לא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר, ואפילו שתיהן נשיו.** **ג** **וברותי מכם המורדים והפושעים בי** (יחזקאל כ, לח) **אלו בני תשעה מדות: בני אנוסה; בני שנואה; בני נידוי; בני תמורה; בני מורדת; בני שכרות; בני גרושת הלב; בני ערבוביא; בני חצופה. ד** **אסור להסתכל באותו מקום, שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים, ועובר על: והצנע לכת** (מיכה ו, ח), **ומעביר הבושה מעל פניו, שכל המתבייש אינו חוטא, דכתיב: ובעבור תהיה יראתו על פניכם** (שמות כ, כ) **זו הבושה, לבלתי תחטאו** (שמות

כ, כ) ועוד דקא מגרה יצר הרע בנפשיה, וכל שכן הנושק שם, שעובר על כל אלה ועוד, שעובר על: בל תשקצו את נפשותיכם ה ו הוא למטה והיא למעלה, זו דרך עזות; שמשו שניהם כאחד, זו דרך עקש. ז אסור לשמש מטתו בפני כל אדם אם הוא נעור, ואפילו ע"י הפסק מחיצה עשרה, ובפני תינוק שאין יודע לדבר, מותר; בית שיש בו ספר תורה או חומשים העשוים בגלילה, אסור לשמש בו עד שיהיה בפניו מחיצה. (ולענין לעשותה בשבת ע"ל ריש סי' שט"ו), ואם יש לו בית אחר, אסור עד שיוציאנו; ואם יש בו תפילין או ספרים, אפי' של גמרא, אסור עד שיתנם בכלי בתוך כלי; והוא שלא יהא השני מיוחד להם (וע"ל סי' מ' סעיף ב'), אבל אם הוא מיוחד להם, אפילו מאה כחד חשיבי, ואם פירש טלית ע"ג ארגז, חשוב ככלי בתוך כלי. ח לא ישמש בתחלת הלילה ולא בסופה, כדי שלא ישמע קול ב"א ויבא לחשוב באשה אחרת, אלא באמצע הלילה. ט וישמש באימה וביראה, כמ"ש על ר"א שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמו שכפאו שד, פי' באימה וביראה כאלו כפאו שד; וי"מ מגלה טפח ומכסה טפח, שלא היה ממרק האבר בשעת תשמיש כדי למעט הנאתו; ודומה כמו שכפאו שד, שעושה הדבר באונס. וי"מ: מגלה טפח, שבאשה, כלומר עכשיו מגלה אותה לצורך תשמיש, ועכשיו מכסה אותה, כלומר שלא היה מאריך באותה מעשה ודומה לו כמו שבעתו השד ונבעת והניח המעשה, כל כך היה מקצר בתשמיש. ויש מפרשים: מגלה טפח, על הסינר, שהיתה חוגרת בו, שאף בשעת תשמיש היה מצריכה לחגרה ומגלה רק טפח ממנה, ומכסה מיד כדי למעט הנאתו; וכולהו פירושי איתנהו, וצריך בעל נפש ליזהר בהם. י לא יספר עמה בדברים שאינם מענייני התשמיש, לא בשעת תשמיש ולא קודם לכן, שלא יתן דעתו באשה אחרת; ואם סיפר עמה ושימש, אמרו עליו: מגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד, יג) אפי' שיחה קלה שבין אדם לאשתו מגידין לו בשעת הדין. יא אם היה לו כעס עמה, אסור לשמש עד שיפייסנה; ויכול לספר עמה קודם תשמיש, כדי לרצותה. יב אסור לשמש לאור הנר אע"פ שמאפיל בטליתו. הגה: אבל אם עושה מחיצה גבוה עשרה לפני הנר (הגהות מיימוני פ"ב מה' י"ט), אע"פ שהאור נראה דרך המחיצה, כגון שהפסיק בסדין, שרי. (כן נראה לי מדברי רש"י בפרק ב' דמסכת ביצה) גם אמרינן התם דשרי כשכופה כלי על הנר; ואם מותר לעשות מחיצה זו בשבת, ע"ל ריש סי' שט"ו, וכן אסור לשמש ביום, אלא אם כן הוא בית אפל. הגה: ותלמיד חכם מאפיל בטליתו ושרי (טור). יג אסור לשמש מטתו בשני רעבון, אלא לחשוכי בנים, (פי' מי שאין לו בנים). הגה: וע"ל סי' תקע"ד ס"ד; והוא הדין בשאר צרות, שהם כרעבון (ירושלמי דתענית). לשון הפסוק: אל תשקצו את נפשתיכם (ויקרא יא, מג) ולא תשקצו את נפשותיכם (ויקרא כ, כה) יד אכסנאי אסור לשמש; ואם יחדו לו ולאשתו בית, מותר ובלבד שלא יישן בטליתו של בעה"ב. טו שכבת הזרע הוא כח הגוף ומאור העינים, וכל זמן שתצא ביותר, הגוף כלה וחייו אובדים; וכל השטוף בבעילה, זקנה קופצת עליו, וכחו תשש, ועיניו כהות, וריח רע נודף מפיו, ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרים, ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה, ושיניו נושרות, והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו, אמרו חכמי הרופאים: אחד מאלף מת משאר חלאים, והאלף מרוב תשמיש; לפיכך צריך אדם ליזהר. טז לא יבעול והוא שבע או רעב, אלא כשיתעכל המזון שבמעיו; ולא יבעול מעומד, ולא מיושב, ולא בבית המרחץ, ולא ביום שנכנס למרחץ, ולא ביום הקזה, ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך, ולא לפניהם, ולא לאחריהם. (והא דבריש הסימן

ד חשון

שחייב לפוקדה, איירי כשהוא רוכב או יושב בקרון, וכאן איירי במהלך) (מהרש"ל). **יז** המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה, אותו תינוק נכפה; ולא אמרן אלא דלא הוי בר שתא, אבל הוי בר שתא לית לן בה; ולא אמרן, אלא דגני להדי כרעיה (פי' שישן לרגליו), אבל גני להדי רישיה לית לן בה; ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עליה, אבל מנח ידיה עליה, לית לן בה. **יח** מטה שישן בה עם אשתו, צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום.

רמא שלא להשתין ערום בפני מטתו, ובו סעיף אחד

א אחד מהדברים ששונא הקב"ה, המשתין בפני מטתו, ערום. המשתין לפני מטתו, ערום, מביא לידי עניות; ולא אמרן, אלא דמהדר אפיה לפוריא (פי' למטה), אבל לבראי לית לן בה; ודמהדר אפיה לפוריא נמי לא אמרן, אלא בארעא, אבל במנא לית לן בה. הלכות שבת

הלכות שבת

רמב להזהר בכבוד שבת, ובו סעיף אחד

א אפילו מי שצריך לאחרים, אם יש לו מעט משלו צריך לזרז עצמו לכבד את השבת; ולא אמרו: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר; על כן צריך לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת. מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת, מפני כבוד השבת. הגה: נוהגין ללוש כדי שיעור חלה בבית, לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ויו"ט, (סמך ממרדכי ריש מסכת ר"ה), והוא מכבוד שבת ויו"ט, ואין לשנות. יש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מוליתא, שקורין פשטיד"א, בליל שבת, זכר למן שהיה מכוסה למעלה ולמטה (מהרי"ל ולא ראיתי לחוש לזה).

רמג דין המשכיר שדה ומרחץ לכותי, ובו ב' סעיפים

א לא ישכיר אדם מרחץ שלו לכותי, מפני שנקרא על שמו, וכותי זה עושה מלאכה בו בשבת, דסתם מרחץ לאו לאריסותא (פירוש אריס הוא העובד ליקח חלק ממה שישביח לבעליו) עביד, ואמרי שכל הריוח של ישראל ושכר את הכותי בכך וכך ליום, ונמצא הכותי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל; אבל שדה, מותר, שכן דרך לקבל שדה באריסות, ואע"פ שיודעים שהוא של ישראל, אומרים: הכותי לקחה באריסות, ולעצמו הוא עובד; ותנור, דינו כמרחץ; ורחיים, דינם כשדה. הגה: ואע"פ שלא לקחה הכותי רק לשליש או לרביע, ויש לישראל הנאה במה שהכותי עובד בשבת, שרי, דכותי אדעתא דנפשיה עובד (כ"י בשם מיימוני פ"ד וב"י סימן רמ"ה בשם סה"ת). **ב** אפי' מרחץ או תנור, אם השכירם שנה אחר שנה ונתפרסם הדבר על ידי כך שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם, וכן אם מנהג רוב אנשי אותו המקום להשכירם או ליתנם באריסות, מותר להשכירם לכותי או ליתנם לו באריסות. הגה: ואפילו במקום האסור, אם אין המרחץ או התנור של ישראל רק שכרם מכותי וחזר והשכירם לכותי, שרי, דאין שם הישראל נקרא עליו (א"ז בשם גאונים). וכן אם יש מרחץ בבית דירה, ואין רוחצין במרחץ רק אותן שבביתו והם יודעים ששכרו כותי, שרי (כ"י בשם מהרי"א ור"ח וא"ז). ואם עבר והשכירו במקום

האסור, י"א ששכרו מותר (כ"י כשם הגאונים), וי"א שאסור (מרדכי פ"ק דשבת), וכן עיקר (וע"ל סוף סימן רמ"ה).

רמד איזה מלאכות יכול האין יהודי לעשות בעד הישראל, ובו ו' סעיפים

א פוסק (פירוש מתנה) עם האינו יהודי על המלאכה, וקוצץ דמים, והאינו יהודי עושה לעצמו, ואף על פי שהוא עושה בשבת, מותר; בד"א, בצנעה, שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא, אבל אם היתה ידועה ומפורסמת, אסור שהרואה את האינו יהודי עוסק אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר האינו יהודי לעשות מלאכה בשבת; לפיכך הפוסק עם הא"י לבנות לו חצירו או כותלו, או לקצור לו שדהו, אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום, אסור לו להניחה לעשות לו מלאכה בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק; הגה: ואפי' אם דר כין העובדי כוכבים, יש לחוש לאורחים הבאים שם, או לבני ביתו שיחשדו אותו (כ"י כשם תשובת אשכנזים); ואם היתה המלאכה חוץ לתחום, וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של מקום, שעושים בו מלאכה, מותר. ואינו יהודי שהכניס צאן של ישראל לדיר שדהו (ע"ל סימן תקל"ד סעיף י"ד). **ב** לפסול האבנים ולתקן הקורות, אפי' בביתו של אינו יהודי אסור, כיון דלצורך מחובר הוא; ואם עשו כן, לא ישקעם בבנין. הגה: וי"א דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל, שרי (כל כו). **ג** אם בנו אינו יהודי לישראל בית בשבת, באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו. הגה: מיהו אם התנה ישראל עם א"י שלא לעשות לו מלאכה בשבת, והאינו יהודי עשאה בעל כרחו למהר להשלים מלאכתו, אין לחוש (מרדכי ריש פרק מי שהפך ורכי' ירוחם וכית יוסף, וע"ל סימן תקמ"ג). **ד** מלאכת פרהסיא, אפילו במטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל, דינה כמו מלאכת מחובר. **ה** אם שכר אינו יהודי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בגד, הרי זה כותב ואורג בשבת כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה; והוא שלא יחשוב עמו יום יום ולא יעשה המלאכה בבית ישראל; ויש מי שאוסר בשוכר אינו יהודי לזמן. הגה: ודוקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכ"ע אסור (כ"י וכמו שיתכאר סוף סימן רמ"ז). **ו** יהודי הקונה מכס ומשכיר לו א"י לקבל מכס בשבת, מותר אם הוא בקבולת, דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך. הגה: וכן יוכל להשכיר המכס לכל השבתות לאינו יהודי, והא"י יקח הריוח של שבתות לעצמו, ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא כי האי גוונא לא חששו (כית יוסף); וישראל הממונה על מטבע של מלך, דינו כדין הממונה על המכס, ואע"פ שמשמיעים קול בשבת בהכאת המטבע (הגהות מיימוני פ"ו וע"ל סי' רנ"כ); ויזהר שלא ישב הישראל אצל הא"י בשבת כשעוסק במלאכתו במטבע, או בקבלת המכס (מרדכי פ"ק דשבת).

רמה ישראל וא"י שותפין, איך יתנהגו בשבת, ובו ו' סעיפים

א ישראל ואינו יהודי שיש להם שדה או תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות, או שהם שותפין בחנות בסחורה, אם התנו מתחלה בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר השבת לאינו יהודי לבדו, אם מעט ואם הרבה, ושכר יום א' כנגד יום השבת לישראל לבדו, מותר. ואם לא התנו בתחלה, כשיבואו לחלוק נוטל א"י שכר השבתות כולם, והשאר חולקים אותו; ואם לא היה שכר השבת ידוע, יטול הא"י לבדו שביעית השכר, וחולקים השאר.

הגה: ויש מתירין השכר בדיעבד, אפילו לא התנו וחלקו סתם (הרא"ש פ"ק דע"א ורבי' ירוחם חי"ב). ונ"ל דבהפסד גדול יש לסמוך עלייהו; וי"א שכל זה לא מירי אלא בשותפות שכל אחד עוסק ביומו (ב"י), אבל כששניהם עוסקים ביחד כל ימי החול, וכשכת עסק האינו יהודי לבדו, מותר לחלוק עמו כל השכר, דאינו יהודי אדעתא דנפשיה קא עביד, ואין הישראל נהנה במלאכתו בשבת, כיון שאין המלאכה מוטלת עליו לעשות; ומ"מ לא יטול שכר שבת אלא בהבלעה עם שאר הימים (ר"ן פ"ק דשבת סוף פרק כל כתבי). **ב היכא שהתנו בתחלה, אם אח"כ בשעת חלוקה נתרצה הא"י לחלוק בשוה, מותר. ג היכא שלא התנו בתחלה, יש תיקון ע"י שיחזיר המוכר להם דמי הקרקע או ימכרוהו לאיש אחר ויחזרו ויקנוהו בשותפות, ויתנו בשעת הקניה; ואם נשתתפו בחנות ולא התנו, יחזור כל אחד ויטול חלקו, ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף, ויתנו בתחלה; ואם קבל הקרקע לעשות בו מלאכה בשותפות, יבטלו השיתוף וימחלו זה לזה, ואחר כך יחזרו להשתתף ויתנו בתחלה.** הגה: ואם ירצה להשכיר לאינו יהודי חלקו בשבת, או לשכרו בקבולת, שרי וכמו שנתבאר לעיל ס"ס רמ"ד לענין מכס ומטבע דשרי, וכ"ש כאן דשרי עם שותפות אינו יהודי. **ד יכול ישראל ליתן לאינו יהודי מעות להתעסק בהם, ואע"פ שהאינו יהודי נושא ונותן בהם בשבת חולק עמו כל השכר בשוה, מפני שאין מלאכה זו מוטלת על ישראל לעשותה שנא' שהא"י עושה שליחותו, וכן אין העסק ניכר ממי הוא.** הגה: ודוקא בכי האי גוונא שא"י נושא ונותן לחוד עם המעות, אבל אם כל אחד עוסק ביומו וישראל צריך לעסוק נגד מה שעסק הא"י בשבת, אסור (ב"י בשם גאון). וישראל שיש לו משכון מן הא"י, עיין לקמן סימן שכ"ה סעיף כ' וג'. **ה מותר לישראל ליתן סחורה לא"י למכור, אם קצץ לו שכר, ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת. תנור שלקחו ישראל משכון מא"י, וקבל עליו האינו יהודי שמה שיעלה שכר התנור יתן לישראל ברבית מעותיו, מותר ליטול שכר שבת לפי שהוא ברשות האינו יהודי ואין לישראל חלק בו וגם אין הישראל אומר לו לעסוק בשבת, והאינו יהודי כי טרח בנפשיה טרח, לקיים תנאו. ו אפו אינו יהודים בתנורו של ישראל בשבת, על כרחו, ונתנו לו פת בשכר התנור, אסור ליהנות ממנו.**

רמו דיני השאלה והשכרה לאינו יהודי בשבת, ובו ה' סעיפים

א מותר להשאיל ולהשכיר כליו לאינו יהודי, ואע"פ שהוא עושה בהם מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצווים על שביתת כלים; וי"א דכלים שעושין בהם מלאכה, כגון מחרישה וכיוצא בה, אסור להשכיר לאינו יהודי בע"ש; וביום הה' מותר להשכיר לו, ובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה, כגון שישכיר לו לחדש או לשבוע; ולהשאיל לו, מותר אפילו בערב שבת. הגה: וכן עיקר כסברא האחרונה; ומותר להשאיל לו בערב שבת (טור וסמ"ק ותוס' פ"ק דשבת) אע"ג שמתנה שהאינו יהודי יחזור וישאיל לו, ולא אמרינן בכי האי גוונא דהוי כשכירות (הגהות מיימוני פ"ו). **ב אסור להשאיל שום כלי לא"י בשבת, ואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשיכה, כל שאין שהות להוציאו מפתח ביתו של המשאיל קודם חשיכה, מפני שהרואה סבור שישראל צוהו להוציאו. ג אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לאינו יהודי כדי שיעשה בה מלאכה בשבת, שאדם מצווה על שביתת בהמתו.** הגה: אבל יכול להשכירה או להשאילה, ולהתנות שיחזירנה לו קודם השבת, אבל לא מהני אם מתנה עם הא"י שתנוח בשבת, כי אין האינו יהודי נאמן על כך (סמ"ג וסה"ת ומרדכי פ"ק דשבת) **ואם השאילה או השכירה לאינו יהודי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת, יפקירנה בינו לבין**

עצמו קודם השבת, או יאמר בהמתו קנויה לא"י, כדי שינצל מאיסורא דאורייתא. הגה: ואם רוצה, יכול להפקירה לפני ג' בני אדם כדין שאר הפקר, ואפילו הכי אין שום אדם יכול לזכות בה דודאי אין כוונתו רק כדי להפקיע מעליו איסור שבת (טור). ודוקא בשבת, אבל בי"ט אין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב (ב"י סי' ש"ה בשם שבולי הלקט). ד ישראל שהשכיר שורים לאינו יהודי לחרוש בהם, וחורש בהם, יש מתירים אם קבל עליו האינו יהודי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא; וי"א דכיון שאין האינו יהודי יכול למכרה אם ירצה, נקראת בהמת ישראל (ועיין למטה בסימן זה). ה אם ישראל ואינו יהודי שותפין בבהמה, מותר לעשות בה האינו יהודי מלאכה בשבת על ידי שיתנה עם האינו יהודי בתחלה כשקנו אותה שיטול האינו יהודי בשבת וישראל ביום חול, ואם לא התנו מתחלה אסור, אע"פ שהתנו אח"כ; ואם ילוה אותה לא"י בהלואה גמורה, שיהא רשות בידו להוציאה אם ירצה, שלא ברשות ישראל, ויזקוף הדמים על הא"י ואחריות השוורים על האינו יהודי, מותר. ויש מתירים אפי' לא יהא רשות ביד הא"י להוציא, ע"י שיזקוף הדמים על האינו יהודי במלוה ויחזור הא"י ויעשה אפותיקי (פירוש אפו תהא קאי כלו' לא יהא לך פרעון אלא מזה) לישראל, או יהרהנם (פירוש משכון בלשון ישמעאל רהן) אצלו, ובלבד שלא יאמר לו: מעכשיו; ויש מתירים ע"י שיזהיר את האינו יהודי שלא יעשה בה מלאכה בשבת ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפילו מהאונסים, ויכתוב כן בערכאותיהם, דהשתא אם בא לעשות מלאכה בשבת אינה בהמת ישראל, שהרי קנאה האינו יהודי להתחייב באונסיה. הגה: וכל צדדי היתרים אלו הלכתא נינהו ויכול לעשות איזה מהן שירצה, אפילו אם הבהמה כולה של ישראל דינו כאילו היה בשותפות האינו יהודי, רק שיפרסם שעשה דרך היתר.

רמז דין א"י המביאים כתבים בשבת, ובו ו' סעיפים

ה חשון

א שולח אדם אגרת ביד אינו יהודי, ואפילו בערב שבת עם חשיכה; והוא שקצץ לו דמים, ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת; ואם לא קצץ, אי לא קביע בי דואר (פירוש איש ידוע שכל כתב אליו יובל והוא משלחו למי ששלוח אליו). במתא, אסור לשלוח אפילו מיום ראשון; ואי קביע בי דואר במתא, משלחן אפילו בערב שבת והוא שיהא שהות ביום כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה. הגה: ויש מתירין אפילו לא קצץ, ואפי' לא קביע בי דואר במתא, אם משלחו ביום ה' או קודם לכן; ויש לסמוך עלייהו אם צריכים לכך. ב אם התנה עמו שיתן לו שכרו, אע"פ שלא פירש כמה יתן לו, דינו כקוצץ, דסמכא דעתיה דאינו יהודי ובדידיה קא טרח; אבל בסתם, אע"פ שיש בדעתו שיתן לו שכר, אסור, דלא סמכא דעתיה ובדישראל קא טרח. ג אם שכרו לימים דבר קצוב בכל יום בהליכתו ובחזרתו, אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך; אם הוא בערב שבת, אסור, דכשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך. ד (אם) הא"י מוליך הכתב בחנם, אפי' נתנה לו בערב שבת, מותר, שהרי האינו יהודי מאליו הוא עושה זה ואינו אלא להחזיק טובה לישראל מפני מה שקיבל ממנו, והוה ליה כאילו קצץ. הגה: ויש חולקים וסבירא להו דכל שעושה בחנם, אסור, וטוב להחמיר. אבל במקום שהאינו יהודי מתחיל עם הישראל לומר שילך לו בחנם, ודאי דעתו על הטובה שיקבל ממנו, ושרי (ב"י). ה אם האינו יהודי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו אגרת, מותר בכל גוונא. ו מי שיש לו שכיר אינו יהודי לשנה או יותר, אסור לשלחו

ערב שבת באגרת. הגה: ומיהו אם לא שכרו רק לשליחות אגרת, יש מתירין, כמו שנתבאר לעיל סימן רמ"ד.

רמח דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת, ובו ד' סעיפים

א מותר להפליג בספינה אפי' בערב שבת, אם הולך לדבר מצוה; ופוסק עמו שישבות, ואם אח"כ לא ישבות אין בכך כלום; אבל לדבר הרשות אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת. הגה: אבל קודם שלשה ימים שרי, אפי' בספינה שמושכים אותה ע"י בהמות, ואפילו אין בגובה המים ג' טפחים (מהרי"ק שורש מ"ה) ואפילו במקום שיצטרך הישראל לעשות אחר כך מלאכה בשבת להוליך הספינה (ריב"ש סימן קנ"ב). **ואם הוא דרך מועט, כמו מצור לצידון שאין ביניהם כי אם מהלך יום אחד, מותר להפליג בערב שבת בבקר, מפני שאפשר שיגיע שם קודם השבת; ומקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל, אפילו דרך מועט, אין מפליגין. ב הא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת, הטעם משום עונג שבת, שכל שלשה ימים הראשונים יש להם צער ובלבול; ודוקא למפליגים בימים המלוחים, אבל בנהרות אין שום צער למפליגים בהם, ולפיכך מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת, והוא שלא יהא ידוע לנו שאין בעומקם עשרה טפחים, אבל במקום שידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה טפחים, אסור** (לצאת חוץ לתחום) **משום איסור תחומין.** הגה: וכן בספינה שיצטרך הישראל לבא לידי מלאכה בשבת, אסור ליכנס בה שלשה ימים קודם השבת, אפילו הם נהרות הנובעים והיא למעלה מעשרה (ריב"ש סימן קנ"ב מהרי"ק), אבל אין איסור במה שהבהמות מושכות הספינה בשפת הנהר, ולא דמי להליכה בקרון שאסור. ג היכא דמותר להפליג מערב שבת, אם נכנס בספינה מערב שבת וקנה בה שביתה, אע"פ שמפלגת בשבת, מותר והוא שלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה. הגה: ויש אומרים דאפילו יצא מן הספינה, שרי, דמאחר שקנה בה שביתה מע"ש מותר אח"כ ליכנס בה בשבת ולהפליג. יש שעושין קידוש בספינה, ואח"כ חוזרים לביתם ולנים שם, ולמחר חוזרין לספינה ומפליגין, וכן נהגו בקצת מקומות ואין למחות (ר"ן פ"ק דשבת וריב"ש סימן י"ז קנ"א קנ"ב) ועיין לקמן סימן של"ט ות"ד. **ג היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, ג' ימים קודם שבת אסורים לצאת, וביום ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת, ואם אחר כך יארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש, מותר, ואין כאן חילול; והעולה לארץ ישראל, אם נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת, כיון דדבר מצוה הוא, יכול לפרוש; ופוסק עמהם לשבות, ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו, יכול ללכת עמהם חוץ לתחום, מפני פיקוח נפש; ואם נכנס לעיר אחת בשבת, מהלך את כולה; ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס לעיר, מותר, דכיון דלדבר מצוה נפק יש לו אלפים אמה לכל רוח.** הגה: יש אומרים כל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו חשוב הכל דבר מצוה ואינו חשוב דבר הרשות, רק כשהולך לטייל; ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצוה; ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו.

רמט דינים השייכים לערב שבת, ובו ד' סעיפים

א אין הולכים בערב שבת יותר מג' פרסאות, כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת, בין שהולך לבית אחרים בין שהולך לביתו; וה"מ כשהוא ביישוב, במקום שיוכל להכין צרכי שבת, אבל אם במקום שהוא שם א"א לו להכין צרכי שבת, או שאינו מקום יישוב בטוח, מותר לילך אפילו כמה פרסאות; ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת, מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא. **ב** אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול; וכל היום בכלל האיסור. ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה, אפילו סעודה שרגיל בה בחול, כל היום מותר להתחיל מן הדין, אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול, מט' שעות ולמעלה. הגה: וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מותר, כן נ"ל וכן המנהג פשוט. **ג** דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת. **ד** אם קבל עליו להתענות בע"ש, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הצבור תפלתן. הגה: וי"א דלא ישלים, אלא מיד שיוצאים מבית הכנסת, יאכל (טור ומרדכי ס"פ בכל מערבין בשם הר"מ והגהות מיימוני פ' א' מהלכות תענית). לכן בתענית יחיד לא ישלים, וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית; ובתענית צבור ישלים, והכי נהוג (מהרי"ל). ואם הוא תענית חלום, צריך להתענות עד צאת הכוכבים.

רנ הכנת הסעודות לשבת, ובו ב' סעיפים

א ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק; ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים; ור"ז היה מדליק האש; ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול; ומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר: לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת. הגה: ויש להשחיז הסכין בערב שבת, כי זהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה (כל בו וב"י בשם ספר חיי עולם). **ב** ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו.

רנא שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה, ובו ב' סעיפים

א העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה; יש מפרשים: מנחה גדולה, ויש מפרשים: מנחה קטנה. הגה: ודוקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי, לפי שעה, ולא קבע עליה, שרי (ב"י בשם א"ז). ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים וכל כיוצא בזה (ר"ע). **ב** לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת, מותר כל היום. הגה: וה"ה בגדי חבירו אם הוא לצורך שבת ואינו נוטל עליו שכר (ב"י); וה"ה למי שכותב ספרים לעצמו דרך למודו. הגה: אבל אסור לכתוב לחבירו בשכר (מרדכי פ' מקום שנהגו). ומסתפרין כל היום, אפי' מספר ישראל. (כל בו וב"י). ויש לאדם למעט קצת בלמודו בע"ש, כדי שיכין צרכי שבת (ש"ג פי"ו רשבת ירושלמי פ"ק דתענית).

ג חשון

רנב מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בע"ש כדי שיהיו נגמרים בשבת, ובו ז' סעיפים

א מותר להתחיל במלאכה בע"ש סמוך לחשיכה, אע"פ שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרה מאליה בשבת, כגון: לשרות דיו וסממנים במים והם נשרים כל השבת, ולתת אונין (פי' אגורות) של פשתן לתנור כדי שיתלבנו, ולתת צמר לתוך היורה שאינה על האש והיא טוחה בטיט, שאם היא על האש אסור שמא יחתה (פי' יגלה ויעור הגחלים במחתה), ואפי' אינה על האש אם אינה טוחה בטיט, אסור, שמא יגיס בה בכף. והמגיס בקדרה, אפי' אינה על האש, חייב משום מבשל; ומותר לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים והם נצודים בשבת; ומותר למכור לא"י ולהטעינו סמוך לחשיכה ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעוד יום. הגה: ויש מתירין שיוציא הא"י בשבת אם יחד לו הא"י מקום מבעוד יום בבית ישראל, ויש להחמיר (מרדכי פ"ק דשבת) וע"ל סי' שכ"ה. **ב** ומותר ליתן בגדיו לכובס א"י, ועורות לעבדן (פי' האומן שמעבד ומתקן העורות), סמוך לחשיכה אם קצץ לו דמים או שעושה אותם בטובת הנאה, והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת וגם שיעשה הא"י המלאכה בביתו. הגה: ואם לא קצץ, אסור בע"ש. וע"ל סי' רמ"ז דיש חולקין אם עושה לו בחנם, דהיינו בטובת הנאה. ואם ראוהו עושה בטובת הנאה, צריך לומר שלא יעשה בה בשבת. הגה: ואפילו נתנם לו כמה ימים לפני שבת. **ג** ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל, ועושה אותה במקום מפורסם, טוב להחמיר ולאסור. **ד** כל שקצץ אע"פ שיעשה הא"י מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ, אדעתיה דנפשיה קא עביד. הגה: ויש אוסרין ללובשו כל שידוע שהא"י גמרו בשבת (הג"א פ"ק דשבת ומהרי"ל וכ"י כשם דוקח), וצריך להמתין במ"ש בכדי שיעשה, והכי נהוג לכתחלה, אם לא שצריך אליו בשבת שאז יש להקל; ואם יש לתלות שנגמר בע"ש, מותר בכל ענין (הגהות אלפסי). ודוקא אם שגר לו הא"י לביתו, אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויו"ט (מרדכי פ"ק דיו"ט וא"ז והגמ"י פ"כ מה' יו"ט והג"א פרק אין צרין). וכל זה בכלים שעשה לישראל (כ"י), אבל א"י שעושה מנעלים על המקח, מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם, ובלבד שלא יקצוץ עמו דמי המקח (הג"א פרק אין צרין). **ה** ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת; ולהניח קילור (סם של רפואה שנותנין על העין) עבה על העין אע"פ שאסור להניחו בשבת; ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים מאליהם כל השבת ואפילו מוגמר מונח בכלי, דאין אדם מצווה על שביתת כלים; ולתת שעורים בגיגית לשרותן; וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים וענבים, והשמן והיין היוצא מהם מותר (וע"ל סימן ש"ב סעיף ג'); וכן בוסר ומלילות שריסקן מבעוד יום מותרים המשקים היוצאים מהם; ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים, סמוך לחשיכה. הגה: ולא חיישינן להשמעת קול, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת. ויש אוסרים ברחיים ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול (טור ותוספות והרא"ש פ"ק דשבת, וסמ"ג וסמ"ק וסה"ת והגה"מ פ"ו ותשובת מהרי"ו סימן ק"ל ואגור) והכי נהוג לכתחלה, מיהו במקום פסידא יש להקל כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ"ד. ומותר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגע"ר מערב שבת, אע"פ שמשמיע קול להודיע השעות בשבת, כי הכל יודעים שדרכן להעמידו מאתמול (טור, ועיין לקמן סימן של"ח). **ו** לא יצא אדם ע"ש סמוך לחשיכה במחטו בידו, ולא בקולמוסו, שמא ישכח

ויוציא. אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה, לפי שאינו שוכחן. ז מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.

רנג דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בע"ש, ובו ח' סעיפים

ו חשון

א כירה שהיא עשויה כקדירה ושופתין על פיה קדירה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות, אם הוסקה בגפת שהוא פסולת של זיתים או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אא"כ נתבשל כל צרכו והוא מצטמק (פי' הולך וחסר) ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה, או שהיה חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי, אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפי' נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אא"כ גרף דהיינו שהוציא ממנה כל הגחלים, או קטם דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם; ואם נתן בה חתיכה חיה, מותר כאילו היתה כולה חיה דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה. ואפילו אינה גרופה (פי' שמשך הגחלים מהתנור) וקטומה (פי' שכסה הגחלים באפר), מותר לסמוך לה קדירה בסמוך חוצה לה; ואם הוסקה בקש או בגבבא, מותר לשהות עליה אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה. הגה: שתי כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס ביניהם, האחת גרופה וקטומה והשניה אינה גרופה וקטומה, מותר לשהות על הגרופה וקטומה אע"פ שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה (גמ' פרק כירה). ותנור, אפילו אם הוסק בקש וגבבא, אסור אפילו לסמוך לו, אפי' אם הוא גרוף וקטום. הגה: כ"ז שהיד סולדת בו (הגהות מרדכי). וכ"ש שאסור לשהות בתוכו או על גבו. וכופח, שהוא מקום שפיתת קדירה אחת, אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה; בגפת או בעצים, דינו כתנור. (והתנורים שלנו דינם ככירה). (ר"ן ר"פ כירה וכל בו וכן משמע מפירש"י). ואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל שבישל כל צרכו, מותר אפי' הוא מצטמק ויפה לו; ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו, אסור עד מוצאי שבת; ואם עבר ושהה אסור בשניהם. הגה: עד בכדי שיעשו (הגה"א ורמב"ם). ואם החזירה א"י בשבת, דינו כשכח ושהה (הג"א); ואם החזירו ישראל, דינו כעבר ושהה (הגהות מרדכי), ואם מצטמק ורע לו, מותר שהרי לא נהנה מן האיסור (ב"י ועי"ל ריש סי' רנ"ז). וי"א שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (פי' שם אדם שהיה אוכל מאכלו שלא נתבשל כל צרכו), או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו ע"ג כירה. הגה: או אפילו ע"ג תנור (המגיר פ"ג והגהות מרדכי ומיימוני פ"ג וריש פ' כירה וב"י), אפי' הוסק בגפת ועצים אפי' אינה גרופה וקטומה; ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי; וכן לענין אם נטל הקדירה מעליה ובא להחזירה עליה בשבת; ואם שכח ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל ב"ד, אסור. ואצ"ל אם עבר ושהה. הגה: ונהגו להקל כסברא האחרונה. וכל זה בענין שהה, שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או ע"ג אבנים ואינה נוגעת בגחלים; אבל הטמנה ע"ג גחלים, לד"ה אסור. הגה: וי"א דאפי' אם הקדירה עומדת ע"ג האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושרי; וכן המנהג, רק שנזהרים לנתקן קצת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם; ואם לא נתקן מן האש ונמצאו ע"ג האש בשבת, יש להסירו משם ע"י א"י; ואם ליכא א"י, מותר לישראל להסירו משם. ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים, ואז אף אם ינענע קצת, דבר שאין מתכוין הוא ושרי (מרדכי ר"פ כירה והגמי"י פ"ז). ב כירה שהיא גרופה וקטומה

ונטל הקדירה מעליה אפי' בשבת, מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת. הגה: ועודה בידו (טור), **ולא הניחה ע"ג קרקע.** הגה: ודעתו להחזירה (טור); **ודוקא על גבה, אבל לתוכה אסור. ובתנור, אסור להחזיר אפי' הוא גרוף וקטום; וה"ה לכופח, אם הסיקו בגפת ועצים.** הגה: ודוקא שהתבשיל מבושל כל צרכו (ב"י), ואז מותר להחזיר, ואפילו לכירה אחרת, אבל אם לא נתבשל כל צרכו אסור, אפי' לאותה כירה (מיימוני פ"ג). וי"א דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום, ולא החזירו עד שחשכה; אבל אם לקחו משם משחשכה, אפי' הניחו ע"ג קרקע מותר (ר"ן פ' כירה וכל בו), וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכין עצמם על דברי המקילין, וטוב להחמיר. מיהו אם נצטנן, לכ"ע אסור (ב"י). וי"א דאם הוציא מאכל מן התנור, אסור להניחו בכרים ובכסתות (הגה"מ פ"ז). י"א דכל שהוא סמוך לחשיכה, או סמוך לברכו שהוא קבלת שבת לדירן, (הגהות מרדכי), אם הוא סמוך כ"כ שאם נצטנן הקדירה אי אפשר להרתיחה מבעוד יום, דינו כמו בשבת עצמו. ויש מקילין בזה, והמנהג להקל, אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך. ודוקא ע"ג כירה ממש, אבל לסמוך, אפי' לאש, במקום שהיד סולדת בו, שרי אפילו סמוך לחשיכה (הגמ"ר והגמי"י). ובתנור אין חילוק בין להחזיר עליו או לסמוך אצלו; ודוקא במקום שהיר סולדת, אבל אין היד סולדת שם, שרי אפי' בשבת, כמו שיתבאר לקמן סי' שי"ח). **ג המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה ע"ג הקדירה ריקנית; ויזהר שלא ישים קדירתו ע"ג קרקע, ושתהיה רותחת.** (וכבר נתבאר שנוהגים להקל אף אם נתנה על גבי קרקע). **ד יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבע"י קומקום של מים חמין ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק** (וע"ל סי' שי"ח). **ה מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מע"ש כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן, לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך; אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים ע"ג המיחם, ודאי אסור.** הגה: וה"ה שאסור להניחו ע"ג כירה, אפי' גרופה וקטומה, דלא התירו אלא חזרה וכדרך שנתבאר. ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבע"י, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבע"י לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש לבישול (כל בו), ובלבד שלא נצטנן לגמרי. ויש מחמירין בזה. ואם החום כל כך בתנור שהיד סולדת בו, אסור ועיין לקמן סימן שי"ח. וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לאינו יהודי לעשות. לכן אסור לומר לאינו יהודי להחם הקדירה אם נצטנן; ואם עשה כן, אסור לאכלו אפי' צונן (ב"י והרשב"א בתשובה). אמנם אם לא נצטנן כ"כ, שעדיין ראויים לאכול, אם חממו אותו האינם יהודים, מותרין לאכול. לכן נוהגין שהאינם יהודים מוציאין הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף או עליו ומבערת אח"כ התנור ההוא וע"י זה הקדירות חמורים ונרתחים. אבל ע"י ישראל, אסור בכה"ג (תרומת הרשן). אבל אם הקדירות עדיין חמין, מותר להעמידן אצל תנור בית החורף, מאחר שנתבאר דתנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה כדין גרופה וקטומה לענין נתינה עליה. וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפי' הניחה ע"ג קרקע, וה"ה לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו, וכן המנהג פשוט להתיר וע"ל סי' שי"ח.

רנד דיני תבשילין המוכנים מע"ש כדי להגמר בשבת, ובו ט' סעיפים

א אע"פ **שבשר חי מותר להשהותו, ה"מ בקדרה, אבל בצלי שאצל האש אסור להניחו סמוך לחשיכה, שממהר להתבשל ואתי לחתויי. וה"מ בבשר שור או עז, אבל בשר**

גדי ועוף שהם מנותחים לאברים, מותר דלא חיישינן לחיתוי, שאם יחתה בגחלים יתחרך (פי' יצא מגדר הצלי ונכנס בגדר הנשרף) הבשר, שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד. ואם הוא בתנור, וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף שלמים בין בשר שור או עז, מותר דלא חיישינן לחיתוי שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויצטנן התנור ויתקשה הבשר ויפסיד. הגה: ואין חילוק בזה בין אם הוא חי לגמרי או שנתבשל קצת (ב"י) וכל זמן שחלל הגוף שלם, אע"פ שאין עליו ראשו וכרעיו, מקרי שלם (הגהות מרדכי). ויש מחמירין וסוברין דבתנור טוח בטיט, הכל שרי; וע"ג האש שהוא מגולה, הכל אסור; ובתנור שפיו מכוסה אלא שאינו טוח בטיט, אז יש לחלק בין גדי ועוף לשאר בשר, כדרך שנתבאר, והכי נהוג כסברא זו. (טור והג"א וב"י בשם רש"י וסמ"ג וסמ"ק וסה"ת).

ב אין צולין בצל וביצה או בשר ע"ג גחלים, אלא כדי שיצלה מבע"י משני צדדיו, כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו. אפי' הוא בשר גדי, דכיון שהניח ע"ג גחלים אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואע"פ שיתחרך, הלכך חיישינן שמא יחתה; אבל כשנצלה כמאכל ב"ד, לא חיישינן דלמא אתי לחתויי, אפילו אם הוא בשר שור, שמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו. ג אם עבר, או שכח, ונצלה בשבת באיסור, אסור. ד פירות שנאכלין חיין, מותר ליתנם סביב הקדירה אע"פ שא"א שיצלו קודם חשכה; ומיהו צריך ליזהר שלא יחזיר הכיסוי אם נתגלה משחשיכה, ושלא להוסיף עליו עד שיצולו, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת. ה אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור, אלא כדי שיקרמו (פי' שיעלה על פני הלחם קרום וקליפה מחמת האש) פניה המדובקים בתנור; ולא חררה ע"ג גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד האש. הגה: וכל שפורסה ואין החוטין נמשכין, קרוי קרימת פנים (הגה"מ פ"ג); ופשטיד"א או פלאדי"ן, צריך שיקרמו פניה למעלה ולמטה, ויחבשל מה שבתוכה כמאכל בן דרוסאי (ב"י בשם סמ"ג והגהות מיימוני). ואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם, אם במזיד, אסור עד מ"ש בכדי שיעשו; ואם בשוגג, אם אין לו מה יאכל, מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים שאין להם מה יאכלו: באו ורדו לכם מזון שלש סעודות. וכשהוא רודה, לא ירדה במרדה (פי' ברחת ובמזרה תרגום מרדה פאל"ה בלע"ז), אלא בסכין וכיוצא בו, שלא יעשה כדרך שעושה בחול; ואם א"א לרדות בשינוי, ירדה במרדה; ואם נתנה בכדי שיקרמו פניה, כיון דלא עבד איסורא, וצורך שבת הוא, רודה כדרכו. ושלא לצורך היום, אסור אפילו בשינוי. הגה: וכל זה בתנור שאינו טוח בטיט (הג"א), אבל אם הוא טוח בטיט או שאינו אופה לצורך שבת רק למ"ש, דיש לו זמן לאפותו, מותר דלא גזרינן בכה"ג שמא יחתה (כל בו). ו ואם נתנו בשבת, אפילו במזיד, מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה. ז בתנורים שלנו שאין בהם רדייה, מותר להוציא יותר משלש סעודות בסכין או בשום דבר שיתחוב בו, ומ"מ לא יוציא ברחת משום דמחזי כעובדין דחול. ח לא ימלא אדם קדירה עסיסות (פי' מיני קטניות הגדלות בא"י ולא בבבל) ותורמוסין ויתן לתוך התנור ערב שבת סמוך לחשיכה, מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב ודעתו עליהם לאכלם לאלתר, ומפני כך אע"פ שלא נתבשלו כל עיקר הרי הם כשאר תבשיל שהתחיל להתבשל ולא נתבשל כל צרכו שאסור להשהותו; וה"ה לכירה וכופח. הגה: כשאינן גרופים וקטומים ואפשר לחתות (ב"י ומגילה פ"ג), ואם עשה כן, אפילו בשוגג, אסורים למ"ש עד כדי שיעשו. ט כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור ע"ש עם חשיכה; ואם עשה כן, אסורים למוצאי שבת בכדי שיעשו.

ד חשון

רנה הכנת האש קודם הכנסת שבת, ובו ג' סעיפים

א אין עושין מדורה מעצים סמוך לחשיכה עד שיצית בהן האור בענין שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים; ואם הוא עץ יחידי, צריך שיאחוז האור ברוב עביו וברוב הקיפו ואם לא הודלקה כל כך, אסור ליהנות בה בשבת, גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת. וכשהודלקה כשיעור, יכול להתחמם כנגדה בשבת ולהשתמש לאורה, בין אם הוא ע"ג קרקע או על גבי המנורה, ואפי' היא מדברים שאין עושין מהם פתילה לשבת. ב י"א שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא, שרי מפני שהם דולקים והולכים. ג מדורה של זפת, ושל גפרית, ושל קש וגבבא אפי' לא אחז בהם האור אלא כל שהוא, שרי. וכן מדורה של קנים, ושל גרעיני תמרים כשהם מפוזרים. אבל אם הקנים אגודות, והגרעינים בסל, צריכים שיצית בהם האור עד שתהא השלהבת עולה מאליה; ויש אומרים בהיפך.

רנו ששה תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת, ובו סעיף אחד

א כשהיו ישראל בישובן, היו תוקעין בע"ש ששה תקיעות, כדי להבדיל את העם מן המלאכה. הגה: ונהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי או שעה, שמכריז ש"צ להכין עצמן לשבת, והוא במקום התקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום.

רנז דיני הטמנת חמין, ובו ח' סעיפים

א אין טומנין בשבת, אפילו בדבר שאין מוסיף הבל; אבל בספק חשיכה, טומנין בו. ואין טומנין בדבר המוסיף הבל אפילו מבע"י, ואם הטמין בדבר המוסיף הבל, התבשיל אסור אפילו בדיעבד. ודוקא בצונן, שנתחמם או שנצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה, מותר. הגה: י"א דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל, שרי לאכול (הגהות מרדכי). (וי"א דכל זה אינו אסור אלא כשעושה לצורך לילה, אבל כשמטמין לצורך מחר, מותר להטמין מבע"י בדבר שמוסיף הבל. (מרדכי ריש פרק כירה וכ"י ס"ס רנ"ג בשם שבולי לקט, ובדיעבד יש לסמוך על זה ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן). ב אפילו תבשיל שנתבשל כ"צ, אסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל. ומ"מ לשום כלים על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, שרי שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה (וע"ל סי' רנ"ג). ג אלו הם דברים המוסיפים הבל: פסולת של זיתים או של שומשמין
ז חשון
וזבל ומלח וסיד וחול, בין לחים בין יבשים, ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין. ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל: כסות ופירות וכנפי יונה (או שאר נוצות מהרר"א בהגהות) ונעורת של פשתן ונסורת של חרשין (פי' הקש הנופל מן העץ כשמגררים אותו במגירה). הגה: י"א דמותר להטמין בסלעים, אע"פ שמוסיפין הבל, דמלתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן (תוספות ומרדכי ר"פ לא יחפור). ד אע"פ שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל, אם טמן בו מבע"י ונתגלה משחשיכה, מותר לחזור ולכסותו; וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת, מוסיף; וכן אם רוצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו, בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטלו לכסותו בגלופקרין; והוא שנתבשלה הקדירה כל צרכה; אבל אם אינה מבושלת

כ"צ, אפילו להוסיף על הכיסוי, אסור שתוספת זה גורם לה להתבשל. ה אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל. ו מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צינתו; אבל בדבר המוסיף הבל, ואפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבע"י, נמי אסור. ז כל היכא דאסרינן הטמנה, אפילו בקדירה מבושלת כ"צ אסרינן, ואפי' מצטמק ורע לו. הגה: וכן עיקר. ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו, מותר בהטמנה כמו בשיהוי, וכמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ג. ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו, אין למחות בידם. אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות. ח אע"פ שמותר להשהות קדירה ע"ג כירה שיש בה גחלים ע"פ הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג, אם הוא מכוסה בבגדים אע"פ שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן מ"מ מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל (ואסור). ומיהו כל שהוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדירה, אע"פ שיש אש תחתיה כיון שאינו עושה דרך הטמנה, שרי. הלכך היכא שמעמיד קדירה ע"ג כירה או כופח שיש בהם גחלים, ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים, שיהוי מקרי ומותר ע"פ הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג. ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה, ונתן בגדים על אותו כלי רחב, מותר דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצדי קדירה, אין כאן הטמנה. וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו ע"י שיתן בתוכה חתיכה חיה, והוא שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים, ואע"פ שמכסה פי התנור בבגדים, כיון שאין הבגדים נוגעים בקדירה לאו הטמנה היא, ושרי. הגה: והטמנה שעושין במדינות אלו, שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט, שרי לכ"ע (א"ז ותה"ד סימן ס"ט ואגור), וכמו שנתבאר לעיל סי' רנ"ד, ויתבאר לקמן סוף סי' רנ"ט. ומצוה להטמין לשבת, כדי שיאכל חמין בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת. וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישינן שמא אפיקורס הוא (הר"ן פרק במה טומנין וכל בו).

רנח שמותר להשים ערב שבת דבר קר על קדירה חמה, ובו סעיף אחד

א מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר ע"ג קדירה חמה, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל.

רנט כמה דיני הטמנה וטלטולם, ובו ז' סעיפים

א מוכין, (פי' דבר רך קרוי מוכין כגון: צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלוים), שטמן בהם דרך מקרה, אסור לטלטלן אלא מנער הכיסוי והן נופלות; וכגון שמקצתן מגולה, שאין זה טלטול אלא מצדו. ואם יחדן לכך, מותר לטלטלן. אבל אם טמן בגיזי צמר, אפילו לא יחדן לכך, מותר לטלטלן. וה"מ סתם גיזין שאין עומדין לסחורה, אבל אם נתנם לאוצר לסחורה, צריכין יחוד ואם טמן בהם בלא יחוד, מנער הכיסוי והן נופלות דהיינו: לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, ואע"פ שהם עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן. ב הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה צריך שייחדם לכך לעולם, שהרי כל זמן שלא יחדן אינם חשובים לו ומשליכן. הילכך אסור לטלטלן, אם לא שיצניעם ומיחדן לכך. ג הטומן בקופה מלאה גיזי צמר שאסור לטלטל והוציא הקדירה, כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה; ואם נתקלקלה, לא יחזירנה.

ואפי' לכתחלה יכול להוציא על דעת להחזירה אם לא תתקלקל, ולא חיישינן שמא יחזירנה אף אם תתקלקל. וי"א שאפילו טמן בדבר שמותר לטלטל, אם נתקלקל הגומא, לא יחזיר מפני שתצטרך הקדירה לעשות לעצמה מקום כשמחזירה ונמצא כמי שטומן בשבת. ד טמן בדבר שאינו ניטל וכיסה פיה בדבר הניטל, מגלה הכיסוי ואוחז בקדירה ומוציאה. ה טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם מקצת הקדירה מגולה נוטל ומחזיר; ואם לאו, אינו נוטל. ו יו"ט שחל להיות בע"ש, יש מי שאוסר להטמין באבנים משום דהוי כמו בנין, ויש מתירים. ז תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין (פי' מחליקין) אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין ולחזור ולסותמו; ואם יש בו גחלים לוחשות, מותר ע"י א"י. הגה: ויש מחמירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט ע"י ישראל, אם אפשר לעשות ע"י א"י; וכן אם אפשר לעשותו ע"י ישראל קטן לא יעשה ישראל גדול; ואם א"א יעשה גדול ע"י שינוי קצת, והכי נהוג (ת"ה סי' ש"ה ואגור). ונ"ל הא דמותר לחזור לסתום התנור, היינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן, אבל בלילה סמוך להטמנתו דיש לספק שמא הקדירות עדיין אינן מבושלות כל צרכן, אסור לסתום התנור דגורם בישול כמו שנתבאר סימן רנ"ז סעיף ד', ואפי' ע"י א"י אסור כמו שנתבאר לעיל ס"ס רנ"ג. (ושאר דיני חזרה בשבת ע"ל סי' שי"ח).

ד לחודש לסהמ"ח

רס דיני הכנסת שבת, ובו ב' סעיפים

א מצוה לרחוץ הגה: כל גופו. ואם א"א לו, ירחוץ (טור) פניו ידיו ורגליו בחמין בע"ש; ומצוה לחוף הראש ולגלח הצפרנים בע"ש. הגה: ואם היו שערות ראשו גדולות, מצוה לגלחן (א"ז פ' אלו מגלחין). וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן. ויתחיל בשמאל, בקמיצה; ובימין, באצבע. וסימן לזה: דבהג"א, בשמאלו; ובדאג"ה, בימין (אבודרהם וספר המוסר). ב כשיהיה סמוך לחשיכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה: עשרתם? ערבתם? הפרשתם חלה? ויאמר להם: הדליקו את הנר. ובמקום שאין מעשרין, אין צריך לומר: עשרתם (טור).

רסא זמן הדלקת הנרות לשבת, ובו ד' סעיפים

א ספק חשיכה, והוא בין השמשות, (והיינו כדי שיעור הלוך ג' רביעי מיל אחר שקיעת החמה) (טור בסימן רצ"ג וכדלקמן ס"ס ב') (ושיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק ל') אין מעשרים את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות ואין מערבין עירובי תחומין (וע"ל סי' תט"ו ס"ב), אבל מעשרין את הדמאי וטומנין את החמין ומערבין עירובי חצירות (וע"ל סי' שצ"ג). ומותר לומר לא"י, בין השמשות, להדליק נר לצורך שבת; וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה. הגה: וכן מי שקבל עליו שבת שעה או ב' קודם חשיכה יכול לומר להדליק הנר ושאר דברים שצריך (מהרי"ו סי' קי"ו) (וע"ל סי' שמ"ב). ב י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש; וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות; והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע, רצה לעשותו כולו תוספת, עושה. רצה לעשות ממנו מקצת, עושה; ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה וודאי יום מחול על הקודש. ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רביעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה. הגה: ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה ואילך, הרשות בידו (טור ואגור בשם תוס' פ' תפלת השחר) (וע"ל סי' רס"ז). ג מי שאינו בקי בשיעור זה, ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות; ואם הוא יום המעונן, ידליק

כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבע"י. ואם הוא בשדה, שאין שם תרנגולים, ידליק כשהעורבים יושבים מבע"י. ד אחר עניית ברכו, אע"פ שעדיין יום הוא, אין מערבין ואין טומנין משום דהוא קבליה לשבת עליה; ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו.

רסב לקדש השבת בשלחן ערוך ובכסות נקיה, ובו ג' סעיפים

א יסדר שולחנו ויציע המטות ויתקן כל ענייני הבית, כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבהכ"נ. הגה: ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת; וכן המנהג, ואין לשנות. (טור ס"ס רפ"ט ומרדכי סוף פרק כל כתבי והגהות מרדכי פכ"ט רשבת). ב ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת; ואם א"א לו, לפחות ישלשל (פי' ישלשלם כלפי מטה שיהיו ארוכים כמדת העשירים היושבים בביתם, רש"י שם) בגדיו למטה דרך כבוד. ג ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא, ואמר: בואו ונצא לקראת שבת מלכתא; ר' ינאי אומר: בואי כלה, בואי כלה. הגה: וילביש עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו, וזהו כבוד השבת. וע"כ לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב, שילביש עצמו מיד. (הגהות מרדכי החדשים).

רסג מי ומי המדליקין, ואם טעו ביום המעונן, ובו י"ז סעיפים

א יהא זהיר לעשות נר יפה, ויש מכוונים לעשות ב' פתילות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור. הגה: ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות, וכן נהגו. האשה ששכחה פעם אחת להדליק, מדלקת כל ימיה ג' נרות (מהרי"ל) כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות (אשר"י ומרדכי מס' ר"ה ר"פ י"ט). ב אחד האנשים ואחד הנשים, חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת; אפי' אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא. ג הנשים מוזהרות בו יותר, מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית. אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ולקידוש היום, נר שבת קודם. וכן אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה, נר שבת קודם משום שלום הבית, דאין שלום בבית בלא נר. (ואם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולקנות נר חנוכה ע"ל סימן תרע"ה). ד לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת; וגם לא יאחר. ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה. הגה: וע"ל סימן רס"ז. ואם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול, יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת (טור). ה כשידליק, יברך: בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת, אחד האיש ואחד האשה. גם ביו"ט צריך לברך: להדליק נר של יו"ט. וביו"ה בלא שבת, יש מי שאומר שלא יברך, וע"ל סימן תר"י. הגה: יש מי שאומר שמברכין קודם ההדלקה, ויש מי שאומר שמברך אחר ההדלקה (מרדכי סוף ב"מ), וכדי שיהא עובר לעשייתו לא יהנה ממנה עד לאחר הברכה, ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה ומברכין, ואח"כ מסלקין היד וזה מקרי עובר לעשייה, וכן המנהג (מהרי"ל). ו בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו, אבל מי שהוא אצל אשתו א"צ להדליק בחדרו ולברך עליו, לפי שאשתו מברכת בשבילו. ז אורח שאין לו חדר מיוחד וגם אין מדליקין עליו בביתו, צריך להשתתף בפרוטה.

ח ב' או ג' בעלי בתים אוכלים במקום א', י"א שכל אחד מברך על מנורה שלו, ויש מגמגם בדבר. ונכון ליזהר בספק ברכות ולא יברך אלא אחד. הגה: אבל אנו אין נוהגין כן. ט המדליקין בזויות הבית ואוכלים בחצר, אם אין הנרות ארוכות שדולקות עד הלילה הוי ברכה לבטלה. י לבה"ג, כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה. ועל פי זה נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה, ואין מכבות אותה. וי"א שאם מתנה קודם שהדליקה שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזן ברכו, מועיל. וי"א שאינו מועיל לה. ויש חולקים על בעל ה"ג ואומרים שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר אלא בתפלת ערבית, שכיון שאמר החזן: ברכו, הכל פורשין ממלאכתם. ולדידן, כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת הוי כברכו לדידהו. הגה: והמנהג שאוחה אשה המדלקת מקבלת שבת בהדלקה, אם לא שהתנה תחלה, ואפילו תנאי בלב סגי (מרדכי); אבל שאר בני הבית מותרין במלאכה עד ברכו. ועיקר הדלקה תלויה בנרות שמדליקין על השלחן, אבל לא בשאר הנרות שבבית (א"ז). וצריך להניח הנרות במקום שמדליקין, לא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר (מרדכי פ' ב"מ). יא אע"פ שלא התפללו הקהל עדיין, אם קדם היחיד והתפלל של שבת מבע"י, חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית מלאכה ואפי' אם אומר שאינו רוצה לקבל שבת. יב אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם. יג אדם שבא לעיר בע"ש וכבר קבלו אנשי העיר עליהם שבת, אע"פ שעדיין היום גדול, אם היו עליו מעות או שום חפץ, מניחו ליפול. יד אם ביום המעונן טעו צבור וחשבו שחשיכה והדליקו נרות והתפללו תפלת ערבית ש"ש, ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה חמה, א"צ לחזור ולהתפלל ערבית אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה; ואם יחיד הוא שטעה בכך, צריך הוא לחזור ולהתפלל תפלת ערבית. ולענין עשיית מלאכה בין ציבור בין יחיד מותרים, דקבלת שבת היתה בטעות. וי"א שאותם שהדליקו נרות אסורים בעשיית מלאכה ושאר אנשי הבית מותרין. וי"א שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן, ואפי' אם כבה אסור לטלטלו. טו מי ששהה להתפלל מנחה בע"ש עד שקבלו הקהל שבת, לא יתפלל מנחה באותה בהכ"נ אלא ילך חוץ לאותו בהכ"נ ויתפלל תפלה של חול, והוא שלא קבל שבת עמהם, אבל אם ענה וקבל שבת עמהם אינו יכול להתפלל תפלת חול, אלא יתפלל ערבית שתים. טז אם בא לבהכ"נ סמוך לקבלת הצבור שבת, מתחיל להתפלל מנחה ואע"פ שבעודו מתפלל יקבלו הצבור שבת אין בכך כלום, הואיל והתחיל בהיתר. יז י"א שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה. הגה: ומותר ליהנות מאותה המלאכה בשבת, וכ"ש במ"ש. מי שמאחר להתפלל במ"ש או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו, ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נ"ל.

ח חשון

רסד דיני הפתילה והשמן, ובו י' סעיפים

א אין עושין פתילה לנר של שבת, בין נר שעל השלחן בין כל נר שמדליק בבית, מדבר שהאור אינו נאחז בו אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת כגון: צמר ושער וכיוצא בהם, אלא מדבר שהאור נתלה בו כגון: פשתה נפוצה ובגד שש וצמר גפן וקנבוס וכיוצא בהן. הגה: ואם הדליק בדברים האסורים, אסור להשתמש לאורו (תשובת הרשב"א סי' קע"א). וי"א דאם

יש נר אחד מדברים המותרים, מותר להשתמש לאור האחרים. וכן דבר שאפשר בלא נר, מותר לעשות אפילו אצל נרות האחרים; ולצורך שבת יש להקל בדיעבד (הגהות מרדכי פ"ק ופ"ב דשבת). **ב** כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו אם נתכוין להעבות (פי' לעשותה עבה) הפתילה כדי להוסיף אורה, אסור; ואם נתכוין להקשות הפתילה כדי שוהא עומדת ולא תשלשל למטה, מותר. ומטעם זה מותר לכרוך דבר שמדליקין בו על גבי גמי או קש כדי ליתן הפתילה בעששית. הגה: נותנין גרגיר של מלח וגריס של פול ע"פ הנר בע"ש כדי שיהא דולק יפה בשבת (מיימוני פ"ה וטור). **ג** אין מדליקין נר לשבת אלא משמן הנמשך אחר הפתילה, ולפיכך אין מדליקין בזפת ולא בשעוה ולא בשמן העשוי מצמר גפן ולא באליה ולא בחלב; וכן אין מדליקין בעטרן מפני שריחו רע ויניחנו ויצא; ולא בצרי מפני שריחו נודף שמא יסתפק ממנו ונמצא מתחייב משום מכבה. **ד** אפי' נתן מעט שמן זית בשמנים אלו שאינם נמשכים ואז נמשכין, אין מדליקין בהם. **ה** חלב מהותך וקרבי דגים א"מ בהם; ואם נתן בהם מעט מאחת משמנים שמדליקין בהם, מותר להדליק בהם. **ו** שאר כל השמנים, חוץ מאלו, מדליקים בהם; ומ"מ שמן זית מצוה מן המובחר. **ז** כרך זפת או שעוה או חלב סביב הפתילה, מדליקים בהם. **ח** המדליק צריך שידליק רוב מה שיוצא מן הפתילה מהנר. **ט** א"צ להבהב הפתילה (פי' ענין הבהוב יפול על דבר שאינו נשרף לגמרי וגם לא קיים לגמרי) (אל תאכלו ממנו נא (שמות יב, ט), תרגום יונתן מהבהב). הגה: ומ"מ נהגו להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מחורכת ותאחז בה האור יפה (טור). **י** אין מדליקין בסמרטוטין, אפי' מחורכין.

רסה דין כלים הנתנים תחת הנר, ובו ד' סעיפים

א אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר כדי שיהא נוטף בתוכו, גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה; ואם חברו לו בסיד או בחרסית, מותר דכיון שהוא כלי אחד בדיל מיניה משום איסור שבת. **ב** לא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת, גזירה שמא יסתפק ממנו. **ג** אין נותנין כלי בשבת תחת הנר לקבל שמן הנוטף, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו; ומותר ליתנו מבע"י, והשמן הנוטף אסור להסתפק ממנו בשבת. הגה: ואסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי, אע"פ שאינו מטלטלו ואין בו משום מוקצה בנגיעה בעלמא, מ"מ אסור פן יתנדנד קצת מנגיעתו ויטה (א"ז). **ד** נותנים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות מפני שאין בהם ממש ואין כאן ביטול כלי מהיכנו; אבל לא יתן לתוכו מים אפי' מבע"י, מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות. ומ"מ מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת כיון שאינו מתכוין לכבוי אלא להגביה השמן. הגה: וי"א אפילו מתכוין לכבוי, שרי מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן לא הוי אלא גרם כיבוי, וכן נוהגין (סמ"ג).

רסו דין מי שהחשיך לו בדרך, ובו י"ג סעיפים

א מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום והיה עמו מעות ויש לו חמורו וגם יש עמו א"י, לא יניח כיסו על חמורו, מפני שהוא מצווה על שביתתו, אלא נותן כיסו לא"י להוליכו לו, ולמ"ש לוקחו ממנו ואפי' לא נתן לו שכר על זה ואע"פ שנתנו לו משחשיכה, מותר; אבל אם מצא מציאה אינו יכול ליתנה לא"י אא"כ באה לידו מבע"י דהשתא

הויא ככיסו. ב אם אין עמו אינו יהודי, מניחו על חמורו, וכדי שלא יהא חייב משום מחמר (פי' מנהיג את החמור) אי איכא עקירה והנחה מניחו לאחר שעקרה יד ורגל ללכת, דלאו עקירה היא, וכשהיא עומדת נוטל הימנה ולאחר שתחזור ותעקור רגלה יניחנו וי"א שצריך ליזהר מלהנהיגה בקול רם כל זמן שהכיס עליה. הגה: והוא לא ירכב על החמור, אלא ילך ברגליו. ואם הוא צריך לצאת חוץ לתחום מפני שמתיירא מן הלסטים, או שאר סכנה ואפילו הוא תוך התחום, יכול לישב על החמור ולרכוב. (ריב"ש וב"י בשם תשב"ץ). ג היה עמו חמורו וחרש שוטה וקטן, יניחנו על החמור ולא יתננה לאחד מאלו. ד היה עמו חרש ושוטה, יתננו לשוטה לפי שאין לו דעת כלל. ה שוטה וקטן, יתננו לשוטה שהקטן יבא לכלל דעת. חרש וקטן, יתננו למי שירצה. ו וי"א שכשנותנו לאחד מאלו מניחו עליו כשהוא מהלך ונוטלו ממנו כשהוא עומד. הגה: ודוקא כשנותן להם משחשכה, אבל כשנותן להם מבע"י, מותר בכל ענין. ז אם אין עמו שום אחד מכל אלו, יטלטלנו פחות פחות מארבע אמות. ודוקא כיסו או מציאה שבאה לידו, אבל אם לא באה לידו, לא. ח י"א דדוקא מי שהחשיך לו בדרך שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום, אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה ושכח והוציא לרה"ר לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו. ט הגיע לחצר החיצונה המשתמרת, נוטל מעל החמור כלים הנטלים; ושאינם נטלים מתיר את החבלים והשקים נופלים. ואם היתה טעונה כלי זכוכית שאסור לטלטלם, כגון שהם כוסות של מקיזי דם שאין ראוים בשבת לכלום לפי שהם מאוסים ואם יפלו לארץ ישברו, מניח תחתיהם כרים וכסתות. ודוקא במשאות קטנים שיכול לשמטן מתחתיהן, אבל אם הם גדולות שאינו יכול לשמוט הכרים מתחתיהן, אסור להניחם תחתיהן מפני שמבטל כלי מהיכנו (פי' מהתשמיש שהיה מוכן לו), אלא פורקן בנחת שלא ישברו, ולא יניחם על הבהמה משום צער ב"ח. י חשכה לו בדרך ותפילין בראשו, או שיושב בבה"מ בשדה וחשכה לו, מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו; ואם יש בית סמוך לחומה שנשמרים בתוכו, מניחן שם. יא היתה חבילתו מונחת על כתיפו וקידש עליו היום, רץ תחתיה עד ביתו; ודוקא רץ, אבל לילך לאט, לא, כיון דלית היכירא אתי למעבד עקירה והנחה, דזמנין קאי ולאו אדעתיה; אבל רץ אית ליה היכירא, וכי מטי לביתיה כי היכי דלא קאי פורתא ואשתכח דקא מעייל מרה"ר לרה"י, זורק לה כלאחר יד דהיינו שלא כדרך זריקה, כגון מכתיפיו ולאחריו. יב י"א דדוקא בחבילה התירו לעשות כן אבל לא בכיסו, וי"א דה"ה לכיסו. הגה: ומי ששכח כיסו עליו בשבת אם הוא בביתו יכול לילך עמו לחדר להתיר חגורו וליפול שם להצניעו, ואם הוא בשוק אסור להביאו לביתו רק מתיר חגורו בשוק והוא נופל, ואומר לא"י לשומרו ואם מביאו אין לחוש (אגודה מסכת ביצה ב"י סימן ש"ט). וע"ל סי' ש"י אם הכיס תפור בכגדו מה דינו. יג מצא ארנקי בשבת, אסור ליטלו אע"פ שירא פן יקדמנו אחר.

רסז דיני התפלה בערב שבת, ובו ג' סעיפים

א בתפלת המנחה בע"ש אין נופלין על פניהם. ב מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד (וע"ל סי' רל"ג כיצד משערין שיעור פלג המנחה). ג בברכת השכיבנו אינו חותם בה שומר עמו ישראל, אלא כיון שהגיע לובצל כנפיך תסתירנו אומר: ופרוס סכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך, בא"י הפורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים.

רסח דין הטועה בתפלת השבת, ובו י"ג סעיפים

א אומר ויכלו בתפלת ערבית. ב אם טעה והתחיל תפלת החול, גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל של שבת, ל"ש נזכר בברכת אתה חונן ל"ש נזכר בברכה אחת משאר הברכות, בין בערבית בין בשחרית, מוסף ומנחה. וי"א דבמוסף פוסק אפילו באמצע ברכה. ג אם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול ומיד כשאמר תיבת אתה נזכר קודם שאמר חונן, הוה ליה התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה; אבל אם היה יודע שהוא שבת, ושלא בכוונה התחיל תיבת אתה, אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת באתה אינו גומר ברכת אתה חונן דחשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו. הגה: דהרי יכול לומר אתה קדשת או אתה אחד (תרומת הדשן סימן י"ד). ד מי שהתפלל תפלה של חול בשבת ולא הזכיר של שבת, לא יצא. ואם הזכיר ש"ש בתוך י"ח אע"פ שלא קבע ברכה לשבת, יצא. הגה: במוסף אפילו לא אמר רק ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף, יצא. (ב"י בשם הרא"ש פרק מי שמתו). ה טעה והתפלל של חול בשבת, ולא הזכיר של שבת, אם עקר רגליו חוזר לראש; ואם לא עקר רגליו אע"פ שסיים תפלתו, אינו חוזר אלא לשל שבת. (וש"צ ששכח של שבת בשחרית עיין סימן קכ"ו). ו הטועה בתפלת שבת והחליף של זו בזו, אינו חוזר וי"א שאם החליף של מוסף באחרת, או אחרת בשל מוסף, חוזר. ז חוזרים לומר ויכלו, משום י"ט שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתפלה, וגם להוציא למי שאינו יודע; ואומרים אותו בקול רם ומעומד. ח ואומר ש"צ ברכה אחת מעין שבע, ואין היחיד אומר אותה. הגה: מיהו אם היחיד רוצה להחמיר על עצמו יכול לאומרה בלא פתיחה ובלא חתימה, וכן נוהגין הצבור לאמרה עם ש"צ בלא פתיחה וחתימה (אבודרהם וכל בו). ט יו"ט שחל להיות בשבת, אינו מזכיר של יום טוב בברכה מעין שבע (פי' אל עליון קונה וכו'). י א"א ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא דמאחרין לבא שיהיו ניזוקין. יא אף בשבת שאחר יו"ט אומרים ברכה מעין שבע. יב אין לדבר בשעה שאומרים ויכלו, ולא בשעה שאומר ש"צ ברכה מעין שבע. יג אם התפלל של חול ולא הזכיר של שבת, או שלא התפלל כלל ושמע מש"צ ברכה מעין שבע מראש ועד סוף, יצא.

רסט דין הקידוש בבית הכנסת, ובו סעיף אחד

א נוהגין לקדש בבהכ"נ, ואין למקדש לטעום מיין הקידוש אלא מטעימו לקטן, דאין קידוש אלא במקום סעודה (וע"ל סי' רע"ג). ומעיקרא לא נתקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא, להוציאם י"ח, ועכשיו אע"ג דלא אכלי אורחים בבי כנישתא לא בטלה התקנה, זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בבהכ"נ. אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבהכ"נ, וכן מנהג ארץ ישראל. הגה: ונהגו לעמוד בשעה שמקדשין בבית הכנסת.

ער לומר משנת במה מדליקין, ובו ב' סעיפים

א נוהגים לומר פרק במה מדליקין, והספרדים אומרים אותו קודם תפלת ערבית, והוא הנכון. ב יש שאין אומרים אותו ביום טוב שחל להיות בערב שבת, ויש שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה. הגה: ואין נוהגין כן. בחנוכה ובשבת של חול המועד אין אומרים אותו (מנהגים). וכן בי"ט שחל להיות בשבת, אין אומרים אותו (מהרי"ל הלכות סוכה).

ו חשון **רעא דיני קידוש על היין, ובו י"ז סעיפים** ט חשון

א כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד. **ב** נשים חייבות בקידוש אע"פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פי' מצות עשה התלויה בזמן), משום דאיתקש זכור (שמות יט, ח) לשמור (דברים ה, יב) והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה ומוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם. **ג** אם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד היום ולקידוש היום, מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעודה או ממה שיקנה יין לצורך היום. והא דתניא: כבוד יום קודם לכבוד לילה, היינו דוקא בשאר צרכי סעודה אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקידוש, כבוד לילה קודם לכבוד יום. **ד** אסור לטעום כלום קודם שיקדש, אפי' מים. ואפי' אם התחיל מבעוד יום, צריך להפסיק שפורס מפה, ומקדש. ואם היו שותים יין תחלה, אינו אומר אלא קידוש בלבד בלא ברכת היין, ואח"כ מברך ברכת המוציא. ואם אין לו יין ומקדש על הפת, אינו מברך המוציא. וי"א שאף כשמקדש על היין אינו מברך המוציא. **ה** שנים שהיו שותים ואמרו: בואו ונקדש קידוש היום, נאסר עליהם לשתות עד שיקדשו; ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיקדשו, אע"פ שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך תחלה בפה"ג, ואח"כ ישתו. הגה: אדם ששכח לקדש עד לאחר שברך ברכת המוציא ונזכר קודם שאכל, יקדש על הפת ואח"כ יאכל. אבל בהבדלה יאכל תחלה, דהרי אין מבדילין על הפת (הגהות אלפסי ומרדכי פב"מ). **ו** אם גמר סעודתו וקידש היום קודם שברך בהמ"ז, מברך בהמ"ז על כוס ראשון ואח"כ אומר קידוש היום על כוס שני, וצריך להזכיר של שבת בבהמ"ז, אע"פ שמברך קודם קידוש. הגה: וי"א דאינו מזכיר של שבת, דאזלינן בתר תחלת הסעודה, וכן עיקר כמו שנתבאר לעיל סוף סימן קפ"ח. ויש מחלוקת אם יטעום מכוס של ברכת המזון קודם שיקדש, גם אם צריך לאכול מעט אחר הקידוש כדי שיהא הקידוש במקום סעודה. וי"א דאף בגמר סעודתו אינו מברך בהמ"ז תחלה, אלא פורס מפה ומקדש, ומברך המוציא ואוכל מעט, ואח"כ מברך ברכת המזון. הגה: והכי נהוג להוציא את נפשיה מפלוגתת סברא ראשונה. **ז** אע"פ שאסור לו לטעום קודם קידוש, אם טעם, מקדש. **ח** אם לא קידש בלילה, בין בשוגג בין במזיד, יש לו תשלומין למחר כל היום. הגה: ואומר כל הקידוש של לילה (ב"י) מלבד ויכלו (אורח חיים בשם תוספות). **ט** צריך שתהיה מפה על השולחן תחת הפת ומפה אחרת פרוסה על גביו. **י** מקדש על כוס מלא יין שלא יהיה פגום, וטעון כל מה שטעון כוס של בהמ"ז, ואומר ויכלו מעומד, ואח"כ אומר בפה"ג ואח"כ קידוש. הגה: ויכול לעמוד בשעת הקידוש, ויותר טוב לישב (כל בו); ונוהגים לישב אף בשעה שאומר ויכלו, רק כשמתחילין עומדין קצת לכבוד השם כי מתחילין יום הששי ויכלו השמים ונרמז השם בר"ת. וכשמתחיל יתן עיניו בנרות (מהרי"ל ושכל טוב), ובשעת הקידוש בכוס של ברכה, וכן נראה לי. ע"ל סימן קפ"ג סעיף ד'. **יא** אם אין לו אלא כוס אחד, מקדש בו בלילה ואינו טועם ממנו, שלא יפגימנו, אלא שופך ממנו לכוס אחר וטועם יין של קידוש מהכוס השני, ולמחר מקדש במה שנשאר בכוס ראשון; ואם לא היה בו אלא רביעית בצמצום ונחסר ממנו בלילה, מוזגו למחר להשלימו לרביעית. והיינו דוקא כשיש לו כוס אחר להבדלה, שאל"כ מוטב שיניחנה להבדלה, שא"א בפת, משיקדש עליו ולא יהא לו יין להבדלה; ואם יש לו שני כוסות

מצומצמים אחר מזיגה, יקדש בלילה באחד ויבדיל על השני; ולא יקדש ביום, דקידוש דלילה עדיף. **יב** אחר שקידש על כוס, נוטל ידיו ומברך ענט״י ואם נטל ידיו קודם קידוש גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה, לא יקדש על היין אלא על הפת. הגה: וי״א דלכתחלה יש ליטול ידיו קודם הקידוש ולקדש על היין (הרא״ש ומרדכי פרק ע״פ (ורשב״א) והגה״מ פכ״ט, והטור). וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות רק בליל פסח, כמו שיתבאר סי׳ תע״ג. **יג** צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו, דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו, והוא רובו של רביעית. **יד** אם לא טעם המקדש, וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו (פי׳ מלא פיו), יצא; ואין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו, ומ״מ מצוה מן המובחר שיטעמו כולם. וי״א דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו יצאו, דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור. והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש לא יצא, וראוי לחוש לדבריהם; ודוקא בקידוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחר. **טו** קידש, וקודם שיטעום הפסיק בדיבור, חוזר ומברך בפה״ג ואין צריך לחזור ולקדש. וה״ה אם נשפך הכוס קודם שיטעום ממנו, יביא כוס אחר ומברך עליו בפה״ג, וא״צ לחזור ולקדש. **טז** לא יטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש אם הם זקוקים לכוסו, שופך ממנו לכוסות שבידם ריקנים או פגומים; אבל אם היו להם כוסות יין שאינם פגומים רשאים לשתות קודם שישתה המקדש. **יז** א״צ לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין, אא״כ היו פגומים שאז צריך לשפוך לכל כוס וכוס, כדי שישתו כלם מכוס שאינו פגום.

ערב על איזה יין מקדשים, ובו י׳ סעיפים

א אין מקדשין על יין שריחו רע, אע״ג דריחיה וטעמיה חמרא, ולא על יין מגולה אפילו האידנא דלא קפדינן אגילוי. **ב** יין מגתו מקדשין עליו; וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום. **יח ג** מקדשין על יין שבפי החבית, אע״פ שיש בו קמחין. הגה: ויש אוסרין לקדש עליו אלא יסננו תחלה להעביר הקמחין. (הגהות מרדכי פרק המוכר פירות וב״י בשם א״ח ותוס׳) ועל יין שבשולי החבית, אע״פ שיש בו שמרים; ועל יין שחור; ועל יין מזוג; ועל יין דריחיה חלא וטעמיה חמרא. הגה: ואין מקדשין על היין דריחיה חמרא וטעמיה חלא (טור) ומ״מ מצוה לברור יין טוב לקדש עליו. **ד** מקדשין על יין לבן, והרמב״ן פוסלו לקידוש אפי׳ בדיעבד, אבל מבדילין עליו, ומנהג העולם כסברא ראשונה. **ה** יין חי אפי׳ אם הוא חזק דדרי (פי׳ שראוי למזוג) על חד תלת מיא, מקדשים עליו; ומ״מ יותר טוב למזגו ובלבד שיהא מזוג כראוי. הגה: ויינות שלנו יותר טובים הם בלא מזיגה (טור). **ו** יין צמוקים מקדשין עליו, (והוא שיש בהן לחלוחית קצת בלא שרייה) (טור). **ז** שמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים, אם ראוי לברך עליהם בפה״ג מקדשין עליו. (וע״ל סי׳ ר״ד סעיף ה׳). **ח** מקדשין על יין מבושל ועל יין שיש בו דבש, וי״א שאין מקדשין עליהם. הגה: והמנהג לקדש עליו אפילו יש לו יין אחר רק שאינו טוב כמו המבושל או שיש בו דבש (אגור). **ט** במקום שאין יין מצוי, י״א שמקדשים על שכר ושאר משקין, חוץ מן המים. וי״א שאין מקדשין. ולהרא״ש, בלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת, ובבקר יותר טוב לקדש על השכר, שיברך עליו שהכל קודם ברכת המוציא, שאם יברך על הפת תחלה אין כאן שום שינוי, ודברי טעם הם. הגה: וכן המנהג פשוט כדברי הרא״ש. ואם יין בעיר, לא

יקדש על הפת. ומי שאינו שותה יין משום נדר, יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין עמו; ואם אין אחרים עמו יקדש על הפת ולא על היין, או ישמע קידוש מאחרים. (הגהות מיימוני פרק כ"ט דמחזר אחר יין ותשובת מיימוני סוף הפלאה סי' ד' דיקדש על הפת לכן צ"ל החילוק אם אוכל לבדו ואם אוכל עם אחרים). **י ברכת יין של קידוש פוטרת יין שבתוך הסעודה, ואינו טעון ברכה לאחריו דבה"מ פוטרתו בין שהוא על הכוס בין שאינו על הכוס** (וע"ל סי' קע"ד סעיף ו').

רעג שיהיה הקידוש במקום סעודה, ובו ז' סעיפים

א אין קידוש אלא במקום סעודה, ובבית אחד מפנה לפנה חשוב מקום אחד, שאם קידש לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת, אפי' הוא טרקלין גדול, א"צ לחזור ולקדש. הגה: ומבית לסוכה חשוב כמפנה לפנה (מרדכי פ' ע"פ) **וי"א שכל שרואה מקומו, אפילו מבית לחצר, א"צ לחזור ולקדש. וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, שפיר דמי** (וע"ל ריש סי' קע"ח), **והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא,** (וכן עיקר). **ב אם קידש בבית אחד ע"מ לאכול שם, ואח"כ נמלך לאכול במקום אחר, צריך לחזור ולקדש במקום שרוצה לאכול שם. ג אם קידש ולא סעד, אף ידי קידוש לא יצא.** הגה: וצריך לאכול במקום קידוש לאלתר, או שיהא בדעתו לאכול שם מיד, אבל בלאו הכי אפילו אכל במקום קידוש אינו יוצא (מהר"י מולין), ואם היה בדעתו שלא לאכול שם מיד, ונמלך ואכל, יצא (ב"י סוף הסי'). **ד יכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שאינו אוכל עמהם, דלדידהו הוי מקום סעודה. ואע"ג דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש, בקידוש היום דמי ויכול להוציאם אע"פ שאינו נהנה.** הגה: ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת, מותר לעשות כן (רבינו ירוחם וב"י בשם הרי"ף והרא"ש והטור סי' תפ"ד). **והוא שאינם יודעים. ואם עדיין לא קידש לעצמו, יזהר שלא יטעום עמהם, שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו. ה כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפי' אכל דבר מועט, או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר. ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות, לא.** הגה: ולפי זה היה מותר למוהל ולסנדק לשתות מכוס של מילה בשבת בשחרית, אם שותין כשיעור (ב"י) אבל נהגו ליתן לתינוק (הגמי"י פרק כ"ט). **ו ואם קידש בביתו ושמע שכנו ושלחנו ערוך לפניו, יוצא בו דשפיר הוי מקום סעודה. וכגון שנתכוין השומע לצאת, ומשמיע להוציא. ז י"א שאין מקדשים אלא לאור הנר, וי"א שאין הקידוש תלוי בנר ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים, מקדש בחצר ואוכל שם אע"פ שאינו רואה הנר, שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער, והכי מסתברא.**

רעד דיני בציעת הפת בשבת, ובו ד' סעיפים

א בוצע על שתי ככרות (שלימות), **שאוחז שתיהן בידו ובוצע התחתונה.** הגה: ודוקא בלילי שבת (ד"ע), אבל ביום השבת או בלילי יו"ט בוצע על העליונה (כל בו והגהות מיימוני פ"ח מהלכות חמץ ומצה), והטעם הוא על דרך הקבלה. **ב מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה** (וע"ל סי' קס"ז). **ג אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע, ואם יש**

לפני כל אחד לחם משנה יכולים לטעום אע"פ שעדיין לא טעם הוא. ד סעודה זו ושל שחרית אי אפשר לעשותה בלא פת.

ערה דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת, ובו י"ב סעיפים

א אין פולין (פי' לבער את הכנים מהבגדים, תרגום בערתי הקדש (דברים כו, יג) פליתי), ואין קורין בספר לאור הנר ואפילו אינו מוציא בפיו, שמא יטה. ואפי' הוא גבוה עשר קומות שאינו יכול ליגע אליו, שלא חלקו חכמים בדבר. ומטעם זה יש לאסור אפי' הוא בעששית או קבוע בחור שבכותל, וכן בנר של שעוה. ב ודוקא אחד, אבל שנים קורים ביחד, שאם בא האחד להטות (פי' להטות הנר כדי שיגיע השמן לפתילה), יזכירנו חבירו. והוא שקורים בענין אחד, שאז ישגיח האחד במה שיעשה חבירו, אבל בשני ענינים לא. הגה: וי"א דכשני ספרים, אפילו בענין אחד אסור (ב"י), ולכן אסור לומר פיוטים בליל י"ט שחל להיות בשבת, בכהכ"נ, וכן נהגו (מרדכי וסה"ת וסמ"ג והגהות). ג אם יש אחר עמו, אפי' אינו קורא, ואומר לו: תן דעתך עלי שלא אטה, מותר; וה"ה אם אומר כן לאשתו. ד אדם חשוב, שאין דרכו בחול להטות, מותר בכל גוונא. ה במדורה, אפילו עשרה אין קורין משום דהואיל ויושבים רחוקים זה מזה, ועוד שזנבות האודים סמוכים להם, אין זה מכיר כשבא חבירו להבעיר ולחתות. ו תינוקות של בית רבן קוראין לאור הנר, מפני שאימת רבן עליהם. ז מותר לקרות במה מדליקין לאור הנר, שהרי הוא מזכיר איסור שבת ואיך ישכח. ח נוהגים לקרות בליל יו"כ במחזורים, מפני שאימת יוה"כ עליהם. ט ליל פסח שחל להיות בשבת, מותר לקרות ההגדה בספר משום דהוי כעין ראשי פרקים, דאין ע"ה שלא תהא שגורה בפיו קצת. י הרב יכול לראות לאור הנר מהיכן יקראו התינוקות, ולסדר ראשי הפרשיות בפיו בספר, וקורא כל שאר הפרשה על פה. וראשי פרשיות לאו דוקא, אלא כל שיודע הפרשה ע"פ ובקצת צריך לראות בספר, שרי, שמאחר שאינו מעיין בספר תמיד אית ליה היכירא ולא אתי להטויי. יא כלים הדומים זה לזה וצריך עיון להבחין ביניהם, אסור לבדקן לאור הנר ואפילו להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו אם הם דומים, אסור לבדוק. יב שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר, מפני שאינו מכירן בין בנר שמן זית בין בנר של נפט (פי' מין זפת לבן וריחו רע) שאורו רב. הגה: ויש מתירין בשל נפט, אפילו בשמש שאינו קבוע (טור וב"י בשם הפוסקים), אבל שמש קבוע מותר לו לבדוק לאור הנר כוסות, מפני שא"צ עיון הרבה. ואם היה נר של שמן זית, אין מורין לו לבדוק ואע"פ שהוא מותר, גזירה שמא יסתפק ממנו. הגה: נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות, משום ביזוי מצוה. וכ"כ הרוקח.

רעו דיני נר שהדליק א"י בשבת, ובו ה' סעיפים

א א"י שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפי' למי שלא הודלק בשבילו. הגה: ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת, אסור בכל ענין (הג"א פ"ק דשבת וב"י בשם סמ"ג וסה"ת) אבל אם הדליקו לצרכו או לצורך חולה ישראל, אפי' אין בו סכנה. הגה: או לצורך קטנים דהוא כחולה שאין בו סכנה (מרדכי פ"ק דשבת), מותר לכל ישראל להשתמש לאורו. וה"ה לעושה מדורה לצרכו או לצורך חולה. ויש אוסרים במדורה, משום דגזרינן שמא ירבה בשבילו. הגה: מיהו אם עשה א"י בבית ישראל, מדעתו, אין הישראל צריך לצאת אע"פ שנהנה מן הנר או מן המדורה (טור).

ב ישראל וא"י שהסיבו יחד והדליק א"י נר אם רוב א"י, מותר להשתמש לאורו. ואם רוב ישראל, או אפי' מחצה על מחצה, אסור. ואם יש הוכחה שלצורך א"י מדליקה, כגון שאנו רואים שהוא משתמש לאורה, אע"פ שרוב ישראל, מותר. הגה: י"א דמותר לומר לא"י להדליק לו נר לסעודת שבת משום דסבירא ליה דמותר אמירה לא"י אפי' במלאכה גמורה במקום מצוה (ר"ן ס"פ ר"א דמילה בשם העיטור), שעל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לצוות לא"י להדליק נרות לצורך סעודה, בפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחה בידם. ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו וע"ל סי' ש"ו. **ג** אם אומר אדם לעבדו או לשפחתו לילך עמו והדליקו הנר, אע"פ שגם הם צריכים לו אין זה לצורך הא"י, כיון שעיקר ההליכה בשביל ישראל. הגה: ומותר לומר לא"י לילך עמו ליטול נר דלוק כבר, הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא (רבי ירוחם והגהות מרדכי פ"ק דשבת והגהות מיימוני פ"ו). **ד** אם יש נר בבית ישראל ובא א"י והדליק נר אחר, מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק, אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני. וכן אם נתן שמן בנר הדולק, מותר להשתמש עד כדי שיכלה השמן שהיה בו כבר, ואח"כ אסור. הגה: ומותר למחות בא"י שבא להדליק נר או להוסיף שמן (טור). **ה** בארצות קרות, מותר לא"י לעשות מדורה בשביל הקטנים ומותרין הגדולים להתחמם בו, ואפי' בשביל הגדולים מותר אם הקור גדול, שהכל חולים אצל הקור; ולא כאותם שנוהגים היתר אע"פ שאין הקור גדול ביום ההוא.

רעז שלא לגרום כיבוי הנר, ובו ה' סעיפים

א נר שמונח אחורי הדלת, אסור לפתוח הדלת (כדרכו), (רמב"ם פ"ה ומרדכי פ' כ"ב וב"י בשם סמ"ג) שמא יכבנה הרוח. (אבל לנעול הדלת כנגדו, מותר (ת"ה סי' כ"ט) וה"ה בחלון שכנגד הנר שעל השלחן (מרדכי פכ"ב וב"י בשם תוספות וטור) ואם הוא קבוע בכותל שאחורי הדלת, אסור לפתוח הדלת ולנעלו כדרכו שמא תהא הדלת נוקשת עליו ותכבנו, אלא פותח ונועל בנחת. ואם הוא קבוע בדלת עצמו, שפתיחתו ונעילתו מקרב השמן לנר או מרחיקו ממנו, אסור לפתחו ולנעלו. הגה: ובנר של שעוה מותר לפתוח ולנעול אע"פ שהוא קבוע בדלת (ב"י). **ב** אסור לפתוח הדלת כנגד המדורה שהיא קרובה קצת אל הדלת ואפי' אין שם אלא רוח מצויה, אבל אם היה פתוח כנגדה, מותר לסוגרו ואין בו משום מכבה. **ג** שכח נר על הטבלא, מנער את הטבלא והוא נופל, אפי' אם הוא דולק, רק שלא יכוין לכבותו. הגה: וטוב לעשותו ע"י א"י, במקום שא"צ כ"כ (כל בו), ובלבד שיהא נר של שעוה וכיוצא בו, או שלא יהא בו שמן, אבל אם יש בו שמן א"א שלא יקרבנו אל הפתילה ונמצא מבעיר; ואם הניחו עליה מדעת, אסור לנערה שהרי הטבלא היא בסיס (פי' דבר הנושא דבר אחר תרגום ואת כנו (שמות לא, ט) ויח בסיסיה), לדבר האיסור. הגה: ומ"מ מותר ליגע בטבלא הואיל ואינו מטלטל הנר. וה"ה שמותר ליגע במנורה שבבהכ"נ והנרות דולקות עליו, ובלבד שלא ינענע (מרדכי פכ"ב). **ד** מותר להניח נר של שבת מבע"י ע"ג אילן וידלק שם בשבת דליכא למיחש דלכשיכבה לשקליה מיניה ונמצא משתמש במחובר, אבל אין מניחין נר של יו"ט ע"ג אילן, דשקיל ומנח ליה ונמצא משתמש באילן. **ה** מותר לכפות קערה ע"ג הנר בשבת כדי שלא יאחוז האור בקורה.

רעח שיכול לכבות הנר בשביל החולה, ובו סעיף אחד

א מותר לכבות הנר בשביל שישן החולה שיש בו סכנה.

רעט דיני טלטול הנר בשבת, ובו ז' סעיפים

א נר שהדליקו בו באותה שבת, אע"פ שכבה, אסור לטלטלו. וכן מותר השמן שבנר שהדליקו בו באותה שבת, אסור לטלטלו ולהסתפק ממנו באותה שבת. **ב** נר זה שאמרנו שאסור לטלטלו, אפילו לצורך גופו ולצורך מקומו אסור; ויש מי שהתיר, ולא נראו דבריו. הגה: וי"א דמי שהוא איסטניס והנר מאיס עליו מותר להוציאו דהוי לדידיה כגרף של רעי, והמחמיר לא הפסיד (מרדכי ריש ביצה). **ג** לטלטל נר ע"י שנותנין עליו לחם בשבת, אסור. ואם נתן עליו הלחם מבע"י, יש מי שמתיר לטלטלו בשבת ע"י לחם זה, ואין לסמוך עליו. **ד** אם התנה מע"ש על נר זה שיטלטלנו משיכבה, מותר לטלטלו אחר שכבה. הגה: וי"א דלא מהני תנאי, וכן נוהגין במדינות אלו. ודין התנאי ע"ל סי' תרל"ח (הג"א פרק כירה ור"י ח"ב וכל בו). ונוהגין לטלטלו ע"י א"י ואין בזה משום איסור אמירה לא"י הואיל והמנהג כך הוי כאילו התנה עליו מתחלה ושרי כנ"ל. **ה** נר שהדליקו בשבת לחיה ולחולה וילדה החיה ונתרפא החולה, מותר לטלטלו אם כבה. וה"ה למדליק בשבת בשוגג וכבה, שמותר לטלטלו. **ו** נר שלא הדליקו בו באותו שבת, אפילו הוא של חרס דמאיס ואפילו הוא של נפט דמסריח, מותר לטלטלו דמוקצה מחמת מיאוס מותר. **ז** מנורה, בין גדולה בין קטנה, אם היא של פרקים אין מטלטלין אותה דחיישינן שמא תפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי; ואפילו אם אינה של פרקים אלא יש בה חריצים סביב ודומה לשל פרקים, אסור לטלטלה.

רפ תשמיש המטה בשבת, ובו ב' סעיפים

א תשמיש המטה מתענוגי שבת הוא, לפיכך עונת תלמידי חכמים הבריאים מליל שבת לליל שבת. **ב** מותר לבעול לכתחלה בתולה בשבת ואין בו משום חובל ולא משום צער **ג**

רפא שלא יכרע בולך אנחנו מודים, ובו סעיף אחד

א אין לשחות בולך לבדך אנחנו מודים, שאין לשחות אלא במקומות שאמרו חכמים. הגה: ונוהגים שבשבת מאחרין יותר לבא לבהכ"נ מבחול, משום דבתמיד של ימות החול נאמר בבקר (במדבר כח, ד) ואצל שבת נאמר וביום השבת (במדבר כח, ט) דמשמע איחור (מרדכי פרק כ"ב). ונוהגין להרבות בזמירות של שבת כ"מ לפי מנהגו, ובכל דבר אם לא אמרו אין מחזירין אותו מלבד אם לא אמר לאל אשר שבת וכו' מחזירין אותו. ויש להאריך ולהנעים בזמירות ואין למחות במאריך בהם, אע"פ שהמוחה מכוין משום ביטול תורה (א"ז). ומ"מ בשבת ויו"ט לא יאריך יותר מדאי, כדי שיאכלו קודם שעה ששית כדלקמן סי' רפ"ח.

רפב קריאת התורה והמפטיר בשבת, ובו ז' סעיפים

א מוציאין ס"ת וקורין בו שבעה; ואם רצה להוסיף, מוסיף. הגה: וה"ה ביו"ט מותר להוסיף על מנין הקרואים (רמב"ם פ' י"ב מה"ת ותשובת מהר"ם וב"י). וי"א דביו"ט אין להוסיף (ר"ן פרק הקורא) וכן נהגו במדינות אלו מלבד בשמחת תורה שמוסיפין הרבה, גם בכל יו"ט אין המפטירין ממנין הקרואים, כדלקמן. **ב מותר לקרות עולים הרבה אע"פ שקרא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך, אין בכך כלום.** הגה: ויש אוסרים (מרדכי סוף מגילה) וכן נהגו במדינות אלו חוץ מבשמחת תורה שנהגו להרבות בקרואים, ונהגו כסברא הראשונה. **ג הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין, אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור.** הגה: ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים (ר"ן וריב"ש). ודין עבד כנעני כדין אשה, אבל אם אמו מישראל מותר לעלות (הגהות מיימוני פי"ב מהל' תפלה). ואסור לקרות בראש מגולה. ואין איסור לקרות ע"ה נכבד, עשיר וגדול הדור לפני ת"ח, כי אין זה בזיון לת"ח רק כבוד לתורה שמתכבדת באנשים גדולים (א"ז). וממזר מותר לעלות לס"ת (מהר"א מפראג). וע"ל סימן קל"ד מסדר הקרואים. **ד נוהגים לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה ואומר קדיש, וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי.** הגה: וכן נוהגים ביו"ט שאין מפטיר ממנין הקרואים, אבל בחול שאסור להוסיף על מנין הקרואים, השלישי הוא מפטיר. וביום שמוציאין ב' ספרים או ג', המפטיר קורא באחרונה. וקטן יכול לקרות בפרשת המוספין או בד' פרשיות שמוסיפין באדר, וכן נוהגים (ר"ן ומרדכי פרק ב' דמגילה), אע"פ שיש חולקים. ואומרים קדיש קודם שעולה המפטיר, ואין חילוק בזה בין הוסיפו על מנין הקרואים או לא ובין מוציאין ס"ת א' או ג' (ב"י בשם הר"ר ישעיה והרא"ש ורבינו ירוחם). **ה אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה, וכבר אמר ש"צ קדיש אחר קריאת הפרשה, זה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות ויברך על קריאתו תחלה וסוף.** הגה: אבל אם לא אמר קדיש, יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע, ואם יש אחרים שיודעים להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר (א"ז). **ו אם טעה ש"צ וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש, א"צ לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי, דקי"ל מפטיר עולה למנין שבעה. ז קרא הפרשה בתפלת שחרית בשבת ודילג פסוק אחד, חוזר וקורא הוא ושנים עמו; ואפילו הפטיר והתפלל מוסף, חוזר וקורא.**

רפג למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת, ובו סעיף אחד

א מה שאין מוציאין בשבת ספר שני לקרות פרשת המוספים, מפני שאין בה אלא שני פסוקים.

רפד דיני הפטרה וברכותיה, ובו ז' סעיפים

א מפטירין בנביא מענינה של פרשה. ואין פוחתין מכ"א פסוקים, אא"כ סליק ענינא בבציר מהכי כגון: עולותיכם ספו על זבחיכם (ירמיהו ז, כא). הגה: ודוקא בשבת בעינן כ"א פסוקים, ג"פ לכל א' מן הקרואים, אבל ביו"ט שקורין ה' סגי בט"ו פסוקים (מהר"ם פאדוא"ה). ולא נתקנה ההפטרה רק בצבור, אחר שקראו בתורה (תשובת הרמב"ן סימן קצ"ט), אבל בלאו הכי אסור לקרות עם הברכות שלפניה ולאחריה, אבל בלא ברכה שרי (ב"י). **ב אם חל ר"ח בשבת, אין המפטיר מזכיר של ר"ח כלל. וי"א שאע"פ שאינו מזכיר בחתימה של ר"ח, מזכירין אותו בתוך**

הברכה שאומר את יום המנוח הזה ואת יום ר"ח הזה, והמנהג כסברא הראשונה. ג צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת. ד קטן יכול להפטיר. הגה: ואם קראו למפטיר מי שאינו יודע לומר ההפטרה יכול אחר לאומרה, אבל לכתחלה אסור לעשות כן. ה אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרה, הבא לסיימה לא יתחיל ממקום שפסק הראשון אלא צריך לחזור להתחיל ממקום שהתחיל הראשון, כמו בס"ת. הגה: ושנים לא יאמרו ההפטרה בפעם אחת דתרי קלי לא משתמעי (ריב"ש סימן ל"ז). ו אין המפטיר מפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הס"ת. ז בשבת שהפרשיות מחוברות, מפטירין בהפטרת פרשה שנייה. הגה: וע"ל סי' תכ"ח ונהגו להזכיר אחר קריאת התורה נשמת המתים ולברך העוסקים בצרכי צבור, כ"מ לפי מנהגו. (שבולי הלקט והגהות מרדכי פ"ק רשבת) ונוהגין לומר: יקום פורקן, ואין בזה משום איסור תחינה בשבת. וג"כ נוהגין לומר: אב הרחמים; ובכל יום שא"א בו צו"צ אין אומרים אותו, וכן כשיש חתונה או מילה. ויש מקומות שא"א אותו כשמברכין החדש, מלבד בימי הספירה, והולכים בכל זה אחר המנהג.

רפה לקרוא הפרשה שנים מקרא, ואחד תרגום, ובו ז' סעיפים

א אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרות ודיבן. (במרבר לב, ג). ב אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום, וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י. ג מיום ראשון ואילך חשוב עם הצבור. ד מצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת, ואם לא השלים קודם אכילה ישלים אחר אכילה עד המנחה; וי"א עד רביעי בשבת; וי"א עד שמ"ע (דהיינו בשמחת תורה, שאז משלימים הצבור). ה יכול לקרות הפרשה שמו"ת בשעת קריאת התורה (וע"ל סימן קמ"ז). ו מלמדי תינוקות א"צ לחזור ולקרות הפרשה בשבת. ז א"צ לקרות פרשת יו"ט. הגה: וכן א"צ לקרות ההפטרות (מרכי ה"ק), ומ"מ נהגו לקרות ההפטרה; ובשבת של חתונה יקרא ההפטרה של שבת ולא שוש אשיש (פסקי מהרא"י סי' ק"א).

רפו דיני תפלת מוסף בשבת, ובו ה' סעיפים

יא חשון

א זמן תפלת מוסף מיד אחר תפלת השחר ואין לאחרה יותר מעד סוף ז' שעות. ואם התפלל אותה אחר שבע שעות נקרא פושע ואעפ"כ יצא י"ח מפני שזמנה כל היום. ואם שכח ולא התפלל עד שעבר כל זמנה, אין לה תשלומין. ויש בה נשיאות כפים. הגה: ואם התפלל אותה קודם תפלת שחרית, יצא (א"מ בשם הרשב"א ור"י פ' תפלת השחר). ב כל יחיד חייב להתפלל תפלת המוספין בין אם יש צבור בעיר או ג הגה: ואח"כ חוזר הש"צ התפלה כמו בשאר תפלות (ב"י בשם שבולי לקט). ד מותר לטעום קודם תפלת המוספין, דהיינו אכילת פירות או אפילו פת מועט אפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד הלב, אבל סעודה אסור. ה היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות (ומחצה, טור) שהוא זמן תפלת מנחה, צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף. הגה: ומיהו אם הקדים של מוסף, יצא (ב"י בשם הרשב"א). וי"א דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיהן, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם א"צ עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף. הגה: ומיהו אם הגיע מנחה קטנה יתפלל מנחה תחלה (הר"י והרא"ש בשם ירושלמי). ויש מי שהורה שאין עושים כן בצבור להקדים תפלת מנחה לתפלת מוסף, כדי שלא יטעו. ו בשבת ויו"ט אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא (וע"ל סי' קל"ג).

ח חשון **רפז ניחום אבלים וביקוד חולים בשבת, ובו סעיף אחד**

א יכולים לנחם אבלים בשבת, וכן יכולים לבקר את החולה. ולא יאמר לו כדרך שאומר לו בחול, אלא אומר לו: שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום. הגה: וי"א דאין צריך לומר ורחמיו מרובים וכו', וכן נהגו (רמב"ם פרק כ"ד).

רפח דין תענית ודין תענית חלום בשבת, ובו י' סעיפים

א אסור להתענות בשבת עד ו' שעות. הגה: ואפילו לומד ומתפלל, אסור (מרדכי פ"ק דשבת).

ב י"א שאדם שמזיק לו האכילה, דאז עונג הוא שלא לאכול, לא יאכל. הגה: וכן מי שיש לו עונג אם יבכה, כדי שילך הצער מלבו, מותר לבכות בשבת (אגור בשם שבולי לקט). **ג** אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת (פי' דבר קבוע), י"א שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה, וכן אמרו שכך היה עושה הר"י החסיד ז"ל. **ד** מותר להתענות בו ת"ח כדי שיקרע גזר דינו. וצריך להתענות ביום ראשון, כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת. ואם תשש כחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים, לא יתענה ביום א' ויתענה אח"כ. הגה: וכ"ש אם היה ביום א' חנוכה או ר"ח או פורים או יו"ט אפילו יו"ט שני של גליות שאין להתענות עד אח"כ. וי"א מי שישן שינת צהרים וחלם לו חלום רע, יתענה מחצי היום עד חצי הלילה ואז יבדיל, וביום הראשון יתענה כאילו התענה כל יום השבת (מ"כ). **ה** י"א שאין להתענות ת"ח בשבת אלא על חלום שראהו תלת זימני. וי"א שבזמן הזה אין להתענות ת"ח בשבת, שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות לידע איזה טוב ואיזה רע. והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים שעל שלשה חלומות מתענים בשבת, ואלו הן: הרואה ס"ת שנשרף, או יוה"כ בשעת נעילה, או קורות ביתו או שיניו שנפלו; וי"א הרואה יוה"כ אפילו שלא בשעת נעילה; וי"א הרואה שקורא בתורה; וי"א הרואה שנושא אשה. והא דרואה שיניו שנפלו דוקא שיניו, אבל הרואה לחייו שנשרו, חלום טוב הוא דמתו היועצים עליו רעה ונ"ל שהחלומות שאמרו בפרק הרואה שהם רעים, גם עליהם מתענין בשבת. **ו** המתענה בשבת אומר: עננו, אחר סיום תפלתו בלא חתימה, וכוללו באלהי נצור. הגה: ויאמר אחר תפלתו: רבון העולמים גלוי וכו' כמו בחול (א"ז הלכות תענית). **ז** אם הקדימה לאכול הוא עונג לו כגון שנתעכלה סעודת הלילה, יקדים. ואם האיחור עונג לו, כגון שעדיין לא נתעכל, יאחר. הגה: וכן מי שיש לו סעודות כל יום כמו בשבת, ישנה בשבת להקדים או לאחר (גמ' פכ"ב וטור). **ח** אין מתענין על שום צרה מהצרות כלל. **ט** אין צועקים ולא מתריעין בו על שום צרה חוץ מצרת המזונות שצועקים עליה בפה בשבת, ולא בשופר. וכן עיר שהקיפוה אנסין או נהר וספינה המטורפת בים, ואפילו על יחיד הנרדף מפני אנסין או לסטים או רוח רעה, זועקין ומתחננין בתפלות בשבת, אבל אין תוקעין אא"כ תוקעין לקבץ העם לעזור אחיהם ולהצילם (וע"ל סי' תקע"ו סי"ג). **י** נרדף מפני רוח רעה שאמרו ל"ד דה"ה לכל חולה שיש בו סכנת היום זועקים ומתחננין. וכן נהגו לומר: מצלאים בשבת על חולים המסוכנים סכנת היום. הגה: וכן מותר לברך החולה המסוכן, בו ביום (ליקוטי מהר"י בדי"ן וב"י בשם הר"ן פ"ג דתענית).

רפט סדר סעודת שחרית של שבת, ובו כ' סעיפים

א יהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה כמו בסעודת הלילה, ויברך על היין בפה"ג והוא נקרא קידושא רבא. ואחר כך יטול ידיו (וע"ל סי' רע"א סעיף י"ב בהג"ה) **ויבצע על לחם משנה כמו בלילה ויסעוד, וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה ושלא יטעום קודם לו כלום כמו בקידוש הלילה. ומיהו לשתות מים בבוקר קודם תפלה מותר, מפני שעדיין לא חל עליו חובת קידוש.** הגה: וע"ל כל דיני קידוש סי' רע"א ער"ב רע"ג. **ב במקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין, חוץ מן המים, חמר מדינה ומקדשין עליו. ואם אין לו שכר ושאר משקין, אוכל בלא קידוש.**

רצ בשבת ישלים מאה ברכות בפירות, ובו כ' סעיפים

א ירבה בפירות ומגדים ומיני ריח, כדי להשלים מנין מאה ברכות. הגה: ואם רגיל בשינת צהרים אל יבטלנו, כי עונג הוא לו (טור). **ב אחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה, ואסור לקבוע סעודה באותה שעה.** הגה: ופועלים וב"ב שאינן עוסקים בתורה כל ימי שבוע, יעסקו יותר בתורה בשבת מת"ח העוסקים בתורה כל ימי השבוע, והת"ח ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתייה קצת, דהרי הם מתענגים בלמודם כל ימי השבוע (ב"י סי' רפ"ח בשם ירושלמי).

רצא דין שלש סעודות, ובו ו' סעיפים

א יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית ואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה בכביצה, ואם א"א לו כלל לאכול אינו חייב לצער את עצמו. והחכם עיניו בראשו (קהלת ב, יד) **שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר, כדי ליתן מקום לסעודה שלישית.** הגה: ומי שלא אכל בליל שבת, יאכל שלש סעודות ביום השבת (הרא"ש פרק ע"פ). **ב זמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית.** הגה: י"א דאסור לשתות מים בין מנחה למעריב בשבת, דאז חוזרים הנשמות לגיהנם, וע"כ אין לאכול סעודה שלישית בין מנחה למעריב, אלא יאכל אותה קודם מנחה (תוספות והרא"ש ומרדכי פרק ע"פ). וי"א דיותר טוב להתפלל מנחה תחלה (רמב"ם וטור והגמ"ר והגמי"י פ"ל ואגור), וכן נוהגים לכתחלה בכל מדינות אלו, ומ"מ אין לשתות מים מן הנהרות, אבל בבית שרי וכ"ש שאר משקין דשרי (הגמי"י פ"ל). וי"א דאין אסור אלא תוך י"ב חודש על אביו ואמו (אגורה ומרדכי פ' ע"פ). וי"א דאיסור זה של שתיית מים אינו רק בע"ש (תוספות והרא"ש ומרדכי בשם ר' משולם והגמי"י). **ג אם נמשכה סעודת הבוקר עד שהגיע זמן המנחה יפסיק הסעודה ויברך בהמ"ז ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד ונכון הדבר שאם לא היה עושה כן, מאחר שנמשכה סעודת הבוקר עד אותה שעה, לא היה יכול לאכול אח"כ אלא אכילה גסה.** הגה: אבל מי שיודע שאפשר לאכול אחר שיתפלל מנחה עם הצבור, לא יעשה סעודה שלישית קודם מנחה; מיהו אם עשאה, יצא. **ד א"צ לקדש בסעודה שלישית, אבל צריך לבצוע על שתי ככרות.** הגה: ואם סועד הרבה פעמים בשבת צריך לכל סעודה ב' ככרות (אבודרהם ומיימוני), ולפחות לא יהיה לו בסעודה שלישית פחות מככר אחד שלם (טור ומרדכי פ' כ"כ). ומזה פשט המנהג להקל לבצוע בסעודה שלישית רק בככר א' שלם, אבל יש

להחמיר ליקח שנים. **ה** צריך לעשותה בפת; וי"א שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשה מיני דגן; וי"א שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים, אבל לא בפירות; וי"א דאפילו בפירות יכול לעשותה. וסברא ראשונה עיקר, שצריך לעשותה בפת אא"כ הוא שבע ביותר. הגה: או במקום שא"א לו לאכול פת, כגון בערב פסח שחל להיות בשבת שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה כדלקמן בהלכות פסח (מהרי"ל ה"פ). **ו** נשים חייבות בסעודה שלישית.

רצב דין תפלת מנחה בשבת, ובו ב' סעיפים

א במנחה (אומרים אשרי ובא לציון ואני תפלתי וגו') (טור) ומוציאין ס"ת וקורין ג' אנשים י' פסוקים מפרשה הבאה. ואפילו חל יום טוב להיות בשבת, קורין בפרשה הבאה ולא בשל יו"ט. **ב** אומרים: צדקתך ואם חל בו יום שאילו היה חול לא היו אומרים בו במנחה נפילת אפים, אין אומרים צדקתך. הגה: ונהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה למעריב (טור), אבל אומרים פרקי אבות בקיץ ושיר המעלות בחורף, וכ"מ לפי מנהגו.

רצג דיני ערבית במוצאי שבת, ובו ג' סעיפים

א מאחרין תפלת ערבית, כדי להוסיף מחול על הקודש. **ב** צריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים, ולא יהיו מפוזרים אלא רצופים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו. **ג** מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, יכול להתפלל של מ"ש מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים. הגה: ונוהגים לומר: והוא רחום וברכו באריכות נועם, כדי להוסיף מחול על הקודש (א"ז).

רצד דיני הבדלה בתפלה, ובו ה' סעיפים

א אומרים הבדלה בחונן הדעת, ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס. ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה. **ב** טעה ולא הבדיל בתפלה, ואין לו כוס בלילה וסובר שאף למחר לא יהיה לו, צריך לחזור ולהתפלל. **ג** תשעה באב שחל להיות באחד בשבת, טעה ולא הבדיל בתפלה א"צ לחזור ולהתפלל, כיון שמבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב. **ד** במקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל, מיד כשסיים הברכה אין לו לחזור, אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה. **ה** במקום שאמרו שאינו חוזר, אם רצה להחמיר על עצמו אם סיים תפלתו, רשאי. אבל אם עדיין לא סיים תפלתו, אינו רשאי לחזור.

רצה הבדלה שעושה ש"צ, ובו סעיף אחד

א הגה: ואומרים ויהי נועם וסדר קדושה באריכות, כדי לאחר סדר קדושה שאז חוזרים רשעים לגיהנם (טור). ובזמן שאין אומרים ויהי נועם כגון שחל יו"ט בשבוע, אין אומרים סדר קדושה אבל אומרים ויתן לך (כל בו). מבדיל ש"צ כדי להוציא מי שאין לו יין. הגה: ונהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במ"ש, להתפלל שיבא ויבשרנו הגאולה (טור).

רצו דיני הבדלה על היין, ובו ח' סעיפים

א סדר הבדלה: יין, בשמים, נר, הבדלה וסימנך יבנ"ה. וצריך ליזהר שלא יהא הכוס
פגום. הגה: ונהגו לומר קודם הבדלה שעושים בבית: הנה אל ישועתי וגו' כוס ישועות אשא וגו' ליהודים היתה אורה וגו', לסימן טוב. ובשעת הבדלה יתנו עיניהם בכוס ובנר. ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ, קודם שסיים בפה"ג, כדי שלא יהיה הכוס פגום. וטעם השפיכה, דאמרינן: כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה, ועושין כן לסימן טוב בתחלת השבוע. גם שופכין מן הכוס לאחר הבדלה ומכבין בו הנר ורוחצים בו עיניו, משום חיבוב המצוה. **ב ואין מבדילין על הפת, אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה וה"ה לשאר משקין, חוץ מן המים.** הגה: וטוב יותר להבדיל על כוס פגום של יין, מעל שכר (אבודרהם). ונהגו להבדיל במוצאי פסח על שכר ולא על יין, משום דחביב עליו. **וביו"ט שחל להיות במ"ש, שיש בו קידוש שהוא נאמר על הפת, י"א שאגב הקידוש מבדילין ג"כ עליו. וי"א שיותר טוב לומר הקידוש והבדלה**
יב חשון **שניהם על השכר.** (הגה: והסברא ראשונה עיקר). **ג אם אין לו יין ולא שכר ושאר משקין, י"א שמותר לו לאכול וי"א שאם מצפה שיהיה לו למחר לא יאכל עד למחר שיבדיל. ואם אין לו אלא כוס אחד ואינו מצפה שיהיה לו למחר, מוטב שיאכל קודם שיבדיל ויברך עליו בהמ"ז ואח"כ יבדיל עליו, ממה שיברך ברכת המזון בלא כוס לדברי האומרים דבהמ"ז טעונה כוס. ולדברי האומרים דאינה טעונה כוס, לא יאכל עד שיבדיל. ומיירי שכוס זה לא היה בו אלא רביעית בצמצום, וכבר היה מזוג כדינו שאם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתייה, שאל"כ לד"ה מבדיל תחלה ושותה ממנו מעט ומוסיף עליו להשלימו לרביעית, ומברך עליו בהמ"ז. ד מי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהבדלה יקנה להבדלה, משום דקידוש אפשר בפת. ה אם אין ידו משגת לקנות שמן לנר חנוכה ויין להבדלה, נר חנוכה קודם. ו אומר הבדלה מיושב.** הגה: וי"א מעומד (אגורה וכל כו ואגור), וכן נוהגין במדינות אלו, **ואוחז היין בימין וההדס בשמאל ומברך על היין, ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו. ז אפי' שמעו כל בני הבית הבדלה בבהכ"נ, אם נתכונו שלא לצאת מבדילים בבית. ח נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, ויש מי שחולק.** הגה: ע"כ לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים.

רצז דיני בשמים הבדלה, ובו ה' סעיפים

א מברך על הבשמים אם יש לו, ואם אין לו א"צ לחזור אחריהם. ב אין מברכין על בשמים של בית הכסא ולא על של מתים (ודוקא) **הנתונים למעלה ממטתו של מת, ולא על בשמים שבמסיבות עובדי כוכבים, דסתם מסיבתן לעבודת כוכבים.** הגה: ואם בירך על בשמים אלו לא יצא וצריך לחזור ולברך על אחרים (כ"י כשם א"ח). **ג שקים מלאים בשמים שמשימים העובדי כוכבים תוך קנקני היין, אע"פ שמותר להריח בהם אין מבדילין עליהם. ד נהגו לברך על ההדס כל היכא דאפשר.** הגה: וי"א דאין לברך על הדס היבש דאינו מריח, רק על שאר בשמים (טור בשם הר"ר אפרים והר"א מפראג), וכן נהגו במדינות אלו. ונ"ל דיש להניח גם הדס עם הבשמים, דאז עושין כנ"ע. **ה מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אא"כ נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע.**

ט חשון **רצח דיני נר הבדלה, ובו ט"ו סעיפים**

א מברך על הנר: בורא מאורי האש, אם יש לו וא"צ לחזור אחריו. וה"מ במוצאי שבת, אבל במוצאי יוה"כ י"א שמחזיר אחריו. הגה: מי שאין לו כוס להבדיל, כשרואה האש מברך עליו, וכן הבשמים (טור). **ב** מצוה מן המובחר לברך על אבוקה. ויש מי שאומר שאם אין לו אבוקה צריך להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית. הגה: ונר שיש לו שתי פתילות מיקרי אבוקה (אגודה). **ג** נוהגים להסתכל בכפות הידים ובצפרנים. הגה: ויש לראות בצפרני יד ימין ולאחוז הכוס ביד שמאל, ויש לכפוף האצבעות לתוך היד שאז רואה בצפרנים עם הכפות בבת אחת ולא יראה פני האצבעות שבפנים (זוהר פ' בראשית ובפ' ויקהל). **ד** אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, דהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת. **ה** אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה, לאפוקי אור שהודלק לחיה ולחולה שכיון שלא הודלק לעבירה מברכין עליו, אבל אם הדליקו אינו ישראל בשבת כיון שאם היה מדליקו ישראל היה עובר, לא שבת ממלאכת עבירה מיקרי. ואין מברכין על אור של עבודת אלילים (טור). **ו** עובד כוכבים שהדליק במו"ש מישראל, או ישראל מעובד כוכבים, מברכין עליו. אבל עובד כוכבים שהדליק מעובד כוכבים, אין מברכין עליו. ובמוצאי יוה"כ אין מברכין על נר שהדליק ישראל מעובד כוכבים (וע"ל סי' תרכ"ד סעיף ה'). **ז** היה הולך חוץ לכרך וראה אור, אם רובן עובדי כוכבים, אין מברכין עליו. ואם רובן ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, מברכין עליו. **ח** אור היוצא מהעצים ומהאבנים מברכין עליו, אבל במוצאי יוה"כ אין מברכין עליו. **ט** גחלים הבוערות כ"כ שאילו מכניס קיסם ביניהם הוא נדלק, מברכין עליהם, והוא שעשוים להאיר. **י** אור של כבשן בתחלת שריפת הלבנים, אין מברכין עליו שאז אינו עשוי להאיר, ואחר שנשרפו אז עשוי להאיר ומברכין עליו. **יא** נר בהכ"נ, אם יש שם אדם חשוב מברכין עליו. ואם לאו, אין מברכין עליו. וי"א בהיפך. ואם יש שמש שאוכל שם מברכין עליו, והוא שלא תהא לבנה זורחת שם. **יב** אין מברכין על נר של מתים, שאינו עשוי להאיר, הילכך מת שהיו מוליכין לפניו נר אילו הוציאוהו ביום והוציאוהו בלילה בנר, אין מברכין עליו. **יג** סומא אינו מברך. **יד** היו יושבים בבה"מ והביאו להם אור, אחד מברך לכולם. **טו** נר בתוך חיקו או בתוך פנס (פי' כלי שנותן בו הנר שלא תכבה) או בתוך אספקלריא רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה, משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת, אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה.

רצט שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל, ובו י' סעיפים

א אסור לאכול שום דבר, או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים, משתחשך עד שיבדיל. אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו, א"צ להפסיק (אפילו משתייה) (ב"י). ואם היה יושב ושותה וחשכה לו, צריך להפסיק. וי"א דה"מ בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה אפילו היה יושב ואוכל פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו. הגה: והמנהג פשוט כסברא הראשונה. **ב** היו שותים ואמרו: בואו ונבדיל, אם רצו לחזור ולשתות קודם הבדלה א"צ לחזור ולברך. ויש מי שחולק בדבר. **ג** כשמפסיק להבדיל א"צ לברך בפה"ג

על כוס של הבדלה, וי"א שצריך. ד כשהיה אוכל וחשכה, שאמרנו שא"צ להפסיק, גומר סעודתו ומברך בהמ"ז על הכוס ואח"כ מבדיל עליו, ואם יש לו שני כוסות, מברך בהמ"ז על אחד ומבדיל על אחר. ה טעה ואכל קודם שהבדיל יכול להבדיל אח"כ. ו שכח ולא הבדיל במו"ש, מבדיל עד סוף יום ג'. וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר, ודוקא בפה"ג והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במו"ש. ויש מי שאומר דהא דקי"ל טעם מבדיל ה"מ היכא דהבדיל בליל מו"ש, אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל. הגה: והעיקר כסברא הראשונה. ומי שמתענה ג' ימים וג' לילות ישמע הבדלה מאחרים, ואם אין אחרים אצלו יכול להבדיל בשבת מבע"י ולשתות ולקבל אח"כ התענית עליו (ת"ה סי' קנ"ט). ז המבדיל על היין על שלחנו, אפילו הבדיל קודם שנטל ידיו, פוטר היין שבתוך המזון שא"צ לברך עליו. וי"א דלא פטר אא"כ נטל ידיו קודם שהבדיל. הגה: ואם הבדיל תחלה צריך לברך אחריו ברכה מעין ג' (תוס' ומרדכי פרק כיצד מברכין). ח כשפוטר היין שבתוך המזון שא"צ לברך עליו גם א"צ לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה. ואם אין לו אלא כוס אחד וסבור שיביאו לו יין יותר והבדיל על אותו כוס ואח"כ לא הביאו לו יותר ובירך בהמ"ז בלא כוס, יש מי שאומר שצריך לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה. ט אם רוצה לסעוד תיכף להבדלה צריך ליזהר שלא יביא לחם לשלחן קודם הבדלה ואם הביא פורס עליו מפה ומכסהו לפי שהוא מוקדם בפסוק וצריך להקדימו אם לא יכסנו. י אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל, ואם הבדיל בתפלה מותר אע"פ שעדיין לא הבדיל על הכוס. ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפלה אומר: המבדיל בין(הקודש ובין החול). בלא ברכה, ועושה מלאכה. הגה: וכן נשים שאינן מבדילין בתפלה יש ללמדן שיאמרו המבדיל בין קודש לחול קודם שיעשו מלאכה (כל בו). וי"א דכל זה במלאכה גמורה כגון כותב ואורג, אבל הדלקת הנר בעלמא או הוצאה מרשות לרשות א"צ לזה (ר"י ני"ב חי"ט), ומזה נתפשט המנהג להקל שמדליקים נרות מיד שאמרו הקהל ברכו, אבל העיקר כסברא ראשונה. וי"א לדלות מים בכל מו"ש, כי בארה של מרים סובב כל מו"ש כל הבארות ומי שפוגע בו וישתה ממנו יתרפא מכל תחלואיו (כל בו). ולא ראיתי למנהג זה. וע"ל סימן רס"ג מי שמוסיף מחול על הקודש אם מותר לומר לאחר שהבדיל לעשות לו מלאכה.

ש שיסדר שלחנו במוצאי שבת, ובו סעיף אחד

א לעולם יסדר אדם שלחנו במו"ש כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית.

שא באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם אסורים, ובו נ"א סעיפים

א אין לרוץ בשבת אא"כ הוא לדבר מצוה כגון לבהכ"נ או כיוצא בו. הגה: ואסור לפטוע יותר מאמה בפסיעה אחת, אם אפשר לו בפחות (א"ז והגי"א פרק מי שהוציאוהו). ב בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם, מותר. וכן לראות כל דבר שמתענגים בו (וכן מותר לטייל ב"י). ג היה הולך והגיע לאמת המים יכול לדלגו ולקפוץ עליה אפילו אם היא רחבה שאינו יכול להניח רגלו ראשונה קודם שיעקור שנייה, ומוטב שידלג ממה שיקיפנה מפני שמרבה בהלוך; ואסור לעבור בה, שלא יבא לידי סחיטה. ד היה הולך לדבר מצוה כגון: להקביל פני רבו או פני מי שגדול ממנו בחכמה, יכול לעבור בה ובלבד שיעשה שינוי כגון שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו, כדי שיזכור ולא יבא לידי סחיטה (וע"ל

סי' תרי"ג סעיף ה' ובס"ח בהג"ה). ואסור לעבור בסנדלו, דכיון דאינו יכול להדקו ולקשרו יפה חיישינן דלמא נפל ואתי לאתויי. אבל במנעלו, מותר. ה ההולך לדבר מצוה מותר לעבור במים אף בחזרה, כדי שלא תהא מכשילו לעתיד לבא. ו ההולך לשמור פירותיו מותר לו לעבור במים בהליכה, אבל לא בחזרה. ז כל היוצא בדבר שאינו תכשיט ואינו דרך מלבוש והוציאו כדרך שרגילין להוציא אותו דבר, חייב. וכל תכשיט שהוא רפוי שאפשר לו בקל ליפול, אסור לצאת בו ואם יצא, פטור. ואשה לא תצא בתכשיטים שדרכה לשלפם (פי' להסירם מעליה) ולהראותם. הגה: ועיין לקמן סימן ש"ג סעיף י"ח אם אסור אפילו בחצר או בבית, הלכך לא יצא איש לא בסייף ולא בקשת ולא בתריס (פי' מגן) ולא באלה ולא ברומח ולא בכלים שאינם תכשיט, ואם יצא חייב חטאת, ולא בשריון ולא בקסדא (פי' כובע של ברזל) ולא במגפים (פי' אנפלאות של ברזל), ואם יצא פטור שהם דרך מלבוש. ולא יצא בתפילין, מפני שצריך להסירם כשיכנס לבית הכסא. ולא יצא קטן במנעל גדול דלמא נפל ואתי לאתויי, אבל יוצא הוא בחלוק גדול. ולא יצא במנעל אחד אם אין לו מכה ברגלו, דלמא מחייכי עליה ואתי לאתויי, אבל אם יש לו מכה ברגלו יצא באותו שאין בו מכה. ח לא יצא במחט התחובה לו בבגדו בין נקובה בין שאינה נקובה. ואם יצא בנקובה חייב, ובשאינה נקובה, פטור. וי"א בהפך. ט לא יצא בטבעת שאין עליה חותם, ואם יצא חייב. ואם יש עליה חותם לרש"י פטור, ולר"ת ולהרמב"ם מותר דאינו תכשיט אלא לאיש. אבל דבר שהוא תכשיט לאיש ולאשה אסור גם לאיש (וע"ל סימן ש"ג). י טבעת שקבוע בה אבן וכן אם כתובים בה אותיות אין עליה חותם מיקרי, שלא נקרא חותם אא"כ חקוקים בה אותיות או צורות. יא דבר העשוי לתכשיט ולהשתמש בו כגון מפתחות נאות של כסף כמין תכשיט, אסור, שהרואה אומר שלצורך תשמיש מוציא; ויש מתירים אם הוא של כסף. הגה: ומ"מ אסור לצאת בתיק של בתי עינים שקורין ברילי"ן אע"פ שהתיק הוא של כסף, דהבתי עינים בעצמם הם משוי (ב"י). ואם המפתח של נחושת וברזל, אפילו מחובר וקבוע בחגורה, אסור (מרדכי פרק במה אשה וב"י בשם תשובת הרשב"א). ויש שכתבו שנוהגין בזה להתיר (ב"י בשם תשובה אשכנזית הרי"ף והאגודה וכן משמע בא"ז). יב לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו; ולא נגר בקיסם שבאזנו; ולא סורק במשיחה שבצוארו; ואם יצא, פטור. יג לא יצא הזב בכיס שעושה להצילו מזיבתו שלא יטנף בה, וכן אשה נדה שקושרת בגד לפניה שלא תתלכלך בדם נדותה אסורה לצאת בו אם לא יהא סינר עשוי כעין מלבוש. אבל אם קושרתו כדי שלא יכאב לה הדם ולא תצטער, מותר לצאת בו. יד דבר שהוא דרך מלבוש, אפי' אם אינו לובשו אלא משום אצולי טינוף, מותר לצאת בו בשבת. הגה: ולכן מותר ללבוש בגד מפני הגשמים או כובע על ראשו, אבל אסור לאשה ליתן בגד על צעיפה מפני הגשמים דאין זה דרך מלבוש (הגהות מיימוני). טו אין הקיטע יוצא בקב שלו דהיינו שעושה כמין דפוס של רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו ואינו עושה זה להלך בו שעל כל פנים צריך הוא למקלו אלא כוונתו כדי שלא יראה חסר רגל אלא נכה רגל, כיון דאינו צורך הילוכו, אסור. טז קיטע שאינו יכול לילך כלל על שוקיו אלא יושב על כסא וכשנעקר ממקומו נסמך על ידיו ועל שוקיו ונדחף לפניו ועושה סמוכות של עור או עץ לראשי שוקיו או רגליו התלוים וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת, אין יוצאים בהם בשבת דאיידי דתלוים ולא מנחי אארעא זמנין דמשתלפי; אבל בכסא וספסלים הקטנים שבידיו מותר לצאת. קטע בשתי

רגליו ומהלך על שוקיו ועל ארכבותיו ועושה סמוכות של עור לשוקיו, יוצא בהם בשבת.
הגה: וכן מותר לצאת במנעל של עץ שהרגל נכנס בו וליכא למיחש שיפול (ר' ירוחם ח"ה). וכן בפנטני"ש דמשתלפי במהרה וממילא (רשב"א סימן תר"ז). ויש מחמירים ואוסרים (אגור). ולא ילך אדם יחף בשבת במקום שאין דרך לילך יחף, ולא יצא אדם בשבת כמו שהוא יוצא בחול בלתי דבר אחר שיזכור על ידו שהוא שבת ולא יבא לחללו (כל בו). יז חיגר, שאינו יכול לילך בלא מקל, מותר לילך בו אפי' אינו קשור בו; אבל אם אפשר לו לילך זולתו, ואינו נוטלו אלא להחזיק עצמו, אסור. (וחולה שעמד מחליו דינו כחיגר). יח סומא, אסור לו לצאת במקל. יט מי שהוא אסור וכבלים (פי' כעין טבעות גדולים שסוגרים בהם הרגלים) ברגליו, מותר לצאת בהם. כ אין יוצאים באנקטמין, והוא כמין חמור שעושים הליצנים ונראה כרוכב עליו והוא נושאו והולך ברגליו; ולא בקשרים, והם עצים גבוהים שיש בהם מושב לכף הרגל והולכים בהם בטיט; ולא בפרמי, והם כמין צורת פרצוף שנותנים על הפנים להפחיד התינוקות. כא אין יוצאים בתיבה זקופה ומחצלת, אבל יוצאים בשק ויריעה וחמילה (פי' בגדים גסים). כב יוצאים במוך וספוג שעל המכה לפי שהם מרפאים הילכך הוי כמו תכשיט, וכן בקליפת שום ובצל או באספלנית ומלוגמא ורטייה שעליה, ואם נפלו מעליה לא יחזירנה וכ"ש שלא יתנם בתחלה; אבל אסור לכרוך חוט או משיחה על המכה לצאת בו, דכיון שאינם מרפאים הוו משוי; אבל באגוד שכורך על הרטייה שלא תפול מעליו, יכול לילך בו וקושרו ומתירו. כג הבנים יוצאים בזגין (פי' כמין פעמונים קטנים) הארוגים להם בכסותם, אבל אם אינם ארוגים, לא. הגה: ולא מהני הא דמחובר לכסות רק בדבר שדרכו להיות מחובר שם. אבל אם חיבר שם דבר שאין דרכו בכך, אסור (הגהות מיימוני פי"ט וב"י בשם תשובת רשב"א ומרדכי פרק במה אשה). ואותן עגולים ירוקים שגזרה המלכות שכל יהודי ישא א' מהן בכסותו, מותר לצאת בהן אפילו אינו תפור בכסותו רק מחובר שם קצת (א"ז). וכן מותר לצאת במטפחת שמקנחין בו האף, שקורין פצולי"ט, אם מחובר לכסות. והא דמותר לצאת בזגין הארוגין דוקא שאין בהם ענבל ואין משמיעין קול (הגהות אלפסי סוף פרק במה אשה). כד יוצאים במיני עשבים שקושרים אותם בקשרים ותולין אותם לרפואה. כה אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה, ואם הוא מומחה יוצאין בו. לא שנא אתמחי גברא ולא קמיע כגון שכתב לחש אחד בשלש אגרות ורפאו שלשתם שלשה בני אדם שאיתמחי גברא לאותו לחש בכל פעם שיכתבנו אבל לא לשאר לחשים, וגם אין הקמיע מומחה אם יכתבנו אחר, לא שנא אתמחי קמיע ולא גברא כגון שכתב לחש אחד באגרת אחת וריפא בו ג' פעמים שאותה אגרת מומחה לכל אדם; וכ"ש אי איתמחי גברא וקמיע כגון שכתב לחש אחד בג' אגרות וכל אחת הועילה לג' אנשים או לאדם אחד שלשה פעמים, איתמחי גברא ללחש זה בכל אגרת שיכתבנו ואתמחו אגרות הללו לכל אדם. הגה: ודוקא שבאו ב' המחאות ביחד, אבל אם איתמחי גברא תחלה ואח"כ עשה קמיע וריפא ג"פ לא תלינן בהמחאת הקמיע רק בהמחאת הגברא שכבר אתחזק (הג"א וכן משמע מתוס' מהביאור שכתב ב"י). אבל אם כתב ג' קמיעים לאדם אחד ורפאו ג' פעמים, לא איתמחי לא גברא ולא קמיע. ומותר לצאת בקמיע מומחה ל"ש הוא של כתב או של עיקרים, בין בחולה שיש בו סכנה בין בחולה שאין בו סכנה. ולא שנכפה כבר ותולהו לרפואה, אלא אפילו לא אחזו החולי אלא שהוא ממשפחת נכפין ותולהו שלא יאחזנו, שרי וקושרו ומתירו ברה"ר ובלבד שלא יקשרנו בשיר או בטבעת ויצא בו לרה"ר, שאז יאמרו שיוצא בו לשם תכשיט וזה אסור, דלאו תכשיט הוא. כו נאמן לומר הרופא על עצמו שהוא מומחה.

יג חשון

כז יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב בין בחול בין בשבת, ואין בו משום דרכי האמורי. וכן בכל דבר שהוא משום רפואה. אבל אם עושה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה, אסור משום דרכי האמורי. אבל כל לחש, מותר. ולא אסרו אלא באותם שבדקן ואינם מועילים. ויש מי שחשש בכל קמיע שאינו מומחה משום דרכי האמורי. כח מי שיש לו מכה בפיסת רגלו וקושר עליה מטבע להגין שלא ינגף ברגלו, וגם הוא מרפא, מותר לצאת בו. כט היוצא בטלית מקופלת על כתפיו, דהיינו שלאחר שנתנה על ראשו מגביה שוליה על כתפיו, חייב חטאת. אבל אם אינה מקופלת על כתפיו, אלא משולשלת ברחבה למטה מכתפיו, שרי שמאחר שהוא מתעטף בטליתו ומתכסה בה כתפו וגופו אע"פ שמתקצר קצת מלמטה, מותר. ועפ"ז מותר להתעטף בטליתו תחת הגלימא להביאו לבהכ"נ. ל מותר לצאת בר"ה בטלית סביב הצואר. הגה: אע"פ שמניח צד ימין על כתפו של שמאל, דדרך ללבשו כך ולא הוי אלא להתנאות ושרי (כ"י). לא היוצא מעוטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתפו, אם נתכוין לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או כדי שלא יתלכלכו, אסור. ואם קבצם להתנאות בה כמנהג אנשי המקום במלבושן, מותר. וה"מ בטליתות שלהם שהיו יריעה אחת מרובעת, אבל מלבושים דידן כשהוא לבוש בהם ומוציא ידיו מחוכה מותר לתפוס קצתם בידו ולהגביה כדי שלא יתלכלכו שוליו בטיט או כדי שלא יעכבוהו ללכת. לב היוצא במעות הצרורים לו בסדינו, חייב. הגה: אבל בבית מותר אם צריך לו, ואפילו אינן צרורים רק שהם מנוקבים. לג אסור לצאת בשבת במעות או בכסף וזהב התפורים בבגדו. הגה: ויש מתירים במקום פסידא שירא שיגזלנו ממנו אם יניחם בבית וילך מהם (אגור ואיסור והיתר הארוך). וכן נוהגין להקל אם צריך לצאת, אבל אם יוכל להיות יושב בבית ולא לצאת, לא יצא. במקום שא"צ לו ויוכל להניחם בבית, יש להחמיר. לד יוצא אדם בסודר המקופל על כתפיו אעפ"י שאין נימא כרוכה לו על אצבעו. ואם אין הסודר חופה ראשו ורובו אסור לצאת בו אא"כ קשר שני ראשיו למטה מכתפיו זה עם זה. לה לבדים הקשים אסור להביאם בר"ה או בכרמלית כשהוא מעוטף בהם. ואם אינם קשים הרבה, מותר. לו מותר לצאת בשבת בשני מלבושים זה ע"ג זה בין לצרכו בין לצורך חבירו בין שהם שני חלוקים בין שהם שני סרבלים (פי' סרבל כסות העליון) בין שהם שתי חגורות זו ע"ג זו, ואפי' אין מלבוש מפסיק ביניהם. הגה: ויש אוסרים שתי חגורות זה על זה אא"כ מלבוש מפסיק ביניהם (א"ז ותוספות ומרדכי פרק כמה אשה), וכן ראוי לנהוג. ומותר ללבוש שני כובעים זה על זה (א"ז), וכן שני אנפילאות (אגור). לז מותר לצאת בשבת בבתי ידים הנקראים גואנטי"ש. ויש מי שמחמיר להצריך שיתפרם מע"ש בבתי ידים של מלבושיו או שיקשרם בהם בקשר של קיימא יפה, וראוי לחוש לדבריו. לח היוצא בשבת בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה, חייב מפני שאותם החוטים חשובים הם אצלו ודעתו עליהם עד שישלים ויעשהו ציצית. ואם היא מצוייצת כהלכתה, אע"פ שאין בה תכלת, מותר לצאת בשבת (וע"ל סי' י"ג). לט כילה (פי' יריעה כעין אהל) שיש בה רצועות שמותחין אותה בהם, מותר להתעטף בה ולצאת לר"ה ואין הרצועות חשובות כמשאוי שמבוטלות אגבה; הילכך מותר לצאת ברצועות התלויות באבנט אע"פ שאין המנעלים קשורים בהם, דלא חשיבי ובטלי אגב האבנט. אבל אם הם של משי, חשיבי ולא בטלי ואסור אם אין המנעלים קשורים בהם. וה"ה לכל דבר שנפסק מן הבגד וראשו אחד מחובר, כגון לולאות, ואינו חשוב, מותר לצאת בו. ואם חשוב הוא, אסור לצאת בו.

מ כובע שהוא מתפשט להלן מראשו טפח, אסור להניחו בראשו אפילו בבית, משום אהל. **מא** לצאת בשבת בכובע שבראשו העשוי להגין מפני החמה, יש מי שאוסר משום דחיישינן שיגביהנו הרוח מראשו ואתי לאתויי ד"א ברה"ר אא"כ הוא מהודק בראשו או שהוא עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין הרוח יכול להפרידו מראשו או שהוא קשור ברצועה תחת גרונו, דבהכי ליכא למיחש למידי. **מב** המוצא תפילין בשבת בבזיון, במקום שאין משתמרין, אם יש סכנה שגזרו שלא להניח תפילין, מכסן והולך לו. ואם אין סכנה, אם יש בהם רצועות שבכך ניכר שהם תפילין ולא קמיעות והן קשורות שיכול ללבשן, מכניסן זוג זוג דרך לבישה עד שיכניסן כלם. ואם היו רבים, שלא יספיק ללבשן ולהכניסן זוג זוג, יחשיך עליהם עד הלילה ויביאם. ואם ירא להחשיך מפני לסטים, מוליכם פחות פחות מד"א, או נותנם לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה. **מג** המוצא ס"ת בשדה, אם אינו שעת סכנה יושב ומשמרו ומחשיך עליו (לשון הרמב"ם: ובסכנה מניחו והולך לו). ואם היו גשמים יורדים, מתעטף בעור וחוזר ומכסה אותו, ונכנס בו. **מד** הבא להציל כליו מפני הדליקה לובש כל מה שיכול ללבוש, ועוטף כל מה שיכול לעטוף, ופושט, וחוזר ולובש ומוציא. **מה** מי שנשרו כליו במים, הולך בהם ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה. ולא ישטחם לנגבם, מפני מראית העין, שלא יחשדוהו שכבסן בשבת. ואפילו בחדרי חדרים, שאין שם רואים, אסור. ולא אסרו אלא לשטחן בשבת, אבל אם שטח מע"ש כלים המכובסים, אינו חייב לסלקן בשבת. **מו** בגדים השרוים במים, אסור לנגבם סמוך לאש. הגה: ואסור לטלטלם שמא יבא לידי סחיטה, והוא שמקפיד על מימיו (מרדכי פרק חבית). ואסור לילך בשבת במקום שיוכל להחליק וליפול במים, שמא ישרו כליו ויבא לידי סחיטה. **מז** לא ישטח אדם את כליו בשבת, אפילו מן הזיעה. **מח** מסתפג אדם באלונטית (פי' בגד שמסתפגין בו לאחר שרוחצין) ומביאה בידו, ולא חיישינן שמא יבא לסחוט. ולא ימסור לבלנים שהם חשודים על הסחיטה. **מט** מותר לרחוץ ידיו בנהר בשבת, ובלבד שלא יוציאם עם המים שעליהם חוץ לנהר ד"א. **נ** יוצאים בפשתן סרוק וצמר מנופץ שבראשי בעלי חטטין (פי' בעלי נגעים). אימתי, בזמן שצבען וכרכן או שיוצא בהם שעה אחת מבע"י. **נא** מותר לצאת במצנפת שתולים בצואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו, וכן בסמרטוטין (פי' חתיכות בגד בלוי) הכרוכים על היד או על האצבע שיש בו מכה.

שב דיני נקוי וקפול הבגדים בשבת, ובו י"ג סעיפים

א המנער טלית חדשה, שחורה, מן הטל שעליה, חייב שהניעור יפה לה כמו כיבוס. והוא שמקפיד עליה שלא ללבשו בלא ניעור. הגה: וכ"ש שאסור לנער בגד שנשר במים או שירדו עליו גשמים. ודוקא בבגד חדש שמקפיד עליו, (כל בו). י"א דאסור לנער בגד מן האבק שעליו, אם מקפיד עליו, וטוב לחוש לדבריו (רשי וא"ז). אבל מותר להסיר הנוצות מן הבגד בשבת (א"ז). וע"ל סימן של"ז. **ב** הלוקט יבולות שע"ג בגדים כגון אלו היבולות שבכלי הצמר הנשארים בהם מן האריגה, חייב משום מכה בפטיש. והוא שיקפיד עליהם, אבל אם הסירם דרך עסק, פטור. **ג** מקפלים כלים בשבת לצורך שבת ללבשם בו ביום. ודוקא באדם (אחד), ובחדשים שעדיין לא נתכבסו, ולבנים, ואין לו להחליף; ואם חסר אחד מאלו התנאים, אסור ויש

מי שאומר דלקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין, ונראין דבריו. ד מכבש (הוא כלי שכובשין בו בגדים אחר הכביסה, והם שתי לוחות זה על זה והבגדים ביניהם), של בעל הבית מתירין אותו ליטול ממנו בגדים לצורך השבת; ושל אומן, אסור מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו דומה לסתירה. ה חלוק לאחר כביסה הוא מתקשה ומשפשפים אותו בידים לרככו, מותר לעשותו בשבת שאינו מתכוין אלא לרככו. אבל סודר אסור, מפני שמתכוין לצחצחו והוי כמלבן. הגה: וכובעים ושאר כלי פשתן דינן כסודר (ב"י בשם ש"ל). ו טיט שעל רגלו, (או על מנעליו), (ב"י ור' ירוחם חי"ג) מקנחו בכותל אבל לא בקרקע, דלמא אתי לאשוויי גומות. ויש מי שאוסר אף בכותל. הגה: ויש מי שמתיר בשניהם, (הרא"ש). וה"ה דמותר להסירו במעט (חרס הראוי לטלטל), (רבי ירוחם חי"ג). ז טיט שעל בגדו משפשפו מבפנים דלא מוכחא מלתא לאתחזויי כמלבן, אבל לא בחוץ דדמי למלבן ומגררו בצפורן. ויש מפרשים דה"מ לח, אבל יבש אסור דהוי טוחן. ח אין מגרדין (בסכין או בצפורן) מנעל, בין חדש בין ישן, מפני שקולף העור והוי ממחק. ט מותר ליתן מים ע"ג מנעל לשכשכו; אבל לכבסו, דהיינו שמשפשף צדו זה על זה, אסור. אבל בגד שיש עליו לכלוך, אסור אפילו לשכשכו, דזהו כבוסו, אלא מקנחו בסמרטוט בקל ולא בדוחק, פן יסחוט. הגה: וכגד שאין עליו לכלוך, מותר לתת עליו מים מועטים ולא מרובים, שמא יסחוט (ב"י בשם סמ"ג וסמ"ק וסה"ת והרא"ש פ"ק דיומא). ויש אוסרים בכל ענין (ב"י בשם הטור סי' של"ד וסי' שי"ט ותוספות פרק כל כתבי והגהות פ' כ"ב). י הרוחץ ידיו, טוב לנגבם בכח זו בזו ולהסיר מהם המים כפי יכלתו קודם שיקנחם במפה. הגה: ויש שכתבו דאין לחוש לזה, דלא אמרי' שריית בגד זהו כבוסו בכי האי גוונא, דאין זה רק דרך לכלוך, וכן נוהגין (טור וב"י ואגור). ולכן מותר לנגב ידיו בבגד שהטיל בו תינוק מי רגלים, כדי לבטלם שאין זה רק דרך לכלוך בעלמא. (טור) אבל אסור ליתן מים ממש על המי רגלים כדי לבטלם (הגהות מיימוני פכ"ב ותור' פ' ח' שרצים). יא מי שנתלכלכה ידו בטיט, מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחוז בה קוצים; אבל לא במפה שמקנחים בה ידים, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לכבס המפה. יב אסור לנגב כוס שהיה בו מים או יין, במפה, משום דאתי לידי סחיטה. יג אין מסתכלין בשבת במראה של מתכת שהיא חריפה כאיזמל (פי' כעין סכין קטן חד וחריף), דחיישינן שמא ישיר בה נימין המדולדלין; ואפילו אם היא קבוע בכותל. אבל מותר להסתכל במראה שאין בה חשש זה, אפילו אינה קבועה.

שג דיני תכשיטי אשה, ובו כ"ז סעיפים

א לא תצא אשה בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה, מפני שצריכה להסירם בשעת טבילה חיישינן שמא תוליכם ד' אמות ברה"ר. ואם הם קלועות בשערה, מותר. ויש מי שאוסר. ואם הם מעשה אריגה, מותר שא"צ להסירם בשעת טבילה. הגה: וכלבד שלא יהיו מטונפות או מוזהבים דאז מסירן כדי שלא יתטנפו במים (טור והרא"ש וסמ"ג). ב מותר לצאת בחוטין שבצוארה, שהם רפוים וא"צ להסירם בשעת טבילה, אבל בקטלא שבצוארה, אסור, מפני שצריכה להסירם בשעת הטבילה לפי שהיא מהדקת אותה כדי שתראה בעלת בשר, וחיישינן דלמא אתי לאתויי ד"א ברה"ר. ולא תצא בטוטפת, והוא כמין ציץ ומגיע מאוזן לאוזן, ולא בשרביטין, והוא ג"כ ציץ ואינו מגיע אלא עד לחיים שכורכתו על ראשה ותולה לה על לחייה מכאן ומכאן, והוא שאינם תפורים בשבכה, דחיישינן דלמא

יד חשון

שלפא לאחוויי ואתי לאתויי ד"א ברה"ר; אבל אם תפורים ליכא למיחש להכי, ומותר. הגה: וי"א דבתולה שאינה חוששת לגילוי ראשה, אפילו תפורה בשבכה אסור, דחיישינן שמא תסירה עם השבכה, ואתי לאתויי (א"ז). ג לא תצא בכיפה של צמר, דהיינו חוטי דעמרא דגדילין ועבידי כי הוצא (פי' ככלים העשוים מעלי לולבי הדקלים שהם באריגה, משא"כ איצטמא העשויה כמין לכד כדאיתא בגמרא שם), ורחבים כשתי אצבעות כשיעור ציץ, ולא באיצטמא דהיינו מטלית שתולין בו חוטין של צבעונין ותולין אותו לכלה להפריח ממנה הזבובים. ד לא תצא בעיר של זהב, ופירש"י שהוא תכשיט עגול ומציירין בו כמין עיר, ויש באמצע לשון שמחברים אותו למלבוש, ור"ת פי' שהוא כעין עטרה לראש. ה כלילא, והוא תכשיט שמניחתו על פדחתה מאוזן לאוזן וקושרתו ברצועות התלויות, מותרת לצאת בו בין שהיא עשויה מחתיכות של זהב חרוזות בחוט בין שאותן חתיכות קבועות במטלית. ו רסוקיא, דהיינו חתיכת מעיל רחבה, אם יש בה רצועות קצרות תלויות בה לקושרן בהם ולהדקן סביבותיה דמהדק, שרי, ואם אין לו רצועות, אסור. ז לא תצא בקטלא, דהיינו בגד שיש לו שנצים כעין מכנסים ומכניסים בו רצועה רחבה וקושרה סביב צוארה והבגד תלוי על לבה, והוא חשוב ומצוייר בזהב. ח לא תצא בנזמי האף אבל יוצאה בנזמי האוזן. הגה: מפני שאזניה מכוסות. ובמקום שנוהגין לגלות האזנים, אסור לצאת בנזמים שבאתן היכא דדרך להוציאם משם (א"ז). ט לא תצא במחט נקובה, ואם יצאה, חייבת. ושאינה נקובה, אם מעמדת בה קישוריה מותר לצאת בו, ואם אינה מעמדת בה קישוריה, אסור. י לא תצא בטבעת שיש עליה חותם, ואם יצאה, חייבת. וכשאין עליה חותם לא תצא, ואם יצאה, פטורה. יא לא תצא בכולייאר, והוא תכשיט שקושרת בו מפתחי חלוקה, ולא בכובלת. והוא קשר שקשור בה בושם שריחו טוב. יב אם חסר אחת משיניה ומשימה אחר במקומו, אם הוא של זהב, לא תצא בו דכיון שמשונה במראה משאר שינים דלמא מבזו לה ושקלה ליה וממטיא. אבל של כסף שדומה לשאר שינים, מותר, וכ"ש שן דאדם. יג לא תצא במנעל הקרוע למעלה, דמחכו עלה ואתיא לאתויי. ולא במנעל חדש, שמא לא יבא למדתה אא"כ נסתה ללכת בו מאתמול שהוא למדתה. אבל איש מותר, שאין מקפיד כ"כ. הגה: ובשאר מלבושים אין לחוש, אפילו באשה (כל בו). יד יוצאת בחוטי שער בין שהם עשויים משערה או משער חברתה ואפילו משער בהמה, ובלבד שלא תצא זקנה בשל ילדה ולא ילדה בשל זקנה. טו יוצאת בקשר שעושין לרפואת קיטוף עין הרע שלא ישלוט, ובמוך הקשור ומהודק באזנה, ובמוך שבסנדלה הקשור בסנדלה, ובסנדל ומנעל הסתומים מכל צד, אפילו אינו קשור, מותר. ובמוך שהתקינה לנדתה. הגה: שלא יפול דם עליה ויצערנה (כ"י בשם הפוסקים), אפילו אינו קשור, דכיון שהוא מאוס לא חיישינן דלמא שקלה ליה אפילו יש לו בית יד, ובפלפל ובגרגיר מלח ובכל בושם שתתן לתוך פיה, ובלבד שלא תתנם לכתחלה בשבת. ואם נפל, לא תחזיר. ובבתי שוקיים שקושרים במשיחה סביב שוקיה, אע"פ שאין המשיחה קשורה בהם ולא חיישינן שמא ישתלשלו למטה. ויוצאה באצעדה שמניחין בזרוע או בשוק, והוא שתהא דבוקה לבשר ולא תשמט. ויש מי שאוסר בשל זרוע. טז בכל מה שיכולה לצאת יכולה להתירו ברה"ר, ולא חיישינן דלמא מתיא ליה. יז יש אוסרים להביא מפתח אפילו בחצר הבית כי אם בידו, אבל לא בחגורתו, שמא ישכח ויוציאנה לרה"ר.

יח כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר, אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית דהיינו קליעת שער שקלעה בתוך שערה. וי"א דכל שאסרו לצאת בו, אפילו להתקשט בו בבית אסור, וכ"ש לצאת בו לחצר המעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית. וי"א שהכל מותר לצאת בו בחצר, אפילו אינה מעורבת. והאידנא, נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין. ויש שאמרו דמדינא אסורות, אלא שכיון שלא ישמעו, מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות. ויש שלימדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן ע"פ סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת, והשתא דלית לן רה"ר גמור הוה ליה כל רה"ר שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת, ומותר. הגה: וי"א עוד טעם להתיר דעכשיו שכיחי תכשיטין ויוצאין בהם אף בחול וליכא למיחש דילמא. שלפא ומחויא כמו בימיהם שלא היו רגילים לצאת בהן רק בשבת ולא הוי שכיחי (תוס' פרק כ"ב והגהות אלפסי פרק במה אשה). ומיהו טבעת שיש עליה חותם לאשה ושאין עליה חותם לאיש, דתנן בה חייב חטאת, אף בכרמלית אסור אפילו לדידן. והוא הדין לכל מאי דאתמר ביה חיוב חטאת. ויש מי שאומר שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם, ה"ז להם כתכשיט, ושרי. ולפי זה אפשר דכיון שנהגו עכשיו הנשים לצאת בטבעת שיש עליה חותם הרי הוא להן כתכשיט, ושרי. ומ"מ צריך להזהיר לנשים שלא תצאנה אלא במחטים שהן צריכות להעמיד קישוריהן ולא יותר, כי בזה שאין להן תועלת בו ישמעו לנו. יט צריך להזהיר לנשים שלא יטלטלו מחט שניטל חודה או עוקצה לשום בצעיפים, אא"כ ניטל מע"ש חודה ועוקצה (ויחדה) לשום כך (וע"ל סי' ש"ח סי"א). כ הבנות קטנות שנוקבים אזניהם כדי לתת בהם נזמים כשיגדלו, וכדי שלא יסתמו הנקבים נותנים בהם קסמים, מותר לצאת בהם. וה"ה אם נותנין חוטים באותם נקבים, שמותר לצאת בהם אם אינם צבועים, אבל אם צבועים, אסור. כא יוצאת אשה רעולה, והוא שמעטפת כל ראשה חוץ מהפנים. כב פורפת (פי' קושרת) בשבת על האגוז ועל האבן שיחדתו לכך, ויוצאת בו, אבל על המטבע אסור לפרוף בשבת, דלאו בר טלטול הוא ולא מהני בה יחוד. ואם פרפה עליו מע"ש, מותר לצאת בו בשבת. כג אם היתה צריכה להוציא אגוז לבנה ופרפה עליו כדי להוציאה, אם לר"ה, אסור. ואם לכרמלית, מותר. כד יוצאה באבן תקומה (פי' הערוך אבן ידועה שכשהיא על אשה לא תפיל), ובמשקל ששקלו כנגדו שלא תפיל, ואפילו לא נתעברה עדיין. כה אסור לאשה שתעביר בשבת סרק על פניה, משום צובע. ומטעם זה אסורה לכחול בשבת, ומטעם זה אסורה לטוח על פניה בצק, דכשנוטלתו מאדים הבשר. כו אסור לקלוע האשה שערה בשבת, ולא להתיר קליעתה, אבל יכולה לחלוק שערה. הגה: ויש אוסרים לחלוק שערה, דהיינו לעשות השייטי"ל (רש"י וא"ז). וכן נהגו לאסור לעשות ע"י כלי, אבל באצבע בעלמא נהגו להקל. כז אסור לסרוק במסרק בשבת, ואפילו אותו שעושים משער חזיר, שא"א שלא יעקרו שערות. אבל מותר לחוף ולפספס ביד (ב"י).

שד על איזה עבד מצווה על שביתתו, ובו ג' סעיפים

א אדם מצווה על שביתת עבדו שמל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות הנוהגות בעבד, אבל אם לא מל וטבל אלא קבל עליו שבע מצות בני נח, הרי הוא כגר תושב ומותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו, אבל לא לרבו; ואסור לכל ישראל לומר לו לעשות מלאכה בשבת לצורך ישראל, ואפילו מי שאינו רבו. ואם לא קבל עליו שום מצוה אלא עדיין הוא כותי גמור דינו שוה לקבל עליו שבע מצות. ולפ"ז צרכי חולה שאין בו סכנה,

דקי"ל אומר לכותי ועושה, וכן מת ביו"ט ראשון דקי"ל יתעסקו בו עממין, אסור לומר לעבד ישראל אפילו הוא עובד עבודת אלילים, דכיון דמלאכת העבד אסורה מן התורה, לא הותרה בדבר שאין בו פקוח נפש. ויש חולקים ומתירים בזה. ומ"מ אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר וא"צ להפרישו. (אפילו קבל עליו שבע מצות). ולישראל אחר שאינו רבו אפי' עושה לדעת ישראל, מותר כל שאין שם אמירת ישראל. ובלבד שלא יהנה ישראל בשבת מאותה מלאכה. וי"א שכל שלא קבל עליו ז' מצות ב"נ, כיון דכותי גמור הוא, אין רבו מוזהר עליו. ולפי זה צרכי חולה שאין בו סכנה וכן צרכי מת ביו"ט ראשון מותר לומר להם לעשותו. הגה: וכל עבד שמצווה על שביתתו אסור לצאת בחותם שעשה לו רבו להראות בו שהוא עבדו, ואם הוא של טיט מותר לצאת בו כשתלוי בצווארו, אבל לא בכסותו. ובשל מתכת בכל ענין אסור. (טור) ואם העבד עושה החותם לעצמו, אפילו בשל טיט, בכל ענין, אסור (המגיד פי"ט). **ב** והיכא דמותר העבד לעשות מלאכה לעצמו, אם אמר לו האדון שיעשה לעצמו ויזון עצמו ביום השבת כיון שהתנה עמו מבעוד יום עושה הוא לצרכי מזונותיו ובלבד בצנעה, שלא יהא בדבר חשש רואים. **ג** כותי גמור שהוא שכיר אין רבו מצווה על שביתתו.

שה בהמה בהמה יוצאת בשבת, ובו כ"ג סעיפים

א בהמה יוצאת במה שמשתמרת בו, אבל אם אינה משתמרת בו אז הוי נטירותא יתירתא ביותר והוי משאוי. וכן כל דבר שהוא לנוי ולא לשימור, לא תצא בו. הילכך נאקה יוצאת בזממא דפרזלא, שהוא טבעת של ברזל ונוקב חוטמו ומכניסו בו, וחמרא לובא בפגא דפרזלא דהיינו בריג"א, והגמל באפסר שהוא קבישטר"ו, ופרד וחמור וסוס יוצאים באפסר או ברסן שהוא פרינ"ו, אבל לא בשניהם. ומותר לכרוך חבל האפסר סביב צוארה ותצא בו. ומותר לטלטל האפסר וליתנו עליה, ובלבד שלא ישען עליה. **ב** אם קשר חבל בפי הסוס, הרי זה משאוי לפי שאינו משתמר בו. **ג** לצאת חמור בפרומביא (פי' רסן של ברזל), אסור. **ד** כל בהמה שעסקיה רעים, אע"פ שאין בנות מינה צריכות לאותה שמירה והיא צריכה, מותר לצאת בה. **ה** בעלי השיר כגון כלבים של ציידים וחיות קטנות שיש להם כמין אצעדה סביב צוארן וטבעת קבועה בה ומכניסין בה רצועה ומושכין אותם בה, מותר שיצאו בשיר הכרוך על צוארן ויכולים למשכם בהם. **ו** אילים יוצאים לבובים והוא עור שקושרים להם תחת זכרותם שלא יעלו על הנקבות, והרחלות יוצאות שחוזות והוא שקושרין אליתן כלפי מעלה כדי שיעלו עליהן הזכרים, ויוצאות כבונות והוא שקושרים בגד סביבן לשמור הצמר שיהיה נקי, והעזים צרורות והוא שקושרים ראשי דדיהן ודוקא כשקושרים אותם כדי שיצטמקו דדיהן ולא יחלבו דאז מהדק שפיר, אבל אם קשר כדי לשמור חלבן שלא יפול לארץ, אסור דלא מהדק שפיר וחיישינן דלמא נפל ואתי לאתויי. **ז** חמור יוצא במרדעת (פי' כמין אוכף קטן שמניחין על החמור כל היום כולו כדי שיתחמם) והוא שתהא קשורה לו מע"ש, ושאר כל הבהמות אסורות, ולא יצא באוכף אעפ"י שקשור לו מע"ש. **ח** מותר ליתן מרדעת על החמור מפני הצנה ובלבד שלא יקשרנו בו, מפני שכשקושר צריך ליקרב אליו ונמצא משתמש בב"ח; אבל על הסוס, כיון דלית ליה צער צנה אסור ליתן עליו מרדעת כלל; ולהסיר מרדעת בשבת בין מן החמור ובין מן הסוס, אסור כיון דלית ליה צער אם לא יסירנה; ואוכף אסור בין ליטול

בין להניח בין לחמור בין לסוס. ט אוכף שע"ג החמור שבא מן הדרך ונתיגע וצריך להסירו לצננו, לא יטלנו בידו אלא מתיר החבל מתחתיו ומוליכו ומביאו בחצר והוא נופל מאליו. י אין תולין לחמור טרסקל (פי' כלי של ערבה קלופה ומכוסה בעור) בצוארו ליתן מאכל בתוכו שיאכל משם; אבל עגלים וסייחים שצוארן קטן ומצטערים לאכול ע"ג קרקע, שרי בחצר אבל אין יוצאים בו. יא לא יצא הסוס בזנב שועל שתולין בין עיניו שלא תשלוט בו עין הרע, ולא בזהורית שעושים לו לנוי, ולא עזים בכיס שבדדיהם שקושרים אותם שלא יסרטו דדיהם בקוצים, ולא פרה בחסום שבפיה שחוסמים פיה שלא תרעה בשדות אחרים, ולא כל בהמה בסנדל שנועלים ברגליה שלא תנגף; אבל יוצאה באגד שע"ג מכה, ובקשקשים שע"ג השבר והם לוחות שקושרים להם סביב העצם הנשבר בהן, ובשליא שיצאה מקצתה ותלויה בה; ופוקק זוג שבצוארה ומטייל בה בחצר, אבל לא תצא בו לרה"ר אע"פ שהוא פקוק בין אם הוא בצוארה בין אם הוא בכסותה. יב לא תצא בחותם, בין שהוא בצוארה בין שהוא בכסותה. יג אין הגמל יוצא במטוטלת, והוא כמין כר קטן שנותנים תחת זנבו, אפילו היא קשורה לו בזנבו, אע"כ היתה קשורה בזנבו ובחטוטרתו או בשליתה. יד לא תצא שום בהמה לא עקוד ולא רגול; פי' עקוד שקושר ידה אחת עם רגלה, ורגול היינו שקושר אחת מרגליה כלפי מעלה שלא תלך אלא על ג' רגלים. טו לא יקשור גמלים זה אחר זה והוא תופס באפסר הראשון וכולם נמשכים על ידו; אבל אם תופס כמה אפסרי גמלים בידו, מותר. ויש מי שאוסר גם בזה, ולא התיר אלא להוציא בהמה אחת לבדו והוא מושכה בחבל. טז המוציא בהמה והוא מושכה באפסר, צריך ליזהר שלא יצא ראש החבל מתחת ידו טפח למטה, דדמי כמו שנושאה בידו ולא מתחזיא מאפסר הבהמה, וגם לא יניח הרבה מן החבל בין ידו לבהמה כדי שלא יכביד עד שלא יגיע בטפח הסמוך לארץ; ואם הוא ארוך יכרוך אותו סביב צוארה. יז אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו מע"ש; ולא בזוג אעפ"י שהוא פקוק; ולא בסולם שבצוארו, והן לוחות שקושרים סביב צוארו שלא יחכך מכתו; ולא ברצועה שברגלו, והוא כמין טבעת עבה שעושים מקש וקושרים ברגלי הבהמה שפסיעותיה קצרה ומכה רגליה זו בזו ועושים לה זה להגין שלא תכה זו בזו; ואין התרנגולים יוצאים בחוטים שקושרים ברגליהם לסימן; ולא ברצועה שקושרים ברגליהם כדי שלא ישברו הכלים; ואין האילים יוצאים בעגלה שתחת אליותיהם שעושים להם כן כדי שלא תהא האליה נגררת בארץ; ואין העזים יוצאות בעץ ידוע שנותנים בחוטמיהם כדי שיתעטשו ויפלו תולעים שבראשיהם; ולא העגל בעול קטן שנותנים על צוארה; ולא בזמם שמניחים בחוטמו של עגל כדי שלא יינק; ולא פרה בעור שנותנים על דדיה שלא ייקנו השרצים; ולא ברצועה שבין קרניה, בין אם היא לשימור בין אם היא לנוי; ולא תצא פרה או שור בחבל שבצוארה לפי שא"צ שמירה; אבל עגלים מותרים לפי שהם מורדים בקל.

טו חשון

הגה: הבהמה יוצאה בקמיע מומחה לבהמה, אבל לא בשאינה מומחה אע"פ שהיא מומחה לאדם. (ב"י ור' ירוחם ח"י ורמב"ם פ"ב). יח אין רוכבין ע"ג בהמה ולא נתלים עליה, ואפי' בצדה אסור להשתמש; אבל צדי צדדין, כגון שדבר אחד מונח על צדה והוא משתמש בו, מותר; ואם עלה עליה, אפי' במזיד, ירד משום צער ב"ח; ומטעם זה פורקין משאוי שעליה; כיצד עושה, מכניס ראשו תחת המשאוי ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו. הגה: ואסור לישב על קרון שהא"י מנהיגו בשבת, משום שמשתמש בבהמה; גם שלא יחתוך זמורה. (תוס' והרא"ש

ר"פ מי שהוציאוהו ומרדכי פ"ק דשבת והגהות עירובין וב"י בשם סמ"ג). **יט** בהמה שנפלה לאמת המים, אם המים עמוקים ומפני כך אינו יכול לפרנסם במקומם, מביא כרים וכסתות ונותן תחתיה משום צער ב"ח אע"פ שמבטל כלי מהיכנו. דין קירוד בהמה בשבת, כמו ביו"ט. (מרדכי פ"ב רביצה) (וע"ל סי' תק"ג ס"ב). **כ** מותר לומר לאינו יהודי לחלוב בהמתו בשבת משום צער בעלי חיים שהחלב מצערה, והחלב אסור בו ביום. וי"א שצריך לקנותו מן האינו יהודי בדבר מועט, שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל. **כא** גבינות שעושות השפחות מעצמן מחלב של ישראל, מותר כיון שאינו אומר להן שיעשו. **כב** מי שיש לו נער אינו יהודי ורוכב על הבהמה בשבת כשמוליכה להשקותה, א"צ למונעו, שהחי נושא את עצמו; אבל צריך למונעו שלא יתן עליה בגדיו ולא שום דבר. **כג** מותר למסור סוס או פרד או חמור לרועה אינו יהודי; ואע"פ שהאינו יהודי משתמש בהם בשבת, אין בכך כלום כיון דשלא מדעת ישראל הוא עושה ואינו ממתין שכירות ממנו; ואם רואהו משתמש בה בשבת, מוחה בידו. הגה: נ"ל דאין לחוש שהרועה יוציא אותם חוץ לתחום, דהא תחומין דרבנן (הגמ"ר דקדושין).

שו באיזה חפצים מותר לדבר בשבת, ובו י"ד סעיפים

א ממצוא חפצך (ישעיה נח, יג): חפציך אסורים; אפי' בדבר שאינו עושה שום מלאכה, כגון: שמעיין נכסיו לראות מה צריך למחר, או לילך לפתח המדינה כדי שימהר לצאת בלילה למרחץ; וכן אין מחשיכים על התחום לשכור פועלים. הגה: וה"ה דאסור לטייל למצוא סוס או ספינה או קרון לצאת **ב** (מרדכי ס"פ מי שהחשיך). אבל מחשיך על התחום להביא בהמתו. וי"א שאם אין הבהמה יכולה לילך ברגלים, כגון שהוא טלה קטן, אינו רשאי להחשיך דאינו רשאי להביא דאסור לטלטל בע"ח שהם מוקצים. **ג** היתה בהמתו עומדת חוץ לתחום, יכול לקרות לה כדי שתבא. **ד** מחשיכין על התחום לעשות צרכי כלה; או צרכי מת להביא לו ארון ותכריכין; ויכול לומר לחבירו שיחשיך כדי שיביא לו, ויכול לומר לו: לך למקום פלוני למחר ואם לא מצאת במקום פלוני לך למקום פלוני, לא מצאת במנה קח במאתים; ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח, כלומר: שלא יאמר לו סך ידוע שלא להוסיף עליו; וכן אם לקח ממנו בשמונה, לא יאמר תן לי עוד בשנים ואהיה חייב לך עשרה. הגה: ואם א"א לו אא"כ יזכור לו סכום מקח, מותר בכל ענין דהא צרכי מצוה הוא (הגמ"ר פ"ה). ויש אוסרים בכל ענין, וכן עיקר (ב"י בשם הר"ן ומרדכי פ' כירה והג"מ פ"א ופכ"ו). **ה** השוכר את הפועל לשמור זרעים או ד"א אינו נותן לו שכר שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו; היה שכיר שבת, שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע, נותן לו שכר שבת, לפיכך אחריות שבת עליו. ולא יאמר: תן לי של שבת, אלא אומר: תן לי שכר השבוע או החודש. (ואם שכרו לחודש והתנה לשלם לו כל יום כך וכך, מקרי שכיר יום) (ר"ן ס"פ אע"פ) או יאמר לו: תן לי שכר עשרה ימים. **ו** אסור להשכיר חזנים להתפלל בשבת; ויש מי שמתיר. הגה: ואם שכרו לשנה או לחודש, לכ"ע שרי (ר"ע). **ז** חפצי שמים מותר לדבר בהם, כגון: חשבונות של מצוה, ולפסוק צדקה, ולפקח על עסקי רבים, ולשדך התינוק ליארס וללמדו ספר או אומנות; ודוקא לדבר אם רוצה להשתכר, אבל לשכרו ולהזכיר לו סכום מעות אסור. הגה: י"א דבמקום שנוהגין ליתן לקורא בתורה מי שבירך, ונודר לצדקה או לחזן, דאסור בשבת לפסוק כמה יתן (א"ז); והמנהג להקל, דהא מותר לפסוק צדקה. **ח** מותר למדוד בשבת מדידה של מצוה, כגון: למדוד אם יש במקוה מ' סאה, ולמדוד אזור מי שהוא חולה וללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים, מותר דהוי מדידה של מצוה.

ט הרהור בעסקיו, מותר; ומ"מ משום עונג שבת, מצוה שלא יחשוב בהם כלל ויהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה. י אסור לומר לא"י שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו להספידו, אבל חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו, ודאי שרי. יא להחליף משכון לא"י בשבת, מותר אם הוא מלבוש; ויוציאנו הא"י דרך מלבושו (וע"ל סי' שכ"ה). יב מותר לקנות בית בארץ ישראל מן הא"י, בשבת, וחותם ומעלה בערכאות. הגה: שלהם, בכתב שלהם; דאינו אסור רק מדרבנן, ומשום ישוב א"י לא גזרו (א"ז). יג מותר להכריז בשבת על אבידה אפילו היא דבר שאסור לטלטלו. הגה: ומותר להתיר חרמי צבור בשבת, אע"פ שאינו לצורך שבת, הואיל והוא יום כנופיא לרבים הוי כעסקי רבים דשרי לדבר בם (אגור); אבל אין מחרימין בשבת כי אם מדבר שהוא לצורך שבת (אגודה פכ"ג). יד להכריז בשבת על קרקע הנמכר, שכל מי שיש לו זכות עליו יבוא ויגיד וא"ל יאבד זכותו, אסור. הגה: וכן אסור להכריז יין בשבת, דהוי כמקח וממכר (מהרי"ל). טו מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה; ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות ואי לא בעי, כייפינן ליה (וע"ל סי' שכ"ח סעיף י').

שז דיני שבת התלוים בדבור, ובו כ"ב סעיפים

א ודבר דבר (ישעיה נח, יג): שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול; הלכך אסור לומר: דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלונית אקנה למחר, ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות. הגה: וב"א שסיפור שמועות ודברי חדושים הוא עונג להם, מותר לספרם בשבת כמו בחול; אבל מי שאינו מתענג, אסור לאומרם כדי שיתענג בהם חבירו (ת"ה סי' ס"א). ב אסור לשכור פועלים ולא לומר לא"י לשכור לו פועלים בשבת, אע"פ שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, שכל מה שהוא אסור לעשותו אסור לומר לא"י לעשותו; ואפילו לומר לו קודם חשכה לעשותו בשבת, אסור; אבל מותר לומר לו אחר השבת: למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעבר, אע"פ שמבין שמתוך דבריו שרצונו שיעשנה בשבת הבאה. ג אסור ליתן לא"י מעות מע"ש לקנות לו בשבת, אבל יכול לומר לו: קנה לעצמך ואם אצטרך אקנה ממך לאחר השבת. ד מותר לתת לא"י מעות מע"ש לקנות לו, ובלבד שלא יאמר לו: קנה בשבת. הגה: וכן מותר ליתן לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכרן בשבת (ב"י בשם סמ"ג). מי ששכר א"י להוליך סחורתו, ובא הא"י ולקחה מבית ישראל בשבת, אסור; והיו עונשין העושה (רבינו ירוחם חי"ב). ה דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לא"י לעשותו בשבת; והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה; כיצד: אומר ישראל לא"י בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה; או להביא מים דרך חצר שלא עירבו, לרחוץ בו המצטער; ויש אוסרין. הגה: ולקמן סי' תקפ"ז פסק להתיר, וע"ל סי' רע"ו דיש מקילין אפילו במלאכה דאורייתא, וע"ש ס"ג. ו אסור לחשוב חשבונות אפילו אם עברו, כגון: כך וכך הוצאתי על דבר פלוני; ודוקא שעדיין שכר הפועלים אצלו, אבל אם פרעם כבר, מותר. ז מותר לומר לחבירו: הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב, אע"פ שמתוך כך מבין שצריך לו לערב לשוכרו; אבל לא יאמר לו: היה נכון עמי לערב. ח יכול לומר לחבירו: לכרך פלוני אני הולך למחר, וכן מותר לומר לו: לך עמי לכרך פלוני למחר, כיון שהיום יכול לילך ע"י בורגנין; וכן כל כיוצא בזה שיש בו צד היתר

לעשותו היום, יכול לומר לחבירו שיעשנו למחר, ובלבד שלא יזכיר לו שכירות; אבל בדבר שאין בו צד היתר לעשותו היום, אפילו אם אין בו אלא איסור דרבנן, כגון: שיש לו חוץ לתחום פירות מוקצים, כיון שא"א לו להביאם היום, אסור לומר לחבירו שיביאם לו למחר; וכן אסור לו להחשיך בסוף התחום כדי שימהר הלילה לילך שם להביאם. הגה: וכן לא יאמר: אעשה דבר פלוני למחר (הרא"ש פ' השואל וע"ל ריש הסימן); אבל יכול להחשיך בסוף התחום כדי למהר לילך שם לשמרם, שאפילו היום היה יכול לשמרם אם הם היו בתוך התחום; ואם לא כוון להחשיך אלא לשמרם, יכול אף להביאם. ט מותר להחשיך לתלוש פירות ועשבים מגנתו וחורבתו שבתוך התחום, ולא אסרו להחשיך אלא בסוף התחום משום דמינכרא מלתא. י מותר לומר לחבירו: שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור פירותיך שבתחומי. יא השואל דבר מחבירו לא יאמר לו: הלויני, דמשמע לזמן מרובה ואיכא למיחש שמא יכתוב; אלא יאמר לו: השאילני; ובלשון לע"ז שאין חילוק בין הלויני להשאילני, צריך שיאמר: תן לי. הגה: וכשלוה בשבת ואינו רוצה להאמינו יניח משכון אצלו; אבל לא יאמר לו: הילך משכון, דהוי כעובדא דחול (ב"י בשם א"ח). כשם שאין לוין בשבת, כך אין פורעין בשבת (אשיר"י סי' קט"ו). יב זימן אורחים והכין להם מיני מגדים וכתב בכתב כמה זימן וכמה מגדים הכין להם, אסור לקרותו בשבת אפילו אם הוא כתוב ע"ג כותל גבוה הרבה, משום גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות דאפילו לעיין בהם בלא קריאה אסור (הרא"ש ור"ן פ' השואל וטור), אבל אם חקק בכותל חקיקה שוקעת, מותר; אבל בטבלא ופנקס אפילו אם הוא חקוק, אסור לקרותו. יג שטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות ואגרות של שאלת שלום, אסור לקרותם; אפי' לעיין בהם בלא קריאה, אסור. יד לקרות באיגרת השלוח לו, אם אינו יודע מה כתוב בה, מותר ולא יקרא בפיו אלא יעיין בה; ואם הובאה בשבילו מחוץ לתחום, טוב ליזהר שלא יגע טו טז כותל או וילון שיש בו צורות חיות משונות או דיוקנאות של ב"א של מעשים כגון מלחמות דוד וגלית וכותבים זו צורת פלוני וזה דיוקן פלוני, אסור לקרות בו בשבת. יז מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, וכן ספרי מלחמות, אסור לקרות בהם בשבת; ואף בחול אסור משום מושב לצים (תהילים א, א), ועובר משום אל תפנו אל האלילים (ויקרא יט, ד) לא תפנו אל מדעתכם; ובדברי חשק, איכא תו משום מגרה יצר הרע; ומי שחיברן ומי שהעתיקן, וא"צ לומר המדפיסן, מחטיאים את הרבים. הגה: ונראה לדקדק הא דאסור לקרות בשיחת חולין וספורי מלחמות, היינו דוקא אם כתובים בלשון לע"ז, אבל בלשון הקודש, שרי. (וכנ"ל מלשון שכתבו התוספות פרק כל כתבי, וכן נהגו להקל בזה). יח אסור ללמוד בשבת ויו"ט, זולת בד"ת; ואפילו בספרי חכמות אסור; ויש מי שמתיר, וע"פ סברתו מותר להביט באצטרלו"ב בשבת, (ולהפכה ולטלטלה כדלקמן סי' ש"ח). יט לשאול מן השד, מה שמותר בחול מותר בשבת. כ סחורה הנפסדת בשבת ע"י גשמים או ד"א; או אתי בידקא (פי' נחל או אגם מים) דמיא ומפסיד ממונו; או שנתרועעה חבית של יין והולך לאיבוד; מותר לקרות אינו יהודי, אע"פ שודאי יודע שהאינו יהודי יציל הממון. (ולכסות סחורה או פירות או ד"א מפני הגשמים ע"ל סי' של"ה סעיף ז') וכן מותר לומר לאינו יהודי: כל המציל אינו מפסיד, כמו בדליקה שהתירו לומר: כל המכבה אינו מפסיד; ויש מי שאומר שלא התירו אלא בדליקה דוקא. כא ישראל שאמר לאינו יהודי, לעשות לו מלאכה בשבת, מותר לו ליהנות בה לערב בכדי שיעשו. כב אסור לומר לאינו יהודי

בשבת: הילך בשר זה ובשל אותו לצרכך, ואפילו אין מזונותיו עליו. הגה: אבל מותר לומר לו לעשות מלאכה לעצמו (הגהות מרדכי פ"ה ורמב"ן פרשת בא אל פרעה). **כג כל שבות דרבנן מותר בין השמשות לצורך מצוה, כגון לומר לאינו יהודי להדליק לו נר בין השמשות; או אם היה טרוד והוצרך לעשר בין השמשות.** הגה: כל דבר שאסור לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת, אסור לרמוז לו לעשותו; אבל מותר לרמוז לו מלאכה לעשות אחר שבת (א"ז). אינם יהודים המביאים תבואה בשבת לישראל שחייבים להם, והישראל נותן לו מפתחו לאוצרו והאינו יהודי נותנו לשם ומודדים ומונים, יש מי שמתיר משום דאינו יהודי במלאכת עצמו עוסק ואינו של ישראל עד אחר המדידה, ושיחשוב עמו אח"כ; וכן א"י העושים גבינות בשבת והישראל רואה, יקנה אותם ממנו דמ"מ הא"י אדעתא דנפשיה קעביד אע"פ שהישראל עומד בעדר חודש או חדשים ואדעתא למכרם לישראל קא עביד, שרי.

טז חשון

שח דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת, ובו נ"ב סעיפים

א כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין של שחיטה או של מילה, ואיזמל של ספרים, וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו. הגה: ואפי' תחובים בנדן עם שאר סכינים, אסור לטלטלו (מהרי"ל). **וה"ה לקורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך.** הגה: וה"ה כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם (כ"י בשם מיימוני פ"ה והמגיד פכ"ו). **ב כל כלי, אפי' הוא גדול וכבד הרבה, לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו. ג כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו,** (ואם נשתמש לאיסור בכין השמשות כגון נר שהודלק ע"ל סי' רע"ט), **בין לצורך גופו כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים, לחתוך בו דבילה; בין לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם, ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה; אבל מחמה לצל דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או יגנב שם, אסור.** הגה: כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו, שרי. ולכן מותר ליגע במנורה שבבית הכנסת שנרות דולקות עליו, או בתנור שדולק בו אש. וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה (מרדכי פ' כל הכלים וריש ביצה ורבינו ירוחם חי"ג והמגיד פכ"ה ות"ה סי' ס"ז וכל בו סוף דיני שבת). וכן מותר לטלטל דבר מוקצה ע"י נפוח, דלא הוי טלטול אלא כלאחר יד, ולא מיקרי טלטול (תשובת מהרי"ו). **ד כלי שמלאכתו להיתר, מותר לטלטלו אפי' אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב; אבל שלא לצורך כלל, אסור לטלטלה. כתבי הקודש ואוכלין, מותר לטלטלם אפי' שלא לצורך כלל.** הגה: ותפילין אין לטלטלם כי אם לצורך (תרה"ד ועיין בב"י). ושופר אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו (הג"א סוף פרק במה מדליקין). **ה יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפי' מחמה לצל ע"י ככר או תינוק. ו כל הכלים שנשברו, אפי' בשבת, מותר לטלטל שבריהם ובלבד שיהיו ראוים לשום מלאכה כגון שברי עריבה לכסות בה החבית ושברי זכוכית לכסות בה פי הפך; אבל אם אינם ראוים לשום מלאכה, לא.** הגה: ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, כגון זכוכית שנשברה על השלחן או במקום שהולכין, מותר לטלטל השברים כדי לפנותן שלא יזקו בהם (כל בו והגהות מדרכי וב"י בשם ארחות חיים). **ז חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה אפי' במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה; ואם זרקה מבע"י,**

אסור לטלטלה כיון שבטלה מהיות עוד כלי. הגה: ואפילו חזי לעני הואיל והקצוהו הבעלים שלו אע"פ שהם עשירים, דמוקצה לעשיר הוי מוקצה לעני כמו שיתבאר סוף הסימן (ר"ן פרק במה אשה) **ודוקא חתיכת חרס משום דאתיא משברי כלי, אבל דבר שאין בו שייכות כלי כגון צרורות או אבנים אע"פ שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם.** הגה: וכל דבר שאינו כלי כלל, אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, כ"ש לצורך מקומו (מרדכי פ"ק דיו"ט). **ח כל הכלים הנטלים בשבת, דלתותיהן שנתפרקו מהם נטלים בין נתפרקו בחול בין נתפרקו בשבת. ט** דלת של שידה תיבה ומגדל יכולים ליטלה מהם ואסור להחזירה גזירה שמא יתקע; ושל לול של תרנגולים אסור בין ליטול בין להחזיר דכיון דמחובר לקרקע אית ביה בנין וסתירה. **י** כסוי בור ודות אין נוטלים אא"כ יש להם בית אחיזה דאז מוכח שהוא כלי, ושל כלים, אפילו הם מחוברים בטיט, יכולים ליטלם אפילו אין להם בית אחיזה; והוא שתקנם ועשה בהם מעשה והכינם לכך, או שנשתמש בהם מבע"י; וכסוי חביות הקבורות בקרקע לגמרי, צריכות בית אחיזה. **יא** מחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ; ניטל חודה או חור שלה, אסור. וחדשה שלא ניקבה עדיין, מותר. **יב** שירי מחצלאות, מותר לטלטלם דחזי לכסות בהו טינופא; ואם זרקן לאשפה מבע"י, אסור לטלטלם. **יג** שירי מטלניות שבלו, אם יש בהם ג' אצבעות על ג"א מותר לטלטלו; וא"ל, אסור. ויש מתירין אפי' אין להם ג' על ג', ובלבד שלא יהיו טליתות של מצוה. **יד** מנעל חדש מותר לשמטו מעל הדפוס, אע"פ שמלאכתו לאיסור, כיון דשם כלי עליו מותר לטלטלו לצורך מקומו. **טו** סנדל שנפסקה רצועה הפנימית, עדיין תורת כלי עליו ומותר לטלטלו; נפסקה החיצונה בטל מתורת כלי ואסור לטלטלו; ואם הוא בכרמלית, מותר לכרוך עליו גמי לח שהוא מאכל בהמה לתקנו שלא יפול מרגלו; ובחצר שהוא נשמר שם, אסור. **טז** חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה לייבשו יכול לשמטו מעל הקנה; אבל ליקח הקנה מתוכו, אסור לפי שאינו כלי. ואם תחבו בו כלי, מותר ליטלו מתוכו אפילו הוא מלאכתו לאיסור. כירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה, אסור לטלטלה. הגה: וכן ספסל ארוך שנשמט א' מרגליה, כ"ש שתים, דאסור לטלטלה ולהניחה על ספסל אחרת ולישב עליה אפילו נשברה מבע"י (תרומת הדשן סי' ע"א), אא"כ ישב עליה כך פעם אחת קודם השבת (ב"י ס"ס שי"ג). גם אסור להכניס הרגל לשם משום בנין (ב"י שם). **יז לבנים שנשארו מהבנין, מותר לטלטלם דמעתה לא קיימי לבנין אלא למזגא** (פי' לסמוך ולשבת עליהן) **עלייהו. ואם סידרן זה על זה, גלי אדעתיה שהקצן לבנין ואסור לטלטלם. יח** קוץ המונח בר"ה, מותר לטלטלו פחות פחות מד' אמות; ובכרמלית מותר לטלטלו להדיא, משום דחיישינן שמא יוזקו בו רבים, ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות. **יט** סולם של עלייה שהוא גדול ועשוי להטיח בו גגו, אסור לטלטלו. אבל של שובך מותר לנטותו ממקום למקום, אבל לא יוליכנו משובך לשובך כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לצוד. **כ חריות** (פי' ענפים) של דקל שקצצם לשריפה, מוקצים הם ואסור לטלטלם; ישב עליהם מעט מבע"י, מותר לישב עליהם בשבת. וכ"ש אם קשרן לישב עליהם, או אם חשב עליהם מבע"י לישב עליהם, אפילו בחול. **כא** אבל נדבך של אבנים אע"פ שחשב עליו מבע"י, אסור לישב (עליהם) אא"כ למדום (פי' סדרום). הגה: וי"א דדין אבנים כדין חריות, וכן עיקר. (מרדכי פ' במה טומנין והמגיד פ' כ"ה בשם הרי"ף, וכן יש לפרש הרא"ש).

כב אסור לכסות פי חבית באבן או בבקעת, או לסגור בהן את הדלת, או להכות בהן בברזא (פירוש הקנה שמשימים בחבית להוציא היין ממנו); אע"פ שחשב עליה מבע"י, אסור, אלא אם כן יחדה לכך לעולם; אבל יחדה לשבת זה בלבד, לא. וה"מ, בדבר שאין דרכה לייחדה לכך, כגון: הני דאמרן; אבל בכל מידי דאורחיה בהכי, כגון: לפצוע בה אגוזים, ביחוד לשבת אחת סגי. ויש מי שאומר דלא שנא. וי"א שצריך שיעשה בה שום מעשה של תיקון מבע"י (וע"ל סימן רנ"ט דביחוד סגי). **כג** מותר לחתוך ענף מן הדקל מבע"י ומותר להניף בו על השלחן בשבת להבריח הזבובים; כיון דלצורך חתכו, עשאו כלי גמור. **כד** פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנים על המכה, אם חשב עליהם מבע"י לתתם על המכה, או שישב בהם שעה אחת מבע"י, או שצבען בשמן דגלי דעתיה דלמכה קיימי, או שכרכן במשיחה ליתנם על המכה בשבת תו לית בהו משום מוקצה, ומשום רפואה נמי ליכא שאינו אלא כמו מלבוש שלא יסרטו בגדיו (במכה). וי"א דלא סגי במחשבה לחוד. **כה** עורות יבשים, בין של אומן בין של בעה"ב, מותר לטלטלן. הגה: וי"א דוקא עורות בהמה גסה דחזי לישב עליהם, אבל מבהמה דקה, אסור, אא"כ חשב לישב עליהם מבע"י (רש"י פ' ב"ט). **כו** נסרים של בעה"ב, מותר לטלטלן; ושל אומן, אסור אא"כ חשב עליהם מבע"י ליתן עליהם פת לאורחים או תשמיש אחר. **כז** עצמות שראויים לכלבים, וקליפים שראוים למאכל בהמה, ופרורים שאין בהם כזית מותר להעבירם מעל השלחן; אבל אם אין הקליפים ראוים למאכל בהמה, אסור לטלטלם אלא מנער את הטבלא והם נופלים. ואם יש פת על השלחן, מותר להגביה הטבלה וולטלטלה עם הקליפים שאינם מאכל בהמה, שהם בטלים אגב הפת; ואם היה צריך למקום השלחן, אפילו אין עליה אלא דברים שאינם ראוים למאכל בהמה, מותר להגביה ולטלטלם. **כח** חבילי עצים וקש שהתקינן למאכל בהמה, אפילו הם גדולים הרבה, מותר לטלטלן. **כט** כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים, מטלטלים אותו; ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויים, אם יש לו מאותו מין חיה או עוף, מותר לטלטל מאכל הראוי לאותו המין; וא"ל אסור. הגה: ולפי זה מותר לטלטל עצמות שנתפרקו מן הבשר מע"ש אם ראויים לכלבים, דהא כלבים מצויים (ב"י רלא כהר"ן). **ל** גרעיני תמרים, במקום שמאכילים אותם לבהמה מותר לטלטלן; ואדם חשוב צריך להחמיר על עצמו שלא לטלטלן אלא דרך שינוי. **לא** בשר חי, אפילו תפל שאינו מלוח כלל, מותר לטלטלו משום דחזי לאומצא; וכן אם הוא תפוח (פי' מסריח, רש"י), מותר לטלטלו משום דראוי לכלבים. **לב** דג מלוח מותר לטלטלו; ושאינו מלוח, אסור מפני שאינו ראוי. **לג** קמיע שאינו מומחה, אע"פ שאין יוצאים בו, מטלטלין אותו. **לד** כל דבר מטונף, כגון: רעי וקיא וצואה, בין של אדם בין של תרנגולים וכיוצא בהם, אם היו בחצר שיושבים בה, מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא, ואפי' בלא כלי; ואם היו בחצר שאינו דר שם, אסור להוציאם. ואם ירא מפני התינוק שלא יתלכלך בה, מותר לכפות עליה כלי. **לה** אע"פ שמותר להוציא גרף של רעי ועביט של מי רגלים, אסור להחזירם, אא"כ נתן לתוכם מים. **לו** אין עושים גרף של רעי לכתחלה, דהיינו להביא דבר שעתיד לימאס כדי להוציאו לכשימאס; ואם עבר ועשאו, מותר להוציאו. **לז** במקום דאיכא פסידא, מותר להכניס מטתו אצל גרף של רעי ולקבוע ישיבתו שם, כדי להוציאו. **לח** מכניס אדם מבע"י מלא קופתו עפר ומייחד לו קרן זוית ועושה בו כל צרכיו בשבת, כגון: ליטול ממנו לכסות צואה או רוק וכיוצא בזה; אבל אם לא ייחד לו קרן זוית, בטל אגב עפר הבית ואסור לטלטלו. הגה: ולכן מותר ליקח פירות

הטמונים בחול, כי אין אותו עפר מוקצה (ב"י ססי' שי"ח בשם שבולי לקט). **לט** אסור לטלטל בהמה, חיה ועוף; ואעפ"י כן מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים, כדי שיעלו וירדו בו, ובעודם עליו, אסור לטלטלו. **מ** כל בהמה חיה ועוף מדדים אותם בחצר, דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדים ומוליכן, אם צריכין הבע"ח לכך, ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, דמוקצין הם ואסור לטלטלו; חוץ מתרנגולת שאין מדדין אותה, מפני שמגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל, אבל דוחים אותה מאחוריה בידים כדי שתכנס. **מא** האשה מדדה את בנה, אפי' ברה"ר, ובלבד שלא תגררהו אלא יהא מגביה רגלו אחת ויניח השניה על הארץ וישען עליה עד שיחזור ויניח רגלו שהגביה, שנמצא לעולם הוא נשען על רגלו האחת. **מב** דבר שהוא מוקצה מותר ליגע בו, ובלבד שלא יהא מנענע אפי' מקצתו (וכבר נתבאר ס"ג). **מג** מותר לטלטל מוקצה ע"י נפיחה (וכבר נתבאר ריש סימן זה). **מד** כלי שנתרוקנה, לא יטלו ממנה חרס לכסות בו או לסמוך בו. **מה** אסור לשחוק בשבת ויו"ט בכדור. הגה: ויש מתירין, ונהגו להקל (תוס' פ"ק דביצה). **מו** אסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים שעושין המשי, מפני שאסור בטלטול ועוד שהוא מוליד בחומו. **מז** יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז, ויש מתירים. **מח** מותר לטלטל מניפה בשבת להבריח הזבובים. **מט** מכבדות שמכבדים בהם הקרקע, מותר לטלטלם. **נ** הרשב"א מתיר לטלטל האצטרלו"ב בשבת, וכן ספרי החכמות, ולדעת הרמב"ם יש להסתפק בדבר. **נא** מה שמורה על השעות שקורין רילוז"ו, בין שהוא של חול בין שהוא של מין אחר, יש להסתפק אם מותר לטלטלו (וכבר פשט המנהג לאסור). **נב** מוקצה לעשירים הוי מוקצה, ואפילו עניים אין מטלטלין.

שט טלטול ע"י דבר אחר אם מותר בשבת, ובו ה' סעיפים

א נוטל אדם את בנו והאבן בידו, ולא חשיב מטלטל לאבן; והוא שיש לו געגועין (פי' שיש לו עצבון כשאינו עם אביו) עליו, שאם לא יטלנו, יחלה; אבל אם אין לו געגועין עליו, לא. ואפי' כשיש לו געגועין עליו, לא התירו אלא באבן, אבל אם דינר בידו, ואפי' לאחוז התינוק בידו והוא מהלך ברגליו, אסור דחיישינן דילמא נפיל ואתי אבוה לאתוויי. וי"א שלא אסרו אלא כשהוא נושא התינוק עם דינר בידו; אבל לאחוז התינוק בידו, אע"פ שדינר ביד התינוק, אין בכך כלום. **ב** כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן, מותר לטלטלה שהרי נעשה כדופנה; וכן דלעת שתולין בה אבן כדי להכבידה למלאת בה מים, אם הוא קשור יפה שאינו נופל מותר למלאת בה שהוא כמו הדלעת עצמה שהוא בטל אגבה; ואם לאו, אסור. **ג** כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, אם הם פירות רטובים, כגון: תאנים וענבים, יטול אותה כמו שהיא; שאם ינער הפירות מתוכה, יפסדו. אבל אם הם פירות שאינם נפסדים, ינערם וינער גם האבן עמהם ולא יטלנה עמהם. וה"מ כשא"צ אלא לפירות או לכלכלה; אבל אם היה צריך למקום הכלכלה, מטלטלה כמות שהיא. **ד** שכח אבן ע"פ חבית, או מעות על הכר, מטה חבית על צדה והאבן נופלת, ומנער הכר והמעות נופלים; ואם היתה החבית בין החביות, בענין שאינו יכול להטות אותה במקומה, יכול להגביה כמו שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעליה. ואם הניחם עליה מדעתו, ע"ד שישארו שם בכניסת השבת, אסור להטות ולנער. וי"א דאפילו הניחם שם ע"ד שישארו שם בכניסת השבת כדי שיטלם בשבת, מותר להטות ולנער

יז חשון

בשבת; ולא אסרו אלא במניחם ע"ד שישארו שם כל השבת. הגה: ואז אפילו נטל האיסור משם, אסור לטלטל הכלי דמאחר שנעשה בסיס לדבר האסור למקצת השבת, אסור כל השבת כולה; וכן בכל מוקצה. וכן לקמן סימן ש"י. אם אדם הניח דבר מוקצה על של חבירו, לא אמרינן דנעשה בסיס לדבר האסור, דאין אדם אוסר של חבירו שלא מדעתו (א"ז). ד הא דלא שרי אלא להטות ולנער, דוקא בצריך לגוף החבית והכר; אבל אם צריך למקום החבית והכר ולא הספיק לו הטייה והניעור, יכול לטלטלם עם האבן ועם המעות שעליהם לפנות מקומם. (וכן הוא לקמן סי' ש"י).

שי דיני מוקצה בשבת, ובו ט' סעיפים

א עץ שתולין בו דגים, אע"פ שהוא מאוס, מותר לטלטלו דקי"ל במוקצה מחמת מיאוס כרבי שמעון, דשרי. ב אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת; דתמרים ושקדים ושאר פירות העומדים לסחורה, מותר לאכול מהם בשבת. ואפי' חטים שזרעם בקרקע ועדיין לא השרישו, וביצים שתחת התרנגולת, מותר לטלטלן. וכן תמרים הלקוטים קודם בישולן וכונסין אותם בסלים והם מתבשלים מאליהן, מותר לאכול מהם קודם בישולן. אבל גרוגרות וצמוקים שמניחים אותם במוקצה לייבשן, אסורין בשבת משום מוקצה, שהן מסריחות קודם שיתייבשו, דכיון שיודע שיסריחו הסיח דעתו מהם וכיון דאיכא תרתי; דחינהו בידים, ולא חזו, הוי מוקצה. הגה: י"א דאין הכנה שייך בשל אינו יהודי, ואפילו גרוגרות וצמוקים שבידו מותרים. (כל בו סי' ל"ה וכ"מ בהר"ן סוף פכ"ב וירושלמי). ג בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול כל דבר שהיה ראוי בין השמשות, אם אירע בו דבר שנתקלקל בו ביום וחזר ונתקן בו ביום, חזר להיתרו; אבל דבר שהוקצה בין השמשות, אסור כל היום. ד גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים וכשהגיע בה"ש כבר נתייבשו והם ראויים לאכילה, אע"פ שלא ידעו הבעלים באותה שעה שנתייבשו ואח"כ נודע להם שבה"ש כבר היו יבשים, מותר. ה גרוגרות וצמוקים דחזו ולא חזו, דאיכא אינשי דאכלי ליה ואיכא דלא אכלי ליה, אי אזמניה, נפיק ליה מתורת מוקצה; ואי לא, לא. אבל אם אינם ראויים והזמינם, הזמנה לאו מלתא היא. ו כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו; אבל מותר לכפות עליו כלי, ובלבד שלא יגע בו. ז מטה שיש עליה מעות, או אפילו אין עליה עתה והיה עליה בה"ש, אסור לטלטלה דמגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא. הגה: ואפילו לצורך גופו או לצורך מקומו (ב"י). וה"ה לכל דבר היתר שמונח עליו איסור, אבל אם אין עליה עתה מעות וגם לא היה עליה בה"ש, מותר לטלטלה אפילו יחדה למעות והניחם עליה מבע"י, כיון שסילקן קודם בין השמשות. הגה: ויש אוסרין בייחד לכך והניח בהם אע"פ שסילקן מבע"י (טור בשם ר"ת); ולכן אסור לטלטל כיס של מעות אע"פ שהוציא המעות ממנו מבע"י, אא"כ עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מן היחוד, וכן נוהגין. (הגה"מ פכ"ה) מיהו לצורך גופו או לצורך מקומו, מותר. וכן בכיס התפור בבגד, הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש, אם הוציא המעות משם, מותר ללבוש הבגד, דהכיס בטל אצלו; אבל אם שכח בו מעות, מותר לטלטל הבגד, דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות הואיל ואין המעות על עיקר הבגד; אבל אין ללובשו בשבת, דחיישינן שמא יצא בו, כדלעיל סימן ש"א סל"ג (ב"י סי' ש"ט). וע"ל סי' רס"ו אם שכח כיסו אצלו בשבת, מה דינו (ב"י). ח כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר, מותר לטלטלו, כגון: מחתה שיש עליה מבע"י אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק, או צואה ויש עליה

ג"כ שברי עצים שהם אסורים בטלטול, מותר לטלטל מחתה כמו שהיא; וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור; אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר, בטל אצלו ואסור לטלטלו. וטעם היתר טלטול זה משום דלא אפשר למינקט קיטמא לחודיה אפילו אי שדי ליה מהמחתה, או אם צריך למקום המחתה, (כמו שנתבאר לעיל סי' ש"ט); ואם אינו צריך אלא לגוף המחתה, לא יטלטלנה כמו שהיא, אלא ינער האפר ושברי העצים במקומם ויטול המחתה. הגה: וכן אם יוכל לנער האיסור לחוד, ינערנו ולא יטלטלנו עם ההיתר. (ב"י בשם תשובת הרא"ש) וכל זה לא מיירי אלא שהיה ההיתר עם האיסור מבעוד יום; אבל אם היה האיסור עליו לבד, לא מהני מה שהניח אצלו ההיתר בשבת (ב"י בשם תשובת הרשב"א). **מ** תיבה שיש בה דבר המותר לטלטל ומעות, אם המעות אינם עיקר, מותר לטלטלה כמו שהיא על פי התנאים שנתבארו במחתה.

שיא דיני מת בשבת ושאר טלטול מן הצד, ובו ט' סעיפים

א מת שמוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה, אם יש ככר או תינוק מטלטלו על ידיהם; ואם אין לו ככר או תינוק, אם יש לו שתי מטות מטלטלו ע"י שיהפכנו ממטה למטה דהוי טלטול מן הצד; ואם אין לו לא זה ולא זה, מטלטלו טלטול גמור, וכל זה באותו רשות. מת המוטל בחמה, מטלטלו מחמה לצל באותו רשות ע"י ככר או תינוק; ואם אין לו ככר או תינוק לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה, דטלטול מן הצד שמיה טלטול. (וע"ל בסי' זה ס"ו מאי תקנתיה). **ב** מת שהסריח בבית ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו. הגה: וי"א דאפילו לא הסריח עדיין אלא שקרוב להסריח, (ב"י בשם טור ורש"י ור"ן), מותר להוציאו לכרמלית; ואם היה להם מקום לצאת בו, אין מוציאין אותו, אלא מניחים אותו במקומו ויוצאים הם. וי"א שלא התירו להוציאו לכרמלית אלא ע"י ככר או תינוק. ויש מי שאומר שכל שמוציאו לכרמלית מוטב להוציא שלא בככר ותינוק, כדי למעט בהוצאה. ויש מי שמתיר להוציאו אף לרה"ר ע"י תינוק, אבל לא ע"י ככר. וה"ה אם הוא בבזיון אחר, כגון שהיה בספינה והיו הא"י מתאספים שם; וכן כל כיוצא בזה. הגה: וה"ה דמותרים לומר לא"י לטלטלו, כמו ע"י בכר ותינוק (מרדכי וב"י בשם שבולי לקט). ואסור לטלטל מת ע"י ככר ותינוק לצורך בהנים או דבר אחר, אבל ע"י א"י יש מתירין (טור י"ד סי' שע"ב ותשו' מהרי"ל סי' ס"ה). (וכן ראיתי נוהגים לצורך מצוה או חתונה). **ג** יש מי שאומר שאם נתן על המת אחד מכלים שהוא לבוש, חשוב כנותן ככר או תינוק. **ד** יש מי שאומר שלא הצריכו ככר או תינוק אלא למת ערום, אבל אם הוא בכסותו א"צ ככר או תינוק. **ה** אם צריך למקום המת או לדבר שהמת מונח עליו, מותר לטלטלו מן הצד דהיינו שהופכו ממטה למטה, כיון דלצורך דבר המותר הוא לא התירו לטלטל ע"י ככר או תינוק אלא במת בלבד, אבל לא בשאר דברים האסורים לטלטל. **ו** מת המוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו או שלא רצו להזיזו ממקומו, באין שני בני אדם ויושבים מב' צדדיו, חם להם מלמטה זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה, חם להם מלמעלה זה מביא מחצלת ופורס על גביו וזה מביא מחצלת ופורס על גביו, זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו נמצאת מחיצה עשויה מאליה, שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גביהן סמוכות זו לזו ושני קצותיהן על הקרקע משני צדי המת.

ז מותר לסוך המת (ולהדיחו) ולשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח, ובלבד שלא יזיז בו שום אבר; ואם היה פיו נפתח והולך, קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו, שאם כן היה מזיז אבר; ומטעם זה אין מעצימין עיניו של מת בשבת. ח טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, מותר. הלכך צנון שטמן בארץ ומקצת עליו מגולים ולא השריש וגם לא נתכוין לזריעה, נוטלו אע"פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו, ואע"פ שהוסיף מחמת לחות הקרקע, מותר. הגה: ואפי' הניחו שם מבע"י להיות שם כל השבת, דאין באוכלין משום בסיס לדבר האסור (כל בו). וטלטול בגופו אפי' לצורך דבר האסור, מותר; הילכך קש שעל המטה, דסתמו מוקצה להסקה, מנענעו בגופו; ואם הניח עליו מבע"י כר או כסת, מנענעו אפילו בידו שהרי הכינו מבע"י לשכב עליו; (וכן אם חשב לשכב עליו). (ר"ן ס"פ במה טומנין). ט הפירות הטמונין בתבן או בקש המוקצים, יכול לתחוב בהם מחט או כוש ונוטלם והקש ננער מאליו. הגה: ואם טמונים בחול ובעפר, ע"ל סימן ש"ח סעיף ל"ח.

שיב הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת, ובו י' סעיפים

א משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח, ואפי' להעלותם לגג עמו דהוי טרחא יתירה, מותר. ומי שיש לו מקום מיוחד לבית הכסא, יכול להכניס עמו אבנים לקנח מלא היד; ואם אין לו מקום קבוע, מכניס עמו כשיעור בוכנא קטנה; ואם ניכר באבן שקנחו בו, מותר להכניסו אפי' הוא גדול הרבה, או אפי' הם הרבה ממלא היד, מותר ליטול כולן דכיון שקנחו בהן הוכנו לכך. הגה: י"א דוקא בחצר מותר לטלטל אבנים (רש"י ס"פ המוציא יין ור' ירוחם ני"ב חי"ו). וי"א דאפילו מכרמלית לרה"י נמי שרי, דהא נמי אינו רק איסור דרבנן, ומשום כבוד הבריות התירוהו. (תוספות פרק לולב הגזול והגהות מרדכי פרק הזורק). ב אם ירדו גשמים על האבנים ונטבעו; אם רישומן ניכר, מותר ליטלן כדי לקנח ואין בזה משום סותר ולא משום טוחן. ג צרור שעלו בו עשבים, מותר לקנח בו ולא חיישינן שמא יתלשו, דאף אם יתלשו ליכא איסורא דדבר שאין מתכוין הוא. ד לא יטלטל רגב אדמה לקנח בו מפני שאינה ראויה לקינוח לפי שהיא נפרכת. אסור לקנח בחרס, אפילו בחול, משום סכנה שלא ינתק שיני הכרכשתא, (פי' המעים התלוים בפי טבעת). ה היו לפניו בשבת צרור ואזני חרס חלקים, דכיון דחלקים הם ליכא משום סכנה, מקנח באוזן החרס שהוא ראוי לכסות בו פי הכלי; צרור ועשבים, יקנח בעשבים אם הם לחים, אבל ביבשים אין מקנחין מפני שהם חדים ומחתכין את הבשר. ו מקנחין בשבת בעשבים לחים אפי' הם מחוברים, ובלבד שלא יזיזם; ומשום משתמש במחובר ליכא, דלא אמרו אלא באילן אבל לא בירק. ז היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות, שרפואתו למשמש בפי הטבעת שממשמש שם בצרור והנקב נפתח, לא ימשמש בשבת כדרך שממשמש בחול דהיינו שאוחז הצרור בכל היד, משום השרת נימין, אלא ממשמש כלאחר יד דהיינו שיאחז הצרור בב' אצבעותיו, וממשמש. ח למשמש בברזא בפי הטבעת דינה כצרור, שלא יאחזנה אלא בב' אצבעותיו. ואסור לצאת בברזא אפילו תחובה כולה בגוף. ט אסור לפנות בשדה ניר בשבת, שמא יבא לאשוויי גומות; ואם היה שדה חבירו, אפילו בחול אסור מפני שדש נירו ומקלקל. י אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדדן; ואע"ג דבנין עראי הוא לא גזרו ביה רבנן, משום כבוד הבריות.

שיג טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת, ובו י' סעיפים

א פקק החלון, כגון: לוח, או שאר כל דבר שסותמין בו החלון, יכולים לסתמו אפילו אם אינו קשור ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין; והוא שיחשוב עליו מע"ש לסתמו בו. וקנה שהתקינו להיות נועל בו, א"צ שיקשרנו בדלת ומ"מ דמי לבנין יותר מפקק החלון ולא סגי במחשבה שיחשוב עליו מאתמול וצריך שיתקננו לכך; לרש"י, היינו שיתקננו לשם כלי שיהא ראוי לשום תשמיש שיהא ראוי להפך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים; ולר"ת א"צ שיהא ראוי לדבר אחר, אלא כיון שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך סגי. הגה: ומיקרי ע"י כך כלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו כמו שנתבאר לעיל סי' ש"ח ס"ב (ב"י והרמב"ם). ונגר שהוא יתד שנועלים בו ותוחבין אותו באסקופה למטה ודומה טפי לבנין, לא סגי בהכי ואין נועלים בו אא"כ יהא קשור. וכיצד יהא קשור, אם יש בראשו גלוסטרא דהיינו שהוא עב באחד מהראשים וראוי לכתוש בו שדומה לכלי, סגי אפילו אם קשור בחבל דק שאינו ראוי להיות ניטל בו, ואפילו אם אינו קשור בדלת עצמו אלא בבריח הדלת, ואפילו אם החבל ארוך ואינו תלוי כלל באויר אלא כולו מונח בארץ; ואם אין בראשו גלוסטרא, אם הוא קשור בדלת עצמה, סגי אפי' בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו ואפי' כולו מונח בארץ; ואם אינו קשור בדלת אלא בבריח, צריך שיהא הקשר אמין שיהא ראוי לינטל בו, ואפי' הכי א"צ שיהא תלוי, אלא אפי' כולו מונח בארץ, מותר שאין אסור אלא כששומטו ומניחו בקרן זוית. ב כל נגר שאמרנו, מיירי שהאסקופה גבוה וכשנועץ אותו במפתן אינו נוקב בארץ, אבל אם נפחתה האסקופה בענין, שכשמכניס הנגר בחור נוקב תחתיו בארץ, הוי בנין ואסור לנעול בו. ג רחבה שאחורי הבתים, שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר, אם עשה דלת לפתחה או שתולה בה מחצלת של קנים, וכן פרצה שגדרה בקוצים כעין דלת, אם יש להם ציר (פי' ציר נוקבין הדלת וקובעים בו עץ חד כדי להכניסו בארץ לחזור לכאן ולכאן), או אפי' אין להם עתה ציר אלא שהיה להם ציר, נועלים בהם אפי' הם נגרים בארץ רק שקשרם ותלאם לנעול בהם; ולא חשיב כבונה, שניכר בהם שהוא דלת כיון שהיה להם ציר. הגה: וכ"ש אם יש להם ציר עדיין; ובלבד שלא יחזיר הציר למקומו, כדרך שיתבאר לקמן סי' תקי"ט (ב"י). אבל אם אין להם ציר ולא היה להם ציר, אין נועלים בהם אא"כ היו גבוהים מן הארץ; ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר נועלים בו, אפי' לא היה לו ציר מעולם והוא נגרר. ד דלת העשוי מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה, וכשפותחים שומטין אותה ועוקרים אותה, אין נועלים בה אפי' יש לה ציר. הגה: אבל דלת העשויה מקרשים הרבה, שרי אע"פ ששומטים אותה כשפותחה, אם יש לה אסקופה; וה"ה במקום שנועלים בקרשים הרבה ויש חקיקה למעלה ולמטה שמכניס בהם הקרשים, שדינם כדלת הואיל ואינן לוח אחד בכל הדלת (ב"י). ה שידה תיבה ומגדל שפתחיהן מן הצד ויש להם שני צירים אחד למעלה ואחד למטה, אם יצא התחתון כולו ממקומו, אסור להחזירו שמא יתקע; אבל אם יצא מקצתו, דוחקו עד שמחזירו למקומו כיון שהעליון נשאר במקומו בקל יכול להחזיר התחתון; אבל כשיצא העליון, אסור אפי' לדוחקו ולהחזירו למקומו. ו מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת; ואם היא (דרכה להיות) רפויה, מותר לכתחלה, (ובלבד שלא יהדק). וכוס של פרקים, מותר לפרקו ולהחזירו בשבת. ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה. הגה: ואם דרכו להיות

יח חשון

מהודק אע"ג דעכשיו רפוי, אסור (מיימוני פכ"ה והגהות אשיר"י וכל בו וכן נראה דבר הטור). **ז קורה שנשברה, מותר לסמכה בארוכות המטה שהם כלי לא כדי שתעלה, דא"כ הוי ליה בונה, אלא כדי שלא תרד יותר; והוא שיהיו רפויים, שיכול ליטלם כשירצה אבל אם מהדקם שם, אסור. ח ספסל שנשמט אחד מרגליו, אסור להחזירו למקומו; ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר, יש מי שמחמיר לאסור** (וע"ל סי' ש"ח) יזרה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה, עד שיהפכנה ויביא תבן על שוליה דהיינו על ידי שינוי; אבל ביד, אסור.

שיד דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת, ובו י"ב סעיפים

א אין בנין וסתירה בכלים. וה"מ, שאינו בנין ממש כגון חבית, הגה: שאינה מחזקת ארבעים סאה (ת"ה סי' ס"ה), **שנשברה ודיבק שבריה בזפת, יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דא"כ הוה ליה מתקן מנא; אבל אם היא שלמה, אסור לשברה אפי' בענין שאינו עושה כלי. ואפי' נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש, ואפי' יש בה נקב חדש, אם להרחיבו, אסור.** הגה: ובלבד שיתכוין לכך (מרדכי פרק חבית). **ואם היה סכין תקוע מע"ש בחבית, מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף.** הגה: ודוקא שהוציאו ג"כ פעם אחת מבע"י, אבל אם לא הוציאו מבע"י, אסור דהוי פסיק רישא דעושה נקב ופתח לחבית (תה"ד סי' ס"ד). כלי שנתרועעה, אם מותר ליטול ממנו חרס, ע"ל סי' ש"ח סמ"ד. **ב היה בה נקב ונסתם, אם הוא למטה מן השמרים, אסור לפתחו דכיון שהוא למטה וכל כובד היין עליו צריך סתימה מעליא וחשיב כפותח מחדש; למעלה מן השמרים, מותר לפתחו. ג במקום נקב ישן נוקבין אפי' במקדח** (פי' כלי מיוחד לנקוב) **כגון שנשברה הברזא. וי"א דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה, אבל בחבית של עץ שמהדקים מאד העץ שסותמים בה הנקב וחותכים ראשו ע"ד שלא להוציאו, ודאי נראה שזה נקב חדש, ואסור. ד ברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאה, מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא לצורך לשתות יין בשבת.** הגה: ובלבד שלא יהיה הברזא הראשון נגד השמרים כמ"ש ס"ב (ב"י בשם שבולי לקט). **ה מותר ליתן קנה חלול** (בחבית או ברזא) **להוציא יין אע"פ שלא היה בו מעולם, אבל ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם, לא, דגזרינן שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק, דכשלוקח העלה ומקפלו כעין מרזב נראה כעושה מרזב, ולא דמי לברזא או קנה שאינו עושה בו שום מעשה.** הגה: ויש מתירים אפילו בעלה של הדס במקום שיש לו הרבה קטומים ואין לחוש שמא יקטום (הרא"ש ס"פ חבית וטור). **ו מותר להתיז ראש החבית בסייף דלאו לפתח מכוין, כיון שמסיר ראשה; אבל לנקבה בצדה, בין של חבית בין של מגופה, אסור אפי' ברומח שעושה נקב גדול; ואינו דומה לפתח דכיון דהוי מצדה ודאי לפתח מכוין. וליקוב המגופה למעלה, מותר, דלאו לפתח מכוין, שאין דרך לעשות פתח למעלה אלא נוטל כל המגופה. ז חותמות שבכלים, כגון: שידה, תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל, יכול להתירו או לחתכו בסכין או להתיר קליעתו; ודוקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו; אבל פותחת של עץ ושל מתכת, אסור להפקיע ולשבר דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה. ומטעם זה אסור להסיר הצירים שקורים גונזי"ש שאחורי התיבות אם נאבד המפתח, ויש מתירים בזו. ושבירת פותחות של תיבות, יש מתיר ויש אוסר, ויש להתיר ע"י א"י. ח חותלות** (פי' מיני כלים)

של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל, מתיר וסותר שרשרות החבל וחותך אפילו בסכין, ואפי' גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם. **ט** מותר להפקיע ולחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או בעוף הצלויים. **י** חותמות שבקרקע, כגון דלת של בור שקשור בו חבל, יכול להתירו דלאו קשר של קיימא הוא, שהרי עומד להתיר; אבל לא מפקיע וחותך, משום סתירה; ודוקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסתירו בשבת, אבל אם אינו עשוי לקיים כלל, מותר. ומטעם זה מותר להתיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט, שאינו עשוי לקיום (וע"ל סי' רנ"ט). **יא** אסור ליתן שעוה או שמן עב בנקב החבית לסתמו מפני שהוא ממרח, (פי' הערוך סיכה משיחה טיחה מריחה שיעה ענין א' הוא). אבל בשאר דברים, דלית בה משום מירוח, (הואיל ואין היין יוצא אז) (ב"י), מותר. ואם היה היין יוצא דרך הנקב, אסור לסתמו ואפילו ליתן בו שום דרך הערמה לומר שאינו מכוין אלא להצניעו שם. ואם הוא ת"ח, מותר לו להערים בכך. **יב** סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבע"י, אסור להוציאו בשבת כיון שהוא דבר מחובר; אבל אם הוא תחוב בספסל, וכן בכל דבר תלוש, מותר להוציאו. (הגה: ואם רצה ושלפה מבע"י, אפילו בכותל, שרי) (ב"י).

שטו דברים האסורים משום אהל בשבת, ובו י"ג סעיפים

א אסור לעשות אהל בשבת ויו"ט אפילו הוא עראי; ודוקא גג, אבל מחיצות מותר; ואין מחיצה אסורה אא"כ נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול. הגה: אבל מחיצה הנעשית לצניעות בעלמא, שרי (טור); ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח, אע"פ שקבוע שם (א"ז ב"י); וכן פרוכת לפני ארון הקודש, ובלבד שלא יעשה אהל בגג טפח (ב"י וכל בו); וכן מותר לעשות מחיצה לפני החמה או הצנה או בפני הנרות שלא יכבה אותן הרוח (מרדכי ריש פ' כירה); אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו (ד"ע), וכן לפני ספרים כדי לשמש או לעשות צרכיו, אם לא שהיה מבע"י טפח שאז מותר להוסיף עליה בשבת (מרדכי ר"פ כירה). **ב** עצים שתוקעין ראשן האחד בדופן הספינה וכופפין ראשן השני בדופן השני של הספינה, ופורסין מחצלת עליהם לצל, אם יש ברחבן טפח, או אפילו אין ברחבן טפח אם אין בין זה לזה ג"ט, חשיבי כאוהל ומותר לפרוס עליהם בשבת מחצלת, דהוי ליה תוספת אהל עראי ושרי; ומטעם זה מחצלת פרוסה כדי טפח, מותר לפרוס שאר המחצלת בשבת. וטפח שאמרו, חוץ מן הכריכה. **ג** מטה, כשמעמידים אותה, אסור להניח הרגלים תחלה ולהניח עליהם הקרשים; אלא ישים הקרשים תחלה באויר, ואח"כ הרגלים תחתיהם. וה"מ כשהרגלים הם דפים מחוברים, כמו דפני התיבה, אבל רגלים של מטות שלנו, וכן רגלי השלחן, מותר בכל גוונא. **ד** מטה שהיא מסורגת, (פי' נארגת) בחבלים, אם יש בין חבל לחבל ג"ט, אסור לפרוס עליהן סדין משום דעביד אהלא; וכן אסור לסלק בגד התחתון מעליה משום דקא סתר אהלא; ואם היה עליה כר או כסת או בגד פרוס מע"ש, כשיעור טפח, מותר לפרוס בשבת על כל המטה. **ה** כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל, מותר לפתחו לכתחלה. **ו** כשמסדרים חביות זו ע"ג זו, אחת ע"ג שתים, אוחז בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה; אבל לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן. **ז** מותר להניח ספר א' מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן. הגה: הואיל וא"צ לאויר שתחתיהן (טור ור"ן ר"פ תולין והמגי' פכ"ב).

ח כל אהל משופע, שאין בגגו טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגו רוחב טפח, הרי זה אהל עראי והעושה אותו לכתחלה בשבת, פטור. ט משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים לסננן ומותחין פיה לכל צד, חשוב עשיית אהל ואסור לנטותה. י טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיתה תלויה בהם מע"ש, מותר לנטותה ומותר לפרקה, וכן הפרוכת. יא כילת חתנים, שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה רוחב טפח, הואיל שהיא מתוקנת לכך, מותר לנטותה ומותר לפורקה; והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח. יב הנוטה פרוכת וכיוצא בה, צריך ליזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה; לפיכך אם היא פרוכת גדולה, תולין אותה שנים אבל אחד אסור. ואם היתה כילה שיש לה גג, אין מותחין אותה ואפילו עשרה, שא"א שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי. יג בגד ששוטחין ע"פ החבית לכסות, לא ישטחנו על פני כולו, משום אהל, אלא יניח קצת ממנו מגולה; וה"מ כשהכובא, (פי' כלי), חסרה טפח; אבל אם אינה חסרה טפח, מותר דאין כאן אהל.

שטז צידה האסורה ומותרת בשבת, ובו י"ב סעיפים

א הצד צפור דרור למגדל שהוא ניצוד בו, ושאר צפרים, וצבי, לבית או לביבר שהם נצודים בו, חייב; ואם אינו נצוד בו, פטור אבל אסור. ב צד צבי ישן או סומא, חייב; חיגר או חולה או זקן, פטור. הגה: המשסה כלב אחר חיה בשבת, הוי צידה (כ"ב); וי"א אף כחול אסור לצוד בכלבים, משום מושב לציים (תהילים א, א) (א"ז). ג כל שבמינו נצוד, חייב עליו; אין במינו נצוד, פטור אבל אסור. הלכך, זבובים אע"פ שאין במינו נצוד, אסור לצודן. הגה: ולכן יש ליזהר שלא לסגור תיבה קטנה, או לסתום כלים שזבובים בו בשבת, דהוי פסיק רישיה שיצודו שם (בה"ת ומרדכי ס"פ כירה ואגור). ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם, יברחו. ד פורסין מחצלת ע"ג הכוורת, (מקום שמתכנסים בו הדבורים לעשות דבש), ובלבד שלא יכוין לצוד, וגם הוא בענין שאינו מוכרח שיהיו נצודים, כי היכי דלא להוי פסיק רישיה. ה צבי שנכנס לתוך הבית ונעל אחד בפניו, חייב; נעלו שנים, פטורים; אין אחד יכול לנעול, ונעלו שנים, חייבים. הגה: ואם הפתח כבר מגופף, מותר לנעלה במנעול (ר"ן פ' האורג והמגיד פ"י). ו ישב אחד על הפתח ומלאו, יכול השני לישב בצדו; ואפי' אם עמד הראשון והלך לו, השני פטור ומותר; והראשון, חייב. ז הצד נחשים בשבת, או שאר רמשים המזיקים, אם לרפואה, חייב; ואם בשביל שלא ישכנו, מותר. ח שמונה שרצים האמורים בתורה, הצדן חייב והחובל בהם, אע"פ שלא יצא מהם דם אלא נצרר תחת העור, חייב; ושאר שרצים, אינו חייב החובל בהם אא"כ יצא מהם דם, והצדן לצורך, חייב; שלא לצורך, או סתם, פטור אבל אסור, ולהרמב"ם חייב. ט פרעוש, הנקרא ברגו"ת בלשון ערב, אסור לצודו אא"כ הוא על בשרו ועוקצו, ואסור להרגו. הגה: ואף לא ימללנו בידו, שמא יהרגנו, אלא יטלנו בידו, ויזרקנו (ר' יהודה ני"ב ח"י). אבל כנה, מותר להרגה; והמפלה בגדיו מכנים, לא יהרגם אלא מוללן בידו וזורקן; אבל המפלה ראשו, מותר להרגם. י כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי, נהרגים בשבת אפילו אין רצין אחריו; ושאר מזיקין, כגון: נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין, אם רצין אחריו, מותר להרגם; ואם לאו, אסור. אבל מותר לדורסם לפי תומו, ואפילו במתכוין אלא שמראה עצמו כאילו אינו מכוין. יא לא ישפשף ברגליו רוק ע"ג קרקע, משום משוה גומות, אבל מותר

לדרסו לפי תומו שאינו מתכוין למרח ולהשוות גומות; ואע"ג דממילא ממרח הוא, כי לא מכוין שרי, משום מאיסותא. יב חיה ועוף שברשותו מותר לצודן, והוא שלא ימרודו; אבל אם הם מורדים, אסור לתפסם אפילו בחצר, אם החצר גדול שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה. הגה: וי"א דאסור לצוד חיה ועוף שברשותו ואם צדן, פטור; (הגהות אלפסי). אבל פרה וסוס, וכל שכן שאר חיה ועוף שמרדו, אם צדן חייב חטאת, וכן עיקר (המגיד פ"י). חתול, דינה כשאר חיה ואסור לתפשה בשבת. (הגהות אלפסי).

שיז דין קשירה ועניבה בשבת, ובו ז' סעיפים

יט חשון

א הקושר קשר של קיימא, והוא מעשה אומן, חייב, כגון: קשר הגמלים וקשר הספנים וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרים הרצענים בשעת עשייתן וכן כל כיוצא בזה, אבל הקושר קשר ש"ק ואינו מעשה אומן, פטור. הגה: ויש חולקים שסבירא להו דכל קשר ש"ק, אפילו של הדיוט, חייבין עליו (רש"י והרא"ש ור' ירוחם וטור). וי"א שכל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום עצמו, מקרי של קיימא (כל בו והגה"מ פ"י) ויש מקילין לומר דעד שבעה ימים לא מקרי של קיימא (טור ומרדכי) (וע"ל סימן שי"ד ס"י). וקשר שאינו ש"ק ואינו מעשה אומן, מותר לקשרו לכתחלה, הגה: וכן לענין התרתו דינו כמו לענין קשירתו (טור). כיצד: נפסקה לו רצועה וקשרה, נפסק החבל וקשרו, או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בהמה, הרי זה פטור וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא. וכל קשר שאינו של קיימא, אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור; ולצורך מצוה, כגון שקושר למדוד אחד משיעורי התורה, מותר לקשור קשר שאינו של קיימא. הגה: וי"א דיש ליזהר שלא להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה, דאין אנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן דאפילו בשאינו של קיימא אסור לקשרו וה"ה להתירו, וכן נוהגין (הגהות אלפסי פרק אלו קשרים); ומ"מ נראה דבמקום צערא אין לחוש ומותר להתירו, דאינו אלא איסור דרבנן ובמקום צער לא גזרו. והא דבעינן ב' קשרים זה על זה, היינו כשקושר ב' דברים ביחד, אבל אם עשה קשר בראש אחד של חוט או משיחה, דינו כשני קשרים (סמ"ג). ב נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל, מותר להחזיר הרצועות למקומם, ובלבד שלא יקשור. הגה: ודוקא שיוכל להחזירו בלא טורח, אבל אם צריך טורח לזה, אסור דחיישינן שמא יקשור (תוס' והרא"ש פ' במה טומנין). ג מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס, שאינו קשר של קיימא; אבל אין פותחין אותו מחדש, דמתקן מנא הוא. הגה: אפילו כבר נפתח, רק שחזר האומן וקשרו או תפרו ביחד כדרך שהאומנים עושין, (ר' ירוחם חי"ד); ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שאומנם עושין, אע"ג דהתפירה אינה של קיימא. דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה ש"ק (הגמ"ר פ' במה טומנין); ויש מתירין בתפירה שאינה ש"ק, ואין להתיר בפני ע"ה (ב"י). ד קושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו, אבל לא בחבל, וה"מ בדליים הקבועים בבור, אבל דליים שלנו שאינם קבועים בבור אינו קשר של קיימא. ה עניבה מותר, דלאו קשר הוא. הגה: ואפילו אם עשה קשר אחד למטה, נוהגין בו היתר(אגור). ו קושרים חבל בפני הפרה בשביל שלא תצא, אפילו בב' ראשי הפתח, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויוציאנה דרך שם ויניח ראש השני קשור. ז מטלטלין חבל של גרדי, (פ' אורג), לקשרו באבוס ובפרה, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויניח ראש השני קיים, אבל חבל דעלמא לא; וה"מ לקשרו באבוס

ופרה; אבל אם היה קשור באבוס ורוצה לקשרו בפרה, או אם היה קשור בפרה ורוצה לקשרו באבוס, מותר בכל חבל..

ה לחודש לסהמ"ח

שיח דין המבשל בשבת, ובו י"ט סעיפים

א המבשל בשבת, (או שעשה אחת משאר מלאכות), (טור), במזיד, אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד; ובשוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם, לו מיד; (ואם אמר לאינו יהודי לעשות לו מלאכה בשבת, ע"ל סימן ש"ז סעיף כ'). **ב** השוחט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו חי (בשבת); אבל המבשל, (או עשה שאר מלאכה), לחולה, אסור (בשבת) לבריא או לחולה שאין בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו. הגה: ואפי' בישל ע"י אינו יהודי, אסור בשבת. (תוספות פ"ק דגיטין ור"ן פ' אין מעמידין). ואם קצץ פירות מן המחובר לחולה בשבת, אפי' היה חולה מבע"י, אסור לבריא בשבת משום שגדל והולך בשבת ויש בו משום מוקצה (ב"י בשם א"ח). **ג** כשם שאסור לבשל באור כך אסור לבשל בתולדת האור, כגון: ליתן ביצה בצד קדרה או לשברה על סודר שהוחם באור כדי שתצלה; ואפילו בתולדת חמה, כגון: בסודר שהוחם בחמה, אסור גזירה אטו תולדת האור, וכן אסור להטמינה בחול או באבק דרכים שהוחמו מכח חמה; אבל בחמה עצמה, כגון: ליתן ביצה בחמה או ליתן מים בחמה כדי שיוחמו, מותר. **ד** תבשיל שנתבשל כל צרכו, יש בו משום בישול אם נצטנן. הגה: וי"א דוקא אם מצטמק ויפה לו (רבינו ירוחם ח"ג); ואם לא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כמאכל ב"ד, שיך בו בישול אפילו בעודו רותח; וה"מ שיש בו בישול אחר בישול, בתבשיל שיש בו מרק, אבל דבר שנתבשל כבר, והוא יבש, מותר לשרותו בחמין בשבת. ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת, אין שורין אותו בחמין בשבת אבל מדיחים אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן ומן הדג שנקרא קולייס האספנין שאינם צריכים בישול אלא מעט והדחתן היא גמר מלאכתן. הגה: וה"ה כל דבר קשה שאינו ראוי לאכול כלל בלא שרייה, דאסור לשרותו בשבת, דהוי גמר מלאכה. (הגהות מרדכי). **ה** יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אח"כ במשקה יש בו משום בישול, ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירין. הגה: בכלי שני; ויש מקילין אפילו בכלי ראשון; ונהגו ליזהר לכתחלה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו. **ו** כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת ע"ג קדירה הטמונה כדי שישמור חומו ולא יצטנן, ויכול לטוח פיו בבצק אם יש לו בצק שנלוש מאתמול. אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כ"כ ע"ג קדירה שהיא חמה כל כך שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא היד סולדת בו. **ז** יש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם ע"ג קדירה הטמונה, אפי' כלי התחתון על האש שרי. ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש, לעולם אסור. **ח** להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו ע"ג מיחם שעל האש, י"א שדינו כמניחו כנגד המדורה וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש, מותר להניחו ע"ג מיחם שעל גבי האש. וי"א דהוי כמניח ע"ג כירה לכתחלה ואסור אפילו אם נתבשל כל צרכו ואפילו אם מצטמק ורע לו ואפילו אם נותנו שם לשמור חומו; וראשון נראה עיקר. ומ"מ אם הוא תבשיל שיש

בו רוטב ומצטמק ויפה לו, אסור לד"ה. **ט** כלי ראשון (פי' הכלי שמשתמש בו על האש) אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האש מבשל, כל זמן שהיד סולדת בו. לפיכך אסור ליתן לתוכו תבלין, אבל מלח מותר ליתן לתוכו כיון שהעבירו מעל האש, דצריכא מלחא בישולא כבשרא דתורא. ויש מי שאוסר לתת לתוך כלי זה בשר מלוח, אפילו הוא של שור. הגה: ונ"ל דבלא מלוח נמי אסור, אלא דנקט מלוח דבלאו הכי אסור משום דם שבו. ויש אוסרים לתת מלח אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו; והמחמיר תע"ב (תוספות ומרדכי פרק כירה). ואם עבר ונתן מלח, אפילו בכלי ראשון אפילו הוא על האש שעבד איסורא, מותר המאכל דהמלח בטל ע"ג המאכל. (ב"י בשם שבולי הלקט). **י** אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון. **יא** אמבטיה (פי' כלי שרוחץ בו) של מרחץ שהיא מלאה מים חמין (אע"פ שהיא כלי שני) (תוספות ורא"ש וטור) אין נותנין לה מים צונן, שהרי מחממן הרבה. אבל נותן הוא ממים חמין שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן. **יב** מיחם שפינה ממנו מים חמין, מותר ליתן לתוכו מים צונן (מרובים) כדי להפשיר; ומותר לצונק מים חמין לתוך מים צונן, או צונן לתוך חמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שמחממין הרבה. הגה: ואם המים מרובים כל כך שא"א שיתבשלו, רק שיפיגו צנתן, אפילו בכלי ראשון שרי רק שלא יהיה על האש (טור). **יג** מותר ליתן קיתון של מים או של שאר משקים בכלי שני שיש בו מים חמין, אבל בכ"ר אסור. **יד** מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צנתן, ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת (פי' מתחממת ונכויה) בו, דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו; אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו, אסור כיון שיכול להתבשל שם. הגה: וה"ה בפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חיין (מרדכי פ' כירה וע"ל ס"ס רנ"ד). **טו** דבר שנתבשל כ"צ והוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה אפי' במקום שהיד סולדת בו. הגה: ואפי' נצטנן כבר. אבל אם הוא רותח, אפילו בדבר שיש בו מרק, מותר. ויש מקילין לומר דכל שאין נותנו ע"ג האש או הכירה ממש רק סמוך לו, אפילו נצטנן, מותר (המגיד פרק כ"ו). ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי, וכמו שכתבתי לעיל סי' רנ"ג. **טז** מותר ליתן אינאפנדה כנגד האש במקום שהיד סולדת ואע"פ שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח. הגה: וכ"ש קדירה שיש בה רוטב שנקרש, שכשהשומן נימוח אינו בעין, דשרי. (רבי יוחנן ח"ג) ויש מחמירין (ר"ן פרק כ"ט). ונהגו להחמיר, מיהו במקום צורך יש לסמוך אסברא ראשונה. **יז** אסור ליתן צונן (על המיחם), אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שיהיה יד סולדת בו, שדין מניח ע"ג מיחם כדין מניח כנגד המדורה; ואם אינו חם כל כך, מותר. **יח** האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור, אם לא נתבשל כ"צ אין מוציאין בכף מהם שנמצא מגיס ואיכא משום מבשל ואם נתבשל כל צרכו מותר אבל צמר ליורה אע"פ שקלט העין אסור להגיס בו (פי' לנענע אותו בכף). הגה: ולכתחלה יש ליזהר אף בקדירה בכל ענין. (פסקי מהרי"ו). **יט** אסור לטוח שמן ושום על הצלי בעודו כנגד המדורה אפילו נצלה הצלי מבעוד יום דמכל מקום יתבשל השום והשמן.

טז חשון שיט דין הבורר בשבת, ובו י"ז סעיפים

א הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב; בקנון ובתמחוי, פטור אבל אסור. ואם בירר בידו כדי לאכול לאלתר, מותר. הגה: וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד, מקרי לאלתר (המגיד פ"ח ור"י ור"י נ"ב ת"ח וב"י וטור ורא"ש). ואפילו אחרים אוכלים עמו, שרי (תוספות פ' כלל גדול). ולכן מותר לברור הירק שקורין שלאט"ן מן העלין המעופשין שבו כל מה שצריך לאכול באותה סעודה (ב"י סי' שכ"א). **ב** הבורר אוכל מתוך הפסולת, בידו, להניחו אפילו לבו ביום, נעשה כבורר לאוצר וחייב. **ג** היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד. הגה: (השני כדי) ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים ואסור לברור א' מחבירו אלא בידו, כדי לאכלן מיד, אע"פ שהחתיכות גדולות וכל אחת נכרת בפני עצמה. אבל כל שהוא מין א', אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות, לא מיקרי ברירה. ואפילו היו שני מינים ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך, שרי הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חבירו (תרומת הרשן סי' נ"ז). ואם בירר והניח לאחר זמן אפי' לבו ביום, כגון שבירר שחרית לאכול בין הערבים, חייב. **ד** הבורר פסולת מתוך אוכל, אפילו בידו אחת, חייב. הגה: ואפילו האוכל מרובה ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפ"ה לא יברר הפסולת אפי' כדי לאכול לאלתר (ב"י). **ה** הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם, חייב מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל, וחייב. **ו** אין מוללין מלילות, אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו. הגה: ואע"פ שמפרק האוכל מתוך השבלים, הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול, שרי. ויש מחמירין (מרדכי ור"ן פ"ק דיו"ט), ולכן אסור לפרק האגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה (מהרי"ל), וטוב להחמיר מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק. **ז** היו לו מלילות מע"ש, לא ינפה בקנון (ופירש"י: כלי שראשו אחד רחב והשני עשוי כמין מרזב, ונותנין הקטניות בראשו הרחב ומנענע האוכל ומתגלגל דרך המרזב, והפסולת נשאר בכלי) ותמחוי, (פי' קערה גדולה) ולא בשתי ידיו, אלא מנפה בידו אחת בכל כחו. **ח** אין שורין את הכרשינין (פי' הערוך ויצ"ה בלע"ז), דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת דהוה ליה כבורר, אבל נותנן בכברה אע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה. **ט** משמרת, אפילו תלויה מע"ש, אסור ליתן בה שמרים. אבל אם נתן בה שמרים מערב שבת, מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב. **י** יין או מים שהם צלולים, מותר לסננן במשמרת. הגה: ואע"פ שיש בו קסמין דקין, הואיל וראוי לשתות בלאו הכי (סמ"ג). אבל בסודר, מים אסור משום ליבון, ויין ושאר משקין, מותר. ואם הם עכורים, בין מים בין יין, אסור לסננם. ולהרמב"ם, במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים; ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין אבל לא בעכורים. ויין מגתו, כל זמן שהוא תוסס (פי' שנראה כרותח), טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודר. **יא** כשמסננין היין בסודר צריך ליזהר שלא יעשה גומא (בסודר) לקבל היין, משום שינוי. **יב** כ"מ שמותר לסנן יין בסודר, מותר לסננו בכפיפה מצרית (פי' קופה שעושין מן הגומא וממיני ערבה), ויזהר שלא יגביה הכפיפה משולי הכלי טפח, משום שינוי. **יג** כלי שמערין (פי' שמריקין) בו יין מהחבית, לא יתן בפיו קשין וקסמין בחזקה, שאין לך מסננת גדולה מזה. **יד** מותר לערות בנחת מכלי לחבירו ובלבד שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד נצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים; שאם לא יעשה כן, הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר. (מותר להגביה החבית על איזה דבר כדי שיקלח ממנו היין היטב

כ חשון

(רוקח הל' יו"ט וב"י). טו מסננת שנתן בה חרדל לסננו, מותר ליתן בה ביצה אע"פ שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה. טז מים שיש בהם תולעים, מותר לשתותן ע"י מפה בשבת דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכה, ומותר. יז המחבץ (פי' שמוציא חמאה מן החלב), תולדת בורר הוא; לפיכך אע"פ שנותנים שומשמים ואגוזים לדבש, לא יחבצם בידו (ע"ל סי' ש"מ סעיף י"א. הגה: הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה. מהרי"ל בשם א"ז וירושלמי פרק כלל גדול).

שכ דיני סחיטה בשבת, ובו כ' סעיפים

א זיתים וענבים, אסור לסחטן (ע"ל סי' רנ"ב ס"ה); ואם יצאו מעצמן, אסורים אפילו לא היו עומדים אלא לאכילה. ותותים ורמונים, אסור לסחטן; ואם יצאו מעצמן, אם עומדים לאכילה, מותר; ואם עומדים למשקים, אסור. ושאר כל הפירות, מותר לסחטן. הגה: ובמקום שנהגו לסחוט איזה פירות לשתות מימיו מחמת צמא או תענוג, דינו כתותים ורמונים; אבל אם נהגו לסחטו לרפואה לבדו, אין לחוש (ב"י). וכל זה דוקא לסחוט אסור, אבל מותר למצוץ בפיו מן הענבים המשקה שבהן וכ"ש בשאר דברים (ב"י בשם ש"ל). ויש אוסרין למצוץ בפה מענבים וכיוצא בהם (הגה"מ פכ"א). ב זיתים וענבים שנתרסקו מע"ש, משקים היוצאים מהם מותרין; ואפי' אם לא נתרסקו מע"ש, אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה, אע"פ שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית, מותר לשתותו בשבת, שכל יין היוצא מהענבים מתבטל ביין שבגיגית. ג חרצנים וזגים שנתן עליהם מים לעשות תמד, מותר למשוך מהם ולשתותם; ואפי' לא נתן מים, והיין מתמצה וזב מאליו, מותר לשתותו. ד מותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדירה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל, דהוה ליה משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי; אבל אם אין בה תבשיל אסור. ה יש מי שאומר דה"ה לבוסר שמותר לסחטו לתוך האוכל, ור"ת אוסר בבוסר (הואיל ואינו ראוי לאכול) (טור). ו מותר לסחוט לימוני"ש. ז לסחוט כבשים (פי' פירות ומיני ירקות המונחים בחומץ ובמלח כדי שלא ירקבו) ושלקות, אם לגופם, שא"צ למים ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה, אפי' סוחט לתוך קערה שאין בה אוכל, מותר. ואם צריך למימיהן, מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל, אבל אם אין בה אוכל, אסור. ולר"ת, כל שהוא צריך למימיהן, חייב חטאת אפילו סחט לקדירה שיש בה אוכל. (ולדבריו, הסוחט אשכול לקדירה נמי אסור) (טור). ח הסוחט דג לצירו, דינו כסוחט כבשים ושלקות למימיהן. ט השלג והברד, אין מרסקין אותם, דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו, אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים והוא נימוח מאליו ואינו חושש; וכן אם הניחם בחמה או כנגד המדורה ונפשרו, מותרים. י מותר לשבר הקרח כדי ליטול מים מתחתיו. יא צריך ליזהר, בחורף, שלא יטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד; ואם יטול, יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא מרסק. יב יש ליזהר שלא ישפשף ידיו במלח. יג דורס שלג ברגליו ואינו חושש. יד הר"מ מרוטנבורג מתיר להטיל מי רגלים בשלג, והרא"ש היה נזהר. טו אסור לפרוס סודר ע"פ החבית וליתן ע"ג הכלי שדולים בו, שמא יבא לידי סחיטה; אבל בגד העשוי לפרוס עליו, מותר שאינו חושש עליו לסוחטו. טז אסור להדק מוכין בפי פך שיש משקין, משום סחיטה. יז ספוג, אין מקנחין בו אא"כ יש בו בית אחיזה, גזירה שמא יסחוט. יח חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה שמוציאין בו

היין, יש מי שמתיר אע"פ שא"א שלא יסחוט, והוא שלא יהא תחתיו כלי; דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו, הוי פסיק רישא (פי' איסור נמשך בהכרח מדבר מה כמו המות הנמשך בהכרח מהתזת הראש) דלא ניחא ליה, ומותר. וחלקו עליו, ואמרו דאע"ג דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא, אסור. והעולם נוהגים היתר בדבר, ויש ללמד עליהם זכות, דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת, מותר מידי דהוי אספוג (פירש הערוך ספוג הוא על ראש דג אחד גדול שבים, ובשעה שמרים ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו ואינו רואה כלום ולולי זה לא היתה ספינה נצולת מפניו) שיש לו בית אחיזה; ולפי שאין טענה זו חזקה, ויש לגמגם בה, טוב להנהיגם שלא יהא כלי תחת החבית בשעה שפוקקים הנקב (וע"ל סי' ש"א עוד מדיני סחיטה). יט ליתן כרכום בתבשיל, מותר ואין לחוש לו משום צובע, דאין צביעה באוכלין. כ יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום צובע, אבל אם צובע פתו במשקה הפירות, לית לן בה, דאין צביעה באוכלין.

שכא דיני תולש בשבת ודין טוחן ודיני תקוני מאכל או מעבד ולש, ובו י"ט סעיפים

א חבילי פיאה אזוב וקורנית (פירוש מין עשב), הכניסן לעצים, אין מסתפקין מהם; הכניסן למאכל בהמה, קוטם ואוכל ביד, אבל לא בכלי, ומולל בראשי אצבעותיו. ב אין עושין מי מלח הרבה ביחד לתת לתוך הכבשים, משום דדמי לעיבוד, אבל יכול לעשות ממנו מעט לתת לתוך התבשיל; ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח, אסור לעשות ממנו אפילו מעט. ג אסור למלוח חתיכות צנון, ד' או ה' ביחד, מפני שנראה ככובש כבשים, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל; אלא מטבל כל אחת לבדה, ואוכלה. אבל ביצים, מותר למולחן. ד יש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות צנון אחת לאחת לבדה, ולהניחם יחד לפניו כדי לאכלם מיד זו אחר זו. ה אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת, להניחה. ו אין למלוח ביחד הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן. ז מותר לדוך פלפלין, אפילו הרבה יחד, והוא שידוכם בקתא של סכין ובקערה. ח אין כותתין מלח במדוך של עץ, אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש. הגה: ודוקא מלח הגס, אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין, מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת (כל בו). ט מותר לחתוך בשר מבושל או צלי, דק דק בסכין. הגה: אבל אסור לחתוך דק דק בשר חי לפני העופות, דהואיל ואינן יכולין לאכלו בלא חיתוך, קמשוי לה אוכל (תה"ד סי' כ"ז ועיין לעיל סי' שכ"ד, ס"ז). י אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראלייי"ר. יא מותר להשקות את התלוש, כדי שלא יכמוש. יב המחתך הירק דק דק, חייב משום טוחן. הגה: וה"ה דאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני זקנים (ב"י בשם תוספתא). ודוקא פירות וכדומה לזה, אסור. אבל מותר לפרר לחם לפני התרנגולים, דהואיל וכבר נטחן אין לחוש, דאין טוחן אחר טוחן (הגהות מיימוני פרק כ"א ור"ן פרק כלל גדול וסמ"ג). וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומגית, אבל אם לאכלו מיד, הכל שרי מידי דהוי אבורר לאכול מיד, דשרי (תשובת הרשב"א והר"ן פרק כלל גדול), כדלעיל סי' שי"ט. יג אסור לרדות חלות דבש מהכוורת (פי' הקן שהדבורים עושים בו הדבש) מפני שדומה לתולש. הגה: ודוקא אם דבוקין בכוורת (המגיד פרק כ"א), אבל אם נתלשו מבעוד יום, או שנתרסקו מבעוד יום והדבש צף בכוורת, מותר לרדותו בשבת (ב"י). יד אין מגבלין (פי' נתינת מים בקמח נקרא גיבול) קמח קלי, הרבה, שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי. ומותר לגבל את הקלי

מעט מעט. אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואח"כ טחנו אותה טחינה גסה, שהרי הוא כחול והיא הנקראת שתיתא, מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת; והוא שיהיה רך, אבל קשה, אסור מפני שנראה כלש. (ואפי' ברך) צריך לשנות. כיצד, נותן את השתיתא ואח"כ נותן את החומץ. טו חרדל שלשו מע"ש, למחר יכול לערבו הן ביד הן בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף לערבו בכך, אלא מערבו מעט מעט. טז שחלים (פי' שחלים בערבי תכא לשא"ר ובלע"ז קרישין) שדכו מערב שבת, למחר נותן יין וחומץ ולא יטרוף, אלא מערב. וכן שום שדכו מע"ש, למחר נותן פול וגריסין ולא יטרוף, אלא מערב. הגה: וי"א דלא יערב בכף, אלא ביד (אור זרוע ומרדכי סוף פרק תולין). ויש אומרים דהא דשרי לערב משקה בחרדל דוקא שנתנו מבעוד יום, אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום, הכתושים, משום לש. הגה: ואם נותן האוכל תחלה ואח"כ החומץ או היין ומערבו באצבעו, שרי דהוי שינוי כמו בשתיתא דלעיל. וכן נוהגין להתיר ע"י שינוי; ומקום שדרכו לעשות כך בחול, יתן בשבת החומץ תחלה ואח"כ האוכל. יז מותר לעשות יינמולין, שהוא יין ישן דבש ופלפלין, מפני שהוא לשתיה; ואין עושין אלונתית, שהוא יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון, שהוא לרפואה. יח אין שורין את החלתית לא בפושרין ולא בצוננין, שדרך לשרותו לרפואה; אבל נותנו לתוך החומץ ומטבל בו פתו. היה שרוי מאתמול, מותר לשרותו בשבת. ואם שתה ממנו יום חמישי ויום ששי וצריך לשתות גם בשבת, מותר, שכך הוא דרך רפואתו לשתותו שבעה ימים זה אחר זה, הילכך מותר לשרותו בצונן וליתן בחמה, מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנו. יט שום ובוסר ומלילות שריסקן מערב שבת, אם מחוסרים דיכה, אסור לגמור דיכתן בשבת; ואם אין מחוסרים אלא שחיקה, מותר לגמור בשבת. לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ פרור בקדירה בשבת, אחר שמורידין אותה מעל האש. הגה: ומותר להחליק האוכל בשבת, ולא הוי בזה משום ממחק, הואיל ואפשר לאכלו בלא זה; ומ"מ המחמיר במאכל של תפוחים וכדומה שדרכו בכך, תע"ב (מרדכי ר"פ כלל גדול). אסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר, שרי (ועיין לקמן סימן שי"ט) (סמ"ג והגה"מ פרק כ"ב וכ"י כשם סמ"ק ותה"ד ורכינו ירוחם).

שכב דין נולד בשבת, ובו ו' סעיפים

א ביצה שנולדה בשבת, אסור אפי' לטלטלה; ואפי' נתערבה באלף, כולן אסורות. ויכול לכוף עליה כלי, שלא תשבר, ובלבד שלא יגע בה. ב שבת שלאחר יום טוב, או לפניו, נולדה בזה, אסורה בזה. ג פירות שנשרו מן האילן בשבת, אסורים בו ביום ולערב מותרים מיד. ד אוכלי בהמה, אין בהם משום תיקון כלי; לפיכך מותר לקטום, אפילו בסכין, קש או תבן ולחצוץ בו שיניו; אבל קיסם שאינו אוכל בהמה, אפילו ליטלו כדי לחצוץ בו שיניו, אסור. ה מותר לטלטל עצי בשמים להריח בהם ולהניף בהם לחולה; ומוללו להריח בו, אחד קשים ואחד רכים. ו המחלק לבני ביתו מנות בשבת, יכול להטיל גורל לומר: למי שיצא גורל פלוני יהיה חלק פלוני שלו; והוא שיהיו החלקים שוים, ואינם עושים אלא כדי להשוותם שלא להטיל קנאה ביניהם, אבל עם אחרים אסור כיון שמקפידין זה על זה יבואו לידי מדה ומשקל; אבל ליתן מנה גדולה כנגד מנה קטנה ולהטיל גורל עליהם, אפילו בבני ביתו ובחול, אסור משום קוביא. ויש אומרים דעם בניו ובני ביתו מותר להטיל גורל אפי' על מנה גדולה כנגד מנה קטנה, מפני שאין מקפידים. הגה: ואסור להטיל גורל בשבת, אפילו ע"י א"י (מהרי"ל).

יז חשון

שכג דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת, ובו י' סעיפים

א מותר לומר לחבירו: מלא לי כלי זה, אפילו הוא מיוחד למדה; וה"מ כשנוטל הלוקח מדה של מוכר ומוליכו לביתו, וא"צ לומר אם מביא הלוקח מתוך ביתו ואומר לו מלא לו: מלא לי כלי זה, אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח, אסור. הגה: ויש מקילין לומר דכל שאינו מכוין למדה לגמרי, שממעט או מוסיף מעט, שרי (הגהות אשירי ומרדכי פרק אין צדין). וכן המנהג פשוט למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לכליו של לוקח. ועוד יתכאר לך בסמוך טעם המקילין. דין הלואת שבת דינו כמו ביו"ט, וע"ל סי' תקל"ה ולעיל סי' ש"ז סעיף י"א. ב מותר לומר לחבירו: מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו, (אבל לא יאמר: תן לי מדה פלוני) (טור). ג מותר לומר לחברו: תן לי ביצים ואגוזים במנין. ד מותר לומר לחנוני: תן לי ד' ביצים וה' רמונים, ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים ולא סכום מדה ולא סכום מנין, לומר: הרי שיש לך בידי חמשים אגוזים תן לי חמשים אחרים והרי יש לך בידי מאה. הגה: וכן בסכום דמים אינו אסור אלא בכה"ג שאומר: תן לי בכך וכך דמים ויהיה לך בידי כך וכך, אבל בלאו הכי, שרי. וכן בסכום מדה, דוקא בכה"ג אסור, אבל בלאו הכי, שרי. ואע"ג דאסור להזכיר דמים כלל, היינו בדבר שאין מקחו ידוע אבל בדבר שידוע רק שאומר לו כמה צריך, שרי אם לא שמזכיר לו סכום (א"ז והג"א פ' אין צדין) ואע"ג שיש מחמירין בדבר זה, ככר פשט המנהג במדינות אלו להקל, וכסברא הנזכרת. ה המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה כדרך חול, אלא יביאם לפניו או על כתפו וכיוצא בזה, שישנה מדרך חול אפי' אין בשינוי קלות במשא; ואם אי אפשר לו לשנות, כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למהר להביא לפניהם, מותר. ויש אומרים דלמעט בהילוך עדיף, ויותר טוב להביאם בסל ובקופה בפעם א' מלהביאם כל אחת ואחת בפני עצמה. ו מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול; אבל לאחר סעודה שלישית אין מדיחין; וכלי שתייה, מדיחין כל היום שכל היום ראוי לשתייה. ז מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה, ויש אוסרים. וירא שמים יצא את כולם ויתן הכלי לא"י במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, ואין צריך טבילה. הגה: ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה (המגיד פרק ד' מהלכות יום טוב והגהות מיימוני פרק כ"ג מהלכות שבת). ח כוס ששתה בו א"י, מותר להדיחו לדברי הכל. ט מותר לשפשף הכלים בכל דבר, חוץ מכלי כסף בגרתקן שהוא שמרי יין כשנתייבשו ונתקשו, מפני שהוא ממחק לכלי כסף שהוא רך. י אין חופפין כלים במלח, לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה.

כא חשון

שכד דיני הכנת מאכל לבהמה לשבת, ובו ט"ו סעיפים

א אין כוברין התבן בכברה שיפול המוץ לארץ, ולא יניחנו במקום גבוה כדי שירד המוץ; אבל נוטל בכברה ונותן לתוך האבוס אע"פ שהמוץ נופל מאליו, מותר כיון שאינו מכוין. ב לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו, אלא משער באומד דעתו. ג אין גובלין מורסן לבהמה או לתרנגולים; אבל נותנים בו מים ומעביר בו תרווד או מקל שתי וערב, כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב התרווד או המקל, מותר. ומנערו מכלי אל כלי

כדי שיתערב; ומותר לערב המורסן כדרכו בכלי אחד, ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה; ומערב בכלי אחד אפי' כור ואפי' כורים. יש אוסרים ליתן מים על גבי מורסן בשבת, ולא אמרו שמוליך בו שתי וערב אלא כשהיו המים נתונים עליו מבעוד יום (וע"ל סי' שכ"א סי"ו גבי שום וחרדל כיצד נוהגין). ד קשין של שבלים שקושרים בשנים או בג' מקומות, מותר להתירן כדי שתאכל מהן הבהמה. הגה: וי"א דלא שרי להתיר רק בקשר שאינו של קיימא (הגהות אלפסי). אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהו נוחים לאכלם, דשוויי אוכל בדבר שאינו אוכל, מותר לעשותו אוכל, אבל מיטרח באוכלא בדבר שהוא ראוי לאכילה, לא טרחינן ביה להכשירו ולתקנו יותר. ה עצים שקצצן מן האילן, ויש מאכילים אותם לבהמה בעודם לחים, מחירין ומפספסין (לשון שפשוף) בהם להאכילם, שאינם ראויים בלא שפשוף. ו מחתכין דלועין לפני בהמה, והוא שנתלשו מאתמול. ז מחתכין נבילה לפני הכלבים אפי' נתנבלה היום, בין שהיתה מסוכנת בין שהיתה בריאה, והני מילי בנבילה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה, אבל אם היתה ראויה להם בלא חתיכה, לא, דמיטרח במה שהוא ראוי לא טרחינן (וע"ל סי' שכ"א אם מותר לחתכו דק דק לפני עופות). ח אין חותכין שחת (פי' ירק של תבואה שנקצר טרם נתבשלה התבואה) וחרובין לפני הבהמה, בין דקה בין גסה, משום דבלא חיתוך נמי חזי לאכילה. ט אין אובסין את הגמל, דהיינו שמאכילה בידו כל כך עד שמרחיבין בני מעיה כאבוס; ולא דורסין, דהיינו שדורס לו מאכל בגרונו למקום שאינו יכול להחזירו, אבל מלעיטין. אין מאמירים את העגלים, אבל מלעיטין; איזו המראה, למקום שאינה יכולה להחזיר; הלעטה, למקום שהיא יכולה להחזיר. הגה: ודין תרנגולים ואוזים כדין עגלים (מהרי"ל). י מותר ליתן מאכל בפיהם של תרנגולים. יא אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים, ולא לפני יוני שובך ויוני עליה, ולא לפני חזיר; אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולים ויוני בייתות וכן לפני כלב שמזונותיו עליך. יב מותר להאכיל תולעת המשי. יג מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים מחוברים, ולא חיישינן שמא יתלוש מהם; אבל לא על גבי מוקצה, מפני שאיסורו קל וחיישינן שמא יתן לה ממנו בידים. ודוקא להעמידה על גביו ממש, אבל לעמוד בפניה בענין שלא תוכל להטות אלא דרך שם, מותר. יד נוטלים מאכל מלפני חמור ונותנים לפני שור, אבל אין נוטלים מלפני שור ליתן לפני חמור מפני שנמאס ברירי השור ואינו ראוי עוד לחמור. הגה: ויש מחמירין ג"כ בשאר מיני בהמות ליקח מלפני א' וליתן לפני אחרת שאינה מינה (מרדכי פ' תולין וסמ"ג וסה"ת). טו אסור לגרוף האבוס לפני שור של פטם, אפי' אבוס של כלי, גזירה אטו של קרקע דאתו לאשווי גומות; ואסור גם כן לסלק התבן מלפניו לצדדין.

שכה א"י שעשה מלאכה בעד ישראל, ובו ט"ז סעיפים

א מותר לזמן א"י, בשבת, ומותר ליתן מזונות לפניו בחצר, לאכלן, ואם נטלן ויצא, אין נזקקין לו. ודווקא שהא"י בחצר, אבל אם עומד בחוץ ופשט ידו לפנים שידוע הוא שיוציאנו, או ליתן לו שאר חפצים שדרך להוציא, אסור אפילו אם עומד בפנים, אפילו אם החפצים של א"י, שהרואה אינו יודע שהחפצים של א"י. הגה: ואפילו בייחד לו מקום מבעוד יום, יש להחמיר (מרדכי פרק קמא דשבת). ב היכא דאיכא משום דרכי שלום, או בא"י

אלם, מותר לתת לו או לשלוח לו ע"י א"י. וה"ה לצורך מצוה, כגון להוציא חמץ מביתו בפסח (מרדכי). ג מותר להחליף משכון בשבת אם הוא מלבוש, ויוציאנו דרך מלבוש כי אין זה משא ומתן; וגם בישראל מותר בענין זה, אם הישראל צריך ללבשו. הגה: וטוב שהא"י יקח המשכון עצמו ויניח אחר במקומו, ולא יגע בו הישראל, שלא יהא נראה כנושא ונותן (אגודה). וע"ל סי' ש"ז, בסופו, מדין א"י המביא בשבת איזה דבר, אם מותר לקבלו. ד פת שאפה א"י לעצמו בשבת, יש אוסרים ויש מתירים; ובשעת הדחק או לצורך מצוה, כגון סעודת ברית מילה או לצורך ברכת המוציא, יש לסמוך על המתירים. הגה: אבל אסור ליתן לו מעות מערב שבת, ושיתן לו הפת בשבת, דאז אדעתא דישראל קא עביד (רבינו ירוחם מ"ח). ה א"י שצד דגים או ליקט פירות לעצמו, אסורים לישראל; ואפי' ספק אם לקטן או צדן היום, אסורים בו ביום; אבל לערב מותרים מיד, אפי' אם ודאי לקטן וצדן היום. ו אם ליקט וצד בשביל ישראל, או בשביל ישראל וא"י, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו. ז ספק אם ליקטן בשביל ישראל, או שידוע שליקטן בשביל ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום אם לאו, אסורים בו ביום, ולערב בכדי שיעשו; ויש אומרים דלערב מותר מיד. ח דבר שאין בו חשש צידה ומחובר, אלא שהובא מחוץ לתחום, אם הביאו הא"י לעצמו, מותר אפילו בו ביום; ואם הביאו בשביל ישראל, מותר לטלטל אפילו מי שהובא בשבילו; אבל לאכול, אסור בו ביום למי שהובא בשבילו, ולערב בכדי שיעשו. הגה: וי"א דאין הלילה עולה מן החשבון, רק צריך להמתין ביום ראשון בכדי שיעשו (סמ"ק ומרדכי ס"פ כ"כ); ולאחרים, מותר בו ביום. וי"א דלמי שהובא בשבילו מותר לערב מיד, והא דשרי לישראל לטלטל, אפי' כשהביאו הא"י לעצמו, דוקא בתוך ד' אמות או בתוך העיר, אם היא מוקפת חומה; והוא שתהא מוקפת לדירה, דהיינו שישבה ולבסוף הוקפה, וסתם עיירות מוקפות לדירה; וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה (ועיין לקמן סימן ת"א). ט אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום, אסור; ודוקא בא"י שאינו שרוי עמו בעיר, אבל א"י השרוי עמו בעיר, ופירות המצויים בעיר, אין לחוש מספק; ואפילו אם יש לאינו יהודי שני בתים, ואחד מהם בתוך התחום, תולין להקל ומותר לאכול אפילו למי שהובא בשבילו. י א"י שמילא מים לבהמתו מבור שהוא רשות היחיד, לרשות הרבים, מותר לישראל להשקות מהם בהמתו; והוא שאין הא"י מכירו, דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו; ואם מילא לצורך בהמת ישראל, אסור בכל מיני תשמיש אפילו ישראל אחר; ואם מילא מבור רשות היחיד לכרמלית, מותר לאחר שלא מילא בשבילו. הגה: ויש מקילין ואומרים דאף אם הובא דרך רה"ר לצורך ישראל, מותר לאדם לשתות מהם הואיל ואפשר לילך שם ולשתות (טור בשם ר"ת); ויש מחירין אף לכתחלה (כל בו); וכן נהגו היתר לומר אף לכתחלה לא"י להביא שכר, או שאר דברים, דרך כרמלית או בלא עירוב, ואע"פ שיש להחמיר בדבר מ"מ אין למחות ביד המקילין לצורך שבת ובשעת הדחק, דהא יש להקל באמירה לא"י לצורך, כמו שנתבאר סי' ש"ז וכל שכן בכהאי גוונא. יא ליקט א"י עשבים לצורך בהמתו, אם אינו מכירו, מאכיל אחריו ישראל, שעומד בפניה בענין שלא תוכל לנטות אלא דרך שם; דאילו להעמידם עליהן, אסור דחיישינן שמא יטול בידו ויאכילנה, והם מוקצים. אבל אם מכירו, אסור. וכן בכל דבר דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו; אבל בדבר דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו, כגון שהדליק נר לעצמו או עשה כבש לירד בו, שבנר אחד ובכבש אחד יספיק לכל, אפי' מכירו, מותר. יב אע"פ שאינו מכירו, אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה, או אפילו אם אינו אומר כן, אם

מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל עושה, כגון שהדליק נר בבית שישראל בו והלך לו הא"י, אסור. יג אם ליקט א"י והאכיל לבהמת ישראל, אין צריך למחות בידו, לפי שעה; אבל אם רגיל בכך, צריך למחות. יד עשה א"י בשבת ארון או קבר לעצמו, מותר לישראל ליקבר בו; ואם עשאו בשביל ישראל, לא יקבר בו עולמית. ודוקא שהקבר בפרהסיא, והארון על גביו, שהכל יודעים שנעשה לפלוני ישראל; אבל אם הוא בצנעה, מותר ליקבר בו לערב, בכדי שיעשו. ואפילו כשהוא בפרהסיא, אינו אסור אלא לאותו ישראל שנעשה בשבילו, אבל לישראל אחר, מותר; והוא שימתין בכדי שיעשו. טו א"י שהביא בשבת חלילין (פי' כלי כגון חלילים שקולם מעורר הבכי) לספוד בהם ישראל, לא יספוד בהם לא הוא ולא אחרים עד שימתין לערב בכדי שיבואו ממקום קרוב; ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאם בשבת, ימתין לערב כדי שיבואו מאותו מקום, ואח"כ מותרים בין לו ובין לאחרים; וה"מ כשהביאם דרך רה"ר, אבל אם לא הביאם אלא דרך כרמלית, כיון שלא נעשה בהם איסור תורה א"צ להמתין כדי שיבואו אלא מותרים לערב מיד. טז ספק אם הובאו מחוץ לתחום או מתוך התחום, חוששין שמא מחוץ לתחום הובאו.

שכו דיני רחיצה בשבת, ובו י"ג סעיפים

א אסור לרחוץ כל גופו, אפי' כל אבר ואבר לבד, אפילו במים שהוחמו מערב שבת, בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע; ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף, אסור; אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו. הגה: או שאר איברים, כל שאינו רוחץ כל גופו (ב"י בשם הרא"ש פרק תינוקת). והני מילי בחמי האור, אבל בחמי טבריא מותר לרחוץ אפילו כל גופו יחד, ואין צריך לומר בצוננין. והא דשרי בחמי טבריא, דוקא בקרקע, אבל בכלי, לא, דאתי לאיחלופי בחמי האור. ב יש אומרים דהא דשרי בחמי טבריא דוקא כשאין המקום מקורה, אבל אם המקום מקורה, אסור משום דאתי לידי זיעה ואסור. וי"א דמותר להזיע בחמי טבריא. ג אמת המים שהיא חמה, אסור להמשיך לתוכה אפילו מערב שבת סילון (פירוש צינור מרזב וסילון דבר אחד הם) של צונן ופי הסילון יוצא חוץ לאמה ומימיו נשפכים לעוקא (פירוש גומא) שבקרקע; ואם המשיכו, אסורים. אפילו המים שנכנסו לה מערב שבת ברחיצה ובשתיה, כאילו הוחמו בשבת; ואם הביא סילון של מים מערב יום טוב ביום טוב, כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה. ד לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין; אבל מותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש. ה י"א שצריך ליזהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר נטילה, אם לא ינגבם תחלה יפה. ו אסור ליתן ע"ג בטנו כלי שיש בו מים חמין, ואפילו בחול, מפני הסכנה שפעמים שהם רותחים. (אבל מותר להחם בגד וליתנו על בטנו) (טור). ז הרוחץ בנהר, צריך שינגב גופו יפה כשעולה מהנהר, מפני שלא ישארו המים עליו ויטלטלם ד' אמות בכרמלית, לפי שהעולה מן הרחיצה יש רבוי מים על גופו; אבל ההולך בר"ה ומטר סוחף על ראשו ועל לבושו, לא הקפידו בו. ח אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת. ט מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שער מעורבים עם דברים המשירים, ובלבד שלא יהיה הרוב מדבר המשיר.

ו מותר לרחוץ ידיו במורסן. הגה: דגיבול כלאחר יד, שרי; ואסור לרחוץ ידיו במלח (אגודה), וכ"ש בבורית שקורין זיי"ף בל"א (בנימין זאב סימן רע"ח), או בשאר חלב שנימוח על ידיו והוי נולד (פרק במה אשה וסמ"ג והגה"מ פכ"א וטור סי' שכ"א). יא מרחץ שסתמו נקביו מע"ש, למוצאי שבת רוחץ בו מיד; אבל אם לא סתמו נקביו אע"פ שמאליו הוחם בשבת, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו לפי שאסור לעשות כן, גזירה שמא יחתה בגחלים. יב אסור ליכנס למרחץ, אפילו להזיע (וי"א דאפילו לעבור במרחץ במקום שיכול להזיע, אסור) (רש"י וטור). יג עיר שישראל וא"י דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת, אם רוב א"י, מותר לרחוץ בה במו"ש מיד, ואם רוב ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, אסור למוצאי שבת עד כדי שיוחם.

שכז דיני סיכה בשבת, ובו ד' סעיפים

כב חשון

א החושש במתניו, לא יסוך שמן וחומץ; אבל סך הוא שמן לבדו, אבל לא בשמן ורד משום דמוכחא מלתא דלרפואה קא עביד; ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד ודרך בני אדם לסוכו אפי' בלא רפואה, מותר. הגה: ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה, בכל שמן אסור (בית יוסף). ב סכין וממשמשין להנאתו ע"י שינוי, דהיינו שסך וממשמש ביחד, ולא ימשמש בכח אלא ברפיון ידים. ג אין מגרדין בכלי העשוי לכך, אלא אם כן היו ידיו או רגליו מטונפות בטיט וצואה. ד לא יסוך רגלו בשמן והוא בתוך המנעל או הסנדל (החדשים) (מיימוני פרק כ"ג), מפני שהעור מתרכך ודמי לעיבוד; אבל סך רגלו ומניחו במנעל, וסך כל גופו ומתעגל ע"ג העור, והוא שלא יהא בשמן הנישוף בגופו שיעור כדי לעבדו, אפילו יש בו כדי לצחצחו, מותר והוא שלא יכוין אפילו לצחצחו.

שכח דין חולה בשבת, ובו מ"ט סעיפים

א מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה, ואפי' ע"י א"י, גזירה משום שחיקת סמנים. ב מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת; והזריז, הרי זה משובח; והשואל, הרי זה שופך דמים. ג כל מכה של חלל דהיינו מהשינים ולפנים, ושינים עצמם בכלל, מחללין עליה את השבת; ודוקא שנתקלקל א' מהאברים הפנימים מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה, אבל מיחושים אין נקראים מכה. הגה: מיהו מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו, אומר לא"י להוציאו (ב"י בשם אורחות חיים ואוסור והיתר הארוך). ד מכה של חלל אינה צריכה אומד, שאפילו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול; אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואין צריך חילול, אסור לחלל עליו אע"פ שהיא מכה של חלל. ה מכה שאינה של חלל, נשאלין בבקי ובחולה; ואין מחללין עליו שבת, עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות. (וע"ל סימן תרי"ח). ו מכה שעל גב היד וגב הרגל, וכן מי שבלע עלוקה, וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי עפר הממיתים, אפילו ספק אם ממית אם לאו, הרי הם כמכה של חלל. ז מחללין שבת על כל מכה שנעשית מחמת ברזל, ועל שחין הבא בפי הטבעת, ועל סימטא והוא הנקרא פלונקר"ו בלע"ז, ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר או עם סימור. ח מי שאחזו דם, מקיזין אותו אפילו הולך על רגליו ואפי' ביום הראשון. ט החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר, או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב,

או שהיה שותת דם, או שהיה בו רירא ותחלת אוכלא (פי' תחלת חולי), מחללין עליו את השבת. **י** כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אע"פ שהוא על הבשר מבחוץ, מחללין עליו את השבת; ואם רופא אחד אומר: צריך, ורופא אחד אומר: אינו צריך, מחללין; ויש מי שאומר שאין צריך מומחה, דכל בני אדם חשובים מומחין קצת, וספק נפשות להקל. הגה: וי"א דוקא ישראלים, אבל סתם א"י שאינן רופאין לא מחזקינן אותם כבקיאים (איסור והיתר הארוך). מי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו השבת כדי להצילו (עיין לעיל סי' ש"ו) (ב"י בשם הרשב"א). **יא** חולה שיש בו סכנה, שאמדוהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים, אין אומרים: נמתין עד הלילה ונמצא שלא לחלל עליו אלא שבת אחת, אלא יעשו מיד אע"פ שמחללין עליו שתי שבתות. ולכבות הנר בשביל שיישן ע"ל סימן רע"ח. **יב** כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת. הגה: וי"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי; ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל, עושין ע"י א"י (א"ז) וכן נוהגים; אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הא"י, אין לעשות ע"י א"י (תוספות ור"ן). **יג** כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה. **יד** היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר, שוחטים לו ואין אומרים: נאכילנו נבילה; אבל אם הי' החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד והשחיט' מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבילה. **טו** אמדוהו (פי' התבוננו במחלתו ושיערו) הרופאים שצריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת, כלם פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה' אפילו הבריא בראשונה. **טז** אמדוהו לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין וג' בעוקץ אחד, כורתים העוקץ שיש בו ג'; ואם היו ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד, לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים. הגה: ואם הדבר בהול, אין מדקדקין בכך, שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב. (הגהות מרדכי פרק מפנין). **יז** חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, הגה: או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב דמי (המגיד פ"ב), אומרים לא"י לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר; ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים, יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר; ויש אומרים שאם יש בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין; ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי; ויש אומרים אפי' יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא, ודברים שאין בהם סמך מלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר; ודברי הסברא השלישית נראין. הגה: מותר לומר לא"י לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי (ר' ירוחם נ"ב ח"ט ורמב"ן ורשב"א). וכל שאסור לעשות ע"י ישראל, אפי' ע"י החולה בעצמו אסור; אבל כשעושה לו הא"י מותר לחולה לסייעו קצת, דמסייע אין בו ממש. (ב"י גמ' ביצה דף כ"ב). **יח** הקיז דם ונצטנן, עושים לו מדורה אפילו בתקופת תמוז. **יט** חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי א"י. **כ** אין נותנין יין לתוך העין; וליתנו על גביו, אם פותח וסוגר העין, אסור; ואם אינו פותח וסוגר, מותר. ורוק תפל, אפילו על גביו אסור דמוכחא מלתא דלרפואה עביד. **כא** שורה אדם קילורין בערב שבת ונותן ע"ג העין, שאינו נראה אלא כרוחץ; והוא דלא עמיץ ופתח; ולא חיישינן משום שחיקת סמנים, דכיון שלא

התירו לו לשרותן אלא מע"ש איכא היכרא. כב מעבירין גלדי המכה וסכין אותה בשמן אבל לא בחלב, מפני שהוא נימוח; ואפילו בגמר מכה דליכא אלא צערא, שרי. אבל אין נותנין עליה שמן וחמין מעורבים יחד, ולא ע"ג מוך ליתנו עליה; אבל נותן הוא חוץ למכה, ושותת ויורד לתוכה. כג נותנין ספוג וחתיכות בגדים יבשים וחדשים, שאינן לרפואה אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה; אבל לא ישנים, שהם מרפאים. וה"מ ישנים, שלא נתנו מעולם על המכה, אבל אם היו כבר על המכה אפילו ישנים שרי, דשוב אינם מרפאים. כד נותנים עלה על גב מכה בשבת, שאינו אלא כמשמרה, חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה. (ואין נותנין גמי על המכה שהוא מרפא) (טור). כה רטייה שנפלה מעל גבי המכה על גבי קרקע, לא יחזירנה; נפלה על גבי כלי, יחזירנה וע"י אינו יהודי מותר להניחה אפי' בתחלה. הגה: ומותר לומר לאינו יהודי לעשות רטייה על מכה או חבורה (א"ו הארוך), ואסור ליתן עליה אפר מקלה דמרפא, כי אם ע"י אינו יהודי. (מרדכי פרק שמונה שרצים). כו מגלה קצת רטייה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה קצתה השניה ומקנחה, ורטייה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח. כז מכה שנתרפאה, נותנין עליה רטייה, שאינה אלא כמשמרה. כח המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה, כדרך שהרופאים עושים שהם מתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה, הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא; ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה שבה, הרי זה מותר. כט מי שנגפה ידו או רגלו, צומתה ביין כדי להעמיד הדם, אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה; ואם הוא מעונג, אף היין לו כמו החומץ ואסור. ל מי שנשמט פרק ידו או רגלו ממקומו, לא ישפשפנה הרבה בצונן, שזהו רפואתו, אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא. לא צפורן שפרשה וציצין, שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע, סביב הצפורן, אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן ביד, מותר; בכלי, פטור אבל אסור. לא פרשו רובן, ביד, פטור אבל אסור; בכלי, חייב חטאת. ופירש"י: כלפי מעלה, כלפי ראשי אצבעותיו; ור"ת פ' דהיינו כלפי הגוף; וצריך לחוש לשני הפרושים. לב החושש בשיניו לא יגמע בהם חומץ ויפלוט, אבל מגמע ובולע או מטבל בו כדרכו. החושש בגרונו, לא יערענו בשמן אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא. לג גונח, מותר לינק חלב מהבהמה, דבמקום צערא לא גזרו רבנן. וי"א שאם אין לו אלא צער של רעב, אסור לינק מהבהמה בשבת. לד לא תקל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדירה ותניק את בנה. לה מותר לאשה לקלח מהחלב כדי שיאחוז התינוק הדד ויינק. הגה: אבל אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה דלית בו סכנה. (ב"י בשם שבולי לקט). לו אין לועסין מצטיכי, (עסי' רי"ו ס"ג פירושו), ולא שפין בו השינים לרפואה; ואם משום ריח הפה, מותר. לז כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן, אע"פ שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מלתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי; וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה. ודוק' מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש, מותר. הגה: וכן אם נפל למשכב, שרי (ב"י). לח מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול. לט אין עושין אפיקטוזין (פי' הערוך אפיק טפי זון כלומר להוציא עודף המזון) דהיינו גרמת קיא אפי' בחול, משום הפסד אוכלים; ואם מצטער מרוב מאכל, בחול מותר אפילו בסם; ובשבת, אסור בסם ומותר ביד. מ החושש במעיו, מותר ליתן עליהם כוס שעירו ממנו חמין, אע"פ שעדיין יש בו הבל. מא מי שנשתכר, שרפואתו לסוך כפות ידיו

ורגליו בשמן (ומלח), מותר לסוכם בשבת. **מב** אין מתעמלין, היינו שדורס על הגוף, בכח כדי שייגע ויזיע; ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי. **מג** מותר לכפות כוס מים על הטבור ולהעלותו ולעלות אזנים בין ביד בין בכלי; ולהעלות אונקלי, דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים, שכל אחד מאלו אין עושים בסמנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם. **מד** רוחצין במי גררה, ובמי חמתן, ובמי טבריא, ובמים היפים שבים הגדול אע"פי שהם מלוחים, שכן דרך לרחוץ בהם וליכא הוכחה דלרפואה קא עביד; אבל לא במים הרעים שבים הגדול, ובמי משרה שהם מאוסין ואין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה, ודוקא ששוהה בהם, אבל אם אינו שוהה בהם, מותר, שאינו נראה אלא כמיקר. **מה** לוחשים על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה. **מו** נותנין כלי על גבי העין להקר והוא שיהא כלי הניטל בשבת. **מז** עצם שיצא ממקומו, מחזירין אותו. **מח** אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנו דם, מפני שהדם יצבע אותו ואסור להוציא דם מהמכה, לכך יש לרחוץ המכה במים או ביין תחלה להעביר דם שבמכה. וי"א שכורך קורי עכביש על המכה ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה, ואח"כ כורך עליו סמרטוט. **מט** אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור, אלא אם כן ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת.

שכט על מי מחללין שבת, ובו ט' סעיפים

א כל פקוח נפש דוחה שבת, והזריז הרי זה משובח. אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שתעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה, מכבין כדי שלא תעבור. **ב** אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב. אפילו היו ט' עכו"ם וישראל א' בחצר, ופירש א' מהם לחצר אחרת ונפלה עליו שם מפולת, מפקחין, כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו חשבינן ליה כמחצה על מחצה. אבל אם נעקרו כלם ובשעת עקירתן פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפל עליו, אין מפקחין עליו; שכיון שנעקר קביעות הראשון ממקומו, אמרינן: כל דפריש מרובא פריש. **ג** מי שנפלה עליו מפולת, ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, מפקחין עליו אע"פ שיש בו כמה ספיקות. **ד** אפי' מצאוהו מרוצץ, שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה, מפקחין ובודקים עד חוטמו; אם לא הרגישו בחוטמו חיות, אז ודאי מת לא שנא פגעו בראשו תחלה לא שנא פגעו ברגליו תחלה. **ה** מצא עליונים מתים, לא יאמר: כבר מתו תחתונים, אלא מפקח עליהם שמא עדיין הם חיים. **ו** עכו"ם שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסק ממון אין מחללין עליהם את השבת; באו על עסקי נפשות, ואפי' סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת; ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת. הגה: ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבא (א"ז). **ז** יש מי שאומר שבזמן הזה אפי' באו על עסקי ממון מחללין, שאם לא ניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו, והוי עסקי נפשות (ומ"מ הכל לפי הענין) (פסקי מהרא"י סי' ק"נ). **ח** הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים, וכן נהר שוטף (וכן) יחיד הנרדף מפני אנס, מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי להצילם. (וע"ל סוף סימן ש"ו מי שרוצים לאנסו אם מחללין עליו שבת). **ט** כל היוצאים להציל חוזרים בכלי זיינם למקומם.

כג חשון

יט חשון

של דיני יולדת בשבת, ובו י"א סעיפים

א יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה השבת לכל מה שצריכה; קוראין לה חכמה ממקום למקום, ומילדין (אותה), ומדליקין לה נר אפי' היא סומא; ומ"מ בכל מה שיכולין לשנות משנין, כגון אם צריכים להביא לה כלי מביאו לה חברתה תלוי בשערה, וכן כל כיוצא בזה. ב כותית אין מילדין אותה בשבת, אפי' בדבר שאין בו חילול שבת. ג נקראת יולדת, לחלל עליה שבת, משתשב על המשבר או משעה שהדם שותת ויורד או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה שאין בה כח להלוך, כיון שנראה א' מאלו מחללין עליה את השבת. ד כל שלשה ימים הראשונים אפילו אמרה אינה צריכה מחללין עליה את השבת; משלשה ועד ז', אמרה: אינה צריכה, אין מחללין; מכאן ואילך אפילו אמרה: צריכה אני, אין מחללין עליה אלא הרי היא עד שלשים יום כחולה שאין בו סכנה. ה היושבת על המשבר ומתה, מביאין סכין בשבת אפי' דרך רשות הרבים, וקורעים בטנה ומוציאין הולד שמא ימצא חי. הגה: ומה שאין נוהגין עכשיו כן אפילו בחול, משום דאין בקיאין במיתת האם בקרוב כל כך שאפשר לולד לחיות (איסור והיתר). ו עושין מדורה ליולדת כל שלשים יום, ואפילו בתקופת תמוז. (ואם מותרים אחרים להתחמם כנגד המדורה ע"ל סי' רע"ו). ז הולד שנולד עושין לו כל צרכיו ומרחיצין אותו ומולחין אותו וטומנין השליא כדי שיחם הולד וחותכים את הטבור; והני מילי בנולד לט' או לז', אבל נולד לח' או ספק בן ז' או בן ח', אין מחללין עליו אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו. ח נולד לח', או ספק בן ז' או בן ח', שלא גמרו שערו וצפרניו, אסור לטלטלו אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני צער החלב שמצערה; וכן היא בעצמה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה. ט מיישרים אברי הולד שנתפרקו מחמת צער הלידה. י מותר לכרכו בבגדיו שלא יתעקמו איבריו. יא אם נפלה ערלת גרון הולד, מותר לשום אצבע לתוך פיו ולסלק הערלה למקומה אע"פ שפעמים שמקיא.

שלא דין מילה בשבת, ובו י' סעיפים

א עושים כל צרכי מילה בשבת; מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליו כמון. ב כל זמן שלא סילק ידו מן המילה חוזר אפילו על ציצין שאינם מעכבין; סילק ידו, אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין. ואלו הם המעכבין, בשר החופה אפי' רוב גובה של עטרה במקום א'. ג בן ח', אם גמרו שערו וצפרניו, מלין אותו בשבת; ואם לא גמרו, אפי' אם הוא ספק בן ז' ספק בן ח', אין מלין אותו בשבת. ואין צריך לומר בן ח' ודאי. ואם הוא בן שבע ודאי, אפי' לא גמרו שערו וצפרניו מלין אותו (ועיין בי"ד סי' רס"ו). ד מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת. ה אנדרוגינוס ונולד בין השמשות ונולד כשהוא מהול ויוצא דופן וכותית שילדה ואח"כ נתגיירה ומי שיש לו שתי ערלות אין מילתן דוחה שבת. ו מכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת אינם דוחים את השבת; לפיכך אם לא הביא איזמל למילה מערב שבת לא יביאנו בשבת, אפי' במקום שאין בו אלא איסור דרבנן, שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת. ולומר לעכו"ם לעשותם, אם הוא דבר שאם עשהו ישראל אין בו איסור אלא מדרבנן, אומר לאינו יהודי ועושהו. ואם הוא דבר שאסור לישראל לעשותו מן התורה, לא יאמר לאינו יהודי לעשותו. (ועיין לעיל סי' ש"ז). ז לא היה לו כמון שחוק מע"ש, לא ישחקנו אלא לועס בשיניו. אם לא עירב

מאתמול יין ושמן ליתן עליה, לא יערבם היום אלא יתן כל א' לבדו. ח אין עושין לה חלוק אלא כורך עליה סמרטוט; ואם אין לו, כורך על אצבעו דרך מלבוש, לשנות מדרך הוצאה בחול, ומביא דרך חצר אחרת אפי' לא נשתתפו יחד. ט בזמן חכמי הגמ' אם לא היו רוחצים את הולד לפני המילה ולאחר המילה וביום שלישי למילה במים חמין היה מסוכן; לפיכך נזקקו לכתוב משפטו כשחל להיות בשבת; והאידנא לא נהגו ברחיצה כלל, ודינו לרחוץ בשבת, אם רצו, כדין רחיצת כל אדם. הגה: ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ולאחר המילה במוצאי שבת. וכן אם היה יום ג' למילתו בשבת, ורואים שיש צורך לרחצו, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצים אותו בשבת. וכל זה מן הסתם, אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה, בודאי מותר לרחצו ולחלל עליו שבת מידי דהוי אשאר חולה שיש בו סכנה. י אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת, אבל אם מל כבר פעם אחת מותר למול בשבת אפילו אם הוא אבי הבן. הגה: ועיין עוד דיני מילה בטור יורה דעה סי' רס"ו.

שלב שלא לילד הבהמה בשבת, ובו ד' סעיפים

א אין מילדין את הבהמה בשבת. ב אין מפרכסין לבהמה גלדי מכה ולא סכין אותה בשמן; וה"מ בגמר מכה, דליכא אלא משום תענוג, אבל בתחלת מכה, דאיכא צערא, שרי. ג אם אכלה כרשינין הרבה ומצטערת, יכול להריצה בחצר כדי שתייגע ותתרפא. ד אם אחזה דם, יכול להעמידה במים כדי שתצטנן; ואם הוא ספק שאם לא יקיזו לה דם תמות, מותר לומר לעכו"ם להקיזה.

שלג שלא לפנות אוצר בשבת, ובו ג' סעיפים

א אוצר של תבואה או של כדי יין, אע"פ שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה, כגון שפינהו להכנסת אורחים או לקבוע בו בית המדרש. וכיצד מפנהו, אם היה האוצר גדול מפנה ממנו חמשה קופות (שבכל קופה שלש סאים) (הגהות מרדכי ור"ן פרק מפנין), לא היה בו אלא חמשה קופות, מפנה מהם ארבעה קופות אבל כולו לא יפנה שמא יבא להשוות גומות. הגה: וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה מותר ג"כ לצורך אורחים; ולא מקרי אורחים, אלא שנתארחו אצלו בביתו, או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים (תרומת הדשן סי' ע"ב), אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו לא מקרי אורחים ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות. ב כשמפנה אלו ארבעה או חמשה קופות לא יחלקם בקופות קטנות להוליכם בהרבה פעמים כדי להקל המשאוי, מפני שמרבה בהילוך ואוושא מלתא טפי. ג אלו ד' או ה' קופות שמפנה דהיינו לאורח א', ואם באו לו הרבה מפנה כשיעור הזה לכל אורח ואורח ובלבד שלא יפנה א' לכלם דאיכא טרחא יתירה, אלא כל א' יפנה לעצמו או אחר יפנה בעדו. הגה: חביות של יין שהובאו על עגלה אסור להורידן בשבת אם לא לכבוד אורחים או לצורך מצוה דהוי כמפנה האוצר.

שלד דיני דליקה בשבת, ובו כ"ז סעיפים

א נפלה דליקה בשבת, אם הוא בלילה קודם סעודה, יכול להציל כדי מזון שלש סעודות, הראוי לאדם, לאדם, והראוי לבהמה, לבהמה; ובשחרית, מזון שתי סעודות; ובמנחה,

מזון סעודה אחת. ודוקא בני הבית שהדליקה בו לא יצילו יותר, משום דאיכא למיחש שמתוך שטרודים בהצלה ישכחו השבת ויכבו; אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה, יכולים להציל כל מה שירצו. ב ויש מתירים לטלטל מעות ודברים המוקצים כדי להצילם מפני הדליקה או מאונסים הבאים לגזלם, דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה. ויש אוסרים, ואפילו לומר לאינו יהודי לטלטל סחורה הנפסדת מחמת גשמים יש מי שאוסר (רע"ל סימן ש"ז סעיף י"ט). ג הציל פת נקיה לא יציל פת הדראה (פי' פת שניטל הדרה דהיינו פת סובין), אבל איפכא שרי. ד מצילין מיה"כ לשבת אבל לא משבת ליה"כ ויו"ט ולא לשבת הבאה; אבל מיה"כ למוצאי יה"כ מצילין מזון סעודה אחת. ה מצילין לחולה, לזקן ולרעבתן, כבינוני. ו הא דאין מצילין אלא מזון ג' סעודות היינו דוקא בשני כלים, אבל בכלי א' מצילין אפי' יש בו מאה סעודות, ואפי' פירש טליתו וקיפל והביא לתוכו, וחזר וקיפל והביא לתוכו, מותר כיון שמוציא הכל בפעם אחת. ז מותר להציל כלי תשמישו הצריכים לו לאותו היום, כגון כוסות וקיתוניות. ח ולובש כל מה שיכול ללבוש, ומוציא, ופושט וחוזר ולובש, ומוציא ופושט. ויש מי שאומר שאינו לובש ומוציא אלא פעם אחת בלבד. ט ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם כל אחד מזון שלש סעודות, ויכולים ללבוש כל מה שיוכלו ללבוש. אם רוצים, זוכים בו מן ההפקר כיון שאמר הצילו לכם; ואם אינם רוצים לזכות אלא רוצים להחזירו לקבל שכר על הצלתם, הרשות בידם ולא הוי שכר שבת. י כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת, אבל לא לשאינה מעורבת. הגה: ויש מקילין אף לשאינה מעורבת (סמ"ג והגהות מרדכי). יא יש אומרים דכל הצלה שאמרנו היא לחצר ומבוי הסמוכים לרשות הרבים וגם אינם מקורים, דדמי לרשות הרבים; ומשום הכי אין מתירין להציל אלא מזון שלש סעודות וכלים הצריכים; אבל לבית אחר שעירב עמו, יכול להוציא כל מה שירצה; ואף לחצר לא אמרו אלא לחצר חבירו, אבל לחצר שלו שאינה צריכה עירוב, יכול להוציא כל מה שירצה; ויש אומרים שאין חילוק. יב כל כתבי הקדש מצילין האידנא מפני הדליקה וקורין בהם, אפי' כתובים בכל לשון ואפי' כתובים בסם ובסיקרא (פי' מיני צבעונים) ובכל דבר. וכן מטבע ברכות שטבעו חכמים, מצילין אותם מן הדליקה ומכל מקום התורפה (פירוש מקום מגולה והפקר); וכן תרגום שכתבו עברי, כגון יגר שהדותא וכדנא תימרון להון, ועברי שכתבו תרגום או בלשון אחר שאותו העם בקיאים בו; וכן ספר תורה שיש בו ללקט פ"ה אותיות מתוך תיבות שלמות או שיש בו אזכרה, מצילין אותה. יג יש מי שאומר דמגלת אסתר, הואיל ואין בה אזכרות, אם אינה כתובה כמשפטה אשורית על העור ובדיו, אין בה קדושה להצילה מפני הדליקה. יד הקמיעין שיש בהם פסוקים, אין מצילים אותם מפני הדליקה; ויש אומרים שמצילים. טו מצילים תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין, אע"פ שיש בתוכן מעות; והוא הדין לשאר כתבי הקודש. טז אם הניח תפילין בארנקי (פי' כיס) מלא מעות, יכול להצילו מפני הדליקה או מפני הגנבים והגזלנים למקום שיכול להציל התפילין. ויש מי שאומר דהיינו דוקא כשהניחם שם מערב שבת. יז יש מתירים להציל דסקיא מלאה מעות, על ידי ככר או תינוק, מן הדליקה או מן הגנבים והגזלנים, ודוקא לרה"י, אבל לא לחצר שאינה מעורבת. (מצילין הספרים אפילו לחצר שאינה מעורבת) ולמבוי (פי' מקום שנכנסים מהם לחצרות) שלא נשתתפו בו, ובלבד שיהיו בו שלשה מחיצות ולחי. יח כתבו משם גאון, שמותר לומר לאינו

יהודי להציל ספרים מן הדליקה אפי' דרך רשות הרבים. **יט** כל מה שמותר להציל מפני הדליקה מותר להציל ממים ומשאר דברים המאבדים. **כ** הגליונים שלמעלה ושלמטה, ושבין פרשה לפרשה, ושבין דף לדף, ושבתחלת הספר ושבסוף הספר אין מצילין אותם. **כא** האפיקורסים, דהיינו האדוקים בעבודת כוכבים, וכן מומרים לעבודת כוכבים שכתבו להם כתבי הקודש, אין מצילים אותם; ואף בחול שורפן עם האזכרות שבהן. **כב** תיבה שאחז בה האור, יכול לפרוס עור של גדי מצדה האחר שלא תשרף; ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה, אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע להם הדליקה, דגרם כיבוי מותר. הגה: במקום פסידא (מרדכי פרק כ"כ). **כג** טלית שאחז בה האור, פושטה ומתכסה בה ואינו חושש אם תכבה; ויש מי שאומר שצריך שלא יתכוין לכך. הגה: מותר לכפות קערה על הנר שלא תאחוז בקורה (טור ועיין לעיל סי' רע"ז סעיף ה'). **כד** יש אומרים שאין יכול ליתן עליו משקין כדי שיכבה כשיגיע להם; ויש אומרים שמותר לעשות כן בשאר משקים, חוץ מן המים, משום כיבוס; ויש מתירים אפילו במים. ודברי סברא שנית נראים: **כה** א"י שבא לכבות אין צריך למחות בידו, אבל קטן שבא לכבות צריך למחות בידו. **כו** יכול לומר בפני אינו יהודי: כל המכבה כד חשון אינו מפסיד; אף אם אינו מזומן כאן, יכול לקרותו שיבא, אע"פ שודאי יכבה כשיבא. וכן כל כיוצא בזה בהיזק הבא פתאום, כגון אם נתרועעה חבית של יין, יכול לקרוא אינו יהודי אע"פ שודאי יתקננה כשיבא. הגה: וכל הדינים הנזכרים בדיני הדליקה ה"מ בימיהם, אבל בזמן שאנו שרויין בין עובדי כוכבים והיה חשש סכנת נפשות, כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות והזריז הרי זה משובח. ומ"מ הכל לפי הענין, דאם היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר, אסור לכבות; אבל בחשש סכנת ספק מותר לכבות אפילו הדליקה בביתו של כותי, וכן נוהגין (תרומת הדשן סימן נ"ח והגהות אשירי פרק מי שהוציאוהו בשם א"ז); ודוקא לכבות הדליקה דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש סכנה אם לא יכבה, אבל אסור לחלל שבת כדי להציל (ממון), ואם עבר וחילל צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי, ולא ישתה יין ולא יאכל בשר, ויתן במקום חטאת י"ח פשיטים לצדקה; ואם ירצה לפדות התענית, יתן בעד כל יום שנים עשר פשיטים לצדקה (פסקי מהרא"י סימן ט'). ועיין בטור י"ד מהלכות נדה סימן קפ"ה. **כז** גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה יכול לכבותה, בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ, והרמב"ם אוסר בשל עץ.

שלה דין חבית שנשברה, ובו ה' סעיפים

א חבית שנשברה, מצילין ממנה מזון שלש סעודות אפי' בכלים הרבה, דאלו בכלי אחד אפי' מחזיק מאה סעודות מציל. ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם; ובלבד שלא יספוג, דהיינו שלא ישים הספוג במקום היין לחזור ולהטיפו, גזירה שמא יסחוט. ואפילו אם יש לו בית אחיזה, דליכ' חשש סחיטה, אסור, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול; ולא יטפח בשמן להכניס ידו ולקנחה בשפת הכלי. הגה: וי"א דוקא חבית שנשברה, שבהול ואם יציל חיישינן שיתקננו, אבל אם נסדק ועביד טיף טיף, שאינו בהול כל כך, מותר להציל בכלים לקלוט ולצרף (הגהות מרדכי ותוס' פ' כ"ב והגהות מיימוני פכ"ד). וי"א דכל זה לא מירי אלא להציל מחצר לחצר, אבל לבית אחר שעירב עמו מצילין בכל ענין, כמו שנתבאר לעיל גבי דליקה (פסקי מהרא"י סי' קצ"ו).

ב אם נשברה חבית בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה, ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט לקבל מן הקילוח באויר לאחר שירד מן הגג, ולא יביא כלי אחר ויצרף אותו לראש הגג; ואם מציל בכלי אחד, מציל אפי' קולט או מצרף. ג נזדמנו לו אורחים מביא כלי א' וקולט, כלי א' ויצרף; ולא יקלוט ויצרף ואח"כ יזמין האורחים, ולא יערים לזמן אורחים שאין צריכים לאכול. הגה: ומיהו אם עבר ועשה, שקלט ואח"כ זימן אורחים, מותר (רמב"ן והמגיד פכ"א). ד אם יזוב תירוש מגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו, שנמצא אותו הדלף אינו ראוי, שהרי המשקין שבו אסורים ואינו רשאי לשום כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו; כיצד יעשה, יניח שם מטתו או שלחנו, ואז יהיה אותו הדלף לפניו גרף של רעי ויכול להניח שם כלי לקבל הדלף כדי שלא יעשה שם טיט, וכשיתמלא הכלי לא יזרקנו בכלי אחר, שלא יבטלנו מהיכנו, אלא מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקין ממנו, שהוא מבוטלת מהיכנה ע"י משקין שבה משום משקין שזבו. ה נתפזרו לו פירות בחצר, אחד הנה ואחר הנה, מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה; ואם נפלו במקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל, אלא אם כן נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר שאז מלקט אחד אחד ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה (וע"ל פי' שי"ט).

שלו אם מותר לילך על גבי העשבים, וכן באילן, ובו י"ג סעיפים

א אין עולים באילן, בין לח בין יבש, ואין נתלים בו ואין משתמשין במחובר לקרקע כלל, גזרה שמא יעלה ויתלוש. עלה באילן בשבת, בשוגג מותר לירד; במזיד, אסור לירד. ואם עלה מבעוד יום, בכל גווני מותר לירד משחשכה. ויש אומרים דהני מילי כשהיה דעתו לירד מבעוד יום, אבל אם לא היה דעתו לירד מבעוד יום לא ירד משחשכה, כיון שהיה דעתו לישב שם באיסור. הגה: ודוקא אדם שעלה שם, אבל אם הניח שם חפץ מבעוד יום אסור ליטלו משם בשבת (המגיד פרק כ"א). וכל זה באילן וכיוצא בו, אבל קנים הרכים כירק, מותר להשתמש בהם אעפ"י שמחוברים בקרקע, דאין אסור להשתמש בירק (הגהות אשירי פרק בכל מערבין בשם א"ז וב"י). ב שרשי אילן הגבוהים מן הארץ ג' טפחים, אסור להשתמש בהם; פחות מכאן, מותר להשתמש בהם דכקרקע חשיבי. ואם באים מלמעלה ויורדים למטה במקום שגבוהים שלשה, אסורים; ובמקום שאין גבוהים שלשה, מותרים. היו גבוהים שלשה וחלל תחתיהם, אע"פ שמצד אחד אין חלל תחתיהם והרי הן שוים לארץ, אסור לישב אפי' על צד השוה לארץ. ג מותר לילך על גבי עשבים, בין לחים בין יבשים, כיון שאינו מתכוין לתלוש. אבל האוכלים בגנות, אסורים ליטול ידיהם על העשבים שמשקים אותם, אע"פ שאינם מכוונים, פסיק רישיה הוא; אבל מותר להטיל בהם מי רגלים או שאר משקין שאינם מצמיחין. הגה: ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות, אם ישתמש שם עם מים, דבקושי יש ליזהר שלא יפלו שם מים (ב"י בשם סה"ת). ד יש ליזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים, שסופן להצמיח; ואם ישליך לתרנגולים, לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומים; ואם הוא במקום דריסת רגלי אדם, מותר, שאין סופו לצמוח. ה עשבים שעלו על אוזן הכלי, מלחות הכלי, חשובים כמחוברים לקרקע והתולשן, חייב. ו עשבים שתחבן בעפר מבעוד יום כדי שיהיו לחים, מותר לאחוז בעלים ולהוציאן; והוא

שלא השרישו וגם צריך שאינו רוצה בהשרשתן; אבל אם נתכוין לזריעה, אסור. **ז** אסור לתלוש אפילו מעציץ שאינו נקוב. **ח** עציץ (פי' חצי כד שזורעים שם עשבים) (עורך), אפילו אינו נקוב, יש ליזהר מליטלו מעל גבי קרקע ולהניחו על גבי יתדות, או איפכא, בין שהוא של עץ בין של חרס. הגה: יחור של אילן שנפשח מערב שבת מן האילן, ובו פירות, מותר לתלוש הפירות ממנו בשבת (רבינו ירוחם ני"ב ח"ב). **ט** צנור המקלח מים מן הגג שעלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית, ממעכן ברגלו בצנעה, דכיון דמתקן על ידי שינוי הוא, שאינו עושה אלא ברגליו, במקום פסידא לא גזרו רבנן. **י** הדס מחובר, מותר להריח בו; אבל אתרוג ותפוח וכל דבר הראוי לאכילה, אסור להריח בו במחובר שמא יקוץ אותו לאכלו. **יא** השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים, ה"ז תולדת זורע וחייב בכל שהוא. הגה: ומותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, וכלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחלוחית המים (מהרי"ל). ועיין לקמן סימן תרנ"ד. **יב** תאנים שיבשו באיביהן, וכן אילן שיבשו פירותיו בו, התולש מהם בשבת חייב, אע"פ שהם כעקורים לענין טומאה. **יג** אסור להשתמש בצדדי האילן, אבל בצדי צדדין מותר. לפיכך אסור לסמוך הסולם לצדי האילן דכי סליק ביה משתמש בצדדין, אבל אם יש יתד תקועה בצדי האילן מותר לסמוך סולם עליו, דהוה לה יתד צדדין, וסולם צדי צדדין. ואם נעץ בו יתד ותולה בו כלכלה, היתד נקרא צדדין והכלכלה כצדי צדדין. הגה: ומותר ליגע באילן, ובלבד שלא ינידנו (ב"י בשם אורחות חיים). בור עמוק, אפי' מאה אמות, מותר לירד ולעלות ומטפס ויורד ומטפס ועולה ולא חיישינן שמא יעקור קרקע בירידתו ועלייתו (טור).

שלז דין כבוד הבית ודבר שאינו מתכוין, ובו ד' סעיפים

א דבר שאין מתכוין, מותר, והוא שלא יהא פסיק רישיה. הלכך גורר אדם מטה, כסא וספסל, בין גדולים בין קטנים, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. ומותר לרבץ הבית, כיון שאינו מתכוין להשוות גומות אלא שלא יעלה האבק. **ב** אסור לכבד הבית, אלא אם כן הקרקע מרוצף. ויש מתירין אפי' אינו מרוצף. הגה: ויש מחמירין אפי' במרוצף (טור בשם ר"י, ומרדכי ריש פרק כל הכלים, ור' ירוחם ח"ג וסמ"ג וסה"ת), וכן נוהגין ואין לשנות. מיהו, ע"י עכו"ם מותר (רבינו ירוחם ח"ג), וכן ע"י בגד או מטלית או כנף אוזן הקלים ואינו משוה גומת (אגור). ואסור לכבד הבגדים ע"י מכבדות העשויים מקסמים, שלא ישתברו קסמיהם (הגהות אלפסי פרק הזורק). **ג** אין סכין את הקרקע, ולא מדיחים אותו, אפילו הוא מרוצף. **ד** אסור לצדד חבית על הארץ, דכיון שהיא כבידה יבא להשוות גומות ודאי והוי פסיק רישיה.

שלח דברים האסורים בשבת משום השמעת קול, ובו ח' סעיפים

א השמעת קול בכלי שיר, אסור, אבל להקיש על הדלת וכיוצא בזה, כשאינו דרך שיר, מותר. הגה: וכן אם לא עביד מעשה, שרי. ולכן אלו שקורין לחבריהם ומצפצפים בפיהם כמו צפור, מותר לעשותו בשבת (הגהות אלפסי). ואסור להכות בשבת על הדלת בטבעת הקבוע בדלת, אע"פ שאינו מכוין לשיר, מ"מ הואיל והכלי מיוחד לכך, אסור. ולכן אסור לשמש להכות על הדלת לקרוא

לבית הכנסת ע"י הכלי המיוחד לכך, אלא מכה בידו על הדלת (אגור וב"י בשם פסקי תוספות דעירובין).
ב יש מתירים לומר לעכו"ם לנגן בכלי שיר בחופות. הגה: ואפי' לומר לעכו"ם לתקן הכלי שיר, שרי משום כבוד חתן וכלה, אבל בלא"ה, אסור (מרדכי פרק משילין). ומיהו בזמן הזה נהגו להקל, מטעם שיתבאר בסי' שאחר זה לענין טפוח ורקוד. **ג זוג המקשקש לשעות, עשוי ע"י משקלות, מותר לערכו ולהכינו מבעוד יום כדי שילך ויקשקש כל השבת. ד המשמר פירותיו וזרעיו מפני חיה ועוף, לא יספוק כף אל כף, ולא יטפח כפיו על ירכו, ולא ירקד להבריחם, גזירה שמא יטול צרור ויזרוק להם. ה אין שוחקים באגוזים, ולא בתפוחים וכיוצא בהן, משום אשווי גומות.** הגה: ודוקא על גבי קרקע, אבל על גבי שלחן שרי דליכא למגזר שם משום גומות (רבינו ירוחם ח"ז). ומותר לשחוק בעצמות שקורין עשי"ך, אע"פ שמשמיעים קול, הואיל ואינו מכוונין לשיר (הגהות אלפסי סוף עירובין). וכל זה בשוחק דרך צחוק בעלמא (ב"י), אבל בשוחק כדי להרויח, אסור, אפי' שוחק בתם ובחסר, דהוי כמקח וממכר (אגור ורמב"ם פכ"ג). ומ"מ אין למחות בנשים וקטנים, דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (תוס' וסמ"ג והגהות מיימוני פכ"א). ולשחוק בכדור, ע"ל סי' ש"ח סעיף מ"ה. **ו אסור לשאוב מים בגלגל, גזירה שמא ימלא לגנתו וחורבתו או למשרה של פשתן. לפיכך אם לא היה שם לא גינה, ולא חורבה, ולא בריכה לשרות בה פשתן, מותר. ויש אומרים שלא אסרו אלא בגלגל גדול שמוציא מים הרבה ביחד בלא טורח, והם גלגלים הקבועים בהם דליים הרבה סביב, אבל גלגלים שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט, מותר, דליכא למיחש למידי. ז מי שיש לו פירות בראש הגג ורואה מטר שבא, אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה שבגג, אבל מותר לכסותן.** ואפי' **לבנים, שהם מוקצים, מותר לכסותן מפני הדלף. ח מותר ליתן כלי תחת הדלף בשבת, ואם נתמלא שופכו ומחזירו למקומו; והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה, אבל אם אינו ראוי, אסור, משום שאין עושין גרף של רעי לכתחלה. ואם נתן כלי תחת דלף שאינו ראוי לרחיצה, מותר לטלטלו במים המאוסים שבו.**

שלט כמה דינים פרטיים הנוהגין בשבת, ובו ז' סעיפים

א אין רוכבין על גבי בהמה. (וע"ל סי' ש"ה סי"ח מדין הליכת קרון). **ב אין שטין על פני המים, אפילו בבריכה שבחצר, מפני שכשהמים נעקרים ויוצאים חוץ לבריכה דמי לנהר. ואם יש לה שפה סביב, מותר, דכיון דאפילו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם הוי ליה ככלי וליכא למגזר ביה שמא יעשה חבית של שייטין. ג אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין, גזירה שמא יתקן כלי שיר. ואפי' להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש באגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר; ולספק כלאחר יד, מותר.** הגה: והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאין בעשיית כלי שיר וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל (תוספות סוף פרק המביא כדי יין). **ד אין דנין.** הגה: ולכן אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יברח, וכל שכן שאסור להלקותו דהוי בכלל דין; ואם יברח, אין עלינו כלום (ב"י סוף סימן רס"ג בשם שבולי הלקט). ולא מקדשין. הגה: ויש מתירין לקדש היכא דאין לו אשה ובנים (ר"ח). ואפשר דה"ה הכניסה לחופה שרי (סמ"ג) ואע"ג דלא קי"ל הכי, מ"מ סומכין על זה בשעת הדחק, גם כי גדול

כבוד הבריות; כמו שדגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הנדוניא ביום ו' עד הלילה, דעושין החופה והקידושין בליל שבת, הואיל וכבר הכינו לסעודה ולנשואין והוי ביום לכלה ולחתן אם לא יכנוס אז; ומ"מ לכתחלה יש ליזהר שלא יבא לידי כך. (ועיין בטור אבן העזר סימן מ"ג) **ולא חולצין, ולא מיבמין, ואין כונסין, ולא מקדישים, ולא מעריכין, ולא מחרימין, ולא מפרישין תרומות ומעשרות. אין פודין הבן, ואין מגרשין אלא אם כן הוא גט שכיב מרע** (דתקיף ליה עלמא); וכלם, אם נעשו שוגגין, או מזידין, או מוטעין, מה שעשו עשוי. **ה הכונס את האלמנה לא יבא עליה ביאה ראשונה, לא בשבת ולא בי"ט** (וע"ל סי' ר"פ). **ו אסור לאדם להשיט במים דבר להוליכו מאצלו או להביאו אצלו; ולכן קסמים שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהיו יפים. ז ספינה, אם היא יושבת בקרקע הים ואינה שטה כלל, מותר ליכנס בה; ואם היא קשורה כמנהג הספינות העומדות בנמל, אע"פ שהיא שטה על פני המים, מותר ליכנס בה.**

כה חשון

שמ כמה דינין מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות, ובו י"ד סעיפים

א אסור ליטול שערו או צפרניו, בין ביד בין בכלי, בין לעצמו בין לאחרים, וחייב על שתי שערות; ומלקט לבנות מתוך שחורות, אפי' באחת, חייב, ודבר זה אפי' בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה (דברים כב, ה) הגה: ועיין לעיל סוף סימן ש"ג דין סריקה וחפיפה. **ב אסור לחתוך יבלת מגופו, בין ביד בין בכלי, בין לו בין לאחר. ג המוחק דיו שעל הקלף או שעוה שעל הפנקס, אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות, חייב.** הגה: אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות, אע"פ שאינו מכוין רק לאכילה, דהוי מוחק. (מרדכי פרק כלל גדול). **ד יש ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן או באפר.** אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות (תרומת הדשן סי' ס"ג). **ה מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרושמין לסימן, שאין זה דבר המתקיים. ו חוט של תפירה שנפתח, אסור למתחו, משום תופר. ז אותם שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחין אותו ומתהדק, אסור למתחו אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול. ח מוכין שנפלו מן הכסת, מותר להחזירם אבל אסור ליתנם בתחלה בכסת. ט אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח, שדומה למעמר, וכן אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו. י המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה. יא אף על פי שנותנים שומשמין ואגוזים לדבש, לא יחבצם בידו. יב הנותן זרע פשתן או שומשמין וכיוצא בהם במים, חייב משום לש מפני שמתערבים ונתלים זה בזה. יג אין שוברים החרס ואין קורעין הנייר, מפני שהוא כמתקן כלי. יד המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו, הרי זה תולדת תופר וחייב; וכן המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא נתכוין לקלקל בלבד, הרי זה תולדת קורע וחייב.**

שמא היתר נדרים בשבת, ובו ג' סעיפים

א מתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת, כגון שנדר שלא לאכול או שלא לשתות, אע"פ שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת; אבל הבעל יכול להפר נדרי אשתו אפי' שאינם לצורך השבת, מפני שאם לא יפר לה היום לא יוכל עוד להפירם.

ב מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית עד זמן פלוני, ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן ואותו יום בא בשבת, ויש לו פתחים להתיר נדרו, נשאלין אפילו בשבת. ג נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת אע"פ שאינם לצורך השבת (וע"ל ס"ס ש"ו).

שמב בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזירה, ובו סעיף אחד

א כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות, (וע"ל סי' רס"א וס"ס ש"ז), והוא שיהא שם דבר מצוה או דוחק, כיצד, מותר לו בין השמשות לעלות באילן, או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר, וכן מוריד מהאילן או מוציא מהכרמלית עירוב שעשה, וכן אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות, מותר בין השמשות; ומטעם זה מותר לומר בין השמשות לעכו"ם להדליק לו נר לשבת.

שמג דיני קטן בשבת, ובו סעיף אחד

א קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, אבל אביו מצווה לגעור בו להפרישו (מאיסור דאורייתא); ולהאכילו בידים, אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים; וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפי' בדברים שהם משום שבות. הגה: וי"א דכל זה בקטן דלא הגיע לחינוך, אבל הגיע לחינוך צריכים להפרישו (תוס' פרק כ"כ). וי"א דלא שייך חינוך לבית דין, אלא לאב בלבד (כ"י), וקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו, אע"פ שא"צ תשובה כשיגדל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אע"פ שעבר קודם שנעשה בר עונשין (פסקי מהרא"י סי' ס"ב).

שמד דין ההולך במדבר בשבת, ובו ב' סעיפים

א ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת, מונה שבעה ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו ומקדש השביעי בקידוש והבדלה. ואם יש לו ממה להתפרנס, אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה מה שיש לו ואז יעשה מלאכה בכל יום, אפילו ביום שמקדש בו, כדי פרנסתו מצומצמת. ומותר לילך בו בכל יום, אפי' ביום שמקדש בו. ב היה יודע מנין יום שיצא בו, כגון שיודע שהיום יום רביעי או יום חמישי ליציאתו אבל אינו יודע באיזה יום יצא, מותר לעשות מלאכה כל מה שירצה ביום שמיני ליציאתו שביום כזה יצא מביתו, דבודאי לא יצא בשבת; וכן ביום ט"ו, וביום כ"ב, וכן לעולם.

שמה דין ארבע רשויות בשבת, ובו י"ט סעיפים

א ארבע רשויות לשבת; רשות היחיד ורשות הרבים, כרמלית (פי' רך מל לא לח ולא יבש אלא בינוני הכא נמי לא רשות היחיד לפי שאין לו מחיצות, ולא רשות הרבים שאינו דומה לדגלי מדבר דלאו להלוכא דרבים עבידא, רש"י) ומקום פטור. ב איזהו רה"י, מקום המוקף מחיצות גבוהות עשרה טפחים ויש בו ד' טפחים על ד' טפחים או יותר, וכן חריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה על ארבעה. וכן תל גבוה עשרה ורחב ארבעה על ארבעה. הגה: י"א דבעינן באלו ארבעה על ארבעה הן ואלכסונן, וכמו שיתבאר לקמן סי' שמ"ט (הגהות אשירי פ"ק דשבת ותוס' עירובין דף נ"א). ג כתלים המקיפים רשות היחיד, על גביהם רשות היחיד אפילו אינם רחבים

ד ה חורים שבכתלי רשות היחיד שכלפי רשות היחיד, הם רשות היחיד. הגה: ואם הם כלפי חרץ ואינם עוברים כלפי פנים, נדונים לפי גבהן ורחבן, כמו שיתבאר סי' זה סעיף י"ג (ב"י בשם הרשב"א והמגיד). ו אויר רשות היחיד הוא רשות היחיד עד לרקיע. ז אפי' כלי כגון תיבה או מגדל או כוורת, אם יש לרבע בו ארבעה על ארבעה והוא גבוה עשרה, הוי רשות היחיד. ח איזהו רה"ר, רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה, ואפי' יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער (ואין דלתותיו נעולות בלילה) (טור) הוי רשות הרבים. ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים. ט מבואות הרחבים ט"ז אמה ומתקצרים בקצתן ואין בהם ט"ז אמה, י"א שאם ארכן לאורך ר"ה הרי הם רשות הרבים. י מבואות הרחבים י"ג אמות ושליש ושני ראשיהם מפולשים לרשות הרבים שהוא רחב ט"ז, יש אומרים שהוא רשות הרבים. יא כל דבר שהוא ברשות הרבים אם אינו גבוה (שלשה) טפחים, אפי' הם קוצים או צואה שאין רבים דורסין עליהם, חשובים כקרקע והוי ר"ה; ואם הוא גבוה שלש, ומשלש עד תשעה ולא תשעה בכלל אם הוא רחב ארבע על ארבע, הוי כרמלית; ואם אינו רחב ארבע על ארבע, הוי מקום פטור; ואם הוא גבוה ט' טפחים מצומצמים ורבים מכתפים עליו, הוי ר"ר אפילו אינו רחב ארבעה; ויש מי שאומר דהוא הדין לגבוה מתשעה ועד עשרה ורבים מכתפים עליו, הוי רשות הרבים אפי' אינו רחב ארבעה; ומעשרה ולמעלה, אם הוא רחב ארבעה הוי רה"י; ואם לאו, הוי מקום פטור אפי' אם יש בו מקום כדי לחוק להשלימו לארבעה. יב גומא בר"ה אם אינה עמוקה שלש הוי ר"ה. משלש עד עשרה, אם רחבה ארבעה הוי כרמלית; ואם לאו, הוי מקום פטור; ואם היא עמוקה עשרה, הוי רה"י והוא שתהא רחבה ארבעה. יג רשות הרבים אינה תופסת אלא עד עשרה, אבל למעלה מעשרה הוי מקום פטור. יד חורים שבכתלים כלפי רשות הרבים, אם הם גבוהים למעלה משלשה, אינם כרשות הרבים, אלא נדונים לפי מדותיהם. טו איזה הוא כרמלית, מקום שאין הלוך לרבים כגון ים ובקעה ואצטונית ואצטבא (פירוש אצטונית מקום שלפני החנויות שיושבים שם הסוחרים, ואצטבא הוא מקום שמניחין עליו פרקמטיא) שלפני העמודים בר"ה, והיא רחבה ארבעה וגבוה משלשה ועד עשרה, וקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים (וכגון מבואות שיש להן שלש מחיצות ואין להם לחי או קורה ברביעית) (טור), ורשות הרבים שהיא מקורה, ותל שיש בו ארבע על ארבע ואינו גבוה עשרה, וכן חריץ שהוא ארבעה על ארבעה ואינו עמוק עשרה. טז בית שאין תוכו עשרה וקרויו משלימו לעשרה יש בו ארבע על ארבע, תוכו כרמלית ועל גבו רשות היחיד. ואם חוקק בו ארבע על ארבע, אפי' באמצע רחוק מן הכתלים, נעשה כולו רשות היחיד. יז גג הבולט על מחיצות הבית בענין שאין מחיצות הבית ניכרות לעומד על הגג, הוי כרמלית ואפי' הוא גבוה ורחב הרבה; ואם חלון פתוח לו מן הבית הוי כרה"י. וכן זיזין הבולטים מן הכותל ויש בהם ד' על ד', הוי כרמלית אלא אם כן חלון הבית פתוח להם. יח חורי כרמלית אינם ככרמלית, אלא הם נדונים לפי גבהם ורחבם. יט גדר כרמלית שלא יהא פחות מארבעה על ארבעה ואינה תופסת אלא עד עשרה, ולמעלה מעשרה הוי מקום פטור, וימים ונחלים ממיא משחינן הלכך הנוטל מהם מעל פני המים עד עשרה באויר, הוי כרמלית; למעלה מעשרה באויר, הוי מקום פטור. הגה: בור העומד בכרמלית אפי' עמוק מאה אמה הוי כרמלית, אלא אם כן הוא רחב ארבעה על ארבעה, דאין מקום פטור בכרמלית, כמו שנתבאר בסמוך. כ מקום

פטור הוא מקום שאין בו ד' על ד', וגבוה משלשה ולמעלה עד לרקיע; או חריץ שאין בו ד' על ד' ועמוק יותר משלשה. וכן המחיצות הגבוהות משלשה ולמעלה ואין ביניהם ארבעה על ארבעה. הגה: וכל זה דוקא בעומד ברשות הרבים, אבל בכרמלית אמרינן: מצא מין את מינו וניעור, ודינו ככרמלית (ר"ן פרק כיצד משתתפין והגהות מרדכי פרק ט"ו דשבת (טור וב"י בשם רמב"ם). ויש חולקים ואומרים דאין חילוק בין רשות הרבים לכרמלית (רש"י ומ"מ פי"ד בשם רשב"א), אבל אם עומד ברשות היחיד לכולי עלמא דינו כרשות היחיד (ב"י).

שמו דיני עירובין מן התורה, ובו ג' סעיפים

א מן התורה אין חייב אלא במוציא, ומכניס, וזורק, ומושיט מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד; וחכמים אסרו מכרמלית לרשות היחיד או לרשות הרבים, או מהם לכרמלית; אבל מקום פטור, מותר להוציא ולהכניס ממנו לרשות היחיד ולרשות הרבים, ומהם לתוכו. אבל העומד ברשות היחיד ומוציא, או מכניס או מושיט וזורק, לרה"ר דרך מקום פטור או איפכא, חייב. וכן לא יעמוד אדם על מקום פטור ויקח חפץ מיד מי שעומד ברשות הרבים ויתננו למי שעומד ברשות היחיד, או איפכא. ולהחליף דרך מקום פטור ברשויות דרבנן, יש אוסרים ויש מתירים (ע"ל סימן שע"ב סעיף ו'). **ב** מן התורה אין חייב אלא במעביר ד' אמות ברשות הרבים; וחכמים אסרו להעביר ד' אמות בכרמלית. וים ובקעה, תרי גווני כרמלית נינהו ומותר לטלטל מזו לזו תוך ד' אמות. **ג** קרפף (פי' מקום שמוקף מחיצות בלא קרוי כמו חצר) יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אסרו חכמים לטלטל בו אלא תוך ארבע אמות, ומותר להוציא ממנו לכרמלית אחר כגון בקעה העוברת לפניו. הגה: ולכן מותר ליקח מפתח מכרמלית שלפני גינה לפתוח ולנעול ולהחזיר המפתח אליו (טור), ובלבד שלא יהא ביניהם אסקופה שהיא רשות היחיד, כגון שהיא גבוה עשרה ורחבה ארבעה, או שיש לה שני מחיצות מן הצדדין שהם רחבים ארבע ומשקוף עליה רחבה ארבע, דאז הוי רשות היחיד אע"פ שאינה גבוה עשרה. מיהו אסור להכניס מאסקופה לרה"י או איפכא, דחיישינן שמא לא יהיה התקרה ארבע, ואז אם אין האסקופה גבוה שלש יש לה הדין שלפניה; ואפילו אם גבוה שלש, מאחר שכל רשויות שלנו הם כרמלית אמרינן מצא מין את מינו וניעור, כמו שנתבאר סימן שמ"ה. וכן אם התקרה רחבה הרבה ואין לה מחיצות מן הצדדים, דינה כרשות שלפניה. וכן בגגין שלנו הבולטין לפני הבתים, דינם כרשות שלפניהם (הגהות מרדכי פ"ק דשבת).

שמז על איזה הוצאות חייב מן התורה, ובו סעיף אחד

א מן התורה אינו חייב אלא כשעוקר חפץ מרשות היחיד והניחו ברשות הרבים, או איפכא, אבל פשט ידו לפנים, וחפץ בידו, ונטלו חבירו העומד בפנים, או שפשט ידו לחוץ וחפץ בידו ונטלו חבירו העומד בחוץ, שזה עקר וזה הניח, שניהם פטורים אבל אסור לעשות כן מדרבנן. ואם פשט ידו לפנים וחפץ בידו והניחו לתוך יד חבירו העומד בפנים, או שפשט ידו לפנים ונטל חפץ מתוך יד חבירו העומד בפנים והוציאו לחוץ, שנמצא שהעומד בחוץ לבדו עקר והניח, הוא חייב וחבירו פטור אבל אסור, ואפי' אם העומד בחוץ הוא א"י, אסור מפני שהוא כנותנו על מנת להוציא. והוא הדין להוציא ידו לחוץ והניחו ביד חבירו העומד בחוץ, או שנטל מיד חבירו העומד בחוץ, והכניס בפנים, שהעומד בפנים חייב שהוא עקר והניח, והעומד בחוץ פטור אבל אסור.

שמח דין המושיט מרשות לרשות, ובו סעיף אחד

כו חשון

א היה עומד ברשות היחיד והוציא ידו מלאה פירות לרשות הרבים בתוך עשרה, בשוגג, מותר להחזירה לאותו חצר ואסור להושיטה לחצר אחר; ואם במזיד, אסור אפילו להחזירה לאותו חצר. ויש אומרים דהוי מילי כשהוציא' מבעוד יום, אבל אם הוציאה משחשיכה מותר להחזירה שמא ישליכם מידו ויבא לידי חיוב חטאת. במה דברים אמורים כשהוציאה לרשות הרבים, אבל אם הוציאה לכרמלית בכל גוונא מותר להחזירה.

שמט רין ארבע אמות ברשות הרבים, ובו ה' סעיפים

א כל אדם יש לו ארבע אמות ברשות הרבים שיכול לטלטל בהם. ומודדים לו באמה שלו, ואם אמתו קטנה נותנים לו ארבע אמות בינונית של כל אדם שכל אחת מהן ששה טפחים (וע"ל סי' שצ"ו). ב ארבע אמות שאמרו, הן ואלכסונן שנמצא שהם חמשה אמות ושלשה חומשים. ויש מי שאומר שמארבע אמות עד חמשה ושלשה חומשים פטור אבל אסור. ג מותר לו לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שאצלו בתוך ארבע אמותיו וחבירו לחבירו שאצלו, אף על פי שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים, ובלבד שלא יוציאנו חוץ מתחום שלו; ויש מי שאוסר (ועיין לעיל סי' ש"א סעיף מ"ב). ד היו שנים, מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה, כגון שיש ביניהם ו' אמות, מביאין ואוכלין באמצע ובלבד שלא יוציא כל אחד מתוך שלו לתוך של חבירו. היו שלשה והאמצעי מובלע ביניהם, כגון שבין שנים החיצונים שמנה אמות, האמצעי מותר עם כל אחד מהחצונים במה שארבע אמותיו מבלעים בתוך שלו, ושנים החצונים אסורים זה עם זה. ה אסור להוליך חפץ פחות פחות מארבע אמות ואפילו בין השמשות ואפילו בכרמלית.

שנ דין המוציא ראשו ורובו מרשות לרשות, ובו ג' סעיפים

א עומד אדם ברה"י ומוציא ידו לרשות הרבים ומטלטל שם חפצים שאינם צריכים לו במקום שהוא עומד שנוטלן מכאן ומניחן כאן, ובלבד שלא יעבירם ארבע אמות; ולא חיישינן שמא יביאם אליו, כיון שאינם צריכים לו במקום שהוא עומד ב הילכך מותר לעמוד, ברשות הרבים ליטול מפתח ברשות היחיד ולפתוח שם, וכן מרשות היחיד לרשות הרבים, אבל לא יעמוד ברשות היחיד ויוציא ראשו לרשות הרבים וישתה שם, או איפכא, אלא אם כן יכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה דכיון שהוא צריך לאלו המים חיישינן שמא וביאם אליו. אבל מותר לעמוד ברשות היחיד או ברשות הרבים ולשתות בכרמלית, או איפכא. ויש מפרשים דחפצים הצריכים לו היינו כלים נאים שהוא צריך להם, אבל אם הם כלים שאינם נאים מותר לשתות מהם אף ע"פ שלא הוציא ראשו ורובו אלא שהושיט צוארו לבד. ושאר טלטולים, חוץ משתיה, אפילו כלים נאים מותר לטלטל, שלא גזרו אלא בכלים נאים ובשותה בהם שהוא מקרבן לפיו. ג לא יעמוד אדם ברשות הרבים וישתין או ירוק ברשות היחיד או בכרמלית, או איפכא, אפילו אם הוציא פיו ואמתו לחוץ. ד רוקו שנתלש בפיו ומוכן לזרקו, יש מי שאומר שלא ילך ד' אמות ברשות הרבים עד שירוק.

שנא דין המושיט ידו לצנור ברשות הרבים לשתות, ובו סעיף אחד

א לא יעמוד אדם ברשות הרבים ויחבר ידו למזחילה, שהוא צנור ארוך מונח לאורך הגג, בתוך ג' טפחים סמוך לגג ולקבל המים ממנה שכיון שהוא בתוך ג' סמוך לגג חשוב כגג ואסור, בין אם הוא למעלה מעשרה או למטה מעשרה; אבל מותר לקלוט מן האויר אפילו אם ידו תוך ג' למזחילה. היתה מזחילה בולטת ג' מן הגג, וכן סתם צנור שבולט ג', יכול לחבר ידו אליהם ולקבל המים, וכגון שאין בהן ד' על ד' והן למטה מעשרה; אבל אם יש בהן ד' על ד', או אפילו אין בהם ד' על ד', והן למעלה מעשרה, אסור.

שנב הקורא בספר ונתגלגל מרשות לרשות, ובו ב' סעיפים

א הקורא בספר על האסקופה ונתגלגל ראש האחד מהספר מידו, ונשאר ראש השני בידו, גוללו אצלו. אפילו נתגלגל חוץ לד' אמות, אפילו ברשות הרבים והאסקופה ברשות היחיד, משום בזיון כתבי הקדש התירו. הגה: דרבים דרסי על האסקופה. ודוקא כתבי הקדש, אבל בשאר דברים אסור, אפילו לא נפלו אלא לכרמלית. (המגיד פט"ו והרשב"א). ב היה קורא בו על הגג ונתגלגל ראשו האחד מידו, עד שלא הגיע לעשרה טפחים התחתונים הקרובים לארץ, גוללו אצלו; הגיע לעשרה טפחים התחתונים, אם הכותל משופע בענין שנח עליו, אסור לגוללו אצלו; וכדי שלא יעמוד בבזיון, הופכה על הכתב. ואם אינו משופע, כל זמן שלא הגיע לארץ גוללו אצלו.

שנג דיני זיזין ברשות הרבים, ובו ג' סעיפים

א שני בתים בשני צדי רשות הרבים והם של אדם אחד, או של שנים ועירבו, אם שניהם שוים מותר לזרוק מזה לזה; ואם אחד גבוה מחבירו, אסור לזרוק מזה לזה אלא א"כ הם כלי חרס וכיוצא בהם שאם יפלו ישברו. במה דברים אמורים, ברשות הרבים עוברת ביניהם, אבל אם היתה כרמלית עוברת ביניהם מותר בכל גוונא. ב זיז, דהיינו דף הבולט מן הכותל לרשות הרבים, למעלה מעשרה ויש בו ד' על ד' וחלון הבית פתוח לו, משתמשין עליו, אם היו שני זיזים זה למטה מזה והם של שני אנשים, אע"פ ששניהם למעלה מעשרה, אם יש בזיז העליון שלפני החלון רוחב ד' על ד' אסור להשתמש עליו מפני שהוא רשות בפני עצמו והזיז שתחתיו רשות אחרת ואוסרין זה על זה, ואם אין בעליון ד' וגם אין בתחתון ד', משתמש בשניהם ובכל הכותל עד עשרה טפחים התחתונים. היה בתחתון ארבעה ובעליון אין בו ארבעה, אינו משתמש בעליון אלא כנגד חלונו בלבד, אבל בשאר הזיז שבשני צדדי החלון אסור להשתמש מפני זה שתחתיו שחלק רשות לעצמו. ג כל זיז היוצא על אויר רה"ר שמותר להשתמש עליו, כשהוא משתמש בו אין נותנין עליו ואין נוטלים ממנו אלא כלי חרס וזכוכית וכיוצא בהם שאם יפלו לרשות הרבים ישברו, אבל שאר כלים, אסורים, שמא יפלו לרשות הרבים ויביאם. הגה: ודוקא זיז וכיוצא בו, אבל אם הוא דבר רחב כגג שהמשתמש עומד שם עם הכלי, מותר להשתמש בכל הכלים (ב"י בשם הריטב"א). ואם היה זיז אחד לבדו יוצא על אויר כרמלית כל שהוא גבוה י' לעולם מותר בין רחב בין קצר, ואפילו כלים שאין משתברין, שלא גזרו בכרמלית.

שנד דיני בור ואשפה ברשות הרבים, ובו ב' סעיפים

א בור ברשות הרבים וחוליא סביבו, אם עומד בתוך ד' טפחים לרשות היחיד מותר למלאות ממנו מרשות היחיד אפילו אין החוליא גבוה עשרה; ואם הוא רחוק ד' מרה"י אין ממלא ממנו אלא אם כן תהא החוליא גבוה עשרה. **ב** אשפה ברשות הרבים שגובה עשרה ורחבה ארבעה, אם היא של רבים מותר לזרוק לה מרשות היחיד הקרוב לה. הגה: ולא חיישינן שמא יתגלגל מן האשפה לרה"ר ואתי לאתויי, דאין דרך לזרוק לאשפה אלא דברים מאוסים (המגיד פ' ט' בשם הרשב"א). ואם היא של יחיד, אסור, משום דיחיד עשוי לפנות אשפה שלו ויבואו לשפוך שם כדרכן ונמצאו שופכים ברה"ה.

שנה דיני גזוזטרא ובית כסא, ובו ה' סעיפים

א גזוזטרא (פירוש דף או בנין בולט מתוך הבתים חוצה) שהיא למעלה מן המים, וחלון פתוח לה מן הבית, אין ממלאין ממנו אלא אם כן עשה לה מחיצה כל סביבה; או יעשה המחיצה סביב הנקב שדולים דרך שם והוא שיהא בו ארבעה על ארבעה. ואין חילוק בין אם יעשנה למטה מחוברת לה בין אם יעשנה על גבה, וכיון שעשה מחיצה מותרין גם לשפוך ממנה. וכן ההולך בספינה אינו יכול למלאות אא"כ יעשה לה דף ארבעה על ארבעה, ועושה בו נקב וממלא דרך שם, ואינו צריך לעשות לו מחיצות אלא אמרינן כוף הצדדים וגוד אחית מחיצתא, שהקילו בספינה מפני שאינו יכול לעשות שם מה שיעשה בבית. והני מילי כשהוא בתוך י"ט, אבל אם דופני הספינה גבוהים עשרה מעל המים מוציא זיז כל שהוא ועושה בו נקב וממלא דרך שם, שהרי דרך אויר מקום פטור הוא ממלא וסגי בהיכר זיז ומימיו יכול לשפוך על דופני הספינה והם יורדים לים, דכיון דלא זרק להו להדיא לים אלא מכחו הם באים, כחו בכרמלית לא גזרו. הגה: ועיין לקמן סוף סימן שנ"ז. שתי ספינות זו אצל זו אסור לטלטל מזו לזו אלא א"כ קשורות זו בזו או אא"כ הם גבוהים מן המים י', וצריכים לערב ביחד אם הם של שני בני אדם (מרדכי פרק הזורק). **ב** בית הכסא שעל פני המים מותר על ידי מחיצה תלויה, ובלבד שתהא עשויה להתיר אבל העשויה לצניעות בית הכסא בלבד לא מהני; ואם עשה דף או קנה פחות מג' שתפול הצואה עליו קודם שתפול למים, אין צריך מחיצות דהוה ליה כחו בכרמלית ושרי, וה"ה אם בית הכסא עשוי כך שהצואה נופלת על צדי הכותל ואח"כ מתגלגלת ונופלת למטה בכרמלית; ואם נשבר הדף בשבת, מותר, משום דגדול כבוד הבריות. **ג** אם בית הכסא בולט חוץ לחומת העיר וצואה נופלת בחפירה שסביב העיר שיש בה יותר מבית סאתים שהוא כרמלית, אינו מותר על ידי מחיצה תלויה, שלא התירו אותה אלא במים, אבל על ידי דף שרי, דכחו שרי בכל כרמלית. הגה: וי"א דאם בית הכסא למעלה מעשרה, שרי בכל ענין, דהא מוציא מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור. (וע"ל סימן שמ"ו דיש חולקים). וי"א דאם היה שם צואה מבעוד יום שרי בכל ענין, דהא הצואה הוא מקום פטור דלא דרסי בה רבים (מרדכי פרק הזורק). ועיין לעיל סי' שמ"ה דיש חולקין וסבירא להו דאין מקום פטור בכרמלית. ולפי מה שנתבאר לעיל סימן שמ"ה דאין מקום פטור ברשות היחיד לכולי עלמא, בית הכסא העומד בין שני בתים אסור לפנות שם, אם לא עירבו יחד ולא עשו לו תקון מבע"י כמו שנתבאר סעיף ב' דאז שרי דלא הוי אלא כמו חצר שאינה מעורבת כדלקמן סי' שנ"ו. וע"ל סי' שע"ו ס"ד (ד"ע). וכל זה דוקא לכתחלה, אבל

בריעבד ששכחו ולא עירבו, מותר, דגדול ככוד הבריות (הגהות מרדכי וד"ע) (הולכי ספינות נהגו לעשות צרכיהן מן המשוטה לים דהואיל והמשוטה אינו גבוה עשרה, אע"פ שרחבה ארבעה, אינה אלא כרמלית ומוציא מכרמלית לכרמלית. (ב"י בשם אורחת חיים). **ד מים שאין עמוקים י' טפחים, אין להם דין מים להתיר לשפוך בהם במחיצה תלויה.** הגה: וכל שכן אם יבשו המים, אע"פ שהיו שם עמוקים עשרה (מרדכי). **ה היו שתי גזוזטראות זו למעלה מזו, משוכה זו מכנגד זו מעט ואינה רחוקה מכנגדה ארבעה טפחים, בין אם עומדת תוך עשרה זו לזו בין יש ביניהם יותר מגובה עשרה אמות, עשו לעליונה מחיצה בשותפות משל שניהם ולא עשו לתחתונה כלל, שתיהן אסורות בה עד שיערבו, וכל שכן אם עשו שתיהן לתחתונ' ששתיהן אסורות עד שיערבו, אבל כל אחת מהן שעשתה לבדה, בשלה, אין האחרת אוסרת עליה, אפי' לא עשתה האחרת בשלה; וכן אם עשו בשתיהן בשותפות משל שניהם, אין אחת אוסרת על חברתה.**

שנו דין אמת המים העוברת בחצר, ובו ב' סעיפים

א אמת המים העוברת בחצר, עמוקה עשרה ורחבה ארבעה, אין ממלאין ממנה בשבת אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוה עשרה בכניסתה וביציאתה, ויהיה טפח ממנה משוקע במים, ואם היתה המחיצה כולה יורדת בתוך המים צריך שיהי' טפח ממנה יוצא למעל' מן המים, ואם התחיל לעשות המחיצ' אצל השפה מכל צד ולא חיבר אותה באמצע כדי שיהיו המים נכנסים ויוצאים דרך שם, אם אין ביניהם ג' טפחים, שרי דאמרינן לבוד; יש ביניהם ג' טפחים, אסור. הגה: ואם הנקבים שהאמה נכנס ויוצא בהם אינם רחבים ג', אפי' מחיצה אינו צריך (ב"י בשם ריטב"א). **ב חצר שנפרצה ולשון ים עובר על הפרצה, אם אינו במילואו ואין בפרצה יותר מי', מותר למלאות ממנו ולהכניס לבית. נפרצה במילואו, או שיש בפרצה יותר מי', אם נשאר במקום שנפרץ גידודים גבוהים י', והמים מכסים אותו מותר למלאות ממנו בחצר אבל אסור להכניסן לבית, אלא אם כן עשו מחיצה גבוה עשרה על המים. לא נשאר גידודים, אסור אפילו למלאות בחצר.**

שנז דיני חצר פחות מד' אמות וביב, ובו ג' סעיפים

כז חשון

א חצר שפחותה מד' אמות על ד' אמות, שהיא סמוכה לרשות הרבים, אין שופכין לתוכה מים בשב' בימות החמה, שכיון שאין בה ד' אמות אין סאתים מים שאדם עשוי להשתמש בכל יום ראוי ליבלע בה, והוי כאילו שופך לר"ה, לכך צריך לעשו' גומא שתהא חללה מחזקת סאתים. הגה: וכל גומא שהיא חצי אמה על חצי אמה כרום שלשה חומשי אמה, מחזקת סאתים (רמב"ם). **בין אם יעשנה בפנים בחצר או בחוץ, אלא שאם יעשנה בחוץ צריך לכסותה בנסרים כדי שתהא מקום פטור ויפלו המים מידו למקום פטור. וכיון שיעשה גומא יכול לשפוך בה כל מה שירצה. ואם אינה מחזקת סאתים לא, ישפוך בה כלל. ואם יש בחצר ארבע על ארבע, אפי' הוא אריך וקטין, או בימות הגשמים בחצר כל שהוא, מותר לשפוך בה כל מה שירצה. וחצר ואכסדרה** (פי' בית שיש לו ג' דפנות ודופן ד' שמעמידין בו דלת אינה מגופפת כל עיקר, אלא ברחבו של בית כולו, ופעמים שעושים לה אמה אחת פצים מכאן, ואמה אחת פצים מכאן. כך פי' הערוך. ופצים הוא מעט כותל ישר ושוה) **שאין באחד מהם לבד ד' אמות, מצטרפין לד' אמות להתיר לשפוך בהם.** הגה: והוא הדין ב'

דיוטאות שלפני ב' עליות, ועליהם מעזיבה שראוי המים לבלוע בהם, אם הם סמוכות זו לזו מצטרפות (ב"י בשם הר"ר יונתן). במה דברים אמורים, בחצר הסמוכה לר"ה. אבל אם היא סמוכה לכרמלית, אפילו היא קטנה הרבה אינה צריכה גומא אפילו בימות החמה (וע"ל סי' שע"ז). ב ביב שמכוסה ד' אמות במשך ברשות הרבים, ויש בו ארבע על ארבע, מותר לשפוך אפי' על פי הביב אפי' בימות החמה, אע"פ שהמים יוצאים מיד מידו לחוץ, ובלבד שלא יהא סילון של עץ, שאין המים ראוים לבלוע; אבל אם עשוי כעין רצפה של אבנים, מבליעים ושרי. ולהרמב"ם, אפי' היה אורך הביב או הצנור מאה אמה לא ישפוך על פיו בימות החמה, אלא שופך חוץ לביב והם יורדים לביב. ג במה דברים אמורים, כשהמים יוצאים לרשות הרבים, אבל אם היו יוצאים לכרמלית, מותר לשפוך על פי הביב אפילו בימות החמה. הגה: וי"א דאין חילוק בין כרמלית לרשות הרבים (ב"י בשם תוספות והרא"ש בפ' כיצד משתתפין). ודוקא כרמלית שהיא תוך העיר, דמיחלף ברה"ר עצמה, אפילו בזמן הזה דלית לן רה"ר; אבל כרמלית שהיא מחוץ לעיר, או חצר שאינה מעורבת, שרי (מרדכי פרק הזורק וסמ"ג ד"ע) (תשו' מהר"מ סימן צ'). ועיר המוקפת חומה ולא עירבו בה, כחצר שאינה מעורבת דמי (מרדכי ס"פ הדר ותה"ד סימן ע"ג וע"ד). ואם הצנור למעלה מעשרה, שעוברים המים דרך מקום פטור לכרמלית, יש להקל (מהרי"ל). וכן עיקר.

שנח דין איזה מקומות נקראים מוקפים לדירה, ובו י"ד סעיפים

א כל היקף שלא הוקף לדירה, כגון גנות ופרדסים ובורגנים שאינם עשוים אלא לשמור בתוכן, אסרו חכמים לטלטל בתוכה יותר מד' אמות אם הוא יותר מסאתים; אבל אם היא סאתים, שהוא שיעור ע' אמה וד' טפחים על ע' אמה וד' טפחים, מותר לטלטל בכולו בין שהוא מרובע בין שהוא עגול או אריך וקטין, ובלבד שלא יהא ארכו יותר משנים ברחבו אמה אחת; ואם הוקף לדירה, אפי' יש בו כמה מילין, מותר לטלטל בכולו. הגה: ועיין לקמן סי' ת"א דין סתם עיירות אי מוקפות לדירה. וי"א דסתם קרפיפות שלנו מקרי מוקפות לדירה, דרגילים לפתוח פתח תחלה ואח"כ להקיף (מרדכי פרק עושין פסין). וי"א עוד דכל קרפף שהוא סמוך לביתו מקרי הוקף לדירה, כי דעתיה עלויה (הגהות אשירי פ"ב דעירובין), ויש חולקין בזה. (ב"י בשם תוספות). ב ומה נקרא מוקף לדירה, זה שבנה בו בית דירה או שפתח לו פתח מביתו ואח"כ הקיפו. ואם היה מוקף שלא לשם דירה ורוצה להקיפו לדירה א"צ לפרוץ כולו, אלא יפרוץ בו פרצה ביותר מעשרה ונמצא בית פתוח בו בלא היקף, ויחזור ויגדור הפרצה כולה או אמה היתירה על עשר אמות, והעשר אמות פתח הן, והרי הוא פתוח ולבסוף הוקף. ואם פרץ אמה, וגדרה, וחזר ופרץ אמה אצל מה שגדר, וחזר ועשה כן עד שהשלימו לעשרה, מותר. (עיין ת"ש). הגה: ואם קשה עליו לפרוץ הכותל, י"א דיכול להניח עפר אצל הכותל משני צדדיה עד שיתמעט הכותל מגובה עשר ורוחב העפר רחב מארבע באורך עשר אמות באורך הכותל, ואם אין בגובה העפר עשר א"כ הוי כאילו פרץ שם הכותל שלא נשאר שם גבוה עשר למעלה מן העפר דהוי כקרקעית הקרפף, ואף אם חוזר ולוקח משם אח"כ העפר, הואיל ובטלו שם שבת אחת. ויש חולקים דעפר לא הוי בטול אא"כ אין עתיד לפנותו לעולם. (ת"ה סי' ס"ה הרא"ש פ"ק דסוכה). ג תל גבוה עשרה דינו כקרפף. ד קרפף יותר מסאתים שנטע בו אילנות למעט אוירו, לא הוי מיעוט. (אפילו יש בהן גבוה עשרה ורחב ארבעה). (המגיד פי"ו). והוא הדין לחופר בו בור. ה בנה בו עמוד ונתמעט בכך, אם הוא רחב ג' טפחים הוי מיעוט.

כג חשון

ו בנה מחיצה באורך עשר לפני מחיצה הראשונה לבטלה שתהיה כמו שאינה ויהיה מוקף לדירה על ידי השנייה, אם הרחיקה מהראשונה שלשה טפחים מותר. ז טח טיט על מחיצות הראשונות למעט אוירו ונתמעט, אם הטיט עבה שאם תנטל מחיצה הראשונה ראויה לעמוד בפני עצמה, הוי מיעוט; ואם לאו, לא הוי מיעוט. ח בנה מחיצות על הראשונה להקיפו על ידם לדירה, אינו מועיל. ואם נבלעו התחתונות ונשארו העליונות מאליהם, ניתר על ידם. אבל תל יותר מסאתים ועשה מחיצות, אפי' על שפתו, לדירה, מועיל שהרי דר באויר מחיצות שעשה עתה. ט קרפף יותר מסאתים שהוקף לדירה ונטע רובו אילנות, אפילו אינם נטועים שורות שורות אינם מבטלים הדירה; אבל אם נזרע רובו הזרעים מבטלים הדירה אפי' אין בהם אלא סאתים. נזרע מיעוטו, אם אין בו אלא סאתים מותר; יותר מסאתים, אסור. י מי שיש לו גינה בחצירו, אם הוא רוב החצר, אפילו אין בה אלא בית סאתים לא יטלטל ממנו ומן החצר לבית. ואם הוא יותר מסאתים, לא יטלטל בה ובחצר אלא בד' אמות. ואם היא מיעוט החצר, מה שיש בה יותר מסאתים אוסר כל החצר. ואם יש בה סאתים או פחות, אסור להוציא ממנה לבית. יא קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה ונכנסו בו מים, אם ראוים לשתייה אין מבטלין הדירה אפילו אם המקום שנתפשטו שם יותר מסאתים, ואפילו הם עמוקים הרבה; ואם אינם ראוים לשתיה דינם כזרעים, והוא שיהא בעמקם עשרה טפחים. יב קרפף בית שלשה סאין וקירה ממנו בית סאה, מותר, אפילו אם הקירוי משופע. יג קרפף בית סאתים מצומצם, וחצר שנפרצה במילואה זה לזה, הקרפף אסור מפני שמקום המחיצה מייתרו ונעשה יותר על סאתים. יד קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, ופתח בו פתח ועשה מחיצה לפניו יותר מעשרה, והותר ע"י מחיצה זו שעל ידה בטלה מחיצה ראשונה שלא היתה לשם דירה, ואח"כ נפלה מחיצה אחרונה, חוזר לאיסורו.

שנט דין רחבה שאחורי הבתים, ובו סעיף אחד

א רחבה שאחורי הבתים יתירה על בית סאתים ולא הוקפה לדירה, אין מטלטלין בה אלא בד' אמות. ואם פתח לה פתח מביתו ואחר כך הקיפה, אפילו אם יש גורן בינה לבית, הוי היקף לדירה. הגה: ומה שאין אנו נזהרין לטלטל בחצירות שאחורי הבתים, משום דבזמן הזה סתמן מוקפין לדירה כמו שנתבאר לעיל גבי קרפף (ד"ע).

שס דין היקף מחיצות לשבת, ובו ג' סעיפים

א יחיד ששבת בבקעה והקיף מחיצות גרועות, כגון שתי בלא ערב או ערב בלא שתי, עד סאתים מותר לטלטל בכולו, מסאתים ואילך, אין מטלטלין בו אלא בארבע. וכן הדין אם הם שנים. ואם הם שלשה ישראלים, חשובים כשיירא ומותר לטלטל בכולו אפילו הוא גדול הרבה, ובלבד שלא יקיפו יותר מכדי צרכם, שלא ישאר בית סאתים פנוי שאין צריכים לו לתשמיש, אבל אם נשאר בית סאתים פנוי, אין מטלטלין בכל המוקף אלא בד' אמות. במה דברים אמורים, כשהקיפו יותר על שש סאין, אבל אם לא הקיפו יותר על שש סאין, אף על פי שיש סאתים פנוי, כיון שהם שלשה, מותר. הגה: א"י אינו מצטרף לשיירא. וי"א דה"ה קטן אינו מצטרף (רמב"ם פרק י"א). ב היו שלשה והקיפו כל צרכם, ומת א' בשבת, מותרים בכל השבת כיון שנכנס השבת בהיתר. היו שנים והקיפו

יותר מסאתים ונתוספו עליהם בשבת, אסורים כיון שנכנס שבת באיסור. **ג** היו ג' והקיפו כל אחד לעצמו זה בצד זה ועירבו יחד, אם החיצונים רחבים והאמצעי קצר שנמצא האמצעי פרוץ במילואו לחיצונים והחיצונים שיש להם גיפופים עודפים עליו מכל צד, נותנים להם כל צרכם באמצעי אפילו הוא גדול הרבה, שאנו רואים כאילו כלם דרים בתוכו והרי יש שלשה ביחד. ואף בחיצונים נותנים להם כל צרכם, דכיון שנעשו שיירא באמצע הוה ליה אינך כחצר לאמצעי. ויש אומרים שהחיצונים אינם מותרים אלא עד סאתים, ואם אחד מהם יותר מסאתים גם האמצעי אסור שהרי הוא פרוץ במילואו. ואם החיצונים פרוצים במילואם לאמצעי, והאמצעי מגופף ויחיד בכל אחד, אין נותנין לכל אחד אלא בית סאתים. ואם א' מהחיצונים יותר מבית סאתים, הוא לבדו אסור. ואם האמצעי יותר מבית סאתים, גם החיצונים אסורים שהרי הם פרוצים למקום האסור להם. אבל אם א' בכל א' מהחיצונים ושנים באמצעי, או שנים בכל א' מהחיצונים וא' באמצעי, נותנין לשני החיצונים כל צרכם דחשיבי כל מה שבאמצעי כאילו הוא בחיצונים. במה דברים אמורים, כשאינם פתוחים זה לזה יותר מעשרה, דאם כן הוה ליה פרצה וגם המגופפים אסורים. וכל זה כשכותלי קטנה נכנסין לגדולה וכשכותלי קטנה מופלגים ג' טפחים מכותלי אורך הגדולה דאז אוסרת הגדולה על הקטנה (עיין לעיל סימן שע"ד סעיף ג'), דאם לא כן הוה ליה נראה מבחוץ ושוה מבפנים ונידון משום לחי וכולם חשובין מגופפין, וכאילו אין א' מהם נפרץ לחבירו, ואין נותנין להם באחד מהם אלא בית סאתים.

שסא דין גג הסמוך לרשות הרבים, ובו ב' סעיפים

א גג הסמוך לרשות הרבים בתוך י' טפחים ולמעלה מעשרה לחצר, הואיל ורבים משתמשים בו הרי זה כרה"ר ואסור לבעל הגג להשתמש בו מחצרו עד שיעשה לו סולם קבוע מחצרו. איזהו סולם קבוע, כל שקבוע שם בין לחול בין לשבת. **ב** חצר שנפרצה במילואה, או ביותר מי', לר"ה, מקום המחיצה נידון כצדי רשות הרבים שהוא כרמלית (כמו) שהוא החצר. ואם נפרץ בקרן זוית, אפילו בפחות מי' אסור. וכן בית שנפרץ בקרן זוית, אפי' בפחות מי', ונפרץ גם הקירוי עד שנשאר באלכסון, אסור. אבל פרצה שאינה בקרן זוית, אמרינן בה: פי תקרה יורד וסותם אפילו ביותר מי', והוא שלא יהא פי תקרה משופע דליכא פה. הגה: וי"א רבעינן ג"כ ברוחב הקירוי ארבעה טפחים (תוס' והרא"ש פרק כיצד משתתפין וסמ"ג וטור). ואמרי' פי תקרה יורד וסותם אפי' בב' מחיצות, אם יש כאן ב' מחיצות שלימות דבוקות זו בזו; אבל זו כנגד זו לא (טור).

שסב איזה מחיצה קרויה מחיצה לטלטל, ובו י"ב סעיפים

א כל מחיצה שלא נעשית לדור בתוכה, אלא לצניעות או לשמור מה שיתנו בתוכה או לישב בה כדי לשמור השדות, היא מחיצה לטלטל מה שבתוכה, אבל אינה מחיצה לעשות מה שבתוכה מוקף לדירה אם הוא יותר מב' סאתים. הילכך אילן שענפיו יורדים למטה, אם אינם גבוהים שלשה מן הארץ ועיקרן במקום שמחוברין לאילן הוא גבוה עשרה, חשוב מחיצה ומותר לטלטל בכולו; והוא שימלא האויר שבין הענפים בעצים או בקש, ויקשור הענפים שלא ינידם הרוח, שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה,

אינה מחיצה. ודוקא עד בית סאתים, אבל יותר מבית סאתים, לא, אפי' נטעו לכך כיון שאינו עשוי לדור בתוכו אלא להסתופף בצלו לשמור השדות. ב תל שגבוה חמשה והשלימו לעשרה, שעשה עליו מחיצה גבוה חמשה, חשובה מחיצה לטלטל ולכל דבר. ג מחיצה העומדת מאליה דהיינו שלא נעשית לשם מחיצה, כשרה. מחיצה שנעשית בשבת, כשרה והני מילי שנעשית בשבת בשוגג, אבל במזיד הויא מחיצה להחמיר לחייב הזורק מרשות הרבים לתוכה אבל לא להתיר לטלטל בתוכה. והני מילי שלא היה שם מחיצה תחלה, אבל היתה שם והסירה וחזרה ונעשית, אפי' במזיד, חזרה להתירה הראשון. כגון שנים או שלשה שהקיפו במחצלאות סביבותיהם ברשות הרבים, והבדילו גם ביניהם במחצלאות ועירבו יחד, מותרים לטלטל מזה לזה. נגללו המחצלאות, נאסרו. חזרו ונתפרסו, אפי' במזיד, חזרו להיתרן הראשון. ד ספינה, מותר לטלטל בכולה, אפילו היא יותר מבית סאתים, דחשיב' מוקפת לדירה (וע"ל סי' שס"ו וסוף סימן שפ"ב). כפאה לדור תחתיה, הוי רה"י אף עליה. כפאה לזופתה, אין מטלטלין בה אלא בד' אמות אם הוא יותר מסאתים. ה בכל עושים מחיצה, בכלים ובאוכפות, בין של ערב לבד כגון של חבלים, או של שתי לבד כגון קנים נעוצים בארץ, ומותרים עד סאתים אפי' ליחיד בישוב, ובלבד שלא יהא בין חבל לחבירו ובין קנה לחבירו ג"ט; ואפי' בבעלי חיים, ובלבד שיהו כפותים, ואפי' באנשים שעומדים זה אצל זה בפחות מג', ואפי' כשהם מהלכים חשובים מחיצה וביניהם רה"י; והוא שלא ידעו שהועמדו לשם מחיצה; ואפילו אחת מהם יודע, אסור. ואפי' אם לא הודיעם שעושה מחיצה עתה, אם קרוב הדבר שידעו, כגון שעשה מהם מחיצה פעם אחת לא יעשה מהם מחיצה עוד. ו אם באו מתחלה שלא לדעת, אע"פ שאחר כך הרגישו, אין לחוש. ז יש מי שאומר שלא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו, אלא יעמיד אותם אחר שלא לדעתו. הגה: ואין לעשות מחיצה של בני אדם רק בשעת הצורך ובשעת הדחק. ואם שכח דבר אחד ברשות הרבים, יותר עדיף להולין שם תינוקות שיביאו הדבר בלא מחיצה מלעשות מחיצה של בני אדם ושיביאנו גדול (ב"י בשם שבולי הלקט סמ"ג וס"ה). ח פרוץ מרובה על העומד, אסור אלא אם כן כל פרצה מהם פחותה מג' טפחים. ט פרוץ כעומד, מותר בין בשתי בין בערב; ובלבד שלא יהא במקום א' פרוץ יותר מעשר. אבל עד עשר אמות מותר, מפני שהיא כפתח. י אם עשה צורת פתח, אפי' לפרצה יתירה מעשר, מותר. ואפי' לא נעץ אלא ארבע קונדיסין בארבע רוחות ועשה צורת פתח על גביהן, מותר. והני מילי בחצר ומבוי שיש בהם דיורין, אבל בבקעה לא מהני בשביל הרוחות על ידי צורת פתח. ולהרמב"ם אין צורת הפתח מועיל לפרצה יותר מעשר, אלא אם כן עומד מרובה על הפרוץ (ואז מהני אפי' בבקעה בכל הרוחות) (ב"י בשם סמ"ג וסמ"ק). יא מהו צורת פתח, קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן, אפי' אינו נוגע בהן אלא שיש ביניהם כמה אמות, ובלבד שיהא גובה הקנים שמכאן ומכאן י"ט ויהיו מכוונים כנגד קנה העליון. ואם חיבר הקנה העליון לשני הקנים, או לא' מהן מן הצד, לא מהני. וצריך שיהיו הקנים שבצדדים חזקים לקבל דלת כל שהוא, אפילו של קש או של קנים; אבל קנה שעל גבן סגי בכל שהוא, ואפילו גמר מהני. יב כיפה (פי' שער העשוי ככיפה, רש"י), אם יש ברגליה, דהיינו קודם שהתחיל להתעגל, י' טפחים, מותרת משום צורת פתח.

כח חשון

שסג דיני מבוי ולחי, ובו ל"ו סעיפים

א מקום שיש לו ג' מחיצות, אסרו חכמים לטלטל בו עד שיעשה שום תיקון ברביעית.

ב חצר שנפרץ במילואו עד עשר אמות, ניתר בפס רחב ד' טפחים שיעמידנו מצד א' במקום הפרוץ, ואם ירצה לתקנו בשני צדי הפרצה, די בשני פסין של שני משהויין. והוא הדין לנשתייר מהם כותל רביעי בנוי כשיעור ארבעה טפחים במקום אחד, או אם נשתייר מהשני צדדים טפח מכאן וטפח מכאן, וכל זה בגובה עשרה טפחים. ואפילו אין בפרצה ד' טפחים, כיון שהוא במילואו צריך תיקון עד שיהא בה פחות מג'. ואם יש בפרצה יותר מעשר אמות, אפילו אינה במילואו צריך לתקנה בצורת פתח. **ג** מבוי שיש לו ג' מחיצות ופרוץ בצד רביעי, התירו בלחי (פי' תרגום הקרש האחד לוחא חדא) שעביו ורחבו כל שהוא, שיעמידנו בפתח המבוי ויהיה גבהו י"ט. ומכל דבר שיעשנו כשר, אפילו מבעלי חיים, ובלבד שיקשרנו שם בחבלים לכותלי המבוי ביתדות שיוצאים מן הכתלים בענין שאינו יכול לרבוץ, כדי שלא יתמעט גבהו מי' טפחים (ואפילו קשר שם אדם נמי הוי לחי א"ז). **ד** אם יש קצת כותל ברוח רביעי עולה משום לחי, ובלבד שיהא בו רוחב טפח. **ה** לחי דאי נשיב ביה זיקא לא מצי קאי, לא חשיב לחי. **ו** צריך שלא יהא הלחי רחוק מן הכותל ג' טפחים. **ז** לחי, אפילו שברים ושברי שברים כשרים בו. הגה: ולכן עושין לחי מסיד טחוי בכותל, ובלבד שיזהר שלא יתמחה יותר משלש לארץ. (תה"ד סי' ע"ד). **ח** לחי שעשאו מעצי אשירה, כשר. **ט** בין שנראית בליטת הלחי לעומדים בתוך המבוי ואינה נראית לעומדים בחוץ, בין שנראית לעומדים בחוץ נגד חלל המבוי (תוס' והרא"ש פ"ק דעירובין) ואינה נראית לעומדים בפנים, כשר. **י** הרחיקו מהכותל שלש, או שהגביהו מהארץ שלש, פסול. ואם הגביהו פחות משלש, אע"פ שאין בו אלא שבע ומשהו, כשר. **יא** אפילו לא עשאו לשם לחי, אלא שנזדמן לו שם מאליו, כשר; ובלבד שיסמכו עליו מערב שבת, אבל לא סמכו עליו מערב שבת כגון שהיה שם לחי אחר ונפל בשבת, ובאים עכשיו לסמוך על זה, לא. (אבל לא היה שם לחי אחר מערב שבת, כאלו סמכו עליו דמי) (ב"י בשם רש"י והגהות אשירי והמגיד פט"ז). **יב** לחי העומד מאליו, אפי' סמכו עליו מערב שבת, אם המבוי רחב יותר משמונה אמות, אם הלחי בולט לתוכו ד' אמות אינו נידון משום לחי וצריך לחי אחר להתירו, ויעמידנו ברוח שכנגדו, ואם ירצה להעמידו אצלו יעשנו מעט עב או דק יותר מהבליטה, כדי שיהא ניכר שהוא לשם לחי. הגה: ואם העמידו לשם לחי, דאית ליה קלא שתקנו לחי למבוי זה, אפי' רחב ארבע אמות הוי לחי. **יג** לחי המושך עם דפנו של מבוי שהעמיד חודו כנגד עובי הכותל דשוה מבפנים ונראה מבחוץ שאין חודו של לחי מכס' כל עובי הדופן, פחות מד' אמות נידון משום לחי ומשתמש עם חודו הפנימי. ד' אמות, נידון משום מבוי ואסור להשתמש בכל המבוי, שהרי אין כאן לחי. **יד** עוד יש הכשר אחר למבוי הפרוץ ברוח רביעית, בקורה שיניחנה על ראש המבוי. וצריך שיניחנה על כותלי המבוי, אבל אם נעץ שתי יתדות אצל המבוי בחוץ, אפילו בסמוך לו, והניחם עליהם, פסול. **טו** וצריך שיניחנה כדי להתיר המבוי, אבל אם לא נעשית לשם כך, אפילו סמכו עליה מערב שבת, פסולה. **טז** קורה זו שאמרנו, צריכה שיעור. ולפיכך אם עשאה מעצי אשירה, פסולה דכיון דלשריפה קיימא כתותי מכתת שיעורה.

יז שיעור הקורה, רחבה טפח ועביה כל שהוא, רק שתהא חזקה כדי לקבל אריח שהיא חצי לבנה של ג"ט, ואם היא רחבה ד"ט א"צ להיות חזקה לקבל אריח. יח מעמידים, דהיינו אם היא נסמכת על יתדות היוצאים מן הכותל שאין ברחבן טפח ולא בארכן שלש, יש אומרים שצריך שיהיו חזקים לקבלה ולקבל חצי לבנה. וי"א שאין צריך שיהיו חזקים אלא כדי לקבלה בלבד. יט אם היתה הקורה עגולה, צריך שיהיה בהקיפה ג' טפחים שאז יש ברחבה טפח. כ היתה עקומה, ועקמימותה נוטה חוץ למבוי או למעלה מארבעה או למטה מעשרה, רואין כל שאלו ינטל העקמימות ואין בין זה לזה שלשה, כשרה; ואם לאו, פסולה. כא היתה יוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל זה, כגון שסמכה על עמודים, וכן שתי קורות א' יוצאה מכותל זה וא' יוצאה מכותל זה ופגעו זו בזו באמצע המבוי, אם אין ביניהם שלשה, כשרה; יש ביניהם שלשה, פסולה. כב הניח שתי קורות זו בצד זו, ולא בזו לקבל אריח ולא בזו לקבל אריח, אם יש בשתיהן כדי לקבל אריח לרחבו, דהיינו טפח, ואין בין זו לזו שלשה טפחים, אינו צריך להביא קורה אחרת; ואם לאו, צריך להביא קורה אחרת. ויש אומרים שצריך שיהיו קרובות זו לזו בתוך טפח. כג היתה אחת למעלה ואחת למטה, רואים את העליונה כאלו היא למטה ואת התחתונה כאלו היא למעלה, ובלבד שלא תהא העליונה למעלה מעשרים ולא תחתונה למטה מעשרה. ולא יהי' ביניהם ג' טפחים לא בגובה ולא במשך כשרואין אותה שירדה זו ועלתה זו בכוונה עד שיעשו זו בצד זו. ויש פוסלים. כד פירס על הקורה מחצלת ואינה נוגעת עד הקרקע, אם גבוהה מהארץ ג"ט, פסולה שהרי כיסה הקורה ואינה נראית, ובטלה מהיות קורה; ומחיצה גם כן אינה, כיון שגבוה מהארץ שלשה. אבל אם הניח קורה רחבה ונמשכת קצת למטה מי', כשרה. כה נעץ שתי יתדות עקומות על שני כותלי המבוי, ועקמימותה נוטה לתוך המבוי, ונתן הקורה עליהם ואין ביתדות טפח שהוא שיעור קורה להיות נחשבים כקורה, אם אינם גבוהים מכותלי המבוי שלשה ואין בנטייתן שלשה, כשרה שאנו רואים כאלו הם על כתלי המבוי וכאלו הקורה נוגעת במבוי; ואם יש בגובהן או בנטייתן שלשה, פסולה. כו הא דמבוי ניתר בלחי או קורה דוקא כשאינו נמוך פחות מי"ט מרווחים ולא יהא רחבו יותר מעשר אמות מצומצמות ושיהא ארכו ד' אמות מרווחות או יותר, אבל אם חסר א' מכל אלו אין לו תקנה אלא בצורת פתח; ואם היה בגובה חללו יותר מעשרים אמה מצומצמות, אינו ניתר בקורה אבל ניתר הוא בלחי ואם רוצה להכשירו בקורה צריך שיעשה בה ציור וכיור (פי' ציור אחד בכותל מן הסיד או על שמי קורה). שעל ידי כך מסתכלים בה. ואם היה גבוה יותר מעשרים ובנה בנין תחת הקורה למעטו מעשרים, די בבנין רחב טפח ברוחב הקורה. אבל אם אינו גבוה י' וחוקק בו להשלימו לי', צריך לחוק ד' אמות לתוך המבוי על פני כל רחבו. אין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו פתוחים לתוכו שני חצרות ולכל חצר שני בתים (ואפי' כל החצרות פתוחות זו לזו) (הרא"ש ומרדכי והטור) ויש חולקים בזה (ב"י בשם הרי"ף ורמב"ם), ושלא יהא בכל פתח מאלו פחות מד"ט, ושיהיו דיורים אוכלים בכל בית שמקום הפת גורם; ואפי' היה הבית הא' לאב והב' לבן, אע"פ שהבן מקבל פרס משלחן אביו ואוכל בביתו, הרי הם נידונים כשנים; ואפילו צדו א' עכו"ם וא' ישראל, מהני עוד צריך שיהא ארכו יותר על רחבו. ואם חסר א' מאלו, אינו ניתר אלא בפס ארבע או שני פסין שני משהויין או צורת פתח.

הגה: וי"א דנוהגין האידנא לתקן כל המבואות בצורת הפתח, דכל המבואות שלנו יש להם דין חצרות (ת"ה סי' ע"ד). והמנהג הפשוט במדינות אלו לתקנן על ידי חבל הקשור לרחבו של מבוי, ודין חבל זו אינו קורה שהרי אין רחבו טפח, ולא מהני אלא מטעם צורת הפתח דמהני למעלה אפי' בגמי כדלעיל סוף סי' שס"ב, ועל כן יש ליזהר להעמיד תחת החבל שני קנים גבוהים י' מכוונים תחת החבל, ואז מהני אפי' במבוי מפולש בתורת צורת פתח, או אפי' בחצר ובכל מקום שצורת הפתח מהני (וכמו שנתבאר לעיל ס"ס שס"ב) (ד"ע). **כז חצר שארכו יותר על רחבו דינו כמבוי וניתר בלחי או קורה.** הגה: אע"פ שאין חצרות ובתים פתוחין לתוכו, הואיל ואינו קרוב לרה"ר אלא פתוח למבוי והמבוי פתוח לר"ה (ב"י בשם תשובת מהרי"ל בשם סמ"ק). **כח מבוי שאין ברחבו ג"ט אינו צריך שום תיקון, שהוא כסתום.** וי"א דכל שאין בו ד"ט אין צריך שום תיקון. **כט מבוי שצדו אחד כלה לים וצדו אח' כלה לאשפה של רבים, אין צריך כלום; שאשפה של רבים אינה עשויה להתפנות ואין חוששין שמא יעלה הים שירטון** (פי' יובש כעין אי שנדחו המים ממנו שנעשה ראוי לזריעה). הגה: ויש חולקים וסוברים דחיישינן שמא יעלה שירטון, ואין כאן מחיצה (הרא"ש ורש"י וטור והמגיד). **ל מבוי שצדו א' ארוך וא' קצר, אפי' אין צד הארוך עודף על הקצר ד' אמות, אינו מניח הקורה אלא כנגד הקצר; אבל אם ירצה יעשה שם צורת פתח באלכסון. ותוך המבוי יכול להניח הקורה באלכסון, ומשמש בקצר כנגד הקצר ובארוך כנגד הארוך. לא העמיד לחי באמצע המבוי, אם יש חצר מהלחי ולחוץ ועשו גם החיצונים לחי לראש המבוי, אוסרים אלו על אלו עד שיערבו יחד. ואם אין שם חצר, או שיש חצר ולא עשו החיצונים לחי לראש המבוי, שמן הלחי ולפנים, מותרים; ממנו ולחוץ, אסורים. אבל אם עשו באמצע שני פסים, או פס ארבעה אם אינו רחב יותר מעשרה, או שעשו צורת פתח אם הוא רחב יותר מי', אפי' אם יש חצר מהתיקון ולחוץ ועשו גם החיצונים תיקון לראש המבוי, כל אחד יכול לערב ויהיה מותר בחלקו. לב זה שהכשרנו להעמיד לחי באמצע המבוי, הוא הדין להעמיד קורה באמצע המבוי. וכל זה ביש באותו חצר מבוי המוכשר תורת מבוי, שלא יהא ארכו פחות מד' אמות, ושיהא ארכו יתר על רחבו, ושיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו; הא לאו הכי, צריך פס משהו מכאן ופס משהו מכאן, או פס ארבעה בצד אחד. לג מבוי שהוא רחב כ' אמות, עושה פס ארוך ד' אמות ומעמידו באמצע וחשוב כל צד מצדי הפס כמבוי בפני עצמו, כיון שאורך הפס ד' אמות, ויתן קורה בראשו; וצריך ליזהר שתהא הקורה מונחת על הפס, או תוך ג"ט. וצריך שיהא בכל מבוי משנים אלו שהפס מפסיק ביניהם בתים וחצרות פתוחים לתוכו וכל תנאי** (מבוי). ומה שמן הפס עד כותל האמצעי של מבוי יש לו דין מבוי עקום, שהרי אלו שני המבואות מתעקמים ובאמצע פתוחים בשני ראשיהם לרשות הרבים. הגה: ויש אומרים דאין לו דין מבוי עקום אא"כ יש מן הפס עד כותל האמצעי יותר מעשר אמות (הרא"ש ור' ירוחם וטור). **לד עוד אפשר לעשות תיקון אחר למבוי שהוא רחב כ' אמות, שירחיק ב' אמות מהכותל ויעשה פס רחב שלש אמות, ויעשה כן גם בצד השני וישאר פתח רחב עשר אמות, או ירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה וירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה וכן יעשה בצד השני, או ירחיק שתי אמות ושני טפחים ויעשה פס שתי אמות וד' טפחים וכן יעשה בצד השני, וכן כל כיוצא בזה ובלבד שהפס יהא יתר על האויר שבינו לכותל, דאם לא כן אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה. וצריך ליזהר דלא לשבוק פתחא**

רבא ועייל בזוטא, שאם עשה כן בטל תיקון המבוי אלא אם כן עשה צורת פתח לזוטא. לה פס זה שאמרנו שעושה כן למעט רוחב המבוי א"צ שיהא פס א' שלם, אלא בקנה קנה פחות מג' סגי, דפחות מג' כשלם דמי. לו מבוי ששוה מתוכו ומדרון (פי' מקום משופע) לר"ה, או ששוה לרה"ר ומדרון לתוכו, אם הולך ומתלקט מעט מעט עד שמגביה י' מתוך ד' אמות הרי הוא כאלו זקוף כולו וא"צ שום תיקון. (ובזה התל הוי כמחיצה) (ב"י). כט חשון

שסד דין מבוי המפולש ועשוי בגדל, ובו ה' סעיפים

א מבוי המפולש בשני ראשיו לר"ה, או צד א' לר"ה וצדו השני לכרמלית, הגה: או שני ראשיו פתוחין לכרמלית (ריב"ש סימן ת"ה), צריך צורת הפתח מכאן ולחי או קורה מכאן. אבל אם צדו א' פתוח לרה"ר וצדו השני לחצר שאינה מעורבת, אין צריך אלא לחי או קורה בשני ראשיו. הגה: וכל זה שיש לו תנאים המבוארים לעיל סי' שס"ג סכ"ו בדין מבוי, אבל אם אינו רק בחצר, צריך תקון חצר משני צדדיו. ב רשות הרבים עצמה אינה ניתרת אלא בדלתות, והוא שנעלות בלילה. ויש אומרים אע"פ שאין ננעלות אבל צריך שיהיו ראויות לינעל, שאם היו משוקעות בעפר מפנה אותן ומתקנן שיהיו ראויות לינעל. ואחר שעשה לה תיקון דלתות חשובה כולה כחצר אחד ואין מבואותיה צריכין תיקון. ג מבוי עקום כמין דלי"ת, דינו כאלו היה מפולש בעקמימות וצריך צורת פתח בעקמימותו ובשני ראשיו, לכל א' לחי, או קורה, או צורת פתח בכל א' משני ראשיו ולחי, או קורה, בעקמימות, ואם עשוי כמין חי"ת, צריך צורת פתח בשני עקמימותיו ולחי, או קורה, בשני ראשיו. ד מבואות הפתוחי' אלו לאלו ואין העקום של א' מהם נוטה לרה"ר, כיון שפתיחת המבוי החיצון לר"ה הרי אותו מבוי שפתוח אליו בעקמימותו חשיב כפתוח לרשות הרבים, וכן מבוי הפתוח לאותו מבוי, וכן כולם. ה מבוי העשוי כנדל, דהיינו מבוי גדול שהרבה מבואות קטנים פתוחים לו, וראשי השניים פתוחים לרה"ר, אפילו אין פתחי הקטנים שמכאן ומכאן מכוונים זה כנגד זה, עושה לכל א' במקום פתיחתו למבוי גדול צורת פתח, ובראשו השני הפתוח לרה"ר לחי, או קורה. ובמבוי הגדול, אם הוא מפולש עושה צורת פתח מצד א' ומצדו השני לחי או קורה. ואם הוא סתום, עושה לחי, או קורה, בראשו.

שסה דין מבוי שנפרץ, ובו ח' סעיפים

א מבוי שנפרץ בו פרצה מצדו כלפי ראשו, אם נשאר עומד בראשו פס רחב ארבעה טפחים, מותר, והוא שלא תהא הפרצה יותר על י'; ואם לא נשאר פס ד', אסור אלא אם כן היתה הפרצה פחות מג"ט. ב נפרץ מצדו שלא כלפי ראשו, שיעורו בעשרה. אפי' לא נשתייר מן הכותל ביסוד כלום; והוא דלא בקעי בה רבים, (אבל אי בקעי בה רבים, אפילו לא נפרץ רק ד"ט, צריך לתקנו שם) (הרי"ף והרא"ש וטור). ג מבוי שנפרץ במילואו לחצר, ונפרץ החצר מצד השני לר"ה, אם לא עירבו בני חצר עם בני המבוי, חצר מותר אפי' נפרץ נגד פרצת המבוי ואפילו בקעי בה רבים, ובלבד שלא יהא יותר מעשר; ומבוי אסור, אפי' אינו כנגד פרצת החצר, דכיון שלא עירבו עם המבוי אוסרת עליו; וכגון שנכנסו כתלי המבוי בחצר, בענין שאין הגיפופין שנשארו בחצר נראין למי שעומד במבוי,

אבל אם נראים, עולים לו משום לחי ומותר. ואם עירבו בני החצר עם בני המבוי, והפרצה שבמבוי לחצר אינו מצד החצר, ופרצות החצר מצד השני אינן מכוונות כנגד פרצת המבוי, והחצר של רבים, גם המבוי מותר. אבל אם לא עירבו, או אפילו עירבו ופרצת החצר למבוי מצדו, או אפילו באמצע החצר ופרצת החצר מצד השני כנגדה, או אפי' אינה כנגדה והחצר הוא של יחיד, אסור. ואם נפרץ לרחבה פחותה מסאתים, או יותר על סאתים והוקף לדירה, דינו כאילו נפרץ לחצר. אבל אם יתירה על סאתים ולא הוקפה לדירה, הוי כאילו נפרץ לכרמלית וצריך תיקון. ד מותר להשתמש תחת הקורה וכנגד הלחי, והני מילי בפתוח לר"ה, אבל בפתוח לכרמלית, אסור בין תחת הקורה ובין כנגד הלחי, מפני שמצטרף לכרמלית שאצלו שמצא מין את מינו וניעור. ה אע"פ שמותר להשתמש תחת הקורה, לא ישב אדם בראש המבוי וחפץ בידו, שמא יתגלגל החפץ מידו לר"ה ויביאנו אליו כיון שאין היכר בינו לרה"ר; אבל על פתח החצר, מותר, בין פתוח לרה"ר בין פתוח לכרמלית, שיש בו היכרא. ז נשים היושבות על פתח המבוי וכדיהן בידן אין ממחין בידן, דכיון דמידי דרבנן הוא מוטב שיהיו שוגגות ולא מזידות. ז מבוי שנטלו קורותיו או לחייו בשבת, אף על פי שהותר למקצת שבת אסור משם ואילך, בין פתוח לר"ה בין פתוח לכרמלית. ויש מי שאומר דהני מילי בעיר שאינה מוקפת חומה, אבל בעיר מוקפת חומה, מותר. הגה: ויש לסמוך על זה ולהתיר. וכל זה שהיה ראוי לעמוד כל השבת, אבל אם היה עומד לסתור מע"ש, אסור לאחר שנסתר. ואם ספק אם נסתר מע"ש או לא, אזלינן לקולא (תה"ד סימן ע"ג). ח מבוי שנשתתפו בו ונשברה הקורה, אותו חצר שהעירוב מונח בו וחצרות הפתוחות לו, מותרות; אבל חצרות שאין פתוחות לאותו חצר, אסורות.

שסו דין עירוב לחצר שהרבה בני אדם דרים בו, ובו ט"ו סעיפים

א חצר שהרבה בתים פתוחים לתוכו אסרו חכמים לטלטל מבתיהם לחצר עד שיערבו, דהיינו שגובים פת מכל בית ובית ונותנים אותו בא' מבתי החצרות, שע"י כך אנו רואים כאילו כולם דרים באותו הבית וכאילו כל החצר מיוחד לאותו בית. ב יושבי אוהלים או סוכות, או מחנה שהקיפוהו מחיצה, אין מטלטלין מאהל לאהל עד שיערבו כולם; אבל שיירא שהקיפוה מחיצה, אין צריכים לערב לפי שכולם מעורבים ואין אותם אוהלים קבועים להם. הגה: בתים שבספינה צריכים עירוב אע"פ שיש לספינה מחיצות, ואם אין לספינה מחיצות אסור לטלטל בספינה רק בארבע אמות (ב"י בשם שבולי לקט). ועיין לקמן סוף סי' שפ"ב וסי' ת"ה סעיף ז'. ג הבית שמניחים בו העירוב א"צ ליתן פת. ואין צריך שיהיה בעירוב שוה פרוטה. ואין מניחים אותו בחצר, אלא בבית שראוי לדירה, לאפוקי בית שער, אכסדרה ומרפסת. וצריך שיהא בו ד' אמות על ד' אמות. ואפילו הוא של קטן. ואם רגילים ליתנו תמיד בבית ידוע אין להם לשנותו וליתנו בבית אחר, מפני דרכי שלום. ואפילו קטן יכול לגבות העירוב ולקבצו. הגה: והמנהג בזמן הזה להניח העירוב בבית הכנסת. וכן נהגו הקדמונים. ונראה לי הטעם, דעירובין שלנו יש להם דין שיתוף ואין צריך להניח בבית דירה. וע' לקמן סי' שפ"ו ושפ"ז. ד צריך ליתן כל העירוב בכלי א', ואם חלקו ונתנו בשני כלים אינו עירוב אלא אם נתמלא הא', ואז מותר; והוא שיהיו שני הכלים בבית א'. ה צריך שלא יקפיד שום א' מהם על עירובו אם יאכלנו חבירו, ואם מקפיד אינו עירוב; לכך צריך ליזהר שלא לערב בדבר שתיקן לצורך השבת.

ו אין מערבין בפרוסה, אפי' היא גדולה הרבה, אבל בשלימה, אפי' קטנה מאד מערבין, ובלבד שיהא בהם כל כך שיהא בהם כשיעור. ומיהו אם נוטל ממנו כדי חלת נחתום, שהוא א' ממ"ח, מערבין בה אפי' לא היתה טבולה לחלה. ואם נפרסה וחיברה בקיסם, שהכניס הקצה הא' בתוך הפת והקצה השני בתוך הפרוסה, אם אינו ניכר שנפרסה, מערבין בה. הגה: ויש שפירשו הא דאין מערבין רק בפת שלם היינו שכל העירוב ביחד יהיה פת שלם; ולכן נהגו לקבץ מכל בית ובית מעט קמח, ועושין חלה אחת שלימה ומערבין בה (המגיד והגהות הראב"ד פ"א מהל' עירובין). וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו. וצריך ליזהר שיהא בחלה השיעור המפורש לקמן סי' שס"ח סעיף ג'. ואע"פ שנשתייר מן הקמח ולא נעשה מכולו חלה, אפ"ה הוי עירוב דלא גרע מאילו אחד מזכה לכולם ואדעתא דהכי נתנו קמחם מתחלה, כן נראה לי. ז אם אחד מזכה לכולם יכול לערב בפרוסה. ח מערבין בפת אורז ועדשים, אבל לא בפת דוחן. ט אם אחד מבני החצר רוצה ליתן פת בשביל כלם שפיר דמי, ובלבד שיזכנו להם על ידי אחר, וכשזוכה בו צריך להגביהו מן הקרקע טפח, וצריך לזכות לכל בני החצר או המבוי ולכל מי שיתוסף מיום זה ואילך; וי"א שאע"פ שלא יזכה בפירוש למתוספים עליהם, לב ב"ד מתנה עליהם. ואם נתוספו דיורין לאחר שנתמעט העירוב מן השיעור, צריך להוסיף מחמתן. י כשמזכה להם ע"י אחר לא יזכה על ידי בנו ובתו הקטנים, אפילו אם אינם סמוכים על שלחנו, ולא ע"י עבדו ושפחתו הכנענים; אבל מזכה הוא ע"י בנו ובתו הגדולים, אפי' סמוכים על שלחנו, וע"י עבדו ושפחתו העברים, אפי' הם קטנים, וע"י אשתו אף על פי שהוא מעלה לה מזונות ואפילו אין לה בית בחצר. ויש אומרים שאינו מזכה ע"י בנו ובתו הסמוכים על שלחנו, אפילו הם גדולים, ולא ע"י בתו, אפילו אינה סמוכה על שלחנו, כל זמן שלא בגרה, ולא ע"י אשתו שמעלה לה מזונות או שאמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך ואפילו יש לה בית בחצר; אבל מזכה ע"י בנו שאינו סמוך על שלחנו, אפילו הוא קטן, וע"י בתו שבגרה ואינה סמוכה על שלחנו, וע"י אשתו שאינו מעלה לה מזונות, אפילו אין לה בית בחצר. ולכתחלה טוב לחוש לדברי שניהם היכא דאפשר. הגה: ובדיעבד סומכין על דברי המיקל בערוב. וכן גדול שיש לו אשה, אע"פ שסמוך על שלחן אביו, מזכין על ידו (הגהות אשירי והגהות סמ"ג וכל בו). ואפילו לכתחלה. ואינו צריך להודיע לאותם שזיכה להם קודם השבת, אלא אם מודיעם בשבת מותר לטלטל (כל בו). יא בני חבורה שהיו מסובין לאכול וקדש עליהם היום, הפת שעל השלחן סומכין עליה משום עירוב; והוא שמסובין בבית שהוא מקום הראוי להניח שם עירוב, אבל בחצר, לא. (וה"ה אם יש להם פת בשותפות בא' מן הבתים סומכין עליו משום עירוב). יב אפוטרופוס של קטן יכול לערב בעדו. יג מצוה לחזור אחר עירובי חצרות. יד מברך על מצות עירוב. טו אימתי מברך, בשעה שמקבץ אותו מבני החצר, או בשעה שמזכה להם, ואומר: בהדין עירובא יהא שרא לן לאפוקי ולעיולי מן הבתים לחצר, ומן החצר לבתים, ומבית לבית לכל הבתים שבחצר. ואם גבו העירוב ולא ברכו עליו, אין הברכה מעכבת ומותרים לטלטל.

שסז אם אשה יכולה לערב, ובו סעיף אחד

א אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו אפי' אם מיחה בה שלא לערב ואפי' אין רגיל לערב עמהם. וה"מ כשאוסר עליהם, כגון שאין הבית פתוח אלא לאותו חצר; אבל אם הוא פתוח לשתי חצרות, באחת רגיל לצאת ולבא תדיר שאוסר עליהם, ובאחת אינו רגיל לצאת ולבא, ברגיל, שאוסר, מערבת שלא לדעתו אפי' אינו רגיל לערב, וכשאינו

רגיל לצאת ולבא נמי אע"פ שאין אוסר, אם רגיל לערב עמהם מערבת שלא לדעתו; אבל אם אינו אוסר וגם אינו רגיל לערב עמהם, אינה מערבת שלא לדעתו. וכל זמן שלא מיחה בה בפירוש, אפי' אם אינו רגיל לערב עמהם ואינו אוסר, מערבת שלא בידיעתו דמסתמא ניחא ליה; אבל אינה יכולה לזכות משלו לאחרים שלא בידיעתו. ואם אין הבעל והאשה בעיר, יכולים בני הבית לערב שלא בידיעתו אם אין הבית פתוח אלא לחצר א'; ואפילו אם היה פתוח לשתי חצרות, אם הוא רגיל לערב באחת מהם מערבין עליו, אבל אם אינו רגיל לא. אבל בני החצר אין יכולים ליקח פתו מביתו לערב שלא מדעת אחד מבני הבית, אפילו רגיל עמהם ואוסר עליהם. וי"א דאין אשתו מערבת אלא שלא בידיעתו, אבל אם אומר שאינו רוצה לערב עמהם, לא. ואם הוא רגיל לערב עמהם ועכשיו אינו רוצה, בני חצר נכנסים לתוך ביתו ונוטלים ממנו. ואם אינו רגיל אינם יכולים ליטול ממנו בעל כרחו אבל היו כופין אותו בבית דין לערב עמהם. הגה: מי שאינו רגיל לערב, ועירב עם בני החצר וחזר מעירובו, צריך לחזור ולזכות; אבל אם רגיל לערב הוי עירוב בעל כרחו (הרא"ש פרק הדר).

שסח אם אחר שעירבו נתקלקל העירוב, ובו ה' סעיפים

א עירבו ואח"כ נתקלקל העירוב ובא א' מבני החצר לחזור ולתקנו, אם בא לערב ממין הראשון, אפי' כלה, א"צ להודיע ואפי' מערב עליהם משלהם. ואם בא לערב ממין אחר, אם כלה הראשון צריך להודיע להם, אם מערב משלהם; ואם משלו, א"צ להודיעם כלל. ואם לא כלה הראשון אלא נתמעט, אע"פ שמערב משלהם א"צ להודיעם. ב נתוספו דיורים בחצר, אם הבית פתוח לשתי חצרות צריך להודיעם, מפני שאולי אינם רוצים לערב עם אלו. ג כמה הוא שיעור העירוב בתחלתו, בזמן שהם שמונה עשרה או פחות שיעורו כגרוגרות לכל א'; ואם הם יותר משמונה עשרה, אפילו הם אלף או יותר, שיעורו מזון שתי סעודות, שהם שמונ' עשרה גרוגרות, שהם ששה ביצים, וי"א שהם כשמנה ביצים. ד נתמעט משיעורו אחר שנכנס שבת ראשונ' ונשתייר בו אפי' כל שהוא, כשר אף לשאר שבתות. ה אם נתעפש פת העירוב ונפסל מלאכול, הרי הוא כמו שכלה לגמרי וצריך לערב מחדש. הגה: ולכן נהגו לעשות העירוב חלת מצה שאינה ממהרת להתעפש (כל בו וב"י סי' שנ"ד), ועוד דיכולים לשמרה בימי הפסח ויכולים לשמור העירוב כל השנה (דעת עצמו) וזה טוב יותר מלערב כל שבת ושבת, שלא ישכחו מלערב. מיהו אם רוצים לערב כל ע"ש ולאכול העירוב כל שבת, הרשות בידם. וע' לקמן סימן שצ"ד.

שסט באיזה אופן מקנין העירוב, ובו סעיף אחד

ל חשון

א הנותן מעות לנחתום ואמר לו: אם יבואו בני החצר לקנו' ממך ככר לעירוב זכה לי בעירוב שיהא לי חלק עמהם בשביל מעה זו, אינו עירוב אפילו עירב החנוני (לכל האחרים) וזכה גם לזה עמהם; אבל אם אמר ליה: ערב לי, קנה עירוב. ואפילו אם אמר: זכה לי, אם נתן לו כלי בתורת קנין שיקנה לו בו, קנה עירוב. וכן אם זיכה לו הנחתום ע"י אחר, או שקנה במעה שנתן לו לחם מן השוק, קנה עירוב. ואם נתן לו מעה לבעל הבית ואמר ליה: זכה לי בעירוב, קנה עירוב.

שע דיני שיתוף בעירוב, ובו ח' סעיפים

א הדר בבית שער, אכסדרה ומרפסת שבחצר, אינו אוסר על בני החצר, שאינם חשובים דירה. אבל הדר בבית התבן, בבית העצים, בבית הבקר ובבית האוצרות, אוסר. ב בעל הבית שיש לו הרבה בתים בחצר והשאילן, או השכירן, לאחרים ויש לו בכל אחד מהם דברים שאינם ניטלים בשבת מחמת כבדן, או מחמת איסור, שהם דברים שאסור לטלטלם אפילו לצורך מקומן, אין הדרים בהם אוסרים עליו, לפי שנעשו כלם כאורחים אצלו ולפיכך גם הם מותרים להוציא מבתיהם לחצר אע"פ שלא נתנו עירוב. ואם אין הבתים שלו, לא קנויות ולא שכורות, אע"פ שיש לו בהם דברים שאסור לטלטלם, אוסרים זה על זה. הגה: ויש אומרים דכל זה כשאין דיורים בחצר אלא הם, אבל כשיש דיורים אחרים ומוליכים עירובין אצלן, צריכין כל אחד לערב (הר"ר יהונתן פרק כיצר משתתפין). אחד ששכר בית מן העכו"ם והשכיר אחד מן הבירה לחבירו, אם מתחלה לא שכרה אדעתא דהכי הוה ליה כאילו כל הבירה שלו והשכיר אחד מן הבתים לחבירו; אבל אם שכרה מתחלה אדעתא דהכי, הוה ליה שני בתים ולא מהני אע"פ שיש לאחד תפיסת יד בבית חבירו. (מהרי"ק שרש מ"א). ג חמש חבורות ששבתו בטרקלין וחלקוהו במחיצות, אם עוברים כולם זה על זה, שאין פתח פתוח לחצר אלא החיצון וכלם עוברין דרך עליו, אין צריכים ליתן בעירוב אלא שנים הפנימיים, וכל האחרים חשובים כבית שער להם. ואם היה לכל א' פתח פתוח לחצר, הגה: או שאין עוברים זה על זה, רק כל אחד יש לו פתח פתוח לבית שער שלפניהם, והבית שער פתוח לחצר (ב"י), אם המחיצות מגיעות לתקרה בתוך שלושה טפחים, דהוי כל א' הדר בפני עצמו אפילו הן של יריעות, אם בני החצר נותנים העירוב בא' משאר בתי החצר צריך כל אחת ואחת מחבורות שבטרקלין ליתן עירוב; אבל אם נתנו העירוב בזה הטרקלין, אין צריכין ליתן עירוב כלל שכולם דרים בבית זה, ובית שמניחים בו העירוב אין צריך ליתן עירוב. וכן אם אין דיורין אחרים בחצר אינם צריכים עירוב. חלקוהו במחיצות שאין נוגעות לתקרה, (אפילו) אם בני החצר נותנים עירובן בא' משאר בתי החצר די בעירוב א' לכל החמש חבורות. הגה: אם מקצתן עשו מחיצות ומקצתן לא עשו, אותן שעשו הם מחולקים, ואותן שלא עשו, הם כמשותפין. (המגיד פרק ר'). ואם היו דיורין בעליות ממש, אפילו נתנו בני החצר העירוב בטרקלין, צריכה כל חבורה וחבורה לתת עירוב. אבל מי שיש לו מלמד או סופר בביתו, וכן תלמידים הלומדים בפני הרב ודרים בביתו כל א' בחדרו, אפילו יש לכל א' פתח פתוח לחצר ואוכל וישן בחדרו, אינם אוסרים. ד אנשי חצר שהיו כולם אוכלים על שלחן אחד, אע"פ שכל א' יש לו בית בפני עצמו, אינם צריכים עירוב, מפני שהם כאנשי בית א'. ואם הוצרכו לעשות עירוב עם אנשי חצר אחרת, עירוב אחד (לכלן) ופת אחד בלבד מוליכין לאותו מקום שמערבין עמו. ואם היה עירוב בא אצלם, אינם צריכים לתת עירוב, כדין בית שמניחים בו עירוב, שכל אלו הבתים כבית אחת הם חשובים. הגה: וכן אם הרבה בעלי בתים אוכלים בחדר אחד, כל אחד על שלחנו, אע"פ שכל א' ישן בחדר בפני עצמו, עירוב א' לכלם; הואיל ואין מחיצה מפסקת בין מקום אכילתן הוי כחמשה ששבתו בטרקלין וכו' ואע"פ שפורסין לפעמים וילון לפניהם לצניעות, לא מיקרי מחיצה הואיל ולא הוי שם בקביעות (ר' יהודה חט"ו). ה מי שאוכל במקום א' וישן במקום אחר, מקום אכילתו הוא העיקר ושם הוא אוסר; הילכך האחין שאוכלים בבית אביהם וישנים בבתיהם, אינם אוסרים. ואם

נותן להם פרס ואוכלים בבתיהם, אוסרים. והני מילי כשנותנים בני שאר החצר עירובן במקום אח', אבל אם היו בני שאר החצר נותנים העירוב בא' מבתים אלו, או שאין עמהם דיורים בחצר, אינם צריכים לערב. ו מי שיש לו חמש נשים וחמשה עבדים מקבלים ממנו פרס וכל א' אוכל בביתו, וכן תלמיד המקבל פרס מרבו ואוכל בביתו, אינם אוסרים זה על זה אם אין עמהם דיורין בחצר או אם העירוב בא אצלם. ז עשרה בתים זה לפנים מזה, וכלם עוברים מזה לזה ויוצאים דרך החיצון לחצר, שנים הפנימיים לבד צריכים ליתן בעירוב והשאר פטורים, שחשובים כולם כבית שער. ח המתארח בחצר, אפילו נתארח בבית בפני עצמו, אם לא נתארח דרך קבע אלא לשלשים יום או פחות, אינו אוסר על בני החצר והוא והם מותרים, בין בביתו בין בביתם. הגה: ואפילו אם האורחים רבים ובעל הבית אחד. ודווקא בדאיכא בעל הבית אחד קבוע דאז האורחים בטלים לגביה, אבל אורחים ביחד, אוסרים זה על זה מיד. (תה"ד סי' ע"ו מגמ' סוף דף ע') ועיין לקמן ס"ס שצ"א (ועכו"ס המתארח ע"ל סי' שפ"ד).

שעא כשאחד מבני חצר נפרד משם או מת, ובו ו' סעיפים

א אחד מבני חצר שהניח ביתו והלך ושבת בחצר אחרת, אפילו היתה סמוכה לחצרו, אם הסיח מלבו ואין דעתו לחזור לביתו בשבת, הרי זה אינו אוסר עליהם. במה דברים אמורים, בישראל; אבל בעכו"ם, אפילו הלך לשבות בעיר אחרת, אוסר עליהם עד שישכרו ממנו מקומו אם הוא קרוב מהלך יום אחד, שהרי אפשר שיבא בשבת; אבל אם רחוק יותר, אינו אוסר. ויש אומרים שגם א"י, אם הלך לשבות בחצר אחרת אינו אוסר וכן נראה עיקר. (ואם בא הא"י בשבת ע"ל סי' שפ"ג). ב ישראל בן חצר זו שהלך לשבות בחצר אחרת ואין דעתו לחזור בשבת, ואח"כ נמלך בשבת וחזר, אינו אוסר. ג אחד מן השוק שהיה לו בית בחצר ומת, והניח רשותו לאחד מבני החצר, אם מת מבעוד יום אין הזוכה אוסר, שהעירוב שמערב על ביתו מתיר גם מה שירש; ואם מת משחשיכה, אוסר; אף על פי שעירב הזוכה עמהם אינו מועיל למה שירש אחר כך בשבת. ד אחד מן החצר שמת בשבת, אם עירב, אפילו ירשו אחד מבני השוק אינו אוסר; ואם לא עירב, אם ירשו אחד מן השוק כל זמן שאינו בא לדור עמהם אינו אוסר; בא לדור בשבת בבית מורישו, אוסר. ואם ירשו אחד מבני החצר, אם עירב היורש והיה דר עם המוריש בבית אחד, אינו אוסר אע"פ שלא עירב המוריש; ואם לא היה דר עם המוריש, אלא בבית אחר שבחצר, אוסר אע"פ שעירב היורש כיון שלא עירב המוריש; ואם מבעוד יום מת, וירשו אחד מן השוק, הרי זה אוסר והוא שבא היורש בבית מורישו בשבת. ה ישראל וגר שהיו דרים בחצר, ומת הגר מבעוד יום והחזיק ישראל אחר בנכסיו, אפילו לא החזיק עד שחשיכה, אוסר עד שיבטל רשותו כשאר יורש. מת משחשיכה, אין המחזיק אוסר, שבהיתר הראשון עומד. ו אחד מבני החצר שהיה גוסס, אף על פי שאינו יכול לחיות בו ביום, אוסר עד שיזכו לו בפת ויערבו עליו. וכן קטן אוסר, אע"פ שאינו יכול לאכול כזית. אבל האורח אינו אוסר, כמו שנתבאר בסי' ש"ע.

כו חשון **שעב** דיני שותפי הדירות לעירוב, ובו י"ט סעיפים

א גגין, וחצרות, וקרפיפות, כולן רשות א' הם לכלים ששבתו בתוכה שמותר לטלטלם מזה לזה אפי' הם של בעלים הרב' ולא עירבו יחד, מותר לטלטל מחצר לחצר אחרת, או לגג, או לראש כותל שביניהם, ומגג לגג אחר הסמוך לו, אפי' גבוה ממנו הרבה, ומהגג לקרפף שאינו יותר מסאתים, או שהוקף לדירה אפי' הוא יותר מסאתים, או למבוי שמתוקן בלחי או קורה, אפי' לא עירבו בו, ואע"פ שעירבו בני חצר לעצמן דשכיחי מאני דבתים בחצר, מותר לטלטל כלים ששבתו בחצר זו לחצר אחרת ולא חיישינן שמא יטלטל גם כלים ששבתו בבית לחצר אחרת או לגג וקרפף. **ב** קרפף יתר על סאתים שלא הוקף לדירה, הוי כרמלית ואסור לטלטל ממנו לקרפף אחר להכניס ולהוציא מזה לזה כי אם שתי אמות בזה ושתי אמות בזה. **ג** שתי חצרות שרוצות לערב יחד להתיר אף כלים ששבתו בבתים אין צריכו' עירוב אחר, אלא העירוב שעשו כבר יוליכנו א' מבני החצר בשביל כולם ויתננו בא' מבתי חצר שנייה. ואם ירצה יוליך שם אפי' פת משלו, וכולם מותרים. הגה: והוא שעירבו בני חצירו עמו תחלה (תשובת הרא"ש סי"ו), או שאין צריכים לערב כמו שנתבאר סימן ש"ע (כ"י), והוא שעירבו בני החצר השנייה לעצמה. ואין בני חצר השנייה צריכים פת אחר, אלא העירוב שעשו כבר, מתירן. **ד** אין שתי חצרות יכולות לערב יחד אא"כ יהא פתח ביניהם, או חלון שיש בו ד' טפחים על ד' טפחים, ויהי' קצתו בתוך י"ט הנמוכה לארץ ואז, אם רצו מערבין יחד; ואם רצו, מערבין כל א' לעצמו (ועיין לקמן סי' שפ"ו סעיף ב' ישראלים הדרים בכ' וג' מקומות, כיצד יערבו). **ה** חלון שבין שני בתים, אפילו הוא למעלה מעשרה, אם רצו מערבין יחד. וה"ה לארובה שבין בית לעלייה, שאפילו הוא למעלה מי' אם רצו מערבין יחד ואפילו אין שם סולם לעלות בו. הגה: ומכל מקום בעינן שיהא רחבו ארבעה על ארבעה (ב"י). ואם עשו סריגה לפני החלון, בטל ליה מתורת חלון. (המגיד פ"ג). **ו** בית שבין שתי חצרו' והוא פתוח לשניהם ועירב עם שתיהם, אבל החצרו' לא עירבו זה עם זה, אין לטלטל כלים ששבתו בבתים מחצר לחצר ע"י בית זה שביניהם. היה בין שתי חצרו' כותל גבוה י"ט, או שהיה קרקעה של א' מהחצרו' גבוה מחברו ה' טפחים ועשו עליו מחיצה חמשה להשלימו לעשרה, אין יכולים לערב יחד. ואם היה הכותל גבוה לשניהם עשרה, והיו בראשו פירות, בני שתי החצרות יכולים להורידם לחצרות וכן להעלות עליו מפירות ששבתו בחצרות ולהורידם ממנו לחצר אחרת, בין שהכותל רחב ד' או אינו רחב ד'. אבל פירות ששבתו בבית, אם הכותל רחב ד' אסור להעלות לו ולא להוריד ממנו; ואם אינו רחב ד', מותר, (ובלבד שלא יחליפו כדלעיל סי' שמ"ו ס"א). ואם היה הכותל גבוה לאחת מהחצרות עשרה ולשנייה אינו גבוה עשרה, כגון שקרקעו של א' גבוה משל חבירו, מי שאינו גבוה לו עשרה מותר להשתמש בו אף בכלים ששבתו בבית, והשני אסור להשתמש בו אף בכלים ששבתו בחצר, והוא שיהא הכותל רחב ד', אבל אם אינו רחב ד' מותר לשתיהן להשתמש בו אף מן הבתים, אפילו עירבה כל אחת לעצמה. **ז** נפרץ הכותל עד עשר אמות, הרי הוא כפתח; והוא שלא יהא נפרץ במילואו. ואם נפרץ ביותר מעשר, חשוב כחצר אחת וצריכים לערב יחד. (וכל שכן אם אין ביניהם מחיצה גבוהה י' דצריכין לערב יחד). (הר"ר יהונתן פרק חלון). **ח** כותל שבין ב' חצרות, גבוה עשרה לשניהם, והעמיד אצל הכותל סולם רחב ד', וכן כנגדו בחצר השניה,

אפילו אין הסולמות זה כנגד זה אם אין ביניהם שלשה חשיבי כפתח. היו מופלגים זה מכנגד זה שלשה, אם הכותל רחב ד' עדיין חשובים כפתח. ואם אינו רחב ד', לא חשיבי כפתח. באיזה סולם אמרו, כשיש בו ארבע שליבות אבל פחות מכאן לא, אא"כ זרועותיו ושליבותיו כבדות, שאז כובדו קובעו. ואם אין הכותל גבוה אלא עשרה, וזוקף סולם גבוה שבעה ומשהו במשך ד' אצל הכותל, מתירו בין להשתמש עליו בין לערב יחד כיון שלא נשאר שלשה עד ראש כותל. עקר חוליא מראש הכותל למעטו מגובה עשרה, אם יש בה משך ארבע מהני, בין לעשותו כפתח לערב יחד בין לענין שיכול להשתמש בכל הכותל. ואם אין בו ארבע, אינו חשוב כפתח לערב יחד, וכן אינו מועיל להשתמש בכל הכותל שאינו משתמש אלא כנגד המקום שנתמעט. **טו** בנה אצטבא למטה אצל הכותל למעטו מגובה עשרה, אם יש בה ד' אורך במשך הכותל ובולטת ד' מועיל להשתמש בכל הכותל, אבל אינו חשוב כפתח לערב יחד עד שיגיע לראש הכותל. ואם אין בה ד' על ד', אינו מועיל אפילו להשתמש כנגדו. **טז** כפה ספסל שיש בו ד' על ד' וגבוה כל שהוא ומיעט בו גבהו מעשרה, מותר להשתמש כנגד המיעוט; ובלבד שיחברנו בטיט. **יא** בנה אצטבא על אצטבא, אם יש בתחתונה ד' על ד' או אם אין בה ד' על ד' ויש בעליונה ד' על ד' ואין בין זו לזו ג"ט, מהני להתיר להשתמש עליו אבל לא מהני למהוי פתח לערב יחד. **יב** זיז היוצא מן הכותל ויש בה ד' על ד', והניח עליו סולם כל שהוא, מועיל להתיר לו תשמיש הכותל; והוא שלא תהא שליבה התחתונה גבוהה מן הארץ שלשה, ולא יהא בין שליבה לשליבה שלשה, והוא שיניח הסולם על גב הזיז, אבל סומכו אצלו לא. וכל זמן שאין גבוה הכותל עשרים טפחים די בזיז אחד שמניחו באמצע, שהרי אין גבוה עשרה ממנו עד הזיז ולא גבוה עשרה ממנו עד ראש הכותל; ואם הוא גבוה עשרים, צריך שני זיזין, א' בתוך עשר התחתונים וא' למעל' ממנו בתוך י' העליונים, שאם היה הזיז גבוה עשרה לא סגי לי' בסולם כל שהוא; והוא שלא יהיו הזיזין זה כנגד זה, שראוי להטיל סולם מזה לזה. **יג** העמיד שני סולמות זה בצד זה ולא היה בשניהם משך ארבעה, והרחיקם זה מזה כדי שיהא בשניהם ארבעה ומילא האויר שביניהם בקש, אינו מועיל לא להתירו להשתמש עליו ולא לערב יחד, שמקום מעמד הרגלים הוא באמצע הסולם ואין ראוי לעלות בקש. ואם העמיד הסולם באמצע והקש מן הצד, מהני בין להתירו להשתמש עליו בין לערב יחד. **יד** אין הסולם רחב ארבע' וחקק אצלו בכותל להשלימו לארבעה, די לו שיחוק בגובה עשרה. ואם לא העמיד סולם כלל, אלא חקק בכותל כמין שליבות של סולם לעלות בו, צריך שיחוק בכל גובה הכותל ומועיל בין להתיר תשמיש בין לערב יחד. **טו** היה אילן בצד הכותל ועשהו סולם לכותל, אם רצו מערבין אחד; אבל אם עשה אשרה סולם לכותל, אין מערבין א' מפני שאסור לעלות עליה מן התורה, שהרי אסורה בהנאה. והרא"ש ז"ל כתב בהיפך, דאילן אינו מועיל ואשרה מועלת, והוא שתהא יבשה. **טז** חריץ שבין שתי חצרות, עמוק עשרה ורחב ארבעה, אין יכולין לערב יחד אפילו מלא תבן וקש, כל זמן שלא בטלו; ואם היה מלא עפר וצרורות, אפילו סתמם שלא בטלו, צריכים לערב יחד (וע"ל סי' שנ"ח סעיף ב'). הגה: י"א דאם מלאם בפירות סתמא בטלו לה, דדרכן לעשותן שם אוצר (הגהות אשירי). **יז** נתן עליו נסר כמין גשר משפת החריץ אל שפתו, אם הוא רחב ארבע חשוב כפתח ומערבין אחד, ואם רצו מערבין שנים. הגה: וה"ה אם מלאו ברוחב ארבעה בדבר המבטלו שם (ב"י). ואם נתן הנסר

א כסלו

לאורך החריץ במשך ארבעה, אפי' אין בו אלא כל שהוא, חשוב כפתח, שהרי מיעטו מארבעה. יח אם החריץ עמוק לא' עשרה ולשני אינו עמוק עשרה, או שהוא שוה לשניהם, דינו ככותל. יט גדיש של תבן שבין שתי חצרות, אם הוא גבוה עשרה כל א' מערב לעצמו; נתמעט בחול מעשרה, צריכים לערב ביחד. ובעוד שלא נתמעט, אסור לשום א' מהם ליתן מן התבן לתוך קופתו בשבת להאכילה לבהמתו; ואפילו להעמידה שם כדי שתאכל אסור, אבל יכול לעמוד בפניה כדי שלא יהא לה דרך לנטות אלא לשם. ולהרא"ש, אפילו בחול אסור ליתן ממנו לקופתו, וכן להעמיד הבהמה בידים. במה דברים אמורים בגדיש שבין ב' חצרות, אבל גדיש שבין שני בתים מותר להאכיל לבהמתו ממנו, בידים.

ו לחודש
לסהמ"ח

שעג דין שתי גזוזטראות בשתי עליות, ובו סעיף אחד

א שתי גזוזטראות, (פי' נסרים בולטים בשפת תקרת העליה לר"ה, רש"י), הבולטות משני עליו' זו כנגד זו ונתן ביניהם נסר רחב ארבע', הרי הוא כפתח ומערבין יחד. הגה: ואם אין המרחק שביניהם ארבעה, אפילו בלא נסר נמי דינא הכי (המגיד פ"ג). ואם רצו, כל א' מערבת לעצמה. אבל אם היו זו שלא כנגד זו, שאחת משוכה למזרח וא' למערב, אינם יכולים לערב יחד. וכן אם היתה אחת גבוהה מחברת', לא חשיב פתח. והני מילי כשמרוחקו' זו מזו ג"ט, אבל אם הם תוך ג' זו לזו, בין בריחוק בין בגובה, חשיב שפיר כפתח.

שעד נסתם בשבת פתח או חלון במקום שעירב בו, ובו ד' סעיפים

א עירבו דרך חלון או פתח שביניהם ונסתם בשבת, מותרים להשתמש דרך גובה הכותל וחוריו. ואפי' אם עירב לשנה ונסתם הפתח בחול ונפתח בשבת, (ואפילו סתמה במזיד) (אגור), חזר העירוב להיתרו. ולהרמב"ם אין מותר לטלטל אלא כל אחת לעצמה, אבל מזו לזו לא. ב היה כותל בין שתי חצרו' ועירבה כל אחת לעצמה, ונפרץ הכותל בשבת, מותרים לטלטל כל השבת כל אחד בחצרו אפי' כלי הבית. אבל חצר שנפרצה בשבת לרשו' הרבים או לכרמלית, אסור. ג חצר קטנה שנפרצ' קודם שבת במילוא' לגדולה, ואין בפרצה יותר מי' אמות, גדולה מותרת להוציא כלים ששבתו בבית לחצרה, אם עירבה לעצמה, וקטנה אסורה להוציא כלים ששבתו בבית לחצרה, אלא אם כן עירבו יחד. והיינו כשנכנסין כותלי קטנה לגדולה וכשכותלי קטנה מופלגים ג"ט מכותלי אורך הגדולה, דאם לא כן היתה קטנה ניתרת ע"י נראה מבחוץ ושוה מבפנים. ד גג קטן שנפרץ קודם שבת במילואו לגג גדול, (קטן) אסור להעלות עליו כלים ששבתו בבית וגדול מותר; והוא שיהיו מחיצות הבית ניכרות למי שעומד על הגג, אבל אם אינם ניכרות, כגון שהגג בולט עליהם, הוי כרמלית אלא אם כן פתוח לו מהבית חלון ארבע על ארבע.

שעה מה הם הדברים השרוים בחצר שאינם אוסרים, ובו ד' סעיפים

א מרפסת שהוא דרך לעליות הפתוחים לה ועומדת בחצר ועולים לה בסולם ובני העליות יורדים ממנה לחצר ועוברים לרשות הרבים, אינם אוסרים על בני החצר, דסולם תורת פתח עליו והוי כשתי חצרות ופתח ביניהם שאם רצו מערבים יחד ואם רצו כל א' מערב לעצמו, ובלבד שיערבו כל בני מרפסת לעצמן כדי שתהא רגל המותרת במקומה. ב אם

לא עירבו יחד ויש בחצר תל או עמוד שהוא משותף בין שניהם, אם אינם גבוהים י"ט הרי אלו נחשבי' בין החצר ובין המרפסת ושניהם אסורים להוציא שם כלים שבבתים. ואם הם גבוהים מקרקעית החצר י"ט (ובתוך עשרה למרפסת) (טור) והם בתוך ד' טפחים למרפסת, בני מרפסת מותרים לפי שתשמישו (להם) בנחת מלבני החצר. ואם היו רחוקים מהמרפס' ד"ט או יותר, אע"פ שגבוהים עשרה (מן החצר לתוך עשרה למרפסת) (טור), הרי אלו בכלל החצר והמרפסת;לפי ששניהם אפשר להשתמש בהן על ידי זריקה, לפיכך שניהם אסורים להוציא שם כלים ששבתו בבתים עד שיערבו. ג היתה מצבה ארבע' טפחים לפני המרפסת, אין המרפסת אוסרת על בני החצר, שהרי נחלקה מהם. ד זיזים היוצאים מהכתלים, כל שהוא למטה מעשרה טפחים הרי זה נחשב מהחצר ובני החצר משתמשין בו. וכל שהוא בתוך י"ט העליונים הסמוכים לעלייה, אנשי עלייה משתמשין בו. והנשאר בין י' התחתונים עד תחלת י' העליונים מן הזיזין היוצאים, שניהם אסורים בו ואין משתמשין בהם בכלים ששבתו בבתים אלא אם כן עירבו.

שעו בור ובאר שבין שתי חצרות, ובו ד' סעיפים

א בור שבין חצרות ואין ביניהם פתח או חלון שיוכלו לערב, או שיש ביניהם ולא עירבו, אין ממלאים ממנו בשבת אלא אם כן עשו מחיצה עשרה למעלה מן המים. וצריך שיהיה טפח מן המחיצה יורד בתוך המים, ואם היתה המחיצה כולה בתוך המים, צריך שיהיה טפח יוצא ממנה למעלה מן המים כדי שתהיה ניכרת רשות זה מרשות זה. וכן אם עשו על פי הבור קורה רחבה ד"ט, זה ממלא מצד הקורה וזה ממלא מצד האחר. הגה: ודוקא אם בא למלאות בכלים של בית, אבל בכלים של חצר לא בענין שום תיקון דהא חצירות רשות אחת הן כדלעיל סי' שע"ב (הג"מ פט"ו). ב באר שבאמצע השביל בין שני כותלי חצרות, אע"פ שהיא מופלגת מכותל זה ד"ט ומכותל זה ד"ט, שניהם ממלאים ממנה ואינם צריכים זיזים על גבן, שאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר. הגה: ודוקא כשאין החצרות פתוחות לשביל רק בחלונות (טור והמגיד פ"ג מה' עירובין). וי"א דאם אינן מופלגים ארבעה, אוסרים אפילו בכה"ג (ב"י בשם רש"י). ג שתי חצרות וביניהם ג' חורבות, כל א' מותר באותה שאצלו להשתמש בה דרך חלונות על ידי זריקה, והאמצעית מותרת לשניהם. ואם היו שלשתן סמוכות לבתים, שהיתה האמצעית כנגד השתים כשלשה ראשי קנקן, כל א' מותר בחורבה שאצלו והשלישית הקרובה לשתי החצירות אסורה לשתיהן. ד בית הכסא שבין שני בתים ולא עירבו יחד, רשות שניהם שולטת בו ואסורים. (וע"ל סי' שצ"ה).

שעז דין ב' עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר, ובו סעיף אחד

א שתי עליות הפתוחות לחצר זו כנגד זו, ואחת עשתה גומא בחצר כדי לשפוך בחצר שאין בה ד' אמות מימיה והשניה לא עשתה, אם עירבו יחד שתיהם מותרות לשפוך מימיהן; ואם לא עירבו יחד, והאחת עירב' לעצמ' והשניה לא עירבה כלל, זו שלא עירבה, אסורה; ושעירבה, מותרת; ובלבד שלא תשפוך להדיא בגומא אלא תשפוך בעלייה והם יורדים לגומא. הגה: דכמו בחצר שאינה מעורבת, שרי (טור). וה"ה אם החצר יותר מד' אמות, דשתיהם מותרים בכה"ג ואין צריכים לגומא (ב"י).

כז חשון

שעח דין חצירות הפתוחות זו לזו, ובו ה' סעיפים

א שלש חצירות פתוחות זו לזו ופתוחות לרשות הרבים, ועירבה כל אחת מהחיצונות עם האמצעית, והחיצונות לא עירבו יחד, החיצונות אסורות זו עם זו והאמצעית מותרת עם כל אחת מהן והן מותרות עמה. במה דברים אמורים, כשנתנה אמצעית עירובה בזו ועירובה בזו, או שנתנו החיצונות עירובן באמצעית בשני בתים, אבל אם נתנו שתי החיצונות עירובן באמצעית בבית אחד, שלשתן מותרות זו עם זו. ב שתי חצירות זו לפנים מזו, ופנימית פתוחה לחיצונה והחיצונה למבוי, ויש לפנימית דריסת רגל על החיצונה, אם עירבה פנימית לעצמה ולא החיצונה, או שעירבה כל אחת לעצמה ושכח א' מהחיצונה ולא עירב, פנימית מותרת והחיצונה אוסרה. עירבה חיצונה ולא פנימית, או שעירבה כל אחת לעצמה ושכח א' מהפנימית ולא עירב, שתיהן אסורות. עירבה כל אחת לעצמה, כל אחת מותרת בחצרה. ג עירבו ביחד ונתנו עירובן בחיצונה, ושכח א' בין מן הפנימי' בין מן החיצונה ולא עירב, שתיהן אסורות עד שיבטל רשותו. ואם נתנו עירובן בפנימית ושכח א' מן הפנימית ולא עירב, שתיהן אסורות. אבל אם שכח א' מן החיצונה ולא עירב, פנימית מותרת. ד אם יחיד דר בפנימית ויחיד בחיצונה, או שנים בחיצונה, ועירבו, אין היחיד שבפנימית אוסר על החיצונה. הגה: וה"ה רבים שהם כיחיד ואינן צריכין לערב, כדרך שנתבאר לעיל סימן ש"ע. (המגיד פ"ד). ה שלשה חצירות זו לפנים מזו ויחיד בכל אחת, אע"פ שרבים דורסים בחיצונה, אינם אוסרים שכל אחת מותרת במקומה. ואם היו שנים בפנימית ולא עירבו, הרי הם אוסרים על היחידים שבאמצעית ושבחיצונה. זה הכלל: רגל האסור' במקומה, אוסרת שלא במקומה; ורגל המותרת, אינה אוסרת שלא במקומה.

שעט דין חצרות ובתים ביניהם, ובו ב' סעיפים

א ב' חצרות וג' בתים ביניהם פתוחים זה לזה ורוצים לערב יחד, חצר זה בא דרך בית שאצלו ונותן עירובו בבית שבאמצע, וכן עושה השנייה, ומותרים בשלשתן; שכל בית שאצל החצר חשוב לו כבית שער וא"צ ליתן פת, והאמצעי הוא בית שמניחין בו עירוב וא"צ ליתן פת. ב שתי חצרות ושני בתים ביניהם ולא עירבו יחד אלא כל אחת לעצמה, ובא מן חצר זה דרך בית שאצלו והניח עירובו בבית שאצל השני, וכן עשה השני שגם הוא הניח עירובו בבית הסמוך לחצר האחרת, לא קנו עירוב; שכל א' הניח עירוב בבית שער של חצר אחרת.

שפ דיני בטול רשות, ובו ד' סעיפים

א א' מבני החצר ששכח ולא עירב עם האחרים, אוסר עליהם. מה תקנתם, יבטל להם רשותו, שיאמר: רשותי מבוטלת לכם או קנויה לכם. ואין צריך לקנות בקנין סודר. ויכול לבטל אף משתחשך. ואם דר עם ארבעה או חמשה, צריך לבטל לכל א' וא', שיאמר: רשותי מבוטלת לך ולך. וי"א שדי שיאמר: רשותי מבוטלת לכלכם. אם ביטל רשותו סתם, לא ביטל אלא רשותו שיש לו בחצר, הילכך הם מותרים להוציא מבתיהם לחצר וגם הוא, שהוא אורח בעלמא, אבל אסורין להוציא מביתו לחצר, וגם הוא. וי"א

שצריך לנעול ביתו, כדי שלא יבא להוציא באיסור, ולא יפתחנו אלא כשרוצה לצאת ולבא, וינעלנו מיד אחר צאתו ובואו. ב אם ביטל להם גם רשות ביתו, מותרין בין הוא בין הם להוציא לחצר, בין מביתו בין מבתיהם. ג אם אינו רוצה לבטל להם רשותו אלא להשכירו, יש אומרים שמועיל כמו ביטול; וי"א שאינו מועיל. ד אם בני החצר שעירבו מבטלים רשותם לאחר שלא עירב, הוא מותר להוציא מביתו לחצר, ולא מבתיהם, (אם לא שביטלו בפירוש גם רשות ביתם), (ב"י), והם אסורים אף מבית לחצר; ולא אמרינן ש"היו כאורחים, שאין רבים נעשים אורחים אצל יחיד. וה"ה אם היו שנים לבד, וביטל א' מהם לחבירו, המבטל אסור אף בשל חבירו, וחבירו מותר אף בשל עצמו. וכן רבים שלא עירבו, שנתנו רשותם לרבים שעירבו; לפי שהיחיד נעשה אורח אצל הרבים, ורבים אינם נעשים אורחים אפילו אצל הרבים, ולא היחיד אצל היחיד. שכחו שנים ולא עירבו, יכולים לבטל רשותם, שיבטל כ"א מהם רשותו לכל בני החצר. בין אם מבטלין לרבים שעירבו, ובלבד שכל אחד מהם יבטל לכל א', בין אם מבטלין לא' שלא עירב. אבל אין מבטלין לשנים שלא עירבו, בין אם מבטלין רבים ועירבו, בין אם הוא יחיד שלא עירב, שהרי אף לאחר שיבטלו להם הם שנים וא' אוסר על חבירו. ואפילו אמר לא': אני מבטל לך על מנת שתחזור ותבטל לחבירך, אינו מועיל.

ב כסלו

שפא דיני המבטל רשותו ועבר והוציא, ובו ז' סעיפים

א המבטל רשותו והוציא אח"כ מביתו לחצר בשוגג, אינו אוסר; במזיד, אוסר שהרי חוזר מביטולו שביטל. ואם החזיקו בו כבר, שהוציאו מבתיהם לחצר או שהכניסו מחצר לבתיהם, אינו יכול לחזור מביטולו. ולרש"י אין חזקה מועלת אלא אם כן החזיקו משחשיכה. ב יש ביטול רשות מחצר לחצר, לא שנא שתי חצרות ופתח ביניהן ועירבה כל אחת לעצמה, ול"ש עירבו יחד, יכולה כל א' לבטל רשותה לחברתה להיותה מותרת להשתמש בה, ולא היא, לא שנא שתי חצרות זו לפנים מזו ולא עירבו אלא החיצונה לבדה שפנימית אוסרת על החיצונה, יכולה לבטל לה רשותה שלא תשתמש ולא תעבור עליה אלא בשעה שצריכה לצאת ותהיה החיצונה מותרת, או אם עירבו יחד ונתנו עירובן בחיצונה, ושכח א' מהפנימית ולא עירב, יכול לבטל רשותו, דהיינו שיבטל רשותו לכל א' מבני הפנימית וגם לכל א' מבני החיצונה, ויהיה הוא לבדו אסור וכלם מותרים. ג יש ביטול רשות בחורבה, שאם היו שני בתים וחורבה ביניהם שהיא של שניהם ושכחו ולא עירבו, יכול אחד לבטל רשותו לחבירו ולהיותו מותר בו. ד יש ביטול רשות מבית לבית, שאם היו שני בתים ופתח ביניהם ולא עירבו, א' מבטל רשות לחבירו. ואפילו המבטל מותר להוציא מביתו לבית חבירו, אבל אינו יכול להוציא מבית חבירו לביתו, שאז היה חוזר ומחזיק ברשות שביטל. וכן אם יש לו חדר פתוח לביתו וביטל רשות ביתו, אסור להוציא מהחדר לביתו. הגה: וי"א דאין לבטל מבית לבית אלא אם כן ישאיר לעצמו חדר אחד שלא ביטל ואז מותר להכניס אפילו מבית חבירו לביתו. וטוב להחמיר לכתחלה (ב"י בשם רבינו ירוחם ור"ת והגהות מיימוני פ"ב מהלכות עירובין). ה שני בתים בשני צדי רה"ר והקיפום עכו"ם מחיצה בשבת בענין שיש ביניהם כמו חצר ששני בתים פתוחים לו והרי הם אוסרים זה על זה, אינם יכולים לבטל כל א' לחבירו. ו יורש מבטל רשות, שאם לא עירב מורישו, ומת בשבת, והיורש בא לדור בחצר ואוסר, יכול לבטל רשותו. ז מבטלין וחוזרין ומבטלין;

כלומר, שמבטלים רשותם בני חצר זו לבני חצר אחרת, או לאחד מבני חצר, עד שיוציאו מה שירצו, וחוזרין ומבטלים לאותם שביטלו להם עד שיוציאו גם הם מה שירצו.

שפב אם דירת אינו יהודי מעכבת בעירובו, ובו כ' סעיפים

א הדר עם העכו"ם בחצר אינו אוסר עליו, עד שיהיו שני ישראלים דרים בשני בתים ואוסרים זה על זה, אז העכו"ם אוסר עליהם. ואינו מועיל שיבטל העכו"ם רשותו, אלא צריך שישכירו ממנו. הגה: ישראל שהשכיר או השאיל ביתו לעכו"ם, אינו אוסר עליו דלא השכיר או השאיל לו ביתו כדי שיאסור עליו (המגיר פרק כ'). אבל אם הבית של א"י, ושכרו ישראל ממנו ועכו"ם דר בבית עמו, אין שכירות הבית מועיל לענין שכירות העירוב (א"ז). ישראל שהשאיל או השכיר בית לחבירו (כמקום שדרים א"י) אע"פ שיש לו תפיסה בבית לא מהני וצריכים לשכור מעכו"ם (כ"י כשם מצאתי כתוב). **ב** אם בטלו הישראלים רשותם לאחד מהם כדי שיחשב כיחידי אצל הא"י, אינו מועיל. **ג** אם אין לעכו"ם דריסת רגל על הישראלים, אינו אוסר; כגון, שתי חצרות הפתוחות זו לזו ואין להם דריסת רגל זה על זה, ובחצר א' דר עכו"ם ובחצר א' דרים ב' ישראלים או יותר, מכניסין ומוציאין מחצר זו לחצר זו בשבת דרך חלון שביניהם ואין צריך לשכור מהא"י. **ד** השוכר מן העכו"ם סתם, מועיל וא"צ לפרש לו שהוא להתיר הטלטול, וא"צ לכתוב שום כתיבה על השכירות. **ה** שוכרין מעכו"ם אפילו בפחות משוה פרוטה. ומותר לשכור ממנו בשבת (מרדכי ריש פרק הדר). (וע"ל סימן שפ"ג). **ו** כל זמן שאין העכו"ם חוזר בו, מועיל השכירות ואפילו לזמן מרובה. ואינו יכול לחזור משכירתו עד שיחזור הדמים (כ"י כשם רש"י פרק הדר). **ז** אם שכרו מהעכו"ם לזמן ידוע, לכשיכלה הזמן צריך לחזור ולשכור שנית וצריך לחזור ולערב, דאין עירוב ראשון חוזר וניעור. **ח** אם שכרו מהעכו"ם לזמן ידוע, ובתוך הזמן השכיר העכו"ם דירתו לאחר, די בשכירות הראשון. **ט** חמשה חדרים בחצר אחד, שוכר מהעכו"ם בשביל כלם. **י** אם שכרו ממנו בעל כרחו, אינו מועיל, אף ע"פ שהיה רגיל להשכיר מקודם. **יא** אבל מאשתו או משכירו ולקיטו, שוכרים אע"פ שהוא מוחה. (ושכירו של שכירו ולקיטו של בעל הבית, הוא כשכיר בעל הבית עצמו), (ריב"ש סי' תכ"ז). **יב** אם אינו רוצה להשכיר, יתקרב לו א' מבני החצר עד שישאיל לו רשותו שיהא לו רשות להניח בו שום דבר, דהוה ליה כשכירו ולקיטו, ומשכיר שלא מדעת העכו"ם. ויש אומרים שאינו צריך להשכיר, אלא נותן עירובו ודיו. **יג** אם ייחד לו מקום בבית שמשאיל לו, כיון שאינו כשלוחו בכל הבית, לא מהני. **יד** שכרו משכירו ולקיטו לזמן, אע"פ שסילקו תוך הזמן מהיות שכירו ולקיטו, מותרים עד תום הזמן. אבל אם שכרו ממנו סתם, כיון שסילקו נתבטל השכירות. הגה: וה"ה אם שכרו מגזבר המלך ונסתלק לגמרי מן המלך; אבל אם לא סלקו רק מן הגזברות, ועדיין אוכל פרס המלך, עדיין מקרי שכירו ולקיטו ויוכל לשכור ממנו ולכן גם שכירות הראשון עדיין קיים. (כ"י בשם תשובת רשב"א). **טו** אם ישראל ועכו"ם דרים בבית א', צריך לשכור מהעכו"ם ולערב עם הישראל. הגה: אם יש לכל א' דירה בפני עצמו. וה"ה שני (עכו"ם) הדרים בכה"ג בבית אחד צריך לשכור (משניהם). (כ"י כשם הג"א). **טז** אם יש לעכו"ם ה' שכירים או לקיטים ישראלים דרים בביתו, אין דירתם חשובה דירה שיאסרו זה על זה (דשכירות של עכו"ם אינו אוסר אם שכרו מבעל הבית) (כית יוסף). **יז** שתי חצירות זו לפנים מזו, ישראל ועכו"ם בפנימית, וישראל בחיצונה, או שישראל ואינו יהודי בחיצונה וישראל בפנימית, ואפילו אינו יהודי בפנימית

ושני ישראלים בחיצונה, אוסר. ויש מי שאומר שאפילו א"י בפנימית וישראל א' בחיצונה, אוסר. יח עכו"ם שהשכיר ביתו לחבירו עכו"ם, אם נשאר לו שום תפיסה בבית, שיש לו רשות להניח שם שום כלים, יכולים לשכור ממנו; ואם לא נשאר לו שום תפיסה, אם יכול המשכיר לסלק השוכר תוך זמנו, יכולים לשכור ממנו; ואם לאו אינו מועיל אלא אם כן ישכרו מהשוכר. הגה: וה"ה איש א' שיש לו תפיסה בבית, יכולין לשכור ממנו, דלא גרע משכירו ולקיטו (ב"י בשם ריב"ש סי' תכ"ז). יט חצר שישראל ועכו"ם דרים בה, ובית א' של ישראל אצל ביתו של זה ואינו פתוח לחצר וחלונות ביניהם, אינו יכול לערב עמו דרך החלון שביניהם כדי להוציא כליו דרך בית שכנו הפתוח לחצר. אבל אם פתח פתוח ביניהם, מותר. ויש מי שאומר דאף אם פתח פתוח ביניהם, אסור. כ חצר שישראל וא"י שרוים בה, והיו חלונות פתוחות מבית ישראל זה לבית ישראל זה ועשו עירוב דרך חלונות, אף ע"פ שהם מותרים להוציא מבית לבית דרך חלונות הרי הם אסורים להוציא מבית לבית דרך פתחים, מפני העכו"ם, עד שישכיר. הגה: ספינה שיש בה ישראלים רבים ויש להם בתים מיוחדים, צריכים לערב ולשכור רשות מן העכו"ם בעל הספינה או להבליעו בשכר הספינה (ב"י בשם שבולי לקט). וע"ל סי' שס"ו ס"ב.

שפג כשאין העכו"ם בבית אינו מעכב, ובו סעיף אחד

א אינו יהודי הדר עם שני ישראלים ואין העכו"ם בביתו, אינו אוסר (ע"ל סימן שע"א) ויערבו ויהיו מותרים. בא עכו"ם בשבת, אוסר והעירוב בטלו. ומיהו יכולים לשכור ממנו בשבת, ואח"כ יבטל הא' לחבירו ויהי' היחיד מותר; וכ"ש אם מת העכו"ם בשבת, שיבטל א' לחבירו ויהיה היחיד מותר.

שפד א"י אכסנאי אם מעכב, ובו ב' סעיפים

א אינו יהודי הנכנס לשם אכסנאות, אם נכנס שלא ברשות אינו אוסר לעולם. ואם נכנס ברשות, אם הוא רגיל לבא, אוסר מיד; ואם אינו רגיל, אינו אוסר עד לאחר שלשים יום. ב אנשי חיל המלך שנכנסו בבתי היהודים, בין בחזקה בין ברצון, אם יש לבעלי בתים באותן מקומות שנכנסו העכו"ם כלים שאסור לטלטלם בשבת, אינם אוסרים עליהם.

שפה דין צדוקי ומומר בעירוב, ובו ד' סעיפים

א צדוקי הרי הוא כישראל ומבטל רשות, אבל עירוב אינו מועיל כיון שאינו מודה בעירוב. ב כותי הרי הוא כשאר עמים, ואין לו תקנה אלא בשכירות. ג ישראל מומר לעבודת אלילים או לחלל שבתות בפרהסיא, אפילו אינו מחללו אלא באיסור דרבנן, הרי הוא כעכו"ם. ואם אינו מחלל אלא בצינעה, אפילו מחללו באיסור דאורייתא, הרי הוא כישראל ומבטל רשות. ד ישראל שהמיר והיו לו בתים בשכונת ישראל שעירב לכל השנה, אם אין לו פתח אחר כלל הוא אוסר בכל שבת שחל לאחר שהמיר, אבל אם יש לו פתח אחר לשכונת העכו"ם, אפילו הוא פתח קטן שלא היה רגיל בו מתחלה, דוחין אותו אצל פתח הפתוח לשכונת העכו"ם.

כח חשון **שפו דיני שיתוף בעירוב, ובו ט' סעיפים**

א אסרו חכמים לטלטל מן החצירות למבוי, והתירוהו ע"י שיתוף שגובין פת או דבר אחר ממיני מאכל מכל חצר וחצר ונותנים אותו בא' מן החצירות ואנו רואים כאילו פתוח כל המבוי לאותו חצר. ומפני שאינו אלא לשתף החצרות, יכולים ליתנו באויר החצר או בבית שאין בו ארבע על ארבע. וא"צ ליתנו בבית, רק שיהיה במקום המשתמר הילכך אין נותנים אותו באויר המבוי. (וע"ל סי' שס"ו). **ב** ישראלים שדרים בג' מקומות חלוקים, ודלתות כל א' מהמקומות נעולים בלילה והשמש גובה קמח מכלם, אינו מועיל להם להשתתף, ששיתוף מבוי צריך שיהיה מונח בחצר שבמבוי, ואלו שנבדלים זה מזה ורחוקים אין שיתופן א' ואין מבואיהן כא'. הגה: ואם עירבו במקום אחד, אין האחרים שלא עירבו אוסרים עליהם הואיל ואין להם דריסת הרגל זה על זה, כי אין כל העיר חשובה כמבוי אחד אע"פ שיושבין בהיקף חומה אחת. (כ"י סי' שצ"ב בשם חזה התנופה). **ג** ככל משפטי עירובי חצירות ושיעורו, ושאשתו מערבת בשבילו, ושמערבין שלא לדעתו אם אין הבית פתוח אלא לחצר א', ושקטן יכול לגבותו, ושיכול א' לזכות לכלם (ושאם היו שותפין א"צ לערב), כך דיני שתוף. הגה: ואפילו היה משותף עם שכיניו בסחורה, לזה בין ולזה בשמן, אין צריך להשתתף; והוא שיהיה בכלי אחד (טור סי' שס"ו). **ד** משתתפין בכל מיני מאכל ואפילו ד' וה' מיני מאכל מצטרפין למזון שתי סעודות. **ה** בכל מיני מאכל משתתפין, חוץ מגודגדניות שהוקשו לזרע, ותבלין ופולין יבשים, ולא בעלי בצלים שלא גדלו אורך זרת, ולא בכמהין ופטריות, ולא בכפניות, ולא בעדשים, ולא בחטים ושעורים, ולא בירק שהוא בשיל ולא בשיל, ולא במים לבדו ולא במלח לבדו, אבל אם עירבם יחד משתתפין בהם. וי"א דדוקא כשנתן לתוכן שמן. וי"א שמערבין בתבלין. **ו** כל דבר שרגילים ללפת בו את הפת, שיעורו ללפת בו פת הנאכל לשתי סעודות. וכל שאין מלפתין בו הפת, שיעורו כדי לאכול ממנו ב' סעודות. ובשר חי לא הוי ליפתן וצריך כדי שיאכל ממנו ב' סעודות. אבל צלי הוי ליפתן, ושיעורו ללפת בו ב' סעודות. חומץ הוי ליפתן. וכן יין מבושל. אבל יין חי, לא הוי ליפתן ושיעורו שתי רביעיות; וכן שיעור שאר משקים. **ז** משתתפין בשני ביצים, אפילו חיים, בשני רמונים, בחמשה אפרסקים, בליטרא ירק בין חי בין מבושל, בפולים לחים מלא היד, בתפוחי יער מלא הקב. **ח** משתתפין אפילו באוכל שאינו ראוי לו אם ראוי לשום אדם, כגון לנזיר ביין, ולישראל בתרומה. וכן (הנודר) מאוכל זה או נשבע שלא יאכלנו, משתתף בו. ויש אומרים דהיינו דוקא כשנדר או נשבע שלא יאכלנו אבל אם נדר או נשבע שלא יהנה ממנו, אין משתתפין לו בה. ואם אמר קונם הנאתו או אכילתו עלי, לכ"ע אין משתתף בו). (טור). **ט** אמר על ככר היום חול ולמחר קדש או קונם, משתתפין לו בה, שבין השמשות עדיין לא נתקדש' ודאי וראויה היתה מבעוד יום. אבל אם אמר היום קונם ולמחר חול, אין משתתפין לו בה שאינה ראויה עד שתחשך. חצר הפתוח לשני מבואות ושיתף עם כל א' מהם, מותר עם כל א' מהם לטלטל ממנו לחצר ומחצר לתוכה, ואסור לטלטל כלים ששבתו במבוי זה למבוי האחר דרך החצר. ואם לא שיתף עם שום א' מהם, אם הוא רגיל עם שניהם לצאת ולבא בחול דרך עליהם, אוסר על שניהם. ואם הוא רגיל עם הא', ועם השני אינו רגיל, אותו שרגיל אוסר, ושאינו רגיל אינו אוסר. ואם שיתף עם אותו שאינו רגיל, הותר הרגיל לעצמו אם שיתפו ביניהם. וכן

ג כסלו

אם היה רגיל עם שניהם ושיתף עם א' מהם, מותר השני שהרי סילק עצמו ממנו. ואם המבוי שרגיל בו שיתפו ביניהם ואותו שאינו רגיל לא שיתפו, והוא לא שיתף לא עם זה ולא עם זה, דוחים אותו אצל שאינו רגיל ויסתלק מאותו שרגיל, כדי שיהא מותר כיון שהוא אינו מפסיד בדבר שהרי לא שיתף עמהם, ויש ריוח לאחרים שע"י זה יהיו מותרים, כופין אותו על מדת סדום.

שפז שותפין במבוי צריכין לערב בחצרות, ובו סעיף אחד

א המשתתפין במבוי צריכים לערב בחצירות כדי שלא ישכחו התינוקות תורת עירוב, שהרי אין התינוקות מכירים מה נעשה במבוי. לפיכך אם נשתתפו במבוי בפת, סומכין עליו ואין צריכין לערב בחצרות שהרי התינוקות מכירים בפת. וי"א שאם לא עירבה כל חצר לעצמה, אין סומכין על השיתוף; אבל כשכל חצר עירבה לעצמה, ואח"כ נשתתפו במבוי ולא עירבו דרך פתחים שביניהם, מותרים להשתמש בחצירות שבמבוי דרך פתחים שביניהם, שסומכים על שיתוף במקום עירוב. ואם עירבו דרך פתחים שביניהם ולא נשתתפו במבוי, מותרות להשתמש החצרות במבוי, שסומכים על עירוב שעירבו החצרות דרך פתחים במקום שיתוף. הגה: ויש אומרים דסומכין אשיתוף במקום עירוב אפילו לא נשתתפו אלא ביין, וכן סומכין אעירוב במקום שיתוף (הרא"ש והמרדכי פ' הדר וטור). ולעיל, סי' שס"ו ס"ז בהג"ה, כתבתי דאנו נוהגין לכתחלה שלא לעשות רק שיתוף א' בקמח; ונ"ל הטעם כי עירוב שלנו שכל א' מבני החצר נותן לשיתוף, הוי כעירוב ושיתוף ביחד, ולכתחלה אין לעשות יותר. והא שהצריכו שיתוף ועירוב, היינו בזמן הגמרא שבני החצר לא נתנו לשיתוף רק החצר עירבו ביחד וא' מבני החצר נותן לשיתוף, אבל בכה"ג כ"ע אין עושין רק שיתוף א', ואי עביד יותר ובירך עליו הוי ברכה לבטלה (ד"ע ותשובת מהר"ם שהביא הב"י).

שפח דין אם לא עירבו החצרות יחד וגם לא נשתתפו במבוי, ובו סעיף אחד

א אם לא עירבו החצרות יחד, וגם לא נשתתפו במבוי, מותר לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו, בין עירבו חצרות עם הבתים בין לא עירבו. ולהרב רבינו משה בר מיימון, דוקא כשלא עירבו חצרות עם הבתים אבל עם עירבו חצרות עם הבתים אין מטלטלין במבוי אלא בארבע אמות.

שפט אינו יהודי שיש לו חלון פתוח למבוי, ובו סעיף אחד

א אינו יהודי הדר במבוי, ויש לו חלון אחורי ביתו פתוח לבקעה או לקרפף, אפילו אין בו אלא ד"ט על ד"ט, אינו אוסר על בני מבוי אפי' מכניס ומוציא גמלים וקרונות דרך המבוי כל היום, שחפץ יותר באותו שפתוח לו מאחוריו לבדו שיש לו אויר, והוי פתחו למבוי כמו שאינו רגיל, שאינו אוסר. והוא שיש בבקעה או בקרפף יותר מסאתים, אבל אם אין בו אלא סאתים, קטן הוא ולא ניחא ליה ביה. וישראל שיש לו פתח למבוי ופתח מאחוריו לקרפף, ושכח ולא עירב, אם הקרפף יותר מסאתים, אוסר לפי שאינו ראוי לו ואינו מסתלק מן המבוי, ואם הוקף לדירה, אפילו יותר מסאתים אינו אוסר כיון שראוי לו. ויש מי שאומר דאדרבה, אם הוקף לדירה אפילו בית סאתים אוסר, שכיון שהוקף לדירה אין בו אויר ואינו חפץ בו להסתלק בשבילו מן המבוי.

שצ מבוי שצדו אחד אינו יהודי וצדו אחד ישראל, ובו ב' סעיפים

א מבוי שצדו א' אינו יהודי וצדו א' ישראל, ובית של ישראל אחר אצלו פתוח לר"ה ולא למבוי, וחלון בינו לבין ישראל הדר במבוי, אינו יכול לערב דרך החלון שביניהם להוציא כליו למבוי דרך בית ישראל שכנו הפתוח למבוי; אבל אם פתח ביניהם, מותר. ויש מי שאוסר אף בפתח פתוח ביניהם. ב מבוי שצדו א' עכו"ם וצדו א' ישראלים, והיו חלונות פתוחות מחצרם לחצרו של ישראל ועירבו כולם דרך חלונות, אע"פ שנעשו כאנשי בית א' ומותרים להוציא ולהכניס דרך חלונות, הרי אלו אסורים להשתמש במבוי דרך פתחים עד שישכרו מן העכו"ם.

שצא דין בטול רשות לאותן ששכחו לערב, ובו ב' סעיפים

א ככל משפטי ביטול למי ששכח ולא עירב בחצרו, כן הוא במבוי. שאם שכחה חצר אחת ולא נשתתפה, מבטלת רשותם לשאר בני המבוי או הם לה, אע"פ שהם רבים, שבני החצר גבי מבוי חשובים כיחיד בחצר. וככל משפטי ישראל בחצר עם העכו"ם, כן הוא במבוי או בעיר, שאין אסור לטלטל במבוי או בעיר המוקפת חומה עד שיהיו שתי חצרות של בתי ישראל בעיר, אבל חצר אחת, לא, אפילו אם הרבה בתים של ישראל פתוחי' לתוכה; והוא שתהא העיר מוקפת חומה לדירה. וסתם עיירות הן מוקפות לדירה. וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה. וכשיש ב' חצרות של בתי ישראל בעיר צריכים לשכור מכל חצר וחצר של אינו יהודי, ואין מספיק במה שישכור משר העיר. הגה: ויש אומרים דדוקא לענין להוציא ולהכניס לרשות העכו"ם, אבל לטלטל במבוי יכול לשכור מן השר שהרי דרך המבוי הוא של השר ויכול לסלק כל העכו"ם משם. (ריב"ש סי' תש"י) במה דברים אמורים בשר שאין הבתי' שלו וגם אין לו רשות להשתמש בבתי בני העיר כלל אפילו בשעת מלחמה, אבל במקום שכל צרכי העיר אינם נעשים אלא על פי השר או הממונה שלו, ודאי ששכירות מהשר ההוא או משכירו ולקיטו מהני, שהרי יש לו רשות להושיב אנשיו וכלי מלחמתו בבתי בני העיר בשעת מלחמה שלא מדעתם. ב ישראלים הדרים בחצר יחידי בעיר של עכו"ם שהיא מוקפת חומה, ועברו יהודים אחרים דרך שם בשבת ונתאכסנו בחצר אחרת, אינם אוסרים עליהם דאורח אינו אוסר, ומותרים לטלטל בכל העיר. (וע"ל סוף סי' ש"ע).

שצב דיני עירובין לעיר, ובו ח' סעיפים

א עיר שהיתה קנין יחיד, אפילו נעשית של רבים, משתתפים כולם שיתוף א' ויטלטלו בכל המדינה. וכן אם היתה של רבים ויש לה פתח אחד, משתתפים כולם שיתוף א'. אבל אם היתה של רבים ויש לה שני פתחים שהעם נכנסים בזה ויוצאים בזה, אפילו נעשית של יחיד אין מערבין את כולה, אלא מניחין ממנה מקום א', אפילו חצר אחת ובית לתוכה, ומשתתפין השאר ויהיו אלו המשתתפין כולם מותרים בכל העיר חוץ מאותו מקום ששיירו, ויהיו אותם הנשארים מותרים במקומם בשיתוף שעושים לעצמם. ואם היו הנשארים רבים, אסורים לטלטל בשאר כל העיר. ודבר זה משום היכר הוא, כדי שידעו שהעירוב התיר להם לטלטל בעיר זה שרבים בוקעים בה שהרי המקום שנשאר ולא

נשתתף עמהם אין מטלטלים בו אלא אלו לעצמן ואלו לעצמן. ואם רצו לערב מבוי מבוי בפני עצמו, כל שכן דמהני דאין שיור גדול מזה. הגה: וצריך שיעשו ביניהם שני פסין של שני משהויין אם הוא רחב עשר אמות, וביתר מי' צריך צורת פתח. (טור). ב עיר של רבים שיש לו פתח א' וסולם במקום אחר, מערבין את כולה ואינה צריכה שיור שאין הסולם שבחומה חשוב כפתח. ואפילו העמיד הרבה סולמות זה בצד זה עד רוחב עשרה, לא חשיב כפתח. ואם יש לה שני פתחים ויש אשפה לפני אחד מהם, כאילו אין שם אלא פתח א'. ג הבתים שמניחים אותם שיור, אע"פ שאינם פתוחים לעיר אלא אחוריהם לעיר ופניהם לחוץ, ואפילו הוא (רק בית אחד אפי') בית הבקר או בית התבן שאינם צריכים לערב, עושים אותם שיור ומערבין את השאר. ד עיר שנשתתפו כל יושביה חוץ במבוי א', הרי זה אוסר על כולם. ואם בנו מצבה על פתח המבוי, אינו אוסר עליהם. לפיכך עיר שהיתה קנין יחיד, אפילו נעשית של רבים, אין מערבין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי מבוי ובונה כל מבוי ומבוי מצבה על פתחו אם רצה לחלוק רשותו מהם כדי שלא יאסור על שאר המבואות. ה במה דברים אמורים שאין מערבין אותה לחצאין, בעיר מוקפת חומה גבוה י"ט ויש לה דלתות, אבל אם לא היתה העיר כולה מוכשרת במחיצות ובאו להכשיר חציה ולערבה, הרשות בידם. ו זה שאמרנו שאין מערבין אותה לחצאין, היינו לומר שאין לחי וקורה מועיל לסלקם זה מזה, אבל בפס ארבעה או בשני פסין שני משהויין נחלקים אלו מאלו ומערבין לחצאין. ואם הוא רחב מעשר אמות, עושה צורת פתח. הגה: או יעשה מחיצה גבוה עשרה לפתח מבואו. (טור). י"א הא דעיר של יחיד אסור לחלק היינו לארכה, מאחר דשניהם צריכים לילך לרה"ר שבתוכה. אבל לרחבה, ואלו יוצאים בשער זה ואלו יוצאים בשער זה ואין להם דריסת הרגל זה על זה, מערבין לחצאין ועושין תקון ביניהם כמו שנתבאר לעיל סי' שס"ג דעד עשרה מהני לחי או קורה, וביתר מעשרה צורת הפתח. (הגהות מיימוני פ"ה מהלכות עירובין והרא"ש והטור). ז עיר של רבים ונתמעטה ועמדה על חמשים דיורים, א"צ שיור. ח המזכה בשיתוף לכל בני העיר אם עירבו כלם עירוב א' א"צ להודיעם שזכות הוא להם. ודין מי ששכח ולא נשתתף עם בני העיר, או מי שהלך לשבות בעיר אחרת או עכו"ם שהיה עמהם בעיר, דין הכל כדינם בחצר ומבוי.

שצג דין עירוב ביום טוב שחל בערב שבת ודין בין השמשות לערב, ובו ג' סעיפים

א אין מערבין עירובי חצירות ושיתופי מבואות בי"ט שחל להיות בע"ש. ואם שכח ולא עירב מערב יום טוב, וחלו שני ימים טובים ביום החמישי ויום ששי, יערב בי"ט על תנאי שיאמר: אם היום חול יהא זה עירוב, ואם היום קודש אין בדברי כלום. ולמחר יאמר: אם היום קודש הרי עירבתי מאתמול, ואם היום חול יהא זה עירוב. והני מילי בשני י"ט של גליות, אבל בשני ימים טובים של ר"ה, לא, דכיומא אריכתא דמיא. (ועיין לקמן סי' תקכ"ח). ב א' עירובי חצרות וא' שיתופי מבואות מערבין אותם בין השמשות, ואפילו אם כבר קבל עליו תוספת שבת. ויש אוסרים אם קבל עליו תוספת שבת. ג עירב לשנים, לאחד מבעוד יום ונאכל העירוב בין השמשות, ולא' עירב בין השמשות, שניהם קנו עירוב; שלאותו שנאכל עירובו בין השמשות אנו חושבים אותו לילה, ולאותו שהניח עירובו בין השמשות חושבים אותו יום. אבל אם עירב עליו בין השמשות ונאכל עירובו בין השמשות, אסור.

כט חשון **שצד** ספק עירוב מה דינו, ובו ג' סעיפים

א ספק עירוב, כגון ספק אם היה קיים בין השמשות אם לאו, מותר; והוא שהיה לו חזקת כשרות כגון שהניחו שם ואירע בו ספק, אבל אם לא היה לו חזקת כשרות כגון ספק אם הונח שם אם לאו, לא. **ב** צריך שיהא העירוב בין השמשות במקום שראוי ליטלו, הלכך אם נפל עליו גל ואינו יכול ליטלו בלא מרא וחצינא, אסור. הגה: והעירוב א"צ להיות קיים רק בין השמשות. (טור). ויכול לאכלו כשודאי חשיכה (הגהות אשירי ומרדכי פרק בכל מערבין). ויש לבצוע עליו בשחרית בשבת (מנהגים). ודוקא במקום שנוהגים לערב כל ערב שבת, אבל עדיף טפי לערב על כל השנה בפעם אחת כדלעיל סי' שס"ח (ב"י). **ג** נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח קודם שחשכה, אם אי אפשר להוציא העירוב אלא אם כן עשה מלאכה גמורה בין השמשות, הרי זה כמי שאבד ואינו עירוב שהרי אי אפשר לאכלו.

שצה דיני ברכת עירוב, ובו סעיף אחד

א מצוה לחזור אחר שיתופי מבואות ומברך עליו: על מצות עירוב, ואומר: בזה השיתוף יהיה מותר לכל בני המבוי להוציא ולהכניס מחצירות למבוי (ומהם לבתים) (ב"י בשם שבולי לקט) בשבת. אימתי מברך עליו, בשעה שמקבץ אותו מבני המבוי, או בשעה שמזכה להם. הגה: ואם גבו אותו לשם עירוב ושכחו ולא ברכו עליו, הוי עירוב כי אין הברכה מעכבת. (אגור ושבולי לקט עס"ס שס"ז).

הלכות תחומין

שצו דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת, ובו ב' סעיפים

ד כסלו

א שבו איש תחתיו (שמות טז, כט), מכאן שכל אדם יש לו ד' אמות בכל מקום, אפילו יצא חוץ לתחום. ומודדים לכל אדם באמה שלו, ואם היה ננס באיבריו נותנים לו ארבע אמות בינוניות של כל אדם, שכל אחת מהן ששה טפחים. הגה: ואלו ד' אמות מודדין לו מרווחות, והוא באמצען. (טור). ויש אומרים דמותר להלך ארבע אמות לכל צד, אבל לטלטל אין לו רק ארבע אמות עם אלכסונן, כמו שנתבאר לעיל סימן שמ"ט. (טור בשם הרז"ה והמגיד פי"ב בשם רשב"א). **ב** בכל מקום שקדש עליו היום, אם הוא מוקף לדירה אפילו אין בו עתה דיורין, חשוב כולו כד' אמות. ואם אינו מוקף לדירה, עד סאתים חשוב כולו כד' אמות. ואפילו שבת בתל גבוה, ובקמה קצורה ושבלים מקיפות אותה, חשיבי כד' אמות עד סאתים.

שצז דין שביתת היחיד וכליו ומהלך אלפים אמה, ובו י"ח סעיפים

א כל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח, חוץ מארבע אמותיו או מהמקום ששבת בו. **ב** קדש עליו היום בבקעה ואינו יודע תחום שבת, מהלך אלפים פסיעות (בינוניות) (טור) שהם תחום שבת. **ג** כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת וביום טוב אלא אלפים אמה לכל רוח, כך כליו ובהמתו אין יכול שום אדם להוליכם חוץ לאלפים אמה של בעליהם.

ואם עירבו בעליהם לרוח א', אין שום אדם יכול להוליכם לרוח האחרת, אפילו פסיעה אחת, במקום שאין הבעלים יכולים לילך. הגה: ועיין לעיל סוף סימן ש"ה אם מותר למסור בהמה לעכו"ם במקום שיש לחוש שיוציאנה חוץ לתחום. ד המוסר בהמתו לבנו הרי הוא כרגלי האב. ה מסרה לרועה, אפילו נתנה לו בי"ט, הרי הוא כרגלי הרועה. ואם מסרה לשני רועים, הרי היא כרגלי בעליה מפני שלא קנה א' מהם. ו שור של פטם, כרגלי מי שלקחו לשחטו ביו"ט. וכן אם שחטו בעליו בי"ט ומכרו בשרו, כל א' מהלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא הולך. ז שור של רועה, כרגלי אנשי אותה העיר. ח כלים המיוחדים לאחד מהאחים שבבית, הרי הם כרגליו. ושאינן מיוחדים, אין יכולים להוליכם אלא למקום שכולם יכולים לילך. ט שנים ששאלו חלוק זה לילך בו שחרית וזה לילך בו ערבית, לא יוליכו אלא למקום ששניהם יכולים לילך. ואם עירב זה לסוף אלפים למזרח וזה לסוף אלפים למערב, לא יזיזוהו ממקומו. י ב' שלקחו בהמה בשותפות ושחטוה ביום טוב, אע"פ שלקח כל א' מנתו הרי כל הבשר כרגלי שניהם. אבל אם לקחו חבית של יין וחלקוה ביום טוב, חלקו של כל א' מהם כרגליו. יא השואל כלי מחבירו מערב יום טוב, אפילו לא לקחו עד הלילה הרי הוא כרגלי השואל. ואם שאלו ממנו ביום טוב, אע"פ שדרכו לשאלו ממנו בכל יום טוב, הרי הוא כרגלי המשאיל. יב האשה ששאלה מחברתה מים ומלח לעיסתה ותבלין לקדירתה בי"ט, הרי העיסה ותבשיל כרגלי שתיהן. יג לקח מחבירו בי"ט גחלת, לא יוליכנה אלא כרגלי הנותן; אבל אם הדליק נר או עץ משלהבת חבירו, הרי הוא כרגלי זה שהדליק. יד בור של יחיד הרי הוא כרגלי בעליו; ושל אותה העיר, כרגלי אנשי אותה העיר; ושל הפקר, כרגלי הממלא. טו נהרות המושכים ומעיינות הנובעים הרי הם כרגלי הממלא; היו באים מחוץ לתחום לתוך התחום, ממלאים מהם בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב. טז מילא מים מבור של הפקר לצורך חבירו, הרי הם כרגלי הממלא. יז מי שהיו לו פירות מופקדים בעיר אחרת רחוקה ממנו ועירבו בני אותה העיר לבא אצלו, לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו. במה דברים אמורים, כשייחד להם קרן זוית; אבל אם לא ייחד להם, הרי הם כרגלי זה שהם מופקדים אצלו. יח מי שזימן אצלו אורחים בי"ט לא יוליכו בידם מנות למקום שאין בעל הסעודה יכול לילך בו, אא"כ זיכה להם מערב יו"ט ע"י אחר במנות אלו.

שצח דין היאך מודדין אלפים אמה, ובו י"א סעיפים

א הבא למדוד אלפים אמה של תחום העיר, אם היתה העיר אריכא וקטינא או שהיתה מרובעת ולא לרבוע העולם, הואיל ויש להם ארבע זויות שוות מניחים אותה כמות שהיא ומודדים לה אלפים אמה לכל רוח מארבע רוחותיה. ב היתה עגולה, עושין לה זויות ורואים אותה כאילו היא בתוך המרובע, ומודדין חוץ מצלעות אותו מרובע אלפים אמה לכל רוח שנמצא משתכר הזויות; וכן אם היתה העיר משולשת או שיש לה צלעות רבות, מרבעים אותה ואח"כ מוציאין חוץ למרובע אלפים אמה לכל רוח. ג כשהוא מרבעה, מרבעה בריבוע העולם, כדי שתהא כל רוח ממנו משוכה כנגד רוח מרוחות העולם ומכוונת כנגדם. ד היתה רחבה מצד א' וקצרה מצד א', רואין אותה כאילו כולה רחבה. היתה עשויה כמין גם או כקשת, אם יש בין שני ראשיה פחות מארבע אלפים אמה מודדין לה מן היתר ורואין את כל הרוחב שבין היתר והקשת כאלו הוא מלא בתים;

ואם היה בין שני ראשיה ד' אלפים, אין מודדין לה אלא מן הקשת. הגה: ויש אומרים מן המקום שנתקצר שם הקשת שאין בו ארבע אלפים אמה. וכל זה שיש בין הקשת והיתר יותר מאלפים, אבל אם אין ביניהם אלפים מודדין בכל ענין מן היתר, וכן נראה להקל. (הגהות מיימוני פרק כ"ה מהלכות שבת והרא"ש והטור). ה כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר, אם היה בינו ובין העיר ע' אמה ושני שלישים שהוא צלע בית סאתים המרובעות או פחות מזה, הרי זה מצטרף לעיר ונחשב ממנה וכשמודדין לה אלפים אמה לכל רוח מודדין חוץ מבית דירה זה. הגה: ויש אומרים שאין מתחילין למדוד מיד מן הבית אלא מותחין חוט על פני רוחב העיר נגד הבית ומרחיקין משם שבעים אמה ושיריים ומתחילין, וכן בכל מקום שמודדין (טור). וכן נראה לי להקל. ו היה בית קרוב לעיר בשבעים אמה, ובית שני קרוב לבית הראשון בשבעים אמה, ובית שלישי קרוב לשני בשבעים אמה וכן עד מהלך כמה ימים, הרי הכל כעיר אחת וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון; והוא שיהיה בית דירה זה ד' אמות על ד"א או יותר. וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזנים, ובית תפלה לא"י שיש בו בית דירה לכהנים, והאוצרות שיש בהם בית דירה, והגשר והקבר שיש בהם בית דירה, ושלש מחיצות שאין עליהם תקרה ויש בהם ד"א על ד"א, והבית הבנוי בים, ושתי מחיצות שיש עליהם תקרה ומעזיבה, ומערה שיש בנין על פיה ויש בה בית דירה, כל אלו מצטרפין עמה ואם היו בתוך שבעים אמה ושיריים, ומאותו הבית היוצא רואים כאלו חוט מתוח על פני כל העיר ומודדין חוץ מאותו החוט אלפים אמה. אבל שתי מחיצות שאין עליהם תקרה אע"פ שדרים ביניהם, והגשר והקבר ובהכ"נ ובית תפלה לא"י והאוצרות שאין בהן בית דירה, והבור והשיח והמערה והשובח ובית שבספינה, כל אלו וכיוצא בהם אין מצטרפין עמה. הגה: ואם היו שני בתים כאלו נגד העיר, דינם כעיר העשויה כקשת. (טור). ז היו שתי עיירות זו סמוכה לזו קמ"א אמות ושליש כדי שיהיה ע' אמה ושיריים לזו ושבעים אמה ושיריים לזו, חשובים שתיהם כעיר אחת ונמצאת כל עיר מהן מהלכת את כל העיר השניה וחוצה לה אלפים אמה. הגה: וכן חומת העיר שנפרצה מב' רוחותיה זו כנגד זו וחרבו הבתים שביניהם עד קמ"א אמה ושליש, דינו כסתום. (טור). אבל בית אחד, אפילו גדול הרבה, אין לו דין עיר לתת לו שבעים אמה ושיריים, (תוספות והרא"ש פרק כיצד מעברין וטור). ח היו שלשה כפרים משולשים, אם יש בין האמצעי ובין כל אחד מהחיצונים אלפים אמה או פחות מכאן, (מלבד רוחב העיר האמצעי) (טור), ובין שנים החיצונים רפ"ג אמות פחות שליש כדי שיהיה בין כל אחד מהם ובין האמצעי כשתראה אותו כאלו הוא ביניהם קמ"א ושליש, הרי שלשתן כמדינה אחת ומודדים להם אלפים אמה לכל רוח מחוץ לשלשתן, (וי"א דאין מודדין מן האמצעי רק מחומותיה), (תוס' והרא"ש פר כיצד מעברין וטור). ט עיר שיושבת על שפת הנחל שרוב העתים הוא יבש ומשתמשים בו, שאינו מלא אלא בשעת הגשם, אם יש לפניה מצבה רוחב ד' אמות על שפת הנחל, כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל, נמצא הנחל בכלל העיר, ומודדין לה אלפים אמה משפת הנחל השני ויעשה הנחל כולו בכלל העיר מפני המצבה הבנויה בצדה; ואם לא היה שם מצבה, אין מודדים להם אלא מפתח בתיהם, ונמצא הנחל נמדד מן האלפים שלהם. י יושבי צריפים, דהיינו שיושבים באהלים שעושין מהוצין וערבה, אין להם דין עיר ולפיכך אין מודדין להם אלפים אמה אלא מפתח בתיהם. (אם אין להם כמין היקף מחיצה י' או חריץ י' סביב בתיהם) (ב"י בשם שבולי לקט). ואם יש שם שלש חצרות של שני בתים קבועים של אבן או של נסרים, אלו עושים את כלם קבע ויש להם

דין עיר ומרבעים אותה ונותנין לה אלפים אמה לכל רוח כשאר העיירות. **יא** עיר שהוקפה ואח"כ ישבה, מודדין לה ממקום ישיבתה; ישבה ואחר כך הוקפה, מודדין לה מחומתה.

שצט במה מודדין התחומין ומקום המדידה ומי הוא המודד, ובו י"א סעיפים

א אין מודדין תחום העיר אלא בחבל של פשתן של חמשים אמה, לא פחות שהוא נמתח ביותר, ולא ארוך יותר מפני שאינו נמתח כראוי. **ב** אם יש נהר לפניו לסוף ע"ה אמה, לאחר שמדד חמשים אמה חוזר לאחוריו כ"ה אמה כדי שיהא החבל של נ' אמה שלם עד הנהר. **ג** ישים החבל כנגד לבו וימתחנו בכל כחו. **ד** לא ימדוד אלא כנגד העיר. אפילו אם יש הרים וגאיות כנגדה, לא ילך מכנגדה בצדה שהוא ישר וימדוד שם ויחזור כנגד העיר לפי מדה שמדד שם, אלא ימדוד כנגד העיר. וכשיגיע להר, אם הוא כ"כ זקוף שאם יורידו חוט המשקולת מראשו לא יתרחק מכנגדו למטה בשיפולו ד' אמות, אז אין צריך למדוד (כל כך) הירידה והעליה אלא אם יש מישור בראשו, ואם אין מישור בראשו אינו מודד כלל. ואם חוט מתרחק מכנגדו ארבע אמות ומתלקט י' מתוך ה', דהיינו שבהילוך ה' אמות של שיפוע עולה עשרה טפחים, אז רואים אם אין משפתו אל שפתו אלא נ' אמה מבליעו בחבל של נ' אמה שזוקף עץ גבוה בשפתו מזה ועץ אחר כנגדו בשפתו מזה ומותח חבל מזה לזה; ואם אינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה, מודדו בחבל של ד' אמות. וכן יעשה, אחד עומד ברגלי ההר למטה ואחד למעלה ממנו ברחוק ד' אמות, ונותן התחתון החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו, ועולה התחתון למקום שעומד העליון והעליון עולה ד' אמות ומודדין כבתחלה, וכן יעשה עד שימדוד כולו. ואם הוא משופע יותר, שבהילוך ד' אמות עולה י' טפחים, אז הקילו בו ולא הטריחוהו להבליעו בחבל של נ' אמה ע"י קורות, אלא אם אין בו אלא חמשים אמה ישער אותו כמה יש בו לפי אומד הדעת; ואם יש בו יותר מנ' אמה, מודדו בחבל של ארבע אמות. **ה** הגיע לגיא, אם חוט המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ד' אמות אז רואים אם יכול להבליעו בחבל של נ' אמה, מבליעו; ואם לאו, מודדו בחבל של ד' אמות והוא שלא יהא עמוק יותר מאלפים, אבל אם הוא עמוק יותר מאלפים מודד הירידה והעליה של כל השיפוע. ואם אין החוט מתרחק מכנגדו ד' אמות, אז אם יכול להבליעו בחבל של נ' אמה, מבליעו; ואם לאו, אינו מודד כלל השיפוע של ירידה ועליה אלא המישור של מטה, ואפילו אם עמוק יותר מאלפים. **ו** הגיע להר (או לגיא) וכל מה שהוא ממנו מכנגד העיר הוא רחב מחמשים אמה שאינו יכול להבליעו, כגון שהוא במזרח העיר וכל אורך מזרח אינו יכול להבליעו, אם יכול להבליעו בתוך אלפים של צד צפון או דרום ילך שם ויבליעו כיון שהוא עדיין בתוך התחום של צד העיר; אבל אם אינו יכול להבליעו בתוך אלפים של צד העיר, לא יתרחק יותר לצד העיר כדי להבליעו. **ז** אין סומכין אלא על מדידת אדם מומחה שהוא יודע מדת הקרקע. **ח** היו לנו תחומי שבת מוחזקין, ובא מומחה ומדד, ריבה בתחום מהם ומיעט בתחום, שומעין לו אף בתחום שריבה. הגה: מדד ומצא מדתו במזרחית צפונית יתירה על שכנגדו במזרחית דרומית, מותח החוט של סימן התחום מזה לזה באלכסון, (הרא"ש וטור). וי"א בשוה, לפי המקום שריבה בו. (ב"י בשם רש"י ורשב"א).

ל חשון

ט אם באו ב' מומחים ומדדו את התחום, אחד ריבה ואחד מיעט, שומעין למרבה, ובלבד שלא ירבה יותר ממדת אלכסונה של עיר. כיצד, בעת שירבה זה נאמר: שמא הא' מקרן אלכסון של עיר מדד האלפים, ולפיכך מיעט מדתו ונמצא צלע התחתון בינו ובין העיר פחות מאלפים; וזה האחרון מדד אלפים מצלע העיר. ואין מחזיקין על הראשון שטעה ביותר על זה. י עושין התחומין כטבלא מרובעת, דהיינו שמודד על פני כל אורך העיר למזרח אלפים אמה לחוץ, וכן לצפון, ואח"כ רואים כאילו היתה טבלא מרובעת בקרן למלאותו ונמצא התחום בקרן אלפים ואלכסונן, שהם אלפים ות"ת. אבל לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים באלכסון וכן בקרן שכנגדו ויתן החוט מזה לזה, שא"כ מפסיד הת"ת שבקרן וגם לא יהיה התחום כנגד העיר אלא אלף ותכ"ח. יא אפילו עבד אפילו שפחה נאמנים לומר: עד כאן תחום שבת. אבל קטן, לא, בעודו קטן; אבל נאמן הגדול לומר: זכור אני שעד כאן היינו באים בשבת כשהייתי קטן, וסומכין על עדותו.

ה כסלו

ת מי שישב לו בדרך לנוח ולא ידע אם הוא בתחום אם לאו, ובו סעיף אחד

א מי שהיה בא בדרך ליכנס לעיר וישב בדרך לנוח וחשכה לו, ולא ידע שהוא בתחום העיר ואחר כך מצא עצמו בתחומה, קנה שביתה בעיר ונכנס לתוכה בשבת, ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח. אבל אם לא היה דעתו ליכנס למדינה זו, קנה שביתה במקומו ומשם יש לו אלפים אמה לכל רוח. ואם כלים אלפים אמה ממקום שביתתו בחצי העיר, אינו מהלך בעיר יותר מחציה. הגה: והוא הדין אם היה בדעתו ליכנס לעיר ואמר שביתתי במקומי, נמי דינא הכי. (המגיד פרק כ"ז).

תא מי שישן בדרך וחשכה לו קונה, אלפים אמה לכל רוח, ובו סעיף אחד

א מי שישן בדרך וחשכה לו, קנה שביתה במקומו ויש לו אלפים אמה לכל רוח. ודוקא באדם, משום דהואיל ואם היה נעור היה קונה ישן נמי קונה; אבל חפצי הפקר אינם קונים שביתה והם כרגלי הזוכה בהם תחלה שיכול להוליכן למקום שילך הוא. אבל חפצי נכרי, קונין שביתה במקומן אע"פ שבעליהם לאו בני שביתה נינהו, גזירה חפצי נכרי אטו חפצי ישראל. ואם הוציאן נכרי חוץ לתחומן והביאן לעיר, יכולים לטלטל בכולה, שכולה כארבע אמות ובלבד שתהא מוקפת לדירה. וסתם עיירות מוקפות לדירה, שבונים בתים תחלה ואח"כ מקיפים אותם; אבל סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה. הגה: ולכן יש ליזהר ישראל שהשאיל כליו לנכרי והחזירן בשבת, שלא לטלטלן חוץ מד' אמות, אם אין העיר מוקף מחיצה, שהרי הכלים קנו שביתה אצל נכרי (א"ז).

תב דין חריץ מים בין שני תחומין, ובו סעיף אחד

א חריץ מלא מים מכונסים שהוא בין שני תחומי שבת, מקצתו בתחום עיר זה ומקצתו בתחום עיר אחרת, שתי העיירות אסורות למלאות ממנו אפילו בתוך תחומם, שהמים שבתוך התחום קונים שביתת העיר ומתערבים אלו עם אלו וצריך לעשות מחיצה בסוף התחומין להפסיקן, ואפילו היא תלויה שאינה מגעת לקרקע החריץ ושל קנים בעלמא, סגי. הגה: ובור של תבן העומדת בין שני תחומין, אלו מאכילין מכאן ואלו מאכילין מכאן ואין חוששין שמא יקח א' מחלק חבירו. (גמרא פרק חלון) ואם המים מושכים, א"צ שום תיקון שאינם קונים שביתה והרי הם כרגלי הממלא.

תג דין בקעה שהקיפוה נכרים, ובו סעיף אחד

א שבת בבקעה והקיפוה נכרים בשבת מחיצות לדירה, אינו הולך בה אלא אלפים אמה שאינה כולה כד' אמות כיון שלא שבת באויר המחיצות, ומטלטל בכולה על ידי זריקה שיכול לזרוק אפילו חוץ לאלפים שהרי רשות היחיד גמור הוא כיון שהוקף לדירה. (אבל לטלטל ממש חוץ לארבע אמות, אסור אפילו תוך אלפים), (ב"י בשם תוספות הגהות אשירי פרק מי שהוציאוהו).

תד דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים, ובו סעיף אחד

א המהלך חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים, כגון שקפץ על גבי עמודים שגבוהים עשרה ואין בכל אחד מהם ארבעה טפחים על ד' טפחים, הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה או לאו; ומה שיהיה בדרבנן, יהיה ספיקו להקל, והואיל ואין בימים ובנהרות איסור תחומין דאורייתא לד"ה, לפי שאינם דומין לדגלי מדבר. הגה: מיהו אם היה הולך בדרך זה או על ידי קפיצת שם מתוך י"ב מיל חוץ לי"ב מיל, אזלינן לחומרא למאן דאמר תחומין י"ב מיל הוי דאורייתא. (ד"ע ותשובת רמב"ם). מי שבא בספינה בשבת והגיע לנמל, אם משנכנס השבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה למעלה מי' מקרקע הים או הנהר, יורד ואינו נמנע ויש לו אלפים אמה ממקום שפגע בו למטה מי'. הגה: ואם הוא ספק אם הוא למעלה מעשרה או לא', אזלינן לקולא (המגיד פכ"ז). ואם כבר יצא אלפים ממקום שפגע למטה מעשרה, דאין לו רק ד' אמות, מכל מקום אם צריך לצאת מן הספינה מכח גשמים שיורדים עליו או שחמה זורחת עליו או שצריך לנקביו וצריך מכח זה ליכנס בעיר, הוה ליה כל העיר כארבע אמותיו, וכיון דעל על. (א"ז ומרדכי והגהות אשירי פ' מי שהוציאוהו). וע"ל סי' ת"ו וע"ל סי' רס"ו מי שרוכב בדרך וחשכה לו בע"ש כיצד יעשה.

תה דין היוצא חוץ לתחום, ובו ט' סעיפים

א מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת, לא יכנס להיות כבני העיר ואין לו אלא ד' אמות מעמידת רגליו ולחוץ. **ב** היתה רגלו אחת תוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום, יכנס. **ג** מי שקידש עליו היום והוא חוץ לתחום העיר אפילו אמה אחת, לא יכנס להיות כבני העיר ואינו מהלך אלא אלפים אמה לכל רוח ממקום שקידש עליו היום. **ד** מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת, מותר לעשות לו מחיצה של בני אדם שעירבו לאותו רוח ויכולים לילך שם ויעשו סביביו כמו מחיצה ויכנס ביניהם; והוא שלא ידעו אותם שנעשית בהם המחיצה שלשם כך נקראו, אבל אם יצא לדעת, אסור. **ה** מי שהוציאוהו חוץ לתחום לסטים או רוח רעה או שאר כל אונס, או ששגג ויצא, אין לו אלא ארבע אמות. החזירוהו לתוך התחום, כאילו לא יצא והרי כל העיר כד' אמות כבתחלה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח; אבל אם חוזר לדעת, אין לו אלא ארבע אמות. הגה: וכן אם נכנס לספינה ויצאה הספינה חוץ לתחום וחזרה לאחוריה לנמל שהפליגה משם, הרי הוא כאילו לא יצא דהוה ליה כמו שהוציאוהו נכרים והחזירוהו, (א"ז). **ו** נתנוהו עובדי כוכבים חוץ לתחום בדיר או בסהר ומערה, או בעיר אחרת מוקפת חומה לדירה, או שנאנס בשאר אונס, או ששגג ויצא חוץ לתחום ונכנס לאחד מאלו ונזכר והוא בתוכו, מהלך את כולו; אבל אם יצא חוץ לתחומו לדעת, אע"פ שהוא בתוך א' מאלו אין לו אלא ד' אמות. **ז** מי שהפליגה ספינתו בים, מהלך את כולה הואיל ושבת באויר מחיצות; ואם נפחתו דופני ספינה בשבת, אם היא מהלכת,

מהלך את כולה, ואם היא עומדת אינו מהלך בה אלא ד"א. הגה: ואם באמצע יש לו מחיצות עשרה ובראשו אין לו, אזלינן בתר אמצעי, ואפי' אין לו כלל רק יש בו לחקוק עשרה, דאמרינן: חוקקין להשלים, (א"ז). ח יצא לדעת והחזירוהו עובדי כוכבים, אין לו אלא ארבע אמות; ומיהו אם החזירוהו לעירו (המוקפות מחיצות לדירה), (הרא"ש פ' מי שהוציאוהו ורבי ירוחם חי"ח וא"ז), כולו כארבע אמות; ואפילו יצא לדעת וחזר לדעת. (וע"ל דין סתם עיירות סי' ת"א). ט פירות שהוציאו חוץ לתחום והחזירום, אפילו במזיד, לא הפסידו מקומם שכל העיר להם כארבע אמות וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח כבתחלה אם הוא יום טוב; ואם הוא שבת, מותרין באכילה במקומם, ואפילו לאותו ישראל שהחזירם לצרכו במזיד, מ"ט, אנוסים הם. וכל זמן שלא הוחזרו והם חוץ למקומם, אם הוציאן בשוגג מותרים לאכלם ואסור לטלטלם חוץ לד"א, ואם הוציאם במזיד אסור לאכלם אפי' מי שלא הוציאם. ויש מתירים למי שלא הוציאם.

תו מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת, ובו סעיף אחד

א מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת, שאין לו אלא ד' אמות, והוצרך לנקביו, יכול לצאת מהם עד שימצא מקום צנוע לפנות; ועצה טובה לו שיתקרב בצד תחומו שאם לא ימצא מקום צנוע עד תחומו יכול ליכנס, ולאחר שנכנס הוי כאילו לא יצא כיון שנכנס ברשות; אבל אם מצא מקום צנוע קודם, לא יכנס אלא יפנה שם ויתרחק ממקום שנפנה עד שיכלה הריח, ושם יש לו ד' אמות. ואם נתרחק מהריח ונכנס בתחומו, כאילו לא יצא. ואם יצא לדעת, אין לו תקנה. זה שאמרנו בהוצרך לנקביו, י"א אפילו לקטנים ויש אומרים דוקא לגדולים.

תז מי הם שיכולין לילך חוץ לתחום, ובו ג' סעיפים

א מי שיצא חוץ לתחום ברשות, כגון חכמה הבאה לילד וכיוצא בזה, יש לה אלפים אמה לכל רוח באותו מקום שהגיע לו; ואם הגיע לעיר, הרי הוא כאנשי העיר ויש לו אלפים לכל רוח חוץ לעיר (ע"ל ססי' רמ"ח). ב היה יוצא ברשות והוא הולך בדרך, ואמרו לו: כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות, יש לו ממקומו. אלפים אמה לכל רוח; ואם היה מקצת התחום שיצא ממנו ברשות מובלע בתוך אלפים אמה שיש לו ממקומו, הרי זה חוזר למקומו וכאילו לא יצא. ג כל היוצאים להציל נפשות מיד עובדי כוכבים או מן הנהר או מן המפולת, יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו; ואם היתה יד כותים תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו, הרי אלו חוזרים בשבת למקומם ובכלי זיינם.

הלכות עירובי תחומין

תח דין הנחת העירוב וקניית השביתה, ובו ד' סעיפים

א (מותר לערב עירובי תחומין ולקנות שביתה סוף התחום, ולכן) מי שיצא מהעיר בע"ש והניח מזון שתי סעודות רחוק מהעיר בתוך התחום וקבע שביתתו שם, אע"פ שחזר לעיר

ולן בביתו, נחשוב אותו כאילו שבת במקום שהניח בו השתי סעודות, וזהו הנקרא עירובי תחומין. ויש לו להלך ממקום עירובו למחר אלפים אמה לכל רוח. לפיכך, כשהוא מהלך ממקום עירובו למחר אלפים אמה כנגד העיר, אינו מהלך בעיר אלא עד סוף מדתו; ואם היתה העיר מובלעת בתוך מדתו, תחשב העיר כולה כד"א וישלים מדתו חוצה לה. כיצד, הרי שהניח את עירובו ברחוק אלף אמה מביתו שבעיר לרוח מזרח, נמצא מהלך למחר ממקום עירובו אלפים אמה למזרח, ומהלך ממקום עירובו אלפים אמה למערב, אלף שמן העירוב עד ביתו ואלף אמה מביתו בתוך העיר, ואינו מהלך בעיר אלא עד סוף האלף, ואם היה מביתו עד סוף העיר פחות מאלף אפילו אמה אחת, שנמצאת מדתו כלתה חוץ לעיר, תחשב המדינה כולה כארבע אמות ויהלך חוצה לה תתקצ"ו אמה תשלום האלפים. לפיכך, אם הניח עירובו בריחוק אלפים אמה מביתו שבעיר, הפסיד את כל העיר ונמצא מהלך מביתו עד עירובו אלפים אמה, ואינו מהלך מביתו בעיר לרוח מערב אפילו אמה אחת. הגה: ויש אומרים דאפילו כלתה מדתו באמצע העיר, מהלך בכל העיר כולה אבל לא חוצה לה, ויש להקל. (טור הגהות מיימוני פ' כ"ז מה"ש בשם סמ"ק ורש"י). ואם כלתה מדתו בסוף העיר, ואע"ג דעדיין עיבור לפני העיר, כל העיר כד"א, דלא אמרינן עיבור של העיר כעיר להחמיר (המגיד פכ"ז מה' שבת). כל מקום שהניח עירוב תחומין ויש לו אלפים לכל רוח, אסור לו לילך לצפון ולדרום רק נגד רוחב מקום שקנה בו שביתה; ואם אינו רק ארבע אמות, כגון שאין העירוב ברשות היחיד, אסור לו לילך לכל רוח אלפים רק ברוחב ארבע אמותיו עם זויותיהן, כדלעיל סימן שצ"א סעיף ב'. ומ"מ אם כלתה המדה סוף העיר, וכולה כארבע אמותיו, מותר לילך כל רחבה ויש לו אלפים חוץ לעיר לצפון ולדרום אע"פ שאין לו רוחב כל כך נגד המקום שקנה בו עירוב (הר"ר יהונתן). **ב** המניח עירובו ברשות היחיד, אפילו היתה מדינה גדולה כנינוה ואפי' עיר חריבה או מערה הראויה לדיורין, מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח. **ג** המניח עירובו בתוך העיר ששבת בה, לא עשה כלום אין מודדין ממקום עירובו אלא הרי הוא ככבני העיר כולם שיש להם אלפים אמה לכל רוח חוץ לעיר; וכן אם נתן עירובו במקומות המצטרפים לעיר שמודדין התחום חוץ מהם, הרי זה כנותנו בתוך העיר. **ד** נתן עירובו חוץ לתחום, אינו כלום (ויש לו תחום מביתו) (מיימוני והמגיד פ"ו מהלכות עירובין).

תט דין מקום נתינת העירוב, ובו י"ג סעיפים

ו כסלו

א הנותן עירובו בבית הקברות, אינו עירוב. לפי שבית הקברות אסור בהנאה, וכיון שרוצה בקיום העירוב שם אחר קנייה, הרי נהנה בו. ואם נתנו בבית הפרס, ה"ז עירוב ואפילו היה כהן, מפני שיכול להכנס שם במגדל הפורח או שינפח והולך. **ב** צריך שיהא הוא ועירובו במקום אחד, כדי שיהיה אפשר לו לאכלו בין השמשות. לפיכך אם נתכוין לשבות ברשות הרבים והניח עירובו ברה"י, או ברה"י והניח עירובו ברשות הרבים, אינו עירוב, שאי אפשר לו להוציא מרשות היחיד לר"ה בין השמשות אלא בעבירה. אבל אם נתכוין לשבות ברשות היחיד או ברה"ר והניח עירובו בכרמלית, או שנתכוין לשבות בכרמלית והניח עירובו ברשות היחיד או ברשות הרבים, הרי זה עירוב, שבשעת קניית העירוב שהוא בין השמשות מותר להוציא ולהכניס מכל אחד משתי הרשויות לכרמלית לדבר מצוה. שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה או בשעת הדחק.

א כסלו

ג נתנו בראש הקנה או הקונדס הצומחים מן הארץ, אינו עירוב, מפני שמאחר שהם רכים ונוחים לקטום ויתחייב חטאת, גזרו בהם, (ואם הם רכים כירק ע"ל ריש סימן של"ו), אפילו בין השמשות אפילו במקום מצוה; ואם היו תלושים ונעוצים, הרי זה עירוב. ד נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח מבעוד יום או שנפל עליו גל, אם יכול להוציאו בלא עשיית מלאכה דאורייתא, הרי זה עירוב. ה כל המניח עירובו במקום, יש לו במקום עירובו ארבע אמות, לפיכך המניח עירובי תחומין שלו בסוף התחום ונתגלגל בתוך ד"א, הרי זה עירוב; חוץ לארבע אמות, אינו עירוב. ו אבד עירובו או נשרף, או אם היה בסוף התחום ונתגלגל חוץ לד"א, או שהיתה תרומה ונטמאת מבעוד יום, אינו עירוב; משחשיכה, ה"ז עירוב שקניית העירוב בין השמשות. אם ספק, כשר; שספק העירוב כשר, והוא שיהיה לו חזקת כשרות כגון זה שהניחו שם ואירע בו ספק; אבל אם לא היה לו חזקת כשרות, כגון ספק אם הונח שם אם לאו, ז ח כיצד עשיית עירוב, אם רוצה לילך בסוף התחום או בתוכו ולהחשיך שם, זה הוא עיקר מצותו. ואפילו לא אמר: שביתתי במקומי, אלא החשיך שם ושתק, לא שנא מי שיוצא מביתו להחשיך על התחום ולא שנא מי שבא בדרך וחשכה לו, קונה אלפים אמה בלא אמירה. ואם אינו רוצה לטרוח להחשיך שם, ילך מבע"י ויניח שם מזון שתי סעודות, כל אחד ואחד כפי מזונו. ואם הוא חולה או רעבתן, שיעורו שתי סעודות בינוניות שהם כששה ביצים מפת, (וע"ל סימן שס"ח סעיף ג'), או מכל דבר שמשתתפין בו שיתופי מבואות; ואם הוא ליפתן, בכדי לאכול בו שתי סעודות סגי. ואומר: בזה העירוב אהיה מותר לילך למחר אלפים אמה, וחוזר ולן בביתו ואפילו הכי מודדים לו תחומו ממקום עירובו שאנו רואים כאילו דר שם. אבל התלמידים האוכלים אצל בעלי בתים, שבתיהם בשדה וחוזרים ולנים בבית רבם, מודדין להם תחומם מבית רבם שהוא מקום לינתם שהוא להם עיקר, ששם היו חפצים גם לאכול אילו היה שם מזונם. ט אם ירצה ישלח העירוב ע"י שליח, ויאמר: בזה העירוב יהא פלוני מותר לילך. ובלבד שלא יהא חרש, שוטה וקטן או שאינו מודה בעירוב; ואם שלחו ע"י חרש, שוטה וקטן או עובד כוכבים או א' שאינו מודה בעירוב, אינו עירוב. ואם אמר לאחר לקבלו ממנו, ושלחו ע"י אחד מאלו ואפי' שלחו על הפיל או על הקוף וראה מרחוק שהגיע שם ונתנו לו, הוי עירוב אף על פי שלא ראה שהניחו האחר, דחזקה: שליח עושה שליחותו. וכן רבים שנשתתפו בעירובי תחומין ורצו לשלוח עירובם ביד אחר, הרי אלו משלחין. י אחד או רבים שאמרו לאחד: צא ערב עלינו, ועירב עליהם באיזה רוח שרצה, הרי זה עירוב ויוצאים בו, שהרי לא ייחדו לו רוח. יא האומר לחבירו: ערב עלי בתמרים; ועירב עליו בגרוגרות; בגרוגרות, ועירב עליו בתמרים; אמר לו: הנח עירובי במגדל, והניחו בשובך; בשובך, והניחו במגדל; בבית, והניחו בעלייה; בעלייה, והניחו בבית, אינו עירוב. אבל אם אמר לו: ערב עלי, סתם, ועירב עליו בין בגרוגרות בין בתמרים בין בבית בין בעלייה, הרי זה עירוב. יב מי שבא בדרך ומכיר אילן או גדר בסוף אלפים אמה, וירא שמא תחשך קודם שיגיע שם, ואמר: שביתתי תחתיו בעיקרו, קנה שביתה בעיקרו ויש לו משם אלפים אמה. אף ע"פ שאינו יכול להגיע שם מבעוד יום במהלך בינוני אא"כ ירוץ, מותר לילך לשם בנחת אע"פ שאינו מגיע שם מבעוד יום. אבל אם לא היה יכול להגיע שם כלל מבעוד יום,

לא יזוז ממקומו, שהרי עקר דעתו מכאן וגם שם לא קנה. ודוקא שייחד ד' אמות ההם בתוך אלפים אמה, כגון שאמר: שביתתי בעיקרו, ומכאן עד עיקרו אין יותר מאלפים. אבל אם אין כל האילן בתוך אלפים, ולא ייחד מקום תחתיו, לא קנה שביתה דשמא היה בדעתו על ארבע אמות שהם חוץ לאלפים, וגם כאן לא קנה, שהרי עקר דעתו מכאן, ולא יזיז ממקומו. ואם כולו עומד תוך אלפים ולא ייחד מקום שביתתו, כגון שאמר: שביתתי תחתיו, יש לו ארבעה אלפים ממקומו לצד האילן חוץ משיעור משך תחתיו של אילן; כגון אם שיעור האילן עשרים אמה, יש לו אלפים פחות עשרים אמה. ולהרמב"ם, הקונה שביתה בריחוק מקום ולא סיים מקום שביתתו, לא קנה שביתה שם אלא במקום שהיה עומד בו כשחשכה; וכן אם אמר: שביתתי במקום פלוני, והוא רחוק ממנו יותר מאלפים, קנה שביתה במקומו. והאומר: שביתתי תחת אילן פלוני, אם יש תחתיו שמונה אמות או יותר, לא קנה שביתה שהרי לא כיון מקום שביתתו. לפיכך צריך להתכוין לשבות בעיקרו, או בד' אמות שבצפונו או בדרומו. ואם היה תחתיו פחות משמונה אמות, ונתכוין לשבות תחתיו, קנה; שהרי מקצת מקומו מסויים. וכן דעת הרי"ף בזה. יג היו שנים, אחד מכיר ואחד אינו מכיר, שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר ואומר: שביתתנו במקום פלוני. יד ודוקא לבא בדרך התירו לו כהאי גוונא אבל לא למי שהוא בביתו; ואם אמר כן, לא עלה לו ואין לו אלא שביתת ביתו.

תי דין המחזיק בדרך כדי לקנות שביתה, ובו ג' סעיפים

א מי שנתכוין לקבוע שביתתו במקום ידוע אצלו, והחזיק בדרך והלך כדי שיגיע לאותו מקום ויקנה בו שביתה, אע"פ שלא הגיע ולא עמד שם אלא החזירו חבירו ללון אצלו או שחזר מעצמו ללון אצלו או שנתעכב, יש לו להלך למחר עד מקום שנתכוין לו ומאותו המקום אלפים אמה לכל רוח; שכיון שגמר בלבו לקבוע שם שביתתו והחזיק בדרך, נעשה כמי שעמד שם או שהניח עירובו שם. בד"א, בעני, שאין מטריחין אותו להניח עירוב, או ברחוק כגון שהיה בא בדרך; אבל אם לא היה עני ולא רחוק, לא. ב זה שאמרנו שהקונה שביתה בריחוק מקום שיחזיק בדרך, לא שיצא וילך בשדה, אלא אפילו ירד מן העלייה לילך לאותו מקום וקודם שיצא מפתח החצר החזירו חבירו, הרי זה החזיק וקנה שביתה. וכל הקונה שביתה בריחוק מקום אינו צריך לומר: שביתתי במקום פלוני, אלא כיון שגמר בלבו והחזיק בדרך כל שהוא, קנה שם שביתה. וא"צ לומר מי שיצא ברגליו ועמד במקום שקונה בו שביתה שאינו צריך לומר כלום, אלא כיון שגמר בלבו, קנה. ג אנשי העיר ששלחו אחד מהם להוליך להם עירובם למקום ידוע והחזיק בדרך והחזירו חבירו ולא הוליך עירובם, הם לא קנו שביתה באותו מקום שהרי לא הונח שם עירובם, ואין להם להלך במדינתם אלא אלפים אמה לכל רוח. והוא קנה שם עירוב, שהרי הוא בא בדרך ונתכוין לשבות שם והחזיק בדרך. לפיכך יש לו לילך לאותו מקום למחר ולילך ממנו אלפים אמה לכל רוח.

תיא מי שהיה ביתו במזרח ונתן העירוב במערב, ובו סעיף אחד

א מי שהיה במזרח וביתו בשדה ואמר לשלוחו לערב לו במערב, אם נתן העירוב מהלאה לביתו בענין שהוא רחוק ממנו יותר מאלפים וביתו קרוב לו בתוך אלפים, העירוב

אינו כלום ונשאר לו שביתת ביתו. נתן העירוב בענין שהוא לו בתוך אלפים, אע"פ שגם ביתו לו בתוך אלפים, קנה שביתה במקום עירובו ולא בביתו.

תיב דין החולק עירובו, ובו סעיף אחד

א עירב חצי היום הא' לרוח צפון, והב' לרוח דרום שטעה והיה סבור שאפשר לעשות כן, או שאמר לשנים: עירבו עלי, א' עירב עליו לצפון וא' לדרום, אם הניח כל אחד עירובו בסוף אלפים לא יזוז ממקומו, שאין ידוע איזה עירוב קנה **ב** ואם לא נתנו העירובים בסוף אלפים, הולך מה שאפשר לו לילך מכח שניהם. כיצד, נתן כל א' עירובו לסוף אלף מביתו, יש לו אלף אמה מביתו לכל א' מהעירובים. נתן אחד למזרח לסוף אלף, והשני למערב לסוף ת"ק, הולך למערב אלף מכח מה ששייר לו העירוב שבמזרח, ולמזרחו אלף ות"ק מכח מה ששייר לו העירוב שבמערב.

תיג דין המערב לרבים, ובו סעיף אחד

א המערב לרבים משלו, אומר: הרי עירוב זה בשביל כל בני העיר, ובלבד שיהא בו מזון שתי סעודות לכל אחד וכל מי שירצה יסמוך עליו. וצריך לזכות להם על ידי אחר הראוי, כמו בעירובי חצרות. (וע"ל סי' שס"ו ס"י). וצריך להודיעם. וכל מי שהודיעו מבעוד יום, אפילו לא גמר בלבו לסמוך עליו מבעוד יום אלא לאחר שחשכה, הוי עירוב. אבל אם לא הודיעו מבעוד יום, אינו יכול לסמוך עליו לאחר שתחשך. וכן מי שהניח עירוב לכל שבתות השנה, ואמר: איזה מהם שארצה אלך ואסמוך עליו, אע"פ שלא גמר בלבו עד למחר, יכול לסמוך עליו. וכן מי ששמע שיש לחכם לבוא, ואינו יודע לאיזה רוח, והניח שני עירובים ואמר: לאותו צד שיבא החכם יקנה לי עירוב לרוח שיבא לו החכם, קנה לו. או אם אמר: אם לא יבא כלל אהיה כבני עירי, או אם יבואו שנים למקום שארצה אלך, הכל לפי תנאו. וכן אם אמר לשנים או לשלשה: הריני מערב על איזה מכם שארצה, אע"פ שלא בירר את מי רצה עד שתחשך, הוי עירוב.

תיד שלא לערב אלא לדעתו, ובו ב' סעיפים

א אין מערבין ערובי תחומין לאדם אלא לדעתו, שמא אינו רוצה לערב באותו רוח שרצה זה; חוץ מבנו ובתו הקטנים אפילו אינם סמוכין על שלחנו ועבדו ושפחתו הכנענים. ואפילו מיחו בו שלא לערב עליו, ואפילו עירבו הם עירוב אחר, אינו כלום. אבל בנו ובתו הגדולים אפילו סמוכים על שלחנו, ועבדו ושפחתו העברים ואשתו, אינו מערב עליהם אלא מדעתם. ואם עירב עליהם ושמעו ושתקו ולא מיחו, יוצאים בעירובו. אבל אם מיחו בו או שעירבו הם עירוב אחר לעצמם, אין עירובו עירוב להם. **ב** קטן בן שש שנים או פחות, יוצא בעירוב אמו וא"צ להניח עליו מזון ב' סעודות לעצמו.

תטו שלא לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, ובו ד' סעיפים

א אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל, או לבית המשתה של נישואין, או להקביל פני רבו או חבירו שבא מן הדרך וכיוצא באלו, הגה: או שרוצה לילך לטייל ביום טוב או שבת בפרדס שיש בו שמחה בזה מקרי דבר מצוה (תה"ד סימן ע"ז), או מפני היראה כגון שהיה רוצה לברוח מן העובדי כוכבים או מן הלסטים וכיוצא בזה, (ואז מותר לו לילך אפי' לדבר הרשות) (טור והג"א פ' בכל מערבין). ואם עירב שלא לאחד מכל אלו, אלא לדברי הרשות, הרי זה עירוב. **ב** אין מערבין עירובי תחומין בין השמשות, ואם עירב עירובו עירוב. **ג** אמרו לו שנים: צא וערב עלינו; א' עירב עליו מבעוד יום ואחד עירב עליו בין השמשות, זה שעירב עליו מבעוד יום נאכל עירובו בין השמשות, וזה שעירב עליו בין השמשות נאכל עירובו משחשכה, שניהם קנו עירוב. ויש חולקים. **ד** כשמניח עירובי תחומין מברך: על מצות עירוב, ואומר: בזה העירוב יהא מותר לי לילך ממקום פלוני אלפים אמה לכל רוח. ואם מערב לרבים אומר: יהא מותר לפלוני ולפלוני או לבני מקום פלוני.

תטז דין עירובי תחומין ביום טוב שחל להיות סמוך לשבת, ובו ה' סעיפים

ז כסלו

א יום טוב שחל להיות סמוך לשבת, בין מלפניה בין מלאחריה, או שני יו"ט של גליות, יש לו לערב שני עירובין לשתי רוחות, וסומך על איזה מהם שירצה ליום הראשון, ועל העירוב שברוח השניה ליום השני; או מערב עירוב אחד לרוח אחת וסומך עליו לאחד משני הימים, וביום השני יהיה כבני העיר וכאילו לא עשה עירוב ויש לו אלפים אמה לכל רוח. בד"א, בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ר"ה, הרי הן כיום אחד ואינו מערב לשני ימים אלא לרוח אחת. וכן מתנה אדם על עירובו ואומר: עירוב לשבת זו אבל לא לשבת אחרת, לשבת אחרת אבל לא לשבת זו, לשבתות ולא לימים טובים, ליו"ט ולא לשבתות. **ב** המערב לשני ימים טובים של גליות או לשבת ויו"ט, אע"פ שהוא עירוב אחד לרוח אחת לשני הימים צריך שיהיה העירוב במקומו מצוי בליל הראשון ובליל ב' כל בין השמשות. כיצד הוא עושה, מוליכו בעי"ט או בע"ש ומחשיך עליו ונוטלו בידו ובא לו, אם היה ליל יו"ט, ולמחר מוליכו לאותו מקום ומניחו שם עד שתחשך, ואוכלו אם היה ליל שבת, או מביאו אם היה ליל י"ט; מפני שהן שתי קדושות ואינם כיום א' כדי שנאמר מליל ראשון קנה העירוב לשני ימים. נאכל העירוב בראשון, קנה העירוב לראשון ואינו עירוב לשני. עירב ברגליו בראשון, צריך לערב ברגליו בשני והוא שילך ויעמוד באותו מקום ויחשוב שם בלבו שיקנה שם שביתה ולא יאמר כלום, מפני שאסור לעשות שום הכנה מי"ט לשבת או משבת לי"ט אפילו בדיבור. וכל שכן שאינו יכול לערב בפת שלא עירבו בו כבר ביום הראשון, מפני שהיה צריך לקרות עליו שם עירוב ונמצא מכין. עירב בראשון במאכל, אם רצה לערב ברגליו בשני, הרי זה עירוב. ואם רצה לערב בפת, צריך לערב באותה הפת עצמה שעירב בה בראשון, שאין צריך לומר כלום שכבר קרא שם עירוב ואם כן אינו מכין כלום.

ב כסלו
ג זה שאמרנו שיש לו לערב ב' עירובין בשתי רוחות לשני הימים, הוא שיהיה אפשר לו להגיע לכל אחד משני העירובים ביום הראשון, אבל אם א"א להגיע לעירוב של יום השני ביום הראשון, אין עירוב השני עירוב; שהעירוב מצותו שיהיה בסעודה הראויה מבעוד יום, וזה הואיל ואינו יכול להגיע לזה העירוב ביום הראשון הרי זה אינה ראויה מבעוד יום. כיצד, הרי שהניח עירובו ברחוק אמה אלפים מביתו לרוח מזרח וסמך עליו ליום ראשון, והניח עירוב שני ברחוק אמה אחת או מאה או אלף ברוח מערב וסמך עליו ליום שני, אין זה השני עירוב שהרי ביום הראשון אין זה עירוב השני ראוי לו מבע"י, לפי שאינו יכול להגיע אליו שהרי לא נשאר לו ברוח מערב כלום. אבל אם הניח עירובו ברחוק אלף ות"ק מביתו ברוח מזרח וסמך עליו ליום ראשון, והניח עירוב שני רחוק מביתו לרוח מערב בתוך ת"ק אמה וסמך עליו ליום השני, הרי זה עירוב, שהרי אפשר שיגיע לו ביום ראשון. ד יום הכיפורים הרי הוא כשבת, בין לענין עירובי חצירות בין לענין עירובי תחומין. ה יו"ט נוהג בו עירובי תחומין אבל לא עירובי חצירות.

הלכות ראש חודש

תיז הלכות ראש חודש, ובו סעיף אחד

א ר"ח מותר בעשיית מלאכה, והנשים שנוהגות שלא לעשות בו מלאכה הוא מנהג טוב.
הגה: ואם המנהג לעשות מקצת מלאכות ולא לעשות קצתן, אזלינן בתר המנהג (ב"י).

תיח דין תענית בראש חודש, ובו ה' סעיפים

א ראש חודש אסור בתענית. ב אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים, חנוכה ופורים. ואם התחילו, שגזרו להתענות כך וכך ימים והתחילו בהם קודם ראש חודש אפילו יום אחד, אין מפסיקין, ומתענין ומשלימין. ג יחיד שקבל עליו תענית כך וכך ימים ופגע בו ראש חדש, או שקבל עליו להתענות בראש חודש, אם קבלו בלשון קבלת תענית בעלמא אינו צריך התרה. ואם קבלו עליו בלשון: הרי עלי, שהוא לשון נדר, צריך התרת חכם. (ועיין בי"ד סימן רט"ו ס"ג). ד אם נשבע להתענות כך וכך ימים ואירע בהם ראש חדש, השבועה חלה עליו מטעם איסור כולל. ואם נשבע בפירוש להתענות בראש חדש, נ"ל שחלה עליו שבועה כיון שאינו אלא מדרבנן. אלא שמדברי הרמב"ם נראה לכאורה שהוא מדאורייתא (וע"ל סי' תק"ע). ה המתענה בר"ח או בחנוכה ופורים תענית חלום, צריך למיתב תעניתא לתעניתיה.

תיט מצוה להרבות בסעודה בר"ח, ובו סעיף אחד

א מצוה להרבות בסעודת ראש חודש.

תכ אם הנשים רשאות לקונן בר"ח, ובו ב' סעיפים

א על המת נשים מענות, שכולן אומרות כא'; ומטפחות, דהיינו להכות כף אל כף; אבל לא מקוננות, שתהא האחת אומרת והאחרות עונות אחריה. ואחר שנקבר המת, לא מענות ולא מטפחות. ב אומרים צדוק הדין וקדיש. הגה: ואין נוהגין כן. ועיין בי"ד סי' ת"א

ס"ו בהגה. וכן בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון, (מנהגים) וכן בע"ש אחר חצות. י"א שאם קוברין מת בלילה שאין אומרים קדיש ולא צדוק הדין (כל בו).

תכא קריאת ובראשי חדשיכם בפסוקי דזמרה, ובו סעיף אחד

א נוהגין באשכנז שאומרים פרשת ובראשי חדשיכם שחרית אחר פרשת התמיד. ובספרד אין נוהגין לאומרה, לפי שעתידין לקרות אותה בס"ת.

תכב סדר התפלה והלל בר"ח, ובו ז' סעיפים

א ערבית, שחרית ומנחה מתפלל י"ח ברכות ואומר יעלה ויבא ברצה. ואם לא אמרו בערבית, אין מחזירין אותו, (ובאיזה מקום שנזכר שאינו חוזר ע"ל סימן רצ"ד סעיף ד' וה'), בין שר"ח יום אחד בין שהם ב' ימים, מפני שאין מקדשין את החדש בלילה. אבל אם לא אמרו שחרית ומנחה, מחזירין אותו. ואם נזכר קודם שהתחיל מודים, אומר במקום שנזכר. ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל מודים, אם נזכר קודם שהשלים תפלתו, חוזר לרצה. ואם לא נזכר עד שהשלים תפלתו, חוזר לראש. ואם הוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו קודם שיעקור רגליו, חוזר לרצה. הגה: ואם הוא ספק אם הזכיר או לאו, אין צריך לחזור (כל בו הלכות תפלה). וש"צ ששכח מלהזכיר בשחרית ע"ל סימן קכ"ו. ב וקורים הלל בדילוג, בין יחיד בין צבור. וי"א שהצבור מברכין עליו בתחלה לקרוא את ההלל, (ואם בירך לגמור א"צ לחזור) (מרדכי פרק במה מדליקין ושבולי לקט); ולבסוף, יהללוך. והיחיד אין מברך עליו. ויש אומרים שאף הצבור אין מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף, וזה דעת הרמב"ם וכן נוהגין בכל א"י וסביבותיה. הגה: ויש אומרים דגם יחיד מברך עליו (טור בשם הרא"ש ור"ת). וכן נוהגין במדינות אלו. ומ"מ יזהר אדם לקרות בצבור כדי לברך עליו עם הצבור. וי"א דכשיחיד קורא אומר לשנים שיאמרו עמו ראשי פרקים דאז הוי כרבים (מרדכי פ' במה מדליקין אגור בשם שוחר טוב). ונהגו כן בהודו ולא באנא. ג בענין הפסוקים שכופלין בו וכן בפסוקים שש"צ אומר והקהל עונים אחריו, כל מקום כפי מנהגו. ד לענין הפסקה, אפילו באמצע שואל בשלום אדם שהוא צריך לנהוג בו כבוד ומשיב שלום לכל אדם, אבל בענין אחר לא יפסיק. הגה: ודוקא בר"ח ופסח בימים שאין גומרים הלל, אבל כשגומרים אותו, לענין הפסקה, דינו כמו בק"ש וע"ל סי' תפ"ח ס"א. ה אם הפסיק בו ושהה, אפילו שהה כדי לגמור כולו, אינו צריך לחזור לראש. ו הקורא הלל למפרע, לא יצא. (טעה, יחזור למקום שטעה בו) (רבי ירוחם). ז מצות קריאת הלל מעומד.

תכג סדר קריאת התורה בראש חודש, ובו ד' סעיפים

א אומר קדיש תתקבל וכו' ומוציאין ס"ת וקורים בו ד', אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא. ב וקורא הכהן ג' פסוקים שהם: וידבר, צו, ואמרת. ולוי חוזר וקורא ואמרת וקורא את הכבש אחד, ועשירית האיפה. וישראל קורא עולת תמיד עד ובראשי חדשיכם. ורביעי קורא ובראשי חדשיכם, עד הסוף. ג אומר קדיש ואשרי ובא לציון, ואין אומרים יענך ה' ביום צרה, ומחזיר ספר תורה למקומו ועומדים להתפלל תפלת מוסף, ומחזיר ש"צ התפלה ואומר כתר, וכשמגיע למלא כל הארץ כבודו אומר לעומתם משבחים כמו בקדושת שחרית, ואחר שסיים חזרת התפלה אומר קדיש ואומר מזמור ברכי נפשי את ה'. ד נוהגים לחלוץ תפילין כשרוצים להתפלל מוסף.

ש"פ **ב כסלו**

ש"מ **ז כסלו**

תכד דין הזכרת יעלה ויבא בברכת המזון, ובו סעיף אחד

א מזכירין יעלה ויבא בברכת המזון, ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ואם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אומר: ברוך שנתן ראש חודש לעמו ישראל לזכרון. הגה: וע"ל סימן קפ"ח סעיף ז'.

תכה דיני ראש חדש שחל להיות בשבת, ובו ג' סעיפים

א ראש חודש שחל להיות בשבת, ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע ואומר יעלה ויבא בעבודה, ואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא, ומוציאין שני ספרים וקורין בא' שבעה בסדר היום, ובשני קורא מפטיר וביום השבת ובראשי חדשיכם עד סוף הפרשה, ומפטירין השמים כסאי, (ואם מזכיר של ראש חודש ע"ל סימן רפ"ד ס"ב), חוץ מראש חודש אלול שחל להיות בשבת שמפטירין עניה סוערה. הגה: ויש אומרים השמים כסאי (טור ומרדכי פרק בני העיר ומנהגים) וכן נוהגין במדינות אלו. אבל ראש חדש אב שחל להיות בשבת, מפטירין שמעו (אבודרהם ומרדכי פרק בני העיר ומנהגים), וי"א השמים כסאי וכן עיקר במקום שאין מנהג, (ת"ה סימן י"ט ומנהגי מהרא"ק). ואם אירע ר"ח בר' פרשיות, מפטירין בשל פרשה (מנהגים), ועיין לקמן סימן תרפ"ה. **ב** ראש חדש שחל להיות באחד בשבת, מפטירין בשבת שלפניו ויאמר לו יהונתן מחר חדש (ואין דוחין עניה סוערה ולא שמעו משום מחר חדש) (מנהגים). ואם ראש חדש שני ימים, שבת ויום ראשון, מפטירין השמים כסאי ונוהגים לומר אחר כך פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת ויאמר לו יהונתן לזכר שמחר גם כן הוא ראש חודש. הגה: וי"א שאין להפסיק מנביא לנביא ואין אומרים רק הפטרת ר"ח, (ת"ה סי' ב' ופסקיו סימן צ"ד), וכן נוהגין, אבל אם ההפטרה באותו נביא עושין כן. וכן אם היה חתונה בר"ח או בשאר שבתות, שאין דוחין ההפטרה. **ג** ר"ח שחל להיות בשבת, כולל במוסף בברכה רביעית שבת ור"ח וחותם מקדש השבת וישראל וראשי חדשים.

תכו דין ברכת הלבנה וזמנה, ובו ד' סעיפים

א הרואה לבנה בחדושה מברך: אשר במאמרו ברא שחקים וכו'. הגה: ואין לקדש החדש אלא בלילה בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה (אגור). **ב** אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים. הגה: ודוקא אם ליל מוצאי שבת הוא קודם י' בחדש, אז ממתינין עד מוצ"ש. אבל אם הוא אח"כ, אין ממתינין עד מוצאי שבת שמא יהיו ב' לילות או ג' או ד' עננים ולא יראו הלבנה ויעבור הזמן. וכשמקדשין אותה בחול יש ללבוש בגדים נאים, (ת"ה סימן ל"ה). אין מקדשין הלבנה קודם תשעה באב ולא קודם יה"כ, (מהרי"ל). ובמוצאי יוה"כ מקדשין אותה, דאז שורין בשמחה אבל לא במוצאי ט"ב או שאר תענית, (ד"ע). ואין מקדשין אותה במוצאי שבת שחל בו י"ט. (מהרי"ל הלכות י"ט). ותולה עיניו ומיישר רגליו ומברך (מעומד) (טור) ואומר שלש פעמים: סימן טוב תהיה לכל ישראל ברוך יוצרך וכו'. הגה: ורוקד ג' פעמים כנגדה ואומר: כשם שאני רוקד כו' ואומר: תפול עליהם וגו' ולמפרע: כאבן ידמו כו' ג' פעמים, ויאמר לחבירו ג"פ: שלום עליך, ומשיב הוי כשואל (טור). ונוהגין לומר: דוד מלך ישראל חי וקיים, שמלכותו נמשל ללבנה ועתיד להתחדש כמותה וכנסת ישראל תחזור להתדבק בבעלה שהוא הקב"ה, דוגמת הלבנה המתחדשת עם החמה שנאמר: שמש ומגן ה'(תהילים פד, יב) ולכך עושין שמחות ורקודין

בקידוש החדש דוגמת שמחת נשואין. (בחיי פרשת וישב וד"ע). **ג** עד אימתי מברכין עליה, עד י"ו מיום המולד, ולא י"ו בכלל. (ואין לקדש אלא עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מן המולד), (תשובת מהרי"ל). **ד** אין מברכין עליה עד שיעברו שבעת ימים עליה. הגה: ואין מקדשין הלבנה תחת הגג (הגהות אלפסי החדשות).

תכז כשראש חודש ב' ימים היאך כותבין בשטרות, ובו סעיף אחד

א כשראש חדש שני ימים, כותבין בשטרות ביום הראשון: ביום ראש חודש שהוא יום שלשים לחדש שעבר. (והמנין לחדש מיום השני וכותבין בו בא' לחדש) (טור). הגה: כשמעבדין השנה כותבין באדר ראשון: אדר, סתם, ובשני: אדר השני (טור).

תכח סדר קביעת המועדים וקריאת הפרשיות, ובו ח' סעיפים

ח כסלו

א אלו הימים שאין קובעים בהם המועדים; לא אד"ו ר"ה, ולא גא"ו יה"כ, ולא זב"ד פורים, ולא בד"ו פסח, ולא גה"ז עצרת והושענא רבה, לא ג' חנוכה, ולא אג"ו צום אסתר, ולא בד"ו צום תמוז ואב. לעולם ביום שיהיה פורים יהיה ל"ג לעומר, וסימן פל"ג, וביום שיהיה חנוכה יהיה עצרת כשיהיו כסדרן או חסירים. **ב** אלו הימים שהוקבעו בהם ראשי חדשים ולא בזולתם; ניסן אגה"ז, אייר בגה"ז, סיון אגד"ו, תמוז אגה"ו, אב בדו"ז, אלול אבד"ו, תשרי בגה"ז, מרחשון גדו"א, כסליו א"ב ג"ד ה"ו, טבת אבגד"ו, שבט בגדה"ז, אדר זבד"ו. (ובעיבור, אדר הראשון בדה"ז ושני בדו"ז). **ג** סימן לקביעת המועדים; א"ת ב"ש, ג"ר ד"ק, הייץ ו"ף, פירוש: ביום ראשון של פסח יהיה לעולם ט"ב וסימן: על מצות ומרורים יאכלוהו (במדבר ט, יא). ביום ב' בו שבועות, וביום ג' בו ר"ה, ביום ד' בו קריאת התורה שהוא שמחת תורה, ביום ה' בו צום כיפור, ביום ו' בו פורים שעבר. **ד** לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח בפשוטה, ומצורע במעוברת, חוץ מבה"ח מעוברת (וה"ש מעוברת) שקורין אחרי מות קודם הפסח. ולעולם קורין פרשת במדבר סיני קודם עצרת, תשעה באב קודם ואתחנן, אתם נצבים קודם ר"ה. ולכן כשר"ה ביום ב"ג, שיש שתי שבתות בין ר"ה לסוכות, צריכים לחלק נצבים וילך כדי שיקראו וילך בין ר"ה לצום כפור, והאזינו בין צום כפור לסוכות; וסימן: ב"ג המלך(דניאל א, ה) פת וילך. אבל כשר"ה ביום ה"ו, אז אין בין ר"ה לסוכות אלא שבת אחת שקורין בה האזינו, אז וילך עם נצבים קודם ר"ה, וסי' לפשוטה: פקדו ופתחו, ולמעוברת: סגרו ופסחו, מנו ועצרו, צומו וצלו, קומו ותקעו. **ה** פרשת האזינו מחלקין פרשיותיה כדרך שהיו מחלקין אותה במקדש, שהיו קורין השירה פעם אחת לששת ימי השבוע וסימן: הזי"ו לך, האזינו, זכור, ירכיבהו, וירא, לו חכמו, כי אשא אל שמים עד סוף השירה, והשביעי קורא מסוף השירה עד סוף הפרשה. הגה: ודוקא בשבת מחלקין הפרשיות, אבל במנחה בשבת וב' וה', אין לחוש, (מרדכי פרק הקורא עומד). **ו** קללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהם, אלא אחד קורא כולם ומתחילין בפסוקים שלפניהם ומסיים בפסוקים שלאחריהם; אבל קללות שבמשנה תורה יכולין להפסיק בהם, ואע"פ כן נהגו שלא להפסיק בהם. (וכן נוהגין שלא לקרות אחד בשמו לעלות אלא קורין מי שירצה). **ז** ח' פסוקים אחרונים שבתורה, אין מפסיקין בהם אלא יחיד קורא את כולם.

ח מי"ז בתמוז ואילך מפטירין ג' דפורענותא, ז' דנחמתא, תרתי דתיובתא; ג' דפורענותא; דברי ירמיהו, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו. שבע דנחמתא, נחמו, ותאמר ציון, עניה סוערה, אנכי, רני עקרה, קומי אורי, שוש אשיש. וביום צום גדליה במנחה מפטירין דרשו. ובשבת שבין ר"ה לי"ה מפטירים לעולם שובה. וכשר"ה בב"ג ג', שיש שבת בין יה"כ לסוכות וקורין בו האזינו, מפטיר בו וידבר דוד. וי"א שכשר"ה בב"ג, שוילך בין ר"ה לי"ה, מפטירין בו דרשו; ובשבת שבין יוה"כ לסוכות, שקורים האזינו, מפטירים שובה. הגה: והמנהג כסברא הראשונה. ובשאר שבתות השנה מפטירין מעין הפרשה (טור) וכשקורין ב' פרשיות מפטירים באחרונה (מרדכי פ' בני העיר), בלבד באחרי מות וקדושים דמפטירין הלא כבני כושיים שהיא הפטרת אחרי מות (מנהגים). ונוהגין להפטיר בחתונה שוש אשיש, ואין דוחין מפניה שום הפטרה הנזכרת כאן ולא של ד' פרשיות ולא של ר"ח או מחר חודש או חנוכה או שירה (מרדכי פ' בני העיר והטור ומנהגים), אבל שאר הפטרות דוחין מפניה. וכבר נתבאר לעיל סימן תכ"ה דאין מדלגין מנביא לנביא. (וגם נתבאר שם סעיף ב' אם דוחין מפני של ר"ח אחת מאלו הפטרות שנזכרות כאן).

הלכות פסח

תכט שאין נופלין על פניהם כל ניסן, ובו ב' סעיפים

א שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום. הגה: ומנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך פסח. וכל מי שדר בעיר י"ב חודש צריך ליתן לזה (א"ז). ב אין נופלין על פניהם בכל חדש ניסן, ואין אומרים צדקתך בשבת במנחה, ואין מספידין בו, ואין מתענין בו להזכיר בצבור; והבכורות מתענין בו בערב פסח. הגה: גם אין אומרים צדוק הדין בכל חדש ניסן. ונהגו שאין מתענין בו תענית כלל, אפילו יום שמת בו אביו או אמו; אבל תענית חלום, מתענין. ואין אומרים מזמור לתודה ואל ארך אפים ולמנצח בערב פסח ולא ביום טוב, (מנהגים). ונוהגין להרבות קצת באכילה ושתיה ביום אחר החג, והוא אסרו חג, (גמרא ורש"י פרק לולב).

תל ובו סעיף אחד

א שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו. הגה: והמנהג לומר במנחה ההגדה, מתחלת עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו; ופוסקים לומר ברכי נפשי (מנהגים).

תלא זמן בדיקת החמץ, ובו ב' סעיפים

א בתחלת ליל י"ד בניסן בודקים את החמץ לאור הנר, בחורין ובסדקין, בכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ. ב יזהר כל אדם שלא יתחיל בשום מלאכה ולא יאכל, עד שיבדוק. ואפילו אם יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמוד עד שיבדוק; ואם התחיל ללמוד מבעוד יום, אין צריך להפסיק. (ויש אומרים שצריך להפסיק, וכן נראה לי עיקר).

תלב דין ברכת בדיקת חמץ, ובו ב' סעיפים

א קודם שיתחיל לבדוק יברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ. (ואם התחיל לבדוק בלא ברכה, יברך כל זמן שלא יסיים בדיקתו, כל בו); ויזהר שלא ידבר בין הברכה לתחלת הבדיקה. וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה, כדי שישים אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסים בו חמץ. ב בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים.

ואם בעל הבית רוצה, יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש במקומו על סמך ברכה שבירך בע"ה. הגה: ונוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק, כדי שלא יהא ברכתו לבטלה, (מהר"י ברי"ן). ומיהו אם לא נתן לא עכב, דדעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא. (כל בו).

תלג בדיקת חמץ, ובו י"א סעיפים

א הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר ולא לאור הלבנה. ואם עבר ולא בדק ליל י"ד כשבודק ביום י"ד, לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר. ואכסדרה שאורה רב, אם בדקה לאור החמה, דיו; וה"ה כנגד ארובה שבחדר. ב אין בודקין לאור האבוקה אלא לאור הנר, ולא בנר של חלב, ולא של שומן, ולא של שומן, אלא בנר של שעוה. (הגה: והוא יחידי, אבל שתי נרות ביחד, אפי' קלועים, דינם כאבוקה) (מהרי"ל בשם אגודה). ג בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ. ולכן כל חדרי הבית והעליות צריכים בדיקה; שפעמים אדם נכנס בהם ופתו בידו. אבל אוצרות יין שאין מסתפק מהם, וכן מתבן וכיוצא בו, אינם צריכים בדיקה. ד חורי הבית וזיזין הבולטים, מהכתלים, שאינם גבוהים הרבה ולא נמוכים הרבה, צריכים בדיקה; אבל הגבוהים שאין יד האדם מגעת שם, והנמוכים פחות משלשה טפחים, אינם צריכים בדיקה. ה גג היציע והמגדל שגגיהם משופעים ומפני כך אין גגיהם ראויין לשום תשמיש, אינם צריכין בדיקה אפילו הם בתוך הבית. ו רפת של בקר אינו צריך בדיקה, שאם היה שם חמץ הבהמות יאכלוהו. וכן לול של תרנגולים אינו צריך בדיקה, מפני שאם היה שם חמץ התרנגולים יאכלוהו. וכן אמצעה של חצר אינו צריך בדיקה, שאם היה שם חמץ העורבים ושאר עופות המצוים שם יאכלוהו. והני מילי מספק חמץ, אבל ודאי חמץ לא. הגה: אבל לקמן סימן תמ"ה סעיף ג' מבואר דמותר להשליך חמץ במקום שהעופות מצויים, כל שכן שאין צריך לבער משם אפילו חמץ ודאי, עד לאחר זמן איסורו. ז חור שבין יהודי לחבירו, כל אחד בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטל בלבו, ודיו; ושבין יהודי לא"י אינו צריך בדיקה כלל, שמא יאמר: כשפים הוא עושה לי ונמצא בא לידי סכנה. ח כותל שנשתמש בו חמץ בחורין, ונפל ונעשה גל, אפילו אינו גבוה ג' טפחים כדי חפישת הכלב, אין צריך לבדוק תחתיו כיון שיש בו סכנת עקרב שמצויים בגלים חיישינן שמא אחר שישלים בדיקתו שאינו עוסק במצוה יחפש אחר מחט שנאבד לו ויבא לידי סכנה. והני מילי בסתם, אבל בידוע שיש תחתיו חמץ, אם אין עליו גובה שלשה טפחים, צריך להוציאו משם במרא וחצינא בענין שאין בו סכנה; ואם יש עליו גובה שלשה טפחים, מבטלו בלבו ודיו. ט מרתף שמסדרין בו שורות של חביות זו אצל זו עד שנתמלא כולו, וחוזרין ומסדרין שורות אחרות על התחתונות עד הקורה, אין צריך לבדוק אלא שורה העליונה ואחרת למטה ממנה; דהיינו שורה על פני רוחב המרתף, ולא על כל שטח המרתף אלא העליונה הרואה את הקורה ואת הפתח, ואחרת למטה ממנה. י בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ. יא המכבד חדרו בי"ג בניסן ומכוין לבדוק החמץ ולבערו ונזהר שלא להכניס שם עוד חמץ, אף על פי כן צריך לבדוק בליל י"ד. הגה: וכל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה. (מרדכי ריש פסחים) והכיסים או בתי י"ד של בגדים שנותנים בהם לפעמים חמץ, צריכין בדיקה (מהרי"ו).

תלד דינים הנוהגים תכף אחר הבדיקה, ובו ד' סעיפים

א אחר הבדיקה יהא נזהר בחמץ שמשייר להצניע כדי שלא יצטרך בדיקה אחרת, כגון אם יטלנו עכבר בפניו או אם יחסר לחמו כגון שיניח עשר ככרות וימצא תשע, אבל בסתם שאינו יודע אם חסר ממנו אם לאו, לא. ואם כפה עליו כלי ולא מצאו, אינו צריך לבדוק, שודאי אדם נטלו. לכך יכפה עליו כלי או יתלנו באויר או יניחנו בתיבה, מקום שאין עכבר יכול לבא. **ב** אחר הבדיקה מיד בלילה יבטלנו ויאמר: כל חמירא דאיתיה ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה לבטיל וליהוי כעפרא דארעא. הגה: ויאמר הביטול בל' שמבין (מהר"י ברי"ן). ואם אמרו בל' הקודש כל חמירא כולל חמץ ושאור (ת"ה סימן קל"ד), אבל בשאר לשונות צריך להזכיר כל אחד בפני עצמו (ד"ע), וטוב לחזור ולבטלו פעם אחרת ביום י"ד סוף שעה חמישית, קודם שתגיע שעה ששית, שמשתגיע שעה נאסר ואין בידו לבטלו. הגה: ואין לבטלו ביום אלא לאחר ששרף החמץ, כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו (מהרי"ו). **ג** בביטול היום יאמר: דחזיתיה ודלא חזיתיה, דביערתיה ודלא ביערתיה. **ד** שלוחו יכול לבטל. (וכשמבטל שליח צריך שיאמר: חמצו של פלוני יהא בטל וכו') (תשו' מהר"י ברי"ן). אם אין האיש בביתו, יבטל במקום שהוא; ואם אינו עושה כן, טוב שתבטל אשתו.

תלה דין מי שלא בדק בליל י"ד, ובו סעיף אחד

א לא בדק בליל י"ד, יבדוק ביום י"ד באיזו שעה שיזכור מהיום. לא בדק כל יום י"ד, יבדוק בתוך הפסח. לא בדק בתוך הפסח, יבדוק לאחר הפסח, כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה; ועל הבדיקה שלאחר הפסח לא יברך.

תלו דין המפרש בים והיוצא בשיירא, ובו ג' סעיפים

ט כסלו

א המפרש מיבשה לים או יוצא בשיירא, ואינו מניח בביתו מי שיבדוק תוך שלשים יום, זקוק לבדוק. (ולא יברך אז על ביעור חמץ) (כל בו). קודם שלשים יום אינו צריך לבדוק. (וכשמגיע פסח יבטלנו), (טור). ואם דעתו לחזור קודם הפסח, צריך לבדוק ואח"כ יצא, דחיישינן שמא יחזור ערב פסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער. וכן העושה ביתו אוצר תוך שלשים יום, זקוק לבדוק ואח"כ כונס אוצרו לתוכו. קודם שלשים יום, אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק ואח"כ עושהו אוצר; ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח אינו צריך לבדוק. הגה: ואוצר חטים שיש חטים מחומצים בקרקעית הבור, אם נעשה האוצר שלשים יום קודם הפסח אינו זקוק לבער אלא מבטלו בלבו ודיו. ומיהו לאחר פסח כשמפנה האוצר, אסור ליהנות מאותן חטים; ואם אין שם חמץ ידוע אלא ספק, מותר למכור האוצר כן ביחד. (תשובת הרשב"א סימן ט'). **ב** וי"א דקודם ל' יום שא"צ לבדוק היינו כשאין דעתו לחזור בתוך הפסח, ואע"פ שדעתו לחזור קודם הפסח או אחריו, אינו צריך לבדוק כיון שהוא קודם ל' (וכשיגיע פסח יבטלנו), אבל אם דעתו לחזור בתוך הפסח צריך לבדוק אפילו מראש השנה. ואם שכח ולא בדק, יבטל כשיגיע הפסח ולא יברך על הבטול. הגה: גם אשתו תבדוק ותבטל בביתו, דילמא ישכח לבטל במקום שהוא (כל בו). **ג** ישראל היוצא מבית א"י תוך שלשים יום ונכנס בבית אחר בעיר זו, או הולך לעיר אחרת, אינו צריך לבער בית הא"י שהרי יקיים מצות ביעור באותו בית אחר. אבל אם הוא מפרש או יוצא בשיירא ולא

יכנס בפסח בבית, יש מי שאומר שחל עליו חובת הביעור כיון שהוא תוך ל' יום, וצריך לבער בית הא"י שהוא יוצא ממנו כדי לקיים מצות ביעור, (אע"פ שהא"י יכנס לבית בפסח; וי"א שאינו צריך כשנכנס בו הא"י) (טור).

תלז המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור, ובו ד' סעיפים

א המשכיר בית לחבירו לצורך י"ד וממנו ואילך וקנהו בא' מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו, אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד על המשכיר לבדוק; ואם משמסר לו המפתח חל י"ד, על השוכר לבדוק. **ב** השוכר בית מחבירו בי"ד ואינו יודע אם הוא בדוק, אם הוא בעיר שואלו אם בדקו; ואם אינו בעיר, חזקתו בדוק ומבטלו בלבו ודיו. **ג** המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק, על השוכר לבדוק ואינו מקח טעות; ואפילו במקום שבודקים בשכר, שהרי מצוה הוא עושה. הגה: וי"א דצריך להחזיר לו שכר הבדיקה הואיל והתנה בהדיא שיהיה בדוק. (המגיד פ"ב ומשמע לעיל סי' י"ד). **ד** בית שהוחזק שלא בדקו המשכיר ואמרו אשה או עבד או קטן: אנו בדקנוהו, הרי אלו נאמנים; והוא שיהא קטן שיש בו דעת לבדוק.

תלח עכבר שנכנס למקום בדוק וככר בפיו, ובו ב' סעיפים

א עכבר שנכנס לבית בדוק וככר בפיו, ונכנס אחריו ומצא פירורין אפילו כדי כל הככר, צריך לחזור לבדוק הבית אחר הככר שהכניס; לפי שאין דרכו של עכבר לפרר, והני פירורין מעלמא אתו ולא מאותו ככר. אבל אם תינוק נכנס לבית בדוק וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין, אינו צריך לחזור ולבדוק שחזקתו שאכלו, ואלו הפירורין שנפלו ממנו בשעת אכילה, שדרך התינוק לפרר. וי"א שאם אין בפירורין כדי כל הככר, צריך לחזור ולבדוק. (דיני עכבר נכנס ויוצא השמיע הרב, הואיל ולא שכיחי). **ב** כזית חמץ למעלה על הקורה, מחייבים אותו להביא סולם להורידו מפני שפעמים יפול מהקורה; אבל אם היה חמץ בבור, אין מחייבים אותו להעלותו אלא מבטלו בלבו ודיו.

תלט דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח, ובו ד' סעיפים

א ט' צבורין של מצה ואחד של חמץ, ובא עכבר ונטל ולא ידענו אם נטל חמץ או אם נטל מצה, ונכנס לבית בדוק, צריך לחזור ולבדקו, (מיהו אם הככר קטן שיכול העכבר לאכול תלינן להקל שאכלו ואין צריך לבדוק) (טוד), שכל הקבוע כמחצה על מחצה; ואם פירש הככר ממקום קביעתו, ונטלו העכבר משם, אין צריך לחזור ולבדוק; דכל דפריש, מרובא פריש. **ב** ב' צבורין, אחד של חמץ ואחד של מצה, וב' בתים, אחד בדוק ואחד שאינו בדוק, ובאו שני עכברים זה נטל חמץ וזה נטל מצה ואין ידוע לאיזה בית נכנס זה שנטל החמץ; וכן שני בתים בדוקים וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאיזה בית נכנס, או שידע שנכנס לאחד מהם ונכנס אחריו ובדק ולא מצא כלום, או שבדק קצת מהבית ומצא ככר, אינו צריך לחזור ולבדוק. (כך הם דברי הרמב"ם, אבל מסקנת הפוסקים אינו כן). **ג** הניח ט' ככרות חמץ ומצא י', צריך לבדוק אחר כל הט'. וכן אם הניח י' ומצא ט', צריך לבדוק אחר כל הי' שאנו אומרים. מה שהניח נטל ואלו אחרים

ד ויש אומרים דה"מ בקשורים יחד, אבל אם אינם קשורים יחד אין צריך לבדוק אלא אחר האחד. ה הניח חמץ בזויות זו ומצאו בזוית אחרת, צריך לחזור ולבדוק.

תם דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל, ובו ד' סעיפים

א נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל, אם הוא חייב באחריותו מגניבה ואבידה, בין שהוא בביתו בין שהוא בכל מקום ברשותו, חייב לבערו. הגה: ואפילו חזר והפקידו ביד אינו יהודי אחר (הגהות אלפסי פ"ק דפסחים). וי"א שאפי' אינו עליו אלא שומר חנם שחייב בפשיעה, חייב לבערו. ואפילו אם אינו חייב באחריותו בדין, אלא שיודע שהאינו יהודי אלם ויכפהו לשלם אם יאבד, חייב לבערו; ויש חולקים. ב ואם אינו חייב באחריותו, אינו חייב לבערו אפילו אם כבוש תחת ידו, כגון שהוא גר תושב ושרוי עמו בחצר. וצריך לעשות לפניו מחיצה גבוה י' טפחים, כדי שלא ישכח ויאכלנו. הגה: וא"י שהניח חמץ בבית ישראל בלא רשותו, כופה עליו כלי (ריב"ש סי' ת"א); ודוקא בי"ט, אבל אם הוא קודם י"ט צריך לעשות מחיצה (ע"ל סימן תמ"ו סעיף א'). ג אינו יהודי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו, אינו זקוק להוציאו אעפ"י שהישראל רואה חמץ של א"י אין בכך כלום. אבל אסור להעלותו עמו על השלחן ואפילו בהפסק מפה. ד ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל הא"י, אע"פ שקבל עליו הנפקד אחריות, עובר עליו (אף) המפקיד.

תמא דיני מי שהלוה על חמץ, ובו ב' סעיפים

א א"י שהלוה ישראל על חמצו ומשכנו בידו, ואמר ליה: מעכשיו יהא שלך אם לא אפרע לך לזמן פלוני, והגיע הזמן ולא פרעו, מותר אפילו לא הגיע הזמן שקבע עד אחר הפסח; דמשהגיע הזמן ולא פרעו, נקנה לו למפרע והו"ל חמצו של א"י. ב ישראל שהלוה לא"י על חמצו, אם משכנו בידו ואמר ליה: מעכשיו, והגיע הזמן אפילו אחר הפסח ולא פרעו, אפילו אין אחריותו עליו אסור, משום דקני ליה למפרע. אבל אם לא אמר ליה: מעכשיו, ואין אחריותו עליו, מותר.

תמב דין תערובת חמץ, ובו י"א סעיפים

א תערובת חמץ עוברים עליו משום בל יראה (שמות יג, ז) ובל ימצא (שמות יב, יט) כגון המורייס וכותח הבבלי ושכר המדי וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים. אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה, מותר לקיימו בפסח; כגון עריבת העבדנין שנתן לתוכו קמח ועורות, אפילו נתנן שעה אחת קודם זמן הביעור הרי זה מותר לקיימו. ואם לא נתן העורות, ונתן הקמח קודם ג' ימים לשעת הביעור, מותר לקיימו שהרי נפסד והבאיש; תוך שלשה ימים, חייב לבער. וכן הקילור והרטיה והאספלנית והתריאק"ה שנתן לתוכו חמץ, מותר לקיימן בפסח שהרי נפסד צורת החמץ. ב הפת עצמה שעיפשה ונפסלה מלאכול הכלב, ומלוגמא שנסרחה, אינו חייב לבער. ג בגדים שכבסו אותם בחלב חטה, וכן ניירות שדבקו אותם בחמץ וכל כיוצא בזה, מותר לקיימן בפסח שאין צורת החמץ עומדת. הגה: ולכן מותר לדבק ניירות בחלון תוך שלשים לפסח; ויש מחמירים אם נראה מבחוץ (תה"ד סימן ק"י ופסקיו סימן קמ"ט ומהרי"ו). ד דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה וכיוצא בו, אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו

עד אחר הפסח, ואף ע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכלו. הגה: ולקמן סימן תמ"ז סעיף ד' בהגה יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, והכי קיימא ה ו שכר שעושים מחטים ושעורים חייבים לבערו. וכן אם העמיד גבינות בחלא משכר שעורים או חטים, חייב לבערם. ז נהגו לגרר הכתבים והכסאות שנגע בהם חמץ, ויש להם על מה שיסמוכו. ואם יש חמץ בסדק, שאינו יכול לחטט אחריו, יטיח עליו מעט טיט. ח בצק שבסדקי עריבה, אם יש כזית במקום אחד חייב לבער; ואם לאו, אם היה עשוי לחזק בו שברי העריבה או לסתום בו נקב, בטל במיעוטו; ואם לאו, חייב לבער. ט היו בו שני חצאי זתים בב' מקומות וחוט של בצק ביניהם, רואים כל שאלו ינטל החוט ניטלין עמו, חייב לבער; ואם לאו, אינו צריך לבער. במה דברים אמורים, בעריבה, אבל בבית אף על פי שאם ינטל החוט אין ניטלין עמו, חייב לבער מפני שפעמים מקבץ אותם. היה חצי זית בבית וחצי זית בעלייה, חצי זית בבית וחצי זית באכסדרה, חצי זית בבית זה וחצי זית בבית שלפנים ממנו, הואיל ואלו החצאי זתים דבוקים בכותלים או בקורות או בקרקעות אינו חייב לבער אלא מבטלו בלבו ודיו. י חמץ שנתעפש קודם זמן איסורו ונפסל מאכילת הכלב, או ששרפו באש (קודם זמנו) (ר"ן) ונחרך עד שאינו ראוי לכלב, או שייחדו לישיבה וטח אותו בטיט, מותר לקיימו בפסח. יא דיו שהוא מבושל בשכר שעורים, מותר לכתוב בו. יב עריבות שלשין בהן חמץ, אין לסמוך על מה שרוחצים אותן בחמין ומנקרין החמץ מהן; כי אי אפשר לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל כזית, והכלי מצרפו; וצריך ליתנן במתנה לא"י עד לאחר הפסח, או לטוחן בטיט. וה"ה לבצק שבכלי נסרים שאינו יכול להוציאו. הגה: וטוב לעשות כן בכלים שמניחים בהם קמח כל השנה (מהרי"ו), וכן בכלים שמניחים בהם פת כל השנה. ומפה שהיתה מונחת על שק קמח, לא מהני לה ניעור וצריכה כבוס כדי להשתמש עליה בפסח (מהרי"ל).

תמג דין חמץ בערב פסח לאחר שש, ובו ג' סעיפים

א חמץ מו' שעות ולמעלה ביום י"ד, אסור בהנאה, (אפי' חמצו של א"י אסור ליהנות ממנו) (טור סימן ת"ן וריב"ש סימן י"ח), ואסרוהו חכמים שתי שעות קודם דהיינו מתחלת שעה חמישית, ומיהו כל שעה חמישית מותר בהנאה ורשאי למוכרו לא"י, אפילו הרבה ביחד שודאי לא יאכלנו קודם פסח; ויכול להאכילו לבהמה חיה ועוף, ובלבד שיעמוד עליהם לראות שלא יצניעו ממנו, ויבער מה ששיירו ממנו, ומתחלת שעה ששית ולמעלה, אסרוהו גם בהנאה. הגה: ובשנת העיבור שהיום ארוך, אלו הארבע שעות לפי ענין היום ומותר לאכול חמץ עד שליש היום (רמב"ם בפירוש המשנה ריש ברכות ומהרי"ו), וי"א עד ב' שעות קודם חצות (תה"ד סימן קכ"א). ב ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון, יעכבנו עד שעה חמישית, ואם לא בא בעליו ימכרנו לא"י; ואם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו, אפילו אם אינו חייב באחריותו. ג אם קנו שום דבר בחמץ אחר שש שעות, מותר מפני שחמץ אינו תופס דמיו.

תמד דין ערב פסח שחל להיות בשבת, ובו ח' סעיפים

א י"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל שלשה עשר. ומבערים הכל לפני השבת, ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת, דסעודה שלישית זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול

לעשותה לא במצה ולא בחמץ אלא במצה עשירה, וצריך לעשותה קודם שעה עשירית. הגה: ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה, כדלקמן סימן תס"ב סעיף ד' בהגה, יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים כדלעיל סימן רצ"א סעיף ו' בהגה. ב טוב לבער בערב שבת קודם חצות, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות. (וביום השבת, יבטלנו) (טור). ג אין מבשלין לשבת זה דייסא וכיוצא בזה, ואין עושין בו פת הצנומה בקערה. הגה: ואם עבר ובשל והמאכל דבוק בקדירה וא"א לקנחו, יש להדיחו מעט להעביר החמץ (מהרי"ו). ד אחר שאכל בשבת זה סעודת שחרית, ינער המפה שאכלו בה ויקנח הקערות באצבעו ויטמנם מן העין עם שאר כלי החמץ, ואם נשאר פת יכול ליתנו לא"י על מנת שלא לצאת בו לר"ה, דרך הערמה, ודבר מועט. ה אם נשאר חמץ אחר שאכלו, מבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב, ומבערו. ו אעפ"י שלא ישאר החמץ בבית אחר סעודת שחרית, צריך לבטל החמץ כדרך שהוא מבטל בשאר שנים. ז ההולך ביום ארבעה עשר לדבר מצוה, כגון למול את בנו או לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו, ונזכר שיש לו חמץ בביתו, אם יכול לחזור לביתו ולבער ולחזור למצותו, יחזור ויבער; ואם לאו, יבטלנו בלבו. ואם היה הולך להציל מן הנהר ומן הדליקה ומהמפולת ומיד האנס, יבטלנו בלבו ולא יחזור אפילו יש שהות. ואם יצא לצורך עצמו, יחזור מיד; עד כמה הוא חוזר, עד כביצה, פחות מכאן מבטלו בלבו ודיו. ח היתה לו עיסה בביתו והוא טרוד במקום אחר וירא שמא תחמיץ, מבטלה בלבו קודם שתחמיץ; אבל אם החמיצה אין הביטול מועיל, אם הוא אחר זמן איסורו.

תמה דין ביעור חמץ, ובו ג' סעיפים

כסלו

א כיצד ביעור חמץ, שורפו או פוררו וזורה לרוח או זורקו לים. ואם היה החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה, הרי זה מפררו ואחר כך זורקו לים. הגה: והמנהג לשורפו. וטוב לשרפו ביום דומיא דנותר שהיה נשרף, ביום (ר"ע), אך אם רוצה לשורפו מיד אחר הבדיקה כדי שלא יגררנו חולדה, הרשות בידו. (הגהות מיימוני פ"ג וכל בו). ב ואם נתנו לאינו יהודי קודם שעה ששית, אינו צריך לבער. ואם שרפו קודם שעה ששית, הרי זה מותר ליהנות בפחמין שלו בתוך הפסח; אבל אם שרפו משעה ששית ולמעלה, הואיל והוא אסור בהנאה, הרי זה לא יסיק בו תנור וכיריים ולא יבשל; ואם בישל או אפה, אותה הפת אותו התבשיל אסורים בהנאה וכן הפחמין שלו אסורים בהנאה, הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה. ג קודם זמן איסורו יכול להשליכו במקום שהעורבים מצויים שם; ואם מצאו אחר זמן איסורו, שלא אכלוהו העורבים, אף על פי שהמקום הפקר לא יניחנו שם אלא יבערנו. (ואם לא מצא חמץ כשבדק ישרוף הכלי שלקח לבדיקה, כדי שלא ישכח חובת ביעור) (מהרי"ל).

תמו דין מי שמוצא חמץ בתוך המועד, ובו ד' סעיפים

א המוצא חמץ בביתו, אם הוא בחול המועד יוציאנו ויבערנו מיד. ואם הוא י"ט, יכפה עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו, (לפי שלא יוכל לטלטלו ביום טוב (ריב"ש) גם לשרפו במקומו אסור) (ר"ן). ב ויש מי שאומר דיום טוב שני דינו כחול המועד לענין זה. ג גגו של אינו יהודי שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל החמץ מגגו של אינו יהודי לגגו של ישראל, ה"ז דוחפו בקנה. ואם היה בשבת או בי"ט, כופה עליו כלי, (דאסור לטלטלו בי"ט ושבת).

ד מצא פת בפסח בביתו ואינו יודע אם הוא חמץ או מצה, מותר אפילו באכילה דאזלינן בתר בתרא; ואם הוא מעופש הרבה, שאי אפשר לו להתעפש כל כך משנכנס הפסח, אז ודאי הוא חמץ. ואם עברו מימי הפסח שנוכל לתלות שנתעפש משנכנס הפסח עד עתה, אם אנו נוהגים לאפות בפסח פת חם בכל יום תולין להקל אפילו הוא מעופש הרבה, שאנו תולים לומר בכל יום אפה פת חם ונתנו עליו ולפיכך הרבה להתעפש.

תמז דיני תערובת חמץ בתוך הפסח, ובו י"ב סעיפים

א חמץ בפסח אוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו, במשהו, אפילו בהנאה. הגה: וצריך לשרוף הכל, ולא סגי בפדיון דמי החמץ ולמכור השאר (מרדכי פ"ק דפסחים ופסקי מהרא"י סי' קס"ד ותשובת מהר"י ברי"ן). מיהו כלים שנתבשל בהם, מותרים לאחר הפסח ואין צריכין שבירה או הגעלה. (ד"ע ותוספות פרק כל שעה). **ודין תערובתו כדין שאר התערובת, אלא שמה שאוסר בשאר תערובות פחות מס' אוסר בחמץ במשהו; אבל אם בשאר תערובות לא היה צריך ששים אלא קליפה או נטילת מקום, אף בחמץ כן. שחם בהם בלא רוטב די בקליפה כשאר איסורים. וכן אם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמין ואין שם דבר המפעפען, לא אסור אלא מקום מגעו בלבד לפי שאינו מבליע יותר.** הגה: ובדין ריחא מלתא לענין תבשיל שיש בו חמץ עם שאר תבשילין, יש מקילין במקום דהיה מותר בשאר איסורים (מרדכי פרק כל שעה); ויש מחמירין דמשהו מיהו איכא (הגהות סמ"ק ותוס' דע"א). ודוקא במקום ששייך בו ריחא, אלא דבשאר איסורים לאו מלתא היא כמו שיתבאר בי"ד סימן ק"ח בס"ד. **ב חמץ שנתערב משש שעות** (ולמעלה) **עד הלילה, אינו אוסר במשהו אלא דינו כשאר איסורין.** (ונותן טעם לפגם נמי שרי) (ד"ע אליבא דכ"ע). **ג חטה שנמצאת בע"פ בתרנגולת מבושלת, מותר לבטלה בס'. אבל אם חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה, חוזרת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי במשהו.** הגה: ומיהו בחימום כלי שני אין לחוש (הגהות מיימוני פ"א). ויש מחמירין בכלי שני בפסח, וטוב להחמיר אם היד סולדת בו, דבלאו הכי לא מקרי כלי שני. **ד אם נתערב החמץ קודם הפסח ונתבטל בס', אינו חוזר ונעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים.** הגה: ונוהגין כסברא הראשונה בכל תערובות שהוא לא בלח. (ת"ה סי' קי"ד) ומיהו בדבר יבש שנתערב אי שיש לחוש לתערובת, כגון פת שנפל ליין אע"פ שנטלו משם, אסור בפסח דחיישינן שמא נשארו לו פירורין ונותנין טעם בפסח. (בית יוסף בשם תשובת הרשב"א). **ה בשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם הפסח ולא נזהרו בהם, מותר לאכלם בפסח; מיהו דגים מלוחים השרוים במים בפסח בכלי חמץ, יש להחמיר ליזהר מהן מפני שהם בולעים בפסח מפליטת הכלים, וחמץ בפסח במשהו.** הגה: ויש חולקין ומחמירין. ובמדינות אלו המנהג להחמיר לכתחלה שלא לאכול גבינות ודגים ובשר יבש; אבל אם הדיחו הבשר ג' פעמים קודם פסח, נוהגין לאכלו. ובכרכשות אין מועיל הדחה, לפיכך אין להשרות הטבחות היבשות (מהר"י ברי"ן), ובדיעבד אין להחמיר באלו. אבל בשומן מהותך בכלי חמץ, אסור מדינא אם לא היו נזהרין בשעת עשייתו מחמץ ושלא התיכו אותו בכלי חמץ שהם בני יומן (מרדכי ריש פרק כל שעה וסמ"ג והגהות מיימוני פ"א). וכן כל דבר שמבשלים בכלי חמץ, כגון יין מבושל או מרקחת וכדומה, אסור בפסח. אבל ביום טוב האחרון יש להקל בו (פסקי מהרי"א סי' קע"ז). וה"ה אם נתערב משהו מדברים אלו תוך המאכל, שאין להחמיר לאסור התערובות כנ"ל. יש מחמירין להסתפק מחומץ יין שמסתפקין ממנו כל השנה, דחיישינן שמא נתנו בו מן הנשאר מן הסעודה ולפעמים יש בו פירורי לחם (מהרי"ל). ובמקומות אלו שאין חומץ יין מצוי, לא ראיתי מחמירין בזה.

ה כשלו

עוד יש מחמירין לכתחלה שלא למלאות מן יין וחומץ יין תוך ל' לפסח בכלי חמץ, ואם מלאוהו תוך שלשים נוהגין שלא לשתותו בפסח (תשובת מהר"י ברי"ן), והמיקל לא הפסיד, כל שכן במקום שאין יין וחומץ מצוי כן נראה לי. חבית יין שדבקו נסריו בבצק, אם הוא תוך שני חדשים קודם פסח עדיין רך הוא ונותן טעם בפסח ואסור לשתותו; ואם נתנוהו קודם לכן, כבר נתייבש ואינו נותן טעם בפסח, ושרי (מרדכי ריש פרק כל שעה וסמ"ג והגהות מיימוני פ"א). מיהו אם יש כזית בצק במקום אחד, חייב לבערו אע"פ שעשו לחזק (פסקי מהרא"י סימן קמ"ט) כדלעיל סימן תמ"ב סעיף **ו ז מלח ששמו במדוכה, מותר למלוח בו בשר בפסח** (משום דאינו מפליט בצונן). **ח בוסר שדכין קודם פסח במדוכות מחומצות, מותר לאכלו בפסח.** הגה: משום דאינו מפליט בצונן. ואפילו אם נעשה בפסח, אינו אוסר אם היה הכלי נקי; אבל אם חתכו בסכין של חמץ תוך הפסח, יש להחמיר, דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדבוק עליו (מהרי"ל). אבל אם נתערב אותו דבר בתבשיל, אין לחוש ולהחמיר ולאסור מספק, כנ"ל. **ט זיתים שנזהרו לחתכם בסכין חדשה, אפילו לא נזהרו לכבשם בקדירה חדשה אם אינה בת יומא מותרת לכולי עלמא. י יבש ביבש, אע"ג דבשאר איסורים חד בתרי בטיל, חמץ במצה אפילו באלף לא בטיל. יו"א דחמץ שוה לשאר איסורין בזה. יא נותן טעם לפגם, מותר גם בפסח.** הגה: ויש מחמירין, וכן נוהגין באלו המדינות. ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור (ת"ה סימן קצ"ח). **יב בין חמץ שנתערב קודם פסח ועבר עליו הפסח, בין שנתערב בפסח ועבר עליו כל הפסח, בין שעבר הפסח על החמץ ונתערב לאחר הפסח, בטל בס'.** (ובפחות מששים סגי ליה בהשלכת הנאת האיסור לים המלח (הגהות מיימוני פ"א). **יג חמץ נוקשה, אפילו בעיניה אינו אסור בהנאה אחר הפסח. והפידאו"ש, חמץ גמור הן ואסורים בהנאה אחר הפסח.** הגה: יש נמנעין לשחוק על השלחן עם קלפים הנקראין קרטין בפסח, דחוששין שמא יפול מחמץ נוקשה שבהן לתוך מאכל (פסקי מהרא"י סי' קס"ו).

תמח דין חמץ שעבר עליו הפסח, ובו ז' סעיפים

א חמץ של אינו יהודי שעבר עליו הפסח, מותר אפילו באכילה. ב אם אינו יהודי מביא לישראל דורון חמץ ביום אחרון של פסח, לא יקבלנו הישראל וגם לא יהא ניכר מתוך מעשיו שחפץ בו; וטוב שיאמר שאינו רוצה שיקנה לו רשותו. ג חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה אפילו הניחו שוגג או אנוס. ואם מכרו או נתנו לאינו יהודי שמחוץ לבית קודם הפסח, אע"פ שהישראל מכרו לאינו יהודי ויודע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו, מותר ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה בלי שום תנאי, או שימכרנו לו מכירה גמורה בדבר מועט; אבל מתנה על מנת להחזיר לא מהני. ד רשאי ישראל לומר לאינו יהודי בשעה חמישית או קודם: עד שאתה לוקח חמץ במנה קח במאתים שמא אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח; אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי, ואם עשה כן הרי זה עובר בבל יראה (שמות יג, יז) **ובל ימצא** (שמות יב, יט). **ה חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח, אסור אע"פ שביטל. ו אסור להאכיל חמצו בפסח אפילו לבהמת אחרים או של הפקר. ז אסור ליתן בהמתו לאינו יהודי להאכילה בימי הפסח, אם הוא יודע שמאכיל אותה פסולת שעורים שהוא חמץ.**

תמט דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים אינם יהודים או בהפך, ובו סעיף אחד

א חנות של ישראל ומלאי (פירוש הסחורה וכלי החנות) של ישראל ופועלים הנכנסים לשם אינם יהודי, חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה. חנות של אינו יהודי ומלאי של אינו יהודי ופועלים הנכנסים לשם ישראל, חמץ שנמצא שם מותר אפילו באכילה; כך היא גרסת רש"י ורבינו האי, אבל רבינו חננאל גורס בהפך.

תנ דין ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות, ובו ז' סעיפים

א ישראל שלוה ככר מחבירו קודם הפסח צריך לפורעו אחר הפסח ויש בו משום גזל אם אינו פורעו. ב ישראל שמקבל מאינו יהודי ברבית ככרות בכל שבוע, יאמר לו קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות, וכיון שהתנה עמו כך אף ע"פ שאחר הפסח נותן לו ככרות חמץ, חליפי הקמח והמעות הן ושרי. ג ישראל ואינו יהודי שיש להם תנור בשותפות, אומר לאינו יהודי קודם הפסח: טול אתה של פסח ואני אטול אח"כ. ד ישראל שהיה לו תנור ואפו בו אינו יהודי חמץ בפסח, אפילו מעות אסור לקבל בשכרו דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה; ואם קבל כבר המעות, מותר ליהנות מהם. ה ויש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יהודי על מנת שיאפה בו מצה, ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו. הגה: וכן מותר להשכיר לו בית לדור בו, ואע"פ שמכניס בו אחר כך חמץ, שרי (אגור). ו מותר לומר לעבד בפסח: הילך דינר זה וקנה ואכול, אף ע"פ שיודע שיקנה חמץ; אבל לא יאמר לו: צא ואכול ואני פורע; ויש מתירים גם בזה, אא"כ הקדים דינר או שנשא ונתן ביד. הגה: ואסור לקנות חמץ לאינו יהודי בפסח, אפילו במעותיו של אינו יהודי (ריב"ש סימן מ"א). ז אסור להשכיר כלי לאינו יהודי בפסח כדי שיבשל בו חמץ, אבל משכיר לו חמור להביא עליו חמץ. הגה: ויש מתירין להחם חמין בכלי חמץ ולרחוץ בהן וכן שאר צרכי הנאה בכלי חמץ, וכן הוא המנהג (תוספות פרק אין מעמידין ומרדכי פרק כל שעה).

תנא דיני הגעלת כלים, ובו כ"ז סעיפים

א קדירות של חרס שנשתמש בהם חמץ כל השנה, אפילו אותם שעושים בהם דייסא ומיני קמחים, משפשפן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם, ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם בין במינו בין שלא במינו. ומצניען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח, וטוב לסוגרם בחדר ולהצניע המפתח. אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכה רותחין. הגה: ויש אוסרים אפילו בכלי שני (המגיד פ"ה). ואפילו אם ימלאו גחלים, דחיישינן דלמא חייס עלייהו שמא פקעי (פי' שמא יתבקעו) ולא עביד להו הסקה מעליא. ומיהו אם החזירן לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים, מותר דכיון שמכניסין להסק גדול כזה ודאי לא חייס עלייהו דילמא פקעי, אבל לתנורים שלנו לא. הגה: כל כלי הצריך לבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפילו צונן בלא הכשר (מרדכי ר"פ כל שעה) ועיין בי"ד סי' קכ"א). ב כוביא, שהוא כלי שעושין מלבנים ועפר ואופים ומטגנין בו, וכן תנור קטן שקורין פידלי"א הסיקו מבחוץ אסור לאפות בו בפסח, דאין

חמץ שבו נפלט בכך; ואם מלאו גחלים מבפנים, שרי. ג סכינים מגעילן בכלי ראשון ומותרין. וכלי ראשון נקרא שהרתיחו בו מים על האש, אפילו אינו עתה על האש רק שעודנו רותח. וקודם ההגעלה צריך לשופם יפה במשחזת או ברחיים להעביר כל חלודה שבהם קודם הכשרם. הילכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה, אין מועיל לו הגעלה (פי' הפלטה שהכלים פולטים האיסור שבהם והוא מלשון שורו עבר ולא יגעיל) (איוב כא) לבד וצריך ליבון במקום הגומות. הגה: והנדן של סכינים אין לה תקנה בהגעלה ואסור להכניס בה הסכין, בפסח (מהרי"ל). ד כלים שמשתמשים בהם על ידי האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים ליבון; והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם. הגה: ויש מקילין אם נחלבן כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ (מרדכי סי' פ"ז והגהות מיימוני פי"ז מהלכות מ"א). ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, אבל דבר שדינו בהגעלה, רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללבנו, סגי בליבון קל כזה. חצובה צריך ליבון (מהרי"ל). ה כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשמישן יא כסלו הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון; ואם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני; וכלי שמשתמשין בו בעירוי שמערה מכלי ראשון, לא סגי ליה בהכשר דכלי שני אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון. הגה: כל הכלים שיש בהן סדקים או גומות או חלודה והוא בתוך הכלי ולא יוכל לנקרן ולנקותן, אין להגעילן וצריכין ליבון במקום הסדק והחלודה (רשב"א בתשובה). ו כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו; הלכך קערות אע"פ שלפעמים משתמשין בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשרן. הגה: ויש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון (טור בשם אבי העזרי ומרדכי פ' כל שעה ותוספות סוף מסכת ע"א), וכן הוא המנהג. וכן בכל דבר שיש לחוש שמא נשתמש בו בכלי ראשון, כגון כפות וכדומה לזה (הגהות מיימוני פ"ה ואגור). ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתיה אעפ"י שתשמישן בצונן, משום שלפעמים משתמשין בהם בחמין (רבינו ירוחם); וכן הוא המנהג להגעילן, ובדיעבד סגי להו בשטיפה. וקערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון, יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון, והוי ככלי ראשון. וכן כל כיוצא בזה. ויעביר האבן על כל הכלי, שאז מגעיל כולו (מרדכי פ' כל שעה והגהות מיימוני פ"ה ואגור ואיסור והיתר הארוך כלל נ"ח). ז יש מי שאומר דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דלמא חייס עלייהו. ח אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת, דינם להכשירם בהגעלה. הגה: וכן כלי עצם צריכים הגעלה (מרדכי פרק כל שעה). ט המגעיל קודם שעה חמישית יכול להגעיל ביחד כלי ראשון וכלי שני וכלים שבלעו דבר מועט, ואינו חושש (גם כן אם מגעיל מקצת הכלי שני פעמים) (ד"ע). י סלים שמולחים בהם הבשר, יש מצריכין להם הגעלה ויש מי שחולק, ונראין דבריו, (וטוב להגעילן או לקנות חדשים). יא מחבת שמטגנין (פי' שיוצקין בה שמן לאפותו) בה, מותרת בהגעלה; ואם היא ארוכה, משים חציה והופך עוד ומשים חציה האחר. ואם היא ארוכה ביותר, מלבנה באמצע (ובליבון כל דהו שקש נשרף עליו סגי ליה. ויש מחמירין ללבן המחבת, אך בלבון כל דהו דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ סגי (ד"ע). ונוהגין ללבנו לכתחלה, מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות) (מהרי"ל). יב כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן. הגה: מיהו אם לא הגעילו הידות, אין לאסור בדיעבד; ואפילו לכתחלה יכול להגעילן על ידי עירוי שמערה עליהן (איסור והיתר הארוך כלל ע"א). יג כלי שיש בו טלאי, אם קדם הטלאי לבליעת האיסור אין צריך להסירו דכבולעו כך פולטו; ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי, צריך להסיר הטלאי

קודם הגעלה או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור, אם ישנו, ואחר כך מגעיל כל הכלי; ואם הוא של עץ, אין לו תקנה אלא א"כ ירחיב הסדק כל כך שיוכל להוציא משם מה שבתוכו. הגה: רושם שעושים האומנים בתוך כלים, מותר להגעילן מאחר שנעשה מחדש; וינקרם היטב (איסור והיתר והגהות). **יד** כסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה, צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדירה; ואם נתנוהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה, כל התבשיל אסור, שזיעת הכסוי מתערב בתבשיל. **טו** כסוי של ברזל שמשימים אותו על ההרה כשנאפית על הכירה, צריך ליבון. **טז** מדוכה מותרת בהגעלה; ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה, משים בה מים רותחים ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתה, דכל כהאי גוונא הוי הגעלה דכלי ראשון. הגה: ויש מחמירין ללבן המדוכה (טור י"ד בשם רבי יואל ותשובת רשב"א וטור בשם רש"י ור"ת), אך בלבון כל דהו דהיינו שישרוף עליו קש מבחוץ סגי (ד"ע). ונוהגין ללבנו לכתחלה, מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות (מהרי"ל); ואם המדוכה של עץ, יש לקלפו בכלי אומנות דחיישינן לגומות, ולהגעילו אחר כך. (הגהות מיימוני פ"ה). **יז** הדף שעורכים עליו כל השנה, וכן עריבה שלשין בה, צריכים הגעלה. הגה: ולא מהני בה קילוף בכלי אומנות. וכן כל דבר שצריך הגעלה לא מהני ליה קליפה (מהרי"ו). והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהם כל השנה, אפילו ע"י הגעלה, וכן עיקר (מרדכי פ' כל שעה וכל בו). וכבר נתבאר לעיל סימן תמ"ב סעיף י"א. **יח** הנפה צריך לדקדק בה מאד לנקותה מפתיחי החמץ הנדבק בה ונסרך ונדבק בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה, וישפשפו אותה במים יפה יפה; והוא הדין לכל שאר כלי הלישה, שהשפשוף בהם עיקר גדול. הגה: ונהגו שלא להשתמש בנפה ע"י הגעלה ואין לשנות (מהרי"ל וב"י); וכן בכל כיוצא בזה, כגון הכלי שקורין רי"ב אי"ן, או הכיס של רחיים (מהרי"ל), בכולן לא מהני להו הגעלה. וכן סלים שמשתמשין בהן חמץ דינם כנפה, אבל שקים ישנים נוהגין בהן היתר ע"י כבוס; וצריך להתיר כל התפירות שבהן קודם הכבוס (ת"ה סימן ק"ו). **יט** הרחת שקורים פאל"ה, יש אומרים שאין מועיל לה הגעלה וצריך לקנות חדשה. **כ** השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן. **כא** חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים, מותרים בהגעלה או בעירוי ג' ימים. הגה: והגעלת החביות יעשה בדרך זה, ילבן אבנים וישימם בהם, ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון ויגלגל החבית שיגיע הגעלה לכל מקום (הגהות מיימוני פ"ה). ובדיעבד אם נתנו בהם יין או דבש בלא הגעלה, רק שהדיחן היטב תחלה, מותר לשתות ממנו בפסח (מרדכי פרק כל שעה והגהות אשר"י פ"ב דע"א ותה"ד בסימן ר"א). **כב** כל הכלים, אפילו של חרס, שנשתמש בהם חמץ בצונן, מותר להשתמש בהם מצה אפילו בחמץ, חוץ מבית שאור ובית חרוסת שאף ע"פ שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן, אסור להשתמש בהם מצה בחמין, אבל בצונן להניח בהם מצה אפויה, מותר; אבל אסור ללוש בהם. וכל זה בלא הגעלה, אבל על ידי הגעלה, אפילו בית שאור וחרוסת מותרים אם אינם של חרס, אבל לשל חרס לא מהני הגעלה, ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן, לא ישתמש בהם מצה אפילו בצונן. והאידנא נהגו עלמא דלא לאשתמושי בפסח במאני דפחרא עתיקי (פי' כלי חרס ישנים). (ותנור של בית החורף דינו ככלי חרס ואסור לשום שום דבר על התנור בפסח (מהרי"ו). **כג** כלי חרס המצופין בהתוך זכוכית, דינם ככלי חרס. הגה: ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליזאר"ט אפילו חדשים (מהרי"ל), ואין להחמיר רק במקום המנהג (תשובת מהרי"ל).

ו כסלו

כד כלי עץ המצופים בסמנים שקורים ברניס, דינם ככלי חרס. הגה: ויש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים צבועים אפילו הן חדשים (מהרי"ל), וכן המחופין בבדיל; ואין להחמיר בזה רק במקום שנהגו איסור (תשובת מהרי"ל). **כה כל כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה. בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, ואעפ"י שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו.** הגה: מיהו יש מחמירים ומצריכים הגעלה, וכן נוהגין(וע"ל סעיף ו'). **כו כלי זכוכית אפילו מכניסן לקיום ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו.** הגה: ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו; וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו (סמ"ק ואגור). וכן כלי כסף שיש בתוכן התוך זכוכית שקורין גישמעלצ"ט, אין להגעילו; אבל מבחוץ אינו מזיק (תה"ד סימן קל"ב). **כז שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח, מותרין, אף ע"פ שמקודם צלו בו בשר מלוח ממלח שלא נבדק.** הגה: מיהו אין להתיר רק בדיעבד. וכן הברזות שבחביות של יין, נוהגין להדיחן (אגור מהרי"ל). וכן העצים שתוחבין בהם כלי שתייה, צריכין הדחה לשום בהם כלים בפסח (מהרי"ו).

תנב דין זמן הגעלת הכלים, ובו ז' סעיפים

א יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו (או אם יש ששים במים נגד כלי שמגעיל או לאו). (טור) **וכן אם מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה. וכן אם משהא הכלים בתוך היורה יותר מדאי ואינו משהא אותם כל כך. וכן כדי שלא יצטרך ליזהר שלא ינוחו המים מרתיחתן.** הגה: אך רבים חולקים וסבירא להו דאין הגעלה מועלת כלום אם אין המים רותחים (וכן משמע מהרא"ש וסמ"ג ות"ה סימן קל"א ואגור וטור בסימן ק"ה). ע"כ יש ליזהר אפילו קודם זמן איסורו שלא ינוחו מרתיחתן כל זמן שמגעיל (ד"ע). **ושלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים. וכן כדי שלא יצטרך להגעיל היורה הגדולה, שמגעילים בה, תחלה וסוף.** הגה: ואם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח, שאז חמץ במשהו ואינו מועיל הגעלה שחזר ובולע. אבל מותר ללבן כלי תוך הפסח (ד"ע ותשובת רשב"א). וכשמגעיל קודם פסח לאחר שש צריך ליזהר בכל הדברים הנזכרים שאין צריך ליזהר בהן קודם שש. **ב יש ליזהר מלהגעיל כלי הבשר וכלי חלב ביחד, אא"כ אחד מהם אינו בן יומו.** (כל שכן כלי של איסור; ע"כ נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומו). **ג לא יניח כלים הרבה לתוך כלי ויגעילם יחד** (אם נוגעים זה בזה). **ד אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי, דאם לא כן במקום הצבת לא סליק דיקולא דמיא. ה אין מגעילין בחמי טבריה אפילו כלים שדינם ככלי שני, מפני שאינה תולדות האור, וכבולעו כך פולטו, מה בולעו ע"י תולדות האור, אף פולטו ע"י תולדות האור.** הגה: מיהו אם נשתמש בו רק במי טבריה, מגעילו בהן (ב"י בשם א"ח). ואין מגעילן בשום משקה, רק במים; מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה (ב"י בשם א"ח). אם הגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר, אין להגעיל עוד באותן המים (ד"ן פרק כל הבשר). **ו כלי גדול שאינו יכול להכניסו תוך כלי אחר מחמת גודלו, עושה שפה לפיו בטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו, וממלאו מים ומרתיחו; או יקח בן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו. ז נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד.**

תנג דיני החטים וטחינתם למצות, ובו ט' סעיפים

א אלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה, בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון, (והמנהג ליקח לכתחלה חטים), (מהרי"ל), אבל לא באורז ושאר מיני קטניות, וגם אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל. הגה: ויש אוסרים (טור והגהות מיימוני פ"ה ומרדכי פ' כל שעה). והמנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות. מיהו פשוט דאין אוסרים בדיעבד אם נפלו תוך התבשיל. וכן מותר להדליק בשמנים הנעשים מהם, ואינן אוסרים אם נפלו לתוך התבשיל. וכן מותר להשהות מיני קטניות בבית (ת"ה סי' קי"ג). וזרע אקליז"א (מהרי"ל) ואניי"ס אליינד"ר אינן מיני קטניות, ומותר לאכלן בפסח, כן נ"ל. **ב** העושה עיסה מן החטים ומן האורז, אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו בפסח. **ג** אם לא ביררו החטים מאכילת עכבר, אין בכך כלום. הגה: וכן אם לא ביררו ממנו אותו דגן שצמח; מיהו צריך לראות שאין בו כל כך שלא יהא ששים כנגדו מן ההיתר (הגהות מיימוני בשם סמ"ק ות"ה סימן קי"ד). **ד** החטים שעושים בהם מצת מצוה טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, ולפחות משעת טחינה. ובשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק. **ה"ג סעיף** האידנא אסור ללתות בין חטים בין שעורים. **ו** שקים שנותנים בהם קמח כל השנה, אם רוצה ליתן בהם קמח ומכבסים אותם יפה, צריכים להתיר קודם הכבוס כל התפירות שבהם בקצוות או אם הם מטולאים. **ז** כשמוליכים השקים שיש בהם קמח מהרחיים אסור להניחם על גבי בהמה שאין אוכף או עור עב תחת השק. הגה: וכן יזהר לכתחלה שלא להניח הרבה שקין עם קמח זה על זה, במקום שאפשר (מרדכי ס"פ אלו עוברין). **ח** נוהגים לנקר הריחים משום דזמנין נתנו בהם תבואה לתותה לסולת. ונוהגים שקמח הראשון שנטחן אחר הניקור שומרים אותו עד לאחר הרגל. הגה: ואנשי מעשה רגילים לילך בעצמם אל מקום הרחיים לראות הם בעצמם לטחינת קמחיהם (מרדכי). **ט** צריך לטחון החטים יום או יומים לפני הלישה; ואם טחנו בערב פסח, יש אומרים שאסור ללוש מצה בו ביום לפי שהקמח בשעת טחינה רותח ומחמם המים והעיסה נוחה להחמיץ.

תנד באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו, ובו ד' סעיפים

א אין יוצאין לא בפת סובין ולא בפת מורסן, אבל לש הוא את העיסה בסובין ובמורסן שבה ויוצא בה. ויוצא במצה מסלת נקיה ביותר, ואין אומרים אין זה לחם עוני. הגה: וטוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי, דהוי כאשישה (מהרי"ו). **ב** עיסת הכלבים, בזמן שהרועים אוכלים ממנה יוצאים בה; ואם לאו, אין יוצאין בה שאין זו משומרת לשם מצה. הגה: כך הם דברי הרמב"ם אבל יש אומרים הטעם משום שאינו קרוי לחם כל זמן שאין הרועים אוכלים ממנו, וכן נראה עיקר (טור י"ד סימן ש"ל ור"ש כפירוש דמסכת חלה פ"ק). **ג** ליכא בזמן הזה דידע למחלט, הילכך כל מין חליטה אסור. **ד** אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה. במה דברים אמורים, כשגזל מצה; אבל אם גזל חטים או קמח ועשאו מצה, יוצא בה, שקנאה בשינוי, ודמים לבד הוא חייב לו. (ולענין ברכה ע"ל ריש סימן תרמ"ט).

תנה דין מים שלנו, ובו ו' סעיפים

יב כסלו

א אין לשין אלא במים שלנו, בין שהם מי בורות ומעיינות, בין שהם מי נהרות, ושואבין אותה מבעוד יום (סמוך לבין השמשות), (ר"ע והגהות מיימוני פ"ה), או בין השמשות. ואין לשין בהן עד שיעבור הלילה כולה. ויכולים לשאוב יום אחד לימים הרבה; ואם הזמן חם יניחם במרתף שהוא קר. ואם הזמן קר, יניחם באויר כי המרתף הוא חם. וצריך להשכים ולהכניסם לבית קודם שיזרח השמש, ואפילו ביום המעונן. הגה: ואם לא הכניסם בהשכמה, אם לא עמדו כל כך עד שהוחמו, אינו מזיק. ויותר טוב להעמידם תחת התקרה, שמא ישכח להכניסם בהשכמה (ב"י בשם א"ח). וכשמולין המים תחת אויר הרקיע, יש לכסותן (ת"ה סימן קט"ו בשם סמ"ג וסמ"ק ומהרי"ק). כשחל פסח באחד בשבת, יש לשאוב המים אור י"ג, דהיינו בליל ה' (מרדכי ספ"ק דפסחים). לכתחלה יש לשאוב מן הנהרות ולא מן הבארות (אשירי ומרדכי); אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן הבארות (מהרי"ו). ואין לשפוך מים שלנו מכח מת או תקופה הנופלת (מרדכי פרק כל שעה והגהות מיימוני פ"ה); ומכל מקום טוב לכתחלה להשים בהם ברזל. גם אסור לשאוב מים ע"י א"י למצות של מצוה; ואף לשאר מצות, ישאב ישראל (מרדכי ומהר"י ברי"ן ומהרי"ל), אם אפשר. ונוהגין ליטול מים מיוחדים למצה של מצוה. ונוהגין ליקח כלי חרס חדשים, ואין לשנות המנהג; אבל בשל עץ, אין להקפיד (כל בו). **ב** י"א שמים המכונסין בסיסטירנ"ה, מותר ללוש בהם סמוך לשאיבתן; ואין להקל בדבר, אם לא בשעת הדחק. **ג** אין ללוש במים חמין אפילו לא נתחממו אלא בחמה, ולא במים הגרופים מדוד גדול שנחשתו עבה ותלוי על מקום האש ומים שבתוכו פושרים, אפילו כשאין האש תחתיו, ואם עבר ולש בין באלו בין במים שלא לנו, אסור. ויש חולקין ומתירין בלש במים שלא לנו. ויש אומרים דבשוגג מותר, ובשעת הדחק יש לסמוך עליהם. הגה: ואפילו בלא דחק יש להתיר אם עבר בשוגג ולש במים שלא לנו (ר' ירוחם וב"י). **ד** מים שלא לנו שנתבטלו חד בתרי במים שלנו, לשין בהם. **ה** נוהגין שלא ליתן מלח במצה, ונכון הדבר; (ואפילו בדיעבד יש לאסור) (מרדכי ור"ע). **ו** לש המצה בקצח ושומשמין ובמיני תבלין, כשרה כיון שיש בה טעם מצה; ומ"מ אין ליתן בה תבלין, לפי שהוא חד ומחמם העיסה. הגה: ופלפלין, אפילו בדיעבד אסור; וכן אם נפל בה סיד (מהרי"ב).

תנו דין שיעור כמות לישת המצות, ובו ג' סעיפים

א אין לשין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה, שהיא מ"ג בצים וחומש ביצה בינונים והוא עשרון, וכן ישער אותה, ימלא כלי מים ויערה המים ממנו לכלי אחר, ואח"כ יתן מ"ג ביצים ויחזיר בו המים שעירה ממנה והמים שיותרו יתנם בכלי אחר, והכלי המחזיק אותם הוא המדה למלאותו מקמח. והמדה מחוקה ולא גדושה, ושיעורה מקמח חטה מצרית תק"כ דרהם מצריים בקירוב. הגה: ולא ידחק הקמח במדה, דא"כ לא ילוש יפה. וטוב לומר בשעת נתינת הקמח למדה, שעושה לשם מצוה (מהרי"ל). **ב** אם לש יותר משיעור זה, מותר בדיעבד. **ג** אעפ"י שאין מודדין קמח בי"ט ללוש, בי"ט של פסח שאין לשין עיסה גדולה מעשרון, מותר למדוד; ויש אוסרים, אלא יקח באומד הדעת ולא ירבה על עשרון (והכי נהוג).

תנז דין הנהגת החלה בעיסת מצה, ובו ב' סעיפים

א מפני שצריך לאפילו כל היום אינו מחמיץ; ואם הניחו בלא עסק שיעור מיל, הוי חמץ. ושיעור מיל הוי רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה. הגה: ויש להחמיר למהר בענין עשיית המצות, כי יש לחוש שהשהיות יצטרפו לשיעור מיל, או שיהיה במקום חם שממהר להחמיץ (הגהות מיימוני פ"ה ומרדכי פרק אלו עוברין). ואחר שנתעסקו בבצק ונתחמם בידים, אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ. ואם התחילו בשתי עיסות כאחת והחמיצה האחת, בידוע שהחמיצה גם השנית אפילו אין רואין בה סימני חימוץ. ואם החמיצה עד שיש בה סדקים, אפילו לא נתערבו הסדקים זה בזה אלא אחד הולך הנה ואחד הולך הנה, הוי חמץ גמור והאוכלו חייב כרת. ואם אין בו סדק אלא הכסיפו (פי' נשתנה מראיתו ללובן ערוך) פניו כאדם שעמדו שערותיו, האוכלו פטור. הגה: ואם המצה עשויה וירא שלא תבא לידי חימוץ, מותר לשברה ולחזור לעשותה כדי שהעסק יבטל החימוץ; מיהו טוב ליזהר לכתחלה (מהרי"ל בשם אגורה ורוקח). **ג** אם האשה שהיא לשה היא מקטפת במים, לא תקטף באותם מים שמצננת בהם ידיה מפני שהם מתחממים ומחמיצים את העיסה, אלא יהא לה כלי אחר מלא מים שתקטף **ד** הגה: ומיהו בעברה ולא צננה ידיה, מותר (רמב"ם פ"ה). **ה** אם לש אחר זמן איסור חמץ, אלו המים עם שאר המים שרוחצים בהם העריבה לא ישפכם אלא במקום מדרון, כדי שלא יתקבצו במקום אחד ויחמיץ. הגה: והכלים שמתקנים בהם המצות, והסכין שחותכין בו העיסה, יגרדם תמיד בשעת עשייה שלא ידבק בהם הבצק, ולאחר עשייה ידיחם וינגבם היטב לחזור ולתקן בהם פעם שנית (מהרי"ל) וזהו עדיף טפי ממה שנוהגין לגרדן, כי אי אפשר לנקותן היטב ע"י גרירה. והמחמיר, יגרדן ואח"כ ידיחן (ר"ע). ובי"ט מותר לעשותו ע"י אינו יהודי, ואם אין אינו יהודי יטילם לצונן או יתנם לתנור שיאפה הבצק שעליהם. והעריבות שאפשר לתת דבר בתוכו, מותר להדיח; וכן כל כיוצא בזה. וידקדק בשיעור העיסה שלא להרבות בה משום חשש חימוץ, ומוטב שימעט בה, לכן טוב לקרב העיסות יחד בשעת הפרשת חלה שישיקו זו בזו, דשמא יש בהם שלא היה בה כשיעור. ואם אי אפשר להפריש חלה בעודה עיסה מפני המהירות, יפרישנה אחר אפייה מיד, שיתן כל המצות בסל והסל מצרפם לחלה; וזהו הדרך היותר נכון. הגה: ואם היה בו שיעור חלה ושכח להפריש, יפריש אחר כך ואפילו צירוף סל לא צריך. ואם לקח ממקצת העיסות, וממקצת לא לקח, ונתערבו, צריך ליקח חלה מכל אחד ואחד או ילוש עיסה אחרת ויקח ממנו ג"כ על אותן שנתערבו. ואם מכיר מצה אחת שחייבת בחלה, נוטל ממנה על האחרות (הגהות מיימוני פ"ג ומרדכי ר"פ אלו עוברין וב"י בשם תוספות פ"ק רביצה). **ב** הלש עיסה ביום טוב של פסח, לא יקרא שם לחלה עד שתאפה, שאם יקרא לה שם אינו רשאי לאפותה. ואם יניחנה כך, תחמיץ ואינו רשאי לשרפה בי"ט. ואם שכח וקרא לה שם, יטילנה לצונן וימנענה מלהחמיץ. הגה: ואם יש כהן קטן שלא ראה קרי, או גדול שטבל לקריו, מותרים לאפות החלה בשבילו (טור). ויש אומרים שאין מאכילין חלה בזמן הזה לשום כהן (מהרי"ו). יש אומרים דמותר לו ביום טוב ללוש פחות מכשיעור, כדי לפטור עצמו מן החלה (ר"ן ריש אלו עוברין).

תנח דין מצוה ללוש המצה בע"פ, ובו סעיף אחד

א נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר שש שעות

תנט דין מקום וסדר לישת המצות, ובו ו' סעיפים

א אין לשין במקום השמש. וביום המעונן אסור תחת כל אויר הרקיע, משום דיומא דעיבא כוליה שמשא. הגה: וע"כ נהגו ליזהר מללוש נגד החלון הפתוח אפילו אין שם שמש, שמא יהיה מעונן ולאו אדעתיה (ת"ה סימן קצ"ג). וכן יש ליזהר מלהולין המצות לתנור תחת הרקיע מגולה; וכן המים או הקמח (הגהות מיימוני פ"ה בשם סמ"ק ומהרי"ו). ולא יתקרב ללוש אצל התנור, מפני חום התנור.
ב לא יניחו העיסה בלא עסק ואפילו רגע אחד. וכל זמן שמתעסקים בו, ש ליזהר בעריבה שלשין בה שלא יהיה בו שום גומא או סדק שלא יוכל לנקרו אחר הלישה ותחמיץ, ואח"כ כשחוזר ולש בו מתערב בבצק (מהרי"ל). ולא יתן העריבה על כר או כסת צמר בשעת הלישה, שמחמם העריבה; אבל על של עור, שרי (מהרי"ו). **ג** עברה ולשה תחת השמש, הפת מותרת. **ד** אם העיסה רכה, לא יוסיף בה קמח אלא עושה עיסה קטנה מגיבול קשה ויערבנה עם העיסה הרכה. הגה: וירחיק המצות מהקמח, כי הקמח הנדבק בהן בא אח"כ בתבשיל, ומתחמץ (מרדכי ר"פ אלו עוברין).

תס דיני מצת המצוה, ובו ז' סעיפים

א אין לשין מצת מצוה ולא אופין אותה על ידי א"י, ולא על ידי חרש שוטה וקטן.
ב הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזרז העוסקים בהם ומסייע בעריכתן, וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה. **ג** הלש אחר זמן איסור חמץ יאמר בשעת לישה: כל פרורים שיפלו בשעת לישה ועריכה וכן בצק הנדבק בכלים אני מבטל אותם, כדי שנמצא שמבטלן קודם חימוצן. **ד** אין עושין סריקין המצויירין דהיינו לצייר בפת כמין חיה ועוף; אבל כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח, וכן מה שמנקבין המצות, מותר, ומ"מ טוב למהר לעשותן שלא להשהות בהם. הגה: ויש לעשות המצות רקיקין, ולא פת עבה כשאר לחם, כי אין הרקיקין ממהרין להחמיץ. **ה** אין עושין בפסח פת עבה טפח. **ו** אין להקל במה שהחמירו הקדמונים שלא לעשות פאנדי"ש או פלאדוני"ש. **ז** אין ליתן ביצים שלמים במצה שתאפה עמהם.

תסא דיני אפיית המצה, ובו ה' סעיפים

א תנור שאופים בו חמץ צריך ליזהר כשיסיקוהו כדי לאפות בו מצה, שילכו הגחלים על פני כולו, ואין די לא בלהבה, דכמו שבולע על ידי גחלים כך פולט על ידי גחלים ושיהו נצוצות נתזין ממנו; הילכך אם הסיקוהו כמה פעמים קודם הפסח אינו מספיק אא"כ כיון להתירו לצורך פסח, כי שמא לא הלכו הגחלים על פני כולו כל זמן שלא כיון לכך. ויש נוהגים להטיל בו קרקע חדש כדי שלא יצטרכו היסק; ומנהג יפה הוא. הגה: וכשמכשירו על ידי היסק, טוב וישר הוא לחזור ולהסיק לצורך האפייה ולא לעשות הכל בהיסק אחד (תשובת מהרי"ב). **ב** טפקא (פי' אחד מן הרעפין שמכסין בהם הגג קופי בלע"ז) של חרס חדשה, לא שנא הסיקה מבפנים או מבחוץ, מותר כיון שהאור שולט תחתיה אעפ"י שאין שלהבת עולה על גבה, מרתח רתח והפת נאפית מיד ואינה בא לידי חימוץ; אבל צריך להסיק תחלה, בין תנור בין כוביא בין באלפס בלא מים בין בקרקע, אבל להדביקו תחלה ואחר כך להסיק, יש אוסרים וטוב ליזהר. ויש מי שאומר שראוי למחות שלא יעשו

חררות ברמץ (פירוש אפר חם צינירוני בלע"ז). ג מצה שנאפת עד שאם פורסין אותה אין חוטין נמשכים ממנה, יוצאים בה. הגה: ויש ליזהר שלא ללקחה מן התנור קודם לכן (ד"ע) ולהחזירה, כי תוכל לבא לידי חימוץ (מהרי"ל). ד יוצא אדם במצה שרויה והוא שלא נימוחה; אבל אם בשלה, אינו יוצא ה ו אם אפו חמץ עם מצה, לא נאסרה אא"כ נגעה בחמץ ונוטל ממקום שנגעה כדי נטילת מקום, והשאר מותר. הגה: מצה שנתכפלה בתנור ודבוקה עד שאין שולט שם האש, אוסרים אותה תוך הפסח אבל שאר מצות שבתנור מותרים; וקודם פסח אין לאסור רק מקום דבוקה (תה"ד סי' קנ"ז ופסקיו סימן קמ"ה). מצה נפוחה באמציעתה, אסורה. אבל אם עלה עליה קרום כדרך שעולה על הפת בשעת אפייה, מותרת (מהרי"ל). אם שני מצות שוכבות זו על זו בתנור קודם אפייתן, אסורים דהוי כמצה כפולה (מהרי"ו). וכן יש ליזהר שלא יגעו זה בזה בתנור בעודן לחין, כי אין האור שולט במקום נגיעתן ובאין לידי חימוץ (ב"י בשם אורחת חיים).

תסב דין מי פירות אם מחמיצין, ובו ז' סעיפים

א מי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל. ומותר לאכול בפסח מצה שנלושה במי פירות אפילו שהתה כל היום, אבל אין יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה וקרא כתיב לחם עוני (דברים טז, ג). ב מי פירות עם מים ממהרים להחמיץ יותר משאר עיסה הילכך אין ללוש בהם; ואם לש בהם, יאפה מיד. ג מותר ללוש ביין אעפ"י שאי אפשר לו בלא טיפת מים שנופלת בשעת הבציר, ואף לכתחלה רגילים ליתן מים בשעת הבציר כדי להתיר נצוק ואף עפ"כ אין לחוש להם, הואיל וכבר נתבטלו המים ביין קודם שלשו העיסה. ד מי בצים ושאר משקים, כולם הוו בכלל מי פירות. הגה: וכמדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות, ואפילו לקטוף המצות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעודן חמין, ואין לשנות אם לא בשעת הדחק לצורכי חולה או זקן הצריך לזה. ה הלש עיסה במי פירות, טוב לעשותה פחות משיעור עשרון, כדי שלא תתחייב בחלה. ו חטה שנמצאת בדבש או ביין וחומץ, מותר, ובלבד שלא נתערב בהם מים. ז יש לברר המלח מחטים שלא יהיו בתוכו, כי כשהמלח מתלחלח הוא נכנס מעט מעט בחטים ומתחמץ.

תסג אם מותר לחרוך שני שבלים יחד ודיני כרמל, ובו ג' סעיפים

יג כסלו

א מותר לחרוך שני שבלים ביחד, ולא חיישינן שמא יצאו מים מאחת לחברתה, שהם מי פירות ואינם מחמיצים. ב ותיקא שהוא תבשיל העשוי משמן ומלח עם קמח, מותר והוא שלא יהא בו מים. הגה: ולדידן שנוהגין להחמיר במי פירות, גם זה אסור. ג כרמל שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו, אין מבשלים הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמיץ כשמבשלים אותו, וכן כשמוללין הקדירות החדשות (פירוש שנותנים קמח לתוך המאכל להקפות), אין מבשלים בהם אלא מצה אפויה שחזר וטחנו אותה.

תסד חרדל שנתערב בתוכו קמח, ובו סעיף אחד

א חרדל או שאר מיני טיבול שיש בהם מים, אין נותנין בהם קמח; ואם נתן לתוך החרדל, יאכל מיד ולא ישהנו שמא יחמיץ, ובשאר מיני טיבולין כיון שאינם חדין כמו חרדל, ודאי החמיץ וצריך לשרפו אם הוא אחר זמן איסור חמץ. הגה: והמנהג שלא לאכול חרדל כלל בפסח, אפילו נתערב קודם פסח, דהוי כמיני קטניות שנוהגין בו איסור (הגהות מיימוני רפ"ה ות"ה סימן קי"ג).

תסה דיני מורסן בפסח, ובו ג' סעיפים

א אין שורין מורסן לתרנגולים בשום פנים, ולא חולטין. הגה: וכשנותנים להם שעורים או חטים לאכול, יזהר שלא להשליכם במקום לח שיבוא לידי חימוץ (מהרי"ו). **ב** אין האשה שפה מורסן על בשרה, אפילו יבש. **ג** אם שפשפו מורסן באווז לח ממים, יש מי שאומר שהאווז אסור. הגה: והכי נהוג לענין איסור חמץ שהוא במשהו, ויש ליזהר שלא להבהב העופות בקשין, שמא יהיו שם חטים או דגן מחומץ ויתן טעם בעופות בשעת ההבהוב.

תסו אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצים, ובו ו' סעיפים

א לא ילעוס אדם חטים ויתן על גבי מכתו, מפני שהן מחמיצות, שהרוק מחמיץ. **ב** הנותן שעורים לבהמתו ומצא בהם ריר, צריך לבערם. הגה: אבל מסתם אין לחוש, הואיל וכבר בטל (ד"ע). ויש מחמירין לבער כל הנותר מן הבהמה, אף על פי שאין רואה עליו ריר (מרדכי ריש פרק אלו עוברין בשם הרוקח). **ג** שק מלא קמח שנתלחלח מזיעת החומה, מותר; ויש אוסרים. **ד** נפלו מים על קמח, או נתלחלח השק, יאחוז בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שיריק כל הקמח שבשק; ואם אי אפשר לעשות כן, ירקד הקמח והשאר מותר. ודווקא כל זמן שהוא מלוחלח, אבל אם נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקוד, דמיפרך ומתערב עם השאר ואסור לאכלו בפסח, אלא ירקדנו וישמרנו עד אחר הפסח; ואם נתייבש בפסח, אסור להשהותו. **ה** הטל, מחמיץ. וכן מי רגלים ומי הפה והחוטם והעין והאוזן; (אבל דם) (רבי' יהודה) וחלב וזיעת אדם (אינו מחמיץ) (טור). **ו** קמח שנפל עליו דלף אפילו כל היום, אינו בא לידי חימוץ והוא שיהיה הדלף טורד בלי הפסק; ויאפנו מיד לכשיפסיק, ואם הוא מסופק אם הדלף טורד אם לאו, אסור.

תסז דין חטים שנפל עליהם מים ותבשיל שנמצא לתוכו חטה, ובו ט"ז סעיפים

א דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים, כשם שאסור לאכלו כך אסור לקיימו, אלא מוכרו לישראל ומודיעו, כדי שיאכלנו קודם הפסח; ואם מכרו לאינו יהודי קודם פסח, מוכר מעט לכל אחד ואחד כדי שיכלה קודם הפסח, שמא יחזור האינו יהודי וימכרנו לישראל. **ב** דגן זה שנטבע בנהר או שנפלו עליו מים, אעפ"י שלא נתבקע, אסור דכיון דמינח נייחי אתי לידי חימוץ. הגה: ולכן יש ליזהר שלא יבואו מים או גשמים מזלפים על החטים, כי אז אפילו לא נתבקעו, אסורות ודגן שהיה מונח בעלייה וירדו גשמים דרך הגג בקצת המקומות ונתלחלחו, אותן שנתלחלחו אסורות, אבל שאר מקומות מותר להשהותן מכח ספק ספיקא, שמא לא ירדו עליהם גשמים, ואם תמצי לומר ירדו, שמא לא נתחמץ; אבל לאכלן בפסח אסור, ולא מהני ספק ספיקא (אגור וכל בו). **ג** חטים שבאו בספינה, אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן, אחזוקי איסורא לא מחזקינן. **ד** שנה שרבה גשמים וירדו על עירמות שבשדות עד שהיו קצת מהשבלים שעל העירמות מעלים צמחים, אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה. **ה** דגן שבמחובר שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה, כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים. **ו** חטים שנמצאו בהם מבוקעות, אותן שאין מבוקעות מותרות מפני שהדבר מצוי שבשעת גשמים עליונות הגדיש ותחתיתו מתחמץ ומתבקע, ואין המים נוגעים באמצעיתו כלל. **ז** ישראל שיש לו בורות מלאים חטים, וחושש שמא

יש בקרקעית הבור ובקירותיו חטים מבוקעים מלחות הבור והארץ, בביטול בעלמא סגי (ועיין לעיל סימן תל"ו סעיף א'). **ח דבש של אינו יהודי, אין מחזיקים בו איסור ואוכלים אותו בפסח.** הגה: מיהו יש מחמירין (מרדכי פרק כל שעה והגהות מיימוני פ"ד). והמנהג במדינות אלו שלא לאכול דבש רק אותו שמביאים בחביות מן הכוורת שעושין ממנו משקה שקורין מע"ד ותאנים יבשים וענבים יבשים שקורין רוזינ"י גדולים או קטנים, תלוי במנהג המקומות, כי יש מחמירים שלא לאכלן ויש מקילין; ולכן נהגו במדינות אלו להחמיר שלא לאכול שום פירות יבשים, אם לא שידוע שנתייבשו בדרך שאין לחוש לחמץ. וצוקר אסור לאכלו, אפילו להשהותו אסור (ת"ה סימן קי"ד). וביום טוב האחרון אוכלין פירות יבשים וצוק"ר קנדי"ל שאין בו חשש חימוץ (מהרי"ל). והמנהג במדינות אלו שלא לאכול כרכום שקורין זפרי"ן או נעגלי"ך (מהרי"ל), מיהו אינן אוסרין תערובתן וכן נראה לי. **ט תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים או חטים, אם נתבקעו ממש הרי כל התבשיל אסור; ואם לא נתבקעו ממש, התבשיל מותר,** הגה: ואין המנהג כן, אלא אוסרים הכל במשהו אפילו לא נתבקעו, **ואותם חטים או שעורים שורפים אותם. י תרנגולת מבושלת שנמצא בה בפסח חטה מבוקעת, מותר למוכרה לאינו יהודי, שאינה נמכרת יותר ביוקר בשביל החטה שנמצאת בתוכה.** הגה: ובמדינות אלו נוהגין לשרוף הכל (וע"ל סימן תמ"ד סעיף ג'). **ואם נמצאת ביום שמיני של פסח, מותר להשהותה עד אחר הפסח. יא אם נמצאת חטה בקועה בעיסה או במצה אפויה, יסיר ממנה כדי נטילת מקום, והשאר מותר. ויש מי שאוסר כל העיסה או אותה מצה; וראוי לחוש לדבריו אם לא במקום הפסד מרובה או בשעת הדחק.** הגה: וכן נוהגין תוך הפסח לאסור אותה מצה שנמצא בה החטה ומתירין את האחרות, בין שנמצא בה אפויה או חיה, ואמרינן כאן נמצאת כאן היתה; ואם נמצאת בעיסה, אוסר כל העיסה; ודוקא תוך הפסח, אבל קודם הפסח אין אוסרין רק כדי נטילה, והכי נהוג. **יב אם מלגו** (פירוש שהרתיחוהו במים להעביר הנוצה) **תרנגולת ואח"כ מצאו במים גרעין חטה בקועה, אסורה התרנגולת. ואם נמצאת חטה בקועה או לחם חמץ בכלי של מים ואין בו כדי ליתן טעם, שהמים צוננים ובישלו באותם מים תבשיל או לשו עיסה, מותר; ויש מי שאוסר, אם הוא בתוך הפסח.** הגה: ויש מי שמתיר אפילו במליגת תרנגולים, משום דאמרינן שמא אחר כך נפלה לשם (תא"ו נ"ה מח"ו ומהרי"ב). ויש מי שאוסר בשאר בשר ומתיר בתרנגולת מכח ספק ספיקא (מרדכי פכ"ש). ולענין מנהג נראה לאסור בשאר בשר או בחטה שלימה אפילו בתרנגולת. ודווקא אם נמלגו התרנגולים, דהיינו שהיו המים חמין, אבל אם היו צוננין ושרו שם תרנגולים, אין לאסור מספיקא. ובמקום דאיכא למימר שמא נתעכל החטה בתרנגולת, כגון שהיא שבורה (מהרי"ב), אפילו במליגה יש להתיר מכח ספק ספיקא. מיהו אם נתערבו התערובות ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב, יש להקל בכל זה בספיקות איסור דרבנן שהוא משהו, ויש להתיר שאר תבשילין שיש בהן תערובות מאותה תבשיל של הבשר שנשרה במים או נמלג, כך נראה לי. **יג אם הגעילו יורה מחומצת בת יומא וירדו המים** (המחומצים) **לבור בתוך הפסח, אסור לשתות מימיו בפסח, בשביל שנתערבו. יד אם נמצאת חטה מבוקעת בתרנגולת קודם מליחה, די בשטיפה. ואם אחר מליחה, די בקליפה; ויש מחמירין לומר שמעמיק כל סביבותיה וחותך ומשליך; ואם נמלחו עמה תרנגולות אחרות, קולף את כלם.** הגה: ויש מחמירים לאסור כל מה שנמלח ביחד. אבל העיקר לאסור אותה חתיכה כולה שנמצאת החטה עליה, ולהתיר האחרות ע"י קליפה קצת. ואם רוצה יוכל למכור הכל לאינו יהודי, כמו שנתבאר סימן תמ"ז סעיף א', אף על גב דאין נוהגין כן בשאר תערובות חמץ, כן נראה לי.

טו תרנגולת צלויה שנמצאת בה חטה מבוקעת בתוך הפסח, חותך מקום פיעפועו, לפי אומד הדעת; ויש אוסרים את כולה, לפי שכשמהפכים השפוד מתפשט הטעם בכל התרנגולת; וכן יש מי שאוסר כל התרנגולות הצלויות עמה באותה שפוד הנוגעות זו בזו, כי ע"י היפוך השפוד מתפשט מזו לזו. טז חטה או שעורה שנמצאת בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו, העוף מותר והחטה והשעורה צריך לשרפה, דלא חשיבי כמעוכלים.

ז לחודש לסהמ"ח

תסח שלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות, ובו י' סעיפים

א העושה מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה, היו משמתין אותו. ואפילו לעשות בחנם אסור. ויש מי שאוסר אפילו על ידי אינו יהודי; ויש מי שמתיר, (וכן הוא המנהג). ב במה דברים אמורים, כשעושה מלאכה להשתכר, (או בחנם והוא מלאכה גמורה לתפור בגדים ממש) (ב"י), אבל מתקן הוא כליו לי"ט; וכן מי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו, מותר. ג קודם חצות, מקום שנהגו לעשות מלאכה, עושין. מקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין. הגה: ולדידן מקום שנהגו שלא לעשות (מהרי"ו); ודוקא מלאכות גמורות, אבל שאר מלאכות אפילו מנהג ליכא (מהרי"ב). ד ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, לא יעשה בישוב מפני המחלוקת; אבל עושה הוא במדבר. וההולך ממקום שאין עושים למקום שעושין, לא יעשה. ונותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ואעפ"כ לא יתראה בפניהם שהוא בטל, מפני איסור לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת. וכן מי שדעתו לחזור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר, והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו, מפני המחלוקת. ה אפילו במקום שנהגו לעשות, לא יתחיל בתחלת מלאכה בארבעה עשר, אע"פ שהוא יכול לגומרה קודם חצות, אלא שלשה אומניות בלבד הם שמתחילים בהם במקום שנהגו לעשות ועושין עד חצות ואלו הם, החייטים והספרים והכובסים; אבל שאר אומניות, אם התחיל בהם קודם ארבעה עשר הוא שיגמור עד חצות. הגה: ויש מקילין לומר ששלשה אומניות הנזכרים מתחילין ועושין עד חצות אפילו במקום שנהגו שלא לעשות, ואם התחיל מבעוד יום בשאר אומנות והיא לצורך המועד, עושין עד חצות, והכי נהוג (טור בשם הרא"ש). ו מושיבין שובכים לתרנגולים בארבעה עשר, דהיינו לתקן מקום שיעמדו התרנגולים והתרנגולת. ז תרנגולת שישבה על הבצים שלשה ימים או יותר, ומתה, מושיבין אחרת תחתיה כדי שלא יפסידו הבצים. ח גורפין (פי' מוציאין במגרפה והוא כלי מיוחד לכך) זבל מתחת רגלי בהמה. ט הזבל שבחצר, לא יוציאנו, אלא יסלקנו לצדדים; ואם נתרבה בחצר, יוציאנו לאשפה. י מוליכים ומביאים כלים מבית האומן כל היום, אעפ"י שאינם לצורך המועד. הגה: ונהגו שלא להקיז דם בשום ע"ט, ואין לשנות (כל בו בשם מהרי"ו).

תסט שלא ליחד בשר לפסח, ובו סעיף אחד

א אסור לומר על שום בהמה, בין חיה בין שחוטה; בשר זה לפסח, לפי שנראה שהקדישו מחיים לקרבן פסח ונמצא אוכל קדשים בחוץ; אלא יאמר: בשר זה ליום טוב. הגה: וגדי מקולס (פי' שלם על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו), אעפ"י שלא פירש ואמר זה לפסח, אסור לעשותו (טור) כדלקמן ריש סימן תע"ו; אבל מותר לומר: חטים אלו לפסח.

תע שהבכורות מתענין בע"פ, ובו ג' סעיפים

א הבכורות מתענין בערב פסח, בין בכור מאב בין בכור מאם. ויש מי שאומר שאפילו נקבה בכורה מתענה, (ואין המנהג כן) (מהרי"ל). **ב אם חל ערב פסח בשבת, יש אומרים שמתענים הבכורות ביום ה', ויש אומרים שאינם מתענים כלל.** הגה: אבל יש לנהוג כסברא הראשונה. ונוהגין כשהאב בכור, האם מתענה תחת בנה הבכור כשעדיין קטן; ואם אין האב בכור, הוא מתענה בעד בנו עד שיגדל. **ג האיסטניס מתענה בערב פסח, כדי שיאכל מצה לתיאבון.**

תעא בערב פסח אחר שעה עשירית אסור לאכול פת, ובו ג' סעיפים

יד כסלו

א אסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה, כדי שיאכל מצה לתיאבון, אבל אוכל מעט פירות או ירקות, אבל לא ימלא כריסו מהם, (ואם הוא איסטניס שאפילו אוכל מעט מזיק באכילתו הכל אסור) (רבינו ירוחם). **ויין מעט לא ישתה, משום דמיסעד סעיד, אבל אם רצה לשתות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל. ב וקודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה.** הגה: אבל מצה שיוצאין בה בלילה, אסורים לאכול כל יום ארבעה עשר (ר"ן פרק אלו עוברין בשם הרמב"ם והמגיד פ"ו). וקטן שאינו יודע מה שמספרין בלילה מיציאת מצרים, מותר להאכילו (ת"ה סימן ז'). ויש נוהגין שלא לאכול חזרת בערב פסח, כדי לאכול מרור לתיאבון (תא"ו נ"ה ח"ג), וכן ביום ראשון של פסח. כדי לאכל בליל שני לתיאבון. וכן נוהגין קצת למעט באכילת מצה ביום ראשון מהאי טעמא (כל בו). ויש מחמירין עוד שלא לאכול פירות, כדי לאכול החרוסת לתיאבון, ואין לחוש למנהג ההוא. ויש מחמירין שלא לפרר או לשבור המצות בערב פסח, שלא לבא לאכול מהם (מהרי"ל), ואין לחוש גם לזה. מצה שנאפה כתקנה ואח"כ נתפררה ונילושה ביין ושמן, אינה נקראת מצה עשירה ואסורה לאכלה בערב פסח (מהרי"ו). **ג אם התחיל לאכול קודם שעה עשירית ומשכה סעודתו עד הלילה, דינו כמו בשבתות ושאר ימים טובים שנתבאר סימן רע"א סעיף ו'.** (ומצוה לרחוץ ולגלח בערב יום טוב וללבוש בגדים נאים כמו בשבת, ועיין לעיל סימן ר"ס ורס"ב).

תעב דיני הסיבה וארבע כוסות, ובו ט"ז סעיפים

א יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך; ואף אם הוא בבית המדרש, יקום מפני שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו, אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך. ב יסדר שלחנו יפה בכלים נאים כפי כחו, ויכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות. הגה: ואפילו עני שאין לו כרים, ישב על הספסל (מרדכי ריש פרק ערבי פסחים). **ג כשהוא מיסב לא יטה על גבו ולא על פניו ולא על ימינו, אלא על שמאלו.** (ואין חילוק בין אטר לאחר) (טור בשם רש"י ות"ה סימן קל"ו). **ד אשה אינה צריכה הסיבה אלא א"כ היא חשובה.** הגה: וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות (מרדכי ריש פ' ע"פ ורבינו ירוחם), אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראבי"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב (ד"ע). **ה בן אצל אביו צריך הסיבה, אפילו הוא רבו מובהק. תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה, אפילו אינו רבו מובהק, אלא אם כן יתן לו רבו רשות. ותלמיד חכם מופלג בדורו, אעפ"י שלא למד ממנו כלום, חשוב כרבו ואינו צריך הסיבה.** (ודווקא כשאוכלין על שלחן אחד, אבל אם אוכל על שלחן בפני עצמו צריך להסב). **ו השמש צריך הסיבה. ז כל מי שצריך הסיבה, אם אכל או שתה בלא הסיבה**

לא יצא, וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה. הגה: ויש אומרים דבזמן הזה, דאין דרך להסב, כדאי הוא ראבי"ה לסמוך עליו שבדיעבד יצא בלא הסיבה (אגודה פרק ע"פ). ונראה לי אם לא שתה כוס שלישי או רביעי בהסיבה, אין לחזור ולשתות בהסיבה דיש בו חשש שנראה כמוסיף על הכוסות; אבל בשני כוסות ראשונות, יחזור וישתה בלא ברכה (מנהגים), וכן באכילת מצה. ולכתחלה יסב כל הסעודה. (מהרי"ב). **ח צריך לשתות ד' כוסות על הסדר, ואם שתאן זה אחר זה שלא כסדר, לא יצא. ט שיעור הכוס, רביעית לאחר שימזגנו** (אם רוצה למזגו), **וישתה כולו או רובו. ואם יש בו הרבה רביעיות, שותין ממנו כל כך בני אדם כמנין רביעיות שבו. ויש אומרים שצריך לשתות רוב הכוס, אפילו מחזיק כמה רביעיות.** (וצריך לשתות השיעור שלא בהפסק גדול בנתיים) (ב"י בשם רוקח). **י מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו, או שונאו, צריך לדחוק עצמו ולשתות, לקיים מצות ארבע כוסות. יא מצוה לחזור אחר יין אדום,** (אם אין הלבן משובח ממנו) (טור). **יב יוצאים ביין מבושל ובקונדיטון. יג אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו בשביל יין לד' כוסות. יד גם הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל מצות הנוהגות באותו לילה. טו תינוקות שהגיעו לחינוך, מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו.** הגה: ואין ליקח כוס שפיו צר כעין קלו"ג גלא"ז, מפני שלא יוכל לשתות רביעית כאחד (מהרי"ב). ובכוס של ברכת המזון בלאו הכי אין לוקחים אותו, וע"ל סימן קפ"ג סעיף ד' בהגה, וכן הכוס של קידוש, ועיין לעיל סימן רע"א סעיף י' (ב"י). **טז מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים, כדי שיראו שינוי וישאלו.**

תעג דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס השני, ובו ז' סעיפים

א מוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו, ומברך שהחיינו. ואם חל בשבת, אומר ויכולו, ואם חל במוצאי שבת אומר יקנה"ז, ואם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואחר כך יבדיל. הגה: ואין ליטול ידיו כלל קודם קידוש (רבינו ירוחם והרא"ש בתשובה ומרדכי פ' ע"פ). ואם אין ידיו נקיות, יטול מעט אבל אין לברך על הנטילה. ובעל הבית לא ימזוג בעצמו, רק אחר ימזוג לו דרך חירות (מהרי"ב). **ב שותה בהסיבה ואינו מברך אחריו. ג אם ירצה לשתות כמה כוסות, הרשות בידו; ומכל מקום ראוי ליזהר שלא לשתות בין ראשון לשני, אם לא לצורך גדול, כדי שלא ישתכר וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה. ד מביאין לפני בעל הבית קערה שיש בה שלשה מצות ומרור וחרוסת וכרפס או ירק אחר** (וחומץ או מי מלח) **ושני תבשילין, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, ונהגו בבשר וביצה.** הגה: ויסדר הקערה לפניו בענין שאינו צריך לעבור על המצוה, דהיינו הכרפס יהא למעלה מן הכל והחומץ סמוך לו יותר מן המצה, והמצות מן המרור והחרוסת, והם יהיו יותר קרובים אליו מן הבשר והביצה (מהרי"ל). **והבשר נהגו שיהיה זרוע, ונהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים והביצה תהיה מבושלת. ה אלו ירקות שיוצאים בהם ידי חובתו, חזרת, עולשין, תמכא, חרחבינא** (פירוש מיני עשבים מרים), **מרור; ויוצאים בעלין שלהם ובקלחן, אבל לא בשורש, אלא שבעלין אין יוצאין אלא אם כן הם לחים, ובקלחים יוצאים בין לחים בין יבשים, אבל לא כבושים ולא שלוקים ולא מבושלים; וכולם מצטרפים לכזית, שהוא השיעור שלהם, ועיקר המצוה בחזרת. ואם אין לו חזרת, יחזור אחר ראשון ראשון, כפי הסדר שהם שנויים.** הגה: ואם אין לו אחד מאלו הירקות, יקח לענה או שאר ירק מר, (אגודה). וחרוסת יעשה עב, זכר לטיט, ואח"כ נותנין בו מעט חומץ

או יין אדום זכר לדם, (טור). ועושין החרוסת מפירות שנמשלו בהם ישראל (תוספות פ' ע"פ) כגון, תפוחים, תאנים, אגוזים, רימונים, שקדים; ונותנין עליו תבלין, כגון קנמון וזנגביל הדומים לתבן שהיו מגבלין בו הטיט (טור). **ו נוטל ידיו לצורך טבול ראשון ולא יברך על הנטילה, ויקח מהכרפס פחות מכזית ומטבלו בחומץ ומברך בורא פרי האדמה ואוכל, ואינו מברך אחריו. ויקח מצה האמצעית ויבצענה לשתים, ויתן חציה לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן ונותנין אותה תחת המפה, וחציה השני ישים בין שתי השלימות ויגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר: הא לחמא עניא, עד מה נשתנה.** הגה: ויאמרו בלשון שמבינים הנשים והקטנים, או יפרש להם הענין וכן עשה ר"י מלונדרי כל ההגדה בלשון לע"ז, כדי שיבינו הנשים והקטנים. (כל בו ומהרי"ל). **ואז יצוה להסירם מעל השלחן ולהניחם בסוף השלחן כאלו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות וישאלו. ז מוזגין לו מיד כוס שני, כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה. ואם אין חכמה בבן, אביו מלמדו. אם אין לו בן, אשתו שואלתו; ואם לאו, הוא שואל את עצמו. ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה: מה נשתנה וכו'** (וכשהבן או האשה שואלת, אין צריך לומר: מה נשתנה, אלא מתחיל עברים) (מהרי"ל). **וכשמתחיל עבדים היינו לפרעה, מחזיר הקערה שבה המצות לפניו וקורא כל ההגדה, וכשיגיע למצה זו צריך להגביה, להראותה למסובין שתחבב המצוה עליהם.** (ויש להגביה מצה הפרוסה שהיא כלחם עוני) (מהרי"ו), **וכן כשיגיע למרור זה; וכשיגיע ללפיכך, מגביה כל אחד כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל.** הגה: ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבע (ד"ע) כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן, וכן כשמזכיר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב בכלל ובפרט, הכל ט"ז פעמים (מהרי"ל). ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה עד לפיכך, שאוחז הכוס בידו. ואז יכסה הפת (אגור ובית יוסף).

תעד על כוס ב' אין מברכין, ובו סעיף אחד

א שותה כוס שני ואין מברך עליו לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה, שאין מברכין בורא פרי הגפן כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של ברכת המזון, ואין מברכין על הגפן כ"א אחר כוס רביעי. הגה: והמנהג בין אשכנזים לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס, אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק אחר האחרון לבד, וכן דעת רוב הגאונים.

תעה יתר דיני הסדר, ובו ז' סעיפים

א יטול ידיו ויברך על נטילת ידים, ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה, ואחר כך יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה, משתיהן ביחד, ויטבלם במלח. הגה: ואין המנהג לטבלה במלח בלילה ראשונה, דפת נקי אין צריך מלח. **ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד, ואם אינו יכול לאכול כשני זיתים ביחד, יאכל של המוציא תחלה ואחר כך של אכילת מצה, ואחר כך יקח כזית מרור וישקענו כולו בחרוסת, ולא ישהנו בתוכו שלא יבטל טעם מרירותו ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו, ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה, ואחר כך נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור וטובלה בחרוסת.** הגה: ויש אומרים דאין לטובלו, וכן הוא במנהגים וכן ראיתי נוהגין. **ואומר: זכר למקדש כהלל, ואוכלן ביחד בהסיבה. ומשבירך על אכילת מצה לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו.**

ב אם אין לו ירקות לטיבול ראשון אלא מרור, יברך עליו בטיבול ראשון: בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור, ובטיבול השני יטבלנו בחרוסת ויאכלנו בלא ברכה. ג בלע מצה, יצא; אבל אם בלע מרור, לא יצא דטעם מרור בעינן וליכא. ואפילו אם בלע מצה ומרור כאחד, ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא. ואם כרכם בסיב, ובלעו, אף ידי מצה לא יצא לפי שאין דרך אכילה בכך. ד אכל מצה בלא כוונה, כגון שאנסוהו אנסין או לסטים לאכול, יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצה; אבל אם סבור שהוא חול, או שאין זו מצה, לא יצא. ה אכל כזית מצה והוא נכפה, בעת שטותו, ואח"כ נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות. ו אכל כחצי זית, וחזר ואכל כחצי זית, יצא ובלבד שלא ישהא בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס. (וע"ל סימן תרי"ב ס"ג). ז אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד. הגה: ונהגו לעשות שלש מצות של סדר מעשרון, זכר ללחמי תודה, ועושים בהם סימן לידע איזה ראשונה או שנייה או שלישית, ומניחים הראשונה עליונה והשניה באמצע והשלישית בתחתונה לכריכה, ואם שינה לא עכב (טור בשם הרא"ש). ואופין אותם ג"כ כסדר (כל בו ואבודרהם), ואם נשברה אחת מהן לוקחין אותה לשניה, דבלאו הכי פורסין אותה (אגור). ואף בלילה הראשון יוצא בכזית. (ושיעור כזית עיין לקמן סימן תפ"ו).

תעו מנהג אכילת צלי בליל פסח, ובו ב סעיפים

א מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים, אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכול, אין אוכלין גזירה שמא יאמרו: בשר פסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול שה צלוי כולו כאחד בלילה זה, מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ; ואם היה מחותך או שחסר ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר, הרי זה מותר במקום שנהגו. הגה: ולא יאכל ולא ישתה הרבה יותר מדאי, שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה או ישתכר וישן מיד (מהרי"ל). ב אפילו בשר עגל ועוף, כל דבר שטעון שחיטה, אסור לאכול צלי במקום שנהגו שלא לאכול צלי. הגה: נוהגים בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים, זכר לאבלות, ונראה לי הטעם משום שליל תשעה באב נקבע בליל פסח ועוד זכר לחורבן שהיו מקריבין קרבן פסח. ויש נוהגין שלא לאכול שום טבול בלילה, רק ב' טבולים שעושים בסדר (מהרי"ל).

תעז דיני אכילת האפיקומן, ובו ב' סעיפים

א לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השבע, ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו, ויהא זהיר לאכלו קודם חצות. (ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות) (ר"ן פ' ע"פ וסוף פ"ב רמגילה). ב אם שכח ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנטל ידיו או שאמר הב לן ונברך, אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא. ואם לא נזכר עד שבירך ברכת המזון, אם נזכר קודם שבירך בורא פרי הגפן יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן (ויחזור ויברך ברכת המזון ויברך בפה"ג וישתה הכוס) (בית יוסף), ואם לא נזכר עד אחר שבירך בורא פרי הגפן לא יאכל אפיקומן, ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה שכולן שמורות הן משעת לישה; אבל במקום שנהגו לעשות שימור למצות מצוה משעת קצירה, אפילו לא נזכר עד אחר ההלל, יטול ידיו ויברך

המוציא ויאכל האפיקומן. הגה: ויחזור ויברך על הכוס ואין לחוש במה שמוסיף על הכוסות (תשובת הרא"ש כלל כ"ד). ואם נאבד האפיקומן יאכל כזית אחד ממצה שמורה אחרת (רוקח).

תעח שלא לאכול אחר אכילת האפיקומן, ובו ב' סעיפים

טו כסלו

א אחר אפיקומן אין לאכול שום דבר. הגה: ולא יאכלנו בשני מקומות, דלא עדיף מאלו הפסיק בשינה דאסור לאכלו משום דהוי כשני מקומות (טור). **ב מי שישן בתוך הסעודה והקיץ, אינו חוזר לאכול. בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה, חוזרים ואוכלים. נרדמו כלם, ונעורו, לא יאכלו. נתנמנמו כלם, יאכלו.** הגה: וכל זה אינו אלא שישנו לאחר שהתחילו לאכול האפיקומן, אבל שינה קודם לזה לא הוי הפסק (טור ורבינו ירוחם).

תעט ברכת המזון על כוס שלישי, ובו סעיף אחד

א אחר כך מוזגין לו כוס שלישי, ומברך עליו ברכת המזון ובורא פרי הגפן, ושותהו בהסיבה; ולא יברך אחריו ולא ישתה יין בינו לכוס רביעי. הגה: מיהו מכוס שלישי יכול לשתות כמה פעמים והכל מחשב שתייה אחת, אע"ג דהפסיק בנתיים (מהרי"ל ומהר"י ותשב"ץ). **מצוה לחזור אחר זימון.** הגה: והגדול שבהן אומר הודו ואנא, והאחרים עונין אחריו (כל בו). והגדול יכול ליתן לקטן רשות (מהרי"ל). ויכול לצרף לזימון לענין הלל, אע"ג שלא אכל עמהם. ונהגו שבעל הבית מברך ברכת המזון בליל פסח, שנאמר: טוב עין הוא יבורך (משלי כב, ט) והוא מיקרי טוב עין שאמר כל דכפין ייתי וייכול וכו'.

תפ סדר כוס רביעי, ובו סעיף אחד

א כוס רביעי מתחיל לא לנו וגומר עליו את ההלל; ואינו אומר יהללוך, אלא אומר אחר גמר ההלל הלל הגדול שהוא מהודו ליי עד על נהרות בבל שהם כ"ו כי לעולם חסדו, ואחר כך אומר נשמת כל חי וישתבח עד ומעולם ועד עולם אתה אל, ואז יאמר יהללוך עד מלך מהולל בתשבחות, ושותהו בהסיבה בלא ברכה תחלה, (וכבר נתבאר לעיל סימן תע"ד דאנו נוהגין לברך), **ומברך אחריו על הגפן; ואם שותהו בלא הסיבה, צריך לשתות פעם אחרת בהסיבה,** (ועיין לעיל סימן תע"ב סעיף ו'), **ומברך לפניו בורא פרי הגפן, לפי שהסיח דעתו מלשתות עוד.** הגה: וי"א שיש לומר שפוך חמתך וכו' קודם לא לנו (ר"ן פרק ע"פ) ולפתוח הפתח, כדי לזכור שהוא ליל שמורים ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על המכחשים בה' (מהרי"ב), וכן נוהגין. ויכול לגמור הלל אף שלא במקום סעודה. (רמב"ם והמגיד פ"ח).

תפא שלא לשתות אחר ארבע כוסות, ובו ב' סעיפים

א אחר ארבע כוסות אינו רשאי לשתות יין, אלא מים. הגה: וכל המשקין דינן כיין (בית יוסף). ומי שהוא איסטניס או תאב הרבה לשתות, יכול לשתות כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול. (מרדכי). **ב חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה.** הגה: וכל דין ליל ראשון יש ג"כ בליל שני (אגור). ונוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע, ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין.

תפב מי שאין לו מצה שמורה, ובו סעיף אחד

א מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית, מברך על אכילת מרור ואוכל, וכשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת, מברך על אכילת מצה ואוכל אותו כזית, ואינו טועם אחריו כלום. הגה: ומי שאין לו ב' הלילות רק ג' מצות, יברך ליל ראשון המוציא ועל אכילת מצה וכן הכריכה הכל מן הפרוסה, ושתי השלימות לליל ב'. (אבודרהם בשם אבן ירחי).

תפג דין מי שאין לו יין, ובו סעיף אחד

א מי שאין לו יין בליל פסח, מקדש על הפת שמברך המוציא ובוצע, ומניח ידיו עליו עד שגומר הקידוש, ומברך על אכילת מצה, ואוכל, ואח"כ אוכל שאר ירקות ומסלק השלחן ואומר מה נשתנה וכל ההגדה עד גאל ישראל, ומברך על המרור, ואוכל, ואח"כ כורך מצה ומרור, ואוכל. הגה: בלא ברכה. ובמקומות שנוהגים לשתות משקה הנעשה מדבש שקורין מע"ד, יכול ליקח אותו משקה לארבע כוסות אם אין לו יין (מהרי"ל). וי"א שאין עושין קידוש על שאר משקין, כמו שנתבאר לעיל סי' ער"ב סעיף ט'. ולי נדאה דלענין ד' כוסות יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין על שאר משקין אם הוא חמר מדינה, כמו שנתבאר לעיל סימן ער"ב.

תפד דין מי שדוחה לעשות הסדר בהרבה בתים, ובו סעיף אחד

א מאן דבעי לברוכי בתרי או בתלת בתי, מברך בורישא בביתיה ואכיל כל מאי דצריך, ומברך ברכת המזון, והדר מברך לכל חד וחד בביתיה ושתי אינהו כסא דקידושא ודאגדתא ואכלי ירקי ומצה, ואיהו לא אכיל ושתי בהדייהו, ושביק להו למגמר סעודתייהו, ומברכי אינהו ברכת המזון; ואי לא ידעי, יקרא מלה במלה והדר אזיל לביתא אחרינא ועביד הכי, והדר אזיל לביתיה וגמר הלילא ושתו כסא דהלילא. ואי בעי לאקדומי להנך בתי בורישא, בריך להו ולא אכיל ולא טעים והדר אזיל לביתיה ומקדש, ואם ירצה יגמור הכל בביתו ואחר כך ילך לקדש בבתים האחרים ולא יאכל וישתה עמהם.

תפה דין מי שנשבע שלא לאכול מצה, ובו סעיף אחד

א אמר: שבועה שלא אוכל מצה, סתם, אסור לאכול מצה בליל פסח. אמר: שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח, לוקה ואוכל מצה בליל פסח.

תפו שיעור כזית, ובו סעיף אחד

א שיעור כזית, יש אומרים דהוי כחצי ביצה. הגה: ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט; ובירקות צריך למעך חלל האויר שבין הירק, ולשער שיעור הכזית בירקות עצמן ולא באויר שביניהם.

תפז סדר תפלת ערבית של פסח, ובו ד' סעיפים

א סדר היום, ערבית ושחרית ומנחה אומר שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע אתה בחרתנו וכו' ותתן לנו ה' אלהינו את יום חג המצות הזה את יום טוב מקרא קדש הזה, (וע"ל סימן ת"צ סעיף ג'), זמן חרותנו, יעלה ויבא, והשיאנו וחותם: מקדש ישראל והזמנים; ואם אמר: מקדש השבת, וחזר בו תוך כדי דיבור, יצא אחרי שהוא

יודע שהוא יום טוב. ואם חל בשבת אומר: את יום המנוח הזה ואת יום חג המצות הזה, וחותם: מקדש השבת וישראל והזמנים; ואין אומרים ברכת מעין שבע. ב אין שליח צבור מקדש בבית הכנסת. ג שכח לומר אתה בחרתנו ואמר יעלה ויבא, יצא. הגה: ואפילו היה שבת, אם הזכיר ביעלה ויבא, יצא (ב"י בשם א"ח). ואם אמר אתה בחרתנו והזכיר בו שבת, אפילו הכי צריך לחזור ולהזכירו ביעלה ויבא (תשובת מהרי"ל); מיהו אם לא הזכירו ביעלה ויבא, אין צריך לחזור (ב"י). וש"ץ ששכח להזכיר של י"ט בשחרית, ע"ל סימן קכ"ו. ד בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות. הגה: וכל זה אין אנו נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל.

תפח סדר תפלת שחרית של פסח, ובו ג' סעיפים

א שחרית נכנסים לבית הכנסת, וקורים הזמירות של שבת, ומתפללין תפלת שחרית, וגומרין ההלל (ומברכין לקרות ההלל), ואין מפסיקין בו אלא כדרך שאמרו בקריאת שמע, באמצע הפרק שואל בשלום אביו או רבו ומשיב שלום לאדם נכבד שנתן לו שלום, ובין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם. הגה: (ודוקא בב' ימים הראשונים שגומרים בהם ההלל דינא הכי לענין הפסקה, אבל בימים שאין גומרין ע"ל סימן תכ"ב סעיף ד'). ואם פסק באמצע ושהה אפילו כדי לגמור את כולו, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. ב בהלל, אפילו עשרה קורין כאחד. ג מוציאין שני ספרים וקורין בראשון חמשה גברי (ואם מוסיפין ביום טוב ע"ל ריש סימן רפ"ב) בפרשת בא מן משכו עד מארץ מצרים על צבאותם, ומפטיר קורא בשני בפרשת פנחס ובחודש הראשון ומפטיר ביהושע בעת ההיא, ומתפללין תפלת מוסף ואין מזכירין גשם מכאן ואילך (וע"ל סימן קי"ד), וכן פוסקים משם ואילך מלשאול בברכת השנים. הגה: ונוהגין לומר בכל י"ט בתפלת מוסף פסוקי מוסף היום אחר שאמר על ידי משה עבדך כאמור.

תפט סדר תפלת ליל שני של פסח וספירת העומר, ובו י' סעיפים

א בליל שני אחר תפלת ערבית מתחילין לספור העומר, ואם שכח לספור בתחלת הלילה הולך וסופר כל הלילה. ומצוה על כל אחד לספור לעצמו. וצריך לספור מעומד ולברך תחלה. וסופר הימים והשבועות. כיצד, ביום הראשון אומר: היום יום אחד (בעומר), עד שמגיע לשבעה ימים ואז יאמר: היום שבעה ימים שהם שבוע אחד (בעומר), וביום שמיני יאמר: היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד (בעומר), וכן עד שיגיע לארבעה עשר יאמר: היום ארבעה עשר ימים שהם שני שבועות (בעומר), ועל דרך זה מונה והולך עד מ"ט יום. ב אם טעו ביום המעונן וברכו על ספירת העומר, חוזרים לספור כשתחשך. והמדקדקים אינם סופרים עד צאת הכוכבים, וכן ראוי לעשות. ג המתפלל עם הצבור מבעוד יום, מונה עמהם בלא ברכה. ואם יזכור בלילה יברך ויספור. הגה: ואפילו ענה אמן על ברכת הקהל, אם היה דעתו שלא לצאת, יחזור ויברך ויספור בלילה (ב"י בשם רשב"א). ד מי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספירה בזה הלילה, יאמר לו: אתמול היה כך וכך, שאם יאמר לו: היום כך וכך, אינו יכול לחזור ולמנות בברכה; אבל קודם בין השמשות, כיון שאין זמן ספירה אין בכך כלום. הגה: וכשהגיע הזמן, אסורין לאכול עד שיספור. ואפילו התחיל לאכול, פוסק וסופר; מיהו אם התחיל לאכול קודם שהגיע הזמן, אינו צריך להפסיק אלא גומר אכילתו וסופר אחר כך (ד"ע למאן דאמר ספירה בזמן הזה דאורייתא).

ה אם אינו יודע החשבון, ופתח אדעתא דלסיים כמו שישמע מחבירו, ושתק עד ששמע מחבירו וסיים כמוהו, יצא. ו אם פתח ואמר: בא"י אמ"ה אדעתא דלימא היום ד', שהוא סבור שהם ד', ונזכר וסיים בה', והם ה'; או איפכא, שהם ד' ופתח אדעתא דלימא ארבעה, וטעה וסיים בה', אינו חוזר ומברך. ז שכח ולא בירך כל הלילה, יספור ביום בלא ברכה. ח אם שכח לברך באחד מהימים, בין יום ראשון בין משאר ימים, סופר בשאר ימים בלא ברכה; אבל אם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, יספור בשאר ימים בברכה. ט ליל שבת וליל יום טוב מברכים וסופרים אחר קידוש בבית הכנסת; ובמוצאי שבת וי"ט, קודם הבדלה אחר קדיש תתקבל; וכשחל י"ט האחרון של פסח במוצאי שבת, דאז אומר קידוש והבדלה בפעם אחת, יש לספור קודם שמברכין על הכוס בבית הכנסת. הגה: ואם אין לו יין וצריך לקדש יקנה"ז, ע"ל סימן רצ"ו. י אסור לאכול חדש אף בזמן הזה, בין לחם בין קלי בין כרמל, עד תחלת ליל י"ח בניסן; ובארץ ישראל, עד תחלת ליל י"ז בניסן.

תצ סדר תפלת יום שני ותפלת חולו של מועד, ובו ט' סעיפים

א ביום שני קורין בפרשת אמור, שור או כשב עד סוף הענין, ומפטיר קורא כמו ביום ראשון ומפטיר במלכים בפסח דיאשיהו, מוישלח המלך עד ואחריו לא קם כמוהו.

ב יום ג' שהוא חש"מ, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל כדרכו, ואומר יעלה ויבא בעבודה, ואם לא אמרו מחזירין אותו, וכן מזכירו בברכת המזון ואם לא אמרו אין מחזירין אותו; ובמוסף מתפלל כדרך שמתפלל במוסף של י"ט. הגה: אלא כשמגיע לעל ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור, אומר: והקרבתם עולה וגומר, עד ושני תמידין כהלכתן (טור). ג נוהגים שביום טוב אומר: את יום טוב מקרא קדש הזה, ובחולו של מועד אומר: את יום מקרא קודש הזה. (ואנו אין נוהגין לומר מקרא קדש כלל, לא בי"ט ולא בחה"מ) (טור). ד כל הימים של חולו של מועד ושני ימים אחרונים של יום טוב, קורים ההלל בדילוג כמו בראש חודש. ה סימן הפרשיות של שמונת ימי הפסח, משך, תורא, קדש, בכספא, פסל, במדברא, שלח, בוכרא; וזה הסדר לא ישתנה כי אם כשחל פסח ביום ה', שביום שלישי שהוא שבת קורא ראה אתה אומר אלי שהוא פסל, וביום א' ב' ג' קורין קדש, בכספא, במדברא. ו בכל ימי חול המועד ושני ימים טובים אחרונים קורים (הרביעי) בספר שני, בקרבנות המוספין שבפנחס, ומתחיל והקרבתם עד סוף פיסקא. ז בליל יום טוב האחרון מקדשין על היין ואין אומרין זמן. הגה: ואומרים בתפלה ובקידוש: זמן חרותינו, כמו בי"ט ראשון (מהרי"ל ומנהגים). ח מפטירין ביום שביעי וידבר דוד, וביום שמיני עוד היום בנוב לעמוד. ט שבת שחל בחול המועד, ערבית שחרית ומנחה מתפלל כדרכו של שבת, ואומר יעלה ויבא בעבודה; ובמוסף אומר סדר מוסף יום חול המועד, אלא שמזכיר של שבת ואומר: ותתן לנו את יום המנוח הזה ויום חג המצות הזה, וכן אומר: את מוספי יום המנוח הזה ויום חג המצות הזה, וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים, ומפטירים היתה עלי. הגה: ואין מזכירין בברכת ההפטרה לפסח לא באמצע ולא בחתימה. ונוהגין לומר שיר השירים בשבת של חול המועד, ואם שבת ביום טוב האחרון אומרים אותו באותו שבת; וכן הדין בסוכות עם קהלת. ונוהגין לומר רות בשבועות (אבודרהם). והעם נהגו שלא לברך עליהם על מקרא מגילה ולא על מקרא כתובים.

טז כסלו

תצא סדר הבדלה במוצאי יום טוב, ובו ב' סעיפים

א במוצאי יום טוב, בין במוצאי יום טוב לחול בין במוצאי יום טוב לחולו של מועד, מבדיל בתפלה כמו במוצאי שבת, אלא שאינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים. **ב** יום טוב שחל להיות במוצאי שבת אומר באתה בחרתנו, ותודיענו.

תצב דין תענית שני וחמישי ושני אחר המועדים, ובו סעיף אחד

א יש נוהגים להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח, וכן אחר חג הסוכות; וממתינים עד שיעבור כל חדש ניסן ותשרי, ואז מתענים. הגה: מיר שני וחמישי ושני שאפשר להתענות (ר"ע). ובאשכנז וצרפת נהגו להתענות, ועושין אותו כמו תענית צבור לקרות ויחל (טור).

תצג דינים הנוהגים בימי העומר, ובו ד' סעיפים

א נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג לעומר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא; אבל לארס ולקדש, שפיר דמי, ונשואין נמי, מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו. הגה: מיהו מל"ג בעומר ואילך הכל שרי (אבודרהם ב"י ומנהגים). **ב** נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעומר, שאומרים שאז פסקו מלמות, ואין להסתפר עד יום ל"ד בבקר אלא א"כ חל יום ל"ג ערב שבת שאז מסתפרין בו מפני כבוד השבת. הגה: ובמדינות אלו אין נוהגין כדבריו, אלא מסתפרין ביום ל"ג ומרבים בו קצת שמחה ואין אומרים בו תחנון (מהרי"ל ומנהגים). ואין להסתפר ער ל"ג בעצמו ולא מבערב (מהרי"ל). מיהו אם חל ביום ראשון, נוהגין להסתפר ביום ו' לכבוד שבת (מהרי"ל). ומי שהוא בעל ברית או מל בנו, מותר להסתפר בספירה לכבוד המילה. (הגהות מנהגים). **ג** יש נוהגים להסתפר בראש חדש אייר, וטעות הוא בידם. הגה: מיהו בהרבה מקומות נוהגים להסתפר עד ראש חדש אייר, ואותן לא יספרו מל"ג בעומר ואילך, אעפ"י שמותר להסתפר בל"ג בעומר בעצמו. ואותן מקומות שנוהגין להסתפר מל"ג בעומר ואילך, לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר. ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה, משום לא תתגודדו (דברים יד, א) וכל שכן שאין לנהוג היתר בשתיהן. (ר"ע). **ד** נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת, משקיעת החמה ואילך.

תצד סדר תפלת חג השבועות, ובו ג' סעיפים

א ביום חמישים לספירת העומר הוא חג שבועות, וסדר התפלה כמו ביום טוב של פסח, אלא שאומרים: את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו, וגומרים ההלל, ומוציאין שני ספרים וקורים בראשון חמשה מבחדש השלישי עד סוף הסדר, ומפטיר קורא בשני וביום הבכורים ומפטיר במרכבה דיחזקאל, ומסיים בפסוק ותשאני רוח. **ב** ביום השני קורים בפרשת כל הבכור עד סוף סידרא, ומפטיר קורא כמו אתמול ומפטיר בחבקוק מן וה' בהיכל קדשו עד למנצח בנגינותי. **ג** אסור להתענות במוצאי חג השבועות. הגה: ואין אומרים תחנון מתחילת ראש חדש סיון עד ח' בו, דהיינו אחר אסרו חג (הגהות מיימוני הלכות ברכות ומנהגים). ונוהגין לשטוח עשבים בשבועות בב"ה והבתים, זכר לשמחת מתן תורה. ונוהגין בכל מקום לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות; ונ"ל הטעם שהוא כמו השני תבשילין שלוקחים בליל פסח, זכר לפסח וזכר לחגיגה, כן אוכלים מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר וצריכין להביא עמהם ב' לחם על השלחן שהוא במקום המזבח, ויש בזה זכרון לב' הלחם שהיו מקריבין ביום הבכורים.

הלכות יום טוב

תצה איזה מלאכות אסורים בי"ט, ובו ד' סעיפים

א כל מלאכה האסורה בשבת אסורה ביום טוב, חוץ ממלאכת אוכל נפש, וחוץ מהוצאה והבערה וכן מכשירי אוכל נפש שלא היה אפשר לעשותה מאתמול. הגה: ויש מחמירין אפילו באוכל נפש עצמו כל שאינו מפיג טעם כלל, אם עשאו מערב יום טוב (א"ז ומהרי"ל); מיהו אם לא עשאו מערב י"ט ויש בו צורך י"ט, מותר לעשותו ע"י שינוי (סמ"ק ור"ן). **ב** קצירה וטחינה ובצירה וסחיטה וצידה, אף על פי שהם מלאכת אוכל נפש אסרום חכמים. **ג** אין מוציאין משא על הבהמה ביו"ט. **ד** מוקצה, אעפ"י שמותר בשבת החמירו בו ביום טוב ואסרוהו. הגה: ויש מחירין מוקצה אפילו בי"ט (טור בשם פוסקים); אבל נולד אסור, לדבריהם, אפילו בשבת. וכל מוקצה שאינו בעלי חיים, כגון אוצר של פירות ועצים, סגי כשיאמר: מכאן אני נוטל, ואין צריך שירשום (רבינו ירוחם נ"ד ח"ג). ומותר להכין מיום טוב ראשון לשני בב' ימים טובים של גליות (כל בו). ועיין לעיל סימן ש"י כל דיני מוקצה.

תצו דיני י"ט שני של גליות, ובו ג' סעיפים

א בגליות שעושין שני ימים טובים מספק, כל מה שאסור בראשון אסור בשני והיו מנדין למי שמזלזל בו; ואם הוא צורבא דרבנן, לא היו מחמירין לנדותו אלא היו מלקין אותו. **ב** אין חילוק בין ראשון לשני אלא לענין מת, וכן לכחול את העין; הגה: או שאר חולי שאין בו סכנה (ר"ן פרק אין צדין) ואף על פי שאסור בראשון אלא על ידי א"י אם אין בו סכנה, בשני מותר אפילו ע"י ישראל, חוץ מיו"ט שני של ראש השנה דשני ימים קדושה אחת אריכתא הן. הגה: ודוקא שבות דרבנן דומיא דמכחל עינא, אבל אב מלאכה אסור לישראל לעשותו אפילו בי"ט שני (ר"ן פרק אין צדין והמגיד פ' ראשון). **ג** בני ארץ ישראל שבאו לחוצה לארץ, אסורים לעשות מלאכה ביום טוב שני ביישוב, אפילו דעתו לחזור; וכל זמן שלא הגיע ליישוב, אפילו אין דעתו לחזור, מותר, לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן. אבל אם הגיעו ליישוב, ואין דעתו לחזור, נעשה כמותן ואסור בין במדבר בין ביישוב. וכל חוץ לתחום אין נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם.

תצז דיני הכנה ביום טוב, ובו י"ז סעיפים

א אין צדין דגים מן הביברים. הגה: אפילו במקום שאינם מחוסרים צידה, לפי שהביבר רחב הרבה והדגים נשמטים אילך ואילך (המגיד פ"ב). **ב** דגים ועופות וחיה שהם מוקצה, אין משקים אותן ביו"ט ואין נותנים לפניהם מזונות שמא יבא ליקח מהם. וכל מה שאסור לאכלו או להשתמש בו מפני שהוא מוקצה, אסור לטלטלו. **ג** אפילו ספק צידה אסור; כגון מצודות חיה דגים ועופות שהיו פרושות מערב י"ט ולמחר מוציא בהם, אסורים אלא אם כן ידוע שניצודו מבעוד יום. ואם מצא המצודות מקולקלות מבערב י"ט, בידוע שמערב י"ט ניצודו. **ד** ספק מוכן מותר ביום טוב שני משום דהוי ספק ספיקא. **ה** אם סכר אמת המים בכניסה וביציאה מערב יו"ט, מותר ליקח ממנה דגים ביו"ט דהוה ליה ניצודין ועומדין, (מאחר שאמת המים היא צרה ואינן יכולים להשמט) (המגיד פ"א). **ו** אווזים ותרנגולים ויונים שבבית או שבחצר, העומדים לאכילה, מותר לצודן ואין צריכים זימון.

ז שאר כל חיה ועוף שמחוסרים צידה, שצריך לומר הבא מצודה ונצודנו, אסור לצודן וליתן לפניהם מזונות; וכל שאין מחוסרים צידה, מותר לצודם וליתן לפניהם מזונות. ח איל וצבי שקננו בפרדס וילדו בו עפרים, ועדיין הם קטנים שאין צריכים צידה, מותרים בלא זימון; ודוקא בפרדס הסמוך לעיר בתוך שבעים אמה דדעתיה עלויה. והאם, אפילו זימון אין מועיל לה כיון שמחוסרת צידה. ט יוני שובך ויוני עלייה וצפרים שקננו בטפיחים, (פי' כלי חרס הבנויים בכותלים לקנן בהם העופות), אסור לצודן; לפיכך אין זימון מועיל להם. והני מילי בגדולים, אבל בקטנים שאינם מפריחים מותר לצודן, אבל זימון צריכים. י כיצד הוא הזימון, אומר: זה וזה אני נוטל למחר, ואין צריך לנענעם. אבל באומר: מכאן אני נוטל למחר, לא סגי. יא אם זימן כל השובך, ואינו צריך אלא לזוג, אינו מועיל. הגה: ואם הוא אפשר שיצטרך כל השובך, יכול להזמין כל השובך ולמחר נוטל מה שצריך (רבינו ירוחם והגהות אשר"י פ"ק דביצה). יב זימן שנים ומצא שלשה, או זימן שחורים ולבנים בקינים המובדלים במחיצה ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים, אסורין אא"כ מכירן. יג זימן שלשה ומצא שנים, מותרים. (ואפילו היו מקושרים ביחד, מנתחי מהדדי) (ב"י). יד זימן בתוך הקן ומצא לפני הקן, אסורים. ואם אין סביבותיהם קן אחר, הרי אלו מותרים. והני מילי במדדין, אבל אם הם מפריחין, אסורים; ואפילו יש קן אחר בתוך נ' אמה, אם הוא בקרן זוית שאינו יכול לראותו מקן זה, כיון שאינם מפריחין אלא מדדין, משום דכל היכא דמדדה ולא הדר חזיה לקניה לא מדדה. (ואם הזמין תוך הקן ומצא על פתח הקן, מותרים) (א"ז). טו אינו יהודי שהביא דורון לישראל בי"ט בני יונה קטנים משובכות שיש לו בעיר, כיון שאין צריכים צידה, מותרים. טז השוחט בהמה בי"ט, טוב לו שלא יבדוק עד שיפשיט, שאם תמצא טריפה לא יהא רשאי להפשיטה. יז אם נמצאת טריפה, אסור לטלטלה; אבל מותר למכרה לא"י כדרך שהתירו מכירה לישראל, שלא ישקול ולא יזכיר סכום דמים. ואם אינו מאמינו, יקח ממנו משכון.

תצח דיני שחיטה ביום טוב, ובו כ' סעיפים

א אין מראין סכין לחכם בי"ט לראות אם הוא ראוי לשחוט בו, שמא תהיה פגומה ויאמר לו: אסור לשחוט בה מפני פגימתה, וילך ויחדדנה במשחזת. וחכם שראה סכין לעצמו, יכול להשאילו לאחרים. הגה: ועכשיו בזמן הזה שכל שוחט רואה סכין בעצמו, כל הרוצה לשחוט בי"ט יבדוק סכינו מעי"ט ולא ביום טוב, שמא ישחיזנו (ד"ע ומהרי"ל והגהות שחיטה); מיהו אם לא בדקו מעי"ט, והוא שעת הדחק, יכול לבדקו בי"ט (שחיטת ישנים). ב יכול להוליך סכין והבהמה אצל טבח לשחוט, ואפילו גדי קטן שצריך להוליכו על כתפו; ואף על פי שהיה אפשר להוליכם מאתמול. (וה"ה שהטבח יכול להוליך הסכין אצל הבהמה) (ב"י). ג בהמות שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום, הרי אלו מוכנות ולוקחין מהן ושוחטין אותן ביום טוב; אבל הרועות והלנות חוץ לתחום, אם באו בי"ט אין שוחטין אותן בי"ט מפני שהן מוקצין ואין דעת אנשי העיר עליהן. והני מילי בבהמות ישראל, אבל של א"י לית בהו משום מוקצה, דאין הא"י צריך הכן, אא"כ באו בשביל ישראל שאז אסור. לפיכך אינו יהודי שהביא בהמה במקולין (פי' מקום ששם שוחטים הבהמות), אם ידוע שלנות חוץ לתחום, אסורות. ואם ספק, מותרות אפילו באו לצורך ישראל, שהמוקצה הולכים בספיקו להקל. ואם הביאום לצורך הא"י, או אפילו סתם בעיר שרובה א"י, מותר, שכל המביא לצורך הרוב מביא.

יא כסלו

ד בהמות הידועות ללון חוץ לתחום ונמצאו בעיר ביום שני, אני אומר: שמא מבערב הכניסן וחוץ לחומה לנו, ומותרות. וכל שכן השחוטות בבוקר, שחזקה מבערב הכניסן לתוך התחום. ה עגל שנולד בי"ט, מותר לשחטו אם האם עומדת לאכילה; והוא דקים ליה בגויה שכלו לו חדשיו. הגה: ובעינן גם כן שהפריס על גבי קרקע (טור והרא"ש), דחיישי' שמא יראה בו ריעותא באיברים הפנימיים ונמצא שחט בי"ט שלא לצורך, כך נראה לי מדברי הרא"ש והטור. ואם היו שבת וי"ט סמוכים זה לזה, נולד בזה מותר בזה. ו בהמה מסוכנת שירא שמא תמות, והוא אכל כבר ואין צריך לה, אסור לשחטה אלא א"כ יש שהות ביום כדי לאכול ממנה כזית צלי מבע"י, (ואפילו אין שהות לנתחה ולבודקה תחילה). (טור) וכשיש שהות ביום, ושחטה, אינו נוטל עורה אלא אם כן שייר ממנו אבר אחד ומביאו עמו. הגה: וי"א דאין להפשיטה כלל, אלא א"כ שחטה לצורך י"ט, וכן ראוי להורות (הגהות אלפסי פרק אין צדין). ז אם יז כסלו שחט בהמה בשדה, לא יביאנה במוט או במוטה כדרך שעושה בחול, אלא יביאנה בידו איברים איברים. ח עוף שנדרס ברגלים ויש לחוש שנתרסקו איבריו ולכן צריך שהייה מעת לעת ובדיקה אחר שחיטה, מותר לשחוט בי"ט, ולא חיישינן שמא ימצא טריפה, אף ע"ג דאתיליד ביה ריעותא. ט בכור בזמן הזה, שאינו יכול לשוחטו בלא מום, אין חכם יכול לראותו בי"ט אם יש בו מום; ואפילו אם עבר וראהו ומצא שיש בו מום, אינו יכול לשחטו. אבל אם נולד במומו ועבר וראהו, נשחט על פיו. ואם ראה המום מעי"ט, וראה שהוא מום שראוי לישחט עליו, יכול לחקור עליו בי"ט אם נפל בו המום מאיליו, ומחירו. הגה: ואם נפל בכור לבור, אסור להעלותו דהא אינו ראוי לשוחטו, אלא עושה לו פרנסה במקומו (רמב"ם פ"ב). י אותו ואת בנו שנפלו לבור, מעלה את הראשון ע"מ לשוחטו, וחוזר ומערים ומעלה את השני, רצה זה שוחט, רצה זה שוחט. יא בהמה, חציה של א"י וחציה של ישראל, יכולים לשחטה ביום טוב; ואפילו יש להם שתים, יכול לשחוט שתיהן. יב השוחט בהמה בי"ט, אינו רשאי לחלוש הצמר לעשות מקום לסכין, אלא מפנהו (בידו ב"י) ומושכו אילך ואילך, ואם נתלש נתלש. יג השוחט את העוף לא ימרוט את הנוצה כדי לעשות מקום לסכין. יד לא ישחוט אדם חיה ועוף בי"ט, אלא אם כן יש לו עפר מוכן מבעוד יום; ואם עבר ושחט, אם יש לו דקר (פי' כעין יתד של ברזל שחופרין בו את הקרקע) נעוץ מבעוד יום בעפר תיחוח, מכסהו בו; (ואפילו היה צריך לכמה דקירות, שרי) (ב"י). טו אפר כירה שהוסק מעי"ט, מותר לכסות בו. אבל אם הוסק בי"ט, אסור, אא"כ הוא חם שראוי לצלות בו ביצה. ואם שחט, מותר לכסות בו אע"פ שאינו ראוי לצלות בו ביצה. (ומיהו עדיף טפי לכסות בדקר נעוץ בעפר תיחוח, אם יש לו) (ב"י בשם הרא"ש וטור). טז הכניס עפר הרבה לביתו לצורך גינתו, והוא כנוס במקום אחד, מותר לכסות בו, שכל זמן שהוא צבור דעתו עליו לכל מה שיצטרך; אבל אם הכניס מלא קופה לצורך גינתו, לא, שמאחר שהוא מועט, בטל. יז מכניס אדם מלא קופתו עפר לבית, בסתם, ועושה בו כל צרכו, (וע"ל סימן ש"ח סעיף ל"ח), ולא אמרינן שהוא בטל אגב קרקע הבית; והוא שייחד לו קרן זוית, דכיון שלא שטחו מוכחא מילתא דלצרכו בעי ליה. ואם הוא עפר תיחוח, מותר לכסות בו. יח כוי (פי' בריה שנולדה מחיש וצביה), אין שוחטין אותו בי"ט. ואם שחטו, אין מכסין את דמו אפילו יש לו עפר מוכן, מפני שהרואה יאמר: ודאי חיה הוא דאם לא כן לא היו מטריחין לכסות דמו בי"ט, ויבא להתיר חלבו. ולערב, אם רשומו ניכר, יכסנו. הגה: ודוקא ששחטו בקרן זוית וכהאי גונא,

ש"פ יא כסלו

ש"מ יז כסלו

אבל אם שחטו באמצע החצר, אפילו דם בהמה יכול לכסות אם יש לו עפר מוכן, דהוי ליה כגרף של רעי, וצריך לכסות שלא יתלכלכו כליו בחצר (הגהות אלפסי פרק קמא רביצה). **יט** שחט בהמה וחיה ונתערב דמם, ויש לו עפר מוכן או אפר כירה, אם יכול לכסותו בדקירה אחת שאינו צריך להרבות בשביל דם הבהמה, יכסנו; ואם לאו, לא יכסנו. **כ** שחט צפור מערב יו"ט ולא כיסה דמו, לא יכסנו בי"ט.

תצט דין מליגה ומליחה בי"ט, ובו ה' סעיפים

א אין מרגילין בי"ט, כיצד הוא מרגיל, זה המוציא כל בשר מרגל אחד כדי שיוציא כל העור שלם ולא יקרע, מפני שטורח בהפשט זה טורח גדול ואין בו צורך למועד. **ב** אסור למלוג גדי אע"כ מולגו לאכול העור. **ג** בהמה שנשחטה בי"ט, מותר להגביה עורה וליתנה במקום דריסת הרגלים, אע"פ שאין עליו בשר כלל. ומותר למלוח עליו מליחה קלה כדרך שמולחים לצלי. ומותר להערים למלוח כאן מעט וכאן מעט, עד שימלא את כולו. אבל אם נשחטה מערב י"ט, אסור. הגה: ונוצות של עוף דינן כמו בעור דמותר לטלטלן כדי להצניען, כמו בעור. **ד** אין מולחין את החלבים ולא מהפכים בהם, אפילו לשטחן על גבי יתדות, אע"פ שנשחטה ביום טוב; וכן אסור למלוח בשר עליהם באויר. **ה** עלי, שהוא דף עב וכבד וכלי הוא, אלא שמלאכתו לאיסור לכתוש בו חריפות, מותר לטלטלו לקצב עליו בשר; ולאחר שקצב עליו אסור לטלטלו מחמה לצל, (אבל לצורך גופו ומקומו שרי).

תק דין הנצרך לבשר ביו"ט היאך יתנהג, וסדר מליחתו, ובו ו' סעיפים

א אין קונים בשר בפיסוק דמים לומר לטבח: תן לי בסלע או בשתים, וכן לא יאמר לו: הריני שותף עמך בסלע, אלא מחלק להם שלישיות או רביעיות כפי החלקים שדרך לחלק בעיר בלא פיסוק דמים, ומביא שתי בהמות ואמר: זו כזו, ולמחר שמין הנשארת וכפי ששוה כך יפרע לו. הגה: וי"א דדוקא ישראל לגבי ישראל שרי כהאי גונא, אבל ישראל עם א"י אפילו בכהאי גונא אסור (הגהות אשירי פרק אין צרין). **ב** אסור לשקול בשר, אפילו בביתו, לידע כמה יבשל; ואפילו ליתנו בכף מאזנים לשמרו מן העכברים, אסור אם היא תלויה במקום שרגילים לשקול בה; ואפילו לשקול מנה כנגד מנה, אסור. ומותר לשקול בידו, שלוקח החתיכה בידו ומשער כמה יש בה, וטבח אומן אפילו זה אסור; אבל אם הוא יודע לכוין דרך חתיכתו, לחתך ליטרא או חצי ליטרא, חותך כדרכו ואינו חושש. **ג** אין נוקבין נקב בבשר הסכין לתלותו בו, אבל ביד מותר. ואם לעשות בו סימן, מותר אפילו בסכין. **ד** מולגין הראש והרגלים ומהבהבים אותם באור, אבל אין טופלין אותם בסיד ולא בחרסית ולא באדמה, דמתחזי כעיבוד; ואין גוזזין אותם במספרים, שנראה כעושה לצורך השיער. **ה** מותר למלוח כמה חתיכות בבת אחת אע"פ שאינו צריך אלא אחת. הגה: וי"א דלא שרי להערים רק קודם אכילת שחרית (ר"י וב"י בשם סמ"ג). ומותר למלוח הבשר בי"ט, אף על פי שהיה אפשר למולחו מעיו"ט (מהרי"ל ות"ה סימן פ"ד). **ו** נוהגין לנקר בשר בי"ט, אפילו נשחט מעי"ט; (וטוב לשנות קצת אם יוכל לשנות באיזה דבר) (מהרי"ל ות"ה סי' פ"ד).

תקא עצים האסורים והמותרים בי"ט, ובו ז' סעיפים

א אין מבקעין עצים מן הקורות שעומדות לבנין, ולא מקורה שנשברה בי"ט, אפילו אם היתה רעועה מעי"ט וקרובה להשבר. אבל אם נשברה מעי"ט, אם אי אפשר להסיקה בלא ביקוע, מבקעין ממנה חתיכות גדולות; ולא יבקע לא בקרדום, ולא במגל, ולא במגירה, אלא בקופין (פי' סכין של קצבים ויש עושין בו כ' ראשין דומה קצת לקרדום רש"י) ובצד הקצר שלו, אבל לא בצד הרחב. ויש מי שאוסר אפילו בקופין, לפי שאין אנו בקיאין מהו, ולא התירו אלא בסכין. **ב** עצים גדולים קצת וראוים להסקה בלא ביקוע, לא יבקע כלל, ואפילו לשברם ביד ויש מי שאוסר. **ג** אין מביאין עצים מן השדה אפילו היו מכונסין שם מבערב, אבל מגבב הוא בשדה משלפניו (וכן בחצר לוקח מלפניו) (ב"י ורמב"ם) ומדליק שם. ומביאין מהמכונסין שברשות היחיד, אפילו היתה מוקפת שלא לשם דירה, ובלבד שיהיה בה מסגרת ותהיה בתוך תחום שבת; ואם חיסר אחת מכל אלו, הרי הן מוקצה. **ד** עלי קנים ועלי גפנים אע"פ שהם מכונסים בקרפף, כיון שהרוח מפזרת אותם הרי הם כמפוזרין ואסורים; ואם הניח עליהם כלי כבד מעי"ט, הרי אלו מוכנים. **ה** עצים שנשרו מן האילן בי"ט, אין מסיקין בהם. (וע"ל סימן תק"ז סעיף ב'). **ו** כלים שנשברו בי"ט, אין מסיקים בהם מפני שהם נולד. (ואם הסיק בכלים, אסור להפוך באש לאחר שהודלקו במקצת דאז הוי שבר כלי, אלא אם כן ריבה עליהם עצים מוכנים) (המגיד פ"ב ור"ן פ"ק דביצה). אבל מסיקין בכלים שלמים או בכלים שנשברו מבעוד יום. **ז** שקדים ואגוזים שאכלו מערב יו"ט, מסיקין בקליפיהם בי"ט. ואם אכלם ביו"ט, אין מסיקין בקליפיהם. הגה: גם אין להסיק עם האגוזים והשקדים עצמן, אלא א"כ הם עדיין בקליפה (ב"י). ולפידים שנשארו מי"ט ראשון, שכבו, מותר לחזור ולהדליקם אפילו בי"ט שני של ראש השנה או יום טוב אחר שבת. (הרא"ש ומרדכי ריש ביצה וב"י).

תקב דיני האש ביו"ט, ובו ד' סעיפים

א אין מוציאין אש לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא מן המים, ואין עושין פחמים, ואין נופחין במפוח אלא בשפופרת; ונהגו היתר במפוח של בעלי בתים ע"י שינוי להפכן מלמעלה למטה. הגה: ומותר לכסות האש בכלי או בעפר מוכן, אם אינו מכבהו, ודוקא לצורך יו"ט ראשון אבל לצורך יום טוב שני, אסור. (מהרי"ל). העושה מדורה ביו"ט, כשהוא עורך את העצים אינו מניח זה על זה עד שיסדר המערכה, מפני שנראה כבונה, אלא או שופך העצים בעירבוב, או עורך בשינוי. כיצד, מניח עץ למעלה, ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ; וכן הקדרה אוחז אותה ומכניס האבנים תחתיה, אבל לא יניחנה על גבי האבנים; וכן המטה, אוחז (הקרשים) למעלה ומכניס הרגלים תחתיהם; אפילו ביצים, לא יעמיד אותם שורה על גבי שורה עד שיעמדו כמו מגדל, אלא ישנה ויתחיל מלמעלה למטה; וכן כל כיוצא בזה, צריך שינוי. הגה: וכן שלחן שיש לו דפנות המגיעות לארץ (תוספות) צריך שינוי, אבל מותר להושיב שלחן שלנו על רגליו ואין בזה משום בנין; ויש אומרים דאפילו מגיע לארץ, כל זמן שאינו צריך לאויר של תחתיו, שרי. (טור). **ב** אגודה של עצים שהודלקה במדורה, כל עץ שלא אחזה בו האש מותר לשמטו, ואינו דומה למסיר שמן מהנר. הגה: ומותר ליקח עץ הדלוק מצד זה של מדורה ולהניחו בצד אחר, הואיל ואינו מכוין

לכבוי (מרדכי). **ג אין סומכין את הקדרה ולא את הדלת, בבקעת.** הגה: אבל מותר לצלות בו (הרי"ף), וכ"ש שמותר להסיק בו עם שאר עצים אע"ג שאינו ראוי להסיק בפני עצמו (ר"ן). **ד לדידן, מותר לבשל בקדרות חדשות בי"ט.** הגה: ויש אוסרין (הרא"ש והטור), וכן המנהג, אם לא על ידי הדחק; ולכן נהגו כשקונין קדרות חדשות בפסח, מבשלין בהם קודם יום טוב (ד"ע).

תקג שלא להכין מיום טוב לחבירו, ובו ב' סעיפים

א אסור לאפות או לבשל או לשחוט ביום טוב לצורך מחר, אפילו הוא שבת או יום טוב ואפילו בשני ימים של ר"ה; אבל ממלאה אשה קדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת. הגה: וכל שכן שיכול לשחוט אעפ"י שאינו צריך אלא לכזית (סמ"ק), וכן יכולה לבשל הרבה קדרות ולאכול מכל אחת מעט. (כ"י ורבינו ירוחם ותשובת הרשב"א). **ודוקא קודם אכילה, אבל אחר אכילה אינה יכולה לבשל ולומר: אוכל ממנה כזית, דהוי הערמה; מיהו אם עברה ובשלה,** (או שחט) **מותר לאכלו. ב ממלא נחתום חבית של מים אף על פי שאינו צריך אלא לקיתון אחד.** הגה: אבל צריך להשים הכל אצל האש בפעם אחת, אבל אסור להוסיף אם כבר החבית אצל האש, דטרחא שלא לצורך הוא (המגיד פ"א).

תקד דין התבלין בי"ט, ובו ד' סעיפים

א דכין את התבלין כדרכן, שאם ידוך אותם מבע"י יפיג טעמן; אבל מלח אינו נידוך בי"ט אלא א"כ הטה המכתש או שידוך בקערה וכיוצא בה, כדי שישנה, שאם שחק המלח מעי"ט לא יפיג טעמו. ואין שוחקין את הפלפלין ולא את החרדל בריחים שלהם, משום דהוי כעובדין דחול; (אלא) **דך אותם במדוכה ככל התבלין.** הגה: ומיהו נוהגין לשנות קצת בדיכת תבלין, (הגהות מיימוני פ"ג בשם סמ"ג), וכן ראוי להורות. **ב מותר להוליך תבלין ומדוך אצל מדוכה, או מדוכה אצלם, אפילו דרך ר"ה אעפ"י שהיה אפשר להוליכם מערב יו"ט. ג אין כותשין הריפות במכתשת גדולה, אבל כותשין במכתשת קטנה שזה הוא השינוי שלה; ובא"י, אפילו בקטנה אסור; וכיון שאין אנו יודעים עכשיו מה נקראת גדולה או קטנה, יש לאסור הכל.** הגה: ומותר לגרור גבינה בי"ט על הכלי שהוא מורג חרוץ, מיהו צריך שינוי מעט, כמו דיכת מלח (ריב"ש סימן קפ"ד); וה"ה מצות, בלא שינוי, משום דאין טחינה באוכלין שהיו טחונין תחלה (מהרי"ל). **ד מותר אדם למדוד תבלין ליתן בקדירה, בשביל שלא יקדיח תבשילו** (פי' שלא ישרפנו ויקלקלנו מחמת רבוי תבלין).

תקה דין החולב בהמה בי"ט, ובו סעיף אחד

א בהמה שהיא עומדת לאכילה ורוצה לחלוב אותה לאכול החלב, אם לקדירה שאין בה אוכלין, אסור. ואם יש בה אוכלין, מותר, וכגון שבא החלב לתקנו, או שיש בה פרורין והחלב נבלע בהם; אבל החולב כל צאנו לא הותר מפני פרוסה שנותן בכלי. הגה: ואינו יהודי החולב בהמה ביום טוב, וישראל רואהו, יש להקל (רשב"א בתשובה) אך נהגו בו איסור, ואין לשנות. מיהו ביום טוב של גליות מותר ביום טוב שני (הגהות אשירי ריש ביצה); ואם מותר לומר לאינו יהודי לחלוב בהמתו בשבת, ע"ל סימן ש"ה סעיף כ'. וע"ל סימן תק"י סעיף ה' אם מותר להעמיד חלב ולעשות גבינה ביום טוב.

יב כסלו

תקו דיני לישה ביו"ט, ובו ט' סעיפים

יח כסלו

א אין מודדין קמח בי"ט כדי ללוש, אלא יקח באומד הדעת. הגה: ומותר ליקח הקמח מן הכלי אע"פ שעושה גומא בקמח (ר"ן פ"ק דביצה ופרק כירה). ב אין מרקדין הקמח בתחלה, אפילו על ידי שינוי. אבל אם רקדו מאתמול ונפל בו צרור או קיסם ורוצה לרקדו פעם שנית, מותר אף בלא שינוי. הגה: וי"א דמותר ליטול הצרור או הקיסם בידו, אבל יש מחמירין ואוסרין (המגיד פ"ג). ואם לא נפל בו דבר, אלא שרוצה לרקדו שנית כדי שיהא הפת נאה, צריך שינוי קצת, כגון על גבי שלחן. הגה: וה"ה דמותר לעשות על ידי אינו יהודי אפילו תחלת הרקידה, אם ישנה קצת (ב"י). ג הלש עיסה ביום טוב, יכול להפריש ממנה חלה; ולהוליכה לכהן, (שרי אפילו הפרישה מאתמול). אבל עיסה שנלושה בעי"ט, אסור להפריש ממנה חלה בי"ט. הגה: אלא אוכל ומשייר קצת, ולמחר מפריש מן המשוייר חלה. ומותר לאפות הפת על ידי שיאכל ממנו ויפריש אחר כך חלה (ב"י). ואם רוצה יוכל ללוש עוד עיסה אחת ביום טוב ויצרפם יחד, ויפריש מאותה עיסה גם על מה שלש מעי"ט. (הגהות מיימוני פ"ג ומרדכי פרק אלו עוברין וב"י בשם תוספות פרק קמא דביצה). ד המפריש חלה בי"ט והיא טמאה, לא יאפה אותה ולא ישרפנה שאין שורפין קדשים בי"ט, אלא מניחה עד הערב ושורפה. ה מותר לעשות ביום טוב פתין גדולים, ולא חיישינן שמתוך כך יבא לאפות יותר ממה שצריך. ו היה לו קמח או עיסה בשותפות עם אינו יהודי, אסור לאפותה ביום טוב אלא יחלקנה ויאפה את שלו. ז אם יש לאדם הרבה פת נקייה, אינו אופה פת אחרת אלא אם כן יש לו בני בית שרגיל להאכילם פת הדראה; אבל אם יש לו פת הדראה הרבה, יכול לאפות פת נקיה. ח אסור לעשות שאור בי"ט, אלא ע"י שינוי, מפני שהיה אפשר לעשותו מבעוד יום. ט אפילו נשחטה הבהמה מערב יום טוב, מותר להפריש המתנות בי"ט.

תקז דין אפייה ביום טוב, ובו ז' סעיפים

א אופין בפורנ"י, דהיינו תנורים שלנו הגדולים ופיהם בצדם, ובלבד שלא תהא חדשה, דחיישינן שמא תפחת ויפסד הלחם וימנע משמחת י"ט; ומחמין חמין באנטיכי, (פי' יורה גדולה). ב אף על פי שעצים שנשרו מן הדקל בי"ט או בשבת שלפניו אסור להסיקן, אם נשרו בי"ט בתוך התנור, מרבה עליהם עצים מוכנים, (שלא יהיו עצי איסור ניכרים) (ר"ן פ"ק דביצה), ומבטלן; ובלבד שלא יגע בהם עד שיתבטלו ברוב. אבל אם נפלו בתנור בשבת, אסור להסיקן ביום טוב שלאחריו אפילו על ידי ביטול ברוב. ג אסור ליקח עץ מבין העצים לחתות בו האש בתנור, דהוי ליה מתקן מנא. ד תנור שנפל לתוכו מטיח הטיט, אם אפשר לאפות ולצלות בו בלא גריפה ולא יתחרך הפת או הצלי, אסור לגרפו, מפני שהוא מטלטלו שלא לצורך; אבל מותר להשכיב האש והאפר שבו כדי שיהיה חלק ולא יגע בפת כלל, אע"פ שאם היה נוגע בו לא היה כדי לחרכו; אבל אם יש בטיח שנפל לתוכו כדי לחרך הפת או הצלי אם היה נוגע בהם, אף על פי שבלא גריפה היה אפשר לאפות ולצלות בו, כיון שהיה מתחרך מותר לגרפו דחשיב טלטול לצורך. ודוקא בתנורים שלהם שהיו מדבקים הפת סביבם ואין צריכים לגרפם אלא מהטיח שנפל לתוכו, אבל תנורים שלנו כיון שאי אפשר לאפות בהם בלא גריפה, מותר לגרפו מהאפר והגחלים,

ואע"פ שהוא מכבה, אי אפשר בלא כן, וכשם שמותר להבעיר לצורך אוכל נפש כך מותר לכבות לצורך אוכל נפש, והרי זה כמניח בשר על הגחלים, וכן נהגו. ד תנור וכירים חדשים, אין סכין אותם בשמן ולא טשין אותן במטלית, אבל מותר להסיקן אפילו היסק ראשון, ובלבד שלא יפיגם בצונן כדי לחסמן. ואם הוסקו יותר מדאי והוצרכו להפיגן בצונן כדי לאפות בהן, מותר. לפיכך מותר לשרות במים המכבדת שמכבדין בה התנור, אע"פ שמכבה. ו מותר לאפות תנור מלא פת, אע"פ שאינו צריך אלא פת א'. ודוקא בתנוריהם, שהיו קטנים והיו מדבקים הפת בדפנותיהם ומתוך שהוא מלא אין מקום לחומו להתפשט והפת נאפה יפה, אבל בתנורים שלנו אין לאפות יותר ממה שצריך. ז מותר לסתום פי התנור בטיט ורפש שעל שפת הנהר, והוא שרככו מאמש או עשה בו סימן ונתקו לצד אחד; אבל לגבל טיט בי"ט, אסור. ומותר לגבל אפר לסתום בו פי התנור.

תקח דברים האסורים בי"ט להכנת צלי, ובו ב' סעיפים

א אין מלבנים את האבנים לצלות או לאפות עליהם, מפני שמחסמן; ואין שוברין את החרס, ואין חותכין את הנייר לצלות עליהם, ואין פוצעין את הקנה לעשותו כמו שפוד לצלות בו. ב פוצעים אגוזים במטלית, ולא חיישינן שמא תקרע.

תקט כמה דינים פרטיים להלכות י"ט, ובו ז' סעיפים

א שפוד (שנרצף), אע"פ שהוא יכול לפשטו בידו, אין מתקנין אותו. הגה: ודוקא שיוכל לצלות בו בלא תיקון, אבל אם אינו יכול לצלות בו כך ונשבר ביום טוב, מותר לתקנו (טור); ואין מורים כן לרבים, (רבי' ירוחם ח"ג), שלא יבואו לתקן גם כן בנשבר מערב יו"ט. והוא הדין לכל מכשירין שאי אפשר לעשותו מערב י"ט. ב שפוד שרוצים לצלות בו והיה ארוך יותר מדאי, אסור לחתכו ולא לשרפו. אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה, אבל מחדדה על גבי העץ או חרס או אבן; ואין מורים דבר זה לרבים כדי שלא יבא לרדדה במשחזת. במה דברים אמורים, כשיכולה לחתוך בדוחק, או שנפגמה; אבל אם אינה יכולה לחתוך כלל, אין משחיזין אותה אפילו על העץ, שמא יבא להשחיזה במשחזת. ג עופות שממלאים אותם בשר וביצים, מותר לתפרם ביו"ט; והוא שיתקן מעי"ט החוט וישימנו במחט. ויזהר שלא יחתוך החוט בי"ט. הגה: וכן נהגו לשרוף החוט הנשאר בעוף לאחר שתפרו בו. ד מותר לחתוך בי"ט אגד גדיים ועופות מקולסים וחוטים תפורים, וכן יכולים לשרוף פתילה או סמרטוט שקושרים בו העוף. ה מותר ללבן בי"ט כלי ברזל שאפו בו פלאדו"ן של גבינה, ואחר הליבון יאפו בו פשטיד"ה של בשר; והוא שכשיתלבן יתנו אותו על המאכל מיד, אבל אם הוא בלוע מנבילה וכיוצא בה, אסור ללבנו אפילו לאפות בו דבר היתר. הגה: וה"ה דאסור להגעיל כלי בי"ט, (מרדכי סוף ע"ג וא"ז והגהות מיימוני פ"א). ומותר ללבן שפוד שצלו בו בשר שאינו מלוח ורוצה לחזור ולצלות בו ביום טוב (מהרי"א מפראג). ו אין נוקבין נקב חדש בחבית בי"ט. ז להטביל כלי חדש בי"ט דינו כמו בשבת, כדאיתא בסימן שכ"ג סעיף ז'. הגה: ודין הדחה ושפשוף כלים בי"ט, דינו כמו בשבת, כדאיתא סימן שכ"ג. ומותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש ושמחת י"ט, (מרדכי פ' בכל מערבין וב"י בשם התוספות פ"ק דביצה).

תקי כמה דברים האסורים לעשות ביום טוב ואיזו מהם מותרים על ידי שינוי, ובו י"א סעיפים

א מוללין מלילות ומפרכין קטניות כדרכן, בי"ט; ומנפח מעט מעט ואוכל, ואפילו בקנון ותמחוי, אבל לא בטבלה ולא בנפה ולא בכברה. ב הבורר קטניות בי"ט בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי, (אם רוצה לאכלו בו ביום) (המגיר פ"ג), אבל לא בטבלה ולא בנפה ולא בכברה. בד"א, כשהאוכל מרובה על הפסולת; אבל אם היתה הפסולת מרובה על האוכל, בורר את האוכל ומניח את הפסולת. ואם היה טורח בברירת הפסולת מן האוכל יותר מטורח ברירת האוכל מן הפסולת, אעפ"י שהאוכל מרובה בורר את האוכל ומניח את הפסולת. הגה: ולוזים ובטנים שנשתברו ועדיין בקליפיהם, לא מקרי הקליפה פסולת כיון דאורחייהו בהכי ועדיין מעורבין (טור). ג אין מסננים החרדל במסננת שלו ואין ממתקין אותו בגחלת של עץ; אבל בשל מתכות, מותר. ד אין תולין המשמרת בי"ט לסנן בה שמרים, אבל אם היתה תלויה ועומדת מותר ליתן בה שמרים לסננן; ומערים ותולה אותם ליתן בה רמונים, ואחר כך נותן בה שמרים. הגה: ושאר דיני סינון, בי"ט כמו בשבת כדאיתא סי' שי"ט (ב"י). ה אין עושין גבינה בי"ט, (ואין מעמידין חלב בי"ט); (הגהות מיימון פ"ג ור"ן ספ"ר רביצה וב"י בשם הרוקח) וה"ה דאין עושין חמאה מן החלב, בי"ט (ריב"ש סימן קכ"א). ו אין גוזזין את הירק במספרים שדרכן לחתכם בהן מן המחובר. ז מתקנים את הקונדס והעכבירות. הגה: ומותר למלוח הרבה חתיכות צנון בי"ט אם רוצה לאכלן, אע"פ שאסור בשבת; ויש מחמירין (מהרי"ל). ח אע"פ שהותרה הוצאה בי"ט אפילו שלא לצורך, לא ישא משאות גדולות כדרך שהוא עושה בחול, אלא צריך לשנות. כיצד, המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה לתת לתוכו ארבעה או חמשה כדים, אלא יביאם על כתפו או לפניו אחד או שנים, דמוכח שלצורך י"ט הביאם. הגה: ודוקא כשמוליכין ממקום למקום, אבל מזוית לזוית (ב"י בשם רש"י) או מבית לבית באותו חצר, (א"ז), שרי בכל ענין. ט המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחוריו, אלא נוטלה בידו. י וכן משאות שדרכן לישא אותם במוט, ישא אותן על גבו מאחוריו; ושדרכן לישא אותן מאחוריו, ישא אותן על כתיפו; ושדרכן להנשא על הכתף, ישא אותן בידו לפניו, או יפרוש עליהן בגד וכל כיוצא בזה משינוי המשא; ואם א"א, כגון שזימן הרבה אורחים וצריך למהר ולהביא לפניהם, עושה כדרכו. במה דברים אמורים, בנושא על האדם אבל על גבי בהמה לא יביא כלל. יא אין מביאין עצים לא בחבל ולא בקופה ולא במחצלת, אבל מביא במטפחת ובחיקו.

תקיא הבערה ולהחם מים מותר בי"ט, ובו ד' סעיפים

א מותר לעשות מדורה להתחמם כנגדה. הגה: וי"א דאסור להחם בית החורף בי"ט, דלפעמים אין הקור גדול ואינו אלא למפונקים, והוי כמרחץ ומוגמר דאסור, (ב"י בשם תשובה אשכנזית), ונהגו להקל. ב מותר להחם בי"ט מים לרחוץ ידיו אבל לא כל גופו, אפילו אינו רוחצו בבת אחת. הגה: אבל מותר לרחוץ תינוק במים שהוחמו על ידי ישראל בי"ט (מרדכי פ"ב), אבל אסור לחמם לצרכו אפילו על ידי אינו יהודי, (מהר"א מפראג), אבל כשצריך להם לבשל או להדיח, אז מותר להרבות בשבילו (כל בו). ודין חמי טבריה כמו בשבת, כדאיתא סימן שכ"ו (ב"י). אבל במים שהוחמו מעי"ט, מותר לרחוץ כל גופו אפילו כאחד; מיהו דוקא חוץ למרחץ, אבל במרחץ אסור. הגה: ויש אוסרים בכל ענין, וכן נוהגין, (טור והרא"ש). ג אדם מותר לטבול בי"ט מטומאתו.

ד אין עושין מוגמר, דהיינו לפזר מיני בשמים על הגחלים, בין להריח ובין לגמר הבית או הכלים; אבל אם עושה כדי ליתן ריח טוב בפירות למתקן לאכילה, מותר אפילו אם מפזרן על גבי גחלת של עץ. הגה: ואסור לסחוף כוס מבושם על הבגדים, משום דמוליד בהן ריחא, (המגיד פ"א והגהות אשירי ספ"ב דביצה).

תקיב שלא לבשל לצורך כותים בי"ט, ובו ג' סעיפים

א אין מבשלים לצורך כותים ביו"ט, לפיכך אסור להזמינו שמא ירבה בשבילו; ודוקא **להזמינו,** הגה: לביתו, אבל לשלוח לו לביתו ע"י כותי, שרי, (הגהות מיימוני פ"א בשם א"ז); **אבל עבדו ושפחתו, וכן שליח שנשתלח לו, וכן כותי שבא מאליו, מותר להאכילו עמו ולא חיישינן שמא ירבה בשבילו.** הגה: ומותר להרבות בשביל עבדו ושפחתו באותה קדירה שמבשל בה לעצמו, (מרדכי פ"ב דביצה), אבל לשאר כותים, בכל ענין אסור, (א"ח ותוספות). וישראל האופה בתנור של כותי וצריך לתת לו פת אחד, לא ייחד לכותי אחד קודם אפייה, דאז אופה של כותי, אלא יאפה סתם ויתן לו אח"כ אחד (כל בו). **ב בני החיל של כותים שנתנו קמח שלהם לישראל לאפות להם פת, אם אינם מקפידים כשישראל נותן ממנו לתינוק, מותר לאפות להם. ג אסור לבשל ולאפות לצורך כלבים, אבל מותר לטלטל מזונות וליתן לפניהם.** הגה: אבל אסור להוציא בשבילן מרשות לרשות, (הג"מ והמגיד פ"א). וכן אסור לגבל המורסן לעופות, (מרדכי), כ"א ע"י שינוי, (כל בו). ומותר להרבות בשביל הכלבים באותה קדירה שמבשל בה לעצמו, אפי' אם יש לו דבר אחר שיוכל ליתן לכלבים אם היה רוצה, (כ"י בשם הר"ן והירושלמי).

תקיג דין ביצה שנולדה ביום טוב, ובו ח' סעיפים

א ביצה שנולדה בי"ט אסור ליגע בה, (הגה: דהיינו לטלטלה), (מרדכי ריש ביצה ופ' כל הכלים), **וכל שכן שלא לאכלה; ואם נתערבה, אפילו באלף, כולן אסורות. ב** ספק אם נולדה בי"ט או בחול, אסורה. **ג** ביצה שנולדה ביום טוב שנתבשלה בשוגג עם בשר ותבשיל, אם יש ס' כנגדו הכל מותר חוץ מן הביצה; אבל אם לבנו בו התבשיל וכיוצא בזה, מידי דלחזותא וטעמא עביד, לא בטיל. **ד** מותר לכפות עליה כלי כדי שלא תשבר, ובלבד שלא יגע בה הכלי. **ה** אם נולדה ביו"ט ראשון מותרת ביו"ט שני בשני י"ט של גליות, אבל בשני י"ט של ראש השנה וכן בשבת וי"ט הסמוכים זה לזה, נולדה בזה אסורה בזה. הגה: ואם י"ט ביום א' ב' ונולדה בשבת שלפניהם, מותר ביום ב' של גליות (מהרי"ל). **ו** ביצה שיצאה רובה מעי"ט וחזרה ואח"כ נולדה ביו"ט, מותרת; לפיכך אפילו בדק בקינה של תרנגולת עי"ט סמוך לחשיכה ולא מצא בה ביצה, ולמחר השכים ומצא בה ביצה, מותרת; שתרנגולת אינה יולדת בלילה, ואנו תולין שמאתמול יצא רובה וחזר; והוא שיש תרנגול זכר תוך ס' בתים ואינו מפסיק נהר שאין בו גשר, שאם לא כן אפשר שתלד בלילה ואסור. אבל אם לא בדק מעי"ט, אפילו ליכא זכר בהדה שריא, שאנו תולים שמאתמול נולדה. ובלא זכר רובן יולדת ביום, לפיכך מותר ליקח ביצים מן האינו יהודי בליל ראשון של י"ט, דתלינן שמעי"ט נולדו; וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות, אבל לא בליל שני של ר"ה ולא בליל י"ט שאחר השבת. הגה: וא"י המביא ביצים בי"ט ראשון ומסיח לפי תומו שנולדו מאתמול, מותר לסמוך עליו, (מרדכי ריש ביצה). ודוקא בי"ט שחל באמצע השבוע, אבל בי"ט שחל באחד בשבת, שאז יש לחוש שמא נולדה בשבת ואסור מדאורייתא בי"ט, אין אינו יהודי מסיח לפי תומו נאמן; ודוקא בי"ט ראשון, אבל בי"ט שני, אפילו ר"ה, נאמן, דאינו אלא דרבנן. (תה"ד סי' ע"ט).

יט כסלו

ז השוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות, מותרות; ואפילו ביום טוב של אחר השבת.
ח אפרוח שנולד בי"ט, אסור. ואם נולד בשבת, אסור בי"ט שלאחריו.

תקיד שלא לכבות בי"ט, ובו י"א סעיפים

א אסור לכבות דליקה בי"ט, אפילו אם רואה ביתו שנשרף, אם אין שם סכנת נפשות. ואין מכבין הבקעת, ואפילו כדי שלא יתעשן הבית או הקדירה או כדי לשמש מטתו. הגה: ויש אומרים דוקא אם אפשר להציל הקדירה בלא כיבוי, אבל אם אי אפשר להציל או לבשל הקדירה בענין אחר רק שיכבה, מותר לכבות, (הרא"ש ומרדכי ור"ן פ"ב דביצה ורשב"א וטור), וכנ"ל עיקר; ובן בבית, אם ישרף הבית לא יהיה לו מקום לאכול שם ויפסיד, סעודתו, מותר לכבות, אבל אם יש לו בית אחר לאכול שם, אסור לכבות משום הפסד ממונו, (ב"י בשם אורחות חיים). ב להטות הנר כדי להרחיק השמן מן הפתילה חשיב כיבוי ואסור; וכן אסור ליקח פתילה מנר הדלוק אפילו ליתנה בנר אחר שהרי כשמוציאה מיד הוא מכבה אותה. הגה: ומותר להוסיף פתילות לנר דולק כדי שיבעיר הרבה ויכבה במהרה (ר"ן פ' אין צדין). ג נר של שעוה שרוצה להדליקו בי"ט וחס עליו שלא ישרף כולו, יכול ליתן סביבו קודם שידליקנו דבר המונע מלישרף, בענין שיכבה כשיגיע שם. הגה: ויש מתירין לחתוך נר של שעוה באור, דהיינו שמדליקים גם למטה כדי לקצרה, וכן נוהגין; אבל ע"י סכין, אסור, (הגהות מיימוני פ"ז והגהות אשירי ומרדכי ותוספות פ"ק דביצה). ומותר להעמיד נר במקום שהרוח שולט, כדי שיכבה; אבל אסור להעמידו שם, אם כבר הרוח מנשב (מהרי"ל). ד נר שכבה ורוצה להדליקו בו ביום, מותר לחתוך ראש הפתילה כדי שיהא נוח לידלק. הגה: ושיורי שמן ופתילה מותרין אפילו בי"ט אחר שבת או שני ימים טובים של ר"ה, (ב"י בשם רוב הפוסקים). ה נר של בטלה, דהיינו שאינו צריך לו, אסור להדליקו; אבל של בית הכנסת לא חשיב של בטלה ומותר להדליקו אפי' בי"ט שני אחר מנחה, ואין בזה משום מכין לחול, שהרי בהדלקתו יש מצוה לאותה שעה. ולתקן הפתילות והעששיות בי"ט אחר מנחה, אם רוצה להדליק בו ביום, מותר; ואם לאו, אסור. ו אין נותנין נר על גבי אילן מעי"ט, דחיישינן שמא יבא להשתמש באילן. ז אין פותחין נר של חרס, דהיינו בעודו רך כמו ביצים של יוצר למעך אותו ביד לעשות לו בית קבול, מפני שהוא עושה כלי. ח אין חותכין הפתילה לב', אלא אם כן ע"י שנותן שני ראשיה בפי שני נרות ומדליקה באמצע; והוא שיהא צריך לשתיהן. ט אין גודלין את הפתילה ולא מהבהבין אותה, אבל אם אינה קשה כל צרכה יכול למעכה בידו כדי להקשותה; ומותר לשרותה בשמן, (שאין בו נר דולק), (ב"י בשם הרוקח). י מותר להסיר הפחם שבראש הנר כשהוא דולק, אבל אינו חותך ראש הפתילה בכלי. יא המדליק נר של י"ט צריך לברך: אקב"ו להדליק נר של י"ט.

תקטו דין דברים הבאים ביום טוב חוץ לתחום, ובו ט' סעיפים

א אינו יהודי שהביא דורון לישראל בי"ט, אם יש ממינו במחובר או שמחוסר צידה, אסור אף למי שלא הובא בשבילו לאכלו בו ביום, (ואפי' עבר ונתן לפיו ולעסו אסור

לבלעו), (ר"ש בפירוש המשנה פ"ח מ"ב דתרומות); **ואפילו לטלטלן, אסור. ולערב, מותרים בכדי שיעשו. ובשני ימים טובים של גליות, אם הובא ביום ראשון מותר מיד בליל י"ט שני בכדי שיעשו.** הגה: ויש מחמירין לאסרו עד מוצאי י"ט שני, (טור בשם ר"ח ורש"י וסמ"ג), ונוהגין להחמיר אם אינו צורך י"ט לצורך אורחים וככה"ג, דאז נוהגין להקל לאחרים שלא הובא בשבילן, (תה"ד סימן ע"ח). **וכן אם הובא ביום טוב שני, צריך להמתין במוצאי יום טוב בכדי שיעשו; אבל בשני ימים של ר"ה או בי"ט הסמוך לשבת, בין מלפניו בין מלאחריו, אם הובא בראשון צריך להמתין עד מוצאי י"ט ושבת בכדי שיעשו, ושיעור כדי שיעשו היינו כדי שילך האינו יהודי למקום שליקט ויגמור המלאכה ויחזור לכאן; ואם נסתפק לו מהיכן הביאן, שיעורן כדי שיבואו מחוץ לתחום. ב אפילו תלשן האינו יהודי או צדן לעצמו, או נפל מן האילן מעצמו, או ניצוד מעצמו, אסור לאכלו בו ביום ולטלטלו, אף למי שלא הובאו בשבילו; אבל לערב, מותרין מיד במוצאי י"ט אף למי שהובאו בשבילו. ג אפילו אם הוא ספק אם נלקטו או ניצודו היום, אסורים; אבל אם ניכר בהם שלא נלקטו ושלא ניצודו היום, מותר למי שלא הובאו בשבילו; ואם לא באו מחוץ לתחום, מותר אף למי שהובאו בשבילו.** הגה: אינו יהודי מסיח לפי תומו שלא נלקט היום או נצוד היום, נאמן (וע"ל סי' תקי"ג ס"ו). **ד אינו יהודי שהביא דורון לישראל, מדברים שיש במינם במחובר, בי"ט ראשון של ר"ה שחל להיות בה' בשבת, יש מתירים לאכלם בשבת בכדי שיעשו, ויש אוסרים.** הגה: ולדידן דנוהגין להחמיר בשני ימים טובים של גליות נמי דינא הכי. ולענין הלכתא נראה דבשני ימים טובים של ר"ה יש להחמיר בשבת, אבל בשני י"ט של גליות יש להקל בשבת שהוא לאחריהן; ודוקא בפירות שאין צריכים הכנה בי"ט שלפני השבת, אבל דבר שצריך להכין בי"ט שני לצורך השבת, אסור מאחר דנהיגין לאסור, ואף לטלטל בי"ט שני אם לא לצורך אורחים וכיוצא בזה (תה"ד סי' ע"ח). **ה דבר שאין במינו במחובר ואינו מחוסר צידה, אם בא מתוך התחום מותר לכל; ואם באו מחוץ לתחום, אסור לאוכלן למי שהובאו בשבילו ולכל בני ביתו, אבל מותר לטלטלן בתוך ד' אמות או בתוך העיר מוקפת חומה או מבצר שידוע שהוקף לדירה; ואחרים מותרים אף לאכלם. ולערב** (י"ט ראשון) **צריך להמתין מי שהובאו בשבילו, בכדי שיעשו.** הגה: ומותרין אח"כ אפילו לדידן שנוהגין להחמיר בשאר דברים, כמו שנתבאר. **ו בעיר שרובה אינם יהודים, מן הסתם כל המביא לצורך הרוב מביא.** הגה: מחצה על מחצה, או שידוע שלוקט לצורך שניהם, אסור (ב"י וסמ"ג). **ז אם הוא ספק אם באו מחוץ לתחום, אם הוא אינו יהודי השרוי עמו בעיר ופירות המצויים בעיר, מותר; ואם לאו, אסור. ח דבר שאין במינו במחובר שהובא לישראל בי"ט ראשון של ר"ה, מותר בשני; והוא הדין לשבת וי"ט הסמוכים זה לזה. ט ישראל ששיגר דורון לחבירו ע"י אינו יהודי מערב יו"ט, ונתעכב האינו יהודי והביאם ביום טוב מחוץ לתחום, מותר אפילו למי שהובא בשבילו לאכלם; אבל אסור לכל ישראל לטלטלם חוץ לארבע אמות, או חוץ לעיר המוקפת חומה, או חוץ למבצר שידוע שהוקף לדירה.** הגה: ודוקא שהיה דעתו מאתמול, דלית ביה איסור מוקצה; אבל אם לא היה דעתו מאתמול, אע"ג דלית ביה איסור תחומין, אסור משום מוקצה, דכל של ישראל צריך הכנה מבעוד יום, ואפילו למי שלא הובא בשבילו אסור (ב"י בשם תשובת הרשב"א).

תקטז דין איזה דברים מותרים לשלוח בי"ט, ובו ג' סעיפים

א מותר לשלוח לחבירו ביו"ט בהמה, חיה ועוף אפילו חיים, ויינות, שמנים וסלתות וקטניות, אבל לא תבואה, לפי שמחוסרת טחינה שהיא מלאכה האסורה בי"ט. **ב** כל דבר שמותר לשלוח בי"ט, לא ישלחנו בשורה דהיינו שלשה בני אדם או יותר זה אחר זה נושאים כולם מין אחד; אבל אם כל אחד נושא מין אחר, מותר. **ג** משלחים כלים אע"פ שאינם תפורים, שהם ראוים לישען עליהם, ואפילו יש בהם כלאים, אם הם קשים; ומשלחין תפילין, כיון שראויים להניחם בחול. הגה: וכל כיוצא בזה, אפילו דרך רשות הרבים מותר לשלחן (ב"י).

תקיז באיזה אופן מותר ליקח ביום טוב מן החנוני מיני מאכל, ובו ד' סעיפים

א לומר לחנוני לתת לו ביצים או אגוזים או שאר מיני מאכל ומשתה, דינו ביו"ט כמו בשבת (כמו שנתבאר לעיל סימן שכ"ג סעיף ד'). ואם הוא אינו יהודי, אסור ליקח ממנו דבר שבמינו במחובר או שבמינו מחוסר צידה, אלא אם כן ניכר בהם שלא נלקטו ושלא ניצודו היום; וכן לא יקח ממנו ביצים, שמא נולדו היום; אבל דבר שאין בו משום מחובר ולא משום צידה ולא משום נולד, מותר ליקח ממנו אפילו הובא היום מחוץ לתחום; וכן קמח שנטחן היום, בעיר שרובה אינם יהודים, מותר ליקח ממנו דאדעתא דאינו יהודי טחני ליה; והוא הדין ליקח ממנו פת שאפה בו ביום (וכן אם נאפה בשבת שלפניו) (ב"י). **ב** ישראל שאמר לאינו יהודי מבע"י: תקנה לי יונים למחר, לא יפה עושה, אבל אם עשה כבר מותר לאכול מהם ביו"ט, והוא שלא יהיו מפריחין; אבל אם רגיל בכך, אסור לאכול מהם דאין זה חשוב דיעבד; כיון שרגיל בכך. **ג** לומר לחבירו: מלא לי כל זה יין, דינו ביו"ט כמו בשבת. הגה: כדאיתא סימן שכ"ג. וה"ה דאסור להטיל גורלות בי"ט כמו בשבת, כדאיתא לעיל סימן שכ"ב סע"ל. **ד** לא ימוד אדם שעורים ליתן לפני בהמתו, אלא משער ונותן לה.

תקיח דיני הוצאה מרשות לרשות בי"ט, ובו ט' סעיפים

א מתוך שהותרה הוצאה לצורך אכילה, הותרה שלא לצורך, כגון קטן ולולב וספר תורה וכלים. הגה: הצריכים לו קצת, או שמתירא שלא יגנובו או שאר פסידא (הגהות סמ"ק ורבינו ירוחם), אבל אבנים וכיוצא בהן, אסור. הגה: ומותר לשחוק בכדור, אפילו בר"ה, אע"ג שאינו אלא טיול בעלמא (תוס' ורבי ירוחם); ואם הניח עירוב, מותר לטלטל ולהוציא כל שיש לו תורת כלי, אע"פ שאינו לצורך היום כלל (ר"ן פ"ב דביצה). **ב** אסור לישראל להוציא שום דבר ביום טוב לצורך אינו יהודי. הגה: אבל מותר לשלוח לו ע"י אינו יהודי, כגון שצריך להחזיר משכון לאינו יהודי אלם, וכדומה לזה (מרדכי ספ"ק דביצה וב"י בשם תוס' פ"ק דכתובות). **ג** לקח עץ שאינו מיוחד לשפוד וצלה בו בשר, אסור לטלטלו אח"כ, שאינו כלי, אלא שומטו ומניחו בקרן זוית כדי שלא יזוקו בו, אפי' אין עליו בשר כלל. הגה: ולצורך אוכל נפש מותר לטלטל הכל, אפי' מוקצה (רמב"ם פ"א ומרדכי ר"פ בכל מערבין). **ד** מותר לטלטל סולם של שובך משובך לשובך, אפילו בר"ה; אבל סולם של עליה, אסור בטלטול. **ה** להוציא גרף של רעי ולהחזירו, כדינו בשבת כך דינו ביו"ט (וע"ל סי' ש"ח סעיף ל"ה). **ו** בהמה שמתה בי"ט, אם היתה

מסוכנת מעי"ט הרי זה מחתכה לכלבים; ואם לא היתה מסוכנת, אע"פ שהיתה חולה, הרי זה מוקצה ולא יזיזנה ממקומה. ז מתחילין בערימות התבן, אם היא תיבנא סריא (פי' סרוחה) ואית ביה קוצים, שעומד להסקה. ח נוטלים עצים הסמוכים לדפני הסוכה ומסיקין בהם. הגה: והוא הדין אם זרק חבילות על הסכך, דאינן בטילות לגבי הסכך אם דעתו להסיקן מותר ליטלן משם. ט בית שהוא מלא פירות מוכנים ונפחת, נוטל ממקום הפחת.

תקיט צירי דלתות מותר להסיר ולהחזיר לצורך י"ט, ובו ה' סעיפים

א מסלקין תריסי (פי' קרשים שנועלים בהם החנויות) חנויות ומחזירין אותם בי"ט, כדי שיוציא תבלין שהוא צריך להן ולא ימנע משמחת יו"ט. במה דברים אמורים, כשיש להם ציר באמצע; אבל יש להם ציר מן הצד, אסור, גזירה שמא יתקע; ושאין להם ציר מן הצד כל עיקר, אפילו בבית מותר להחזיר. ב כלים שהם מפוצלים, כגון מנורה של חוליות וכסא ושלחן שהם חתיכות חתיכות, מעמידין אותן ביום טוב; והוא שלא יתקע. ג להתיר ולהפקיע ולחתוך חותמות שבכלים ושבקרקע ולשבר פותחות, כדינם בשבת כך דינם בי"ט (ועסי' שי"ד סעיף ז'). ד לקטום קש או קיסם או תבן או עצי בשמים, דינן בי"ט כדינן בשבת (כדאיתא סי' שכ"ב סעיף ד'). ה קמטים שעושים הנשים בבתי זרועותיהן ובבתי שוקיהן, אסור לעשותן בי"ט משום תיקון מנא.

תקי לכבד הבית, ובו סעיף אחד

א לכבד הבית, כדינו בשבת כך דינו ביום טוב (ועיין לעיל סי' של"ז).

תקכא דין שלשול פירות ביום טוב ממקום למקום, ובו ג' סעיפים

כ כסלו

א משילין פירות דרך ארובה (פי' מן כי ישל זיתך (דברים כח, מ) כלומר מפילין הפירות לארץ) בי"ט; ולא ישלשלם בחלונות ולא יורידם בסולמות ולא יטלטלם מגג לגג, אע"פ שהן שוין. ב מותר לכסות פירות או כדי יין או לבנים, מפני הדלף. ג ליתן כלי תחת הדלף, כדינו בשבת כך דינו ביום טוב (ועיין לעיל סימן של"ח סעיף ח').

תקכב קצת דברים האסורים לטלטל בי"ט, ובו ד' סעיפים

א אין הסומא יוצא במקלו, ולא הרועה בתרמילו, (ודין חיגר דינו בי"ט כמו בשבת וע"ל סימן ש"א סעיף ט"ו). ב אין יוצאין בכסא, אחר האיש ואחד האשה; ואיש שהיו רבים צריכים לו, מותר, ומוציאין אותו על הכתף אפילו באפריון. ג מי שנתכווצו (פי' שנצמתו ונעשה קצרים) גידי שוקיו יכול לצאת במקל. ד אין מנהיגין בהמה במקל.

תקכג דינים הנוהגין בבהמות ביום טוב, ובו ד' סעיפים

א מסירים זבובים הנתלים בבהמה, אף ע"פ שהן עושין חבורה. ב אין מגרדין בהמה במגרדת בי"ט, מפני שמשרת שער. ג אין מילדין בהמה בי"ט, אבל מסעדין אותה, שאוחז בולד שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן לו דד לתוך פיו. ד בהמה שריחקה ולדה, מותר לזלף (פי' לשפוך) מי שליתה עליו וליתן מלא אגרוף מלח ברחמה, כדי שתרחם עליו; אבל הטמאה אסור לעשות לה כן. הגה: וע"ל סי' רמ"ו ס"ג בהגה אם אדם מצוה על שביחת בהמתו בי"ט.

יד כסלו **תקכד** כמה דברים האסורים ביו"ט, ובו ב' סעיפים

א אין עולין על גב אילן, ולא רוכבין על גב בהמה, ולא שטין על פני המים, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מטפחין להכות כף על כף, ולא מרקדין, ולא דנין, ולא מקדשין, ולא כונסים, ולא מיבמים, ולא מגרשין, ולא חולצין, ולא מקדישין, ולא מחרימין, ולא מפרישין תרומה ומעשרות. הגה: ודין פדיון הבן, כדינו בשבת כך דינו ביו"ט, וע"ל סי' של"ט סעיף ד'. **ב** שכיב מרע דתקיף ליה עלמא טובא, שרי לגרש אפילו בשבת.

תקכה דין הלואה ביו"ט, ובו ב' סעיפים

א הלואת יו"ט נתנה ליתבע בדין (וע"ל סימן ש"ז סעיף י"א). **ב** גבאי צדקה גובין מהחצרות ביו"ט, אבל לא יכריזו כדרך שמכריזין בחול אלא גובין בצנעא ונותנים לתוך חיקם ומחלקים לכל שכונה ושכונה בפני עצמה.

תקכו דין מת ביו"ט, ובו י"ב סעיפים

א מת המוטל לקברו, אם הוא ביו"ט ראשון (לא יתעסקו בו ישראל ואפילו יסריח ואי אפשר בעממין, אבל) יתעסקו בו עממין אפילו מת בו ביום (וע"ל סימן ד"ש), ואפילו אם יכולין להשהותו עד למחר שלא יסריח; וכל זה בעשיית (קבר) וארון ותכריכין, אבל להלבישו ולחמם לו מים לטהרו ולהוציאו ולשומו בקבר, מותר על ידי ישראל. הגה: וטוב ליזהר לטהרו ע"י קש על גב עור או נסר, ולא ע"י סדינים, שלא יבא לידי סחיטה (תה"ד סימן פ"ב). **ב** מת ביו"ט ראשון אסור להלינו עד יו"ט שני כדי שיתעסקו בו ישראל. **ג** בשבת וביום הכפורים לא יתעסקו בו כלל, אפילו על ידי עממין, אפילו להוציאו על ידיהם ולהניחו בכוך (פירוש בחפירה) העשויה מאתמול. **ד** ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל אפי' ביום שני של ראש השנה, ואפילו לא אשתהי, אפי' לחתוך לו הדם מהמחובר ולעשות לו תכריכין וארון ולחצוב לו קבר ולחמם לו מים לטהרו ולגזוז לו שערו; ואם אין באותה העיר מקום קברות לישראל, מוליכין אותו לעיר אחרת שיש בה שכונת קברות, אפילו חוץ לתחום, ומשכירין לו ספינה להוליכו ממקום למקום, די"ט שני לגבי מת, כחול שויוה רבנן; ואפילו אפשר בעממין, יתעסקו בו ישראל; הגה: אבל באשכנז ובמדינות אלו אין נוהגין כן, אלא כל היכא דאפשר בעממין עושין הקבר והארון ותכריכין ע"י עממין, ושאר הדברים עושים ישראלים כמו ביו"ט ראשון; אבל אם לא אפשר בעממין, מותר לעשות הכל ע"י ישראל (מרדכי הל' אבל ותה"ד סימן פ"ב). חוץ מן הכיפה שבונים על הקבר שאין בונין אותה ביום טוב. הגה: אבל מותר לכסותו בעפר כדרכו בחול (ב"י), ודלא כיש מחמירין, כנ"ל. במה דברים אמורים, כשרוצים לקוברו בו ביום; אבל אם אין רוצים לקוברו בו ביום, אין עושים לו שום דבר איסור מלאכה, אפילו ע"י אינו יהודי, אבל טילטול מותר (ודין ק"ש ותפלה אם מת לו מת ביו"ט ראשון או שני, ע"ל סי' ע"א סעיף ב' ולקמן סימן תקמ"ח בסעיף ה'). **ה** החופר קבר למת ביו"ט שני, מותר לו ליטול שכר. **ו** מותר ללות המת ביו"ט ראשון תוך התחום, וביו"ט שני אפילו חוץ לתחום, וחוזרין למקומם בו ביום. וכן מותר להחזיר כלי הקבורה שהוליכו עמהם חוץ

לתחום. ז המלוים את המת אסורים לרכוב על בהמה, אפי' בי"ט שני, ואפילו האבלים; אבל הקוברים שצריכים לקברו, אם אי אפשר, מתירים להם בי"ט שני לרכוב ע"ג בהמה. ח אם נודע לבני עיר אחת שישראל מת רחוק משם ד' או חמשה ימים ולא ניתן לקבורה, אע"פ שלא יוכלו להגיע לו עד לאחר המועד, מותר לצאת לדרך בי"ט שני כדי למהר קבורתו. הגה: ומותר להביא מת בי"ט שני מחוץ לתחום העיר, לקברו בקבורת ישראל, אע"פ שהיה אפשר לקברו במקומו (ב"י בשם תשובת רשב"א). ט תינוק שמת בתוך שלשים, אם גמרו שערו וצפרניו הוא בחזקת בן קיימא ודינו כמת גדול אע"פ שאין אנו יודעים אם כלו לו חדשיו, דרוב נשים יולדות ולד קיימא. י נפלים שנהגו להסיר ערלתן בצרור אבן או בקנה, אסור אפילו בי"ט שני של גליות. הגה: ואסור לקברו בי"ט, אלא מניחו עד למחר (ב"י). יא אין קורעין על המת אפי' בי"ט שני, אפילו קרוביו. יב כשמת בליל י"ט שני, משכימין וקוברין אותו קודם תפלה; כשמת ביום, קוברין אותו אחר האכילה. הגה: ודין צדוק הדין בי"ט עיין בי"ד סימן ת"א סעיף ו').

תקכז דיני עירוב תבשילין, ובו כ"ד סעיפים

א י"ט שחל להיות בערב שבת, לא יבשל בתחלה לצורך שבת בקדירה בפני עצמה, אבל מבשל הוא כמה קדרות ליו"ט ואם הותיר, הותיר לשבת; וע"י עירוב, מבשל בתחלה לשבת. (פי' ענין העירוב הוא שיבשל ויאפה מי"ט לשבת עם מה שבשל ואפה כבר מעי"ט לשם שבת, ונמצא שלא התחיל מלאכה בי"ט אלא גמר אותה). הגה: ומותר להניח עירוב זה אפילו ספק חשיכה (מרדכי ס"פ במה מדליקין). ב עירוב זה עושין אותו בפת ותבשיל, ואם לא עשאו אלא מתבשיל לבד, מותר. ג שיעור תבשיל זה כזית, בין לאחד בין לאלפים, בין בתחלתו בין בסופו; הגה: ויש מצריכין לכתחלה בפת כביצה (ירושלמי), וכן נוהגין לכתחלה. ד צריך שיהא תבשיל זה דבר שהוא ראוי ללפת בו את הפת, לאפוקי דייסא. ה תבשיל זה שאמרו, אפילו צלי, אפילו שלוק, אפילו כבוש או מעושן, אפי' מין דגים קטנים שהדיחן במים חמים והדחתן הוא בישולן לאכילה, ה"ז סומך עליהם; וכן סומך על תפוחים מבושלים (וה"ה שאר פירות מבושלים), ועל דגים קטנים שבישלן. ו סומך מעי"ט אפילו על עדשים שבשולי קדרה, וכן על שמנונית שנדבק בסכין וגררו, והוא שיהא בו כזית. ז מצוה על כל אדם לערב, ומצוה על כל גדול העיר לערב על כל בני עירו, כדי שיסמוך עליו מי ששכח או נאנס או שהניח עירוב ואבד (והוא הדין עם הארץ שאינו יודע לערב) (א"ז); אבל מי שאפשר לערב ולא עירב, אלא שרוצה לסמוך על עירובו של גדול העיר, נקרא פושע ואינו יוצא בו. ח כשמערב על אחרים אינו צריך לפרט אלא מניח בכלל על כל בני העיר וכל מי שהוא בתחום העיר יוצא בו. הגה: אבל מי שהוא חוץ לתחום אינו יוצא בו, אפילו הניח עירוב תחומין ויכול לבא לכאן, אא"כ התנה עליו המניח בהדיא (המגיד פ"ו). ט דעת מניח בעינן שיכוין להוציא לאחר, אבל דעת מי שהניחו בשבילו לא בעינן בשעת הנחה, רק שיודיעוהו בי"ט קודם שיתחיל לבשל לצורך השבת. הגה: ואם דרך הגדול להניח עליהם, סומכין עליו מסתמא (ר"ן פ"ב). י המערב לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר. וכל מי שמזכים על ידו בעירובי שבת, מזכין על ידו בעירובי תבשילין; וכל מי שאין מזכין על ידו באותו עירוב, אין מזכין על ידו בזה (וע"ל סימן שס"ו). יא צריך הזוכה להגביה העירוב מן הקרקע, טפח. יב חוזר ונוטל מיד הזוכה, ומברך על מצות עירוב ואומר: בדין יהא שרי לן לאפויי ולבשולי

ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מי"ט לשבת, לנא ולפלוני ולפלוני או לכל בני העיר הזאת. הגה: ומי שאינו יודע בלשון הקודש, יוכל לאמרו בלשון לע"ז שמבין (מהריל). **יג** אע"פ שהניח עירוב אינו יכול לבשל מי"ט ראשון לשבת. **יד** אם הניח העירוב על דעת לסמוך עליו כל זמן שיהיה קיים, אפילו לי"ט אחר, לכתחלה לא יסמוך עליו לי"ט אחר, אבל בדיעבד יכול לסמוך עליו. **טו** נאכל העירוב או שאבד קודם שבישל לשבת, אינו יכול לבשל אא"כ נשתייר ממנו כזית. **טז** לאחר שהכין צרכי שבת יכול לאכלו. **יז** התחיל בעיסתו ונאכל העירוב, גומר אותה עיסה; והוא הדין אם התחיל לבשל, שגומר אותו התבשיל שהתחיל. **יח** אפה ולא בישל, או בישל ולא אפה ונאכל העירוב או אבד, מה שנעשה בהיתר אפילו נתכוין בו לצורך יום טוב יכול הוא להניחו לשבת ולבשל מכאן ואילך ליו"ט. **יט** מי שלא עירב מותר להדליק נר של שבת, ויש אוסרים. **כ** מי שלא עירב, כשם שאסור לבשל לעצמו כך אסור לבשל לאחרים, אפילו בביתם, וגם אחרים אסורים לבשל לו; ואין לו תקנה אלא שיתן קמחו ותבשילו לאחרים שעירבו במתנה והם אופין ומבשלים ונותנים לו, ואפילו בביתו יכולים לבשל; ואם אין שם אחרים שעירבו י"א שמותר לאפות בצמצום פת אחד ולבשל קדרה אחת ולהדליק נר אחד. הגה: ואם הניח עירוב ולא הזכיר המלאכות בהדיא, אלא אמר: בדין יהא שרי לן למעבד כל צרכנא, הוי כמי שלא עירב כלל (א"ז). ומי שמתענה בי"ט, אסור לבשל לאחרים אפילו לצורך בו ביום, דהוי כמי שלא הניח עירוב שאינו מבשל לאחרים (מהרי"ו). **כא** אם נזכר שלא עירב קודם סעודת שחרית, יבשל הרבה בקדרה אחת ויותיר לשבת. הגה: והוא הדין שיוכל לילך מבע"י לחדר בנר דלוק לחפש איזה דבר, ויניחנו דולק עד הלילה (טור). וי"א דאפילו לבשל כמה קדירות מותר, כיון שקודם אכילה הוא; והוא שיאכל מכל אחד ואחד. **כב** אם נזכר בי"ט ראשון שלא עירב, אם הוא בי"ט של ר"ה אינו יכול לערב על תנאי; אבל אם הוא בי"ט של גליות יכול לערב בתנאי, אם היום קודש אינו צריך לערב, ואם היום חול, בעירוב זה יהא שרי לן לאפויי ולבשולי וכו', ולמחר אין צריך לומר כלום. וי"א דאי לית ליה מידי דבשיל מאתמול, לא מהני תנאו. **כג** אם עבר במזיד (או בשוגג) ובישל כמה קדרות שלא לצורך י"ט, מותר לאכלן בשבת או בחול. **כד** אם הערים לבשל ב' קדרות לצורך היום, והותיר אחת לצורך מחר, אסור לאכלה.

תקכח דיני ערובי חצירות בי"ט, ובו ב' סעיפים

א י"ט א"צ עירובי חצירות ושיתופי מבואות, אבל עירובי תחומין צריך. וכל הלכות תחומין נתבארו בהלכות עירובי תחומין. **ב** יום טוב שחל להיות בע"ש, אין מערבין לא עירובי חצרות ולא עירובי תחומין (אפילו אם הניח ערוב תבשילין) (ר"ן פ"ב דביצה); אבל אם נזכר ביום הראשון בשני ימים טובים של גליות, יכול לערב עירובי חצירות בתנאי; אבל עירוב תחומין אין מניחין אותו ביום טוב בתנאי.

תקכט דיני שמחת יום טוב, ובו ד' סעיפים

א מצות י"ט לחלקו חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתייה. ואל יצמצם בהוצאת י"ט, וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת. הגה: אסור לאכול ממנחה ולמעלה בעי"ט, כמו בשבת, שזהו מכלל הכבוד (רמב"ם פ"ו); מיהו אם עי"ט שבת, יכול לקיים סעודה שלישית ויאכל מעט פת

כסלו פא

ש"פ **יד כסלו**

ש"מ **כא כסלו**

לכבוד י"ט. ומצוה ללוש פת בעי"ט לכבוד יום טוב (מהרי"ל הל' י"ט), כמו בערב שבת, כמו שנתבאר לעיל סימן רמ"ב. וחייב לבצוע על שתי ככרות ולקבוע כל סעודה על היין. ובגדי יום טוב יהיו יותר טובים משל שבת. ולא נהגו לעשות בו סעודה שלישית. (וב"ט מאחרין לבא לבית הכנסת וממהרין לצאת, משום שמחת י"ט (גמרא פ' הקורא עומד). ב חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים; והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו; וחייב להאכיל לגר, ליתום ולאלמנה עם שאר עניים. (דין תענית בי"ט, כמו בשבת, וע"ל סי' רפ"ח). ג אדם אוכל ושותה ושמח ברגל. ולא ימשוך בבשר וביין ובשחוק וקלות ראש, לפי שאין השחוק וקלות ראש שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא נצטווינו על ההוללות והסכלות אלא על שמחה שיש בה עבודת היוצר. ד חייבים ב"ד להעמיד שוטרים ברגלים, שיהיו משוטטים ומחפשים בגנות ובפרדסים ועל הנהרות שלא יתקבצו שם לאכול ולשתות אנשים ונשים, ויבואו לידי עבירה; וכן יזהירו בדבר זה לכל העם, שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם בשמחה ולא ימשכו ביין, שמא יבואו לידי עבירה; אלא יהיו כולם קדושים.

הלכות חול המועד

תקל חול המועד אסור בקצת מלאכות, ובו סעיף אחד

א חול המועד אסור בקצת מלאכות, ומותר במקצתן. הגה: לפי צורך הענין שהיה נראה לחכמים להתיר.

תקלא דיני גילוח בחול המועד, ובו ח' סעיפים

א מצוה לגלח בערב י"ט. ב אין מגלחין במועד, אפילו אם לא גילח קודם מועד. ג אפילו אם היה אנוס ומפני כך לא גילח בעי"ט, אינו מגלח במועד; והוא הדין למי שהיה חולה ונתרפא במועד. ד ואלו מגלחין במועד; מי שיצא מבית השביה ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד, ומי שיצא מבית האסורים ואפילו היה חבוש ביד ישראל שהיו מניחין לו לגלח, וכן המנודה שהתירו לו ברגל, וכן מי שנדר שלא לגלח ונשאל על נדרו ברגל, וכן הבא ממדינת הים בחול המועד, או שבא בערב הרגל ולא היה שהות ביום לגלח, והוא שלא יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לטייל. ה אע"פ שהתירו להסתפר, לא יסתפר ברשות הרבים אלא בצנעה. ו קטן מותר לגלח במועד, אפילו נולד קודם הרגל; (ואפילו בפרהסיא שרי) (וכן משמע ממרדכי). ז אבל שחל שביעי שלו בשבת ערב הרגל', מותר לגלח בחול המועד. הגה: מי שהמיר לדת כותי וחזר בתשובה, ודרכו לגלח, מותר לגלח במועד (תה"ד סי' פ"ז). ח כל אדם מותר ליטול שפה בחול המועד. הגה: אפילו בפרהסיא; ומותר לחוף ולסרוק ראש במועד, אע"פ שמסיר שער, ואין בזה משום גילוח (מרדכי ריש מ"ק).

תקלב דין נטילת צפרנים בחוה"מ, ובו ב' סעיפים

א מותר ליטול צפרנים בין דיד בין דרגל, אפילו במספרים. הגה: אבל יש מחמירין ואוסרים; וכן הוא המנהג להחמיר שלא ליטלן, בין בסכין בין במספרים, אם לא לצורך מצות טבילה שנוטלן כדרכן בחול (סמ"ק ותוספות). ב כל רפואה מותר בחול המועד.

טו כסלו

תקלג מלאכות המותרים בחול המועד, ובו ה' סעיפים

א מותר לטחון קמח לצורך המועד, אפילו כיון מלאכתו במועד, ולקוץ עצים מהמחובר ולהטיל שכר, בין של תמרים בין של שעורים, לצורך המועד; ושלא לצורך המועד, אסור. ומיהו א"צ לצמצם, אלא עושה בהרוחה, ואם יותיר יותיר; אבל לא יערים לטחון או לעשות (שכר) יותר, בכוונה, או אם יש לו קמח (או שכר ישן) לא יערים (לעשות אחר) ויאמר: מזה אני רוצה; אבל אם יש לו לחם, מותר לטחון (לפת) דפת חמה עדיף; (והוא הדין בשכר, אם החדש עדיף, בלא הערמה שרי) (המגיד פ"ו). **ב** מותר לעקור פשתן, מפני שראוי לכסות בו את האוכלים; ולעקור כשות, שראוי להטיל בו שכר לצורך המועד; ולעקור שומשמין, שהיבשים שבו ראויים לאכול מיד. **ג** פירות שנתבשלו קצת ונאכלין ע"י הדחק, מותר ללקטן כדי לאכלן; ואם לקטן לאכלן והותיר, וחושש שמא יתליעו אם לא יכבשם להוציא ליחה מהם, יכול לכבשם. אבל אסור ללקטם תחלה כדי לכבשם; ואם הוא דבר שאינו נמצא אחר המועד, מותר לקנותו ולכבשו. **ד** צד אדם דגים כל מה שיכול לצוד, ומולח הכל במועד, שהרי אפשר שיאכל מהם במועד אם יסחוט אותם בידו פעמים רבות עד שיתרככו. (ומותר לצודן בפרהסיא שניכר לכל שהוא לצורך המועד) (מרדכי). **ה** כל מלאכות שהם לצורך המועד, כשעושין אותם אומניהם עושין בצנעה; כיצד, הציידים (של חיות ועופות) והטוחנין והבוצרים למכור בשוק, הרי אלו עושים בצנעה לצורך המועד. הגה: ומותר לחלוב הבהמה אפילו שלא לצורך המועד דהוי דבר האבד (תה"ד סימן קנ"ג וב"י).

תקלד דיני כבוס בחול המועד, ובו ג' סעיפים

א אין מכבסין במועד. ואלו שמכבסין; הבא ממדינת הים, והיוצא מבית השביה ומבית האסורין, ומנודה שהתירו לו חכמים ברגל, ומי שנדר שלא לכבס ונשאל ברגל והתירו לו, ומטפחות הידים, ומטפחות הספרים, ומטפחות הספג, ובגדי קטנים, ובעלת הכתם שנמצא במועד, ומי שאין לו אלא חלוק אחד; וכולם מכבסין כדרכן, אפילו בנתר ואהל (פירוש מיני בורית), ובפרהסיא, על גבי הנהר. הגה: מיהו לא יכבסו רק הצריך להן, דהיינו חלוק אחד (מרדכי והגהות אשיר"י פ' אלו מגלחין); מיהו בגדי הקטנים ביותר, דהיינו אותן שמלפפים בהם ומשתינים ומוציאין רעי בהם, מותר לכבס ד' וה' בפעם א', כי צריך להרבה מהם כל רגע, והא דמותר לכבס בפרהסיא היינו דוקא כשרוחץ על גב הנהר, משום דמתכבס יותר יפה על גב הנהר; אבל אם אינו כובס על גבי נהר, לא יכבס רק בצנעה ולא בפרהסיא, כן נ"ל. **ב** כל כלי פשתן מותר לכבסן; ולא נהגו כן, והוה לי' דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, אי אתה רשאי להתירם בפניהם. **ג** מביאין מבית האומן כלים שהם לצורך המועד, כגון כרים וכסתות וצלוחיות; אבל כלים שאינם לצורך המועד, כגון מחרישה או צמר מבית הצבע אין מביאין; ואם אין לאומן מה יאכל, נותן לו שכרו ומניחן אצלו, ואם אינו מאמינו מניחן בבית הסמוך לו, ואם חושש שמא יגנבו, מפנן לחצר אחרת אבל לא יביאם לביתו, אלא בצנעה.

תקלה שלא לפנות מחצר לחצר בחוה"מ, ובו ג' סעיפים

א אין מפנין מחצר לחצר, אפילו מכעורה לנאה, ולא לפנות דירתו ולא לפנות כליו שאינם לצורך המועד, הגה: כ"ש שאסור להסיע ממונו מעיר לעיר (מרדכי פרק מי שהפך); אבל

מפנה הוא מבית לבית באותה חצר; ואם אין הבתים פתוחים לחצר אלא למבוי, יש אומרים שמבית לבית הסמוך לו, מותר. הגה: ואם מתיירא מחמת גניבה בחצר שדר שם, מותר אפילו מחצר לחצר המשתמר; ואפילו מעיר לעיר, בדבר האבד, שרי (הגהות אשירי ומרדכי). ב יש מתירים לפנות מחצר של אחר לחצר שלו, ואפילו מנאה לכעורה. ג הזבל שבחצר אסור להוציא, אלא יסלקנו לצדדים; ואם נתרבה עד שנעשה חצר כרפת, מוציאין אותו לאשפה.

תקלו כל צרכי בהמה מותר לעשות בחוה"מ, ובו ד' סעיפים

א מי שצריך לרכוב במועד לטייל או לצורך המועד, ולא נסה ללכת ברגליו, יכול ליטול צפרני הסוס ולתקן ברגליו והאוכף והרסן וכל צרכי רכיבה, ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. הגה: ומותר לרכוב במועד אפילו מעיר לעיר, אפילו בחנם, וכן נהגו; אלא שאסור לתקן כל צרכי הרכיבה אם אינו רוכב לצורך או לטייל (ב"י). ב מותר לסרוק הסוס כדי ליפותו. ג אין מרביעין בהמה במועד, אבל מקיזין לה דם ואין מונעין ממנה כל רפואה, אפי' אם יש בה מלאכה. ד אין מושיבין תרנגולת על הביצים לגדל אפרוחים; ואם הושיבה קודם המועד וברחה מעליהם, יכול להחזירה, (אבל אסור להושיב אחרת אפילו מתה הראשונה) (ב"י); והוא שיהיה לו בתוך ג' ימים לבריחה.

תקלז דין מלאכת דבר האבד, ובו ט"ז סעיפים

א דבר האבד, מותר לעשותו בחול המועד בלא שינוי; (מיהו בכל מה דאפשר להקל בטרחה יעשה) (כל בו). לפיכך בית השלחין (פי' הארץ הצמאה) שהתחיל להשקותה קודם המועד, מותר להשקותה, שכיון שהתחיל להשקותה קודם לכן אם לא ישקנה עכשיו תפסד; אבל שדה הבעל שאין משקין אותה אלא להשביחה יותר, אסור להשקותה. ב אפילו בבית השלחין לא התירו אלא היכא דליכא טרחא יתירא, כגון מן המעיין, בין חדש בין ישן, שהוא ממשיכו ומשקה; אבל לא ידלה וישקה מן הבריכה או ממי הגשמים מקובצים, מפני שהוא טורח גדול; אפילו ערוגה אחת חציה גבוה וחציה נמוך אין דולים ממקום נמוך להשקות מקום גבוה. ג נהרות המושכין מן האגמים, מותר להשקות מהם בית השלחין במועד, והוא שלא פסקו; וכן הבריכות שאמת המים עוברת ביניהם, מותר להשקות מהן; וכן בריכה שנטפה מבית השלחין ועדיין היא נוטפת, מותר להשקות ממנה בית השלחין אחרת, והוא שלא פסק המעיין המשקה בית השלחין העליונה. ד ירקות שרוצה לאכלן במועד, יכול לדלות מים להשקותן כדי שיגדלו ויהיו ראוים למועד; אבל אם אינו רוצה לאכלן במועד, ועושה כדי להשביחן, אסור. ה אין עושים החריצים שבעקרי הגפנים כדי שיתמלאו מים; ואם היו עשויות ונתקלקלו, ה"ז מתקנן במועד (אבל אסור להעמיקן יותר מבראשונה) (המגיד פ"ח). ו אמת המים שנתקלקלה, מתקנין אותה; היתה עמוקה טפח, חופר בה עד ששה; היתה עמוקה טפחיים, מעמיק עד שבעה. ז מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה; ואם היתה שדה לחה, מותר להשקות את כולה. ח אסור לפתוח מקום לשדה כדי שיכנסו בה מים להשקותה; ואם עושה כדי לצוד דגים כדי לאכלן במועד, כגון שפותח למעלה מקום שיכנסו ולמטה מקום שיצאו, מותר. ט אסור להשוות השדה לצורך חרישה; ואם ניכר שמכוין כדי לדוש לצורך המועד, כגון שמשווה כולה, מותר. י אסור ללקט עצים מן השדה ליפותו לחרישה;

ואם ניכר שמכוין לצרכו שצריך לעצים, כגון שנוטל הגדולים ומניח הקטנים, מותר. **יא** אסור לקצץ ענפי האילן לתקנו; ואם ניכר שמכוין בשביל הענפים להאכילן לבהמתו ולא לתקנו, כגון שקוצץ כולן מצד אחד, מותר. **יב** אין מתליעים האילנות ולא מזהמין (פי' מדביקים שם זבל כדי שלא ימות האילן) הנטיעות, אבל סכין האילנות והפירות בשמן. **יג** אישות ועכברים שמפסידים בשדה אילן מותר לצודן כדרכו, שחופר גומא ותולה בה המצודה; ואפילו בשדה הלבן הסמוכה לשדה האילן מותר לצודן כדרכו, שיוצאין ממנה ומפסידים האילן; ואם אינה סמוכה לשדה האילן, אין צדין אותן אלא על ידי שינוי שנועץ שפוד בארץ ומנענעו לכאן ולכאן עד שנעשית גומא, ותולה בה המצודה; ויש אומרים שבשדה הלבן הסמוכה לשדה האילן אינו מותר אלא ע"י שינוי, ואם אינה סמוכה לשדה האילן אסור אפילו ע"י שינוי. **יד** אין מכניסין צאן לדיר בחול המועד לזבל השדה; ואם הכניסן האינו יהודי מעצמו, מותר אף בשבת, אפילו אם מחזיק לו טובה על שהכניסן, ובלבד שלא יתן לו שכר, ואפילו אינו נותן אלא שכר מזונו אסור; וביו"ט יכול ליתן לו שכר מזונו, ובלבד שלא יתן לו שכר אחר; ובחוה"מ, אפי' אם נותן לו שכר אחר מותר, ובלבד שלא יזכירנו; ולא ימסור לו שומר לנער הצאן (פי' מוליכה ממקום למקום ומתוך כך הגללים מתגערים); ואם היה האינו יהודי שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה מסייעין אותו בחוה"מ ומוסרין לו שומר לנער הצאן. **טו** אסור לקצור השדה בחוה"מ אם אינו נפסד אם יעמוד עד לאחר המועד; ואם אין לו מה יאכל, אפי' מוצא בשוק לקנות אין מצריכין אותו ליקח מן השוק, אלא קוצר ומעמר ודש וזורה וברור כדרכו, ובלבד שלא ידוש בפרות; וה"מ שא"צ אלא לו לבדו, אבל אם הוא צריך לדוש לצורך רבים, דש אפילו בפרות. **טז** מי שיש לו כרם אצל כרמו של אינו יהודי, ואינו יהודי בוצר שלו בח"ה ואם לא יבצור הישראלי גם את שלו יפסיד, יכול לבצרו ולדרוך היין ולעשות החביות וכל צרכי היין בלא שינוי, ובלבד שלא יכוין לעשות מלאכתו במועד.

תקלח כמה עניינים הנקראים דבר האבד, ובו ו' סעיפים

כב כסלו

א מי שהפך את זיתיו או שהיה יינו בבור, ואירע אונס או ששכח או נתעצל שהיה סבור שהיה יכול לשהות לאחר הרגל ולא עשה קודם הרגל, מאחר שהוא דבר האבד זולף וגומר ומזפת החביות, בין קטנות בין גדולות, וגף (פירוש שישים בהן מגופתן) בחביות, כדרכו, בלא שינוי; הגה: וה"ה דיכול לתקן החביות לקשרם בעקלים (מרדכי), אבל לא יכוין מלאכתו במועד אלא יעשה הכל קודם המועד אם יודע שיצטרך במועד (הגהות מיימ' ות"ה); וכן שולה פשתנו מן המשרה, וכל כיוצא בזה מדבר האבד, ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. **ב** מותר להכניס פירות מפני הגנבים אם אינם במקום המשתמר; ומיהו יעשה בצנעה כגון שיכניסם בלילה; ואם הוא דבר שיש בו פרסום בלילה יותר מביום, כגון שצריך להכניסו באבוקות ובקולות, יכניסם ביום. הגה: ואם א"א לעשותן כי אם בפרהסיא, הכל שרי בדבר האבד (המגיד פרק ז' ומרדכי פרק מי שהפך). **ג** אסור להסיע ממונו מעיר לעיר, אם לא בשביל דבר האבד. **ד** היו לו תאנים שטוחים בשדה ליבש וירא מהמטר, מותר לחפותם בקש אפי' חיפוי עב. **ה** מי שיש לו סחורה שאם לא יהפכנה ממטה למעלה תקלקל, מותר להפכה בחה"מ. **ו** המכוין מלאכתו והניחה למועד ועשאה במועד, ב"ד היו מאבדין אותה ממנו ומפקירים אותה

לכל; הגה: ואם הוא עושה מלאכת אחרים שאי אפשר לקנסו, כגון חייט או סופר שעושה מלאכת אחרים, היו משמתין ליה ומלקין אותו (כ"י ור"י); ואם מת, לא יקנסו בנו אחריו ומותר לו לעשותה אם הוא דבר האבד.

תקלט דיני הסחורה בחוה"מ, ובו י"ד סעיפים

א כל סחורה, אסורה; אפילו כל שהוא, בין לקנות בין למכור; ואפילו אם הלוה מעות על מנת שיתננו לו אחר כך יין או סחורה אחרת בפרעון חובו כדי להשתכר, אינו יכול לילך ולתובעם, אלא אם כן אינם מצויים אחר המועד דהוה ליה דבר האבד אם לא ילך בחול המועד למקומם ויתבעם. הגה: מיהו אם מזדמן לו ריוח מרובה במועד, יכול למכור בצינעה; ויוציא לשמחת יו"ט יותר ממה שהיה דעתו להוציא (כ"י). ב מי שהלוה לחבירו מעות, מותר לתבעו בחול המועד לגבות מעותיו; ואין צריך לומר שמותר לגבות חובו מן האנס. ג מכר לחבירו פרקמטיא קודם מועד, יש מי שאוסר לתבוע דמיה במועד אא"כ יהא הלוקח אדם שאינו מצוי במקום המוכר ונזדמן לו בחול המועד, דהוי כדבר האבד; ולי נראה שכיון שזקף עליו המעות בחובו קודם המועד הוה ליה כהלואה, ומותר לגבות ממנו בח"המ, אפילו הוא אדם שמצוי במקום המוכר. הגה: וכן מותר לקבול במשפט בשביל חובותיו המותרים לתבוע (מרדכי ס"פ מי שהפך); וכן מותר לעשות זקיפה עם חובותיו במועד, כדי להבטיחן דכל זה בכלל דבר האבד, ושרי. (המגיד פ"ז ונ"י פרקא קמא דמ"ק). ד אם יש לו סחורה שאם לא ימכרנה עתה יפסיד מהקרן, מותר למכרה; אבל אם לא יפסיד מהקרן, לא. ומ"מ אם הוא בענין שאם ימכרנה עתה יהיו לו מעות בריוח ויוציא יותר לשמחת י"ט, מותר למכור; ונראה לי שלא נאמרו דברים הללו אלא במי שיש לו מעות מועטים וחס עליהם מלהוציא כל כך לשמחת י"ט. ואלו היו לו מעות בריוח היה מוציא יותר; אבל מי שיש לו מעות בריוח להוציא לשמחת י"ט ככל אשר יתאוה, ואין בדעתו להוציא כל כך, לא נתיר לו למכור כדי שיוציא יותר. ה אם הוא דבר שאינה מצוי תמיד לאחר המועד, כגון ספינות או שיירות שבאו, או שהם מבקשים לצאת, ומכרו בזול או לקחו ביוקר, מותר לקנות ולמכור אפילו שלא לצורך תשמישו אלא לעשות סחורה ולהשתכר; והוא הדין לירידים הקבועים מזמן לזמן (ואפילו מעיר לעיר מותר ליסע בכה"ג) (ד"ע); אבל מקומות שיש להם יום השוק יום אחד בשבוע, אינו מותר למכור ולקנות ביום השוק שבתוך המועד, שאין זה דבר האבד, שאם אינו נמכר ביום השוק שבתוך המועד ימכר ביום השוק שלאחר המועד. הגה: ותגר שקונה מזה ומוכר לזה וחוזר וקונה ומוכר, מותר, דהוי דבר האבד (כל בו). ו מציאה, אסור לטרוח ולחפש עליה; כגון נהר שהציף דגים על שפתו, אסור לאספם כדי לכבשם, אלא א"כ יהיו ראויים לאכול מהם במועד. ז המלוה את חבירו על חפץ או על סחורה על תנאי שאם לא יפרע לו לסוף ח' ימים שיהא קנוי לו, יש מחירים ויש אוסרים. ח אנס שפרע לישראל יין בחובו, מותר לקבלו ממנו, דכמציל מידו דמי. ט מי שצריך לקנות יין בעת הבציר לצורך שתיית כל השנה ואם יעבור המועד לא ימצא כמו שמוצא עתה, דבר האבד הוא; ומותר לקנות ולתקן החביות ולזפותן, ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד, אבל יותר מכדי צורך שתייתו, לא יקנה. הגה: ואם הוא דבר שאינו מצוי אח"כ להרויח בו, מותר (כ"י). י מוכרי תבלין או ירק וכל דבר שאינו מתקיים, פותחין ומוכרים כדרכם בפרהסיא, שהכל יודעין שהם לצורך המועד.

טז כסלו

יא מוכרי פירות, כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד. כיצד, אם היתה החנות פתוחה לזוית או למבוי, פותח כדרכו; ואם היתה פתוחה לרה"ר, פותח אחת ונועל אחת; ועיו"ט האחרון של חג הסוכות מוציא ומעטר את השוק בפירות, בשביל כבוד י"ט (ומותר לקנות לצורך י"ט שני של י"ט האחרון) (טור והרא"ש). **יב** אין לוקחים בתים ואבנים, עבדים ובהמה (אלא) לצורך המועד, או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל, או לצורך השכיר שמולין הדברים הנקנים, שאין לו מה יאכל. הגה: ודוקא הני דאיכא פרסום בקנייתן ואושי מילתא, אבל שאר כלים נהגו לקנותן בצנעה (המגיד). **יג** להלוות לכותי בריבית לאותם שרגילים ללוות ממנו, מותר משום דהוי דבר האבד; ולאותם שאינם רגילין ללוות, ג"כ מותר, והוא שיקחו רבית של שבוע ראשון ויוציאנו בשמחת יום טוב. הגה: ומותר ליקח ערבות במועד על הלואה שיעשה אחר המועד (הג"א). **יד** הלואה דשולחנות בקביעות וחילוף, אסור.

תקמ דיני בנין וסתירה בחוה"מ, ובו ח' סעיפים

א בנין, אפילו כל שהוא, אסור; ואם נפרץ גדר גנתו (או כותל חצירו שבינו לחבירו) (מרדכי פ"ק דמ"ק והגהות מיימוני פ"ח), בונהו מעשה הדיוט דהיינו שמניח אבנים זו על זו ואינו טח בטיט; או גודר אותו בקנים וגומא וכיוצא בהם. וכן אם עשה מעקה לגג, בונה אותו מעשה הדיוט; אבל כותל חצר הסמוך לרה"ר שנפל, בונהו כדרכו; ואם היה נוטה ליפול, סותרו מפני הסכנה ובונה כדרכו. הגה: ואפילו אינו נוטה רק לחצר או למבוי, מותר לסתרו מפני הסכנה ולחזור ולבנותו; וכן בשאר דברים דאיכא למיחש לסכנה, בונה וסותרו כדרכו (בית יוסף בשם רבינו ירוחם בנ"י). **ב** מותר ליטול גבשושית שבבית. **ג** סדקים שבגג, מותר לסתמן ביד וברגל, אבל לא בכלי אומנות. **ד** ציר הדלת, והמפתח, (והמנעול) (גמרא), והצנור, והקורה, בין שהם של עץ בין שהם של ברזל שנשברו אפילו מעי"ט, יכול לתקנם בלא שינוי מפני שזה הפסד גדול הוא, שאם יניח הפתח פתוח ודלתות שבורות נמצא מאבד כל מה שבבית (ולכן מותר, ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד) (רבינו ירוחם). **ה** מותר לבנות, מעשה הדיוט, אבוס שתאכל בו הבהמה. **ו** מותר לבנות, מעשה הדיוט, אצטבא לישב או לישן עליה. **ז** תנור וכיריים שאפשר שייבשו ויאפה בהם במועד, עושין; ואם לאו, אין עושין אותם (וה"ה עשיית קדרות ואלפסין שרי בכהאי גוונא) (נ"י ספ"ק דמ"ק והמגיד פ"ח); ובין כך ובין כך בונים על חרס של תנור ועל הכירה הטפילה שלהם. **ח** נוקרים את הרחיים, ופותחים להם עין (פירוש נקב שעושים באמצע הרחיים), ומעמידים אותם; ובונים אמת המים של רחיים, וקוצצים צפרני החמור של רחיים. הגה: ומותר לחדד סכין במועד; וסכין שנשבר במועד מותר לעשות אחרת (המגיד פ"א).

תקמא דיני אריגה בחוה"מ, ובו ה' סעיפים

א מותר לעשות מצודות דגים מערבה שהוא מעשה הדיוט, אבל לא הארוגים מחוטים שהוא מעשה אומן. הגה: ומותר לתקן הפתילות לנרות בחו"ה, דמעשה הדיוט הוא (נ"י פ' אלו מגלחין ור' ירוחם נ"ר ח"ה וב"י). **ב** מסרגין (פי' הוא כעין האריגה אלא שבסריגה יש ריוח מה בין חוט לחוט) המטות, אבל אין מפשילין חבלים בתחלה. **ג** מותר למעך בגדי פשתן בידים אחר הכיבוס, כדי ללבנן ולרככן; אבל אין עושין קשרי בתי ידים, מפני שהוא מעשה אומן (ומותר להחליק הבגדים עם הזכוכית כדרכן הואיל והוא לצורך המועד) (סמ"ק ורבינו ירוחם).

ד אסור לתקן מלבושיו ומנעליו הקרועים; וכן אסור לומר לאינו יהודי לתקנם (מיהו ע"י שינוי שרי לתקנם קצת לצורך המועד) (רכי ירוחם). ה מי שצריך לו בגד במועד, אם היה הדיוט ואינו מהיר באותה מלאכה הרי זה עושה אותו כדרכו; ואם היה אומן מהיר, הרי זה עושה אותה מעשה הדיוט, דהיינו שיעשה תפירות רחבות ותפירה אחת למעלה ואחת למטה, כשיני הכלב. הגה: וכל אדם יחמיר על עצמו לתפור בשינוי זה; ולא מהני לאומן לתפור על ידי שישנה באחיזת המחט בידו, אלא בעינן שינוי הניכר (תה"ד סימן כ"ז).

תקמב שלא לעשות מלאכה לאחרים בחול המועד אלא בחנם, ובו ב' סעיפים

א אפילו מלאכות המותרות אינם מותרות לעשותן אלא לעצמו או לאחרים בחנם; אבל בשכר, אסור. ומיהו אם אינו נותן לו שכר קצוב, אלא שאוכל עמו בשכרו, מותר. הגה: ודבר האבד מותר לעשות אפילו בשכר קצוב (כל כו). ב כל מלאכה מותר לעשותה על ידי פועל שאין לו מה יאכל, כדי שישתכר וירויח.

תקמג דין מלאכה על ידי אינו יהודי בחול המועד, ובו ג' סעיפים

א כל דבר שאסור לעשותו אסור לומר לאינו יהודי לעשותו. ב אינו יהודי שקבל מערב יו"ט לבנות ביתו של ישראל בקבלנות, אסור להניח לעשות בחול המועד, אע"פ שהוא חוץ לתחום; אבל אם נתן לו מלאכה בתלוש קודם המועד, בקבלנות, לעשותה בתוך ביתו של אינו יהודי, מותר. ג מותר ליתן לאינו יהודי מלאכה, בקבלנות או בשכיר יום, שיעשנה אחר המועד; ובלבד שלא ימדוד וישקול וימנה כדרך שעושה בחול. הגה: ואף אם יעשה האינו יהודי אח"כ מלאכה, שרי, הואיל והתנה עמו לעשותה אחר המועד (מרכי ריש פ' מי שהפך וכ"י ורכינו ירוחם).

תקמד דין צרכי רבים בחול המועד, ובו ב' סעיפים

א צרכי רבים מותר לעשותה בחו"ה, כגון לתקן הדרכים ולהסיר מהם המכשולות; ולציין הקברות כדי שיזהרו מהם הכהנים; ולתקן המקואות. הגה: ודוקא צרכי רבים כאלו, שהם צריכים לגוף האדם, אבל שאר צרכי רבים כגון בנין ב"ה (כ"י כשם תשובת הרשכ"א), אסור לעשות במועד; והוא הדין דלשאר צרכי מצוה אסור לעשות מלאכת אומן במועד (ריכ"ש סימן רנ"ז). ב בורות ומעיינות של רבים שנפל בהם עפר ואבנים ונתקלקלו, מותר לתקנם ואפילו אין רבים צריכים להם עתה, כיון שאינו מעשה אומן; אבל לחפור להם בורות מחדש, שהוא מעשה אומן, אם הרבים צריכים להם עתה מותר אפילו אם כוונו מלאכתן במועד, ואפילו בפרהסיא ובטירחא יתירתה; ואם אין צריכים להם עתה, לא יעשו. אבל בורות שיחין ומערות של יחיד אסור לחפור אותם מחדש, ואפילו צריך להם עתה; ואם היו עשוים כבר, ונתקלקלו, אם צריך להם עתה מותר לתקנם; ואם אין צריך להם עתה אסור לתקנם, אבל מותר להמשיך מים לתוכן אפילו אין צריך להם עתה.

ח לחודש לסהמ"ח

תקמה דיני כתיבה בחול המועד, ובו י"א סעיפים

א אסור לכתוב בחו"ה; ואפילו להגיה אות אחת בספר, אסור. הגה: ולצורך רבים יש אוסרים כל שאינו לצורך המועד (ת"ה סימן פ"ה), ויש מתירין (כל כו וכ"י). ונהגו להקל בכתב שלנו שאינו

מעשה אומן. **ב** נראה לי שאם אין להם ס"ת כשר לקרות בו בצבור, מותר להגיה בחו"ה כדי לקרות בו בצבור; וכן בספרי מקרא וגמרא שצריך לקרות במועד, מותר להגיה במועד משום דהוה דבר האבד. ואם אין להם ס"ת כלל, אם אפשר לכתבו כולה בחו"ה ע"י סופרים הרבה, יכתבוהו, דצורך המועד הוא לקרות בתורה בצבור במועד. הגה: וה"ה שאר ספרים ללמוד בהם (תה"ד סימן פ"ה ורוקח). **ג** כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו, וטווה על יריכו תכלת (וציצית) (ב"י) לבגדו; ואם אין לו מה יאכל, כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו. הגה: או שיהיו לו הוצאותיו יותר בריוח לשמחת י"ט; (טור) ואם כתבן כדי להניחן במועד, בכל ענין שרי (סמ"ג). ואינו אסור רק כתיבה, אבל עשייתן שרי (ב"י בשם תוספות). **ד** מותר לכתוב חשבונותיו ולחשוב יציאותיו. הגה: וה"ה הכתבים שכותבים כשמלוין על משכונות, שרי (הגהות מרדכי כל בו ומהרי"ל סוף פ' מי שהפך). **ה** מותר לכתוב שטר קדושין ושטרי פסיקתא, גיטין ושוברים, דייתיקי, מתנות, פרוזבולין, אגרות שום ואגרות מזון (פירוש שטרי פסיקתא, שאדם פוסק לתת לבנו או לבתו כך וכך; ופירוש דייתיקי, שטר צואה דא תהא למיקם ולהיות; ופירוש פרוזבול, פרוז בולי ובוטי כלומר: תקנת המלוה שלא יאבד ממונו, ותקנה ללוה שימצא מי שילונו; ופירוש אגרת שום, ששמו ב"ד נכסי לוה ונתנם למלוה; ואגרת מזון, שמכרו ב"ד את הקרקע למזון האשה והבנות וכתבו מעשה ב"ד על זה, אי נמי שקבל עליו לזון את בת אשתו); שטרי חליצה ומיאונין ושטרי ברורין ופסיקי דינין. הגה: ומותר לכתוב כתובה במועד (כל בו); ויש אוסרים (סמ"ק); ואגרות שאלות שלום שאדם שולח לחבירו, ואפילו על דבר פרקמטיא שאינה אבודה; (ויש אוסרין בשאלת שלום) (טור בשם ה"ג); (ונהגו להחמיר אפילו בכתיבה שלנו שהיא כתיבה משיט"א). **ו** אין כותבין שטרי חוב במועד; ואם אינו מאמינו מלוה ללוה (והלוה צריך למעות), או שאין לו לסופר מה יאכל, הרי זה יכתוב: הגה: ומותר לכתוב שטר מכירה במועד (תוספות); אבל אין לכתוב שטר אריסות וקבלנות שקבל קודם המועד. (ר' ירוחם). **ז** כל הדברים שמותר לכתוב, אפילו בלא שינוי מותר; וכל מה שאסור לכתוב, אפי' ע"י שינוי אסור. הגה: ובלוחות של שעוה מותר לכתוב, לפי שאינו כתב המתקיים (ב"י בשם א"ח). **ח** מי ששלחו לשאול ממנו שאלה ואין השליח רוצה להתעכב עד אחר המועד, מותר לכתבה; וכן מותר להעתיקה, מפני שחשוב דבר האבד. **ט** ואם שמע דבר חידוש, מותר לכתבו כדי שלא ישכח; וכן אם ראה ספר מחודש, מותר להעתיקו אם לא ימצא להעתיקו לאחר המועד. **י** בזמן הבית היו דנין בין דיני ממונות בין דיני נפשות, והיו משמתין ומכין למי שלא קיבל עליו הדין. **יא** מותר לקבול בשביל חובותיו בחול המועד.

כג כסלו

תקמו דיני אירוסין ונשואין בחול המועד, ובו ה' סעיפים

א אין נושאין נשים במועד, לא בתולות ולא אלמנות, ולא מיבמין; ומותר לארס, ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין הארוס בבית ארוסתו בשעת אירוסין; ומותר לעשות ריקודין ומחולות ולעשות סעודת הארוס עם מריעיו שלא בבית ארוסתו, וכן לסעוד הארוס בבית ארוסתו שלא בשעת אירוסין, מותר. **ב** מותר להחזיר גרושתו מן הנשואין. **ג** הכל מותרים לישא בערב הרגל ולעשות סעודה ברגל, בין בתולות בין אלמנות. **ד** מותר לעשות ברגל סעודת ברית מילה וכן סעודת פדיון הבן. **ה** עושה אשה כל תכשיטיה במועד; כוחלת ופוקסת (פי' מחלקת שערה לכאן ולכאן רש"י), ומעברת סרק על פניה, וטופלת עצמה בסיד

וכיוצא בו; והוא שתוכל לסלקו במועד; ומעברת שער מבית השחי ומבית הערוה, בין ביד בין בכלי, ומעברת סכין על פדחתה.

תקמז דין מי שמת לו מת בחול המועד, ובו י"ב סעיפים

א חול המועד אסור בהספד ותענית; לפיכך אין מניחין את המטה ברחוב, שלא להרגיל את ההספד; ומטעם זה אין מוליכין את המת לבית הקברות עד שיהיה הקבר מתוקן. ב נשים מענות, דהיינו שכלם עונות כאחת; אבל לא מקוננות, דהיינו שאחת מדברת וכולן עונות אחריה; ולא מטפחות, דהיינו להכות כף על כף; נקבר המת, אף לא מענות. ג כל ל' יום לפני המועד אסור להספיד על המת שמת לו לפני שלשים יום קודם המועד; ואפילו אם יש לו הספד בלא זה, כגון שמת לו מת בתוך ל' שמותר לספדו אפילו מת ערב הרגל, אסור להספיד עמו על המת שמת לפני שלשים יום קודם המועד. ד מי שבאה לו שמועה בתוך ל' יום קודם הרגל, נראה לי שמותר לספדו, ואע"פ שהיא רחוקה. ה נראה לי שמה שאנו נוהגים בתשלום השנה לספוד המת ולהזכיר נשמתו אינו בכלל זה, ומותר לעשותו בתוך שלשים לרגל. ו אין קורעין על המת בחול המועד, אלא לקרוביו שהם חייבים להתאבל עליו; וכן על חכם או על אדם כשר; או אם עמד שם בשעת יציאת נשמה; ועל קרוב שחייב להתאבל עליו; ועל חכם קורע אפילו אינו בפניו אלא שבאה לו שמועה במועד אם הוא בתוך שלשים יום; ועל אדם כשר אינו קורע אלא אם כן ידע בין מיתה לקבורה. הגה: ויש חולקים. ונהגו בני אשכנז שלא לקרוע במועד כי אם על אביו ואמו; ועל שאר המתים קורעים לאחר המועד (מהרי"ל ותה"ד סימן רפ"ח); ובמקום שאין מנהג, יש לקרוע על כלם. ז אין חולצין כתף אלא קרוביו של מת המחוייבים להתאבל עליו, או על חכם. ח מברין בחול המועד, והוא שלא יברו ברחבה אלא קרוביו של מת; ולא יברו האבל בתוך ביתו אלא על מטות זקופות, לפי שאין כפיית המטה ברגל כלל. ט על החכם מברין הכל בחול המועד בתוך הרחבה כדרך שמברין את האבלים, שהכל אבלים עליו. י עושין כל צרכי המת בחוה"מ; גוזזין שערו, ומכבסים כסותו, ועושין לו ארון בחצר שבו המת כדי שיהא ניכר שהוא לצורך המת; ואם לא היו להם נסרים, מביאים קורות ונוסרים מהם נסרים בצינעה בתוך הבית; ואם היה אדם מפורסם, עושים אפילו בשוק. אבל אין כורתין עץ מן היער לנסור ממנו נסרים לארון, ואין חוצבין אבנים לבנות בהם קבר; ובמקום שהיהודים מעט דרים במקום אחד והכל יודעים כשיש מת בעיר, הכל חשוב כמפורסם. יא אין חופרים כוכין בחפירה וקברות בבנין בחול המועד להיות מוכנים למת שימות; אבל מחנכין אותה, שאם היה ארוך מקצרו או מאריכו או מרחיבו. יב אין לתלוש עשבים ועפר בחול המועד בבית הקברות כמו שנוהגים לעשות בחול (דין צדוק הדין במועד עיין בי"ד סי' ת"א סעיף ו').

תקמח דין אבילות בחוה"מ, ובו כ' סעיפים

א הקובר את מתו בתוך הרגל לא חל עליו אבילות ברגל, אלא לאחר הרגל מתחיל למנות ז' ונוהג בהם אבילות; ומונה שלשים מיום הקבורה ונוהג בשאר השלשים ככל גזירת שלשים. ב במקומות שעושין שני י"ט מונה השבעה מיום טוב שני האחרון, אע"פ שאינו נוהג בו אבילות, הואיל ומדבריהם הוא עולה לו מן המנין; ומונה מאחריו ששה ימים בלבד. הגה: אם יום שני של ר"ה עולה למנין ז' עבי"ד סימן שצ"ח סי"ג בהגהות.

ג הקובר את מתו ביו"ט שני של גליות שהוא י"ט האחרון, או ביו"ט ב' של עצרת, נוהג בו אבילות אם היה אותו היום יום מיתה וקבורה, הואיל ויו"ט שני מדבריהם ואבילות יום ראשון של תורה, ידחה עשה של דבריהם מפני עשה של תורה; אבל אם קברו ביו"ט שני של ר"ה, אינו נוהג בו אבילות, ששניהם כיום ארוך. הגה: ויש חולקים דסבירא להו דאין נוהג אבילות בשום י"ט שני, וכן מנהג פשוט ואין לשנות. (רבינו חננאל והרא"ש).

ד זה שאמרנו שהקובר מתו ברגל לא חלה עליו אבילות, הני מילי דברים של פרהסיא; אבל דברים שבצנעה, נוהג (מיהו מותר לישן עם אשתו בחדרו ואין צריך שמירה). ה אע"פ שאין אבילות נוהג במועד, אנינות נוהג בו; שאם מת לו מת בחול המועד, אסור בדברים שאונן אסור בהם; ואם מת ביו"ט ואינו רוצה לקברו בו ביום, אין עליו דין אנינות אלא אם כן צריך להחשיך על התחום להכין לו צרכי קבורה, אז חל עליו דין אנינות משעה שמחשיך; אבל אם מת ביו"ט שני והוא רוצה לקברו בו ביום; או ביום טוב ראשון ורוצה לקברו ע"י אינו יהודי, חל עליו אנינות. ו אף על פי שאין אבילות ברגל, אם מת לו מת ברגל מתעסקים בו ברגל לנחמו, ולאחר הרגל כשיכלו שבעה למיתת המת, אע"פ שעדיין לא כלה האבלות, מלאכתו נעשית על ידי אחרים בבתיהם ועבדיו עושים לו בצנעה בתוך ביתו; ואין צריכים לנחמו אחר הרגל מניין הימים שנחמוהו ברגל. ז מת לו מת קודם הרגל ונהג אבילות, אפי' שעה אחת, לפני הרגל, בטלה ממנו גזירת שבעה וימי הרגל עולים למנין שלשים הרי ז' לפני הרגל, והרגל, ומשלים עליהם עד שלשים; ודוקא שנהג אבילות באותה שעה, אבל אם שגג או הזיד ולא נהג אבילות, או שהיה סמוך לחשיכה ולא היה יכול לנהוג, אין הרגל מבטל האבילות ודינו כדין קובר מתו ברגל. ח אם נהג שבעה ופגע בו הרגל, מבטל ממנו גזירת ל'. אפילו חל יום שבעה בערב הרגל, מותר לספר ולכבס בערב הרגל. הגה: וה"ה הרחיצה, לדידן דנוהגין איסור רחיצה כל ל', ומותר לרחוץ סמוך לערב וא"צ להמתין עד הלילה (הגהות מיימוני ומרדכי והגהות אשירי); ואין צ"ל אם חל יום ח' להיות בשבת ערב הרגל שמותר לספר בערב שבת; ואם לא גילח בערב הרגל, מותר לגלח אחר הרגל שהרי כבר נתבטל ממנו גזירת שלשים; אבל בתוך הרגל לא יגלח, כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם הרגל. ואם חל יום שבעה שלו בשבת ערב הרגל, מותר לגלח בחול המועד כיון שלא היה אפשר לו לגלח קודם. ט הא דרגל מבטל גזירת שלשים, בשאר מתים; אבל באביו ואמו שאסור לספר עד שיגערו בו חביריו, אפילו פגע בו הרגל לאחר ל' יום, אינו מבטל. י ואם חל אחד מימי האבילות, חוץ מהשביעי, בערב הרגל, מותר לכבס, ולא ילבשנו עד הלילה; וטוב ליזהר מלכבס עד אחר חצות, כדי שיהא ניכר שמפני הרגל הוא מכבס; אבל לרחוץ, אסור עד הלילה; ויש מתירין לרחוץ אחר תפלת המנחה, סמוך לחשיכה. הגה: ולדידן דנוהגים איסור רחיצה כל ל', אסור לרחוץ דהא הרגל לא בטל ממנו רק גזרת שבעה; וה"ה לענין כבוס במקום דנוהגין איסור כיבוס כל שלשים. יא ר"ה ויוה"כ חשיבי כרגלים לבטל האבילות. יב נהג שעה אחת לפני הפסח, אותה שעה חשובה כשבעה ושמנה ימי הפסח, הרי חמשה עשר ומשלים עליהם (עור) ט"ו. יג שעה אחת לפני עצרת חשובה כז'; ועצרת, כיון שאם לא הקריב קרבנות עצרת בעצרת יש לו תשלומין כל ז' חשוב כז', הרי י"ד ומשלים עליהם (עור) י"ו; ויום שני של עצרת עולה למנין הי"ו. יד שעה אחת לפני ראש השנה בטלה ממנו גזירת שבעה מפני ראש השנה, וגזירת

שלשים מבטל ממנו יום הכפורים, ומגלח בערב יה"כ; וה"ה לקובר מתו בשלשה לתשרי, שמגלח בערב יום הכפורים. טו שעה אחת לפני יום הכיפורים בטלה ממנו גזירת שבעה מפני יוה"כ; וגזירת שלשים מבטל ממנו החג, ומגלח בערב החג. טז שעה אחת לפני החג והחג, הרי י"ד, ושמיני עצרת שבעה, הרי כ"א יום ויום שני של שמיני עצרת הרי כ"ב, ומשלים עליהם ח'. יז שמע שמועה קרובה בשבת או ברגל, ולמוצאי שבת ורגל נעשית רחוקה, דינו כדין שמע שמועה רחוקה אחר השבת והרגל, אלא שבשבת וברגל נוהג דברים שבצנעה. יח שמע שמועה רחוקה בשבת או ברגל, אינו נוהג בהם אפילו דברים שבצנעה; אלא למוצאי שבת או הרגל נוהג שעה אחת, ודיו. יט שמע שמועה קרובה בשבת, שבת עולה ליום אחד ולמחר קורע והוי ליה יום ששי שביעי לאבילות. כ אם עשרה ימים אחר החג שמע שמת לו מת בערב החג, אע"פ שאם נמנה שעה אחת לפני החג שבעה ושבעת ימי החג ויום שמיני עצרת כ"א ועשרה ימים אחרים הרי ל"א, אין לזה דין שמועה רחוקה אלא דין שמועה קרובה; שאין הרגל עולה למי שלא נהג אבילות קודם לו כלל, וכל שכן למי שלא היה יודע שמת לו מת.

הלכות תשעה באב ושאר תעניות

תקמט להתענות ארבע צומות, ובו ב' סעיפים

א חייבים להתענות בתשעה באב וכי"ז בתמוז וכג' בתשרי ובעשרה בטבת, מפני דברים הרעים שאירעו בהם. ב אע"ג דכתיב בקרא: בחדש הרביעי בתשעה לחודש הובקעה העיר (ירמיהו לט, ב) אין מתענין בט' בו אלא בי"ז, מפני שאף על פי שבראשונה הובקעה בט' בו, כיון שבשניה הובקעה בי"ז בו, תיקנו להתענות בי"ז בו משום דחורבן בית שני חמיר לן.

תקנ הבדל שיש בין ט' באב ליתר צומות, ובו ד' סעיפים

א הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר. הגה: מיהו עוברות ומיניקות שמצטערות הרבה, אין להתענות (הגהות מיימוני והמגיד פ"ה); ואפילו אינן מצטערות, אינן מחוייבות להתענות אלא שנהגו להחמיר; ודוקא בג' צומות, אבל בט' באב מחוייבות להשלים (כדלקמן סי' תקנ"ד סעיף ה'). ב צומות הללו, חוץ מט' באב, מותרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואין צריך להפסיק בהם מבעוד יום. ג כל ד' צומות הללו אם חלו להיות בשבת, נדחין לאחר השבת. הגה: ואם חלו בערב שבת, קורים בשחרית ומנחה, ויחל (ב"י); ואם חופה ביום התענית בערב שבת, נוהגין להתפלל מנחה ולקרות ויחל ואח"כ עושין החופה (וע"ל סי' רמ"ט סעיף ד' אם משלימין התענית). ד בשבת קודם לצום מכריז שליח צבור הצום, חוץ מט' באב וצום כפור וצום פורים וסימנך: אכ"ף עליו פיהו (ומנהג האשכנזים שלא להכריז שום אחד מהם).

תקנא דין שבוע שחל ט' באב להיות בתוכה, ובו י"ח סעיפים

א משנכנס אב ממעטין בשמחה; ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי כותי, לישתמיט מיניה דריע מזליה. הגה: מילה שהיא מר"ח עד ט' באב נוהגין שהמוהל ובעל ברית ואבי הבן לובשין בגדי שבת (מנהגים); אבל בלאו הכי, אסור. אפילו בשבת של חזון אין מחליפין ללבוש בגדי שבת,

כ"א הכתונת לבד (מרדכי הל' תשעה באב והגהות אשירי פ"ב דתענית ואגודה ורוקח); אבל פורשין פרוכת של שבת, אם לא שאירע ט' באב בשבת ונדחה, שאז אין פורשין פרוכת של שבת. ומי שיש לו נשואין בשבת נחמו, מותר ללבוש בגדי שבת בשבת של חזון (מהרי"ל). **ב** מר"ח עד התענית ממעטים במשא ובמתן ובבנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו או בנין של ציור וכיור, ובנטיעה של שמחה, כגון אבורנקי של מלכים שנוטעים לצל להסתופף בצלו או מיני הדס ומיני אהלים; ואם היה כותלו נוטה ליפול, אע"פ שהוא של שמחה מותר לבנות (ולצורך מצוה הכל שרי) (ר"ן ספ"ק דתענית); ואין נושאים נשים ואין עושין סעודת אירוסין, אבל ליארס בלא סעודה מותר, ואפילו בט' באב עצמו מותר ליארס, שלא יקדמנו אחר. הגה: ונוהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז ואילך, עד אחר ט' באב (מנהגים). **ג** שבוע שחל בו תשעה באב, כד כסלו אסורים לספר ולכבס, אפילו אינו רוצה ללובשו עתה אלא להניחו לאחר ט' באב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד, אסור; וכן המכובסים מקודם, בין ללבוש בין להציע בהם המטה; ואפי' מטפחות הידים והשלחן, אסור. וכיבוס שלנו, מותר; אבל גיהוץ (פי' מעבירין על הבגדים אבן חלק להחליקו ערוך) שלנו, אסור. וכלי פשתן, אין בהם משום גיהוץ והרי הם ככיבוס שלנו, ומותר; והני מילי לגוהצן ולהניחן עד אחר תשעה באב, אבל אסור ללבשן בשבוע זה. ונהגו לאסור אפילו כלי פשתן, ואפילו בכבוס שלנו, בין ללבוש בין לכבס ולהניח; ואין להקל בדבר, כיון שנהגו, וכ"ש דאפשר דמדינא נמי אסור, שהרי יש מי שכתב דכיבוס שלנו קרי (גיהוץ) לשל בני בבל שאין מחלבנים יפה, לפי שמימיהם הם עכורים שאינו ארץ הרים וגבעות כארץ ישראל, וכיבוס של שאר ארצות אפשר שהוא ככיבוס של ארץ ישראל ואסור. ועוד יש מי שפירש דגיהוץ היינו מים ואפר או נתר וכורית, וכיבוס היינו במים לבד, ובזמן הזה אין מכבסים במים לבד ונמצא שכל כיבוס של זמן הזה הוי גיהוץ, ואסור מדינא אפי' בכלי פשתן ללבשן מיהא. הגה: ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחלת ר"ח עד אחר התענית, אם לא לצורך מצוה, כגון אשה הלובשת לבנים מותרת לכבס וללבוש לבנים ולהציע תחתיה (רוקח וא"ז), אבל בט' באב עצמו לא תלבש לבנים רק לובשת חלוק בדוק ויפה (הגהות שערי דורא). וכן לכבוד שבת לובשים כלי פשתן ומציעין לבנים כמו בשאר שבתות. ואסור ליתן כלים לכובסת אינה יהודי לכבס מראש חודש ואילך, אבל קודם ר"ח מותר לתת, אע"פ שכובסת אחר ראש חודש (תוספות פ"ד דתענית ומהרי"ל). **ד** לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד. ואם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה לאחר השבת, מותר בשתי השבתות, בין שקודם התענית בין שאחריו. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ויום ו'. הגה: ונוהגין להחמיר מתחלת ראש חודש לענין כיבוס, אבל תספורת נוהגים להחמיר מי"ז בתמוז (מנהגים). **ה** אסור לעבריות לכבס בגדי העובד כוכבים בשבוע זה. **ו** כלים חדשים, בין לבנים בין צבועים בין של צמר בין של פשתן, אסור ללבוש בשבת זה (ואנו מחמירין מר"ח ואילך). **ז** יש אומרים שאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת זה, ויש להחמיר בזה מראש חודש. הגה: וה"ה דאסור לקנותן. וכן אומן ישראל אסור לעשותן לאחרים, בין בשכר בין בחנם (תה"ד וב"י); ונהגו להקל בזה, אבל אם ידוע ומפורסם שהמלאכה של אינו יהודי, שרי (תה"ד). וכן נהגו לתת לאומנים אינם יהודים לתקן כלים חדשים תוך זמן זה, כדי שיהיו מוכנים לאחר התענית; ומיהו טוב למעט בזה במקום דאפשר, דלא עדיף משאר משא ומתן דממעטינן. **ח** נשי דנהיגי דלא למשתי (פירוש לסדר ולערוך החוטין שהולכין לארכו של בגד והוא מלשון או בשתי או בערב) עמרא מדעיילי אב, מנהגא. (ונוהגין שלא לקדש החדש עד אחר ט' באב) (מהרי"ל ודעת עצמו). **ט** יש נוהגים שלא

לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבת זו; (ומותר בחומץ של יין); (אגורה ומהרי"ל) **ויש שמוסיפין מראש חודש עד התענית, ויש שמוסיפין מי"ז בתמוז.** הגה: ומצניעים מראש חודש ואילך הסכין של שחיטה (ר' ירוחם ני"ת ח"ג והגהות מיימוני), שאין שוחטים כ"א לצורך מצוה כגון לחולה או שבת או מילה או פדיון הבן וכיוצא בו. **י יש מי שאומר שהנוהגים שלא לאכול בשר בימים הנזכרים, מותרים בתבשיל שנתבשל בו בשר, ואסורים בבשר עוף ובשר מלוח ויין תוסס; ומותר לשתות יין הבדלה וברכת המזון.** הגה: ונוהגין להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון ולא בהבדלה (תשובת מהרי"ל סי' ק"ו), אלא נותנים לתינוק; ובמקום דליכא תינוק, מותר בעצמו לשתות הבדלה. ובסעודת מצוה, כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר ושותין יין כל השייכים לסעודה; אבל יש לצמצם, שלא להוסיף. ובשבוע שחל ט' באב בתוכה, אין לאכול בשר ולשתות יין רק מנין מצומצם, וזה אפילו בערב ת"ב שרי (מנהגים ומהרי"ל), ובלבד שלא יהיה בסעודה שמפסיק בה (ד"ע). **יא כל מי שאוכל בשר במקום שנוהגים בו איסור, פורץ גדר הוא וינשכנו נחש** (קהלת י, ח). (ומותר לשתות כל שכר אפילו של דבש שקורים מע"ד). **יב תספורת שבוע זה, אחד ראשו ואחד כל שער שבו, אסור. יג ובזקן, כל שמעכב את האכילה מותר. יד אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבס כסותם בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה.** הגה: מיהו בגדים שמלפפין בהם הקטנים לגמרי, שמוציאים בהם ריעי ומשתינין בהם, הני ודאי משרא שרי; ואפילו בגדי שאר קטנים נוהגים להקל (ב"י). **טו מי שתכפוהו אבילות של מת ושל שבת זו והכביד שערו, מקיל בתער אבל לא במספרים; ומכבס כסותו במים, אבל לא בנתר ובחול. טז יש נוהגים שלא לרחוץ מראש חדש, ויש שאין נמנעין אלא בשבת זו, ויש מתענים מי"ז בתמוז עד ט"ב.** הגה: ולצורך מצוה שרי; ולכן נדה רוחצת וטובלת (מהרי"ל); ואפי' אם טובלת ליל י' באב, מותר לה לרחוץ בערב ט"ב אם א"א לה לרחוץ ליל י' (אגודה). ונראה דה"ה אשה הלובשת לבנים יכולה לרחוץ מעט כדרכה בשאר שנה, הואיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה. ונוהגין שלא לרחוץ, אפילו בצונן, מראש חודש ואילך. (ת"ה סי' ק"ו) ואפי' בערב שבת של חזון אסור לרחוץ כ"א ראשו ופניו ידיו ורגליו בצונן (מהרי"ל ותשובת מהרי"ל סי' ט"ז וב"י); ויש מקילים חפיפת הראש בחמין למי שרגיל בכך כל שבת. **יז טוב ליזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש, אבל על פדיון הבן אומר, ולא יחמיץ המצוה** (וכן בפרי שלא ימצא אחר ט' באב, מותר לברך ולאכלו בין המצרים) (בנימן זאב סי' קס"ג ותשובת מהרי"ל). **יח צריך ליזהר מי"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות** (משום שבהם קטב מרירי שולט); **ולא יכו התלמידים בימים ההם.**

תקנב דיני ערב ט' באב, ובו י"ב סעיפים

א ערב תשעה באב לא יאכל אדם בסעודה המפסקת, שאוכלה אחר חצות, בשר, ולא ישתה יין ולא יאכל שני תבשילין. הגה: ואף ממשקים אחרים ממעט בשתייתן ממה שרגיל לשתות (טור וב"י בשם תוספות ורוקח), וכן לא יאכל אחר סעודתו צנון ומליח, דברים שנוהג בהם בשאר פעמים, כדי שיתנהג בפרישות (מרכי). **ב אפילו בשר מלוח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחת, ובשר עופות ודגים ויין מגתו דהיינו שאין לו יותר משלשה ימים, נהגו לאסור. ג אפילו בשל מין אחד בשתי קדרות מקרי שני תבשילין. וכן יש להחמיר וליזהר משני מינים בקדירה אחת, אע"כ הוא דבר שדרכו בכך כל השנה כגון אפונין** (מיני זרעונין ובלע"ז ציצר"י) **שנותנים עליהם בצלים וביצים; ותבשיל הנעשה מדבר שנאכל כמות שהוא חי, מקרי תבשיל לענין זה.** הגה: ואין חילוק בין צלי למבושל לענין זה (מרכי הלכות תשעה באב).

ד מותר לאכול פירות כשהם חיים, אפילו כמה מינים. ה נוהגים לאכול עדשים עם ביצים מבושלים בתוכם, שהם מאכל אבלים. הגה: ויש נוהגים לאכול ביצים קשים, שהוא ג"כ מאכל אבלים (הגהות מיימוני פ"ה). ו מי שאפשר לו, לא יאכל בסעודה המפסקת אלא פת חריבה במלח וקיתון של מים. הגה: ויש מחמירים לטבל אחר אכילתן פת באפר ולאכלו, על שם ויגרס בחצץ וגו' (איכה ג, טז). ז נהגו לישב על גבי קרקע בסעודה המפסקת (ואין צריך לחלוץ מנעליו) (הגהות מיימוני ורמב"ם פ"ז וב"י). ח יש ליזהר שלא ישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת, כדי שלא יתחייבו בזימון; אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו. ט כל זה בסעודה המפסקת שאין דעתו לאכול עוד אחריה סעודת קבע, וכשהוא אחר חצות; אבל אם היה קודם חצות, או אחר חצות ודעתו לאכול אחריה סעודת קבע, אין צריך ליזהר בדברים הללו. הגה: ומנהג בכל גלילות אשכנז לאכול סעודה קבועה קודם מנחה, ואח"כ מתפללין מנחה ואוכלים סעודה מפסקת (מהרי"ל). ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה, כדי שלא יזיק להם התענית הואיל ופוסקים מבעוד יום כמו ביום כיפורים; ויש קצת ראיה לזה ממדרש איכה רבתי; מיהו מי שיוכל לסגף עצמו ויודע בעצמו שאין התענית מזיק לו ומחמיר על עצמו, נקרא קדוש כנ"ל. י אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו. (מיהו צריך להפסיק מבעוד יום) (סמ"ק). יא מי שקבל עליו תענית שני וחמישי כל ימות השנה, ואירע ערב תשעה באב להיות בשני, ישאל על נדרו או ילוה תעניתו, ופורע. הגה: והגאונים כתבו דמתענה עד אחר תפלת מנחה, ואוכל סעודה המפסקת קודם ביאת השמש (הגהות אשרי ומרוכי ות"ה סימן ע"ה), וכן נוהגין. והוא הדין מי שמתענה תענית חלום (מהרי"ל). יב אין אומרים תחנה ערב ת"ב במנחה, משום דאיקרי מועד; ואם הוא שבת, א"א צדקתך (מהרי"ל ומנהגים).

תקנג דין סעודה המפסקת, ובו ב' סעיפים

א אע"פ שאכל סעודה המפסקת, מותר לחזור ולאכול אלא אם כן קבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום. הגה: וקבלה בלב אינה קבלה, אלא צריך להוציאו בשפתיו (ב"י בשם הפוסקים). ב תשעה באב, לילו כיומו לכל דבר; ואין אוכלים אלא מבעוד יום, ובין השמשות שלו אסור כיום הכפורים. הגה: ומותר ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל עד בין השמשות מיהו בחול נוהגין לחלוץ מנעלים קודם שיאמר ברכו, ואם הוא שבת חולצים לאחר ברכו מלבד שליח צבור שחולץ קודם ברכו (הגהות מיימוני), רק אומר תחלה: המבדיל וכו' (מנהגים בשם מהרא"ק); ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כ"א בדברים המותרים בתשעה באב; ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות, (מהרי"ל ומנהגים) וכן לא יטייל ערב תשעה באב.

תקנד דברים האסורים בת"ב, ובו כ"ה סעיפים

א תשעה באב אסור ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל וחשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהילים יט, ט) ותינוקות של בית רבן בטלים בו אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה; ואם יש ביניהם פסוקי נחמה, צריך לדלגם. ב ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין, וכן ללמוד פירוש איכה ופירוש איוב. ג יש מי

שאוסר ללמוד ע"י הרהור. ד ומותר לקרות כל סדר היום, ופרשת הקרבנות, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל. הגה: ומותר לחזור הפרשה בתשעה באב (מנהגים). ה עוברות ומיניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור; אבל בג' צומות אחרים פטורים מלהתענות, ואע"פ כן ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה, אלא כדי קיום הולד (ע"ל סי' תק"נ סעיף א'). ו חיה כל שלשים יום, וכן חולה שהוא צריך לאכול, אין צריך אומד אלא מאכילין אותו מיד, דבמקום חולי לא גזרו רבנן. הגה: ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה, והמיקל לא הפסיד. ז רחיצה אסורה בט' באב, בין בחמין בין בצונן; אפילו להושיט אצבעו במים, אסור. ח טבילה של מצוה בזמנה, מותרת; אבל בזמן הזה אין טבילה בזמנה, הילכך לא תטבול בו; וכן נהגו. ט אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה, מותר לרחוץ להעביר הלכלוך, ולא יטול כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך. הגה: ואם עשה צרכיו, אם מותר לרחוץ, דינו כמו ביום כפור ועיין לקמן סי' תרי"ג ס"ג. י נוטל אדם ידיו שחרית, וצריך ליזהר שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. יא ולאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת, מעבירם על עיניו; ואם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעבירו ואינו חושש, דהוה ליה כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו ואינו חושש. יב ההולך להקביל פני רבו או אביו, או מי שגדול ממנו, או לצרכי מצוה, עובר במים עד צווארו ואינו חושש; וכן בחזרה, מותר. יג ההולך לשמור פירותיו, עובר במים עד צווארו ואינו חושש; אבל בחזרה, אסור. יד הבא מן הדרך ורגליו כהות, מותר לרחוץ במים. הגה: ומותר לשרות מפה במים בערב תשעה באב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת, ומקנח בה פניו ידיו ורגליו; אפילו אינו עושה רק לתענוג, שרי, כיון שהיא נגובה (טור). טו סיכה אינה אסורה אלא של תענוג; אבל מי שיש לו חטטין בראשו, סך כדרכו ואינו חושש. טז נעילת הסנדל, דוקא של עור; אבל של בגד או של עץ או של שעם (פי' קליפי עץ) וגמי, מותר. ושל עץ מחופה עור, אסור. יז אבל ומנודה שמהלכים בדרך מותרים בנעילת הסנדל, וכשיגיעו לעיר יחלוצו, וכן בת"ב. הגה: וכן במקום שדרים בין הא"י, לא יחלוץ כי אם ברחוב היהודים, וכן נהגו (טור והגהות מיימוני והגהות מרדכי רפ"ק). יח יש מי שאומר שלא יישן בליל ט"ב עם אשתו במטה, ונכון הדבר משום לך לך אמרינן נזירא. יט אם חל תשעה באב בשבת, מותר בכולן אפילו בתשמיש המטה. הגה: ויש אוסרים תשמיש המטה, וכן נוהגין (טור בשם ר"י ואגור ומנהגים). כ אין שאלת שלום לחבירו בת"ב, והדיוטות שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכובד ראש. כא יש מי שאומר שלא ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבא לידי שחוק וקלות והתול.

כה כסלו

כב מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב, עושין; במקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין; ובכל מקום ת"ח בטלים, וכל הרוצה לעשות עצמו תלמיד חכם לענין זה עושה; ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות, מותר ע"י אינו יהודי, אפילו בביתו; ופרקמטיא להרויח ולהשתכר במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אסור; ובמקום שנהגו לעשות, מותר אלא שממעט שאפילו משנכנס אב ממעטין מלישא וליתן. הגה: ולא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד חצות (מנהגים). ונהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה הדיוט; אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה, מותרת. ולחלוב הפרות טוב לעשות על ידי אינו יהודי, אם אפשר באינו יהודי. כג ומלאכת דבר האבד מותר, כדרך שאמרו בחולו של מועד. כד כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו רואה סימן ברכה

מאותה מלאכה. **כה** כל האוכל ושותה בת"ב, אינו רואה בשמחת ירושלים; וכל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה. וכל האוכל בשר או שותה יין בסעודה המפסקת, עליו הכתוב אומר: ותהי עונותם על עצמותם (יחזקאל לב, כז).

תקנה דיני תפילין וציצית בט' באב, ובו ב' סעיפים

א נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית, ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת בגדיו בלא ברכה; ובמנחה מניחים ציצית ותפילין, ומברכים עליהם. **ב** ויש מי שנוהג לשכב בליל תשעה באב מוטה על הארץ, ומשים אבן תחת ראשו. הגה: ויש לאדם להצטער בענין משכבו בליל תשעה באב, שאם רגיל לשכב בב' כרים לא ישכב כי אם באחד (תוספות סוף תענית); ויש בני אדם משימים אבן תחת מראשותיהם, זכר למה שנאמר: ויקח מאבני המקום (בראשית כח, יא) שראה החורבן (מרדכי רמוער קטן). מיהו עוברות שאינן יכולין להצטער, אינן חייבות בכל אלה (תוספות). וימעט אדם מכבודו ומהנאתו בת"ב בכל מה שאפשר.

תקנו תשעה באב שחל ביום ראשון, ובו סעיף אחד

א ליל ת"ב שחל באחד בשבת, כשרואה הנר אומר: בורא מאורי האש; ואין מברך על הבשמים. ובליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס ואינו מברך, לא על הנר ולא על הבשמים.

תקנז לומר נחם ועננו בתשעה באב, ובו סעיף אחד

א בתשעה באב אומר בבונה ירושלים: נחם ה' אלהינו את אבלי ציון וכו', ועננו בשומע תפלה; ואם לא אמר לא זה ולא זה, אין מחזירין אותו. הגה: והמנהג פשוט שאין אומרים נחם רק בתפלת מנחה של תשעה באב, לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על הנחמה (דוקח ואבודרהם). מי שאכל בת"ב, יאמר נחם בברכת המזון (מהרי"ל).

תקנח במוצאי תשעה באב אין אוכלין בשר, ובו סעיף אחד

א בתשעה באב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי. הגה: ויש מחמירין עד חצות היום ולא יותר (הגהות מיימוני); אם חל תשעה באב בשבת ונדחה ליום א', מותר לאכול בשר ויין יום ב', אבל בלילה אסור מפני אבילות של יום (מהרי"ל).

תקנט מנהגי תשעה באב ודין מילה בתשעה באב, ובו י' סעיפים

א אם חל תשעה באב במוצאי שבת, אין אומרים צדקתך במנחה בשבת. הגה: ומבדילין בלילה בתפלה כשאר מוצאי שבת (הגהות מרדכי הלכות ט' באב), ואם שכח מלהבדיל ע"ל סי' רצ"ד (סעיף ג'); ומתפללים בנחת ודרך בכי כאבלים, וכן עושים בקריאת איכה (הגהות מיימוני), ובכל איכה מגביה קולו יותר (מהרי"ל), וכשמגיע החזן לפסוק: השיבנו, אומרים אותו הקהל בקול רם, ואח"כ מסיים החזן וחוזר הקהל ואומרים: השיבנו, בקול רם, וכן החזן (הגהות מיימוני). **ב** בליל תשעה באב (מתפללים ערבית ואומרים איכה וקינות) (הגהות מיימוני ומהרי"ל); ואומר אחר קינות ואיכה, סדר קדושה, ומתחיל מואתה קדוש, ואם חל במוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם. הגה: ולא

למנצח בנגינות ולא ויתן לך (כל בו), ומסירין הפרוכת מלפני הארון על שם בצע אמרתו (איכה ב, יז) (מנהגים). **ג ליל תשעה באב ויומו, יושבים בבית הכנסת לארץ עד תפלת מנחה** (ועכשיו נהגו לישב על ספסליהם מיד אחר שיצאו מבה"כ שחרית, ומאריכין עם הקינות עד מעט קורם חצות). **אין מדליקין נרות בלילה, כי אם נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה. ד אין אומרים תחנון** (ולא סליחות) (הגהות אשירי) **בת"ב, ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד.** הגה: וקורין בתורה כי תוליד בנים, ומפטירין בירמיה אסוף אסיפם. וכל הקדישים שאומרים אחר איכה עד שיוצאים למחר מב"ה, אין אומרים תתקבל. ואין אומרים אל ארך אפים (טור ומנהגים), ולא למנצח (מנהגים), ולא פטום הקטורת (מרדכי). ואין צריך לשנות מקומו בתשעה באב. **ה בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל; וכל שכן שלא לשיח עם עובד כוכבים** (ונוהגין לומר קצת נחמה אחר הקינות לפסוק בנחמה) (הגהות מיימוני). **יף ו אם יש אבל בעיר, הולך בלילה לבית הכנסת וגם ביום עד שיגמרו הקינות. ז אם יש תינוק למול, מלין אותו אחר שגומרים הקינות; ויש ממתינין למולו עד אחר חצות, ומברכים ברכת המילה בלא בשמים** (והמנהג כסברא ראשונה). **ואם היולדת מצויה במקום המילה, יברך על הכוס ותשתה ממנו היולדת; והוא שתשמע הברכה ולא תפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס; ואם אינה שם, יברך על הכוס ויטעים לתינוקות. ח בעל ברית לובש בגדים אחרים, אך לא לבנים ממש.** הגה: ואבי הבן, והמוהל, והסנדק כולם נקראים בעלי ברית (ב"י) ומותרים ללבוש בגדי שבת לאחר שגמרו הקינות ובאין למול התינוק, אבל לא ילבשו לבנים (מהרי"ל). **ט ט' באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורוחץ, ואינו משלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא. י נוהגים שלא לשחוט ושלא להכין צורכי סעודה עד אחר חצות.** הגה: והולכים על הקברות מיד כשהולכים מבית הכנסת (ב"י בשם תוס'), ואם אירע מת בט"ב אין אומרים צדוק הדין (תשב"ץ).

תקס לעשות זכר לחורבן, ובו ה' סעיפים

א משחרב בית המקדש, תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונים לעולם בנין מסויד ומכוייר כבנין המלכים, אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד; והלוקח חצר מסויידת ומכויירת (פירוש מצויירת), **הרי זו בחזקתה ואין מחייבים אותו לקלוף בכותלים. ב וכן התקינו שהעורך שלחן לעשות סעודה לאורחים, מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם; וכשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב, משיירה מין ממיני התכשיט שנוהגת בהם, כדי שלא יהיה תכשיט שלם. וכשהחתן נושא אשה, לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת תפילין.** הגה: ויש מקומות שנהגו לשבר כוס בשעת חופה, או לשום מפה שחורה או שאר דברי אבילות בראש החתן (כל בו). **וכל אלה הדברים כדי לזכור את ירושלים, שנאמר: אם אשכחך ירושלים וגו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי** (תהילים קלז, ו). **ג וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם;** הגה: ויש אומרים דוקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה (טור), **ואסור לשומעם מפני החורבן; ואפילו שיר בפה על היין, אסורה שנאמר: בשיר לא ישתו יין** (ישעיה כד, ט) **וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא, על היין.** הגה: וכן לצורך מצוה, כגון, בבית חתן וכלה, הכל שרי (תוספות וסמ"ג והגהות מיימוני).

ד וכן גזרו על עטרות חתנים, שלא להניח כלל, ושלא יניח החתן בראשו שום כליל, שנאמר: הסר המצנפת והרם העטרה (יחזקאל כא, לא); וכן גזרו על עטרות הכלה, אם היא של כסף, אבל של גדיל מותר לכלה; ודוקא לחתן וכלה, אבל בשאר כל אנשים ונשים לא גזרו. ה אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה.

תקסא דין הרואה ערי יהודה וירושלים והמקדש בחורבנן, ובו ה' סעיפים

א הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר: ערי קדשך היו מדבר, וקורע (ואינו חייב לקרוע אלא כשמגיע סמוך להם כמו מן הצופים לירושלים) (ב"י). ב הרואה ירושלים בחורבנה, אומר: ציון היתה מדבר שממה; וכשרואה בית המקדש, אומר: בית קדשינו ותפארתנו אשר הללוך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה, וקורע. ומהיכן חייב לקרוע, מן הצופים; ואח"כ כשיראה המקדש קורע קרע אחר, וכל קריעה טפח; ואם בא דרך המדבר, שאז רואה המקדש תחלה, קורע על המקדש, טפח, ואח"כ כשיראה ירושלים מוסיף על קרע ראשון כל שהוא. ג אם קרע על אחת מערי יהודה, אינו חוזר וקורע כשיראה שאר ערי יהודה; חוץ מירושלים, שחוזר וקורע עליה קרע אחר בפני עצמו; ואם קרע על ירושלים, אינו צריך לקרוע על שאר ערי יהודה. ד כל הקרעים האלו בידו ומעומד, וקורע כל כסותו שעליו עד שיגלה את לבו, ואינו מאחה קרעים אלו לעולם; אבל רשאי לשללן, למללן, ללקטן ולתופרן כמין סולמות. ה היה הולך ובא לירושלים, הולך ובא תוך ל' יום, אינו קורע קרע אחר; ואם לאחר ל' יום, חוזר וקורע (והוא הדין בערי יהודה ובמקדש).

הלכות תענית

תקסב דין קבלת התענית, ובו י"ג סעיפים

א כל התענית שלא שקעה עליו חמה, דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים (דהיינו שיראו ג' כוכבים בינונים או שהלבנה זורחת בכח ותאיר על הארץ) (הגהות אשירי פ"ק דתענית והגהות מיימוני פ"א), אינו תענית; ואם דעתו לאכול קודם לכן, אינו מתפלל עננו. הגה: מיהו נוהגין להתפלל עננו אע"פ שאין משלימין עד צאת הכוכבים, וכן דעת מקצת רבוותא (תה"ד סימן קנ"ז); ונראה לי דדוקא ביחיד דאומר עננו בשומע תפלה, דבלאו הכי יכול להוסיף כמו שנתבאר לעיל סי' קי"ט, אבל ש"צ לא יאמר עננו אא"כ משלימין, וכן נוהגין. ב יש אומרים שמי שרגיל להתענות עשרת ימי תשובה, כיון שאין רגילות לקבלם בתפלה, א"צ להתענות עד צאת הכוכבים אלא עד שיצא מבית הכנסת. הגה: והיחיד מתפלל עננו (הגהות אשירי ומרדכי פ"ק דתענית). וכן חתן יתפלל עננו קודם שיכנס לחופה ואז יוכל לשתות מכוס של ברכה (תה"ד סימן קנ"ז); אבל מי שמתענה מי"ז בתמוז עד תשעה באב צריך להשלים, אע"ג דאינו צריך קבלה; וכן מי שאינו מתענה כל עשרת ימי תשובה, רק מתענה יום או יומים, בעי קבלה והשלמה (תה"ד סימן קמ"ז). ונראה לי דדוקא בסתם, אבל אם התנה שלא להשלים, הרשות בידו דלא עדיף משאר תענית. ג יחיד שקבל עליו תענית סתם בערב שבת, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלימו הצבור תפלתם (וע"ל סימן רמ"ט). ד תענית חלום, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, ואפילו בערב שבת (ועיין לעיל סימן רמ"ט סעיף ד'). ה כל תענית שלא קבלו עליו

היחיד מבעוד יום, אינו תענית. הגה: להתפלל עננו ולא לענין אם חייב תענית סתם והתענה כך לא יצא ידי נדרו (מרדכי והגהות מיימוני פ"א); מיהו יש אומרים דמתפלל עננו (מרדכי בשם ר"י), וכן נראה לי לנהוג בתענית יחיד. ולכולי עלמא, המתענה תענית חלום מתפלל עננו, אע"פ שלא קבלו עליו מאתמול. י אימתי מקבלו, בתפלת המנחה אומר בשומע תפלה או אחר שסיים תפלתו, קודם שיעקור ו'גליו: הריני בתענית יחיד מחר יהי רצון שתהא תפלתי ביום תעניתי מקובלת; ואם לא הוציא בפיו, אם הרהר בלבו שהוא מקבל תענית למחר, הוי קבלה, והוא שיהרהר כן בשעת תפלה המנחה. הגה: וטוב יותר לקבלו אחר תפלה מבשעת תפלה, כדי שלא להפסיק תפלתו (המגיד והגהות מיימוני כל בו וב"י). יא קיבל עליו תענית בתפלת המנחה, אף על פי שהוא אוכל ושותה בלילה, לא הפסיד כלום; וכן אם קבל עליו להתענות שלשה או ארבעה ימים או יותר, זה אחר זה, להתענות בימים ויאכל בלילות, אע"פ שהוא אוכל כל הלילה לא הפסיד כלום, דהוי קבלה לכולם אע"פ שלא קיבל כל אחד ואחד במנחה שלפניו. הגה: ואם קבל להתענות שני ימים רצופין מותר לאכול בלילה שביניהם, אם לא פירש בהדיא אף על הלילה (מרדכי פ"ק דתענית), ואז מתפלל כל יום במנחה, עננו (פסקי מהרא"י סימן ק"פ). יב אם קיבל עליו בתפלת המנחה שלשה או ארבעה תעניות, ולא רצופין זה אחר זה, כגון שקבל עליו להתענות שני וחמישי ושני וכיוצא בזה, יש מי שמסתפק אם סגי בקבלה אחת לכולם או אם צריך קבלה לכל אחד ואחד. הגה: מיהו נהגו העם לקבלם בקבלה אחת וסגי בהכי, וכן דעת מקצת רבוותא (מרדכי והגהות מיימוני). יג קבל עליו להתענות למחר, והתענה, ובלילה שלאחר התענית נמלך להתענות, אע"פ שלן בתעניתו שלא אכל בלילה והתענה כל היום השני, אינו תענית, מפני שלא קבלו עליו מבע"י. יד מתענה אדם תענית שעות והוא שלא יאכל כל היום. כיצד, (הרי) שהיה כו כסלו טרוד בחפציו ומתעסק בצרכיו ולא אכל עד חצות או עד ט' שעות, ונמלך להתענות בשעות שנשארו מן היום, ה"ז מתענה אותם שעות ומתפלל בהם עננו שהרי קבל עליו התענית קודם שעות התענית. ויש אומרים שגם זה תענית שעות צריך שיקבלנו עליו מאתמול; והיכי משכחת לה, כגון שקבל עליו מאתמול להתענות עד חצי היום, וכשהגיע לחצי היום נמלך וגמרו, או שקבל עליו להתענות למחר מחצי היום ואילך, ולמחר נמלך ולא אכל גם בחצי היום ראשון, הרי זה תענית שעות. יא אם קבל עליו התענית עד חצי היום ואכל אחר כך, או שאכל עד חצי היום וקבל עליו תענית משם ואילך, אינו נקרא תענית להתפלל עננו, אבל נקרא תענית לענין שצריך להשלים נדרו. יב תענית שגוזרים על הצבור אין כל יחיד צריך לקבלו בתפלת המנחה, אלא שליח צבור מכריז התענית והרי הוא מקובל. ויש אומרים דהני מילי בארץ ישראל שהיה להם נשיא, לפי שגזרתו קיימת על כל ישראל, אבל בחוצה לארץ צריכים כל הצבור לקבל על עצמם כיחידים, שכל אחד מקבל על עצמו. יג יש מי שאומר שמי שנדר ואמר: אם לא אלך למקום פלוני אשב בתענית, מאחר שמה שהתנה הוא דבר הרשות, הוי אסמכתא (פירוש שאדם סומך בדעתו שיוכל לעשות דבר אחד ועל סמך זה הוא נודר או מתחייב בדבר מה); אבל אם אמר: אם לא אעשה מצוה פלונית אשב בתענית, וכן אם אמר: אם יצילני ה' מצרה או אם יצליח דרכי, לא הוי אסמכתא.

תקסג דין מי שהרהר בלבו להתענות, ובו סעיף אחד

א מי שהרהר בלבו, שלא בשעת תפלת המנחה, להתענות למחר, לא הוי קבלה דלא עדיף מהוציא בפיו להתענות למחר דלא הוי קבלת תענית, כיון שלא קבלו בתפלת המנחה.

תקסד דין ליל שלפני התענית, ובו סעיף אחד

א כל תענית שאוכלים בו בלילה, בין צבור בין יחיד, הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר, והוא שלא ישן (שינת קבע) (טור), **אבל אם ישן** (שינת קבע) **אינו חוזר ואוכל ולא שותה, אע"כ התנה לאכול או לשתות.** הגה: ויש אומרים דבשתייה אין צריך תנאי, דמסתמא דעתו של אדם לשתייה אחר השינה, והוי כאילו התנה (טור ומרדכי והגהות מיימוני והגהות אשירי).

תקסה דין תפלת עננו, ובו ו' סעיפים

א יחיד אומר עננו בשומע תפלה, בין יחיד שקיבל עליו תענית בין יחיד המתפלל עם הצבור בת"צ; וכן שליח צבור שמסדר תפלתו בלחש, כיחיד דמי ובשומע תפלה. הגה: ואומרו קודם כי אתה שומע וכו', ולא יחתום בעונה בעת צרה, אלא כשמגיע לבכל עת צרה וצוקה יסיים כי אתה שומע תפלה וכולי (ב"י בשם תוספות); ולא ישנה ממטבע הברכה. אפילו כשמתענה יחיד, יאמר: עננו בצום תעניתנו וכו'. (רשב"א סימן נ"ח). **ב אם שכח מלומר עננו, אין מחזירין אותו** (וע"ל סימן רצ"ד סעיף ד' וה'); **ואם נזכר קודם שעקר רגליו, אומר בלא חתימה** (לאחר תפלתו). **ג יש אומרים שאין היחיד אומר עננו, כי אם במנחה, שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו; אבל שליח צבור, אומרו גם בתפלת שחרית כשהוא מתפלל בקול רם, שא"א שלא יתענו קצת מהקהל; ובארבע צומות, גם היחיד אומרו בכל תפלותיו, דאפילו יאחזנו בולמוס ויאכל שייך שפיר למימר עננו ביום צום התענית הזה, כיון שתיקנו חכמים להתענות בו.** הגה: ונהגו בכל הצומות שלא לאומרו כי אם במנחה, מלבד שליח צבור שאומר שחרית כשמתפלל בקול רם. **ד טוב לומר בתחנונים שאחר תפלת המנחה לאחר אלהי נצור וכולי: רבון כל העולמים, גלוי וידוע לפניך שבזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבים ממנה אלא חלבו ודמו וכו'. ה אין היחיד רשאי לומר שלש עשרה מדות דרך תפלה ובקשת רחמים, דדבר שבקדושה הם; אבל אם בא לאומרם דרך קריאה בעלמא, אומרם.** הגה: וכן אין ליחיד לומר סליחות או ויעבור (מהרי"ל בשם א"ז). **ו המתענה ומפרסם עצמו לאחרים להשתבח שהוא מתענה, הוא נענש על כך.**

תקסו דיני תענית צבור, ובו ח' סעיפים

א בתענית צבור אומר שליח צבור עננו בין גואל לרופא, וחותם: בא"י העונה לעמו ישראל בעת צרה (ואם שכח ע"ל סוף סימן קי"ט סעיף ד'); **וקורים ויחל בשחרית ובמנחה, בין שחל בשני ובחמישי בין שחל בשאר הימים.** הגה: ומפטירין במנחה, דרשו, ובשחרית אין מפטירין, חוץ בתשעה באב, וקורים אפילו כשחל בערב שבת (מהרי"ל). ואם מתענים בראש חדש, קורים שחרית פרשה ר"ח, ומנחה בשל תענית (ר"ן ספ"ק דתענית וב"י בשם רוקח). **ב כשהצבור גוזרים תענית על כל צרות שלא תבא עליהם, וכן בתעניות שני וחמישי ושני שאחר הפסח ואחר החג, שנוהגים באשכנז להתענות הצבור, נהגו הראשונים לומר שליח צבור עננו בין גואל לרופא, ולקרות ויחל.** הגה: מיהו אם קבעו התענית בב' וה' אין דוחים פרשת השבוע בשחרית, אלא קורין בשחרית בפרשה ולערב קורין ויחל, כלבד בה"ב שמתענין אחר הפסח וסוכות שקורין שחרית וערבית ויחל והכי נהוג. **ויש שתמהו עליהם והקשו עליהם, והרא"ש יישב קושיתם; הילכך למנהג הראשונים שומעין; ומיהו היכא שגוזרים תענית שלא לשום צורך, אלא לשוב בתשובה, יש נוהגים לדונו כתענית צבור לענין עננו בין גואל לרופא וקריאת ויחל, ויש**

נוהגים לדונו כתענית יחיד שאף שליח צבור אינו אומר עננו אלא בשומע תפלה ואין מוציאין ספר תורה. ג אין שליח צבור אומר עננו ברכה בפני עצמה, אא"כ יש בבית הכנסת עשרה שמתענין; ואפילו אם יש בעיר עשרה שמתענין, כיון שאין בבית הכנסת עשרה שמתענין, לא. ד נוהגים להרבות סליחות בברכת סלח לנו; ויש שאין נוהגים לומר סליחות עד אחר סיום י"ח ברכות, וכן הנהיגו הקדמונים בא"י והוא המנהג הנכון. ה בתענית צבור, ש"צ שאינו מתענה לא יתפלל. ו יש מי שאומר שאין עומד לקרות בתורה בתענית צבור מי שלא התענה; ואם הכהן אינו מתענה, יצא הכהן מבית הכנסת ועומד לקרות בתורה ישראל המתענה. ז בתענית צבור יעמדו שנים אצל שליח צבור, מזה אחד ומזה אחד, שיאמרו עמו סליחות. ח כל ת"צ יש בו נשיאות כפים במנחה, חוץ מביום הכפורים. הגה: ובגלילות האלו אין נוהגין בנשיאות כפים רק במוסף של י"ט, וכבר נתבאר בהלכות נשיאות כפים (מרדכי דתענית והגהות מיימוני פ"א).

תקסז טעימה ורחיצת הפה שמותר בתענית, ובו ג' סעיפים

א השרוי בתענית יוכל לטעום כדי רביעית, ובלבד שיפלוט; וביום הכפורים ובתשעה באב, אסור. הגה: ויש מחמירין בכל תענית צבור, והכי נוהגין (תוספות והגהות מיימוני פ"א ות"ה סימן קנ"ח). ב יש אומרים שלא התירו רביעית בפעם אחת, אלא מעט מעט; וי"א שאפי' בפ"א יכול לטעום עד כדי רביעית, אם יודע בעצמו שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום. ג מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית בת"צ, לא כשר למעבד הכי; אבל בתענית יחיד שרי, כיון שפולט; ואפילו יש במים שרוחץ יותר מרביעית. הגה: ומותר ללעוס עצי קנמון ושאר בשמים ועץ מתוק, ללחלח גרונו ולפלוט, מלבד ביום הכיפורים דאסור (מרדכי רתענית והגהות מיימוני פ"א).

תקסח דיני נדרי תענית, ובו י"ב סעיפים

א נדר להתענות יום זה ושכח ואכל, משלים תעניתו; והוא הדין אם היה תענית חלום, או שהיה ת"צ, או שהיה יום ידוע לו להתענות ביום שמת בו אביו או רבו; אבל אם נדר להתענות יום א' או שני ימים, וכשהתחיל להתענות שכח ואכל כזית, איבד תעניתו וחייב לצום יום אחר (ויש מחמירין דאפילו בנדר להתענות יום זה דחייב להשלים, מכל מקום מחמירין להתענות יום אחר) ת"ה סימן ק"ט. ב הנודר לצום עשרה ימים באיזה יום שירצה, והיה מתענה ביום אחד מהם והוצרך לדבר מצוה או מפני כבוד אדם גדול (או שמצטער) (טור), הרי זה לוה ופורע יום אחר, שהרי לא קבע הימים בתחלת הנדר; אבל אם לא קבל עליו קודם לכן להתענות יום אחד, אלא במנחה קבל עליו להתענות למחר, מקרי תענית זה ואינו יכול ללוותו. הגה: וכ"ש יום זה ממש, כגון שאמר בתחלת נדרו: אתענה יום פלוני, או אתענה ב' וה' כל השנה, או כדומה לזה (ת"ה סימן ע"ר וכל בו); וכן אם היה תענית חלום, אינו יכול ללוותו. הגה: וכ"ש שאינו יכול ללוות ולפרוע תענית צבור (ת"ה סימן ק"ט וכל בו ורכינו ירוחם); מיהו תענית שני וחמישי ושני שנוהגים להתענות אחר פסח וסוכות, או אפילו בעשרת ימי תשובה, ואירע בהם ברית מילה, מצוה לאכול וא"צ התרה, כי לא נהגו להתענות בכהאי גוונא; ודוקא כשאוכלים שם, אבל אם שולחים לו לביתו, אין לו לאכול. ואם קבל עליו התענית במנחה, צריך להתענות (הגהות מיימוני פ"א). יש אומרים שאם מצטער הרבה בתעניתו יכול לפדותו בממון, והוא הדין באונס אחר (הרא"ש כשם הראב"ד ורבי' ירוחם נ"ה ח"א); ונראה דוקא בקבל עליו התענית בעלמא, אבל אם קבלו דרך נדר, צריך לקיים נדרו.

כ כסלו

ג מי שנדר להתענות כך תעניות, יכול לדחותם עד ימי החורף (ויכול ללוות יום ארוך ולשלם יום קצר, דכל אחד מקרי יום) (ת"ה סימן ס' והגהות מרדכי). **ד יש מי שאומר ששני ימים ושני לילות רצופים, יש להשוותם לארבעים תעניות שאינם רצופים.** הגה: וי"א דבאדם חלש סגי לו בב' ימים רצופים; אבל אדם בריא, שלשה ימים (הגהות מנהגים בשם מהר"י ברי"ן). ונראה לי דכל זה לא מיירי אלא במי שנתחייב לצום מ' ימים שאינן רצופים, מכח תשובה כדי להצטער, ואז משוינן האי צער להאי צער, ועל כיוצא בזה נאמרו דינים אלו בדברי האחרונים ז"ל; אבל מי שנדר לצום מ' יום, צריך לקיים מה שנדר, דלא גרע מיום זה דאינו לוה ופורע; ואפילו למאן דאמר אפילו יום זה לוה ופורע, הכא מודה דצריך לקיים נדרו, כל שכן מ' יום שלפני י"כ, שמתענים לזכר עליית משה בהר, שמי שקבל עליו, שאין להם תשלומין בשנים או שלשה ימים רצופים. **ה המתענה תענית חלום בי"ט, או בחולו של מועד, או בראש חדש, או בחנוכה ופורים, או בערב יום הכפורים צריך למיתב תעניתא לתעניתיה, כדין המתענה תענית חלום בשבת** (וע"ל סימן רפ"ח סעיף ד'). **ו אין תענית צבור בבבל ליאסר במלאכה ולהפסיק מבעוד יום, אלא תשעה באב בלבד; הילכך יחיד שקבל עליו תענית, לא חיישינן שמא תענית צבור קבל עליו, ומותר בכולן; ומכל מקום לכתחלה טוב לומר בשעת קבלת תענית: הריני בתענית יחיד לפניך מחר. ז כשאירע יום שמת אביו או אמו באדר, והשנה מעוברת, יתענה באדר ב'.** הגה: ויש אומרים דיתענה בראשון (מהרי"ל ומהר"י מינץ), אם לא שמת בשנת העיבור באדר שני דאז נוהגים להתענות בשני (ת"ה סימן רצ"ה); וכן המנהג להתענות בראשון, מיהו יש מחמירין להתענות בשניהם (פסקי מהר"י בשם מהר"י מולין). **ח אין צריך להתענות אלא ביום מיתת אביו, ולא ביום קבורה. ט אם אירע יום מיתת אביו בשבת או בר"ח, ידחה למחר.** הגה: ואין נוהגין כן, אלא אין מתענין כלל; וכן בשאר ימים שאין בהם תחנון. **י הנודר לילך על קברי צדיקים שבמקום פלוני, ונתעכב ימים רבים ואחר כך אירע שהשכירוהו ללכת שם, די בהליכה זו. יא הנודר לצום סכום ימים רצופים ואירע בהם תענית חובה, עולין לו. יב כל השרוי בתענית, בין שהיה מתענה על צרתו או על חלומו בין שהיה מתענה עם הצבור על צרתם, הרי זה לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב, אלא דואג ואונן כענין שנאמר: מה יתאונן אדם חי** (איכה ג, לט).

תקסט דין נודר בעת צרה, ובו ב' סעיפים

א יחיד המתענה על צרה, ועברה, או על חולה, ונתרפא או מת, צריך להשלים כל התעניות שקיבל עליו; אבל צבור שמתענין על שום דבר, ונענו קודם חצות, לא ישלימו; ואם תלמידי חכמים ורוב צבור רוצים להשלים, אין היחיד רשאי להפריש עצמו מהם. ב יחיד שמתענה על צרה ונודע שקודם קבלת התענית כבר עברה, א"צ להשלים.
הגה: וה"ה לצבור ששמעו אחר חצות שקבלו התענית בטעות, א"צ להשלים (תה"ד סי' ר"פ).

תקע דין חנוכה ופורים וימים שאין אומרים בהם תחינה שנפגשו בתוך ימי נדרי תענית, ובו ג' סעיפים

א יחיד שקבל עליו תענית כך וכך ימים ואירע בהם שבתות וימים טובים או ראש חדש חנוכה ופורים או ערב יום הכיפורים, אם קבלו בלשון קבלת תענית בעלמא, אין צריך

התרה; ואם קבלו בלשון הרי עלי, שהוא לשון נדר, צריך התרת חכם, ויפתח בחרטה שיאמר לו: אלו שמת אל לבך שיארעו בהם אלו הימים לא היית נודר, ומתיר לו. ולהרמב"ם, משקבל עליו בלשון נדר ופגעו בו שבתות וי"ט או ערב יה"כ או ר"ח, חייב לצום בהם אם לא יתירו לו; אבל אם פגע בו חנוכה ופורים, נדרו בטל ולא יצום בהם, מפני שהם מדבריהם וצריכים חיזוק. הגה: והמנהג כסברא הראשונה. מי שנדר להתענות סך ימים ואמר: חוץ מי"ט, אין חנוכה ופורים בכלל; ואם אמר שדעתו היה עליהם, הולכים אחריו (תשובת הרשב"א סימן תרנ"ט); אבל ערב יום הכיפורים בכלל, והכי נהוג ודלא כמו שפסק ביורה דעה סימן רט"ו סעיף ב'. כז כסלו **ב** הנודר להתענות בשבת וי"ט וערב יה"כ וחנוכה ופורים, דינו שוה לנודר להתענות כך וכך ימים ואירעו בהם ימים הללו; אם הוציאו בלשון נדר, דינו כמקבל עליו בלשון נדר, ואם הוציאו בלשון קבלת תענית בעלמא, דינו כמקבל בלשון קבלת תענית. **ג** אם נשבע להתענות כך וכך ימים ואירעו בהם ימים הללו, השבועה חלה עליהם מטעם איסור כולל; אבל אם נשבע להתענות בשבת או בי"ט, בפירוש, לא חלה עליו שבועה דאין שבועה חלה על דבר מצוה, אלא לוקה על שנשבע לשוא, ואוכל; ואם נשבע להתענות בחנוכה ופורים, חלה שבועה עליו כיון שאינן אלא מדרבנן (ויש להתיר שבועתו ואינו מתענה). ונראה לי דהוא הדין לר"ח וערב יה"כ שאינם אלא מדרבנן; אלא שמדברי הרמב"ם נראה שהם של תורה.

תקעא מי הם החוטאים לישב בתענית, ובו ג' סעיפים

א היושב בתענית, אם יכול לסבול התענית נקרא קדוש; ואם לאו, כגון שאינו בריא וחזק, נקרא חוטא. **ב** תלמיד חכם אינו רשאי לישב בתענית, מפני שממעט במלאכת שמים, אלא אם כן כשהצבור מתענים שלא יפרוש עצמו מהם; ומלמדי תינוקות דינם כת"ח. **ג** עיר שהקיפוה כותים, וכן יחיד הנרדף מפני אנסין או מפני לסטים או מפני רוח רעה, אינם רשאים להתענות, שלא לשבר כחם; אלא יקבלו עליהם להתענות כך וכך תעניות לכשינצלו; וכן אם גזרו גזרה וגזרו שלא להתענות עליו, יקבלו עליהם להתענות כך וכך תעניות כשיעבור הגזירה.

תקעב באיזה ימים אין גוזרים תענית צבור, ובו ג' סעיפים

א אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה ביום חמישי, שלא להפקיע (פי' שלא לייקר השער) שערים; ואפילו במקום שאין לחוש לכך. **ב** אין גוזרין תענית על הצבור בראשי חדשים, או בחנוכה ופורים, או בחולו של מועד; ואם התחילו להתענות על הצרה, אפילו יום אחד, ופגע בהם יום מאלו, מתענין ומשלימין היום בתענית. **ג** צבור שבקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני, ופגע בתענית ט"ו בשבט, התענית נדחה לשבת הבאה כדי שלא יגזרו תענית בט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות; הגה: מיהו אם התחילו להתענות, אין מפסיקין, כמו בראש חדש וחול המועד (ב"י).

תקעג שבטלה מגלת תענית, ובו סעיף אחד

א הלכתא בטלה מגלת תענית, וכל הימים הכתובים בה מותר להתענות בהם וכל שכן לפניהם ולאחריהם, חוץ מחנוכה ופורים שאסור להתענות בהם בעצמם, אבל לפניהם ולאחריהם מותר; וכן שבתות וימים טובים וראשי חדשים מותרים לפניהם ולאחריהם. הגה: מי שיש לו נשואין בחנוכה אין לו להתענות, אבל אם יש לו נשואין בניסן מתענה ביום חופתו, אפילו בר"ח ניסן, מפני שהוא אחד מן הימים שמתענים בהם, כדלקמן סוף סימן תק"פ (הגהות מנהגים וליקוטי מהר"ש).

תקעד שנותנין בתענית חומרי המקום שיצא ושהלך לשם, ובו ה' סעיפים

א ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין, ודעתו לחזור, צריך להתענות כל תעניות שקבלו עליהם. ב ההולך ממקום שאין מתענין למקום שמתענים, יתענה עמהם אפילו דעתו לחזור; ומיהו כיון שלא קבל עליו תענית, אם יצא מן העיר חוץ לתחום מותר לאכול ואינו צריך להשלים. הגה: ודוקא שבא לשם ביום התענית, אבל אם בא לשם מבעוד יום צריך לקבל עליו התענית וצריך להשלימו (טור). ג שכח ואכל, אל יתראה בפניהם כאלו אכל ואל ינהג עידונין בעצמו לומר: הואיל ואכלתי מעט אוכל הרבה (ואפילו שלא בפניהם אסור לנהוג עידונין בעצמו) (מרדכי פ"ק דתענית). ד מצוה להרעיב אדם עצמו בשנת רעבון ואסור לשמש בו מטתו, חוץ מליל טבילה; ולחשוכי בנים (פירוש ולמנועי בנים) מותר (וע"ל סימן ר"מ סעיף י"ב). ה כל הפורש מן הצבור אינו רואה בנחמתן; וכל המצטער עמהם, זוכה ורואה בנחמתן.

תקעה דיני תעניות שמתפללין בארץ ישראל על הגשמים, ובו י"ג סעיפים

א סדר תעניות שמתענין בארץ ישראל על הגשמים כך הוא: הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים, מתחילין תלמידי חכמים בלבד להתענות שלשה תעניות ב' וה' וב', וכל התלמידים ראוים לכך; ודין תעניות אלו כדין תענית יחיד. ב הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים, בית דין גוזרין שלשה תעניות על הצבור ב' וחמישי וב', וכל העם נכנסים לבתי כנסיות ומתפללים וזועקים ומתחננים, כדרך שעושים בכל התעניות. ג עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עוד ג' תעניות על הצבור ב' וחמישי וב', ובאלו מפסיקין מלאכול מבעוד יום, ואסורים בהם בעשיית מלאכה ביום אבל לא בלילה, ואסורים ברחיצת כל הגוף בחמין, לפיכך נועלין את המרחצאות; אבל פניו ידיו ורגליו בחמין, וכל גופו בצונן, מותר. ואסורים בסיכה אלא אם כן הוא להעביר את הזוהמא, ואסורים בהם בתשמיש המטה וכן אסור בנעילת הסנדל בעיר, ומתפללין בבתי כנסיות ומתחננים כבשאר תעניות. ד עברו אלו (ולא נענו), ב"ד גוזרין עוד שבע תעניות על הצבור שני וחמישי ושני וחמישי ושני וחמישי ושני, וכל מה שאסור בשלשה שלפני אלו אסור אף באלו, ויתירין אלו שמתריעין בהם בשופר על הברכות שמוסיפים בהם, ומתפללין ברחוב העיר, ומורידין זקן להוכיחם, ומוסיפין שש ברכות בתפלת שחרית ובתפלת המנחה, ונועלים את החניות ובשני לעת ערב פותחין מעט (אותן החנויות המוכרות אכילה ושתיה) (ב"י בשם רש"י) כדי שימצאו לקנות לסעודת הלילה, ובחמישי פותחין כל היום חנויות המוכרות מאכל, מפני כבוד

השבת; ואם יש לחנות שני פתחים, פותח אחד ונועל אחד; ואם יש לחנות אצטבא לפניו, פותח כדרכו בחמישי, ואינו חושש. ה עוברות ומיניקות מתענות, אבל לא בג' ראשונות ולא בז' אחרונות; ומיהו לא יאכלו אלא כדי קיום הולד (ואסור להן להחמיר ולהתענות) (תשב"ץ סימן תכ"ח). ו אחר שגזרו י"ג תעניות אלו, אם לא נענו אין גוזרין עוד; והני מילי כשמתענים על הגשמים, לפי שכשעברו אלו כבר עברו זמן הגשמים ואין בהם תועלת, אבל על שאר פורעניות מתענים והולכים עד שיענו. ז כשמתענים על הגשמים ועברו י"ג תעניות אלו ולא נענו, ממעטין במשא ומתן ובבנין של שמחה (אא"כ כותלו נוטה ליפול) (טור), וממעטין באירוסין ונישואין אלא אם לא קיים מצות פריה ורביה, וממעטין בשאילת שלום בין אדם לחבירו; ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום אלא כנזופין וכמנודים למקום, ועם הארץ שנתן להם שלום משיבין לו בשפה רפה וכובד ראש; ותלמידי חכמים לבדם חוזרים ומתענים שני וחמישי ושני עד שיצא ניסן של תקופה; ומותרין לאכול בלילה, ובמלאכה ובשאר הדברים, ומפסיקים בראש חדש חנוכה ופורים; יצא ניסן של תקופה, והוא כשהגיע השמש לתחלת מזל השור, אין מתענין עוד שאין הגשמים בזמן הזה אלא סימן קללה, הואיל ולא ירדו כל עיקר בתחלת השנה. ח וכל זה הסדר כשלא ירדו גשמים כלל, אבל ירדו ברביעה (פירוש המטר היורד להצמיח כל צמח ועשב האדמה נקרא רביעה, מפני שרובע ומעבר את הקרקע, כדכתיב: כי כאשר ירד הגשם וגו' והולידה והצמיחה וגומר (ישעיהו נה, י'). וצמחו העשבים והתחילו ליבש, הרי אלו מתענים וזועקים עד שירדו גשמים או עד שיבשו הצמחים; וכן אם הגיע זמן הפסח או קרוב לו, שהוא זמן פריחת האילנות בארץ ישראל, ולא ירדו גשמים, הרי אלו מתענים וזועקים עד שירדו גשמים הראויים לאילנות או עד שיעבור זמנם; וכן הגיע חג הסוכות ולא ירדו גשמים הרבה כדי למלאות מהם הבורות והשיחין והמערות, הרי אלו מתענים עד שירד גשם הראוי לבורות; ואם אין להם מים לשתות, מתענין על הגשמים בכל עת שלא יהיה להם מים לשתות, ואפילו בימות החמה. פסקו הגשמים בין גשם לגשם מ' יום בימות הגשמים, הרי זה מכת בצורת ומתענים וזועקים עד שירדו גשמים או עד שיעבור זמנם. ט במה דברים אמורים, בארץ ישראל וכל הדומה לה; אבל במקומות שעונת הגשמים שלהם קודם שבעה עשר במרחשון או אחר זמן זה; כשיגיע זמנם ולא ירדו גשמים, יחידים מתענים שני וחמישי ושני ומפסיקים בראש חדש חנוכה ופורים ושוהין אח"כ כמו ששה ימים, אם לא ירדו גשמים בית דין גוזרין י"ג תעניות על הסדר שאמרנו. י כל תענית שגוזרים הצבור בחוצה לארץ, אוכלים בהם בלילה ודינם כדין שאר תענית; שאין גוזרים על הצבור תענית כגון צום כפור אלא בארץ ישראל בלבד, ובגלל המטר, ובאותם עשר תעניות שהם שלשה אמצעיים ושבע אחרונות. יא היו מתענים על הגשמים ונענו, כמה ירדו ויהיו פוסקין מן התענית, משיכנסו בעומק הארץ החרבה טפח; ובבינונית, שני טפחים; ובעבודה, שלשה טפחים (ושיעור כמה צריכין לירד לברך עליהם עיין לעיל סימן רכ"א). ואם התחילו לירד אחר חצות, ישלימו אותו היום (וע"ל סימן תקס"ט בסופו); ואם התחילו לירד קודם חצות, לא ישלימו אלא יאכלו וישתו ויעשו יום טוב, ולערב יתקבצו ויאמרו הלל הגדול. יב אין אומרים הלל הגדול אלא כשנענו ביום תעניתם דוקא, אבל אם לא נענו עד יום של אחר תעניתם, לא. יג אם ירדו להם גשמים בליל תעניתם קודם שעלה עמוד השחר, אין אומרים הלל הגדול.

כא כסלו **תקעו** על איזה דברים מתענין ומתריעין, ובו ט"ז סעיפים

א כשם שמתענים ומתריעים על הגשמים כך היו מתענים על שאר הצרות; כגון כותים שבאו לערוך מלחמה עם ישראל, או ליטול מהם מס, או ליקח מידם ארץ, או לגזור עליהם צרה אפילו במצוה קלה, הרי אלו מתענין ומתריעין עד שירוחמו; וכל הערים שסביבותיהם מתענים אבל אין מתריעין, אע"כ תקעו להתקבץ לעזרתם; ואפילו לא באו אלא לעבור דרך ארצם, שאין להם מלחמה עמהם אלא על כותים אחרים, ועוברים על מקום ישראל מתענין ומתריעין. **ב** וכן על הדבר. איזהו דבר, עיר שיש בה ת"ק רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום א' או בד' ימים, אין זה דבר. היו בה אלף ויצאו ממנו ששה מתים בג' ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה ימים, אין זה דבר; וכן לפי חשבון זה; ואין הנשים והקטנים וזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנין אנשי המדינה לענין זה; היה דבר בארץ ישראל, מתענין שאר גליות עליהם (ודוקא דאיכא דבר בכולה ולא במקצתה) (ר"ן פ"ג דתענית). היה דבר במדינה, ושיירות הולכות ובאות ממנה למדינה אחרת, שתיהן מתענות אע"פ שהן רחוקות זו מזו. **ג** ואם היה דבר בחזירים, מתענין, מפני שמעיהם דומים לשל בני אדם; וכל שכן אם היה דבר בעכו"ם ולא בישראל, שמתענים. **ד** וכן מתענין על המפולת שבעיר. כיצד, הרי שרבתה בעיר מפולת כותלים בריאים שאינן עומדין בצד הנהר, הרי זה צרה ומתענין ומתריעין עליה; וכן על הרעש ועל הרוחות שהם מפילים הבנין והורגים, מתענים ומתריעין עליהם. **ה** וכן מתענין על החולאים. כיצד, הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה באותה העיר, כגון אסכרה (פירוש חולי סוגר הגרון מענין ויסכרו מעינות תהום) (בראשית ז, ב) או חרחור וכיוצא בהם, והיו מתים מאותו חולי, הרי זה צרת צבור וגוזרין עליה תענית ומתריעין. וכן חכוך לח הרי הוא כשחין פורח, ואם פשט ברוב הצבור מתענין ומתריעין עליו; אבל חכוך יבש, צועקים עליו בלבד. הגה: ובאלו חולאים אינן צריכין שימותו בשלשה ימים זה אחר זה, כמו בדבר שהוא בא מכח שינוי אויר, אלא מתענים ומתריעים על אלו החלאים מיד (בית יוסף). **ו** וכן על חיה רעה שנשתלחה, אפילו לא הזיקה אלא נראית בלבד, מתענין ומתריעין בכל מקום, אפילו הרחוקים; אבל אם אינה משולחת, אינה אלא מקרה. איזו היא משולחת, נראתה בעיר ביום, הרי זו משולחת; נראתה בשדה ביום, אם ראתה שני בני אדם ולא ברחה מפניהם, הרי זו משולחת; ואם היתה שדה שסמוכה לאגם, וראתה שני בני אדם ורדפה אחריהם, הרי זו משולחת; לא רדפה אחריהם, אינה משולחת. ואם היתה באגם, אפילו רדפה אחריהם אינה משולחת, אלא אם טרפה שניהם ואכלה אחד מהם; אבל אם אכלה שניהם באגם, אינה משולחת, מפני שזה הוא מקומה ומפני הרעבון טרפה, לא מפני שהוא משולחת. **ז** בתים הבנויים במדברות ובארצות הנשמות, הואיל והם מקום גדודי חיה, אם עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה (פירוש מטה קטנה מענין הנה ערשו ערש ברזל (דברים ג, יא)) הרי זו משולחת, ואם לא הגיע למדה זו אינה משולחת שאלו בני אדם שסכנו בעצמם ובאו למקום החיות; אבל שאר מיני רמש הארץ ורמש העוף ששולחו והזיקו, כגון שלוח נחשים ועקרבים שמזיקים ואינם ממיתים, ואין צריך לומר צרעים ויתושין והדומה להם, אין מתענים עליהם ולא מתריעין. **ח** וכן על ירקון והשדפון משהתחיל בתבואה, אפילו לא התחיל

אלא במקום אחד כמלא פי התנור, מתענין ומתריעין (ואפילו הרחוקים) (טור), רק שיהיו באותו הפרכיא) (ר"ן). **טו** וכן על הארבה והחסיל, אפילו לא נראה מהם אלא כנף אחד בכל ארץ ישראל, ואפילו אינו משחית יבול הארץ, מתענין ומתריעין עליהם, ועל הגובאי (פירוש מין ארבה) בכל שהוא; אבל על החגב אין מתענין עליו ולא מתריעין, אלא זועקין בלבד; ועכשיו שאין אנו מכירין מינים הללו, על כלם מתריעין. **טז** וכן על המזונות. כיצד, הרי שהוזלו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהם, כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בארץ ישראל, ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה, הרי זו צרת צבור ומתריעין עליה, ובשבת זועקים עליה; אבל אין תוקעין עליה בשבת. **יא** וכן על המטר. כיצד, הרי שרבו עליהם גשמים עד שיצרו להם, הרי אלו מתפללים עליהם, שאין לך צרה יתירה מזו שהבתים נופלים ונמצא בתיהם קבריהם; ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים, מפני שהיא ארץ הרים ובתיהם בנוים באבנים ורוב הגשמים טובה להם ואין מתענים להעביר הטובה; ועכשיו בצפת מצוים מפולת בתים מפני הגשמים, ומתפללים עליהם. **יב** כל עיר שיש בה צרה מכל אלו, אותה העיר מתענה וזועקין בתפלה ומתחננים ומתריעין בשופר עד שתעבור הצרה; וכל סביבותיה מתענות אבל לא מתריעות, אבל מבקשים עליהם רחמים; ובכל מקום אין מתענין ולא זועקים ולא מתריעים בשבת ויום טוב על שום צרה, חוץ מצרת המזונות שזועקים עליהם בשבת. **יג** עיר שהקיפה אנסין או נהר, וספינה המטורפת בים, אפי' על יחיד הנרדף מפני אנסין או ליסטים, או רוח רעה או חולה שאר חולי שיש בו סכנת היום (ולברך החולה בשבת ע"ל ס"י רפ"ה), זועקים ומתחננים בתפלות בשבת אבל אין תוקעין, אע"כ תוקעין לקבץ העם לעזור אחיהם ולהצילם. **יד** תענית אלו שמתענים על הצרות, אין מתענין בהם לא עוברות ולא מינקות ולא קטנים, ומותרים לאכול בלילה אע"פ שמתענים למחר, חוץ מתענית הגשמים. **טז** צבור שהיו להם ב' צרות אין מבקשים רחמים אלא על אחת מהם, דכתיב: נצומה ונבקשה מאלהינו על זאת (עזרא ח, כג) ואומרים: אע"פ שיש בלבנו צרות רבות, על צרה פלונית באנו להתפלל; ואם יש להם צרת רעב וצרת דבר, מבקשים רחמים על הרעב משום דכי יהיב רחמנא שובעה, לחיי יהיב. **טז** בכל יום תענית שגוזרים על הצבור מפני הצרות, ב"ד והזקנים יושבים בבית הכנסת ובודקים על מעשה אנשי העיר מאחר תפלת שחרית עד חצי היום, ומסירין המכשולים של עבירות, ומזהירין ודורשין וחוקרים על בעלי חמס ועבירות, ומפרישין אותן; ועל בעלי זרוע, ומשפילין אותם; וכיוצא בדברים אלו; ומחצי היום ולערב, רביע היום קורין בתורה ומפטירין בנביא, ורביע היום האחרון מתפללין מנחה ומתריעים ומתודין וזועקים כפי כחם.

כת כסלו

תקעז אם נתרבה הגשמים עד שמטשטשים הקרקע איך מתנהגים, ובו סעיף אחד

א בכל מקום, אם רוב גשמים מטשטשים הקרקע ומונעים החרישה, מתריעים ומבקשים רחמים; ואם הענין נחפז ואין פנאי להתריע כסדר שאר תעניות, אין גוזרין בו תענית על הצבור, שאין הצבור יכולים להתענות בכל יום, אלא מתריעין בכל יום ובכל תפלה, ובהתרעה בפה די; ואם היחידים רוצים להתענות, רשאים הם בכך ובהתרעת הפה, דהיינו

בעננו אבינו עננו אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיכבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מדותיך, ותתנהג עם בניך במדת רחמים, ותכנס להם לפנים משורת הדין, ובטובך הגדול רחם עליהם, שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל ישראל, והם עמך ונחלתך אשר הוצאת מארץ מצרים, ואינם יכולים לקבל לא רוב רעה ולא רוב טובה, השפעת עליהם רוב טובה, אינם יכולים לקבל; כעסת עליהם, אינם יכולים לקבל; יהי רצון שיהא ריוח בעולם וזכור רחמיך.

תקעח שכל יחיד יתענה ויתפלל על צרתו, ובו סעיף אחד

א כשם שהצבור מתענים ומתפללים על צרתם, כך כל יחיד מתענה ומתפלל על צרתו. כיצד, היה לו חולה או תועה במדבר, או חבוש בבית האסורים, יש להתענות ולבקש רחמים בתעניתו; ולא יתענה בשבת ומועד, חנוכה ופורים וראש חודש.

תקעט סדר תפלות באלו התעניות, ובו ג' סעיפים

א בכל יום משבעה תעניות אחרונות של גשמים מתפללים על סדר זה: מוציאים את התיבה לרחובה של עיר, וכל העם מתקבצים ומתכסים בשקים, ונותנים אפר מקלה (פירוש אפר של דבר שנשרף, לאפוקי עפר בעלמא שגם הוא נקרא אפר) על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה, כדי להגדיל הבכיה ולהכניע לבם, ואחד מן העם נוטל האפר ונותן בראש הנשיא ובראש אב בית דין, במקום הנחת תפילין, כדי שיכלמו וישובו, וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו; ואחר כך מעמידים ביניהם זקן חכם, והם יושבים; לא היה שם זקן חכם, מעמידין חכם; לא היה שם לא זקן ולא חכם, מעמידין אדם של צורה ואומר לפניהם דברי כיבושים (פירוש דברים שכובשין ומעוררין הלב לתשובה): אחינו, לא שק ולא תענית גורמים, אלא תשובה ומעשים טובים; שכן מצינו שלא נאמר באנשי נינוה: וירא אלהים את שקם ואת תעניתם, אלא: וירא אלהים את מעשיהם (יונה ג, י), ובקבלה הוא אומר: קרעו לבבכם ואל בגדיכם (יואל ב, יג), ומוסיף בענינים אלו כפי כחו עד שיכניע לבם וישובו תשובה גמורה; ואחר שגומר זה דברי כיבושים עומדים בתפלה ומעמידים שליח צבור הראוי להתפלל בתענית אלו; ואם היה אותו שאומר דברי כיבושים ראוי להתפלל, מתפלל; ואם לאו, מורידין אחר. ומי הוא הראוי להתפלל בתעניות אלו, איש שהוא רגיל בתפלה, ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים, ומטופל ואין לו, ויש לו יגיע בשדה, ולא יהיה בבניו ובני ביתו וכל קרוביו והנלוים אליו בעל עבירה, אלא יהיה ביתו ריקן מן העבירות, ולא יצא עליו שם רע בילדותו, שפל ברך ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב; ואם היה זקן עם כל המדות האלו, הרי זה מפואר; ואם אינו זקן, הואיל ויש בו כל המדות האלו, יתפלל. ב סדר התפלה ושש ברכות שהוא מוסיף ותקיעות שהוא תוקע, מבואר יפה בטור בסימן זה. ג שבע תעניות האלו, אחר שמתפללים, יוצאים כל העם לבית הקברות ובוכים ומתחננים שם, כלומר: הרי אתם מתים כאלו, אם לא תשובו מדרככם (ולפי זה אם אין קברי ישראל הולכים על קברי כותים) (גמרא).

תקפ ימים שמתענים בהם, ובו ג' סעיפים

א אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם; ואף על פי שמקצתם בראש חדש, יש מי שאומר שיתענו בו (וטוב שלא להשלים בראש חדש). **ב** באחד בניסן מתו בני אהרן; בעשרה בו מתה מרים ונסתלק הבאר; בכ"ו בו מת יהושע בן נון, בעשרה באייר מת עלי הכהן ושני בניו, ונשבה ארון ה'; בכ"ח בו מת שמואל הנביא; בכ"ג בסיון בטלו הביכורים מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבט; בכ"ה בו נהרג רשב"ג ורבי ישמעאל ור' חנינא סגן הכהנים; בכ"ז בו נשרף רבי חנינא בן תרדיון וספר תורה עמו; באחד באב מת אהרן הכהן; בי"ח בו כבה נר מערבי בימי אחז. בי"ז באלול מתו מוציאי דבת הארץ; בה' בתשרי מתו עשרים איש מישראל ונחבש רבי עקיבא; בז' בו נגזרה גזרה על אבותינו שימותו בחרב וברעב ובדבר, מפני מעשה העגל; בז' במרחשון עוורו עיני צדקיהו ושחטו בניו לעיניו; בכ"ח בכסליו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו; בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלשה ימים; ובט' בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו; בה' בשבט מתו הזקנים שהיו בימי יהושע; בכ"ג בו נתקבצו כל ישראל על שבט בנימין על ענין פלגש בגבעה; בז' באדר מת משה רבינו ע"ה; בט' בו נחלקו בית שמאי ובית הלל. **ג** יש מי שאומר שגזרו שיהיו מתענין בכל שני וחמישי על חורבן הבית, ועל התורה שנשרפה, ועל חלול השם; ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה.

הלכות ראש השנה

תקפא דיני ימי תחנונים וערב ראש השנה, ובו ד' סעיפים

א נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום **הכפורים.** הגה: ומנהג בני אשכנז אינו כן, אלא מראש חדש ואילך מתחילין לתקוע אחר התפלה שחרית, ויש מקומות שתוקעין ג"כ ערבית; ועומדים באשמורות לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה; ואם חל ראש השנה ב' (או) ג', אז מתחילין מיום א' שבוע שלפניו (מנהגים). ואבל אסור לצאת מביתו כדי ליכנס לבה"כ לשמוע הסליחות, מלבד בער"ה שמרבים סליחות יכול האבל ליכנס לבית הכנסת (פסקי מהרי"א סי' קל"ג). וירקדקו לחזור אחר שליח צבור היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים שאפשר למצוא, שיתפלל סליחות וימים נוראים; ושיהא בן שלשים שנים, גם שיהא נשוי (כל בו). מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה מרוצה לקהל; אבל אם מתפלל בחזקה, אין עונין אחריו אמן. וכן צריך שיוציא כל אדם בתפלתו; ואם יהיה לו שונא ומכוין שלא להוציאו, גם אוהביו אינם יוצאים בתפלתו (הגהות מנהגים ישנים). ויש מקומות נוהגים שהמתפלל סליחות מתפלל כל היום (כל בו). **ב** נוהגים להתענות **ערב ר"ה.** הגה: והמדקדקים נהגו שכל אחד מתענה העשרה ימים (מרדכי ספ"ק דר"ה וריש יומא), וכן נכון לעשות. וכל אלו התעניות אין צריכין להשלים, ואין קורין בהם ויחל, אפילו ערב ראש השנה, וע"ל סי' תקס"ב סעיף ב', ואם חל ברית מילה בערב ר"ה, יכולים לאכול (ב"י בשם תשובה אשכנזית). ורבים נוהגין לאכול בערב ראש השנה קודם עלות השחר (מהרי"ל); משום חקות העמים הנוהגים להתענות בערב חגיהם ויכולין לאכול בלא תנאי אחר שכן נהגו (ד"ע). **ג** אין נופלים על פניהם בער"ה בתפלה, אע"פ שנופלים על פניהם באשמורת בסליחות, ואין תוקעין בערב ראש השנה (מנהגים).

כב כסלו

ד מכבסין ומסתפרין בערב ר"ה. (ויש נוהגין לטבול בערב ראש השנה משום קרי). (כל בו) ויש מקומות נוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחנות, ונותנים צדקה לעניים (כל בו).

תקפב סדר תפלת עשרת ימי תשובה וראש השנה, ובו ט' סעיפים

א בעשרת ימי תשובה אומר: המלך הקדוש, המלך המשפט; ואם טעה או שהוא מסופק אם הוא בהמלך הקדוש, חוזר לראש; ואם הוא בהמלך המשפט, אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר; ואם לא נזכר עד שעקר רגליו (ע"ל סוף סימן קי"ז), חוזר לראש (ע"ל סימן קי"ח). ב אם אמר: האל הקדוש, ותוך כדי דיבור נזכר ואמר: המלך הקדוש, אינו צריך לחזור; וכן הדין בהמלך המשפט. ג בשבת בינתיים, ערבית יאמר בברכת מעין שבע: המלך הקדוש. הגה: וה"ה אם חל ר"ה בשבת; וחותם בשל שבת לבד, וכן כשחל יום כפור בשבת (מהרי"ל ומנהגים). ד יש נוהגים להתפלל בראש השנה ויום הכיפורים בכריעה, וצריכין הם לזקוף בסוף הברכות. ה אם לא אמר: זכרנו, ומי כמוך, אין מחזירין אותו. הגה: אפילו לא עקר רגליו עדיין, רק שסיים אותה ברכה (תרומת הדשן), וה"ה אם לא אמר: וכתוב, ובספר, נמי דינא הכי (טור). ו אומר בתפלה: ותתן לנו את יום הזכרון הזה, ואינו מזכיר ראש חודש. ז אם חל בחול, אומר: יום תרועה מקרא קודש; ואם חל בשבת, אומר: זכרון תרועה. ח אינו אומר: מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון; וכן אינו אומר: והשיאנו; ובתפלת מוסף אינו אומר: ואין אנו יכולין לעלות ולראות לפניך, אלא ואין אנו יכולים לעשות חובותינו לפניך (וחותמין ודברך אמת וכולי) (טור). ט אף על פי שכל ימות השנה מתפללים בלחש, בראש השנה ויום הכפורים נוהגין לומר בקול רם. ולהטעות לא חיישינן, כיון שמצויים בידם מחזורים. הגה: ונוהגין שכל אחד אומר לחבירו: לשנה טובה תכתב (טור).

תקפג דברים שנוהגים לאכול בליל ר"ה, ובו ב' סעיפים

כט כסלו

א יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביא דהיינו תלתן, כרתי, סילקא, תמרי, קרא. וכשיאכל רוביא יאמר: יה"ר שירבו זכיותינו; כרתי, יכרתו שונאי ה'; סלקא, יסתלקו אויבינו; תמרי, יתמו שונאי ה'; קרא, יקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותינו. הגה: ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש (טור), ואומרים: תתחדש עלינו שנה מתוקה (אבודרהם), וכן נוהגין. ויש אוכלים רמונים ואומרים: נרבה זכיות כרמון; ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה (מרדכי דיומא). ב אוכלים ראש כבש לומר: נהיה לראש ולא לזנב, וזכר לאילו של יצחק. הגה: יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים, שאגוז בגימטריא חטא, ועוד שהן מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה (מהרי"ל). והולכין אל הנהר לומר פסוק: ותשליך במצולות ים כל חטאתינו וגומר (מיכה ז, יט) (מנהגים). וגם נוהגים שלא לישן ביום ראש השנה (ירושלמי), ומנהג נכון הוא.

תקפד סדר קריאת התורה בר"ה, ובו ד' סעיפים

א אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים. הגה: ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר, ואם הוא שבת אין אומרים אותו (ר"ן פ"ב דר"ה וריב"ש סימן תקי"ב). ומאריכים בפיוטים ותפלות עד חצות (מהרי"ל). ב ומוציאין ב' ס"ת; באחד קורין ה' מוה' פקד את שרה עד ויהי אחר

הדברים האלה, ואם הוא שבת קורין בו ז', ומפטיר קורא בשני בפרשת פנחס: ובחדש השביעי, ומפטיר: ויהי איש אחד מן הרמתים, עד וירם קרן משיחו. הגה: ויש מקומות שנוהגים לקרות התוקע ממנין החמשה העולים לספר תורה (כל בו). ג בני אדם החבושים בבית האסורים אין מביאין אצלם ס"ת, אפילו בר"ה ויום הכפורים. (וע"ל ס"ס קל"ה). ד מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר.

תקפה דין ברכת השופר, ובו ה' סעיפים

א צריך לתקוע מעומד. הגה: ונוהגין לתקוע על הבימה במקום שקורין. ב קודם שיתקע יברך: לשמוע קול שופר, ויברך: שהחיינו; הגה: ואין חילוק בין אם יברך לעצמו, או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים, אפילו הכי מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות (ב"י ותה"ד); ויתקע תשר"ת ג' פעמים, ותש"ת ג' פעמים, ותר"ת ג' פעמים; הגה: וטוב לתקוע בצד ימין, אם אפשר לתקוע ככך (מנהגים), וכן יהפוך השופר למעלה, שנאמר: עלה אלהים בתרועה (תהילים מז, ו') (רוקח ומהרי"ל). ג אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים, ישלים אחר ואפילו ג' או ד'; ודי בברכה שבירך הראשון, והוא שיהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה; ואפילו אם בירך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה ולא הויא ברכה לבטלה. ד אחר תוקע ולא ש"צ, כדי שלא יתבלבל; ואם הוא מובטח שחוזר לתפלתו, רשאי לתקוע. הגה: ודוקא תקיעות שעל סדר התפלה אסור לשליח צבור לתקוע; אבל תקיעות שתוקעין מיושב, דהיינו קודם שמתפללין מוסף, מותר לשליח צבור לתקוע (כל בו); ואם אין השליח צבור תוקע מיושב, ראוי שאותו התוקע יתקע גם כן על סדר הברכות; כי המתחיל במצוה אומרים לו: גמור, (רמב"ם וא"ח); נוהגין להקרות לפני התוקע סדר התקיעות מלה במלה כדי שלא יטעה, ונכון הוא. ה הנוטל שכר לתקוע שופר בר"ה, או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וי"ט, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה.

תקפו דיני שופר של ראש השנה, ובו כ"ג סעיפים

א שופר של ראש השנה מצותו בשל איל וכפוף; ובדיעבד, כל השופרות כשרים, בין פשוטים בין כפופים, ומצוה בכפופים יותר מבפשוטים; ושל פרה פסול בכל גוונא; וכן קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין להם מבפנים זכרות, פסולים. (וכן שופר מבהמה טמאה, פסול) (ר"ן פ"ד דר"ה). ב הגוזל שופר ותקע בו, יצא אפילו לא נתייאשו הבעלים ממנו. ג תקע בשופר של עבודת כוכבים של ישראל, לא יצא. שאינה בטלה עולמית וכתותי מיכתת שעוריה; אבל בשל עבודת כוכבים של עובד כוכבים, וכן במשמשי עבודת כוכבים של עובד כוכבים, לא יתקע; ואם תקע בו, יצא והוא שלא נתכוין לזכות בו; אבל אם נתכוין לזכות בו, לא יצא דהוה ליה עבודת כוכבים של ישראל (ויש מחמירין דאפילו בשל עובד כוכבים אינו יוצא אלא בנתבטל בערב י"ט) (מרדכי) (וע"ל סי' תרמ"ט סעיף ג'). ד שופר של תקרובת עבודת כוכבים, אפי' היה של עובד כוכבים, שתקע בו, לא יצא משום דאינה בטלה עולמית. ה המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו וזה יוצא י"ח; אבל אם אמר: קונם לתקיעתו עלי, אסור לתקוע בו אפי' תקיעה של מצוה. ו היה קולו עב מאד או דק מאד, כשר, שכל הקולות כשרים בשופר. ז אם ניקב, אם לא סתמו אע"פ שנשתנה קולו, כשר (מיהו אם יש שופר אחר אין לתקוע בזה, כי יש אומרים שאין לתקוע בשופר נקוב) (כל בו ותשובת הרא"ש); ואם סתמו שלא במינו, אע"פ שאינו מעכב את התקיעה

לאחר סתימה, שחזר קולו לכמות שהיה בתחלה, פסול אפילו נשתייר בו רובו; ואם סתמו במינו, אם נשתייר רובו שלם ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה, אלא חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב, כשר, ואם חסר אחת משלש אלה, פסול. ואם הוא שעת הדחק, שאין שופר אחר מצוי, יש להכשיר בסתמו במינו אם נשתייר רובו, אפילו לא חזר קולו לכמות שהיה; וכן יש להכשיר בסתמו שלא במינו, אם נשתייר רובו וחזר קולו לכמות שהיה בתחלה קודם שניקב. ח נסדק לארכו, פסול. י"א אפילו בכל שהוא פסול, אא"כ הדקו הרבה בחוט או במשיחה (ונשתייר שיעור התקיעה ממקום הקשירה ולמעלה לצד הפה) (כל בו), וי"א דוקא ברובו; ואם דבקו, כשר אפילו אם דבקו בדבק; ויש מי שאומר שאינו כשר אלא כשדבקו בעצמו, שחיממו באור עד שנפשר וחבר קצותיו זה עם זה; ואם נסדק כולו, אפילו מצד אחד, פסול אפילו חממו באור וחיבר סדקיו זה עם זה. ט נסדק לרחבו במיעוטו, כשר; ברובו, פסול אלא אם כן נשאר מהסדק לצד פיו שיעור תקיעה, דהיינו ארבעה גודלים, וכשנשתייר בו כך כשר אפי' אם מעכב את התקיעה; ויש מכשירים בנשתייר אפילו שלא לצד פיו. י דיבק שברי שופרות זה עם זה ועשה מהם שופר, פסול אפילו אם יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר. יא הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו, פסול אפילו היה בו מתחילה שיעור שופר. יב הפכו ותקע בו, לא יצא; בין הפכו כדרך שהופכים החלוק שהחזיר פנימי לחיצון, בין שהניחו כמו שהיה אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב (והוא הדין אם תקע במקום הרחב פסול) (ר"ן פ"ב דר"ה). יג היה ארוך וקצרו, אם נשאר בו שיעור תקיעה, כשר. יד גרדו מבפנים או מבחוץ עד שעשאו דק מאד כמו גלד, כשר. טו לא הוציא זכרותו אלא נקב בו, כשר; אבל אם הוציא הזכרות ועשה ממנו שופר, כגון שנקב בו, פסול. טז צפהו זהב במקום הנחת פה, פסול; שלא במקום הנחת פה, כשר. צפהו זהב מבפנים, פסול; מבחוץ, אם נשתנה קולו מכמות שהיה, פסול, ואם לאו כשר. יש מפרשים מקום הנחת פה היינו עובי השופר לצד פנימי שמניח שם פיו, והצד החיצון מן העובי עצמו קרי שלא במקום הנחת פה; ויש מפרשים דעביו במקום הקצר הוא מקום הנחת פה, ושלא במקום הנחת פה היינו כל אורך השופר מצד הקצר עד צד הרחב. יז המציירים בשופר צורות במיני צבעונים כדי לנאותו, לא יפה הם עושים. (אבל מותר לחקוק בשופר עצמו צורות כדי לנאותו) (ב"י). יח אם נתן זהב על עובי השופר בצד הרחב, היינו הוסיף עליו כל שהוא ופסול. יט הרחיק את השופר ונפח בו ותקע בו, פסול. כ נתן שופר לתוך שופר, אם הפנימי עודף על החיצון משני צדדיו ונתן הפנימי בפיו ותקע בו, כשר; הגה: ולי נראה דאפילו אינו בולט בצד הרחב רק שוה לחיצון, הואיל ובולט לצד הפה ותקע בפנימי יצא, כן נ"ל (כן מובא מלשון הרא"ש); והוא שלא ישנה קולו במה שהוא נתון בתוך החיצון; ואם לאו, פסול. כא שופר של ראש השנה אין מחללין עליו י"ט אפילו בדבר שיש בו משום שבות. כיצד, היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אלא הוא, אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו; ועל ידי אינו יהודי מותר, דהוי שבות דשבות (פירש איסור אמירה לאינו יהודי באיסור דאורייתא הוא משום שבות שאחז"ל לשבות מזה אמירה לא"י ובאיסור דרבנן הוא שבות דשבות); ובמקום מצוה לא גזרו (וע"ל סימן ש"ז). כב אם אינו יהודי הביא שופר מחוץ לתחום, תוקעין בו; וה"ה אם עשה אינו יהודי שופר בי"ט,

מותר לתקוע בו. כג יכול ליתן בתוכו מים או יין לצחצחו; אבל מי רגלים, אף בחול אסור מפני הכבוד.

תקפז דין התוקע לתוך הבור, ובו ג' סעיפים

א התוקע בתוך הבור או בתוך המערה, אותם העומדים בתוך הבור והמערה יצאו; והעומדים בחוץ, אם קול שופר שמעו, יצאו, ואם קול הברה שמעו, לא יצאו; וכן התוקע לתוך חבית גדולה וכיוצא בה, אם קול שופר שמע, יצא, ואם קול הברה שמע, לא יצא. ב אם התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וגמרה, יצא, שכל מה ששמע בין בפנים בין בחוץ היה קול שופר. הגה: וכן אותם שהיו בבור בתחלת התקיעה (גמרא). ג השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב, ומקצתה בחיוב; או שאמר לתוקע כמתעסק: כוין להוציאני ידי חובתי, ותקע ומשך בה שיעור תקיעה, לא יצא; ויש אומרים שיצא אי איכא שיעור תקיעה בחיוב; הגה: וה"ה אם שמע מקצת התקיעה קול הברה, כגון שהיה התוקע בבור והוא עומד בחוץ ובאמצע התקיעה יצא לחוץ (טור).

תקפח זמן תקיעת שופר, ובו ה' סעיפים

א זמן תקיעת שופר ביום ולא בלילה; ומצותה משעת הנץ החמה ואילך, ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא. ואם שמע מקצת תקיעה קודם שעלה עמוד השחר, ומקצתה אחר שעלה עמוד השחר, לא יצא. הגה: ואם היה שיעור תקיעה במה ששמע ביום, נתבאר בסימן תקפ"ז סעיף ג'. ב שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום, יצא ואפילו הם מט' בני אדם תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה; ויש אומרים דדוקא בשלא הפסיק ביניהם בקול שופר שאינו ראוי באותה בבא. ג שמע ט' תקיעות מט' בני אדם שתקעו כולם כאחד, לא יצא, שאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. הגה: ואם שנים תקעו כאחד כל הסדר, ואפילו אחד תקע בחצוצרות, יצא דיהיב דעתיה על השופר (הגהות אשירי וגמרא פ' ראוהו ב"ד). ד היה זה צריך פשוטה ראשונה וזה צריך פשוטה אחרונה, תקיעה אחת מוציאה את שניהם. ה י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר. הגה: ואסור לטלטלו, אם לא לצורך גופו ומקומו (אור זרוע והגהות אשירי ס"פ במה מדליקין).

תקפט מי הם הראוים לתקיעת שופר, ובו ט' סעיפים

א כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן. ב חרש שוטה וקטן פטורים; וחרש, אפילו מדבר ואינו שומע, אינו מוציא דכיון דאינו שומע לאו בר חיובא הוא. הגה: אבל שומע ואינו מדבר, מוציא אחרים ידי חובתן (ב"י). ג אשה פטורה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא. ד אנדרוגינוס מוציא את מינו; טומטום, אפילו את מינו אינו מוציא. ה מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא אפילו עצמו, וצריך שיתקע לו בן חורין להוציאו. ו אע"פ שנשים פטורות, יכולות לתקוע; וכן אחר שיצא כבר, יכול לתקוע להוציאן, אבל אין מברכות ולא יברכו להן. הגה: והמנהג שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא על כן גם כאן תברכנה לעצמן, אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו. ואין תוקעין רק לנשים, אבל אם תוקעין לאיש המחוייב, מברכין לו אע"פ שכבר יצאו, כמו שנתבאר סימן תקפ"ה סעיף ב' הגהה א' (ד"ע).

כג כסלו

ז המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה; ודוקא כשהוא תוקע מאליו להוציאו, אבל אם אמר לו המודר: תקע והוציאני, אסור. הגה: ואם אמר: קונם תקיעותיו עלי, בכל ענין אסור (ר"ן). ח המתעסק בתקיעת שופר להתלמד, לא יצא ידי חובתו; וכן השומע מן המתעסק, לא יצא; וכן התוקע לשורר ולא נתכוון לתקיעת מצוה, לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו, ולא נתכוון התוקע להוציאו; או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת, לא יצא ידי חובתו עד שיתכוון שומע ומשמיע. ט מי שתקע ונתכוון להוציא כל השומע תקיעתו, ושמע השומע ונתכוון לצאת ידי חובתו, אע"פ שאין התוקע מתכוון לפלוני זה ששמע תקיעתו, ואינו יודע, יצא שהרי נתכוון להוציא לכל מי שישמענו; לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו, ושמע תקיעות משליח צבור, יצא, אם נתכוון לצאת, שהרי ש"צ מכוון להוציא את הרבים ידי חובתן.

תקצ סדר הראוי לתקיעת שופר, ובו ט' סעיפים

ל כסלו

א כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בר"ה, תשע; לפי שנאמר: תרועה ביובל וברה"ה ג' פעמים, וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן, בין בר"ה בין ביוה"כ של יובל, תשע תקיעות תוקעין בכל אחד משניהם: תר"ת, תר"ת, תר"ת. ב תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קורים תרועה, או אם היא מה שאנו קורים שברים, או אם הם שניהם יחד; לפיכך, כדי לצאת ידי ספק צריך לתקוע תשר"ת ג' פעמים, ותש"ת ג' פעמים, ותר"ת ג' פעמים. ג י"א ששיעור תקיעה כתרועה, ושיעור תרועה כשלשה יבבות דהיינו ג' כחות בעלמא כל שהוא והם נקראין טרומיטין; ולפי זה צריך ליזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין, (וי"א דאין לחוש אם האריך בשברים קצת, ובלבד שלא יאריך יותר מדאי (וכן נוהגין) (מרדכי והגהות אשירי פי"ט), שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה; וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר מבשל תש"ת, ובשל תש"ת יותר מבשל תר"ת; ומיהו אם מאריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש, שאין לה שיעור למעלה; וכן בתרועה יכול להאריך בה כמו שירצה; וכן אם מוסיף על ג' שברים ועושה ד' או ה', אין לחוש. וי"א ששיעור יבבא ג' טרומיטין; ושיעור תרועה כשלשה יבבות, שהם ט' טרומיטין; ושיעור תקיעה ג"כ תשעה טרומיטין, כתרועה; ולפי זה אין לחוש אם האריך קצת בשברים; וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור י"ב טרומיטין, ומי שלא האריך בתקיעה כשיעור הזה והאריך בשברים, לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר. ד ג' שברים צריך לעשותם בנשימה אחת, אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת וי"א שאינו צריך לעשותם בנשימה אחת, והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה, וי"א שצריך לעשותם בנשימה אחת; וירא שמים יצא ידי כולם, ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת; ובתקיעות דמעומד יעשה בב' נשימות. הגה: והמנהג הפשוט לעשות הכל בב' נשימות, ואין לשנות. ה אם תקע תר"ת בנשימה אחת, יצא; ויש מי שאומר שלא יצא. ו אם האריך בתקיעה אחרונה של תשר"ת כשיעור ב' תקיעות, כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשר"ת ובשביל הראשונה של תש"ת, לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת; וי"א שאפילו בשביל אחת לא עלתה לו. הגה: ואם תקע תקיעה אחת בין ב' סדרים והתנה שאיזה מן הסדרים הוא הנכון תעלה לו אותה תקיעה, יצא (ב"י). ז אם טעה בתשר"ת ואחר שתקע ב' שברים טעה והתחיל להריע, אם נזכר מיד יתקע

שבר אחר; ואם לא נזכר עד שגמר התרועה שהתחיל בה בטעות, לא הפסיד התקיעה הראשונה שתקע, אלא חוזר ותוקע ג' שברים ומריע ותוקע; אבל אם אירע בתש"ת או תר"ת, הפסיד גם תקיעה ראשונה. ח אם הפסיק בתרועה בין תקיעה לשברים, או שהפסיק בשברים בין תרועה לתקיעה, וכן אם הריע ב' תרועות זו אחר זו, או שתקע אחר התרועה תקיעה כמתעסק שלא לשם תקיעה והפסיק בה בין תרועה לתקיעה; או לאחר שתקע שלשה שברים שתק והפסיק ואח"כ תקע שברים אחרים, ואפילו שבר אחד, בכל אלו הוי הפסק והפסיד גם תקיעה ראשונה. ט אם תקע שני תשר"ת, או שני תש"ת, או שני תר"ת כהוגן וטעה בשלישי, אין צריך לחזור אלא לאחרון שטעה בו. אם תקע בצד הרחב של השופר, לא יצא. הגה: ואחר שתקעו אומר השליח צבור פסוק אשרי העם יודעי תרועה, ואשרי, ומחזירין הספר למקומו.

תקצא סדר תפלת מוסף ביחיד, ובו ח' סעיפים

א יתפללו הצבור בלחש תפלת מוסף ט' ברכות, ושליח צבור יתפלל גם כן עמהם בלחש.

ב המנהג פשוט בכל בני ספרד שאין מזכירין פסוקי קרבן מוסף כלל. הגה: והמנהג הפשוט באשכנז ובגלילות אלו לומר פסוקי מוסף ר"ה, ואין אומרים פסוקי מוסף ר"ח אלא אומרים: מלבד עולת החודש ומנחתה ועולת התמיד וכו' ושני שעירים לכפר ושני תמידין כהלכתן (טור); ואומרים ג"כ מוספי יום הזכרון (ר"ן סוף ר"ה ורבינו ירוחם וכל בו). ג צריך לומר: את מוספי יום הזכרון, כדי לכלול גם מוסף ר"ח; וגם ביום שני יאמר: את מוספי. ד אומרים עשרה פסוקים של מלכיות, וי' של זכרונות, וי' של שופרות בכל ברכה; ג' מהם של תורה, ג' של כתובים, ג' של נביאים וא' של תורה; ואם רצה להוסיף על אלו י', רשאי (מיהו אם לא התחיל בשום פסוק רק אמר: ובתורתך כתוב לומר, יצא) (טור). ה וא"א פסוק במלכיות, ולא בזכרונות ולא בשופרות, של פורעניות של ישראל; וא"א פסוק זכרונות של יחיד. ו יש קורים תגר על מה שנוהגים להשלים פסוקי שופרות בפסוק וביום שמחתכם, שאין מזכיר בו שופר אלא חצוצרות, והרא"ש והר"ן כתבו לקיים המנהג. ז ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור, כך היא הנוסחא המפורסמת; והמדקדק לומר: לזרע יעקב תזכור, משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ואינו אלא טועה. הגה: ואומרים: עלינו, ומלוך, והשליח צבור מוסיף: אוחילה ושאר פיוטים, כל מקום לפי מנהגו (טור). ח לא יתפלל ביחיד תפלת מוסף בראש השנה עד אחר ג' שעות היום.

תקצב תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות, ובו ד' סעיפים

א מחזיר שליח צבור התפלה, ותוקעין על סדר הברכות למלכיות תשר"ת פעם אחת, ולזכרונות תש"ת, ולשופרות תר"ת; ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשר"ת שלשה פעמים, ולזכרונות תש"ת שלשה פעמים, ולשופרות תר"ת שלשה פעמים. הגה: ויש אומרים שתוקעים תשר"ת למלכיות פעם אחת, וכן לזכרונות, וכן לשופרות (טור בשם ר"ת ומנהגים), וכן המנהג במדינות אלו. ונהגו לומר כל פעם אחר שתקעו: היום הרת עולם, וארשת (מהרי"ל); ואפילו בשבת שאין תוקעין, אומרים: היום הרת עולם, אבל לא ארשת (מנהגים). ב יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות, ואפילו יש לו מי שיתקע לו. הגה: אלא תוקעים לו קודם שיתפלל מוסף, ואין צריכין לתקוע לו שנית (כל בו וב"י בשם א"ח). ג לא ישיח, לא התוקע ולא הצבור, בין תקיעות

שמיושב לתקיעת שמעומד (מיהו בענין התקיעות והתפלות אין הפסק) (מרדכי ומהרי"ל), ואם דברים בטלים סח אין צריך לחזור ולברך (טור); ואין צריך לומר שלא ישיחו בין ברכה לתקיעות, אם לא בענין התקיעות. ד זה שתוקע כשהן יושבין, תוקע על סדר הברכות. הגה: ומיהו אינו מעכב ויכול אחר לתקוע, אלא שראוי לעשות כך; וכבר כתבתי לעיל סימן תקפ"ה.

תקצג אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו, ובו ב' סעיפים

א ברכות של ראש השנה ויום הכפורים מעכבות זו את זו, שאם אינו יודע כולם לא יאמר מה שיודע מהם, אלא לא יאמר כלום. ב וכן תקיעות מעכבות זו את זו; והני מילי שאינו יודע אלא מקצת הסימן, שלא יעשה אותו מקצת שיודע, אבל תשר"ת, תש"ת, תר"ת אין מעכבין זה את זה, ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים, עושה. הגה: אבל הברכות אין מעכבין התקיעות, וכן התקיעות אין מעכבין הברכות ואיזה מהם שיודע, יעשה (טור); וכן סדרן אינו מעכב (ר"ן סוף ר"ה), ואם התפלל קודם שתקע, יצא.

תקצד יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציאו, ובו סעיף אחד

א יחיד שלא תקע, חבירו יכול לתקוע לו להוציאו י"ח; אבל יחיד שלא התפלל ט' ברכות, אין חבירו יכול להוציאו. הגה: ויש חולקין ואומרים דאם לא יכול להתפלל, חבירו יכול להוציאו בתפלתו (ר"ן סוף ר"ה ומרדכי והגהות אשירי בפ"ק דר"ה).

תקצה מי שאינו בקי לא בתקיעות ולא בתפלה, ובו סעיף אחד

א מי שאינו בקי בתקיעות ולא בסדר תפלת מוסף, ולפניו שתי עיירות באחת בקיאים בתקיעות ולא בתפלת מוסף ובאחת בקיאין בתפלת מוסף ולא בתקיעות, הולך למקום שבקיאים בתקיעות, אפילו של מוסף ודאי ושל תקיעות ספק. הגה: מיהו אם יכול לילך למקום המתפללים ויש שהות ביום שישמע אח"כ התקיעות במקום שתוקעין, יקיים שתי המצות, דכל היום כשר לתקוע (ב"י בשם ירושלמי).

תקצו תשלום תקיעות לאחר התפילה, ובו סעיף אחד

א לאחר התפלה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה. הגה: ויש מקומות נוהגין לחזור ולתקוע ל' קולות (מנהגים ישנים); ולאחר שיצאו בזה, שיב אין לתקוע עוד בחנם; אבל קטן, אפילו הגיע לחינוך, מותר לומר לו שיתקע (המגיד פ"ב מהלכות שופר), ומותר לו לתקוע כל היום (א"ז דר"ה).

תקצז אם מותר להתענות בר"ה, ובו ג' סעיפים

א אוכלים ושותים ושמחים, ואין מתענין בר"ה ולא בשבת שובה; אמנם לא יאכלו כל שבעם, למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם. ב יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בר"ה ומשנה רגילתו ואינו מתענה, אינו משלים שנתו. הגה: ומי שאינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו (כל בו ומנהגים), רק צריך התרה, כמו שאר נדר (כל בו). ג המתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום; אם היה ביום ראשון, צריך להתענות שני הימים כל ימיו; ואם היה ביום שני, יתענה כל ימיו יום שני בלבד. הגה: ואין צריך

למיחב תענית לתעניתו, דהא יש אומרים דמצוה להתענות בר"ה (תה"ד סימן רע"ה). ואין אומרים עננו בראש השנה, כמו שאין אומרים ביה"כ. (הגהות מנהגים).

תקצח ובו סעיף אחד

א ר"ה שחל להיות בשבת אומרים צדקתך, במנחה. הגה: ויש אומרים שלא לאומרו (ר"ן סר"ה ומנהגים), וכן אנו נוהגים.

תקצט, ובו סעיף אחד

א ליל ר"ה שחל להיות במוצאי שבת, אומרים: ותודיענו.

תר ביצה שנולדה בר"ה, ודיני הקידוש, ובו ג' סעיפים

א ביצה שנולדה ביום טוב הראשון, וכן מה שנצוד בו, וכן מה שנתלש בו, אסור בשני. הגה: וכבר נתבאר לעיל סימן תקי"ג סעיף ה' וסימן תקט"ו. **ב בקידוש ליל שני** (ילבש בגד חדש (הגהות מיימוני פ' כ"ט מהלכות שבת) **או מניח פרי חדש ואומר שהחיינו; ואם אין מצוי** (בגד חדש או) **פרי חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו. ג אם חל יום ראשון בשבת, אומרים שהחיינו, בשופר ביום שני.** הגה: ויש אומרים אפילו אם חל יום ראשון בחול, וכן המנהג במדינות אלו (הגהות מיימוני הלכות שופר).

תרא סדר יום שני של ר"ה, ובו ב' סעיפים

א ביום שני (מתפללים כמו ביום ראשון) (טור), **וקורים מוהאלהים נסה את אברהם עד סוף סידרא, ומפטיר קורא כמו אתמול ומפטיר בירמיה** (ירמיה לא, א) **כה אמר ה' מצא חן במדבר עד הבן יקיר לי אפרים; ובמוצאי ר"ה מבדילין כמו במוצאי שבת, אלא שאין מברכין על הבשמים ועל האש. ב אף בארץ ישראל עושים ר"ה שני ימים.**

תרב סדרי ימי תשובה, ובו סעיף אחד

א הגה: ומתענים למחרת ר"ה (טור), והוא תענית צבור. בכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים מרבים בתפלות ותחנונים. הגה: ואומרים אבינו מלכנו ערב ובוקר, מלבד בשבת (טור); ואפילו אם חל מילה, שאין אומרים תחנון, אפילו הכי אומרים אבינו מלכנו (מנהגים); ואומרים בכל יום שלשה פעמים וידוי קודם עלות השחר, מלבד בערב יום כפור שאין אומרים אותו אלא פעם אחת (רוקח); ואין נותנין חרם, וכן אין משביעין אדם בבית דין, עד אחר יום כפור (מהרי"ל). אין מקדשין הלבנה עד מוצאי יום כפור; ושבת שבין ראש השנה ליום כפור המנהג לומר בו צו"ץ.

תרג

א אף מי שאינו נזהר מפת של כותים, בעשרת ימי תשובה צריך ליזהר. הגה: ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה; וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת (ד"ע ורבינו יונה ריש ברכות).

תרד סדר ערב יום כפור, ובו ב' סעיפים

א טבת

א מצוה לאכול בערב יו"כ ולהרבות בסעודה. הגה: ואסור להתענות בו אפילו תענית חלום (מהרי"ל), ואם נדר להתענות בו עיין לעיל סימן תק"ע סעיף **ב ג אין נופלים על פניהם בערב יום הכפורים.** הגה: וגם אין אומרים למנצח ומזמור לתודה (מנהגים); גם אין אומרים קודם עלות השחר הרבה סליחות; ויש מקומות נוהגים להרבות בסליחות, והכל לפי המנהג. ולענין אמירת אבינו מלכנו בערב יו"כ יש בו מחלוקת בין אחרונים, ומנהג עירי שלא לאומרו כי אם כשחל יו"כ בשבת שאין אומרים בו אבינו מלכנו, אז אמרינן אותו ערב יום כפור שחרית.

תרה מנהג כפרות בערב יום כפור, ובו סעיף אחד

א מה שנוהגים לעשות כפרה בערב יום כיפורים לשחוט תרנגול על כל בן זכר ולומר עליו פסוקים, יש למנוע המנהג. הגה: ויש מהגאונים שכתבו מנהג זה, וכן כתבו אותו רבים מן האחרונים, וכן נוהגין בכל מדינות אלו ואין לשנות, כי הוא מנהג ותיקין. ונוהגין ליקח תרנגול זכר לזכר, ולנקבה לוקחין תרנגולת (ב"י בשם תשב"ץ), ולוקחין למעוברת ב' תרנגולים אולי תלד זכר; ובוחרין בתרנגולים לבנים, על דרך שנאמר: אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו (ישעיה א, יח) ונהגו ליתן הכפרות לעניים, או לפדותן בממון שנותנים לעניים (מהרי"ל). ויש מקומות שנוהגין לילך על הקברות ולהרבות בצדקה, והכל מנהג יפה. ויש להסמיך שחיטת הכפרות מיד לאחר שהחזירו עליו. וסמך ידיו עליו, דמות הקרבן; חורקין בני מעיהם על הגגות או בחצר, מקום שהעופות יכולין לקחת משם (טור).

תרו שיפייס אדם חבירו בערב יום כפור, ובו ד' סעיפים

א עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו; אפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו; ואם אינו מתפייס בראשונה, יחזור וילך פעם שנייה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים, ואם אינו מתפייס בשלשה פעמים אינו זקוק לו. (מיהו יאמר אח"כ לפני י' שבקש ממנו מחילה) (מרדכי דיומא ומהרי"ל); **ואם הוא רבו, צריך לילך לו כמה פעמים עד שיתפייס.** הגה: והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול (מהרי"ל), אם לא שמכוון לטובת המבקש מחילה (גמרא דיומא); ואם הוציא עליו שם רע, אינו צריך למחול לו. (מרדכי וסמ"ג והגה"מ פ"ב מהלכות תשובה ומהרי"ו). **ב אם מת אשר חטא לו, מביא י' בני אדם ומעמידם על קברו ואומר: חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו,** (ונהגו לבקש מחילה בערב יום כפור מרדכי דיומא). **ג תקנת קדמונינו וחרם, שלא להוציא שם רע על המתים. ד יכול לטבול וללקות מתי שירצה, רק שיהיה קודם הלילה; ואינו מברך על הטבילה.** הגה: ואין צריך לטבול רק פעם אחת, בלא וידוי, משום קרי; והוא הדין דהטלת תשעה קבין מים נמי מהני (מהרי"ו וכל בו תשב"ץ). מי שמת לו מת בין ראש השנה ליום הכיפורים, מותר לרחוץ ולטבול בעיו"כ, דיום כפור מבטל שבעה (מהרי"ל דהלכות שמחות), אע"פ שנהגו שלא לרחוץ כל שלשים, טבילת מצוה מותר. (דעת עצמו).

תרז סדר הוידוי במנחה בערב יו"כ, ובו ו' סעיפים

א צריך להתודות במנחה קודם סעודה המפסקת. הגה: ויחיד אומרו אחר שגמר תפלתו, וש"צ אומרו בי"כ בתוך התפלה (טור). **ב אין צריך לפרט החטא; ואם רצה לפרט, הרשות בידו; ואם מתודה בלחש, נכון לפרט החטא.** הגה: אבל כשמתפלל בקול רם, או ש"צ כשחוזר התפלה, אין לפרט החטא; ומה שאומרים על חטא בסדר א' ב' לא מקרי פורט, הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפלה (ד"ע). **ג צריך להתודות מעומד; ואפילו כי שמע ליה מש"צ והוא התודה כבר, צריך לעמוד.** הגה: ויחזור ויתודה עם השליח ציבור (ר"ן פ"ב דר"ה). ועיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו (טור). **ד עונות שהתודה עליהם ביה"כ שעבר, ולא שינה עליהם, אפילו הכי יכול לחזור ולהתודות עליהם. ה בתפלת מנחת ערב יום הכיפורים אינו חותם בוידוי שאחריה.** הגה: ואין הש"ץ מחזיר הוידוי במנחה, אלא מתפלל שמונה עשרה כבשאר ימות השנה (טור ומרדכי עסכי' תרי"ד); ואין אומרים אבינו מלכנו וכ"ש תחנון. **ו כל הקהל לוקים מלקות ארבעים אחר תפלת המנחה, שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו.** הגה: ונהגו שהנלקה אומר וידויים בשעה שנלקה, והמלקה אומר: והוא רחום יכפר עון וגו', שלשה פעמים שהם ל"ט תיבות כנגד ל"ט מכות (מנהגים); ונהגו להלקות ברצועה כל דהו, דאינו רק זכרון למלקות; ויקח רצועה של עגל, על דרך שנאמר: ידע שור קונהו (ישעיה א, ג) (כל בו); והנלקה לא יעמוד, ולא ישב, רק מוטה (מנהגים) פניו לצפון ואחוריו לדרום (מהרי"ל). יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו, אבל המבעט בו ומחשב בלבו: מה מועיל לי יום כיפור זה, אינו מכפר לו (רמב"ם פ"ג מהלכות שגגות).

תרח סדר סעודה המפסקת, ובו ד' סעיפים

א אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות שצריך להוסיף מחול על הקודש; ותוספת זה אין לו שיעור, אלא קודם בין השמשות, שזמנו אלף ות"ק אמה קודם הלילה, צריך להוסיף מחול על הקדש מעט או הרבה. ב נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש, אין ממחין בידן כדי שלא תבואו לעשות בזדון. הגה: וה"ה בכל דבר איסור אמרינן: מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין; ודוקא שאינו מפורש בתורה, אע"פ שהוא דאורייתא; אבל אם מפורש בתורה, מוחין בידן (ר"ן דביצה ורא"ש בשם העיטור). ואם יודע שאין דבריו נשמעין, לא יאמר ברבים להוכיחן, רק פעם אחת, אבל לא ירבה בתוכחות מאחר שיודע שלא ישמעו אליו; אבל ביחיד חייב להוכיחו עד שיכנו או יקללנו. (ר"ן ס"פ הבע"י). **ג אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול, יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו התענית.** הגה: ועיין סימן תקנ"ג דאם קיבל בלב לא הוי קבלה. **ד בערב יום הכיפורים אין לו לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל, כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלל.** הגה: וכן אין אוכלים דברים המחממים את הגוף, שלא יבא לידי קרי; וכן אין לאכול מאכלי חלב שמרבים זרע, אך בסעודת שחרית נוהגין לאכלן. (מהרי"ל).

תרט הטמנת חמין בערב יום כפור, ובו סעיף אחד

א מותר להטמין חמין מערב יום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים. הגה: ויש אומרים שאין להטמין ביום הכיפורים (עיין בטור), וכן המנהג במדינות אלו (מהרי"ל).

תרי הדלקת נרות ביום כיפור, ובו ד' סעיפים

א מקום שנוהגים להדליק נר בליל יום הכיפורים, מדליקין; מקום שנהגו שלא להדליק, אין מדליקין. (ואם יש לו נר בבית, חייב להדליק בחדר ששוכב שם כדי שלא יבא לידי תשמיש עם אשתו, מאחר שרואה אותה אצל הנר שבביתו) (מהרי"ל); ואם חל להיות בשבת, חייבין הכל להדליק. הגה: ומברכין: להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים. **ב** יש מי שאומר שמברך על הדלקת נר יום הכפורים. הגה: וכן המנהג במדינות אלו. **ג** בכל מקום מדליקין, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים וע"ג החולים. **ד** נוהגים בכל מקום להרבות נרות בבתי כנסיות, ולהציע בגדים נאים בבית הכנסת. הגה: ונוהגים שכל איש, גדול או קטן, עושין לו נר (מרדכי ומהרי"ו); גם נר נשמה לאביו ולאמו שמתו (כל בו), וכן נכון, וכן כתבו מקצת רבוואתא; ואם כבו נרות אלו ביום הכיפורים, אין לומר לאינו יהודי שיחזור וידליקם (מהרי"ל מהרי"ו). מי שכבה נרו ביום כיפור, יחזור וידליקנו במוצאי יום כיפור, ואל יכבנו עוד, אלא יניחנו לדלוק עד גמירא וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבה במוצאי יום הכיפורים נרו, לא הוא ולא אחר, (כך נמצא במנהגים ישנים). ויש אומרים שיש להציע השלחנות בי"כ כמו בשבת (מרדכי ומנהגים), וכן נוהגין. יש שכתבו שנהגו ללבוש בגדים לבנים נקיים ביום כפור, דוגמת מלאכי השרת; וכן נוהגין ללבוש הקיטל שהוא לבן ונקי, גם הוא בגד מתים ועל ידי זה לב האדם נכנע ונשבר (ד"ע מהגהות מיימוני פ"ד דשביתת עשור).

תריא שליל יום הכיפורים דינו כיומו, ובו ב' סעיפים

א יום הכיפורים לילו כיומו לכל דבר. ומה הם הדברים האסורים בו; מלאכה, אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה; ואין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתייה. **ב** כל מלאכה שחייבים עליה בשבת, חייבים עליה ביום הכיפורים; וכל שבשבת פטור אבל אסור, גם בי"כ כן אלא שבשבת זדונו בסקילה, ויום הכיפורים זדונו בכרת; וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום כיפור. והתירו לקנב ירק ולפצוע אגוזים מן המנחה ולמעלה, כשחל בחול, והאידנא נהגו לאסור. הגה: אם נפלה דליקה בי"כ, מותר להציל סעודה אחת לצורך לילה, כמו שמציל בשבת לסעודת מנחה (ד"ן פרק כל כתבי). וכבר נתבאר סימן של"ד כיצד נוהגים בדליקה בזמן הזה בשבת, והוא הדין ביו"כ. ונהגו שהתינוקות משחקים באגוזים (אגודה ומהרי"ל), ואין למחות בידם אפילו קודם מנחה; ונשתרבב המנהג מדין הפצעת אגוזים הנזכר (ד"ע).

תריב איסור אכילה ביום הכיפורים ושיעור כמותה, ובו י' סעיפים

א האוכל ביום הכיפורים ככותבת הגסה, חייב; והוא פחות מכביצה מעט, ושיעור זה שוה לכל אדם בין לנמס בין לעוג מלך הבשן. **ב** כל האוכלים מצטרפים לשיעור זה, אפילו מלח שעל הבשר וציר של ירק; אבל אכילה ושתיה אינן מצטרפות. **ג** אכל, וחזר ואכל, אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס, מצטרפין; ואם לאו, אין מצטרפין. **ד** שיעור אכילת פרס, יש אומרים ד' ביצים; ויש אומרים ג' ביצים (שוחקות) (רשב"א). **ה** הא דבעינן שיעור היינו לחיוב כרת או חטאת, אבל איסורא איכא בכל שהוא. **ו** אכל אוכלים שאינם ראוים לאכילה, או שאכל אכילה גסה כגון מיד על אכילה שאכל ערב יום הכיפורים עד שקע במזונו, פטור. הגה: ואם אכל מאכלים מבושמים או מתובלים, על אכילתו, חייב, דרווחא לבסומי שכיחא (כל בו). ואסור בי"כ לטעום דבר להפליט,

אפילו עצי בשמים; וע"ל סימן תקס"ז סעיף ג' בהג"ה. **ז אכל עלי קנים, פטור; ולולבי גפנים שלבלבו קודם ראש השנה, פטור, דעץ בעלמא הם. ואם לבלבו** (בארץ ישראל) **מראש השנה ועד יום הכפורים, חייב. ח כס** (פירוש שכסס ופצע אותם בשיניו) **פלפלי או זנגבילא, אם הם יבשים, פטור, דלא חזו לאכילה; ואם הם רטובים, חייב. ט השותה ביום הכיפורים כמלא לוגמיו** (פירוש מלא פיו), **חייב; ומשערים בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו; ולא מלא לוגמיו ממש, אלא כדי שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה כמלא לוגמיו, והוא פחות מרביעית באדם בינוני; וכל המשקים מצטרפים לכשיעור.** הגה: שתה משקין שאינן ראויין לשתיה, כגון ציר או מורייס וחומץ חי, פטור; אבל חומץ מזוג, חייב (טור). **י שתה מעט וחזר ושתה, אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית, מצטרפין לכשיעור; ואם לאו, אין מצטרפין. ויש אומרים ששיעור צירוף השתיות כדי אכילת פרס, כמו צירוף אכילות.** הגה: מותר ליגע בי"כ באוכלין ומשקין וליתן לקטנים, ולא חיישינן שיאכל או ישתה אם יגע (תה"ד סימן קמ"ז).

תריג איסור רחיצה בי"כ, ובו י"ב סעיפים

א אסור לרחוץ ביום הכיפורים, בין בחמין בין בצונן; ואפי' להושיט אצבעו במים, אסור. ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם; שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג. ב נוטל אדם ידיו שחרית ומברך על נטילת ידים, ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו (ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים) (הגהות מיימוני). **ג אם הטיל מים ושפשף בידו, או עשה צרכיו וקנח, מותר לרחוץ דהוה ליה ידיו מלוכלכות** (ורוחץ עד סוף אצבעותיו); **ואם רוצה להתפלל, אפילו לא קנח נמי מותר ליטול עד סוף קשרי אצבעותיו.** הגה: וכן כהן העולה לדוכן נוטל ידיו, אף ע"פ שהן טהורות, דכל רוב רחיצה שאינו מכוין בה לתענוג, מותרת (הגהות מיימוני פ"ב מהלכות י"כ ומהרי"ל); ולכן אפילו בא מן הדרך ורגליו כהות, מותר לרחצן (בית יוסף בשם הגהות מיימוני וסמ"ג וטור הלכות ט"כ). **ד מי שהוא אסטניס ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים, מותר.** הגה: ונהגו בזה להחמיר; ואפי' ברחיצת העינים, שהיא קצת רפואה, נהגו להחמיר (מהרי"ל). ואסור לרחוץ פיו ביום הכפורים, כמו שנתבאר לעיל סימן תקס"ז סעיף ג'. **ה ההולך לבית המדרש, או להקביל פני אביו או רבו או מי שגדול ממנו בחכמה, או לצרכי מצוה, יכול לעבור במים עד צוארו, בין בהליכה בין בחזרה; ובלבד שלא יוציא ידיו מתחת שפת חלוקו להגביה שולי חלוקו על זרועו; והוא שלא יהיו המים רודפים, דאם כן אף בחול אסור מפני הסכנה, אפילו אם אינם מגיעים אלא עד מתנים. ו הא דשרי לעבור בגופו במים** ב טבת **לדבר מצוה, דוקא לעבור בגופו במים עצמן; אבל לעבור בספינה קטנה, יש מי שאוסר. ז הרב אסור לעבור במים כדי לילך אצל תלמידו. ח ההולך לשמור פירותיו מותר לעבור במים בהליכה, אבל לא בחזרה.** הגה: וכל מקום דמותר לעבור במים, אפילו היה לו דרך שיכול להקיף ביבשה, מותר לעבור, דלמעט בהילוך עדיף טפי (א"ז). **ט אסור להצטנן בטיט לח, אם הוא טופח על מנת להטפיח; ואסור להצטנן בכלים שיש בהם מים, אפילו הם חסרים, בין של חרס בין של מתכות; אבל אם הם רקים, מותר; וכן בפירות ובתינוק.** הגה: ואסור לשרות מפה מבעוד יום ולעשותה כמין כלים נגובים ולהצטנן בה בי"כ, דחיישינן שמא לא תנגוב יפה ויבא לידי סחיטה (הגהות מיימוני פ"ב ומרדכי וסמ"ק ומנהגים). החולה רוחץ כדרכו, אע"פ שאינו מסוכן (רמב"ם).

י כלה, כל שלשים יום מותרת לרחוץ פניה. יא מי שראה קרי, בזמן הזה, ביום הכפורים, אם לח הוא, מקנחו במפה ודיו; ואם יבש הוא, או שנתלכלך, רוחץ מקומות המלוכלכים בו לבד, ומתפלל; ואסור לרחוץ גופו או לטבול, אע"פ שבשאר ימות השנה הוא רגיל לטבול לתפלה. יב בזמן הזה אסור לאשה לטבול ביה"כ, אפילו הגיע זמן טבילתה בו ביום.

תריד דיני סיכה ונעילת הסנדל, ובו ד' סעיפים

א אסור לסוך אפילו מקצת גופו, ואפילו אינו אלא להעביר הזוהמא; אבל אם הוא חולה, אפילו אין בו סכנה, או שיש לו חטטין בראשו, מותר. ב אסור לנעול סנדל או מנעל של עור, אפילו קב הקיטע וכיוצא בו, אפילו של עץ ומחופה עור, אסור; אבל של גמי או של קש, או של בגד או של שאר מינים, מותר אפילו לצאת בהם לרשות הרבים. (ומותר לעמוד על כרים וכסתות של עור, ומ"מ המחמיר תבא עליו ברכה (מרדכי דיומא ותה"ד סימן קמ"ט). ג החיה, כל שלשים יום מותרת לנעול את הסנדל; והחולה כיוצא בה, אף ע"פ שאין בו סכנה; וכן מי שיש לו מכה ברגליו. ד מותר כל אדם לנעול סנדל מחמת עקרב וכיוצא בו, כדי שלא ישכנו; אם מצוים שם עקרבים או דברים הנושכים. הגה: ואם ירדו גשמים ורוצה לילך לביתו מבית הכנסת או להיפך, והוא איסטניס, מותר לנעול מנעליו עד שמגיע למקומו (מהרי"ל).

תריה יום הכפורים אסור בתשמיש המטה, ובו ב' סעיפים

א יום הכיפורים אסור בתשמיש המטה, ואסור ליגע באשתו כאלו היא נדה; וכן אסור לישן עם אשתו במטה. ב הרואה קרי בליל יוה"כ ידאג כל השנה, ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

תריו הקטנים מתי יתחילו להתענות, ובו ב' סעיפים

א התינוקות מותרים בכל אלו, חוץ מבנעילת הסנדל, שאין חוששין כל כך אם לא ינעלו. הגה: ומותר לומר לנכרי לרחצן ולסוכן; אבל להאכילם, אפילו בידים שרי (טור). ב קטן (הבריא) בן ט' שנים שלימות, ובן י' שנים שלימות, מחנכין אותו לשעות; כיצד, היה רגיל לאכול בב' שעות ביום, מאכילין אותו בשלשה; היה רגיל לאכול בג', מאכילין אותו ברביעית; לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות (וה"ה לקטנה הבריאה) (טור). בן י"א, בין זכר בין נקבה, מתענין ומשלימין מדברי סופרים, כדי לחנכן במצות. הגה: ויש אומרים שאינן צריכין להשלים מדרבנן, כלל (ר"ן וא"ד והגמי"י בשם ה"ג ורוקח ורא"ם), ויש לסמוך עלייהו בנער שהוא כחוש ואינו חזק להתענות (תה"ד סימן קכ"א) וכל מקום שמחנכין אותו באכילה, מחנכין אותו ברחיצה וסיכה (טור). בת י"ב ויום אחד, ובן י"ג ויום אחד, שהביאו שתי שערות, הרי הם כגדולים לכל מצות ומשלימים מן התורה; אבל אם לא הביאו שתי שערות, עדיין קטנים הם ואינן משלימין אלא מדברי סופרים. הגה: ואפילו הוא רך וכחוש, צריך להשלים דחיישינן שמא נשרו השערות (תה"ד סימן קנ"ה). קטן שהוא פחות מבן תשע אין מענין אותו בי"כ, כדי שלא יבא לידי סכנה. הגה: אפילו אם רוצה להחמיר על עצמו, מוחין בידו (כל בו).

תריז דין עוברה ומניקה ויולדת ביה"כ, ובו ד' סעיפים

א עוברות ומיניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים. ב עוברה שהריחה (ופניה משתנים אע"פ שלא אמרה צריכה אני) (ר"י נכ"ז); לוחשין לה באזנה שיום הכיפורים הוא; אם נתקררה דעתה בזכרון זה, מוטב; ואם לאו, מאכילין אותה עד שתתיישב דעתה. ג כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו, מסוכן הוא אם לא יתנו לו ממנו, ומאכילין אותו ממנו. ד יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל; משלשה עד שבעה, אם אמרה: צריכה אני, מאכילין אותה; מכאן ואילך, הרי היא ככל אדם. וימים אלו אין מונין אותם מעת לעת; כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב, אין מאכילין אותה ביה"כ אם לא אמרה: צריכה אני, אע"פ שלא שלמו לה שלשה ימים עד י"כ בערב, משום דכיון שנכנס יום רביעי ללידתה מקרי לאחר שלשה.

תריח דין חולה ביה"כ, ובו י' סעיפים

א חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר: אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שמא ימות. אפילו אם החולה אומר: אינו צריך, שומעים לרופא; ואם החולה אומר: צריך אני, אפילו מאה רופאים אומרים: אינו צריך, שומעים לחולה. ב רופא אחד אומר: צריך, ורופא אחד אומר: אינו צריך, מאכילים אותו. הגה: והוא הדין לשנים נגד שנים, ואפילו קצתן יותר בקיאין מקצתן כנ"ל. ג ואם החולה ורופא אחד עמו אומרים שאינו צריך, ורופא (אחר) אומר: צריך; או שהחולה אינו אומר כלום ורופא אחד אומר: צריך, ושנים אומרים: אינו צריך, אין מאכילין אותו. ד אם שנים אומרים: צריך, אפילו מאה אומרים: אינו צריך, ואפילו החולה אומר עמהם שאינו צריך, מאכילים אותו מאחר ששנים אומרים: צריך. הגה: וה"ה אם החולה ורופא אחד עמו אומרים: צריך, אע"פ שמאה רופאים אומרים: אינו צריך, מאכילין אותו (טור), ולא חיישינן דהחולה אומר: צריך משום דמאמין לרופא זה שאומר: צריך (כ"י בשם מהרי"א). ה אם החולה אומר: אינו צריך, והרופא מסופק, מאכילין אותו; אבל אם הרופא אומר: אינו צריך, והחולה אומר: איני יודע, אין מאכילין אותו. ו אם הרופא אומר שאינו מכיר את החולי, הרי הוא כאדם דעלמא ואין דבריו מועילין ולא מורידין. הגה: מיהו אם נחלש הרבה עד שנראה לרוב בני אדם שאצלו שהוא מסוכן אם לא יאכל, מאכילין אותו (א"ז האריך). ז כשמאכילין את העוברות או את החולה, מאכילין אותם מעט מעט כדי שלא יצטרף לשיעור; הלכך מאכילין אותו כב' שלישי ביצה בינונית, וישהו כדי אכילת ארבעה ביצים; והשתיה, יבדקו בחולה עצמו כמה היא כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו. ח וישקוהו פחות מאותו שיעור, וישהו בין שתיה לשתיה כדי אכילת ארבעה ביצים, ולפחות ישהו בין שתיה לשתיה כדי שיעור שתיית רביעית; ואם אמדוהו שאין השיעורים הללו מספיקים לו, או שהחולה אומר כן, או שנסתפקו בדבר, מאכילים ומשקים אותו כל צרכו (מיד). ט מי שאחזו בולמוס, והוא חולי שבא מחמת רעבון וסימנו שעיניו כהות ואינו יכול לראות, מאכילין אותו עד שיאורו עיניו; ואם אין שם מאכל של היתר, מאכילין אותו מאכל איסור; ואם יש כאן שני מיני איסורים, אחד חמור מחבירו, מאכילין אותו הקל תחלה. הגה: אם צריך לבשר ויש כאן בהמה שצריכין

לשוחטה ובשר נבלה מוכנת, ע"ל סימן שכ"ח סעיף י"ד. **י חולה שאכל ביוה"כ ונתיישב דעתו בענין שיכול לברך, צריך להזכיר של יוה"כ בברכת המזון, שאומר: יעלה ויבא, בבונה ירושלים.**

תריט סדר ליל יה"כ, ובו ו' סעיפים

א ליל יום הכיפורים נוהגים שאומר שליח צבור: בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה, על דעת המקום ועל דעת הקהל, אנו מתירין להתפלל עם העבריינים. ונוהגים שאומר: כל נדרי וכו', ואחר כך אומר: שהחיינו, בלא כוס. הגה: ואח"כ מתפללים ערבית. ונוהגים לומר כל נדרי בעודו יום, וממשיך בניגונים עד הלילה; ואומרים אותו שלש פעמים, וכל פעם מגביה קולו יותר מבראשונה (מהרי"ל). וכן אומר הש"צ ג"פ: ונסלח לכל עדת וגומר, והקהל אומרים שלש פעמים: ויאמר ה' סלחתי כדברך (מנהגים); ואל ישנה אדם ממנהג העיר, אפילו בניגונים או בפיוטים שאומרים שם (מהרי"ל). **ב בליל יוה"כ ומחרתו אומרים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, בקול ג ד אם חל בשבת, אומרים: ויכולו, וברכה אחת מעין שבע, וחותם: מקדש השבת, ואינו מזכיר של יום הכיפורים.** (ואין אומרים אבינו מלכנו, בשבת, אבל שאר הסליחות והתחינות אומר כמו בחול) (ריכ"ש סי' תקי"ב ומנהגים). **ה צריך להעמיד אחד לימין שליח צבור ואחד לשמאלו. ו יש שעומדים על רגליהם כל היום וכל הלילה. ז נוהגים ללון בבהכ"נ ולומר שירות ותשבחות כל הלילה.** הגה: וטוב לישן רחוק מן הארון (מרדכי); ומי שאינו רוצה לומר תשבחות ושירות בלילה, לא יישן שם (מהרי"ו). והחזנים המתפללים כל היום, לא יעורו כל הלילה, כי מאבדין קולם כשאינם ישנים (מהרי"ל).

תרכ מנהג יפה לקצר בתפלת שחרית, ובו סעיף אחד

א טוב לקצר בפיוטים ובסליחות שחרית, כדי למהר בענין שיתפלל מוסף קודם שבע שעות.

תרכא סדר קריאת התורה ומילה ביו"כ, ובו ו' סעיפים

א מוציאין שני ספרים, בראשון קורים ששה בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה'; ואם חל בשבת, קורים שבעה ומפטיר קורא בשני בפינחס ובעשור לחודש, ומפטיר בישעיה: ואומר סלו סלו פנו דרך, עד כי פי ה' דבר. ב מילה ביה"כ, מלין בין יוצר למוסף, אחר קריאת התורה; ולאחר המילה אומרים: אשרי (והמנהג למול אחר אשרי) (מנהגים); **ואם הוא במקום שצריך לצאת מבית הכנסת, אין מלין עד אחר חזרת ס"ת, וחוזרים ואומרים קדיש. ג מברכין על המילה בלא כוס** (וי"א דמברכין בכוס ונותנים לתינוק הנימול, וכן נוהגין). **ד במוסף אומר ש"צ סדר עבודה.** הגה: ונוהגין ליפול על פניהם כשאומרים והכהנים והעם, גם בעלינו לשבח; אבל ש"צ אסור לעקור ממקומו בשעת התפלה כדי ליפול על פניו, ויש למחות ביד העושים כן. **ה סדר הוידוי: חטאתי, עויתי, פשעתי. ו נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים.** (ומזכירין נשמותיהם, דהמתים ג"כ יש להם כפרה ביה"כ) (מרדכי).

תרכב סדר תפלת מנחה, ובו ד' סעיפים

א למנחה אומר: אשרי, ובא לציון, ואין אומרים: ואני תפלתי, אפילו אם חל להיות בשבת. הגה: ואין אנו נוהגין לומר: אשרי, ובא לציון, קודם מנחה, רק קודם נעילה; וכן כתבו קצת רבוותא (מרדכי והג"מ ס"ס אהבה וסוף הלכות י"כ וכל בו ומנהגים); וא"א: אין כאלהינו בי"כ (מנהגים). **ב ומוציאין ספר תורה וקורין שלשה בפרשת עריות עד סוף הפרשה, והשלישי מפטיר ביונה ומסיים: מי אל כמוך, ומברך לפניה ולאחריה; ואם חל בשבת מזכיר בה של שבת, וחותם בשל שבת.** הגה: ואין אומרים: על התורה ועל העבודה, במנחה (הגהות מיימוני סוף הלכות י"כ ומהרי"ל ומנהגים והגהות מרדכי). **ג אם חל בשבת, אומרים: צדקתך, ואומרים: אבינו מלכנו;** הגה: וכמדינות אלו אין אומרים: צדקתך, ולא אבינו מלכנו. **ד אין נושאין כפים במנחה ביוה"כ; וכהן שעבר ועלה לדוכן, הרי זה נושא כפיו ואין מורידין אותו.**

תרכג סדר תפלת נעילה, ובו ו' סעיפים

ג טבת

א לנעילה אומר: אשרי, וקדיש, ואינו אומר: ובא לציון; הגה: וכבר כתבתי דהמנהג במדינות אלו לומר: אשרי, ובא לציון, קודם נעילה. **ב זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות, כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה; וצריך ש"צ לקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע התפלה, וגם אין לו למשוך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות, כדי שיגמור קודם שקיעת החמה** (ואומר במקום כתבנו, חתמנו) (טור). **ג אם חל בשבת, מזכיר בה של שבת; אבל בוידוי שלאחר התפלה אין מזכירים בו של שבת; והני מילי יחיד, אבל שליח צבור, כיון שאמרו בתוך תפלתו, מזכיר בו של שבת; ואם לא הזכיר, בזה אין מחזירין אותו. ד ואומר: כתר, כמו במוסף. ה נושאים כפים בנעילה** (והמנהג במדינות אלו שלא לישא כפים, ואומרים: אבינו מלכנו). **ו בסוף הסליחות אומרים ז' פעמים: ה' הוא האלהים** (ופעם אחד: שמע ישראל, וג' פעמים: ברוך שם כבוד מל"ו) (מנהגים) (וע"ל סימן ס"א) **ותוקעים תשר"ת;** הגה: ויש אומרים שאין לתקוע, רק תקיעה אחת (מרדכי והג"מ סוף הלכות י"כ ואגור), וכן נוהגין במדינות אלו; ותוקעין לאחר שאמר קדיש לאחר נעילה, וקצת מקומות נהגו לתקוע קודם קדיש.

תרכד סדר מוצאי יום הכיפורים, ובו ה' סעיפים

א מתפללים תפלת ערבית, ואומר הבדלה בחונן הדעת. ב צריך להוסיף מחול על הקודש גם ביציאתו, שימתינו מעט אחר יציאת הכוכבים. ג מבדילים על הכוס ואין מברכים על הבשמים, אפילו אם חל להיות בשבת. ד מברכים על האור; ואין מברכים במוצאי יוה"כ על האור שהוציאו עתה מן האבנים; ויש אומרים שמברכים עליו מעמוד ראשון ואילך. **ה ישראל שהדליק מעובד כוכבים אין מברכים עליו במוצאי יה"כ, אף על פי שבמוצאי שבת מברכין עליו, שאין מברכים במוצאי יה"כ אלא על האור ששבת מבע"י ממש, או על האור שהודלק ממנו; וכן נהגו להדליק מעששיות של בית הכנסת, ומיהו אפילו אם הודלק ביום הכיפורים, אם הודלק בהיתר כגון לחולה, יכולים לברך עליו.** הגה: י"א להכדיל על נר של בית הכנסת (המגיד פכ"ט ואבודהם וא"ז); ויש אומרים שאין להכדיל עליו אלא מדליקין נר אחד ממנו; והנכון להכדיל על שניהן ביחד, דהיינו להדליק נר אחד מנר בית הכנסת, ולא יכדיל על נר עצמו של בית הכנסת לחוד (מהרי"ל); ושאר דיני נר, ע"ל סי' רצ"ח.

ואוכלים ושמחים במוצאי יום הכיפורים, דהוי קצת יום טוב (טור מהרי"ו וא"ז). ויש מחמירים לעשות שני ימים י"כ, ויש לזה התרה; ואין לנהוג בחומרא זו, משום דיש לחוש שיבא לידי סכנה (אור זרוע). מי שמתענה תענית חלום למחרת י"כ, אין צריך להתענות כל ימיו (מנהגים). אין אומרים תחנות ולא צו"ן מיום כפור עד סוכות, והמדקדקים מתחילים מיד במוצאי י"כ בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה אל מצוה (מהרי"ל ומנהגים והג"מ פ"ב דברכות מהרי"ו).

הלכות סוכה

תרכה

א בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש (ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה) (מהרי"ל).

תרכו העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג, ובו ג' סעיפים

א (אין לעשות סוכה תחת בית או אילן); **והעושה סוכתו תחת האילן, יש אומרים שאם האילן צלתו מרובה מחמתו פסולה בכל ענין, אף אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה; אבל אם האילן חמתו מרובה מצלתו, אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא אילן, כשרה, אפילו לא השפיל הענפים למטה לערבם עם סכך הסוכה; אבל אם אין הסוכה צלתה מרובה מחמתה אלא על ידי האילן, צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים ויהא סכך רבה עליהם ומבטלן. וי"א שאפילו אם הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא האילן, והאילן חמתו מרובה מצלתו, אם ענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר פסולה בין שהאילן קודם בין שהסוכה קדמה, כיון שענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר.** הגה: מיהו אם השפיל הענפים למטה ועירבן עם הסכך, שאינן ניכרין, בטלין והסוכה כשרה (הרא"ש והר"ן); וכן אם הניח סכך הכשר על סכך הפסול, מקרי עירוב, וכשר (מרדכי פ"ק דסוכה). **אבל אם הענפים כנגד האויר שבין הסכך הכשר** (או שהסכך הרבה שאפי' ינטל נגד האילן נשאר כשיעור) (טור), **כשרה הואיל וצל הכשר הוא מרובה מחמתה, שאפילו אם ינטל האילן יש שיעור בכשר להכשיר; ובכל זה לא שאני לן בין קדם האילן לקדם הסכך, דין אחד להם. ב אם קצץ האילן להכשירו ולהיות הוא עצמו מהסיכוך, כשר והוא שינענעו, שיגבה כל אחד לבדו ומניחו, וחוזר ומגביה חבירו ומניחו; ואם לאו, פסולה משום: תעשה, ולא מן העשוי.** הגה: אבל מותר לעשות סוכה תחת מחובר או בית, ולהסירו אחר כך, ולא מקרי תעשה ולא מן העשוי, הואיל ואין הפסול בסכך עצמו (כל בו והגהות אשיר"י פרק קמא דסוכה). **ג העושה סוכה למטה בבית, תחת הגג שהסירו הרעפים, אע"פ שנשארו עדיין העצים הדקים שהרעפים מונחים עליהם, כשרה.** הגה: וכן מותר לעשות הסוכה תחת הגגות העשויות לפתוח ולסגור, ומותר לסגרן מפני הגשמים ולחזור ולפתחן (מהרי"ל); ואפילו ביום טוב שרי לסגרן ולפתחן (אגודה דיומא ומהרי"ו) אם יש להם צירים (ד"ע) שסוגר ופותח בהן, ואין בזה לא משום סתירה ובנין אהל בי"ט, ולא משום תעשה ולא מן העשוי; רק שיזהר שלא ישב תחתיהן כשהן סגורין, שאז הסוכה פסולה.

תרכז דיני הישן בסוכה, ובו ד' סעיפים

א (צריך לישב באויר הסוכה). הישן תחת המטה בסוכה, אם היא גבוהה י' טפחים, לא יצא.
ב הישן תחת הכילה בסוכה, אם אינה גבוהה עשרה טפחים או שאין לה גג רחב טפח, יצא. ג העצים היוצאים מארבע ראשי המטה אסור לפרוס עליהן סדין ולישן תחתיו, אפילו אם אינם גבוהים עשרה; אבל אם אחד יוצא באמצע המטה בראשה, והשני במרגלותיה כנגדו, ונותנים כלונסות (פירוש עצים ארוכים כעין קנה של רומח) מזה לזה, מותר לפרוס סדין עליו ולישן תחתיו, משום דאין לה גג רחב טפח למעלה; והוא שלא יהיו גבוהים עשרה טפחים. ויש מכשירין אפילו בגבוהים עשרה טפחים. ד פירס סדין תחת הסכך לנוי, אם הוא בתוך ארבעה טפחים לגג, כשרה; ואם הוא רחוק ד' טפחים מן הגג, פסולה; ואם אינו לנוי, אע"פ שהוא בתוך ארבעה טפחים, פסולה (ויש ליזהר שלא לתלות שום נוי סוכה רק בפחות מד' לסוכה) (מהרי"ל).

תרכח דיני סוכה שתחת סוכה, ובו ג' סעיפים

א סוכה שתחת סוכה, העליונה כשרה והתחתונה פסולה; וה"מ שיוכלה התחתונה לקבל כרים וכסתות של עליונה, ואפילו ע"י הדחק, ויש ביניהם עשרה טפחים; אבל אם אין ביניהם עשרה טפחים, או שיש ביניהם עשרה טפחים אבל אינה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה אפי' ע"י הדחק, התחתונה כשרה אם היא מסוככת כהלכתה, אפילו אם העליונה למעלה מעשרים; ואם אינה מסוככת כהלכתה, ומתכשרת ע"י סכך העליונה, צריך שלא יהיה סכך העליונה גבוה מן הארץ למעלה מעשרים אמה. ב העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה, אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, פסולה; אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, אפילו אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים, כשרה. ג עשאה בראש הגמל או בראש האילן, כשרה, ואין עולין לה בי"ט; מקצתה על האילן ומקצתה בדבר אחר, אם הוא בענין שאם ינטל האילן תשאר היא עומדת ולא תפול, עולין לה בי"ט; ואם לאו, אין עולין לה בי"ט.

תרכט ממה צריך להיות הסכך, ובו י"ט סעיפים

א דבר שמסככין בו, צריך שיהיה צומח מן הארץ, ותלוש, ואינו מקבל טומאה; אבל דבר שאינו צומח מן הארץ, אף על פי שגידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה כגון עורות של בהמה שלא נעבדו, שאינם מקבלים טומאה, או מיני מתכות, אין מסככין בהם (וכן אין מסככין בעפר) (ר"ן). ב וכן דבר שמקבל טומאה כגון שפודין וארוכות המטה וכל הכלים, אין מסככין בהם; ואפילו אם נשברו, שלא נשאר בהם שיעור קבלת טומאה. ג סיככה בחיצים שאין להם בית קבול, כשרה; ושיש בהם בית קבול, פסולה. ד סיככה בפשתן שלא נידק ולא ניפץ, כשרה, דעץ בעלמא הוא; אבל אם נידק וניפץ, פסולה. ה בחבלים של פשתן, פסולה; של גמי ושל סיב, כשרה. ו במחצלת של קנים וקש ושיפה וגמי, בין שהיא חלקה שהיא ראויה לשכיבה, בין שאינה חלקה שאינה ראויה

לשכיבה, אם היא קטנה, סתמא עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה ואין מסככין בה, אלא א"כ עשאה לסכוך. הגה: דהיינו שרוב בני אותה העיר עושין אותה לסיכוך (הרא"ש פ"ק דסוכה); ואם היא גדולה, סתמא עומדת לסיכוך ומסככין בה, אא"כ עשאה לשכיבה (דהיינו שמנהג המקום לשכב עליה); וה"מ שאין לה שפה, אבל אם יש לה שפה בענין שראויה לקבל, אפילו אם ניטל שפתה אין מסככין בה. הגה: במקום שנהגו לקבוע מחצלאות בגגין כעין תקרה, אין מסככין בהם (כל בו). ז יש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו. הגה: לכן אין לסכך עליו; ואפילו להניחו על הסכך להחזיקו, אסור; וה"ה בכל כלי המקבל טומאה, כגון ספסל וכסא שמקבלין טומאה מדרס (מהרי"ל). ח לחבר כלונסאות הסוכה במסמרות של ברזל או לקשרם בבלאות (פירוש חתיכות של בגדים בלוים) שהם מקבלים טומאה, אין קפידא. ט כל מיני אוכלין מקבלים טומאה ואין מסככין בהם. י ענפי תאנה ובהם תאנים, וזמורות ובהם ענבים, אם פסולת מרובה על האוכל מסככין בהם; ואם לאו אין מסככין בהם; ואם קצרם לאוכל, יש לידים תורת אוכל לקבל טומאה וצריך שיהא בפסולת כדי לבטל האוכל והיד; ואם קצרם לסיכוך, אז אין לידים תורת אוכל ואדרבה הם מצטרפים עם הפסולת לבטל האוכל; ואם קצרם לאוכל ונמלך עליהם לסיכוך, אין מחשבה מוציאה הידות מתורת אוכל עד שיעשה בהם מעשה שניכר שרוצה אותם לסיכוך, כגון שידוש אותם. יא מסככין בפי"נוגו הנקרא בערבי שומר (והוא מאכל בהמה ואין בני אדם אוכלים אותו אלא לרפואה) (רבינו ירוחם נ"ח ח"ב וכל כו). יב סיכך בירקות שממהרין לייבש, אף על פי שפסולים לסכך מפני שמקבלים טומאה, אין דינם כסכך פסול לפוסל בארבעה טפחים, אלא כאויר חשיבי לפסול בשלשה; ואם אין דרכם לייבש, דינם כסכך פסול ופוסלים בד' טפחים. הגה: וכל מה שדרכו לייבש תוך שבעה, מיד דיינינן ליה כאילו הוא יבש (ר"ן פ"ק דסוכה), והוי אויר ופוסל בו אפילו מן הצד (הגהות מיימוני פ"ו דסוכה). יג כל דבר המחובר אין מסככין בו ודינו כדין האילן. יד יש דברים שאסרו חכמים לסכך בהם לכתחלה, והם מיני עשבים שאינם ראוים לאכילה ואינם מקבלין טומאה, וריחם רע או שנושרים עליהן, דחיישינן שמא מתוך שריחן רע או שעליהן נושרים יצא מן הסוכה. טו וכן אסור לסכך בחבילה, מפני שפעמים שאדם מניח חבילתו על גג הסוכה לייבשה ואח"כ נמלך עליה לשם סוכה, ואותה סוכה פסולה משום תעשה ולא מן העשוי בפיסול, וגזרו על כל חבילה אטו זאת; וכיון שמפני זה אסרוהו, לא הוצרכו לאסור אלא בחבילה שדרך ליבשה, ואין זה בפחות מכ"ה קנים, הילכך כל חבילה שהיא פחותה מכ"ה, קנים מותר לסכך בה; ואם כ"ה קנים או יותר הבאים מגזע אחד, וקשרם בראשם השני, אינה נקראת חבילה כיון שעיקרן אחד; ואם אגד עמהם קנה אחד ויש בין שניהם כ"ה, הויא חבילה. הגה: וכל חבילה שאינה קשורה משני ראשיה שיכולין לטלטלה כך, אינה חבילה, ומותר לסכך בה (כ"י בשם הפוסקים). טז חבילה שאין קושרים אותה אלא למכרם במנין ומיד כשיקנה הקונה יתירנה, אינה חבילה. יז אם סיכך בחבילה, והתירה, כשירה כיון שאין איסורה אלא משום גזירה; אבל חבילה שהעלה לייבש ונמלך עליה לסיכוך, שפסולה מן התורה, אינה ניתרת בהתרה אלא צריכה נענוע. יח וכן אסרו לסכך בנסרים שרחבן ארבעה, אפילו הפכן על צדן שאין בהם ארבעה; ואם אין ברחבן ארבעה, כשרים, אפילו הם משופים שדומים לכלים, ונהגו שלא לסכך בהם כלל. יט פירס עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, כלומר שלא יהיו עלין וקסמין נושרים על שלחנו, פסולה; אבל אם לא

פירס אלא לנאותה, כשרה והוא שיהא בתוך ד' לסכך; וי"א שסוכה שהיא מסוככת כהלכתה וירא שמא ייבש הסכך או ישרו העלין ותהיה חמתה מרובה מצלתה, ופירס עליה סדין שלא תתייבש, או תחתיה שלא ישריו העלין, כיון שהסדין גורם שעל ידו צלתה מרובה מחמתה, פסולה; אבל אם לא כיון בפריסת הסדין אלא להגין מפני החמה והעלין, או לנאותה, כשרה ובלבד שיהא בתוך ארבע לסכך; ומיהו לכתחלה לא יעשה אלא אא"כ הוא ניכר לכל שמכוין כדי להגין או שהוא שרוי במים, שאז ניכר לכל שאינו שוטחו שם אלא לייבש.

תרל דיני דפנות הסוכה, ובו י"ג סעיפים

ד טבת

א כל הדברים כשרים לדפנות (וא"צ להעמידם דרך גדילתן) (טור), ואפילו חמתה מרובה מצלתה מחמת הדפנות, כשרה. הגה: מ"מ לא יעשה הדפנות מדבר שריחו רע (ר"ן), או דבר שמתייבש תוך ז' ולא יהא בו שיעור מחיצה (ר"ע). **ב** דפנות הסוכה, אם היו שתים זו אצל זו כמין ג"ם; עושה דופן שיש ברחבו יותר על טפח ומעמידו בפחות מג' לאחד מהדפנות, ויעמיד קנה (כנגד הכותל) (טור) כנגד אותו טפח, ויעשה לה צורת פתח שיעמיד קנה עליו ועל הטפח, וכשרה אף על פי שהקנה שעל גביהן אינו נוגע בהן. הגה: ואם הטפח והדופן מגיע לסכך, אין צריך קנה על גביהן (מרדכי הגה"מ פ"ר); ומה שנהגו בצורת הפתח עגולה הוא לנוי בעלמא (כ"כ המרדכי). **ג** היו לה שני דפנות זו כנגד זו וביניהם מפולש, עושה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו, ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחד משתי הדפנות, וכשרה; וגם בזה צריך לעשות צורת פתח, שיתן קנה מהפס על הדופן האחד; וי"א שאין זה צריך צורת פתח. הגה: אבל אם איכא דופן ז' בלא לבוד, א"צ כאן צורת הפתח עד סוף הכותל, הואיל ואיכא דופן ז' שהוא שיעור הכשר סוכה; וכל שכן שאין צריכים צורת הפתח כשהדופן שלימה; ומה שנהגו בצורת הפתח כשיש לה דפנות שלימות, אינו אלא לנוי בעלמא (ר"ן והמגיד פ"ד וכל בו וב"י בשם מרדכי). **ד** במה דברים אמורים, בעושה סוכתו במקום שאין דופן אמצעי כנגדה; אבל העושה סוכתו באמצע החצר, רחוק מדפנות החצר, אע"פ שאין לה אלא שתי דפנות זו כנגד זו, די לה בתיקון המתיר כשתי דפנות העשויות כמין גם. **ה** כשהכשירו בשתי דפנות העשויות כמין ג"ם בטפח וצורת פתח, אפילו אם יש בשתי הדפנות פתחים הרבה שאין בהם צורת פתח שכשתצרף כל הפרוץ יהיה מרובה על העומד, כשרה (רק שלא יהיו הפתחים בקרנות, כי המחיצות צריכין להיות מחוברים כמין ג"ם) (ר"ן); ובלבד שלא יהא בהם פירצה יתירה על י' אמות; ואם יש בה צורת פתח, אפילו ביותר מעשר. ולהרמב"ם, אפילו יש לה צורת פתח, אם יש לה פירצה יותר מעשר, פסולה אלא א"כ עומד מרובה על הפרוץ. הגה: ונהגו עכשיו לעשות מחיצות שלימות, כי אין הכל בקיאין בדין המחיצות (כל בו); ומי שאין לו כדי צרכו למחיצות, עדיף אז לעשות ג' מחיצות שלימות, מד' שאינן שלימות (מהרי"ל). **ו** נעץ ד' קונדסין, בין באמצע הגג בין על שפת הגג, וסיכך על גבן, פסולה; ויש מכשירין בנעץ על שפת הגג, משום דאמרינן: גוד אסיק מחיצתא. **ז** סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי (פירוש עץ כעין עמוד), או על גבי באר שיש לו פסין (פי' קרשי עץ סביבות הבאר לעשות רה"י), הרי זו סוכה כשרה לאותו שבת שבתוך החג בלבד, מתוך שלחי זה ופסין אלו מחיצות לענין שבת, נחשוב אותם כמחיצות לענין סוכה (ואין להתיר אלא במקום שלחי ופסין מתירין לענין שבת, דאז שייך מגו) (ר"ן).

ח סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין, בין שהיו נראים מבפנים ואין נראין מבחוץ, בין שהיו נראים מבחוץ ואין נראים מבפנים, כשרה; לא היו לה פצימין, פסולה, מפני שהיא סוכה העשויה כמבוי, שהרי אין לה אלא ב' צידי האכסדרה, ואמצע האכסדרה אין בו כותל, ושכנגדו אין לו פצימין (פצים פירוש לחי ומזוזה) (כל זה הוא לשון הרמב"ם, אבל אחרים חולקין; ולכן אין לעשות סוכה בכה"ג). ט היו דפנותיה גבוהים שבעה ומשהו והעמידם בפחות משלשה סמוך לארץ, כשרה, אפילו הגג גבוה הרבה ובלבד שיהא מכוון כנגדן; ואפילו אינו מכוון ממש, רק שהוא בתוך שלשה כנגדו, כשרה; ואם אינה גבוהה אלא עשרה טפחים, אפילו אין בדופן אלא ארבע ושני משהויין, כשרה, שמעמידה באמצע ואמרינן לבוד למעלה ולמטה, וחשוב כסתום; היו הדפנות גבוהות מן הארץ שלשה טפחים, פסולה. י העושה סוכתו בין האילנות, והאילנות דפנות לה; אם היו חזקים, או שקשר אותם וחיזק אותם עד שלא תהא הרוח מצויה מנידה אותם תמיד, ומילא בין האוירים בתבן ובקש כדי שלא תניד אותם הרוח, וקשר אותם, הרי זו כשרה; על כן אין נכון לעשות כל המחיצות מיריעות של פשתן בלא קנים, אע"פ שקשרן בטוב, זמנין דמינתקי ולאו אדעתיה והוי ליה מחיצה שאינה יכולה לעמוד בפני רוח מצויה; והרוצה לעשות בסדינים, טוב שיארוג במחיצות קנים בפחות משלשה. יא עושים מחיצה מבעלי חיים, שיקשור שם בהמה לדופן. יב יכול לעשות מחבירו דופן לסוכה, להכשירה; ואפילו בי"ט, ובלבד שלא ידע אותו שהועמד שם שבשביל מחיצה הועמד שם; אבל בחול, אפי' אם הוא יודע, שפיר דמי. הגה: ואפילו בי"ט אינו אסור אלא באותן ג' דפנות המתירים הסוכה; אבל בדופן רביעית, שרי (השגת הראב"ד והמגיד פ"ד דסוכה) וע"ל סימן שס"ב סעיף ה'. יג הסומך סוכתו על כרעי המטה והכרעים הם מחיצות, אם יש בה גובה י' טפחים מן המטה לסכך, כשרה; ואם לאו, פסולה. ואם סמך הסכך על עמודים והכרעים הם דפנות, אפילו אין גובה עשרה מהמטה עד הסכך, כשרה, כיון שיש י' טפחים מהארץ עד הסכך.

תרלא סוכה שחמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך, ובו י' סעיפים

א סוכה שחמתה וצלתה שוים מלמעלה, פסולה, לפי שהחמה מתפשטת בריחוקה ויהיה למטה חמתה מרובה מצלתה; אבל אם חמתה וצלתה שוים מלמטה, כשרה. ב אם ברוב ממנה צלתה מרובה שני משהויין, ובמיעוט ממנה חמתה מרובה משהו בעניין שכשנצרף יחד החמה והצל של כל הסוכה יהיה צלתה מרובה מחמתה משהו, כשרה. הגה: ויש מחמירין אם הסוכה גדולה ויש מקום ז' על ז' שחמתו מרובה, אע"פ שבצרוף כל הסוכה הוי הצל מרובה (ר"ן ספ"ק דסוכה). ג דרך הסיכוך להיות קל, כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים; היתה מעובה כמין בית, אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה, כשרה. ד היה כיסוי דק מאד שיש בה אויר הרבה, אלא שאין ג"ט במקום אחד, ובין הכל צלתה מרובה מחמתה, כשרה. ה היה הסיכוך מדובלל (פירוש מבולבל), והוא הסיכוך שיהיה מקצתו למעלה ומקצתו למטה, כשר, ובלבד שלא יהיה בין העולה והיורד ג' טפחים; ואם היה ברוחב זה העולה טפח או יותר, אע"פ שהוא גבוה מג' טפחים, רואין אותו כאילו ירד למטה ונגע בשפת זה היורד, והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד. הגה: דהיינו שיש באויר שבין התחתון טפח, שראוי להוריד העליון ואז כשרה אפילו חמתה מרובה, שיהא הצל מרובה כשהחמה באמצע הרקיע (ר"ן פרק הישן וב"י בשם הרמב"ם). ו קנים היוצאים לאחורי הסוכה, כגון שאחורי

דופן אמצעי בולטים קנים מן הסכך ויש בהם הכשר סוכה, וצלתה מרובה מחמתה וג' דפנות, כשרה, אע"פ שהדופן האמצעי לא נעשה בשבילם אלא בשביל עיקר הסוכה שהוא לפנים ממנו. ז וכן הקנים הבולטים מן הסכך לצד הפרוץ, ודופן אחד נמשך עמהם, כשר אע"פ שעשה דופן על הצדדין יתר על ז' והוה לן למימר הרי גלה דעתו לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות, ודופן אחר שנמשך עם הקנים של סכך אינו מן הסוכה אלא בפני עצמו עומד, ונמצא שאין לו אלא דופן אחד שהוא הדופן הנמשך, אפילו הכי כשרה. ח סככה בשפודין שהם פסולין לסכך בהם, ואין בהם ארבעה ואין מהם ארבעה במקום אחד, והניח בין שפוד לשפוד כמלא שפוד ונתן שם סכך כשר, פסול, שאי אפשר לצמצם שימלא כל האויר מסכך כשר, ונמצא הפסול מרובה; אבל אם העדיף סכך הכשר מעט על הפסול, או אם היה הפסול נתון שתי ונתן הכשר ערב, או איפכא, כשר, שאז מתמלא כל האויר מסכך כשר (ודוקא בסוכה גדולה, אבל בסוכה קטנה צריך להיות מן השפודים פחות מג' במקום אחד) (בית יוסף ומהר"א מפראג). ט בית המקרה בנסרים שאין עליהם מעזיבה (פירוש טיט וצרורות שמשימין עליהם) ובא להכשירו לשם סוכה, די בזה שיסיר כל המסמרים לשם עשיית סוכה, או שיטול מבין שני נסרים אחד ויתן סכך כשר במקומו וכולה כשרה, אפילו הנסרים רחבים ארבעה, ויש מי שאומר שצריך שלא יהיו הנסרים רחבים ארבעה. י סוכה שאין לה גג, כגון שהיו ראשי הדפנות דבוקות זו בזו כמין צריף, או שסמך ראש הדופן של סוכה לכותל, פסולה; ואם היה לה גג, אפילו טפח, או שהגביה הדופן הסמוך לכותל מן הקרקע טפח, הרי זו כשרה. הגה: וי"א שהטפח לא תהיה אויר, רק מן הדופן או הסכך (הרא"ש בשם ר"י ורמב"ם פ"ד) וצריך שיהיה בה ז' טפחים על ז' בגובה י' טפחים (טור). גם צריך שיהיו הדפנות לאחר שהם גבוהים עשרה עשויות מדבר שמסככין בהם, דהא הם הסכך (ר"ן ספ"ק דסוכה). ואם כל הדפנות מדבר שמסככין בהם, מותר לישן אפילו תחת הדפנות (ס"ה בפירוש רבינו ירוחם נ"ח ח"א).

תרלב דברים הפוסלים בסכך, ובו ד' סעיפים

א סכך פסול, פוסל באמצע בד' טפחים; אבל פחות מד', כשרה, ומותר לישן תחתיו מן הצד אינו פוסל אלא בד' אמות, אבל פחות מד' אמות, כשרה דאמרינן דופן עקומה, דהיינו לומר שאנו רואים כאלו הכותל נעקם ויחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל, ודבר זה הלכה למשה מסיני. הילכך בית שנפחת באמצע וסיכך במקום הפחת ונשאר מן התקרה סביב בין סכך כשר לכותלים פחות מארבע אמות, כשרה, ומיהו אין ישנים תחתיו כל זמן שיש בו ארבעה טפחים. בד"א, בסוכה גדולה שיש בה יותר על הסכך פסול ז' טפחים על ז' טפחים; אבל בסוכה קטנה, שאין בה אלא ז' על ז', בין באמצע בין מן הצד, בג"ט פסולה, בפחות מג' כשרה וישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור. ב אויר, בין בגדולה בין בקטנה שוים, דבין באמצע בין מן הצד בג"ט פסולה, בפחות מג' כשרה, ומצטרף להשלים הסוכה ואין ישנים תחתיו. הגה: ודוקא שהולך על פני כל הסוכה (ר' ירוחם נ"ח ח"א), או שיש בו כדי לעמוד בו ראשו ורובו; אבל בלא"ה מותר, דהא אין סוכה שאין בה נקבים (ר"ן ספ"ק). והא דסכך פסול בד', ואויר בג', היינו דוקא שהפסיק סוכה לשתים ולא נשאר שיעור הכשר סוכה עם דפנות במקום אחד; אבל אם נשאר שיעור סוכה במקום אחד, המקום ההוא כשר, ואף שמבחוץ אם מחובר לו מן הצדדים (טור). ג סכך פסול פחות מארבעה, ואויר אצלו

פחות משלשה, אין מצטרפים לפסול; הילכך אם אויר שלשה במקום אחד, אפילו מיעטו בסכך פסול, כשר; והני מילי בסוכה גדולה, אבל בקטנה שאין בה אלא שבעה על שבעה, אם יש בין שניהם שלשה טפחים מצטרפים לפסול. ד אם יש סכך פסול ב' טפחים, ועוד סכך פסול ב' טפחים, ואויר פחות משלשה מפסיק ביניהם, יש להסתפק אם שני הפסולים מצטרפין לפסול הסוכה.

תרלג דין גובה הסוכה, ובו י' סעיפים

א סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה, פסולה, בין שהיא גדולה בין שהיא קטנה, בין שמחיצות מגיעות לסכך בין שאינן מגיעות; אבל עשרים, כשרה אפילו כל סככה למעלה מעשרים, כיון שאין בחללה אלא עשרים. ב היתה גבוהה יותר מעשרים, והוצין (פי' ענפים קטנים עם העלין שלהם) יורדים למטה, אם צלתן מרובה מחמתן, כשרה; ואם לאו, פסולה. ג סוכה שחללה יותר מעשרים אמה, ותלה בה דברים נאים ועל ידי כן נתמעט חללה, לא הוי מיעוט; וכן אם מיעטה בכרים וכסתות, לא הוי מיעוט; ואפילו ביטלם. ד מיעטה בתבן וביטלו, הרי זה מיעוט; ואין צריך לומר עפר וביטלו; אבל סתם אינו מיעוט, אפי' בעפר, עד שיבטלנו בפה. ה היתה גבוה מעשרים ובנה בה איצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולה, ובה שיעור סוכה, כשרה כל הסוכה אפילו מהאצטבא והלאה. ו אם בנה האצטבא מן הצד, אם יש מן האצטבא עד כותל השני פחות מארבע אמות, כשרה על האצטבא דווקא; ואם לאו, פסולה. ז אם בנה האצטבא באמצע, אם יש ממנו לכותל לכל צד פחות מארבע אמות, כשרה על האצטבא אפילו אם גבוה יותר מעשרה; ואם יש בינה לכותל ארבע אמות, פסולה, אפילו האצטבא גבוהה עשרה. ח סוכה שאינה גבוהה עשרה טפחים, פסולה. ט היתה גבוהה מעשרה, והוצין יורדין לתוך עשרה, אפילו אם חמתן מרובה מצלתן, פסולה; אבל אם הנויין יורדין לתוך עשרה, אינם פוסלים. י היתה נמוכה מעשרה, וחקק בה להשלימה לעשרה ויש בחקק שיעור הכשר סוכה, אם אין בין חקק לכותל שלשה טפחים, כשרה; יש ביניהם ג' טפחים, פסולה.

תרלד שלא תהיה פחות מן שבעה על שבעה, ובו ד' סעיפים

א סוכה שאין בה שבעה על שבעה, פסולה; ולענין גודל, אין לה שיעור למעלה. ב אם היא עגולה, צריך שיהא בה כדי לרבע שבעה על שבעה. ג יש בה שבעה על שבעה, ונתן בה בגדים לנאותה וממעטים אותה משבעה על שבעה, פסולה. ד מי שהיה ראשו ורובו בסוכה, ושלחנו חוץ לסוכה ואכל, כאילו לא אכל בסוכה, אפילו אם היא סוכה גדולה, גזירה שמא ימשך אחר שלחנו.

תרלה דין סוכת גנב"ך ורקב"ש, ובו סעיף אחד

ה טבת

א סוכה, אע"פ שלא נעשית לשם מצוה, כשרה; והוא שתהיה עשויה לצל, כגון סוכת א"י, נשים, בהמה, כותיים, רועים, קייצים, בורגנין, שומרי שדות; אבל סוכה שנעשית מאליה, פסולה, לפי שלא נעשית לצל. לפיכך החוטט בגדיש ועשהו סוכה, אינה סוכה, שהרי לא עומד גדיש זה לצל (ומה שעושה אח"כ הוי תעשה ולא מן העשוי) (טור). לפיכך אם עשה בתחלה כשנתן שם הגדיש חלל טפח במשך שבעה לשם סוכה, וחטט בה אח"כ

והשלימה לעשרה, כשרה, שהרי נעשית סכך שלה לצל; ואם הגדיש גדול ולא הניח אלא חלל טפח במשך ז', ושוב חקק בה הרבה ועשה בה סוכה גדולה, אינה כשרה כולה ע"י משך שבעה שהניח תחלה; ואם חקק משני צדדים ד' אמות על השבעה, אף השבעה פסולה, דסכך פסול פוסל מן הצד בד' אמות. הגה: ואין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות; ואם עשה טפח סמוך לסכך, מותר לסכך קודם שיעשה שאר הדפנות, כמו בחוטט בגדיש. (הגהות מיימוני פ"ה).

תרלו דין סוכה ישנה, ובו ב' סעיפים

א סוכה ישנה, דהיינו שעשאה קודם שיכנסו שלשים יום שלפני החג, כשרה ובלבד שיחדש בה דבר עתה בגופה לשם החג, ואפילו בטפח על טפח סגי אם הוא במקום אחד; ואם החידוש על פני כולה, סגי אפילו כל דהו; ואם עשאה לשם החג, אפילו מתחלת השנה, כשרה בלא חדוש. ב יוצר כלי חרש שיש לו ב' סוכות זו לפנים מזו ועושה קדירותיו בפנימית ומוכרם בחיצונה, הפנימית אינו יוצא בה ידי סוכה כיון שהיא דירתו כל השנה אינו ניכר שדר בה לשם מצוה; והחיצונה יוצא בה, שהרי אינו דר בה כל השנה.

תרלז דין סוכה שאולה וגזולה, ובו ג' סעיפים

א מי שלא עשה סוכה, בין בשוגג בין במזיד, עושה סוכה בחולו של מועד אפילו בסוף יום שביעי, וכן יכול לצאת מסוכה זו ולישב באחרת. ב יוצאין בסוכה שאולה וכן יוצאין בשל שותפות. ג סוכה גזולה, כשרה. כיצד, אם תקף על חבירו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב בה, יצא, שאין הקרקע נגזלת. הגה: מיהו לכתחלה לא ישב אדם בסוכת חבירו שלא מדעתו, כ"ש אם דעתו לגזולה, וכן לא יעשה סוכה לכתחלה בקרקע של חבירו שלא מדעתו, וכן בקרקע שהיא של רבים (הגהות אשירי וא"ז); מיהו בדיעבד יצא. וכן לא יקצצו ישראל הסכך בעצמם, אלא יקנו אותם מעובדי כוכבים, דכל גזל אין עושין ממנו סוכה לכתחלה (מהרי"ל); ואם גזל עצים ועשה מהם סוכה, אף על פי שלא חיברן ולא שינה בהם כלום, יצא; תקנת חכמים, שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד; אבל אם גזל סוכה העשויה בראש הספינה או בראש העגלה, וישב בה, לא יצא. הגה: וה"ה אם ראובן בנה סוכה בקרקע שמעון, ושמעון תקף את ראובן וגזל סוכתו הבנויה בקרקע שלו, לא יצא בה ואין כאן תקנת השבים, הואיל ולא טרח בה ולא הוציא עליה הוצאות (הגהות אשירי פ"ב רסוכה).

תרלח סוכה ונויה אסורין כל שבעה, ובו ב' סעיפים

א עצי סוכה אסורים כל שמונת ימי החג, בין עצי דפנות בין עצי סכך (ואפילו קיסם לחצוץ בו שיניו אסור) (מהרי"ל), ואין ניאותין מהן לדבר אחר כל שמונת הימים, מפני שיום הז' כולו הסוכה מוקצה עד בין השמשות, והואיל והוקצה לבין השמשות של שביעי הוקצה לכל היום. הגה: ואפילו נפלה הסוכה, אסורים ולא מהני בה תנאי (טור); אבל עצים הסמוכים לסוכה, מותרים ועיין לעיל סימן תקי"ח סעיף ח'; ואם אחר שעשה השיעור הצריך מן הדפנות ונשלם הכשר סוכה הוסיף דופן, לא מיתסרא; אבל אם עשה ארבעתן סתם, כולן אסורות ומוקצות. הגה: וכל זה לא מיירי אלא בסוכה שישב בה פעם אחד, אבל אם הזמינה לסוכה ולא ישב בה, לא נאסרה, דהזמנה לאו מילתא היא (הגהות אשר"י פרק המביא).

כח כסלו

ב וכן אוכלים ומשקים שתולין בסוכה כדי לנאותה, אסור להסתפק מהם כל שמנה, אפילו נפלו (וביו"ט ושבת אסור לטלטלם דמוקצים הם); (טור) ואם התנה עליהם בשעת שתלאם ואמר: איני בודל מהן כל בין השמשות (של ח' ימים) (כ"י כשם א"ח), הרי זה מסתפק מהם בכל עת שירצה, שהרי לא הקצה אותם ולא חלה עליהם קדושת הסוכה ולא נחשבו כמותה; ודוקא שמתנה בזה הלשון, אבל אם אמר: אני מתנה עליהם לאוכלם כשיפלו, אינו כלום; ואם אמר: אני מתנה עליהם לאכלם אימתי שארצה, מהני, שגם בין השמשות בכלל. הגה: וצריך לעשות התנאי קודם בין השמשות הראשון (ד"ע כסברת א"ח שהביא הב"י, ולא כמהרי"ל). יש מן האחרונים שכתבו דבזמן הזה אין נוהגים להתנות (מהרי"ל), והכי נהוג בנויין התלוים בסכך; אבל בנויין שנותנים בדפנות, כגון סדינים המצויירים, נוהגין לטלטלם מפני הגשמים אפילו בלא תנאי, משום דיש אומרים דאין איסור אפילו בדפנות עצמן, כ"ש בנויין. ומ"מ טוב להתנות עליהם (ד"מ). אם סכך בהדס או תלה בסוכה אתרוג לנוי, מותר להריח בו, דלא הוקצה מריח, רק שלא יגע בו, דאסור בטלטול; ויש אוסרים בהדס (ר"ן ס"פ לולב הגזול) כדלקמן סימן תרנ"ג.

תרלט דיני ישיבת סוכה, ובו ח' סעיפים

א כיצד מצות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה (וישן ומטייל) (טור) ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע. כיצד, כלים הנאים ומצעות הנאות, בסוכה; וכלי שתיה, כגון אשישות וכוסות, בסוכה; אבל כלי אכילה (לאחר האכילה) (טור), כגון קדירות וקערות, חוץ לסוכה; המנורה, בסוכה; ואם היתה סוכה קטנה, מניחה חוץ לסוכה. הגה: ואל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה, כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו (ב"י כשם א"ח).
ב אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל שבעה, בין ביום בין בלילה, ואין ישנים חוץ לסוכה אפי' שינת עראי; אבל מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה. וכמה אכילת עראי, כביצה מפת; ומותר לשתות מים ויין ולאכול פירות (ואפי' קבע עלייהו) (ד"ע) חוץ לסוכה; ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפי' מים, הרי זה משובח; ותבשיל העשוי מחמשת מינים, אם קובע עליו חשיב קבע וצריך סוכה. הגה: ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, י"א משום צנה, דיש צער לישן במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן); ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו, איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור; וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. **ג** אכילה בסוכה בליל י"ט הראשון, חובה; אפי' אכל כזית פת יצא י"ח; מכאן ואילך רשות; רצה לאכול סעודה, סועד בסוכה; רצה אינו אוכל כל ז' אלא פירות וקליות חוץ לסוכה אוכל כדין אכילת מצה בפסח. הגה: ולא יאכל בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה (ב"י בשם א"ח), ויאכל קודם חצות לילה (מהרי"ו ומהרי"ל); ולא יאכל ביום מחצות ואילך, כדי שיאכל בסוכה לתאבון (מהרי"ל), דומיא דאכילת מצה. **ד** כל שבעת הימים קורא (ולומד) בתוך הסוכה, וכשמבין ומדקדק במה שיקרא (וילמוד, יכול ללמוד) חוץ לסוכה כדי שתהא דעתו מיושבת עליו. המתפלל, רצה מתפלל בסוכה או חוץ לסוכה. **ה** ירדו גשמים, הרי זה נכנס לתוך הבית; מאימתי מותר לפנות, משירדו לתוך הסוכה טפות שאם יפלו לתוך התבשיל יפסל אפילו תבשיל של פול. הגה:

ואפילו אין תבשיל לפניו (סמ"ג והגהות אשיר"י). ומי שאינו בקי בזה השיעור, ישער אם ירדו כ"כ גשמים לבית אם היה יוצא, יצא מסוכתו ג"כ (א"ז והגהות אשיר"י פרק הישן ומרדכי פ"ב מיימוני פ"ו ומהרי"ל); וכל זה דווקא בשאר ימים או לילות של סוכות, אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדין (טור ור"ן והרא"ש), ויקדש בסוכה (כרי) שיאמר זמן על הסוכה (ת"ה סי' צ"ה). **ו היה אוכל בסוכה וירדו גשמים, והלך לביתו ופסקו הגשמים, אין מחייבין אותו לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו. ז היה ישן וירדו גשמים בלילה ונכנס לתוך הבית, ופסקו הגשמים, אין מטריחין אותו לחזור לסוכה כל אותה הלילה, אלא ישן בביתו עד שיעלה עמוד השחר.** הגה: ויעור משנתו (טור). מי שהוא ישן בסוכה וירדו גשמים, אין צריך לשער בכדי שיתקלקל התבשיל, דבגשמים מועטים הוי צער לישן שם ויוכל לצאת (מהרי"ו); וכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם, אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות (הגה"מ פ"ו); וכשיוצא מן הסוכה מכח הגשמים, אל יבעט ויצא, אלא יצא כנכנע כעבד שמרוג כוס לרבו ושפכו על פניו. (מהרי"ל). **ח נהגו שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה** (והכי נהוג).

תרמ מי הם הפטורים מישיבת סוכה, ובו י' סעיפים

א נשים, ועבדים, וקטנים פטורים מן הסוכה; טומטום ואנדרוגינוס, חייבים מספק; וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין, חייב. ב קטן שאינו צריך לאמו, שהוא כבן חמש, כבן שש, חייב בסוכה מדברי סופרים, כדי לחנכו במצות. ג חולים ומשמשיהן פטורים מן הסוכה; ולא חולה שיש בו סכנה, אלא אפילו חש בראשו, חש בעיניו; ויש מי שאומר שאין המשמשים פטורים אלא בשעה שהחולה צריך להם (ומי שמקיז דם חייב בסוכה) (א"ז והגהות אשיר"י פ' הישן). **ד מצטער פטור מן הסוכה, הוא ולא משמשיו** (אבל בלילה ראשונה אפי' מצטער חייב לאכול שם כזית) (כל בו); **איזהו מצטער, זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח, או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם, או מפני הריח; ודוקא שבא לו הצער במקרה, אחר שעשה שם הסוכה, אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחלה במקום הריח או הרוח ולומר: מצטער אני.** הגה: ואם עשאה מתחלה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שא"א לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפי' בדברים שלא מצטער בהם, דלא הויא כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו (מרדכי פרק הישן). מי שכבו לו הנרות בסוכה, בשבת, ויש לו נר בביתו, מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר, וא"צ לילך לסוכת חבירו שיש שם נר, אם יש טורח גדול בדבר (ת"ה סי' נ"ג ופסקיו סי' נ"ה); ואם בא רוח לכבות הנרות בסוכה, מותר לפרוס סדין או בגד מן הצד, אבל לא תחת הסכך (א"ז). מי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו, לא מקרי מצטער, וחייב לישן שם אע"ג דצריך לכפוף ידיו ורגליו (ת"ה סימן צ"ב), ולא יוכל אדם לומר: מצטער אני, אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו (טור); ואין המצטער פטור אלא אם ינצל עצמו מן הצער, אבל בלא"ה חייב לישב בסוכה אע"ג דמצטער. (מרדכי פרק הישן). **ה אבל חייב בסוכה. ו חתן ושושבינים וכל בני החופה פטורים מן הסוכה כל ז' ימי המשתה.** (וסעודת ברית מילה וכן הסעודה שאוכלין אצל היולדת חייבין בסוכה) (מהרי"ק שורש קע"ט). **ז שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה, בין ביום ובין בלילה.** (וע"ל סי' ל"ח). **ח הולכי דרכים ביום, פטורים מן הסוכה ביום, וחייבים בלילה; הולכי דרכים בלילה, פטורים בלילה, וחייבים ביום.** הגה: ודוקא כשיוכלו למצוא סוכה, אבל אם אינם מוצאים סוכה יוכל לילך לדרכו, אף שלא ישבו בה לא יום ולא

לילה, כשאר ימות השנה שאינו מניח דרכו משום ביתו (ר"ן פרק הישן); ואע"פ שאינו הולך רק ביום, פטור אף בלילה, דאין לעשות לו שם דירה. וההולכים לכפרים לתבוע חובותיהם, ואין להם סוכה באותן הכפרים, יחמירו על עצמן לשוב לבתיהם בכל לילה לאכול בסוכה, ואע"ג דיש להקל מ"מ המחמיר תבא עליו ברכה. (ב"י בשם אורחות חיים). **ט שומרי העיר ביום, פטורים ביום וחייבים בלילה; שומרי העיר בלילה, פטורים בלילה וחייבים ביום. י שומרי גנות ופרדסים, פטורים בין ביום ובין בלילה, שאם יעשה השומר סוכה ידע הגנב שיש לשומר מקום קבוע ויבא ויגנוב ממקום אחר; לפיכך אם היה שומר כרי של תבואה, שיכול לשמור כולה ממקום אחד, חייב לעשות סוכה במקום ששומרו.** הגה: והעושין יין אצל העובד כוכבים בסוכות, פטורים בין ביום בין בלילה, דצריכים לשמור שלא יגעו העובדי כוכבים (הג"מ פ"ד בשם סמ"ק וכל בו); ואם הוא בענין שאין צריכים שימור, חייבין.

תרמא שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה, ובו סעיף אחד

א העושה סוכה, בין לעצמו בין לאחר, אינו מברך על עשייתה אבל שהחיינו היה ראוי לברך כשעושה אותה לעצמו, אלא שאנו סומכים על זמן שאנו אומרים על הכוס של קידוש. הגה: ואם לא אכל לילה ראשונה בסוכה, אע"פ שבירך זמן בביתו, כשאוכל בסוכה צריך לברך זמן משום הסוכה; ואם בירך זמן בשעת עשייה, סגי ליה. (ר"ן פרק לולב וערבה).

תרמב אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת לענין ברכת מעין שבע, ובו סעיף אחד

א אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת, אומרים בערבית ברכה אחת מעין שבע וחותם בה בשבת בלבד.

תרמג סדר הקידוש, ובו ג' סעיפים

ו טבת

א סדר הקידוש: יין, קידוש וסוכה ואח"כ זמן, לפי שהזמן חוזר על קידוש היום ועל מצות סוכה. ב להרמב"ם, מקדש מעומד ומברך: לישב בסוכה, ויושב, ואח"כ מברך זמן (ואין נוהגים כן, אלא מקדשין מיושב וכן דעת הרא"ש). **ג בשאר ימים מברך על הסוכה קודם ברכת המוציא; ונוהגים לברך על הסוכה אחר ברכת המוציא, קודם שיטעום.** הגה: הכי נוהגין בחול, אבל בשבת ויום טוב שיש בהן קידוש, מברך לאחר קידוש (מהרי"ו); ואם קידש בבית ואוכל בסוכה, או איפכא, עיין לעיל סימן רע"ג סעיף ב'.

תרמד סדר הלל כל ימי החג, ובו ב' סעיפים

א שחרית, אחר חזרת תפלה, נוטלין הלולב ומברכין: על נטילת לולב, ושהחיינו; וגומרים ההלל; וכן כל שמונת ימי החג. ומברכים: לגמור את ההלל, בין צבור בין יחיד, ואין מפסיקין בו אלא כדרך שאמרו בקריאת שמע: באמצע, שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד; בין הפרקים, שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם; ואם פסק באמצע, ושהה אפי' כדי לגמור את כולו, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. ב בהלל אפילו עשרה קורין כאחד.

ש"פ **כח כסלו**

ש"מ **ו טבת**

או"ח הלכות סוכה סימן תרמה

הלכות לולב

תרמה דיני לולב, ובו ט' סעיפים

א **לולב שנפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החריות, כשר, אפי' לא אגדו.** הגה: ומ"מ מצוה מן המובחר בלולב שאין עליו פרודות לגמרי (המגיר ור"ן פרק לולב הגזול).

ב **נפרצו עליו, והוא שידלדלו משדרו של לולב כעלי החריות,** (דהיינו שאינן עולים עם השדרה אלא תלויין למטה) (המגיר פ"ח) **פסול.** הגה: וכ"ש אם נפרצו ונעקרו למטה מן השדרה, דפסול אפי' אגדן (טור ור"ן פרק לולב הגזול), וכן אם נתקשו העלין כעץ ואין יכולין לחברן אל השדרה, פסול (טור וב"י). וכל זה ברוב עלין, אבל אם מיעוט עלין נעשו כך ושאר עלין נשארו ועדיין הלולב נשאר מכוסה בעלין, כשר (ר"ן פרק לולב הגזול). **ג** **בריית עלין של לולב כך היא: כשהם גדלים, גדלים שנים שנים ודבוקים מגבן, וגב של שני עלין הוא הנקרא תיומת; נחלקה התיומת** (ברוב העלין) (טור וב"י), **פסולה; היו עליו אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה תיומת, או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצד השני ערום בלא עלין, פסול.** הגה: ויש מפרשים לומר דאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה עד השדרה, מקרי נחלקה התיומת ופסול; והכי נוהגין (ת"ה סי' צ"ז). מיהו לכתחלה, ומצוה מן המובחר, נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל כי יש מחמירין אפילו בנחלק קצת; ואם אותו העלה אינו כפול מתחלת ברייתו, פסול (כל בו). **ד** **לא היו עליו זה על גב זה כדרך כל הלולבין, אלא זה תחת זה, אם ראש זה מגיע לעיקר של מעלה ממנו עד שנמצא כל שדרו של לולב מכוסה בעלין, כשר; ואם אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה, או שאין לו הרבה עלין זה על זה אלא מכל צד יוצא אחד למטה סמוך לעיקרו ועולה על ראשו, פסול.** **ה** **לולב שיבשו רוב עליו** (או שדרתו) (טור), **פסול; ושיעור היבשות משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו.** הגה: וי"א דלא מקרי יבש אלא כשנתפרך בצפורן מחמת יבשותו (טור בשם התוספות), וכן נוהגין במדינות אלו שאין לולבין מצויין (הגהות מיימוני פרק ז'). **ו** **נקטם ראשו, דהיינו שנקטמו רוב העלין העליונים, פסול.** הגה: ואם נקטם העלה העליון האמצעי שעל השדרה, פסול (המגיד ור"ן פ' לולב הגזול); ודוקא דאיכא אחר, אבל ליכא אחר, מברכים עליו. (מרדכי פ"ג ומנהגים). **ז** **נסדק, אם נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שיראו כשנים, פסול.** הגה: ואפילו לא נחלקה התיומה העליונה בענין שיפסל הלולב מכח נחלקה התיומת. **ח** **יש לו כמין קוצים בשדרתו, או שנצמת ונכווץ, או שהוא עקום לפניו שהרי שדרו כגב בעל חטוטרת, פסול; וכן אם נעקם לאחד מצדדיו, פסול; אבל אם נעקם לאחוריו, כשר, שזו היא ברייתו.** **ט** **אם כפוף בראשו, פסול; ודוקא כששדרתו כפופה, אבל עליו כפופים בראשו כמו שדרך להיות הרבה לולבים, כשר.**

תרמו דיני הדס, ובו י"א סעיפים

א **הדס שנקטם ראשו, כשר; נשרו רוב עליו, אם נשתיירו שלשה עלין בקן אחד, כשר.**

ב **היו ענביו מרובות מעליו, אם ירוקות, כשר; ואם אדומות או שחורות, פסול; ואם מיעטן, כשר; ואין ממעטים אותם בי"ט, לפי שהוא כמתקן; עבר וליקטן, או שליקטן אחד אחד לאכילה, הרי זה כשר.** (ומיום ראשון ואילך, כשר בכל ענין) (ב"י בשם א"ח).

כט כסלו

ג ענף עץ עבות האמור בתורה, הוא ההדס שעליו חופין את עצו; כגון שלשה עלין או יותר, בגבעול אחד; אבל אם היו שני העלים בשוה, זה כנגד זה, והעלה השלישי למעלה מהם, אין זה עבות אבל נקרא: הדס שוטה. הגה: ופסול אפי' בשעת הדחק; ואיכא מאן דאמר בגמרא דכשר; וע"כ נוהגין באלו המדינות לכתחלה לצאת באלו ההדסים המובאים ואין ג' עלין בגבעול אחד; ויש מי שכתב דההדסים שלנו אין נקראים הדס שוטה, הואיל והם שנים על גב שנים ואינן כהדס שוטה המוזכר בגמרא; ולכן נהגו להקל כמו שכתב מהר"י קלון ומהר"י איסרלן ז"ל בתשובותיהם. ד יצאו הרבה בקן אחד ונשרו מהם עד שלא נשארו אלא שלשה בקן אחד, כשר, אפילו נשרו רובם כגון שהיו שבעה ונשרו מהם ארבעה ונשארו שלשה. ה למצוה בעינן כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות, ולעיכובא ברובו (ואפילו אינו בראשו) (טור). ו יבשו עליו, פסול; כמשו, כשר. ז שיעור היבשות, אפילו אם נפרך בצפורן, אם עדיין ירוקים הם, כשר; ואינם נקראים יבשים, אלא כשילבינו פניהם. ח יבשו רוב עליו ונשתייר בראש כל בד מהג' בדין קן אחד ובו ג' עלין לחין, כשר; ויש מפרשים שאפילו אם מהג' שבאחד קינא יבשו שנים, ולא נשאר כי אם אחד לח, כשר, והוא שיהיה העלה שהוא מורכב על שניהם. ט אם אותם עלים שלא יבשו הם כמושין, יש פוסלין ויש מכשירין. י נקטם ראשו, כשר, אפי' לא עלתה בו תמרה; וה"ה ליבש ראשו, ויש פוסלין בנקטם ראשו. הגה: וטוב להחמיר במקום שאפשר באחר (המגיד), ולא מקרי נקטם אלא אם נקטמו העצים (ר"ן). יא אם אין לו אלא הדס שענביו מרובים מעליו, בי"ט, נוטלו ואינו מברך עליו.

תרמז דיני ערבה, ובו ב' סעיפים

א ערבי נחל האמור בתורה, הוא מין ידוע הנקרא כן; עלה שלו משוך כנחל, ופיו חלק, וקנה שלו אדום (ואפי' בעודו ירוק, כשר) (ב"י); ורוב מין זה גדל על הנחלים, לכך נקראו ערבי נחל, ואפילו היה גדל במדבר או בהרים, כשר; ויש מין אחד דומה לערבה, אלא שעלה שלו עגול ופיו דומה למסר (פירוש מגרה סיג"ה בלע"ז) וקנה שלו אינו אדום, וזהו הנקרא: צפצפה, והיא פסולה; ויש מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו כמסר, אלא יש בו חלמים קטנים עד מאד כמו פי מגל קטן, וזה כשר. ב ערבה שיבשה או שנשרו רוב עליה או שנקטם ראשה, פסולה; אבל כמושה או שנשרו מקצת עליה, כשרה; והרמב"ם מכשיר בנקטם ראשה.

תרמח דברים הפסולים באתרוג, ובו כ"ב סעיפים

א אתרוג היבש, פסול; ושיעור היבשות, כשאינו מוציא שום ליחה, ויבדק ע"י שיעבור בו מחט ובו חוט, ואם יש בו ליחה יראה בחוט (ואתרוג שהוא משנה שעברה, ודאי יבש הוא ופסול) (תה"ד מהרי"ל סימן ה'). ב אתרוג שניקב נקב מפולש כל שהוא, פסול; ושאינו מפולש, אם היה כאיסר, פסול; ואם חסר כל שהוא, פסול. וי"א דגם בנקב מפולש בעינן חסרון משהו; ושאינו מפולש, בחסרון כאיסר. הגה: ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן על ידי קוצים, אע"פ שיש בהם חסרון, שזהו דרך גדילתן (תה"ד סי' צ"ט); מיהו אם רואה שאין העור והבשר קיים תוך הנקב, פסול לסברא הראשונה אע"פ שאינו מפולש; ובשעת הדחק יש להקל כסברא האחרונה, להכשיר חסרון שאינו כאיסר ואינו נקב מפולש (רעת עצמו). ג מפולש, יש מפרשים כפשוטו, דהיינו שניקב מצד זה לצד זה; ויש מפרשים שכיון שניקב עד חדרי הזרע

שהגרעינים בתוכו, מקרי מפולש. ד אתרוג שנימוח כל בשרו בפנים, וקליפתו החיצונה קיימת וחדרי הזרע קיימים בפנים, כשר; ויש פוסלים. ה נסדק כולו מראשו לסופו, אפי' אינו חסר כלום, פסול; אבל נשאר בו שיור למעלה ולמטה, אפי' כל שהוא, כשר; ויש מי שאומר דדוקא מלמטה, אבל בחוטמו אפי' כל שהוא, פסול. הגה: ויש מחמירים לפסול בנסדק רובו; וכל שלא נסדק רוב קליפתו העבה לא מקרי נסדק (רבינו נסים). ו נקלף הקליפה החיצונה שלו, שאינו מחסרו אלא נשאר ירוק כמות שהואברייתו, אם נקלף כולו, פסול; אם נשאר ממנו כל שהוא, כשר; ויש אומרים שצריך שישתייר כסלע. ז ניטל דדו, והוא הראש הקטן ששושנתו בו, פסול. הגה: ויש מחמירין אם נטלה השושנתא, דהיינו שאנו קורין פיטמא (ר"ן), וטוב להחמיר במקום שאפשר, מיהו לענין דינא אין לפסול אא"כ ניטל הדד, דהיינו העץ שראש הפיטמא עליו; והראש נקרא: שושנתא (המגיר); וכל זה דוקא שניטלה, אבל אם לא היה לו דד מעולם, כשר, וכן רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (הרא"ש). ח ניטל העץ, שהוא תלוי בו באילן, מעיקר האתרוג, ונשאר מקומו גומא, פסול. הגה: ואם ינטל קצת העץ ונשאר עובי כל שהוא שכל רוחב הגומא מכוסה, כשר (טור). ט עלתה חזזית (פי' תרגום או ילפת או חזזן) עליו, אם בשנים או בשלשה מקומות, פסול; ואם במקום אחד, אם עלה על רובו, פסול; ואם על חוטמו, אפי' כל שהוא, פסול. וחוטמו היינו ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו. י י"א דהא דבב' ובג' מקומות פסול, היינו דוקא כשנתפשט הנימור ברובו אף על פי שבשטח החברבורות הוא מיעוט; אבל במיעוטו, כגון שכולם מצד אחד של אתרוג, כשר. ויש פוסלים אפי' במיעוטו של צד אחד. יא אם הוא מחצה על מחצה במקום אחד, יש מכשירין ויש פוסלים. יב מחוטמו ואילך, דהיינו ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא, פוסל חזזית וכל שינוי מראה בכל שהוא; ויש מי שאומר דה"ה דיבש פוסל שם בכל שהוא. יג חזזית הוא כמו אבעבועות, ויש בו ממש שמקומו ניכר במישוש שהוא גבוה מאתרוג. הגה: ולכן יש להכשיר אותו חזזית שקורין בל"א מו"ל, לפי שאינן גבוהים משאר האתרוג (מהרי"ל); ויש מי שכתב דיש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג, מאחר דרגילים להיות הרבה כך (ת"ה סי' צ"ט). יד אם עלתה בו חזזית בענין שפסול, או שהוא מנומר, אם כשקולפו חוזר למראה האתרוג, כשר (לאחר שנקלף ולא חסר כלום). טו נפל עליו מים, בתלוש, ותפח או סרח; או שהוא כבוש בחומץ או מבושל; או מנומר, פסול. טז אם הוא שחור או לבן במקום אחד, פוסל ברובו; בשנים או בשלשה מקומות, דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו. יז מקום שהאתרוגים שלהם כעין שחורות מעט, כשרים; ואם היו שחורים ביותר כאדם כושי, הרי זה פסול בכל מקום. יח העגול ככדור, פסול. יט גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת, פסול; עשאו כמו ברייתו, אע"פ שעשאו דפין דפין, כשר. כ התיום, דהיינו שגדל שנים דבוקים זה בזה, כשר. כא הירוק שדומה לעשבי השדה, פסול, אא"כ חוזר למראה אתרוג כשמשהין אותו. כב שיעור אתרוג, קטן פחות מכביצה, פסול; אבל אם כביצה, אפילו אם הוא בוסר שעדיין לא נגמר פריו, כשר; ואם היה גדול כל שהוא, כשר.

תרמט דברים הפוסלים בארבעה מינים, ובו ו' סעיפים

ז טבת

א כל ארבעה המינים פסולים בגזול ובגנוב, בין לפני יאוש בין לאחר יאוש; אבל גזול וקנאו בלא סיוע המצוה, כגון גזל לולב ושיפהו, כשר, דקנייה בשינוי מעשה ומיהו לא יברך עליו; ויש מי שאומר דלא נפסל גזול וגנוב אלא לגנב ולגזלן עצמו, אבל

לאחרים כשר בשאר הימים, חוץ מיום ראשון. הגה: ומשום זה יש ליזהר שלא יקצץ הישראל בעצמו אחד מארבעה מינים שבלולב לצורך לולבו, דקרקע אינה נגזלת, וסתם כותים גוזלי קרקע הם ויבא בגזילה לידו, אלא יקצצנו כותי ויקנה מהם (תשובת הרשב"א סי' תתצ"ב הגהות אשיר"י ס"פ לולב הגזול); ואין חילוק בזה בין ארץ ישראל או חוצה לארץ (א"ז); לולב שאגדו כותי ועשאו, כשר כמו סוכת כותי. (מרדכי הל' קטנות). **ב וכן שאול ביום ראשון, משום דבעינן לכם** (ויקרא כג, מ) הגה: והמודר הנאה מלולב של חבירו או מלולבו של עצמו, אינו יוצא בו ביום א', דלא הוי שלכם. (תשובת רשב"א סימן תשמ"ו ותשמ"ז). **ג וכן של עיר הנדחת ושל אשרה של ישראל, פסול; אבל של עבודת כוכבים, לכתחילה לא יטול ואם נטל יצא מיום ראשון ואילך, דלא בעינן לכם.** (ויקרא כג, מ). הגה: ודוקא שלא נתכוון לזכות בו, אבל אם נתכוון לזכות בו ה"ל של ישראל דאינו יוצא בו; ודוקא קודם שנתבטל, אבל אם נתבטל ביד כותי, אפי' מכוון לזכות בו אח"כ, יצא בדיעבד (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג ור"ן) ועיין לעיל סי' תקפ"ו. **ד גנות הצעירים של עובדי כוכבים, וכיוצא בהם מבתי שמשיהם, מותר ליטול משם לולב או שאר מינים למצוה** (ואפי' האילן נטוע לפני עבודי כוכבי', כל זמן שאין עובדין האילן) (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג). **ה כל אלו שאמרנו שהם פסולין מפני מומין שביארנו, או מפני גזל וגניבה, ביום טוב הראשון בלבד; אבל בשאר ימים, הכל כשר.** הגה: ויש פוסלין בגזול כל ז' ימים, והכי נהוג, אבל שאול יוצא בו (טור והמגיד בשם פוסקים); ומותר ליטול לולב של חבירו בלא דעת חבירו, בשאר ימים, דניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בממונו, והוי כשאול (תה"ד סי' ק' ופסקיו סי' קנ"ט). וחסר כשר בשאר ימים (טור); וניטל פטמתו או עוקצו, דינו כחסר וכשר מיום ראשון ואילך (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג); מיהו אם נקבוהו עכברים לא יטלנו אף בשאר הימים, משום מאוס (כל בו), עד שיסיר ניקור העכברים; אבל אם היה יבש או מנומר שפסול כל שבעת ימים, אף אם חתך היבשות או הנמור פסול כל שבעה, הואיל ובא מכח פסול (הגהות אשיר"י פ' לולב הגזול). ומותר לכתחלה להתנות על אתרוג שיהיה כולו ליום ראשון, ושאינו בודל ממנו כל בין השמשות של ליל שני ואילך, ומותר אז לכתחלה לאכול ממנו מיום שני ואילך, ולצאת ידי מצוה עם הנשאר (ב"י בשם הרא"ש), אלא שאין אנו בקיאין בתנאים, כדלעיל בסוף סימן תרל"ח בהג"ה; **והפיסול שהוא משום עבודת כוכבי', או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה, או מפני שאינם מינם, או שהם חסרים השיעור, בין בי"ט ראשון בין בשאר ימים, פסול.** (וחזזית פוסלת כל שבעת הימים) (רבינו ירוחם נ"ח ח"ג ור"ן פ' לולב הגזול). **והעושים שני י"ט, פסולי ראשון נוטלין בשני, אבל ברוכי לא מברכינן.** ואם יש לחבירו לולב ואתרוג כשר, יברך על של חבירו, מדעתו) (ד"ע). **ו בשעת הדחק, שאין נמצא כשר, כל הפסולים נוטלין ואין מברכין.** הגה: ויש מכשירין לולב יבש, אפי' לברך עליו (רמב"ם פ"ח המגיד); וכן נוהגין לברך על לולבין יבשים, אפי' בדאיכא אחרים לחים (אגור); אבל בשאר מינים אין לנהוג הכי; ויש מקילין אפילו בהדס יבש (הגהות מיימוני ומרדכי), ויש לסמוך עלייהו בשעת הדחק; ואע"ג דחסר כשר בשאר ימים, אין לחתוך אתרוג לב' או ג' חלקים ולחלקו ולצאת בו, אפי' בשעת הדחק; דדוקא חסר ונשאר העיקר קיים, כשר, אבל כי האי גוונא מקרי חתיכת אתרוג ולא אתרוג (ר"ן ופסקי מהרא"י סימן נ"ב); וכל זה לענין לברך עליו, אבל בלא ברכה יכול ליטול כל הפסולין ולא יברך עליהם (טור).

תרנ שיעור הדס וערבה, ובו ב' סעיפים

א שיעור הדס וערבה, ג' טפחים; ושדרו של לולב ד' טפחים, כדי שיהא שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפח, באמה בת ה' טפחים עשה אותה ו', צא מהם ג' להדס, נמצא שיעור הדס וערבה טפחיים ומחצה, שהם י' גודלים; ושיעור שדרו של לולב י"ג גודלים ושליש גודל;

ויש מי שאומר ששיעור שדרו של לולב י"ד גודלים; וי"א ששיעור הדס וערבה י"ב גודלים, ושדרו של לולב י"ו גודלים (וכן נוהגין לכתחילה). ב אין להם שיעור למעלה. ויש מי שאומר שאפילו הוסיף באורך ההדס והערבה כמה צריך שיצא שדרו של לולב למעלה מהם, טפח.

תרנא נטילת הלולב וברכתו, ובו ט"ו סעיפים

א מצות ד' מינים שיטול כל אחד לולב אחד וב' ערבות וג' הדסים (ובמקום הדחק דליכא הדס כשר, סגי ליה בחד דלא קטום) (ב"י סי' תרמ"ו בשם א"ח); ומצוה לאגדם בקשר גמור, דהיינו ב' קשרים זה על זה, משום נוי; ויכול לאגדם במין אחד, ואם נשרו מהעלין בתוך האגודה בענין שמפסיק, אין לחוש (דמין במינו אינו חוצץ; אבל שלא במינו, חוצץ; על כן יזהר ליקח החוט שרגיל להיות סביב ההדס) (מהרי"ל); ואם לא אגדו מבעוד יום, או שהותר אגודו, אי אפשר לאגדו בי"ט בקשר גמור, אלא אוגדו בעניבה. הגה: יש מי שכתבו לעשות הקשר בדרך אחר, שכורכין סביבות ג' מינים אלו ותוחבין ראש הכרך תוך העגול הכרוך (טור), וכן נוהגין. ויש לקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה (מהרי"ן), וישפיל ההדס והערבה תוך אגוד הלולב, כדי שיטול כל ג' מינים בידו בשעת ברכה (מהרי"ל). ויש שכתבו לעשות בלולב ג' קשרים, וכן נוהגין (מרדכי פרק לולב הגזול). ב יטול האגודה בידו הימנית, ראשיהם למעלה ועיקריהם למטה, והאתרוג בשמאלית. ג אטר נוטל לולב בימין כל אדם, ואתרוג בשמאל כל אדם; דבתר ימין ושמאל דעלמא אזלינן, ולא בתר ימין ושמאל דידיה. הגה: וי"א דאזלינן בתר ימין דידיה, ויש ליטול הלולב בימין דידיה והאתרוג בשמאל דידיה (הרא"ש ורבינו ירוחם ומהרי"ו), וכן נהגו, וכן עיקר; ואם היפך, יצא (מהרי"ל ומנהגים). ושולט בב' ידיו נוטל הלולב בימין, ואתרוג בשמאל, ככל אדם (כל בו). ד אדם שאין לו יד, נוטל לולב בזרוע; וכן האתרוג. ה יברך על נטילת לולב, ושהחיינו, קודם שיטול האתרוג, כדי שיברך עובר לעשייתו; או יהפוך האתרוג עד שיברך. הגה: ויברך מעומד (מהרי"ל וכל בו). ולא יברך רק פעם אחת ביום, אע"פ שנטלו כמה פעמים (מהרי"ו). ו לא יברך שהחיינו בשעת עשיית לולב, אלא בשעת נטילתו. ז אם עשה בית יד ונתן בו הלולב ונטלו, שפיר דמי, דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, ובלבד שיהא דרך כבוד; אבל אם אינו דרך כבוד, כגון שנתן הלולב בכלי, ונטלו, לא יצא; ואם כרך עליו סודר, ונטלו או שכרך סודר על ידו, ונטלו, י"א דלא יצא. הגה: ונהגו להחמיר להסיר התפילין (מהרי"ל) וטבעות מידם, אבל מדינא אין לחוש הואיל ואין כל היד מכוסה בהן (אגודה פ' מקום שנהגו). ח ינענע בשעה שמברך. וכן ינענע בהודו לה', פעם אחת (ומנענעים בכל הודו שיאמרו) (טור והרא"ש); ובהודו לה' שבסוף, שכופלים אותו שליח ציבור והצבור, מנענעין שני פעמים; וכן באנא ה' הושיעה נא מנענע שני פעמים, לפי שכופלים אותו. הגה: וי"א שהש"צ מנענע ג"כ כשיאמר: יאמר נא ישראל כו', אבל לא ביאמרו נא, וכן נהגו (הגהות אשיר"י פ' לולב הגזול ומהרי"ל ומנהגים). ט הנענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו והלאה וינענע שם ג' פעמים בהולכה וג' פעמים בהובאה, (טורף הלולב ומכסכס העלין בכל ניענוע) (ר"ן פ' לולב הגזול), ואח"כ מטה ידו לצד אחר ועושה כן; וכן לכל צד מארבע צדדין ומעלה ומטה; הגה: וההולכה וההבאה היא עצמה הנענוע, כי מוליך ומביא ג"פ לכל רוח (טור בשם גאון), ומטין ראש הלולב לכל צד שמנענע נגדו, וכשמנענע למטה הופכו למטה ומקרי דרך גדילתן (ב"י), הואיל ומחזיק אותן בידו דרך גדילתן (ב"י); ויש מדקדקין שלא להפך הלולב כשמנענעין למטה (מהרי"ל וב"י בשם אביו, וכן שמע ממהר"ר שכנא שראה כן ממהר"ר יעקב פולק, וכ"כ בכתבי האר"י); והמנהג כסברא ראשונה, וכן נ"ל עיקר.

ל כסלו

י יקיף דרך ימין בנענועו: מזרח, דרום, מערב, צפון. יא צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו ולנענע בשניהם יחד (וכל הנענועים אינן מעכבין, ובאיזה דרך שנענע יצא בדיעבד). יב ד' מינים הללו מעכבין זה את זה שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על השאר, אבל נוטלן לזכר בעלמא, (בין ביום א' בין בשאר ימים) (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"ח ח"ג מהרי"ק שורש מ"א); ואם היו ארבעתן מצויים אצלו ונטלם אחד אחד, יצא. הגה: ובלבד שיהיו כולם לפניו (רמב"ם פ"ו). ויטול הלולב תחלה ויברך על הלולב ודעתו גם על האחרים (הרא"ש ור"ן תשובת הרשב"א סי' קנ"ו); ואם סח ביניהם, צריך לברך על כל אחד בפני עצמו (הגהות מיימוני). יג אם חסר לו אחד מהמינים, לא יקח מין אחר במקומו. יד לא יוסיף מין אחר על ארבעת המינים, משום בל תוסיף (דברים ד, ב). טו לא יטול יותר מלולב אחד ואתרוג אחד, אבל בערבה והדס מוסיף בה כל מה שירצה; ויש מי שפוסל להניח הדס שוטה בלולב, נוסף על השלשה בדין עבות, ויש מתירין; והמדקדקים אינם מוסיפים על שתי ערבות ושלשה הדסים עבות.

תרנב זמן נטילת לולב, ובו ב' סעיפים

א מצות לולב ביום ולא בלילה; וכל היום כשר לנטילת לולב, שאם לא נטל שחרית, יטלנו אח"כ. ומ"מ זריזים מקדימים למצות ונוטלים אותו בבוקר; וזמנו הוא משתנץ החמה, ועיקר מצותו בשעת ההלל, ואם צריך להשכים לצאת לדרך, נוטלו משעלה עמוד השחר. הגה: והמדקדק יאחוז הלולב בידו כשנכנס מביתו לבה"כ, גם בשעת התפלה, וכן יחזירו לביתו, כדי לחבב המצות (טור). ב אסור לאכול קודם שיטלנו; ואם שכח ואכל ונזכר על שלחנו ביום הראשון, שהוא מן התורה, יפסיק, אפי' יש שהות ביום ליטלו אחר שיאכל; ומיום ראשון ואילך, אם יש שהות ביום לא יפסיק; ואם לאו, יפסיק. הגה: ואם התחיל לאכול יותר מחצי שעה קודם שהגיע זמן חיובו, אפי' ביום ראשון א"צ להפסיק בדאיכא שהות ביום (ר"ן פ' לולב הגזול).

תרנג הדס אסור להריח בו, ובו ב' סעיפים

א הדס של מצוה אסור להריח בו, אבל אתרוג של מצוה מותר להריח בו מן הדין, אלא שלפי שנחלקו אם מברכים עליו אם לאו יש למנוע מלהריח בו. ב עבד להושענא ולא אגבהה למיפק בה, שריא בהנאה.

תרנד שיכול להחזיר הלולב במים בי"ט, ובו סעיף אחד

א מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים ותוסיף עליו מים אם צריך, אבל לא תחליף המים; ובחה"מ, מצוה להחליפם כדי שישאר לח והדור. הגה: ונוהגין ליקח כל יום חה"מ ערבה חדשה ולקשרה בלולב, והוא הדור מצוה.

תרנה גוי שהביא לולב, ובו סעיף אחד

א עובד כוכבים שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום מותר ליטלו אפי' מי שהובא בשבילו.

הגה: ועיין לעיל סימן תקפ"ו סעיף כ"א וכ"ב וסימן ש"ז סעיף ג', אם מותר לומר לעובד כוכבים לילך אחריו או לחלל י"ט בשבילו.

תרנו שצריך לחזור אחרי הדור מצוה בקניית האתרוג, ובו סעיף אחד

א אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום, כגון שהוא כביצה מצומצמת, ואח"כ מצא גדול ממנו, מצוה להוסיף עד שליש מלגיו בדמי הראשון, כדי להחליפו ביותר נאה. ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הדור מחבירו, יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מלגיו בדמי חבירו. הגה: ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, א"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"י ח"ב); ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור (הרשב"א וראב"ד) (ועיין לקמן סוף סימן תרנ"ח בהג"ה).

תרנז דין קטן היודע לנענע לולב, ובו סעיף אחד

א קטן היודע לנענע לולב כדינו, אביו חייב לקנות לו לולב כדי לחנכו במצוות.

תרנח דיני לולב ביום טוב ראשון, ובו ט' סעיפים

א מן התורה אין מצות לולב חוץ למקדש אלא יום ראשון, וחכמים תקנו שיהא ניטל בכל מקום כל שבעה. **ב** ביום שבת אינו נוטל, אפי' אם הוא יום ראשון. הגה: ואסור לטלטל הלולב בשבת, דהוי כאבן (ר"ן ס"פ לולב הגזול והמגיד פ"ד וכל בו); אבל האתרוג מותר בטלטול, דראוי להריח בו; ואסור ליתנו על הבגד, אפי' בי"ט, דמוליד ריחא (מהרי"ל). **ג** אין אדם יוצא ידי חובתו ביום ראשון בלולב של חבירו שהשאילו, דבעינן לכם (ויקרא כג, מ), משלכם, ואפילו אמר לו: יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי כבתחלה, לא יצא, דהוי כמו שאול; ואם נתנו לו במתנה, מותר. **ד** נתנו לו על מנת להחזירו, הרי זה יוצא בו ידי חובתו ומחזירו, שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה; ואם לא החזירו, לא יצא אפילו נתן לו את דמיו, ואפילו נאנס מידו; וכן אם החזירו לאחר זמן מצותו, לא יצא. הגה: ומותר לתת לו אתרוג במתנה על מנת שלא יקדישנה, דלא גרע ממתנה על מנת להחזיר (ר"ן פ"ה רנדרים). **ה** נתנו לו סתם, הוי כאילו אמר לו: על מנת שתחזירהו לי, דמסתמא על דעת כן נתנו לו כיון שצריך לצאת בו שאין לו אחר; ואם לא החזירו, לא יצא. הגה: וצריך לחזור וליתנו לבעליו במתנה, כדי שיהיה של בעלים ויצאו בו (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"ח ח"ד); ומיהו אפילו לא החזירו לידו אלא לאחר, ואחר לאחר, והאחרון מחזירו לבעלים, יצא. **ו** לא יתננו ביום ראשון לקטן, קודם שיצא בו, מפני שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר; ויש מי שאומר שאם הגיע לעונת הפעוטות, מותר; ואם תופס עם התינוק, כיון שלא יצא מידו שפיר דמי. **ז** שותפים שקנו לולב או אתרוג בשותפות, אין אחד מהם יוצא בו ידי חובתו ביום הראשון עד שיתן לו חלקו במתנה. הגה: ודוקא שלא קנו לצורך מצוה, אבל אם קנו לצורך מצוה יוצאים בו מסתמא, דאדעתא דהכי קנאוהו (המגיד).

ח טבת

ח האחים שקנו אתרוגים מתפיסת הבית ונטל אחד מהם אתרוג ויצא בו, אם יכול לאוכלו ואין האחים מקפידים בכך, יצא; ואם היו מקפידים, לא יצא עד שיתנו לו חלקם במתנה; ואם קנה זה אתרוג וזה פריש, או שקנו כאחד אתרוג, רמון ופריש מתפיסת הבית, אינו יוצא באתרוג עד שיתנו לו חלקם במתנה, ואע"פ שאם אכלו אין מקפידים עליו, מפני שכל שאין שם מאותו המין אין מחילתם בסתם מועלת, אבל כשיש שם מאותו המין אפילו היה מעולה מאחרים מחילתן בסתם מועלת, לפי שאינם מקפידים. ט מה שנוהגים במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות, הטעם מפני שכיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם. הגה: וגובין מעות אתרוג לפי ממון, דהדור מצוה מונח טפי על עשירים מעל עניים, ואשה פטורה מליתן למעות אתרוג הואיל ואינה חייבת בו (תשובת מהרי"ל סימן י'). וכל אדם ישתדל ויהא זריז במצוה לקנות לו אתרוג ולולב לבד, כדי לקיים המצוה כתקנה (הג"מ סוף הל' לולב).

תרנט סדר קריאת התורה בסוכות, ובו סעיף אחד

א מוציאים שני ספרים; באחד קורים: שור או כשב, בפרשת אמור, ובשני קורא המפטיר קרבנות המוספין ובט"ו לחודש השביעי, ומפטיר בזכריה: הנה יום בא וכו'.

תרס סדר הקף הבימה, ובו ג' סעיפים

א נוהגים להעלות ספר תורה על (הבימה) ולהקיפה פעם אחד בכל יום; ובשביעי מקיפים אותה שבעה פעמים, זכר למקדש. הגה: ומוציאים שבעה ס"ת על הבימה ביום שביעי (מהרי"ל), ויש מקומות מוציאים כל ס"ת שבהיכל (מנהגים), (והכי נוהגין במדינות אלו), שהיו מקיפים את המזבח וההקפות לצד ימין. (ובשבת אין מקיפים) (טור), (ואין מוציאין ס"ת על הבימה). ב נוהגים להקיף אף מי שאין לו לולב. הגה: וי"א שמי שאין לו לולב אינו מקיף, וכן נוהגין (טור בשם רש"י ור"ן פרק לולב). וביום שביעי נוטלין הערבה עם הלולב להקיף (ב"י). מי שאירע לו אבל בחג, אינו מקיף; וכן אבל כל י"ב חדש על אביו ואמו (כל בו), וכן נהגו. ג יש מי שאומר שאין אומרים הושענא בשבת, ולא נהגו כן.

תרסא בליל יו"ט שני אומר שהחיינו לפני ברכת לישב בסוכה, ובו סעיף אחד

א בליל יום טוב שני אומר קידוש, וזמן אחריו מיד, ואח"כ ברכת סוכה. (זו דעת הרא"ש וכן דאוי לנהוג).

תרסב סדר תפלת יום ב' של סוכות, ובו ג' סעיפים

א ביום שני מברך על נטילת לולב, וכן בכל שאר ימים. ב אינו מברך זמן ביום שני על הלולב, אא"כ חל יום ראשון בשבת. ג מוציאים שני ספרים וקורין בהם פרשיות שנקראו אתמול, ומפטיר במלכים: ויקהלו, עד: בהוציאי אותם מארץ מצרים.

ש"פ ל כסלו

ש"מ ח טבת

תרסג סדר תפלת ח"ה, ובו ג' סעיפים

א בחה"מ מוציאין ס"ת וקורין בו ארבעה בקרבנות החג שבפרשת פנחס; וביום הראשון של חול המועד קורא כהן: וביום השני; ולוי: וביום השלישי; וישראל חוזר וקורא: וביום השלישי; והרביעי קורא ספיקא דיומא: וביום השני, וביום השלישי, ועל דרך זה קורים בשאר ימים. הגה: וי"א ששנים הראשונים קורין בספיקא דיומא, והשלישי קורא ביום המחרת, והד' חוזר וקורא כל ספיקא דיומא, דהיינו מה שקראו שנים הראשונים, וכן אנו נוהגים; וביום הד' הכהן קורא: ביום החמישי; לוי: ביום הששי; ישראל: ביום השביעי; והרביעי קורא: ביום הששי ויום השביעי, וכן אנו נוהגין (רש"י בשם רבותיו ומהרי"ו ומנהגים). ובארץ ישראל, שאין שם ספיקא דיומא, אין קורים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום ב', הוא א' לחש"מ, קורא כהן: וביום השני; והג' העולים אחריו חוזרים וקורים אותה פרשה עצמה, ועל דרך זה בכל יום משאר הימים. **ב** שבת של חולו של מועד, ערבית ושחרית ומנחה מתפלל של שבת ואומר יעלה ויבא בעבודה, ובמוסף אומר: אתה בחרתנו, ומפני חטאינו, את יום המנוח הזה את יום חג הסוכות הזה, וחותם: מקדש השבת וישראל והזמנים. הגה: ונוהגין לומר קהלת בשבת של ח"ה, או בשמיני עצרת אם אקלע בשבת (מהרי"ל), וע"ל סימן ת"צ. **ג** מוציאין שני ספרים; באחד קורין: ראה אתה אומר אלי, ומפטיר קורא בקרבנות של ספיקא דיומא ומפטיר ביחזקאל (לח, יח): והיה ביום בוא גוג.

תרסד סדר יום הושענא רבא, ובו י"א סעיפים

א ביום שביעי, שהוא הושענא רבא, נוהגים להרבות במזמורים כמו בי"ט. הגה: וא"א נשמת, ואומרים: מזמור לתודה, ואומרים: אין כמוך, שמע ישראל וכו', כמו בי"ט; ואומרים קדיש שלאחר תפלת מוסף בנגון י"ט; ואין רגילין לעשות מלאכה של חול עד אחר יציאה מבה"כ; ויש לומר פזמון זכור ברית כשיש מילה בהושענא רבה, ואומרים אותו קודם אנא אזון חין כו'. כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בצל הלבנה בליל הושענא רבה מה שיקרה לו או לקרוביו באותה השנה; ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה, כדי שלא ליתרע מזליה, גם כי רבים אינם מבינים הענין על בוריו; ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות כנ"ל. ומרבים קצת בנרות כמו ביה"כ. הגה: והמדקדקים נוהגים לטבול עצמן קודם עלות השחר, כמו בעיה"כ (מנהגים); ויש נוהגים ללבוש הקיטל כמו בי"כ, לפי שבחג נדונים על המים; ונוהגים להתיר בו אגודו של לולב, ומקיפים ז' פעמים, ומרבים תחנונים על המים. **ב** ונוטלים ערבה ביום זה, מלבד ערבה שבלולב, ואין מברכין עליה. הגה: ונהגו ששמש בה"כ מביא ערבה למכור, כמו שהיה המנהג בזמן שבית המקדש קיים (ר"ן פ' לולב וערבה). **ג** יש מי שאומר שאף ביום זה מקיפים בלולב ולא בערבה; ולא נהגו כן, אלא להקיף בו גם בערבה. **ד** שיעור ערבה זו אפילו עלה אחד בבד אחד. הגה: מיהו מכוער הוא להיות עלה אחד בבד אחד (טור בשם רב האי); ע"כ נהגו לעשות ההושענות יפים, משום: זה אלי ואנוהו (שמות טו, ב) ושיעור ארכה, כשיעור אורך ערבה שבלולב. הגה: וכל הפוסל בערבה שבלולב, פוסל בערבה זו (מדברי ר"ן פרק לולב וערבה); וחובט בה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש. הגה: וי"א שצריך לנענע בה (טור בשם רש"י); ונהגו לעשות שתיהן, מנענעין בה ואח"כ חובטין אותה. **ה** ואינה ניטלת אלא בפני עצמה, שלא יאגד דבר אחר עמה, אבל אם יש בידו דבר אחר אין לחוש.

א טבת

ו אין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב, אפילו הגביה אותה שני פעמים אחד לשם לולב ואחד לשם ערבה; וי"א שיוצא בה. ז יש מי שאומר שאינו יכול ליטלה עם הלולב בשעה שהוא יוציא י"ח, עד אחר שיברך ויטול וינענע בתחלה; ואם נטלה, עובר משום: בל תוסיף (דברים ד, ב); ואחר הנענוע הראשון יכול הוא ליטלה עם הלולב, וכ"ש בשעת הקפה, ואע"פ שמה שכתב שאם נטלה עובר משום בל תוסיף (דברים ד, ב) טעות הוא בעיני, מ"מ אין הפסד לחוש לדבריו. וכתב עוד דגם אחר נטילה ונענוע צריך לתפוס הערבה לבדה, להכיר שהיא חובה; ובשעת החבטה יטלנה בפני עצמה ויוציא בה ידי חובתו. הגה: והמנהג פשוט ליטול הערבה עם הלולב בשחרית בשעת הנענוע ובשעת הקפה, עד שעת החבטה ונוטלים הערבה לבדה; ויותר טוב שלא ליטלה עם הלולב כלל, ואף הנוטלה עם הלולב נ"ל דלאחר שהקיף יסיר הלולב מידו ויאחז הערבה, שהם הושענות שעושין, לבד, כל זמן שאומרים תחנונים על המים; ומנענעים ההושענות בשעה שאומרים הושענות, ואח"כ חובטים אותה. ח יש מי שאומר שהושענא שבלולב אע"פ שנזרקת אין לפסוע עליה (וע"ל סי' כ"א גבי ציצית). ט יש מי שאומר שאסור ליהנות מן הערבה לאחר נטילתה, אם לא התנה עליה מעיקרא דלכולא יומא אתקצאי למצותה. הגה: ונהגו להצניע ההושענות לאפיית מצות, כדי לעשות בה מצוה (מהרי"ו ומהרי"ל). י יש מי שאומר שיש ליזהר שלא יקוץ ישראל ערבה למצוה משדה עכו"ם, אפי' ברשות העכו"ם. יא אם חל יום הושענא רבה ביום א' וקצצו עובדי כוכבים ערבה בשבת והביאו, כשרה. הגה: מיהו אם צוה ישראל לקוצצה, ואיכא פרהסיא בדבר, יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת (ב"י בשם תשובת הרשב"א).

תרסה אתרוג אסור לאכול בשביעי, ובו ב' סעיפים

א אתרוג בשביעי אסור, שהרי הוקצה לכל שבעה, ואפילו נפסל אחר שעשה בו מצוה אסור כל שבעת ימים; ובשמיני עצרת, מותר. ובחוצה לארץ, שעושים שני ימים טובים של גליות, אסור אף בשמיני ומותר בתשיעי, ואפילו חל להיות באחד בשבת; ויש אוסרים בחל להיות באחד בשבת. ב הפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימים, כל אחד יוצא בו ואוכלו למחר; אבל ביומו אסור, שהוקצה לכל אותו היום.

תרסו דיני סוכה ביום השביעי, ובו סעיף אחד

א אע"פ שגמר מלאכול ביום השביעי שחרית, לא יסתור סוכתו אבל מוציא הוא את הכלים ממנה מן המנחה ולמעלה, ומתקן את הבית לכבוד י"ט האחרון; ואם אין לו לפנות כליו ורוצה לאכול בה בשמיני, צריך לפחות בה מקום ארבעה על ארבעה לעשות היכר שהוא יושב בה שלא לשם מצות סוכה, שלא יהא נראה כמוסיף. הגה: ואם רוצה לאכול בסוכה אחר החג א"צ לפחות בה, דלא נראה כמוסיף רק ביום שמיני (מנהגים). ואם הוצרך לסעוד בשאר היום, צריך לאכול בסוכה שמצותה כל שבעה; ובחוצה לארץ, שצריך לישב בה בשמיני, גמר מלאכול ביום השמיני מוריד כליו ומפנה אותם ממנה; ואם אין לו מקום להוריד את כליו ורוצה לאכול בה בתשיעי, אינו יכול לפחות בה מפני שהוא י"ט, ומה יעשה להיכרא, אם היתה קטנה שאסור להניח בה הנר בשאר הימים, יניחנה בה; ואם היא גדולה, שמותר להניח בה הנר, מכניס בה קדרות וקערות וכיוצא בהם, כדי להכיר שהיא פסולה ושכבר נגמרה מצותה.

תרסז סוכה ונוייה אסורין גם כל שמיני, ובו סעיף אחד

א סוכה ונוייה אסורים גם בשמיני. ובחוצה לארץ שעושים שני ימים טובים, אסור גם בתשיעי שהוא ספק שמיני; ואם חל שבת במוצאי י"ט האחרון של חג, נוהגים שלא להסתפק מנוי סוכה עד מוצאי שבת; ויש מתירים. הגה: יש שנהגו כשהיו יוצאים מן הסוכה היו אומרים: יהי רצון שנזכה לישב בסוכה של לויתן (כל בו). ואסור להכין בי"ט לצורך ליל י"ט, ולכן אסור להעמיד השלחנות והספסלים בבית לצורך הלילה, דהוי הכנה (הגהות מיימוני ומהרי"ל).

תרסח סדר תפלת ליל שמיני ויומו, ובו ב' סעיפים

א ליל שמיני אומר בתפלה: ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה. הגה: ואנו נוהגין שא"א חג בשמיני, דלא מצינו בשום מקום שנקרא חג, אלא אומרים יום שמיני עצרת (מנהגים). **ובחוצה לארץ, אוכלים בסוכה בלילה וביום, מפני שהוא ספק שביעי, ואין מברכין על ישיבתה, ומקדשין ואומרים זמן. ב שחרית מוציאין שלשה ספרים, וקורין באחד מוזאת הברכה עד סוף התורה; ובשני, בראשית עד אשר ברא אלהים לעשות; ובשלישי, ביום השמיני עצרת, ומפטיר: ויהי אחרי מות משה. ובמקום שעושין שני ימים טובים אין מוציאין ביום הראשון אלא שני ספרים, וקורין באחד חמשה בפרשת ראה מכל הבכור, ואם הוא שבת קורין ז' ומתחילין: עשר תעשר, והמפטיר קורא בשני: ביום השמיני עצרת, ומפטיר במלכים: ויהי ככלות שלמה, ומחזיר הספרים ואומר קדיש, ומכריז: משיב הרוח ומוריד הגשם.**

תרסט סדר יום שמחת תורה, ובו סעיף אחד

ט טבת

א במקום שעושין שני ימים טובים, ליל תשיעי מקדשים ואומרים זמן ולמחר מוציאין ג' ספרים וקורין באחד: וזאת הברכה עד סוף התורה, ובשני: בראשית עד אשר ברא אלהים לעשות, ובשלישי קורא המפטיר כמו אתמול ומפטיר: ויהי אחרי מות משה. הגה: וקורין יום טוב האחרון שמחת תורה, לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה; ונוהגין שהמסיים התורה והמתחיל בראשית נודרים נדבות וקוראים לאחרים לעשות משתה (טור). ועוד נהגו במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות, וכל מקום לפי מנהגו. ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבבית הכנסת, כמו שמקיפים עם הלולב, והכל משום שמחה. ונהגו עוד להרבות הקרואים לספר תורה, וקורים פרשה אחת הרבה פעמים ואין איסור בדבר (מנהגים ורי"ב סימן פ"ד). עוד נהגו לקרות כל הנערים לספר תורה, וקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'; ובלילה קורים בספר תורה הנדרים שבתורה, וכל מקום לפי מנהגו. עוד נהגו לסיים התורה אף על קטן העולה, אע"ג די"א דדוקא תלמיד חכם צריך לסיים (מרדכי הגהות קטנות), בזמן הזה שהחזן קורא אין לחוש (ד"ע). במקום שאין להם רק שני ספרי תורה, קורין בראשונה: וזאת הברכה, ובשנייה: בראשית, וחוזרים ולוקחים הראשונה לענייני של יום; וכן עושין כל מקום דבעינן ג' ספרי תורה ואין להם רק שתים, (מצא כתוב).

הלכות חנוכה

תרע דברים האסורים והמותרים בחנוכה, ובו ג' סעיפים

א בכ"ה בכסליו (מתחילין) שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית, אבל מותרין בעשיית מלאכה; ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להקל להם. **ב** ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. הגה: וי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח (מהר"א מפרא"ג). ונוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה (מנהגים). יש אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב (כל בו ור"ן). **ג** אין מספידין בהם אלא לחכם בפניו. הגה: ואין מתענין יום שמת בו אב או אם; ותענית חלום בחנוכה, ע"ל סימן תקס"ח סעיף ה'; ולענין צדוק הדין, ע"ל בהלכות ר"ח סי' ת"כ בהגה, וע"ל סימן תרפ"ג.

תרעא סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו, ובו ח' סעיפים

א צריך ליזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק. **ב** כמה נרות מדליק; בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. הגה: וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם), וכן המנהג פשוט; ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג). **ג** נר שיש לו שתי פיות עולה לו בשביל שנים. **ד** מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר אחד; לא כפה עליה כלי, אפי' לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה. הגה: ולכן יש ליזהר להעמיד הנרות בשורה בשוה, ולא בעגול דהוי כמדורה (הג"מ בשם סמ"ק); ומותר להדליק בפמוטות שקורין לאמפ"א, מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו (ת"ה סימן ק"ה). ויזהרו כשעושים נרות, אפי' בשעה, שאין לדבקן ביחד ולהדליקן, דהוי כמדורה (פסקי מהר"י ס"ה); אפי' בנרות של שבת וי"ט יזהרו שלא לעשות כן, (א"ז). **ה** נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ. אם הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתחו; ואם יש חצר לפני הבית, מניחו על פתח החצר; ואם היה דר בעלייה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים; ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה, מניחו על שלחנו ודיו, וצריך נר אחר להשתמש לאורו; ואם יש מדורה א"צ נר אחר; ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה, צריך נר אחר. **ו** מניחו למעלה מג' טפחים, ומצוה להניחו למטה מי' טפחים, ואם הניחו למעלה מי"ט, יצא, אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא. הגה: אפילו לקחה כך דלוק והניחה למטה מכ', לא יצא, דהדלקה עושה מצוה (כ"י בשם תוספות). **ז** מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל; ואם אין מזוזה בפתח, מניחו מימין; ואם הניחו בדלת עצמו, יניחנו מחציו של כניסה לצד שמאל. הגה: ומיהו בזמן הזה, שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני ר"ה כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח; ומ"מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות אא"כ רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד מלערב הנרות ביחד ואין היכר כמה נרות מדליקין;

ומ"מ יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה, כי אז לא יהיה היכר כלל; ואף כי אין היכר רק לבני הבית, מ"מ היכר קצת מיהא בעי. **ובבה"כ מניחו בכותל דרום** (או בדרום המנורה, ומסדרן ממזרח למערב) (ת"ה סי' ק"ד ב"י), **ומדליקין ומברכין** (בבית הכנסת) **משום פרסומי ניסא.** הגה: ואין אדם יוצא בנרות של בהכ"נ, וצריך לחזור ולהדליק בביתו (ריב"ש סימן קי"א); ונוהגין להדליק בב"ה בין מנחה למעריב; ויש נוהגין להדליק בערב שבת קודם מנחה (כל בו ואבודרהם); ואם רוצים למהר להתפלל לאחר שבירך הש"צ והדליק אחד מהן, יוכל השמש להדליק הנשארים, והש"צ יתפלל (מהרי"ל). **ח חצר שיש לו שני פתחים משני רוחות, צריך להדליק בשתיהן מפני החשד; ואם שני הפתחים ברוח אחד** (והם בבית אחד) (כל בו) **די לו באחד מהם.** הגה: ואם מדליק בשני פתחים אינו מברך רק באחד מהם ובשני מדליק בלא ברכה, מיהו בזמן הזה שכולם מדליקין בפנים ממש, ואין היכר לבני ר"ה כלל, אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות אין מדליקים אלא פעם אחת בפנים, כן נ"ל וכן המנהג פשוט.

תרעב זמן הדלקת נר חנוכה, ובו ב' סעיפים

א אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק. ב שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא; הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן. הגה: י"א שבזמן הזה שמדליקין בפנים א"צ ליזהר ולהדליק קודם שתכלה רגל מן השוק (ד"ע וטור בשם תוספות), ומ"מ טוב ליזהר גם בזמן הזה; **ומיהו ה"מ לכתחלה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה; ואם עבר כל הלילה ולא הדליק, אין לו תשלומין.** הגה: ובלילות אחרות ידליק כמו שאר בני אדם, אע"פ שלא הדליק בראשונה (מצא כתוב בשם מהרי"ל ואגודה וד"ע).

תרעג שמנים ופתילות הכשרות לחנוכה, ובו ד' סעיפים

א כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות. הגה: ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר (מרדכי וכל בו ומהרי"ל), ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי; ונוהגים במדינות אלו להדליק בנר של שעוה, כי אורן צלול כמו שמן. **ואפי' בליל שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק בנר חנוכה השמנים והפתילות שאסור להדליק בהם נר שבת,** הגה: ואם אינו נותן בנר רק כדי שיעור מצותו, (תשובת הרשב"א סי' ק"ד), **לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול, ואפי' לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור, אפי' תשמיש של קדושה, כגון ללמוד לאורה, אסור; ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה; ונוהגים להדליק נר נוסף, כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה.** הגה: ובמדינות אלו אין נוהגים להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבהן מדליק הנרות, והוא עדיף טפי, ויש לעשותו יותר ארוך משאר נרות, שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר (מרדכי). אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה בשאר נרות, אפי' אחד באלף, לא בטיל דהוי דבר של מנין (ת"ה סי' ק"ג), אלא ידליק מן התערובות כל כך שבודאי נר של היתר דולק עם נר של איסור, ואז מותר להשתמש אצלו (ד"ע).

ב הדלקה עושה מצוה. לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה, ואפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום, אינו זקוק לה. וכן אם לאחר שהדליקה בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג, אינו זקוק לה. הגה: ואם רוצה להחמיר על עצמו ולחזוד ולהדליקה, אין לברך עליה (רשב"א סימן תקל"ט ור"ן). ג נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, אלא לוקח חדשים בכל לילה; ואם אין לו אלא ישן, מסיקו בכל לילה באור; ונר של מתכת א"צ חדש. ושל זכוכית או של חרס מכוסה, דינו כמתכת. ד אין חוששין לפתילות להחליפם, עד שתכלה.

תרעד שמותר להדליק מנר לנר, ובו ב' סעיפים

א מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה, ודוקא להדליק מזה לזה בלא אמצעי, אבל להדליק מזה לזה על ידי נר של חול, אסור; ויש מתירים גם בזה, אע"כ הוא בענין שיש לחוש שיכבה הנר של חול קודם שידליק נר אחר של חנוכה. הגה: ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר, דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ ולכן אין להדליק זה מזה (הג"מ ומרדכי); וכל זה אינו רק בעוד שדולקים למצותן, אבל אחר שעבר זמן המצוה מותרים בהנאה, כ"ש שמותר להדליק מהן (נ"י הל' קטנות). ב יש מי שאומר שנר של בהכ"נ ושל שבת ושל חנוכה כולם של מצוה הם ומותר להדליק זה מזה. הגה: וה"ה נר של ת"ת או נר לחולה הצריך נר (נ"י ה"ק) ובענין נר של בהכ"נ ע"ל סי' קנ"ד סעיף י"ד.

תרעה שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה, ובו ג' סעיפים

א הדלקה עושה מצוה, ולא הנחה, שאם היתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה, מדליקה שם וא"צ להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה. לפיכך עששית שהיתה דולקת כל היום, שהדליקה מערב שבת למצות חנוכה, למוצאי שבת מכבה ומדליקה לשם מצוה; ומ"מ צריך שידליקנה במקום הנחתה, שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ, לא יצא, שהרואה אומר: לצורכו הוא מדליקה; וכן אם מדליקה ואוחזה בידו, במקומה, לא יצא, שהרואה אומר: לצרכו הוא אוחזה. ב יש מי שאומר דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר, כדי שיעור, קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור, לא יצא ידי חובתו. ג אשה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה; אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן, לא עשה כלום, ואע"פ שהניחה גדול; ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך, מותר. הגה: ולדידן דכל אחד מבני הבית מדליק בפ"ע, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק ג"כ.

תרעו סדר הברכות וההדלקה, ובו ה' סעיפים

א המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות: להדליק נר חנוכה, ושעשה נסים, ושהחיינו; ואם לא בירך זמן בליל ראשון, מברך בליל שני או כשיזכור. ב מליל ראשון ואילך מברך שתים: להדליק, ושעשה נסים. הגה: ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק (מהרי"ל). ג מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך: שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם: שהחיינו, ואם אח"כ בליל ב' או ג' בא להדליק אינו חוזר ומברך: שהחיינו. ד אחר שהדליק, אומר: הנרות

הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות וכו'. ה יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני, ובליל ב' כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי להפנות לימין; וכן בליל ג' כשיוסיף עוד אחר סמוך לשני נרות הראשונות, יתחיל בנוסף ובו יתחיל הברכה, ואח"כ יפנה לצד ימין, וכן בכל לילה; נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס.

תרעז דין אכסנאי בחנוכה, ובו ד' סעיפים

א אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה; ואם יש לו פתח פתוח לעצמו, צריך להדליק בפתחו, אף על פי שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שלחן בעל הבית, והוא הדין לבן האוכל אצל אביו. הגה: וי"א דבזמן הזה שמדליקים בפנים ממש, ידליק במקום שאוכל, וכן נהגו (תשובת רשב"א סי' תקמ"ג). ב קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק. ג יש אומרים שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות. הגה: כי חייב לראות הנרות (מרדכי), וכן נוהגין; ואפי' אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך עליהם, וכן נוהגין (ת"ה ומהרי"ל בתשובת מהרי"ל סי' קמ"ה). ד הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו; ואם נתערב בשמן אחר ואין ששים לבטלו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו.

ו טבת

תרעח נר של שבת קודם לנר של חנוכה, ובו סעיף אחד

א מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת, יקנה נר שבת מפני שלום ביתו (וע"ל סי' רס"ג סעיף ג'); ואם יש לו לשל שבת ואין לו לנר חנוכה וליין לקידוש היום, יקנה לנר חנוכה, משום פרסומי ניסא. הגה: וה"ה נר חנוכה קודם ליין הבדלה, וע"ל סי' רצ"ו סעיף ה'.

תרעט בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחלה, ובו סעיף אחד

א בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחלה ואח"כ נר שבת. הגה: ומברך עליהם כמו בחול, אע"פ שמדליקין בעוד היום גדול (ת"ה סי' ק"ב).

תרפ שלא להניח הנרות סמוך לפתח בליל שבת, ובו ב' סעיפים

א בליל שבת צריך ליתן שום דבר, לחוץ בין הנרות לפתח, בשביל הרוח שלא יכבה הנרות כשפותח את הדלת. ב בערב שבת אסור לקבוע הנרות בדלת עצמה אחורי הדלת, ויש מי שמתיר (וע"ל סי' רע"ו סעיף א').

תרפא אין מבדילין בנר חנוכה במוצאי שבת, ובו ב' סעיפים

א במוצאי שבת אין מבדילין בנר חנוכה, שאין נהנים לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. ב מדליקין נר חנוכה בבה"כ קודם ההבדלה. הגה: וכ"ש בביתו שמדליק ואח"כ מבדיל, שהרי כבר הבדיל בבה"כ.

תרפב דין על הניסים בחנוכה, ובו ג' סעיפים

א כל שמונת ימי חנוכה אומר על הניסים בבה"מ בברכת הארץ, ובתפלה בברכת מודים; ואם לא אמר, אין מחזירין אותו (וע"ל סי' רצ"ד סעיף ד' וה'); ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם, אפילו נזכר בין אתה להשם, חוזר. הגה: י"א כששכח על הניסים בברכות המזון כשמגיע להרחמן יאמר: הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו' (כל בו, וכבר נתבאר סימן קפ"ז סעיף ד'). **ב** גם במוסף של שבת ושל ר"ח צריך להזכיר של חנוכה, אע"פ שאין מוסף בחנוכה. **ג** אין אומרים: כשם שעשית וכולי, אלא מסיים: ועשית עמהם נסים וגבורות בימים ההם בעת הזאת; ויש אומרים שאומרים אותו.

תרפג סדר הלל בחנוכה, ובו סעיף אחד

א כל שמונת ימי חנוכה גומרין את ההלל. הגה: וכל שמונת ימי חנוכה א"א תחנון וצו"ץ ולמנצח וצדוק הדין גם בערב חנוכה במנחה, וע"ל סי' קל"א (מהרי"ל ומנהגים).

תרפד סדר קריאת התורה בחנוכה, ובו ג' סעיפים

א קורין בקרבנות הנשיאים שבפרשת נשא, שלשה בכל יום; ומתחילין בברכת כהנים (וי"א שמתחילין ביום כלות משה) (טור), (וכן אנו נוהגין), וקורא אותו עם כהן ולוי, וישראל קורא ביום הראשון. (וי"א שהכהן קורא כל אותה הפרשה עד ביום הראשון, והלוי והישראל קורין ביום הראשון) (מנהגים) (וכן נוהגין); ביום שני קורא כהן ביום השני עד פר אחד בן בקר, ולוי עד ביום השלישי, וישראל חוזר וקורא: ביום השני, ועל דרך זה בכל יום. הגה: וי"א שישראל קורא ביום שלאחריו, דהיינו ביום הג', וכן בכל יום; וכן נוהגין (הגהות מיימוני פי"ח); ביום שמיני מתחילין: ביום השמיני, וגומרין כל הסדר, וקורין פרשה ראשונה של בהעלותך (ונוהגים לסיים כן עשה את המנורה) (מנהגים). **ב** בשבת שבחנוכה מוציאין ב' ספרים; באחד קורא בפרשת השבוע, ובשני קורא בשל חנוכה, ומפטיר: רני ושמחי; ואם חלו בו ב' שבתות, מפטיר בב' במלכים, בנרות דשלמה. הגה: ואם חל חתונה בשבת זו, מפטירין בשל חנוכה (מנהגים). **ג** אם חל ר"ח טבת בשבת, מוציאין ג' ספרים וקורין ו' בפרשת השבוע, ובשני קורא אחד בשל ר"ח ומתחיל: וביום השבת, ובג' קורא מפטיר בשל חנוכה ומפטיר: רני ושמחי; ואם חל ר"ח בחול, מוציאין ב' ספרים וקורין באחד ג' בשל ר"ח, ובשני קורא אחד בשל חנוכה. ואם טעה החזן וקרא ד' בשל ר"ח, אם לא הוציאו ספר ב' א"צ לקרות יותר; אבל אם הוציאו ספר ב', משום פגמו צריך לקרות ה' בשל חנוכה. הגה: ואם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ר"ח (אבודרהם הלכות ברכות); ואם צריך לברך על קריאת ר"ח, עי' לעיל סימן ק"מ.

ט לחודש לסהמ"ח

תרפה סדר ד' פרשיות, ובו ז' סעיפים

א ר"ח אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת, קורין פרשת שקלים שהיא כי תשא, עד ועשית כיור נחשת, ומפטיר: ויכורת יהוידע; ומוציאין שלשה ספרים: באחת קורא פרשת השבוע, ובשני של ר"ח, ובשלישי קורא מפטיר בפרשת שקלים. **ב** בשבת שניה

מוציאין שני ספרים; באחד קורא פרשת השבוע, ובשני קורא: זכור את אשר עשה לך עמלק, ומפטיר: פקדתי את אשר עשה עמלק. **ג** בשבת שלישי, שהוא ט"ו באדר, מפסיקין; ובשבת ד' שהיא כ"ב לאדר מוציאין שני ספרים; באחד קורא בפרשת השבוע, ובשני קורא פרשת פרה, ומפטיר: וזרקתי עליכם מים טהורים (וע"ל סי' קל"ז סעיף ה'). **ד** בשבת חמישי, שהוא כ"ט באדר, מוציאין ב' ספרים: באחד קורא פרשת השבוע, ובשני: החדש הזה לכם, ומפטיר: בראשון באחד לחדש. **ה** חל ראש חדש אדר הסמוך לניסן תוך ימי השבוע, ואפילו בערב שבת, מקדימין לקרות פרשת שקלים בשבת שלפניו, ומפסיקין בשנייה כדי שתהא פ' זכור בשבת הסמוכה לפורים מלפניה; ואם חל פורים בערב שבת, מקדימים לקרות פרשת זכור בשבת שלפניו. **ו** הימים שראוי לקבוע בהם ראש חדש אדר, זבד"ו; וסימן לשבתות ההפסקה, זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו, כלומר: כשחל ר"ח בשבת מפסיקין בחמשה עשר בו, וסימן זט"ו; וכשחל ביום ב' מפסיקין בו' בו, וסימן ב"ו; וכשחל ביום ד' מפסיקין בד' בו, וסימן ד"ד; וכשחל ביום ו' מפסיקין בשתי שבתות ב' בו וי"ו בו, וסימן ובי"ו. **ז** י"א שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקראם מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא. הגה: ואם אי אפשר להם לבא, מ"מ יזהרו לקרותם בנגינתם ובטעמם (מצא כתוב).

הלכות מגילה ופורים

תרפו דין תענית אסתר, ובו ג' סעיפים

א בחנוכה ופורים מותר להתענות לפניהם ולאחריהם. **ב** מתענים בי"ג באדר; ואם חל פורים באחד בשבת, מקדימין להתענות ביום חמישי. הגה: ותענית זה אינו חובה, לכן יש להקל בו לעת הצורך, כגון: מעוברות או מניקות או לחולה שאין בו סכנה, ואפי' רק כואבי עינים, שאם מצטערים הרבה לא יתענו ויפרעו אח"כ, אבל שאר בריאים לא יפרשו מן הצבור (חדושי אגודה בשם מחזור ויטרי). ואם חל פורים ביום א', שמתענין ביום ה' שלפניו, וחל בו ברית מילה, מותר לאכול על המילה, ולמחר ביום ו' יתענו האוכלים (הגהות מנהגים). **ג** יש מתענים ג' ימים, זכר לתענית אסתר.

תרפז חיוב קריאת המגילה, ובו ב' סעיפים

א חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום. ושל לילה, זמנה כל הלילה; ושל יום, זמנה כל היום מהנץ החמה עד סוף היום; ואם קראה משעלה עמוד השחר, יצא. **ב** מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר לשאר מצות של תורה שכולם נדחים מפני מקרא מגילה, שאין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה שאין לו קוברים (כדי צרכו), שהפוגע בו קוברו תחלה ואח"כ קודא. הגה: וכל זה לא מירי אלא בדאיכא שהות לעשות שתיהן, אבל אם אי אפשר לעשות שתיהן אין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה (ר"ן וב"י בשם תוספות ומהר"א מזרחי). והא דמת מצוה קודם, היינו דוקא בדאפשר לו לקראה אח"כ (מהר"א מזרחי).

תרפח דין כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, ובו ח' סעיפים

א כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, אפילו אינן מוקפין עכשיו, קורין בט"ו, אפילו אם הם בחוצה לארץ, ואפילו אין בהם עשרה בטלנים (פי' בטלנים ממלאכתם ועוסקים בצרכי צבור); והוא שהוקף ואח"כ ישב, או שישב תחלה על דעת להקיפו אח"כ, לאפוקי כשנודע שישב תחלה על דעת שלא להקיפו (אבל בסתמא הוקפה ולבסוף ישבה ר"ן). ב וכן הכפרים הנראים עמהם, אפי' אינם סמוכים, כגון שהם בהר; או שסמוכים להם, אפי' אינם נראים עמהם, כגון שהם בעמק, ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל. ובשושן אע"פ שאינה מוקפת חומה מימות יהושע, קורין בט"ו הואיל ונעשה בו הנס. ג כפרים ועיירות גדולות, וכרכים שאינם מוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בי"ד. ד כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו, קורין בי"ד ובט"ו ובליליהון, ולא יברך כי אם בי"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם. ה בן עיר שהלך לכרך, או בן כרך שהלך לעיר, אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה ונתעכב ולא חזר, קורא במקומו; ואם לא היה בדעתו לחזור אלא לאחר זמן הקריאה, קורא עם אנשי המקום שהוא שם. הגה: ואם הוא במדבר או בספינה, קורא ביום י"ד כמו רוב העולם (כל בו). ו יום חמשה עשר שחל להיות בשבת אין קורין המגילה בשבת, אלא מקדימים לקרותה בערב שבת, וגובים מעות מתנות עניים ומחלקים אותם בו ביום; וביום שבת מוציאים שני ספרים ובשני קורין: ויבא עמלק; ואומרים: על הנסים; ואין עושים סעודת פורים עד יום אחד בשבת. ז המפרש בים והיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו, יקראנה בי"ג או בי"ב או באחד עשר, בלא ברכה; ואם אי אפשר להמתין עד ימים הללו, י"א שקורא אפילו מתחלת החדש. הגה: והכי נהוג; מיהו אם נזדמן לו אח"כ מגילה, חוזר וקורא אותה ביום י"ד, אפי' קראה תחלה ביום י"ג מ"מ קרא אותה שלא בזמנה (כל בו וב"י). ח בן עיר שהיה בספינה או בדרך ולא היה בידו מגילה, ואח"כ נזדמנה לו בט"ו, קורא אותה בט"ו.

תרפט שהכל חייבים בקריאת מגילה, ובו ו' סעיפים

א הכל חייבים בקריאתה, אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים; ומחנכים את הקטנים לקרותה. ב אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא, יצא ידי חובתו; והוא שישמע מפי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה, השומע ממנו לא יצא; וי"א שהנשים אינם מוציאות את האנשים. הגה: וי"א אם האשה קוראה לעצמה מברכת: לשמוע מגילה, שאינה חייבת בקריאה (מרדכי פ"ק דמגילה). ג אנדרוגינוס מוציא מינו ולא שאינו מינו, טומטום ומי שחציו עבד אפי' מינו אינו מוציא. הגה: י"א דאפי' את עצמו אינו מוציא וצריך לשמוע מאחרים (ב"י). ד השומע מגילה ממי שהוא מודר הנאה ממנו, יצא. ה מקום שאין מנין, אם אחד יודע והאחרים אינם יודעים אחד פוטר את כולם; ואם כולם יודעים, כל אחד קורא לעצמו. ו מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה.

תרצ דיני קריאת המגילה, ובו י"ח סעיפים

יא טבת

א קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב; אבל לא יקרא בצבור, יושב, לכתחלה מפני כבוד הצבור. הגה: ואסור לחזן לקרות את המגילה עד שאומרים לו: קרא, (מרדכי פרק

הקורא). ב אפילו שנים, ואפילו עשרה, יכולים לקרותה ביחד ויוצאים הם והשומעים מהם. ג צריך לקרותה כולה, ומתוך הכתב; ואם קראה על פה, לא יצא. וצריך שתהא כתובה כולה לפניו לכתחלה, אבל בדיעבד אם השמיט הסופר באמצעה תיבות, אפילו עד חציה, וקראם הקורא על פה, יצא. הגה: אבל אם השמיט תחלתה או סופה, אפי' מעוטה, לא יצא (ר"ן); ואפי' באמצעה דוקא דלא השמיט ענין שלם, (ב"י בשם א"ח); אבל ביותר מחציה, אפילו הן כתובות, אלא שהן מטושטשות ואין רישומן ניכר, פסולה. ד מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה, לא יקרא עם שליח ציבור, אלא שומע ושותק. הגה: וכן לא יסייע שום אדם על פה לחזן, ולכן אותן הפסוקים שקורין הקהל צריך החזן לחזור ולקרותם מתוך מגילה כשרה. (ב"י בשם שבולי לקט). ה קראה סרוגין, דהיינו שפסק בה ושהה ואח"כ חזר למקום שפסק, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, יצא. הגה: ואפי' סח בנתיים. מיהו גוערין במי ששח בנתיים, כדלקמן סימן תרצ"ב סעיף ב'. (הרשב"א סי' רמ"ר). ו הקורא את המגילה למפרע, לא יצא; קרא פסוק א' ודילג השני וקרא שלישי ואח"כ חזר וקרא השני, לא יצא. מפני שקרא למפרע פסוק אחד; אלא כיצד יעשה, מתחיל מפסוק שני ששכח, וקורא על הסדר. ז הקורא את המגילה על פה, לא יצא ידי חובתו. ח הלועז ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקודש ובכתבי הקודש, אע"פ שאינו יודע מה הם אומרים, יצא ידי חובתו. ט היתה כתובה תרגום או בלשון אחרת מלשונות העכו"ם, לא יצא י"ח בקריאתה אלא המכיר אותו הלשון בלבד; אבל אם היתה כתובה בכתב עברי, וקראה ארמי לארמי, לא יצא, שנמצא זה קורא על פה, וכיון שלא יצא הקורא ידי חובתו לא יצא השומע ממנו. הגה: אבל אין לחוש באיזה כתב כתובה (ב"י). י מי שיודע לעז ויודע אשורית, אינו יוצא בלעז; וי"א שיוצא. הגה: ואם כתובה בשני לשונות, מי שמבינים יצאו (ב"י). יא ויש למחות ביד הקוראים לנשים המגילה בלשון לעז, אע"פ שכתובה בלעז. יב קראה מתנמנם, הואיל ולא נרדם בשינה, יצא; אבל אם שמעה מתנמנם, לא יצא. יג היה כותבה, שקורא פסוק במגילה שהוא מעתיק ממנה, וכותבה; אם כיון לבו לצאת י"ח, יצא, והוא שתהא כתובה כולה לפניו במגילה שהוא מעתיק ממנה; וכן אם היה מגיהה; וכן אם היה דורשה, שקורא פסוק במגילה שלימה ודורשו, אם כיון לבו לצאת י"ח, יצא; ולא יפסיק בה בענינים אחרים, כשדורשה, שאסור להפסיק בה בענינים אחרים. יד הקורא את המגילה צריך שיכוין להוציא השומע, וצריך (שיכוין) השומע לצאת, ואם הקורא ש"צ מסתמא דעתו על כל השומעים, אפילו הם אחורי בית הכנסת, אין מדקדקין בטעויותיה; וי"א דוקא בטעות שהלשון והענין אחד, כההוא עובדא דתרי תלמידי דהוו יתבו קמי דרב, חד קרי יהודים וחד קרי יהודיים ולא אהדר חד מינייהו; אבל טעות אחר; לא. טו צריך לומר עשרת בני המן ועשרת, הכל בנשימה אחת, להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד. הגה: ודוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אם הפסיק ביניהם יצא (תוס' ספ"ק דמגילה ואבודרהם ומהרי"ל). ולכתחלה נוהגין לומר בנשימה אחת מתחלת חמש מאות איש ואת פרשנדתא כו' עד עשרת; (מהרי"ל בשם רוקח). טז צריך שיאמר: ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש, ברוכה אסתר, ארורים כל שונאי ה', ברוכים כל המאמינים בה'; וצריך שיאמר: וגם חרבונה זכור לטוב. יז מנהג כל ישראל שהקורא קורא ופושט כאיגרת, להראות הנס; וכשיגמור, חוזר וכורכה כולה, ומברך. הגה: יש שכתבו שנוהגין לומר ד' פסוקים של גאולה בקול רם, דהיינו: איש יהודי וגו', ומרדכי יצא וגו', ליהודים היתה אורה וגו', כי מרדכי היהודי וגו'; וכן נוהגין במדינות אלו (הגהות

מיימוני פ"ח וכל בו ואבודרהם); והחזן חוזר וקורא אותן. עוד כתבו שנהגו התינוקות לצור צורת המן על עצים ואבנים, או לכתוב שם המן עליהן, ולהכותן זה על זה כדי שימחה שמו על דרך: מחה תמחה את זכר עמלק (דברים כה, יט) ושם רשעים ירקב (משלי י, ז) ומזה נשתרבב המנהג שמכים המן כשקורים המגילה בבהכ"נ (אבודרהם); ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו, כי לא לחנם הוקבעו. (ב"י בשם א"ח). **יח מגילה בי"ד ובט"ו צריך לחזור אחר עשרה, ואם אי אפשר בעשרה קורים אותם ביחיד.** הגה: ויש להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה. (הגהות אשירי פ"ק טור סי' תרכ"ד). ואם קראו אותם בציבור, ואיזה יחיד לא שמעה, יוכל לקרות אפילו לכתחלה ביחיד, הואיל וקורין אותם באותה העיר בעשרה (ב"י בשם א"ח); וכשהיחיד קורא אותה בזמנה, צריך לברך עליה. (ב"י).

תרצא דיני כתיבת המגילה ותפירתה, ובו י"א סעיפים

א אין כותבין המגילה אלא בדיו, על הגויל או על הקלף, כספר תורה; ואם כתבה במי עפצים וקנקנתום, כשרה. כתבה בשאר מיני צבעונים, פסולה. וצריכה שירטוט כתורה עצמה; ואין העור שלה צריך לעבד לשמה; וי"א שצריך עבוד לשמה. **ב** היתה כתובה על הנייר או על עור שאינו מעובד, או שכתבה כותי או אפיקורס, פסולה; ודינה כספר תורה לענין היקף גויל וחטוטרות חתי"ן ותליית ההי"ן וקופי"ן וכל גופות האותיות בצורתן ובחסרות ויתרות. הגה: גם צריך לכתבה מן הכתב (ר"ן), ולהוציא כל תיבה מפיו קודם שיכתבנה, כמו בספר תורה (מהרי"ק); ועושין כל פרשיותיה סתומות, ואם עשאן פתוחות, פסולה (הגהות מיימוני פ"ב ופסקי מהרא"י סימן צ"ג); ובדיעבד אין לפסול מגילה משום חסירות ויתירות, דלא גרע מהשמיט בה הסופר אותיות, דכשרה (הגהות מיימוני פ"ב וא"ז), כמו שנתבאר סי' תר"צ סעיף ג'; **וצריכה עמוד בסופה וחלק בראשה כדי להקיפה בו; וי"א שצריכה תגין, וי"א שאינה צריכה;** הגה: ונהגו לתייגה, גם נהגו שלא לעשות לה עמוד כלל בסופה. (מהרי"ל). **ג עשרת בני המן צריך לכתבה כשירה, ולא כשאר שירות שחלק על גבי כתב, אלא ניח חלק בין כתב לכתב; ואם לא עשה כן, פסולה. ד צריך להאריך בויי"ו דויזתא** (בכתיבתה, וי"א בקריאתה) (ר"ן בשם הרא"ש ומהרי"ל וב"י בשם א"ח); **וצריך לכתוב איש בראש דפא, ואת בסופה. ה אם תפרה בחוטי פשתן, פסולה. ו אם הטיל בה ג' חוטי גידים, כשרה, ובלבד שיהיו משולשות; ומפני שיש בו פירושים שונים, צריך לצאת ידי כולם ויעשה שלשה תפירות בראשה וג' בסופה וג' באמצעיתה ותפירה אחת בחלק הרביעי מצד זה ותפירה אחת בחלק הרביעי שמצד האחר.** הגה: ואם אין לו גידין יותר, מוטב לתפור הנשאר בחוטי פשתן מלהניחו בלא תפירה (הגהות מיימוני פרק ב' וכל בו); אבל אם יש לו גידין יתפור כולה בגידין; והתפירה תהיה מבחוץ ולא מבפנים (רבינו ירוחם נ"י ח"ד בשם א"ח). **ז צריך להניח שיור בראש היריעה ובסופה, כשתופרם יחד, ובמשהו סגי. ח** אין קורין בצבור במגילה הכתובה בין הכתובים; ואם קרא, לא יצא אלא א"כ היתה יתירה על שאר היריעות או חסרה, כדי שיהא לה היכר; אבל היחיד קורא בה, ואפילו אינה חסרה או יתירה, ויוצא בה ידי חובתו; ודוקא כשהיא כתובה בגליון כספר תורה. **ט** מגילה שהיא נקודה, וכן אם כתב בה בדף הראשון ברכות ופיוטים, אינה נפסלת בכך. **י** אם אין מגילה כשרה קורים אותה בחומש בלא ברכה. **יא** אם קרא במגילה גזולה, יצא. הגה: ואם מברכים עליה, עיין לעיל סימן תרמ"ט לענין לולב הפסול, וה"ה כאן.

תרצב דיני ברכות המגילה, ובו ד' סעיפים

א הקורא את המגילה מברך לפניה ג' ברכות: על מקרא מגילה, ושעשה נסים, ושהחיינו; וביום אינו חוזר ומברך: שהחיינו; הגה: וי"א דאף ביום מברך: שהחיינו (טור בשם ר"ת והרא"ש והמגיד), וכן נוהגין בכל מדינות אלו; ואחד יכול לברך ושני קורא (הגהות אשירי פ"ב); **ולאחריה נוהגין לברך: הרב את ריבנו וכו'. אם לא בירך לא לפניה ולא לאחריה, יצא.** הגה: ונהגו לומר בלילה: אשר הניא, אבל לא ביום (כל בו וב"י בשם א"ח), ואין לברך אחריה אלא בצבור. **ב אין לשוח בעוד שקורין אותה. ג אע"פ שיצא כבר, מברך להוציא את אחר ידי חובתו. ד מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לב"ה וצריך להמתין עד אחר שקראו הקהל, וקשה עליו לישב בתענית כ"כ, יכול לשמוע קריאתה מבע"י מפלג המנחה ולמעלה.** הגה: אבל אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה, אפי' התענית קשה עליו (תה"ד סימן ק"ט).

תרצג סדר תפלת פורים, ובו ד' סעיפים

א אחר קריאת המגילה בערבית, אומר: ואתה קדוש, ואם חל במוצאי שבת אומר: ויהי נועם, קודם ואתה קדוש. הגה: ואומרים: ויתן לך, וקורים המגילה ואח"כ מבדילין (מנהגים). **ב אומר: על הנסים, בלילה וביום.** הגה: ואם לא אמרו, אין מחזירין אותו (טור). ואין אומרים על הנסים רק ביום י"ד, אבל לא בט"ו (ב"י בשם א"ח ומנהגים); ובליל י"ד, אע"פ שלא קראו המגילה עדיין, אומר: על הנסים, בתפלת ערבית. (הגהות מיימוני פ"ב). **ג אין קורין בו הלל, ואין נופלים על פניהם.** הגה: וא"א למנצח ואל ארך אפים (מנהגים וב"י בשם תוספות). **ד מוציאין ס"ת וקורין בפרשת ויבא עמלק, ואע"פ שאין בה אלא ט' פסוקים; כופלין פסוק אחרון כדי להשלים לעשרה פסוקים.** הגה: ואין המנהג לכפול פסוק האחרון של הפרשה. **קורין המגילה ואח"כ סדר קדושה.** הגה: כשיש מילה בפורים מלין התינוק קודם קריאת המגילה (מהרי"ל ומנהגים).

תרצד דין מעות פורים לעניים, ובו ד' סעיפים

א חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים. הגה: י"א שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר; ומאחר ששלשה פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש ליתן ג' (מרדכי ריש פ"ק דיומא); ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה (מהרי"ל), וכן נוהגין בכל מדינות אלו; ויש ליתן ג' חצאים גדולים במדינות אלו, כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו; ובמדינות אויטרי"ך יתנו ג' חצי ווינ"ר, שנקראו ג"כ מחצית, וכן לכל מדינה ומדינה; ואין חייב ליתנו רק מי שהוא מבן עשרים ולמעלה, ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד ג' מחצית אלו, ואין נוהגין כן. **ב אין משנין מעות פורים לצדקה אחרת.** הגה: ודוקא הגבאים (מרדכי פ"ק דבבא בתרא), **אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה. ג אין מדקדקים במעות פורים אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו; ובמקום שנהגו ליתן אף לא"י, נותנים. ד במקום שאין עניים, יכול לעכב מעות פורים שלו לעצמו ונותנם במקום שירצה.**

ד טבת

תרצה דיני סעודת פורים, ובו ד' סעיפים

א הגה: מצוה להרבות בסעודת פורים (טור); ובסעודה אחת יוצאים (מרדכי ספ"ק). סעודת פורים שעשאה בלילה, לא יצא ידי חובתו. הגה: ומ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה. (תשובת מהרי"ב). **ב חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.** הגה: וי"א דא"צ להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלימודו (כל בו) וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. (מהרי"ל). ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים. ואין להתענות בפורים, מלבד תענית חלום, וע"ל סימן תקס"ח וסימן תק"ע). יש שנהגו ללכוש בגדי שבת וי"ט בפורים, וכן נכון (מהרי"ל); ונוהגים לעשות סעודת פורים לאחר מנחה, וערבית יתפללו בלילה. ומתפללים מנחה תחלה בעוד היום גדול; ורוב הסעודה צריכה להיות ביום (מנהגים), ולא כמו שנוהגין: להתחיל סמוך לערב ועיקר הסעודה הוא ליל ט"ו. וכשחל פורים ביום ששי, יעשו הסעודה בשחרית, משום כבוד שבת (מנהגים); ומי שרוצה לעשותה תמיד בשחרית, הרשות בידו (ת"ה). י"א שיש לאכול מאכל זרעונים בפורים, זכר לזרעונים שאכל דניאל וחביריו בבבל (כל בו). טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה, וסמך לדבר: ליהודים היתה אורה ושמחה (אסתר ח, טז) ודרשינן: אורה, זו תורה (מהרי"ב). וחייב במשתה ושמחה קצת בשני ימים, י"ד וט"ו, (מנהגים) וכן נהגו. ואם הזיק אחד את חבירו מכח שמחת פורים, (ת"ה סימן ת"י). ועיין בח"מ בדיני נזיקין. **ג אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ; ואם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה, אומר: על הנסים, דבתר תחלת סעודה אזלינן; ויש מי שאומר שאין לאומרו,** (ונוהגין כסברא ראשונה). **ד חייב לשלוח לחבירו שתי מתנות בשר או של מיני אוכלים, שנאמר: ומשלוח מנות איש לרעהו** (אסתר ט, יט ו-כב) **שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלוח לריעים משובח; ואם אין לו, מחליף עם חבירו, זה שולח לזה סעודתו, וזה שולח לזה סעודתו, כדי לקיים: ומשלוח מנות איש לרעהו** (אסתר ט, יט ו- כב). הגה: ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה (מדברי הרא"ש פ"ק דמגילה); ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו, יצא. ואשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות, כאיש; ואשה תשלח לאשה, ואיש לאיש; אבל לא בהפך, שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קידושין, אבל במתנות לאביונים אין לחוש.

תרצו דיני הספד ותענית ועשיית מלאכה בפורים, ובו ח' סעיפים

יב טבת

א פורים מותר בעשיית מלאכה; ובמקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין. (והאידנא נהגו בכל מקום שלא לעשות) (כל בו); **והעושה, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם, אלא אם הוא בנין של שמחה, כגון: בית חתנות לבנו או אבורנקי של מלכים, דשרי.** הגה: ומותר לעשות כל מלאכת מצוה, כגון: לכתוב פסקי הלכות; וכן מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים. (ת"ה סימן קי"ב). **ב אפילו במקום שנהגו, לא נהגו אלא ביום מקרא מגילה בלבד, אבל לאסור את של זה בזה, אינו מנהג. ג יום י"ד ויום ט"ו אסורים בהספד ותענית לכל אדם בכל מקום, בין לבני כרכים שהם עושין ט"ו בלבד, בין לבני עיירות שהם עושים י"ד בלבד; והנשים מענות בהם, שכלם עונות כאחת ומטפחות שמכות כף אל כף; אבל לא מקוננות, שתהא אחת מדברת וכולן עונות אחריה; נקבר המת, לא מענות ולא מקוננות. ד כל דברי אבילות נוהגים בחנוכה ופורים.** הגה: ומ"מ ילך לבה"כ לשמוע המגילה (תוספות פ"ק דמועד קטן). ואם יוכל לאסוף מנין לביתו לקרות המגילה, עדיף טפי

(מהרי"ל). ויש אומרים שאין אבילות נוהג בפורים, לא בי"ד ולא בט"ו (הרא"ש ומנהגים), וכן נוהגין; ואפי' אבילות יום ראשון נדחה מפני פורים (ר"ע); אבל דברים שבצנעה, נוהג; ואע"פ שאין נוהג אבילות בפורים, עולה לו למנין שבעה ימי אבילות כמו שבת, וכן פסק הרב בעצמו בטור י"ד סי' ת"א. **ה אם חל פורים במוצאי שבת והאבל יושב בבית הכנסת בשבת במנחה, לא יצא משם עד שיתפלל תפלת ערבית וישמע קריאת מגילה, ולמחרת לא יצא מפתח ביתו. ו יש מי שאומר שהאבל חייב לשלוח מנות.** הגה: אבל אין שולחין לאבל כל י"ב חדש (מהרי"ל), וכמו שיתבאר בי"ד סי' שפ"ה, עיין שם. ואם אין בעיר אלא האבל עם אחר, חייב לשלוח לאבל כדי לקיים לשלוח מנות, אא"כ מחל האבל על מנתו (מהריב"ש). **ז יש מי שאומר שאונן מותר בבשר ויין, דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא לשמוח בפורים, דדברי קבלה נינהו שהם כדברי תורה.** הגה: וכל שכן שחייב במקרא במגילה ותפלה וק"ש; ונ"ל דדוקא בלילה, אף על פי שמתו מוטל לפניו; אבל ביום, שרוצה לקברו, קבורת מתו קודם כמו שנתבאר לעיל סי' תרפ"ד, ולכן קורא ומתפלל אח"כ, דלא עדיף מי"ט ושבת, כמו שנתבאר לעיל סימן ע"א כנ"ל. **ח מותר לישא אשה בפורים.** הגה: בין בי"ד בין בט"ו, וכ"ש שמותר לעשות פדיון הבן (תוס' פ"ק רמ"ק). ומה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים, וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר, אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונין אלא לשמחה בעלמא; וכן בלבישת כלאים דרבנן. וי"א דאסור, אבל המנהג כסברא הראשונה. וכן בני אדם החוטפים זה מזה דרך שמחה, אין בזה משום לא תגזול (ויקרא יט, יג) ונהגו כך, ובלבד שלא יעשו דבר שלא כהוגן על פי טובי העיר (תשובת מהר"י מינץ סימן י"ז).

תרצז אין אומרים תחינה בי"ד וט"ו שבאדר א', ודין תענית והספד בהן, ובו סעיף אחד

א יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם, ואין אומרים מזמור יענך ה' ביום צרה, ואסור בהספד ותענית; אבל שאר דברים אין נוהגים בהם; וי"א דאף בהספד ותענית מותרים. הגה: והמנהג כסברא הראשונה. י"א שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון (טור בשם הרי"ף) ואין נוהגין כן, מ"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים; וטוב לב משתה תמיד (משלי ט"ו, ט"ו) (הנהות מיימוני בשם סמ"ק).